

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, ВАСПИТАЧЕ И УЧИТЕЉЕ

У Београду 8 Јануара 1875.

Број 1	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов. Непаљена писма од нередовних дописника не примају се.	Год. II.

Благослови вѣнецъ лѣта благости твоеѫ, Господи!

(стихира на ново лето.)

„Сион“ започиње другу своју годину. Но како је опште већ примљено, да један другог с новом годином поздрављамо и своје жеље исказујемо, то и „Сион“ неможе а да своје читаоце непоздрави и жеље им своје не искаже. Па какве су жеље „Сионове“ с којима он жели поздравити своје читаоце? Жеље су његове веома скромне и веома јасне, јер он несме и неможе имати других жеља до оних које има св. црква и којима на нову годину поздравља своје верне. Да загледамо у *молебну књигу* њену тога дана и да видимо шта она жели својима вернима.

Она зна да сваки који улази у нову годину, улази у неизвесност која му недаје никакве сталне сигурности ни за себе ни за оне, који су му блиски и рођени срцу. Па да успокоји и обезбрижи, у односу те будуће неизвесности, своје верне призива на њих благослов и милост оца небеског: „Благослови, Господи, вѣнецъ лѣта благости твоеѫ“ Па шта

лепше и боље може и „Сион“ пожелити до то, да Бог благослови почетак године сваком брату хришћанину а уједно расположи срце његово да и он то од душе, од све воље, пожели такође другима.

Просећи благослова за срећан почетак нове године, света црква моли се даље, да Бог свакоме дарује оно благо, које је прво и најпре че, а свакоме могућно и доступно, а на име: истинску веру и добра дела,

Па и „Сион“ не жели што друго, до то, да Господ утврди народ наш у вери истинској, вери православној, и да му дарује снагу и моћ, те да може, у пркос свима незгодама, исказивати у свакоме послу и у сваком раду свом *добра дела,* која су неразлучно скопчана са правом и истинском вером.

Чуварка вере и побожности јесте ван сваке сумње наша света православна црква. С тога се она у новој години моли устима својих свештено-служитеља, да Господ укрепи и разшири предео свете цркве и поврати у недра њена оне синове који по незнању или по невољи испадоше из наручја њених.

Па и „Сион“ шта може боље и лепше пожелити ако не то, да Господ разшири предео српске цркве и поврати у недра њена ону децу, која данас служе корану, но којих предци беху једне крви, једне вере са нашима предцима.

Заштитник вере и побожности јесте врховна глава у србији — наш општељубљени Господар и књаз Милан Обреновић IV. С тога се света црква моли искључиво о његовом постојаном здрављу, као и напредовању у свима врлинама, које се односе на благо народно.

Па и „Сион“ жели то исто своме драгом Господару, жели на име: да он и унапред буде прави и истински заштитник св. вере и побожности и да вечно светли оним врлинама, које гове народноме благу и срећи.

Телесно наше здравље стоји под условом благорастворења ваздуха и изобиља плодова земаљских. Света црква моли се на нову годину и о једном и о другом.

Па и „Сион“ жели да господ у текућој години благослови плодове земаљске, и дарује благорастворење ваздуха, те тако домове и куће србинове развесели здрављем и сваким добром.

Непријатељ нашег здравља и душевног спасења често има извор у нама самима, које бива кад пустимо да се у нама залегу страсти, среброљубље, плотоугође, гордост, хрђави обичаји, раскалашност у оделу, и т. под. С тога се св. црква на нову годину моли, да Господ у току наступивше године изсели те страсти из срдаца својих верних, а посеје у њима страх божији и благоразумље у свему. Па и „Сион“ шта може боље и лепше исказати својим читаоцима ако не то што исказује и жели с. мати црква свима верним.

Св. црква моли се даље, да Господ истреби из срдаца наших завис и злобу, а насели братољубље.

Па и „Сион“ жели свима својима, да престане међу њима завис и освета а зацари се дружба и љубав, те да *једињеми усти и једињем срцем* славе Бога оца и у речи и у делу своме.

За грехе наше често напушта Господ покадшто опште, а по кадшто почесне невоље, као што су: ратови, пожари, суше, град и међусобне размирице. Св. црква моли се на ново лето, да Господ у току наступивше године одклони и ово зло од својих верних. Па шта лепше и приличније може пожелити својима читаоцима и „Сион“ ако не то што св. црква жели сваком брату хришћанину?

И тако, жеље „Сиона“ и биле су и остаће вазда верне жељама свете православне цркве! Јер тек с таквим а не другим којим жељама и одпочео је он своју радњу, а с таквим а не којим другим и продужаваће је докле Господ буде благосиљао **вѣнецъ лѣта** благости своје.

БЕСЕДА НА БОЖИЋ 1874. ГОД.[1])

И ти Витлеeме земле иудова, ничимъ же меншии еси ко владикахъ Иудовыхъ, изъ тебе бо изидетъ кождь иже випсетъ людии моа израиля (Мих).

Тамо далеко иза наше отачбине на југо-источној страни света, тамо далеко преко сињега мора и у другом делу земље налази се сада мален, али некада важно и знатно местанце у прекрасном и дивном пределу између узвишених брежуљака и кривудајућих потока — *Витлејем*, место у коме се Г-од наш изволио као невино детенце на данашњи дан родити, ради спасења свега човечанства. —

Но да би нам повест о рођењу спасителя нашега и месту његовога рођења јаснија била, вратимо се за часак стотинама година назад у она прастара времена, кад оно Израиљци бејаху робови силнијех Фараона мисирских. Ропство дакле Израиљаца и тегоба њиховијех мука, бејаше тако ужасна, да горки вапај њихових душа дотужа и самоме Богу и он им посла избавителя у лицу *Мојсија*, који њих ослободи тешкога робовања мисирског и поведе у земљу обећању, али њему самоме небеше суђено и да их уведе у исту земљу, јер он издахну на међи земље ханаанске. Његов прејемник и војсковођа Израиљски *Исус Навин* уведе Израиљце у земљу ханаанску, освоји је и раздели ново-добивене земље народу по племенима 12. синова Јаковљевих, те тако по тој подели град *Витлејем* постаде својином и главним градом племена Јудиног, *град Давидов*. Пресвета дјева Марија мати Г-ода нашег бејаше по пореклу од царскога рода из породице Давидове, а живљаше у маленом пределу земље Израиљске — у Галилеји у незнатној варошици Назарету.

И тада, када се већ бејаше навршило време, да се Божије обећање и пророчка предсказања о рођењу спасителевом испуне, и кад по овоме пророчанству Јаковљевом: „Неоскудѣетъ князь отъ Іуды и кождь отъ чреслъ его, дондеже

[1]) Говорио у Крагујев. црквн свеш. Ј. Марковић.

пріидѣте отложеннаѧ емѣ“ неуправљаху више Израиљцима владаоци из племена Јудина, већ над њима владаше велики и силан народ римски, који им поставио бејаше за цара свога удворицу Ирода. У то дакле време бејаше наредио силни ћесар римски *Август*, да се сав народ његове простране државе попише, дакле и народ израиљски; а да би то пописивање ишло лакше, заповедио је да се народ израиљски попише по племенима и да сваки иде у најглавније место свога племена. На заповест тако силнога ћесара похитило је силество света и старо и младо и мужко и женско и велико и мало у град Витлејем, да испуни заповест свога цара. Тако и пресвета дјева Марија као ћи Давидова, и ако у утроби својој носаше цара над царевима, цара небескога, покоравајући се заповести цара земаљскога, дође у главни град свога племена Витлејем. Витлејем дакле тада постаде необичан, живостан, пунољудан, а мноштво света неимађаше ни места, где би се у њему склонити могло. Међу таковима бејаше и праведни Јосиф и пресвета дјева Марија, која му беше поверена на чување.

Тиха ноћца бејаше већ у велико разастрла своју тамну копрену над Витлејемом и околином му, на плавоме и чистом своду небескоме трептаху сићане звездице, као милиони упаљених кандиоца небеских, а пун месец са својом бледом светлоћом величанствено корачаше по пространом шару небескоме, доле на земљи у немој тишини ноћној чујаше се кроз долину Витлејемску тихо жуборење потока, потока онога, на коме некада Давид стадо своје појаше и одмараше, а Витлејем, пунољудни Витлејем бејаше се већ давно утишао, све што бејаше у њему живога спаваше у дубокоме сану, нико не помишљаше, да ће се ове ноћи испунити велико и важно пророчанство, нико и не сањаше, да ће се ове ноћи родити спаситељ овога света, родити Богочовек, који ће својом божанском науком препородити овај свет. Само пастири Витлејемски који чуваху стражу око свога стада, бејаху будни

у ономе тренутку, када се Г-од роди, када се наједанпут небо над Витлејемом и околином му необичном светлоћом засија, пред којом светлоћом месец и звезде изчезоше, и када један од невиних анђео Господањ слете са небеских висина и устрашеним од тога чуда пастирима, тима невиним и незлобним синовима природним рече: *Небојте се; ја вам доносим радост велику, која ће бити свега људства, јер вам се родио данас Спас; и ево вам знака, наћићете дете повијено и у јасле положено!* Каква дивна милина, каква неизказана радост бејаше испунила срца ових добрих пастира, кад их анђео остави и кад дођоше од чуда к себи, а још већма се удивише кад нађоше детенце и видоше да је све онако, како им анђео божији каза. Они се поклонише новорођеном Спасу и вратише се певајући и хвалећи Бога о свему што видоше и чуше...

Ето тако се сбило бл. хр. рођење Спаситеља нашег спаситеља човечанског пре 1874. г., на њему се дакле испунише сва пророчка предсказања. Он, као син божији рођен од оца пре свију векова, као створитељ ове васељене, као судија на престолу оца небескога, рађа се у времену, прима на себе човечије тело у утроби дјеве Марије, а све ради спасења човековог. Он као Бог, неизбра за своју матер Деву из богате породице, која би блеском својега одела и сјајом својих драгоцености и злата, привукла на се пажњу овога света, јер све то украшава, задовољава само спољашност телесну, сујету светску; већ он изабра девојку богату и украшену унутарњим добродетељима: невиношћу, смерношћу, стидљивошћу и оданошћу к Богу. Он неизволе родити се у великолепним дворовима у богато намештеним салонима, што је само раскош човечија могла измислити, већ се рађа у вертепу а повија простим пеленама и полаже у јасле. Он нејавља своје рођење богаташима ни силнима овога света, који већма цене злато, сјајност, част и достојанство, јер се они тада наслађаваху дубоким и слатким саном, већ се јавља

простим пастирима Витлејемским, тима мирним и ведрим душама, као што бејаше небо над њиховом лепом пољаном, — тима невиним и побожним душама, као што бејаше пастирче Давид. — Ето доста поуке, доста угледа за хришћане, који желе по вољи Божијој живети и владати се. И то дете доцније постаде муж силан и словом и делом, са његове науке падоше идоли, срушише се њихови храмови, уништише се *„скаредна илјасанија,“* слепи прогледаше, сакати скочише, болестници оздравише, мртви оживише, једном речи човечанство се отресе таме и незнања у чему се до тада налазаше. А његови апостоли умудрени и ободрени духом светим као на огњеним крилма и пркосећи свима сметњама пронеше видело науке његове по свој васељени: *од Инђије па до Британије, од Африке до уралских гора,* милиони дакле храмова у хришћанству прослављају данас чудо рођења спаситеља човечанског.!

Празнујући дакле данас и ми бл. хр. догађај рођења Спаситеља нашег, пренесимо се мислима у Витлејем место рођења Спаситеља нашег, пођимо с пастирима ка вертепу, на коме месту душе побожне и благочестиве подигоше великољепан храм и са множством људства, који се на данашњи дан из целога хришћанства стичу, поклонимо се новорођеном Спаситељу нашем. Поштујмо нашу св. веру, коју нам Г-од остави и која бејаше алем камен у круни наших славних Неманића за времена величине и моћи српске, што сведоче млоги и дивни храмови ондашњега доба, на којима се и данас блиста частни крст — ово свето знамење победе хришћанства над незнабоштвом. Поштујмо, браћо, нашу св. веру, веру прађедовску која поможе те се у почетку овога века утврдише колена изнемогла и укрепише руке ослабеле и када одјек: *„за крст часни и слободу драгу“* створи нам ову данашњу милу слободу. Поштујмо дакле др. браћо св. веру, негујмо међу собом братску љубав и слогу, еда би тако Г-од послао спаситеља и тамо потиштеној браћи нашој, која можда

са сузним очима и са страхом разламају честницу на својој трпези. Поштујмо дакле нашу св. веру, учимо наше млађе од ране њихне младости страху и богопоштовању, помозимо бедним и сиротим на данашњи дан, како би се и њихно патничко и ојађено срце зарадовало рођењу Спасителя света, те да тако будемо достојни, да не само саслушамо но и у истини применимо за се онај глас анђела са небеских висина: „Христосъ раждаєтсѧ славите, Христосъ съ небесъ срѣщите, Христосъ на земли возноситесѧ.“ амин.

Српска црквена књижевност. [1])

Почетак српске црквене књижевности није могуће за сада никако одредити, јер би нам за тај посао требало имати под руком споменике из првих времена, управо, кад је први пут отпочето било крштавање Срба и распростирање науке хришћанске на балканском полуострву. И ако би се нашао по који изнимак од тога времена, кад су Словени овога краја били у некој заједници, опет нам не би могао рећи о правом почетку црквеног развића у Срба. Први почетци црквено-богословске књижевности, ма колико да су били развијени, — што је одвећ сумњиво, — нису се могли простирати даље обичних потреба у цркви, па с тога не би толико ни били од бог зна какве литерарне и научне важности. С тога је, у данашње време, не могуће ни помишљати о каквој, критички израђеној историји српске црквене књижевности, као што је данашња напредна наука разуме и сматра. Све, што се о њој може рећи, то је проста „библиографија“, са некојима објашњењама о томе, како је она рађена. А радња њена одвећ је проста, јер се даље „потреба у цркви“ није за прва времена ни простирала.

Кад је дакле прва црквено-религиозна књига написана била у Србији за Србе, ми — као што напоменусмо — неможемо тачно

[1]) Да не би сваки час навађали изворе из којих црпимо, споменућемо овде поимење све списе из којих узимамо: 1. Историја срп. књижевности од Ст. Новаковића, у Београду 1871. год. — 2. Обзор Славјанских Литератур од Пипина и Спасовича у Петрограду 1865. г. — 3. Кратки Очерк Историји Православих церквеј, у Москви 1871. год. и Срп. Библиографија Новак. у Београду 1869. год.

одредити. Имајући на уму почетак хришћанства у Србији, ми смо вољни да речемо, да је у цркви српској, још у самом њеном почетку, било људи, који су је својим умним радом подпомагали и старали се о њеном унутарњем развитку. Но какав је правац био ових раденика, — ми то не знамо. Бар познија извешћа, не говоре, да је он био чист и потпуно веран предању и науци хришћанској. А ово је сасвим било могуће, јер прелом, који се у оно — најстарије — време догодио, морао је повући за собом и многе погрешке, што их је у самом карактеру и обичају народњем било. Тешко је то било преврнути вером од један пут, не осврћући се на пређашњи живот и обичаје! С тога и видимо, да је у Србији, или да се боље изразим, код Срба, обраћање у хришћанску веру пшло на први мах сасвим споро и местимично. Према овоме и прва црквено-религиозна књижевност, морала је бити по нужди „шаренило“, која се само измирењем, са старом вером и обичајима, могла одржати.

Свакојако, црквена књижевност, постојала је још од првих времена. А што нам се она не сачува до времена Немањиног, узрок су биле силне смутње, пожари и ратови, који су од оно доба прегрмели преко српских земаља. Поред тога, није давно ни започето научно истраживање. А да је књига било доста и пре Немање, имамо и једно историјско сведочанство од самога сина Немањина, првовенчаног краља. Он нам у животу свога оца прича, како је у оно време била силно завладала у српским земљама Богомилска јерес, па је Немања, искоренивши јерес и *многе јеретичке књиге сиалио*. Исто тако спомиње и Дукљански пресвитер у свом летопису Regnum Slavorum, некакву словенски писану хронику, која је по свој прилици српска била. А шта је још било пре ових и овоме сличних појава, нарочито до утврђења хришћанства међу Србима?!

Све ово и ако су познија извешћа о стању српске црк. књижевности у прва времена, опет заслужују особиту пажњу, јер се по њима може у неколико знати о унутарњем развићу српске цркве за прво време, кад је наука Христова тек почела била хватати корен у српском народу. Међутим, ни она нису у стању, да нам тачно и поуздано обележе време свог првог постања, које би нам могло послужити као полазна тачка за наше проматрање. С тога смо принуђени да се обратимо другим изворима и да одпочнемо с другога краја.

Дакле, одакле треба започети српску црквену књижевност? Нама се чини, да је њу најприродније започети оним добом, кад су Словени балканског полуострва били у некој умној заједници; а то је

П 610
4766

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
В.Н. Бр. 4842

Сион

лист за свештенике, ва
сионаре и учитеље.

Друга година

1875.

Уредио и издао

Архимандрит Нестор

професор богословије.

Библиотека
ЈОЦЕ ВУЈИЋА
у Сенти

У Београду

Државној штампарији

1875.

САДРЖАЈ „СИОНА“ ЗА ЦЕЛУ 1875 ГОДИНУ.

СТРАНА.

1. Уводни чланак од уредника . . . . . 1.
2. Беседа на Божић 1874 год. од Ј. Марковића . . . . . 4.
3. Српска црквена књижевност од Св. Никетића . 8. 27. 47. 54. 78.
4. Одговор на „јавну кореспонденцију“ М. Радивојевића свешт. 13.
5. Гласник 16. 32. 64. 80. 96. 112. 128. 160 175. 192. 223. 251. 283. 300. 316. 332. 379. 396. 444. 475. 540. 668. 460. 735.
6. Беседа на св. Савву говорио у Вел. школи П. Срећковић . . 17.
7. Статистички податци о стању руске цркве за 1873 год. од М. Стокића . . . . . 29.
8. Беседа на св. Савву од М. Стокића . . . . . 34.
9. Примедба на пројект о побољшању стања свештеничког од М. Радивојевића . . . . . 38.
10. Слике из историје Срба од Срећковића . . 49. 69. 82. 97. 113.
11. Поглед по свету од Ж. Јовића . . . . . 62.
12. Беседа на сретење од Н. Ружичића . . . . . 65.
13. Дали је апостол Петар кадгод био и живео у Риму с руског превео М. Стокић 74. 88. 106. 143. 186. 233. 266. 329. 527. 602. 659.
14. Поглед по свету од Р. . . . . 93.
15. Путничке слике ваљевског округа од М. Милојевића 116. 356. 393. 404. 423. 439. 455. 510. 565.
16. Јеванђеље у историји превод с руског од П. Остојића . 129. 151.
17. О положају правосл. цркве у Далмацији . . . . . 145.
18. Карактер Источно-православне, Латинске и Протестанске цркве од уредника . . . . . 162.
19. Поука о значају хришћанске исповести од Р. Поповића . . 172.
20. Беседа у нед. Православља од јеромон Вениамина . . . . 177.
21. О односајима срп. цркве наспрам цариградске од Н. Ружичића 181. 200. 220 232. 237. 256. 269. 291. 307. 319. 349. 373. 384. 397. 414. 470. 498. 550 632. 685.
22. Кратки опис Крсто-Благовештанске цркве, срп. подворја у Москви од уредника . . . . . 210. 226.

23. К положају правосл. цркве у Далмацији од Н. Милаша . . 212.
24. Цвети 1875 г. од уредника . . . . . 194.
25. Беседа на Ускрс од Ј. Вукадиновића . . . . . 198.
26. Допис из Задра од Милаша . . . . . 228.
27. Допис из Митровице од М. М. . . . . 248.
28. Поздравна беседа јепископу г. Вићентију од П. Костића . . 251.
29. Беседа на Цвети говорно у в. Градиш. цркв. М. Ф. Поповић 254.
30. Васкресење Лазара с руског од Дим. Алексића . . . . . 261.
31. Беседа 2-ге недеље в. поста од М. Стокића . . . . . 269.
32. Писмо њег. светлости, патријару Српском Проконију Ивачковићу о „уређењу Богословије“ од Јована Бороте . . . . . 277. 293.
33. Поглед по свету од уредника . . . . . 283.
34. Књижевни оглас од М. Станића . . . . . 284. 316.
35. Писмо доктора Делингера грч. патријару . . . . . 285.
36. Беседа у 4-ту недељу в. поста од Ј. Миловановића . . . 287.
37. Поглед по свету . . . . . 298.
38. Руска црква у Прагу од Н. Ружичића . . . . . 302.
39. Новипазар. Пропаст Сопоћана. Рођење св. Савве прича од Ивана С. Васића, свештеника . . . . . 311.
40. Поздравна беседа јепископу ужич. г. Вићентију од М. Марковића . . . . . 318.
41. Допис са Урвина града и планине краља Ђурђа од неколицине тамош. грађана . . . . . 333.
42. Цариградска (бугарска) екзархија и Јевреји . . . . . 361.
43. Дарови и пожртвовања архим. дечанског Кирила и оца Агатангела црквама, манастирима и Школама у старој Србији од Арх. Кирила . . . . . 362.
44. Посвећење проте унијатског Маркела за православног јепископа у Русији од Н. Ружичића . . . . . 365.
45. Књижевни оглас . . . . . 380.
46. Писмо од Н. Милаша к уреднику и писмо Делингера . . . 381.
47. Торжество православља у светој Русији од И. Печете 429. 445. 487.
48. Беседа на дан рођења њег. светл. Кнеза Милана . . . . 462.
49. Беседа о дужностима хришћанским од Ј. Вукадиновића . . 464.
50. Беседа на васкресење, о утврђењу међусобне љубави хришћанске од Ј. Димитријевића . . . . . 477.
51. Беседа на Преображење од Ј. Марковића . . . . . 484.
52. Поздравна реч приликом долазка у Србију Њене Светлости г. Наталије од њег. високопр г. Михаила . . . . . 545.

СТРАНА.
53. Поздравна реч на венчању књаза Српског М. М. Обреновића IV од г. митрополита Михаила . . . . . 545.
54, Беседа на малу Госпођу од М. Стокића . . . . . 346.
55. Богословска конференција у Бону, од Н. Милаша . . . . 580.
56. Наш г. митрополит Михаил, као председник међународног одбора за помагање сиротиње у Херцеговини и Босни од уредника 597.
57. Беседа на св. Аранђела од Арх Нестора . . . . . 609.
58. Брачни испити код нас од Ањ. Илијћа . . . . . 613.
59. Богословија и сујемудрије комунаца од Νικέο . . . . . 645.
60. Беседе др. И. Делингера на богословској конференцији у Бону 1875 год. . . . . 651. 713.
61. Саборска решења . . . . . 666.
62. Ватикан и Старокатолицизам . . . . . 672.
63. Беседа на св. Андрију од Ја. Павловића . . . . . 673.
64. Беседа на ваведење од Ј. Марковића . . . . . 678.
65. Беседа на Божић од Ј. Вукадиновића . . . . . 684.
66. Суштина Мусломанске вере и њен уплив на морал, образовање и развитак народа од уредника . . . . . 708.
67. Беседа — А. Исаманлова . . . . . 725.
68. Писмо г. уреднику „Dalmazie Katolika“ . . . . . 729.
69. Морална поука од Ж. Миловановића . . . . . 732.
70. Значајна старина од А. Илијћа . . . . . 734.
71. Јавна коретпонденција од уредништва 16. 48. 112. 128. 268. 300. 608.
72. Предбројницима „Сиона“ од уредника . . . . . 476. 736.

време другог крштења Срба, које се догодило одма при појављењу Ћирила и Методија, ових првих учитеља словенских. То се догодило у IX. веку, кад су Мађари истисли Словене из Паноније, а с њима заједно и сав умни рад њихов, који је доцније прешао у Бугарску а одатле и у Србију.

Одавде се управ и започиње рад умно-црквени на балканском полуострву.

I.

Срби, граничећи византијским царством, још су изодавна морали опажати утицај његов, како у политичком, тако и у црквеном или религиозном одношају. И одиста, прво и друго крштење Срба, одпочето је најпре отуда. Политички интереси саме Византије, захтевали су, да се Срби вером сроде са њима и да тако буду природни савезници тадашње велике империје. Али поред све њихове заузимљивости и тежње к јединству, они нису могли лако успети у својој намери, јер тешко је било сродити два супротна елемента у једну целину. Највише им је сметао језик словенски, кога они нису разумели, нити су се паштили да га разуму. С тога и видимо њихову недаћу при обраћању у хришћанство словенских народа, који се никако нису могли приволети новој вери и новим обичајима.

Тек, кад су међ Словене дошли управ њихови људи, који су их разумевали и говорили њиховим језиком, почиње се хришћанска вера ширити и утврђивати међу Словене. До Ћирила и Метод ија не може се рећи, да је било вере хришћанске ни код Срба, ни код Бугара. Сви покушаји од стране Византије, били су узалудни и вера се још за дуго не би утврдила, да нису словенски апостоли, одпочели свој рад на народном језику. То је био темељ, на ком је хришћанство поникло и утврдило се код Словена.

Као прва и најглавнија потреба за хришћане Словене, била је *библија*, коју су апостоли превели. Но пре тога, они су изнашли слова — азбуку словенску, јер то је било најглавније. Имајући на свом рођеном језику превод св. Писма, од по муке ишло је обраћање у хришћанство. Проналаском слова и преводом св. Писма, словенски апостоли створили су уједно и нову епоху у животу словенског народа. То је био почетак словенске књижевности, која је препородила Словене.

Живот Ћирила и Методија.

„Ћирило, пре калуђерства Костантин (род. 827. умр. 869. г.) родио се у Солуну. Методије, старији брат, не зна се кад се родио,

а умрьо је 885. год. Из најпре је био у војничкој служби, после је неко време управљао у словенској области грчкога царства, док се за тим не покалуђери на гори Олимпу. Млађи брат Ћирило, отиде у Цариград своме рођаку логотету, који га беше себи позвао, и ту се васпитавао у двору заједно с царем Михаилом. Ту је стекао највећи део свога образовања и знања, и ако је и могао добити високе државне службе, љубав к науци одведе га у духовнике. Најпре је био библиотекар цркве Софије, после отиде из Цариграда у манастир, и најпосле се на често понављане позиве врати у Цариград за професора философије. Своју апостолску радњу, почео је Ћирило још у 24-ој години. По жељи цара Михаила, ишао је милитенском емиру да се бори против мухамеданства. После је заједно с братом ишао у Крим Козарима, и онде однео победу за хришћанство у препирци са Јеврејима и Мухамеданцима. Али их је главни посао чекао тек кад су се одатле вратили у Цариград. *Грчки и бугарски Словени не имајући црквених књига на свом језику, бејаху се почели опет враћати у идолопоклонство.* У оно време, јужни Словени нису били само у садашњим својим земљама, него су заузимали и читаву Угарску, стару Панонију и Подунавље, ударајући сјеверним границама својим у садашње земље Чеха и Словака. Кад ови Словени чују, шта су Словенски апостоли урадили у Бугарској, одмах моравски кнез Растислав, који са својима жељаше такође слушати словенску службу на своме језику, оправи посланике цару Михаилу, молећи га, да и њему пошље Словенске апостоле. Цар их доиста упути тамо. Ту им се ваљало борити са останцима идолопоклоништва, и *са уређивањем службе црквене на словенском језику*, око којега су посла они још с почетка почели радити; и с окорелостима западног германског свештенства, које се словенском језику у црквеним књигама противило, доказујући, да се Бог може славити само на јеврејском, латинском и јелинском језику. С тога их и сам папа Николај позове к себи. Ћирило и Методије отиду у Рим, али папу Николаја већ не затеку међу живима. Његов наследник Адријан прими их лепо, али Ћирило изнемогав од напрезања разболе се и умре у Риму, у 42 години свога живота. По смрти братњевој, Методије се врати Словенима. За време рата међу Растиславом и Светопуком, он дође Коцељу, владаоцу словен. Паноније, и папа га постави за владику Панонског, али га досаде немачког свештенства и ту не оставе на миру. Архијепископ салцбуршки и његов духовни сабор, нађоше да је Методије одступио од догме римске цркве; за то га затворише на две и по године дана и тек на молбу моравaца, папа Јован VIII, пре-

јемник Адријанов, ослободи га тамнице, поврати му пређашњу слободу и власт и постави га за архијепископа моравскога. А на скоро су га опет позвали на одговор у Рим, и трпевши много зарад љубави своје к словенској служби, умре и Методије 885 г. у Велеграду. Као „први учитељи“ словенски, увршћени су и Ћирило и Методије међу свеце словенске; а славе се данас као апостоли народни по свима земљама словенским“.

Зна се поуздано, да је прва књига, коју су Словени добили на свом језику, била *библија* коју су словенски апостоли превели осем књиге Макавеја. Осем овога, они су превели и *службу божију, номоканон и збирку кратких животописа отаца црквених* (патерик). Њихови ученици, који после пропасти Паноније наставише њихову књижевну радњу у Бугарској, наставише и тај посао, — и ова су дела темељ словенској књижевности. Али *цела библија*, није се нашла још ни у једном рукопису. Од службених црквених књига, налазе се највише: служабници *(слоужьбьници, литургије)*, требници, часловци осмогласници, тријоди, поједини делови од минеја (поједини месеци), стихирари, уставн, итд. Ових се књига највише сачувало, јер су оне сваки час требале у цркви, па су их духовници чували и преписивали за своју свакидашњу употребу.

Сад је питање, на каквом су језику написане биле прве црквене књиге у Србији? Ово је питање решавано дуго, и најпосле се дошло до тога, да је било два начина писања старих књига. Једне су биле писане, тако званом *Глагољицом*, која је више наличила на неке *црте* и *резе* од прилике на форму јероглифа, а друге су писане биле *Ћирилицом*, — дакле словима што су их пронашли словенски апостоли. Да је глагољица старија од Ћирилице, то је већ научно доказано, а осем овога, то нам тврде и познате речи црнорисца Храбра, који вели: „Прѣжде оубо Словѣне не имѣхѫ книгъ нъ чрътами и рѣзами чьтяхѫ и гатаахѫ погани сѫще.“

Дакле још пре појављења Ћирила и Методија, Словени су имали своју азбуку и своје писане књиге. Но у колико је ова књижевност била развијена и јел била од каква утицаја за ум и напредак и религиозно-црквени развитак словенских народа није могуће ништа рећи. Свакојако по спором крштењу Срба и Бугара и немарности наспрам вере хришћанске до појављења словенских апостола, може се закључити, да је глагољска књига, мало била распростртa код Словена. То тврди и њен брзи престанак, јер чим су апостоли словенски превели библију и изнашли слова, оног часа и глагољица изгубила се међу Словенима. Она се задржала само онде, где су

католички попови били, који су јако противни били ћирилици, па су задржали глагољицу једино с тога, да би, ако је могуће увели латински језик у црквама, као што је и било у Хрватској и у далматинском приморју. А кад се одвојила западна црква од источне, и кад се мњаше да утврђује словенска служба и књижевност по словенским племенима и источно и западно, онда се одвојише сасвим од словенске службе и Чеси с Моравцима, Пољаци и Хрвати, јер се у западној цркви допуштало богослужење само на латинском језику. Зато словенску службу задржаше само Срби, Бугари и Руси.

Но према карактеру и особинама народног језика и ова три племена, а највише Руси, мало по мало, одступише од старог словенског језика, као опште словенског и Руси одпочеше прерађивање и дотеривање црквених књига по свом језику. Отуда је после и постао садањи *руско-словенски језик*, којим се ми данас служимо у цркви и на ком су написане све данашње црквене књиге што их ми имамо. Шта више, ово прекрајање и дотеривање, продужава се и данас дањи код Руса, што сведоче новија јеванђеља донешена из Русије код нас, у којима већ има много уметнутих руских речи. Тако место пређашњега *кій*, свагда ћете наћи *который*, а то је видљив знак да Руси иду на то, да сасвим порусе своје црквене књиге. Међутим нама је доста неповољно, ако неко тек спомене, да их треба превести на српски језик! (НАСТАВИЋЕ СЕ)

ОДГОВОР

на „јавну коресподенцију". — (Сион број 44. пр. год.)

Господин уреднице Сиона!

Када сте дали јавности пројект о побољшању материјалног стања нашег свештенства, ви у вашем листу рекосте да ћете се радовати, ако ко буде што о овој радњи проговорио.

Једно зато да би ову жељу вашу испунио, а друго да би ово питање о побољшању стања свештеничког као питање, које је како за свештенике тако и за народ велеважно, што боље расчишћено било, ја написа један допис под насловом „Примјетбе на пројект о побољшању стања свештеничког" — и пре неког времена посла вам, да га преко вашег листа на јавност изнесете. — Но ви у бр. 44. вашег листа јављате ми, „да не можете штампати овај послати вам допис док вам не одговорим, колику плаћу замишљам одредити свештенству, кад сам се већ изразио за систематичну плаћу, а ни-

како за тарифу", — па на последку примјечавате да ако замишљам 600—1000 талира годишње плате, да ћу бити за цело у већини, а ако буде 100—200, питате ме како ћу онда стајати?

Пре но што вам дам одговор тражени, морам вам примјетити да нисам сам ја који се исказујем за систематичну плаћу, него је и висина свештеника то начело исказала у својим изјавама које је предходно Г. Архијерејима поднела, као што су и сама Господа Архијереји то начело усвојили. Да је то тако видити се може из вашег листа у ком је штампан „Пројект комесије". — Ово вам примјечавам, да неби који мислио да сам сам ја који се исказујем за систематичну плаћу, што се из вашег израза „кад се већ одсечно исказујете за систематичну плаћу", — замислити може. Међутим и то вам примјечавам, да се ја не исказујем за систематичну плаћу сада, но ја сам се исказао још пре две године када сам поднео изјаву Његовом Високопреосвештенству и у њој показао моју мисао која је и мисао веће части отечественог свештенства, коју ја с поднешеним дописом браним. — И да ја свакојако припадам већини свештеника, по томе: што је моје начело, начело већине, — па одређено било 600, 1000, 200, 100 или 50 талира, или остала тарифа.

Сад да се обратимо на ваше захтевање и на ваше последње питање, које изгледа као неко алегоријско страшило.

Према овом вашем захтевању кад се узме у призрење то, што ни комесија није показала у пројекту свом каку и колику је систематичну плаћу замишљала, кад је исказала, да ће свештенство одредбом ове доћи у већу сиротињу, па сте ви њену радњу штампали, а нисте од ње тражили да вам покаже колику плаћу замишља, као што то од мене тражите, онда је известно да не постоји да не можете штампати мој допис зато, што у њему не стоји количина систематичне плаће, јер да то може бити каква препрека, ви би тражили и од комесије да вам то исто покаже, — већ овди постоји сасвим друго нешто зашто ви нећете мој допис да штампате, а то је то: што се он не слаже са вашим начелима, која сте ви наравно ради по предложеном пројекту да остварите. *)

Но и ако је ваше начело противно мом, и ако поднешени допис не подпомаже остварење ваши начела, ја налазим, да предмет овај треба да се да јавности на оцену; јер се ствар ова не тиче само мене и вас, већ се тиче свога свештенства и народа, па зато је нуждно да се што боље исцрпи и расчисти, а зато је најбољи пут, јавност.

*) Није ту било начелно питање, већ просто питање о цифри плате. Ур.

Ја живим у подпуном убеђењу да ни вами ни вашем поштованом листу није задатак да остварење они начела којима је већа част људи одана, спречава, и само се о остварењу свог подузећа брине и ова заступа, па зато се и надам да ће мој допис угледати света, тим пре што се он тиче многи људи, и што вам на ваше захтевање одговарам, следујуће:

Ја замишљам да треба свештенство поделити на четири класе, а плаћу им одредити од 300—600 тал. годишње.

Тако исто треба поделити и парохије на четири класе. У I. класу треба ставити парохије окружни вароши. — У II. класу треба ставити парохије мањи вароши. — У III. класу треба да дођу парохије налазеће се у равницама моравским, савским, дунавским, млавским и т. д. и све друге парохије које су признате као добре парохије, као што су у округу смедеревском, крагујевачком и др. — У IV. класу треба да дођу парохије које се налазе по врлетним и стрменим местима, као што су врлети рудничке, ивањичке, крушевачке и т. д. и које се налазе у раштрканом строју.

У I. класу свештеника треба да дођу свештеници, који се способношћу, ревношћу и тачношћу одликују, који су стекли заслуге својим услугама народу и цркви учињеним, и који животом својим светле у народу. И овима свештеницима треба да се да плаћа 600 тал. годишње, са парохијама прве класе.

У II. класу треба да дођу људи који се не одликују великом способношћу и који немају велики заслуга, но који су својим добрим дјелима, честним и поштеним животом, стекли поверење у народу и уживају опште поштовање своји парохијана, и који су оптерећени многом децом, и имају на издржању многу фамилију. — И њима треба да се плаћа 500 тал. са парохијом друге класе.

Сви богослови који су у школи први ђаци били, кад се рукоположе треба да дођу у III. класу са платом од 400 тал. и са парохијом треће класе.

Они пак богослови који су у школи хрђави били, као и они који нису богословију учили, кад се рукоположе долазе у IV. кл. с плаћом од 300 талира и са парохијом четврте класе, као што у ову класу треба да дођу и сви они свештеници, који су лењиви, порочне, неуредни и који својим животом више соблажњавају своје парохијане, него што их назидавају и добар им пример дају.[1])

Стари и изнемогли свештеници, као и душевно и телесно неспособна за службу свештеничку поставша лица, треба да дођу у стање покоја, са платом која им се законом одреди.

Ето тако ја замишљам да треба да се плате свештеници, ако хоћемо да нам веру и морал међу људима негују и утврђују, и ако хоћемо да нам младићи за чин овај спремајући се, буду још у школи добри и ваљани, и ако хоћемо да учинимо да свештеници не изгледају као штатује прастарих времена, већ да их учинимо пра-

[1]) Чудо нам је да писац замишља, као да треба да има и оваквих свештеника, па још и у неку класу по плати и парохији да дођу?! Уред.

вим носиоцима среће и слободе народње, и радницима винограда господњег.

Што се пак тиче питања: „како ћу стајати ако буде 100 и 200 тал.“? Одговарам:

Са оваком малом плаћом ја ћу сувише хрђаво стајати, и не само ја но и сво ће свештенство хрђаво стајати, и као што свештеници буду стајали, тако ће и морал у народу стајати. — Но и при свем том, ја се од систематичне плаће ни најмање не страшим јер живим у подпуном уверењу, да људи који са судбом народа нашег управљају и који се о унапређењу његовом брину, неће допустити, нити ће хтети тако малу плаћу свештенству одредити, јер би то значило, да се не иде на то, да се морал у народу умножи и утврди, — већ да се искорени и на место њега разврату врата отворе. А ако сте ви убеђења, да није тако и да она места од који треба свештенству и народу помоћ да дође, заузимљу људи који су ради да свештенике искорене, веру униште и цркву оборе, и на тај начин да доведу народ до разстројства, онда је то друга ствар. Онда не само да не помаже систематична плаћа, него онда неће ништа помоћи ни тарифа. У таком случају онај општи фонд који се по пројекту комесије предлаже, више ће хаснити њима него свештенству, и у таком случају свештеници би морали другим путем помоћ за свој обстанак тражити, а то би био пут тесни, но који води у широка пространства.

Ја вама дакле подне тражени одговор, и сада чекам да ви вашу реч одржите, и мој послати вам допис штампати изволите.

(Штампаћу. Ур.)

Милан Радивојевић, свештеник.

ГЛАСНИК.

Рукоположени су:

Павле Михаиловић учитељ крепољински окр. пожаревачког 7 Јануара за ђакона а 8. истог м. за свештеника.

Јован Милосављевић клирик богословије 8. Јануара за ђакона а 9. истог м. за свештеника.

Божидар Поповић из Гроцке, који је прош. год. свршио богословију, 9. овог месеца за ђакона.

Прве листове „Сиона“ од ове године шаљемо за сад свима прошлогодишњим предбројницима са изузетком двоице, који су се пријавили, да због тога, што су председници извесних читаоница неће ове године на своје име лист држати. Но ако још који од старих предбројника неће „Сион“ држати, нека нам оба ова прва броја одма врати. **Уредништво.**

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У државној штампарији.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 16. Јануара 1875.

Број 2	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

БЕСЕДА НА СВ. САВВУ.[1])

Поштовани зборе!

Стари је обичај, у нас Срба, да се на састанцима, годетима и светковинама разговарамо о општим пословима. Тај драги српски обичај усвојила је Велика Школа светкујући сваке године спомен српског учитеља и просветитеља св. Савве; а ја сматрам за особиту част, што ми је пало у део, да овогодишњу школску светковину пропратим беседом.

Све што је живо стара се, да што темељније осигура свој и свога потомства обстанак. Овоме природном закону подчињени су народи као и људи. Људи и народи осигуравају свој обстанак развитом друштвеном снагом. Друштвена снага развија се науком, која учи, да се закони природе на корист човека примену.

Ја мислим, да не можемо боље употребити ово време, које слави спомена св. Савве намењујемо, него ако промотримо, како је народ, коме ми припадамо, појимао живот и развијао снагу своју да осигура обстанак себи и своме потомству.

[1]) Говорио у Вел. Школи П. Срећковић проф. В. Школе.

I.

У времена великог селења народа у IV и V ст. српска племена бише приморана, да потраже нову постојбину за свој друштвени и народни живот. Германска племена нагрнуше на западну римску империју, а српска на источну. И кад се покрену та огромна маса, ништа јој на пут стати немогаше, јер ју је једна мисао покретала, а једна жеља водила. Та горостасна маса освоји Илирик и у њему највеће градове Јадеру и Солин, па већ у VI ст. она се крену даље из јадранскога приморја, продре у Тракију, преклили византијску царевину и остави своје насеобине чак у Пелопонезу. Мало доцније основа нову Србију близу Солуна. И у тој новој постојбини, која се ширила од Тракије и Солуна до врха јадранскога приморја и од Бача, с леве стране Дунава, до Скадра на Бојани, посташе многобројне српске и хрватске кнежине, жупаније и бановине. Кад на Солун удараху, они говораху: „не треба да остане још овај један град читав, те да прима бегунце од Дунава, из Паноније. Дарданије, и других области и градова."

Аварском пак Кахану, кога је молио Грчки цар Тиверије, да са западне стране нападне на Србе, они одговорише: „Ко је тај, који би нас на силу приморао да му се покоравамо? Ми смо навикли туђе земље освајати, а не своје уступати другоме. Тако ће код нас тећи доклен год устраје рата."

II.

На такој огромној просторији одпочеше Срби своју нову кућу кућити. Ту се они настанише и утврдише по племенима. Свако племе имаше свога кнеза, бана или жупана, али сва скупа сачињаваху један народ. Т. ј. она сва једним језиком говораху, сва једнаке обичаје имађаху (на пр. славе); сва су носила једнако одело (на пр. доламе); исте богове поштоваху, од којих су се имена неких и до данас у народу очувала, као: Виде — бог рода и берићета; Давор — бог

рата; Љеља — богиња љубави и дружбе. Српски храмови из тога времена спомињу се чак у XII ст. под именом „идолскâ капишта.“ И доклен год су српска племена тако једним духом дијала, у једну веру веровала, своје обичаје свето хранила и својим народним животом живела она су непобедива и независтна остала.

III.

Српска су се племена настанила на земљи хришћанској, где су биле огромне вароши и све оне угодности, које доноси собом развијеније живљене, и које тако моћно утиче, у свима правцима, на неразвијеније народе и људе. Хришћани — Грци и Римљани, да би се обезбедили од Срба многобожаца, почну им одма слати свештенике и проповеднике хришћанске вере из Рима и Цариграда. Слабог су успеха имали и једни и други, јер су им проповедали веру на туђим језицима. Уз то, завади се грчка и римска црква осим осталог и око тога, ко ће већег уплива да има над словенским, бугарским и српско-хрватским племенима. Ту се Грци досете и надмудре Латине. Они спреме словенске апостоле и књижевнике (IX ст.) Кирила и Методија. Ови сад изнађу словенску азбуку и преведу св. књиге, те им пође за руком, да словенска племена покрсте и да створе црквено-словенску књижевност. Распра грчка и римска није престајала. С тога српско-хрватска племена буду подељена на двоје. Приморска српска племена, по старинском делењу епархија, подпадну под епископију драчку и спљетску, које су зависиле од Рима, а српска племена у Загорју, Дарданији до Солуна подпадну под грчку црквену управу. Тај црквени грчко-римски раздор унесе поцепаност у српска племена. С једне стране Хилдебранд — папа римски Глигорије VII, пред којим су императори клечали и милости тражили, назива српског кнеза (Мијаила) не само краљем словенским, него и сином својим, а с друге стране, цариградски цареви дају му знатан чин *патриција* царевине, а обе, и римска и грчка црква, признадоше за свеца српског кнеза св. Владимира.

Кад се по смрти српско-хрватскога кнеза Часлава, српско-хрватска племена поцепаше и ослабише, римска црква устаде против словенске службе, па на два сињетска сабора у X и XI ст. реши: да се ни један епископ српски ни хрватски не усуди, да запопи онога, за кога држи, да зна словенски језик и службу, и да сами не служе на словенском језику. Од овога доба хрвати подпадоше под римску цркву, а у политичком обзиру под мађаре и доцније Аустрију. И српска племена подпадоше под црквену управу цариградску и цариградска влада са покрштавањем и духовним подчињавањем предузме и политичко подчињавање. При крају VII ст. (686) грчки цар Јустинијан Ринотмет освоји словенска племена у Тракији; у другој половини VIII ст. (758) цар грчки Константин Копроним освоји самостална српска племена у Маћедонији; цар Василије Маћедоњанин освоји српске приморске кнежине и загорске; и цариградска влада поче тако утицати на унутрашње српске послове, да је српским жупаном могао бити само онај, кога је она хтела и племенске су поглавице биле играчка у рукама цариградске владе. Она је свагда могла имати више српских поглавица за себе, него — ли противу себе: Воислав дукљански бој бије с Грцима, а са западне стране на њега напада кнез хумски, савезник грчки... И одпочну се међусобне војне поглавица српских племена. Грчки цареви, као ваздa, употребе ту прилику, да наводе српске поглавице, да они сами једни друге сатиру; они помажу Градињи против Ђорђа и једног по једног шаљу у Цариград.

Српске су земље биле у опасности. Грци су постављали и збацивали српске кнезове и жупане..... У овом колебању, кад су биле у највећем јеку борбе племенских поглавица, кад су једне Србе крштавали римски, а друге грчки свештеници, кад су страни утицаји запада и истока дубоко били пустили корена у унутрашње племенске српске политичке ствари, кад су јереси рушиле оно јединство, које је црква (православна) собом давала, једини је спас био у томе, што је

огромна већина српских племена била вере православне, па је то у општем комешању и била снага у народу српском, с којом се могло изаћи из тога општега нереда и претопити племенске кнежине и жупаније и њихна имена у једну општу снажну српску државу. И баш у то време народ добије свога јунака Стевана Немању (цара Симеуна), који из Дукљанске, где се родио и био крштен по обредима римске цркве, дође у Рашку у 30-ој години и наново се крсти по грчком начину, и почне зидати православне цркве и манастире — градове и почне да господари противно жупанијском праву. Таква његова радња подигне противу њега како браћу — друге жупане, тако и све јереси. Политички противници похитају у Грчку, добију војске, а јеретици — рушили су јединство у вери.

Немања сазове скупштину у граду Раси и истреби јереси, а с војском сустретне представнике жупанијског реда, у дну Косова, на Пантињу, према Звечану и победом над њима оснива српску државу и уједињава племена.

IV.

Но ово је уједињење било државно, спољно, насилно — формално уједињење. Жупани су били физички савладани, а нису били духовно уједињени; јереси су биле уништене, али грчко свештенство и зависност црквена, нису била јемства да се и опет неповрате, а о народној цркви није требало ни мислити, да се може увести. Требало је народу дати народно свештенство, створити српску самосталну цркву, створити душевно јединство и ујединити српске духове у борби и против страног утицаја и противу унутрашњих јереси и противу повратка реда жупанијског, та да се створи духовно огњиште за уједињење и независност Срба, независност у свести народа, коју мач не сече, огањ не гори, вода не носи. Ето то је и извршио најмлађи немањин син архимандрит Савва, који постаде први архијепископ српске самосталне и независне цркве.

Створивши српску народну цркву, св. Савва уздигне достојанство српског владаоца од „великог жупанства“ на „краљевство“: „Вас има много“ — рекао је Св. Савва на државном сабору у Жичи — „жупана великих и малих, па као што је архијепископ над свима епископима и глава српске цркве, тако треба да је и српски владалац над свима жупанима и кнезовима,“ па свога најстаријег брата венча за краља.

V.

Протече две стотине година владе династије Немањића и градови — манастири прекриле земље српских племена; српска вера ухвати дубоко корена у народу; она га духовно препороди и уједини, а Србија постане најмоћнија држава на истоку. Самосталност духовна створи српску књижевност, а самосталност државна пропесе славу имена српског. И кад на чело српске државе стаде даровити и силни Душан, с правом је могао говорити: „Вазљубљени кнезови и војводе! на коју ћемо страну: да-л' на Грчку или Алеманску?“ И опет: „подигао сам краљевство на царство и архијепископију на патријарштво. . . . И са збором српским зацарих се и поставих патријара.“

После овакве снаге и јачине, од куд дође пропаст српске царевине? То је питање тако важно, да га мȳком прећи неможемо.

VI.

За време жупанијског доба, свако је племе унутра, што се тиче општинског и домаћег живљења, било са свим слободно. Није било ни сталешких разлика, ни повластица, већ су сви били равни, по уобичајеном племенском праву. Мач „крвнине“ и „крвно коло“ подједнако је било над свачијом главом: суд је бијо један и то народни за све. Задруге и мобе ујемчавале су свакоме обстанак. На зборовима су представници задруга биле кућне старешине. Робства није

било нити могло бити, јер крв племенска није могла допустити, да члан њиног рода у самоме истоме племену и братству робује.

Кад се племена уједине у једну државу, онда племенски жупани, кнезови и поглавице постану феудали т. ј. господари жупа и покрајина са насљедним правима, и на место народњег представништва, ови господари, под именом властела и властеличића, заједно са вишим свештенством, које је било властелског рода, постану или по положају или насљедни преставници народни и законодавци. Остали народ изгуби свој пређашњи значај и од тога доба, ми га познајемо, под именима: „људи црквени," „људи господарски," „жупски," „људи крунски." Са тим је престало и право народног жупанијског представништва, па наравно и народњег збора. С тога и читамо у законима онога времена: „Овај законик издан је од *државног (не народног)* збора, с патријархом, свим архијерејима и црквеницима великим и малим и мном краљем или царем и свима властелама државе малим и великим." За пређашње народне зборове вели се: „збора себарског да нема. Ко се усуди да скупи збор, да му се уши одјсеку и спали" подькочіє."

„Ако убије властелин себра у граду, у жупи, да плати хиљаду перпера. Ако убије себар властелина, да му се обе руке одсјеку и да плати .Т. перпера."

Види се да је народ не само био изкључен из утицаја на државне послове, него се начинила провала и неједнакост пред законима и у самоме народу. Чак је било забрањено женити се из другога сталежа. А што је било најгоре, властела као законодавна власт уништи народу право суђења; вели се: „да спахијски људи више не врше никакве државне дужности, него само да служе (спахију); да им (спахија) суди и да им нико ништа несме заповедати осим (спахије); ослобођени су од свију државних терета и дација и ослобођени су од *војске*." Наравно да се у оваком стању није могла развити ни народна трговина, ни производња, ни индустрија, ни сло-

бодни занати. Зато и добију привилигије страни трговци Дубровничани и млетчићи, да тргују по целој држави; руднике заузму странци Сакси, а народ је као неспреман за радње и неслободан био веома сиромашан, да је чак постао лов свакидашња потреба.

Народ изузет од војске није ни ратовао, него су ратовали племићи и краљева најамничка војска.

Душан намисли да скрха ову старинску властелу. Он уведе цариградску централизацију са кефалијама, кесарима, деспотима, логотетима и осталим чиновима. Сада његови чиновници добију већи значај, него-ли што га је имала стара властела, јер су властеле и произвођене у ове чинове, а царева заповест постане претежнија од права по рођењу. Царевина буде подељена на 8 наместништава; намесници цареви добију и војничку и грађанску власт.

Овим је била увређена стара властела, која је била за одржање династије и старог реда ствари, који је она обдржавала кроз двеста и више година. Народ је опет жудно за оним уређењем, по коме је имао своје зборове и потоме био слободан. Нова чиновна властела, која беше баш и позвана да уз престо стоји, па да над њим бди и да га брани, није га чувала, ни бранила. Вукашина је цар Урош много волео и веровао му, противно мишљењу ондашњих Срба; међу тим Вукашин злоупотреби поверење царево, па испоставља на најважнија места, не пријатеље народа и династије, већ своје личне присталице. Шта више, он је пријатеље земље и династије гонио, па неке чак и убијао. А кад све на своју руку спреми и удеси, он топузом спреми на други свет Душанова сина и *српскога цара*, а себе краљем прогласи. Тада плану грађански рат. . . . .

Утоме за Србију кобноме времену, кад у највећем пламену грађански рат сатираше српску снагу. Турци нападоше на српске земље са уједињеном снагом. Вукашин погибе. Лазар у ранама дели крвав мегдан на Косову с Турцима, а

Балша пљени и роби лазареве земље. На кратко да кажемо: Властелска држава посејала је раздор и неслогу међу српским племенима, а то је учинило да пропадне српско царство.

Пропаде српско царство, пропаде властелска држава, а шта остаде?

VII.

Остаде народ и народна српска црква са својим манастирима; остаде народна свест о српском јединству, које га једини представник беше српска пећска патријаршија. И поврати се опет старински значај, али само у српским народним зборовима и договорима, народним српским саборима код св. манастира задужбина царства српског, народној привредној задрузи и кућним старешинама, народној моби и слави — оно што би неманићском државом одгајено и дубоко усађено у срца српска, а то је народна црква, пред чијим путиром сви су били равни. Из тога св. путира сви се једном мишљу причешћиваху и св. путир одржа јединство народа. И то јединство утврђаваху уз малене цркве и манастирске школе још и јунаци у горама. Ови јунаци створише народну војску, и докле се та православна војска бораше за живот народни, јеретици павликијани се полатинише и одпадоше од народа; богумилци издадоше Босну Турцима па се истурчише и посташе најжешће крвопије свога рода и племена. И народ се са својим црквеним преставништвом, под турском владом и сабљом, одржа у својој целини више од 400 година, док Аустрија својом политиком не баци подозрење на представника српске цркве — патријаршију српску, а цариградски фанариоти употребише ту прилику, те у српском пећском патријархату понамешташе фанариоте за митрополите, а ови опет изабраше фанариота Калиника за српског пећског патријара, па онда бајаги као народни представници, али у ствари сами на своју руку, одоше у Цариград, па изјавише турском девлету ово: нећемо више да имамо нашег патри-

јара, већ хоћемо да се уништи наш (?) пећски патријархат и да се подчини и придружи цариградској — грчкој патријаршији. Цариградски грчки синод пак са патријаром Самуилом предложи опет од своје стране: да се укине пећски патријархат ради заштите раје. То Турци једва дочекаше па уништише српско средиште духовног јединства, вели се у ферману „ради заштите раје“ 1766 г. пре српског устанка на 49 година.

Сад тек народ оста саморан под туђом сабљом и туђом књигом и кроз ових седамдесет година владе туђе јерархије, више је пропало српског народа, него-ли пређе за 400 година. Е чинило се, да неће нигда васкрснути срби. Сулиман паша окити градске бедеме оним српским главама, који усташе за слободу. Срби се обратише Бечком конгресу и вапише за помоћ, да их варвари неутамане, али свуда бише одбијени. И не само они бише одбијени, него се још у исто време, од црногорских соколова одузе и Аустрији предаде Бока Которска, коју јуначки брђани беху својом крвљу ослободили.

И баш у то време кад једни Срби издисаше на колу, кад други трунуше у Небојши, кад главама трећих Срба беху окићени градски бедеми, и кад им се на њин вапај нико страни неодазва, изкрсну из средине народа јунак — Милош Обреновић и Шумадији сијну слобода. Изненађени тиме турци, буниште неке кнезове и обећаваше самосталне берате; али им то све узалуд беше, јер народ стајаше уз-а свога јунака, а јунак уз-а свој народ и све са народном скупштином за народ рађаше, и о здраву народну свест разбијаху се сви непријатељски утицаји са стране. Тада непријатељи спољашњи преокренуше своју политику. И као што некада црквено народно средиште обориште, под изговором, да то раде у „обрану раје“, тако сада почеше радити, да униште унутрашњу сагласност између кнеза и народа; па наметуше Србији Цариградски устав.

Књаз Милош остави Србију, а народ изгуби скупштинску власт.

Народна светоандрејска скупштина поврати народну династију и права народне скупштине биће утврђена, а петровска народна скупштина, под владом Обреновића IV, уништи цариградски устав и постави основу за учешће народа у законодавству.

Данашњем нараштају остаје, да на правој народној основи друштвену снагу даље развије. А он ће то моћи да учини, ако на науци буде оснивао радњу своју. Незнање је отворило врата страним утицајима на домаћи живот наш; незнање је оделило властелу од народа и увело грађански рат међу племена; незнање је учинило, да се туђинско господарство над Србима рашири и да највећи део нашега народа још и данас за својом слободом уздише. Хоћемо-ли да учинимо крај лошем стању српства, одајмо се свом снагом на науку, па ће нам наука просветлити пут, којим до срећније будућности доћи можемо. Она ће ујединити све духове српске у једној мисли, — мисли опште слободе, напретка и темељног основа српскога опстанка; рад је одпочет, а наука ће нас научити да по законима природе изједначујемо интересе, тежње и жеље наше. Једнаки интереси, тежње и жеље довешће у сагласност радњу нашу. Сложна радња довешће нас до оне снаге, којом ћемо се као народ из себе преродити. Ето зашто и ми на данашњој свечковини не можемо имати прече дужности, него да ставимо нашој омладини у аманет науку, коју је наш просветитељ онако свесрдно волео и на коју и наш **Светли Владалац**, онако племенитим подарцима изазива и рабри.

Српска црквена књижевност.

(наставак).

Од споменика старославенског језика, ови су најстарији чисто словенски споменици:

I. Глагољски.

„1. *Клоцов глагољаш* (Glagolita Clozianus). У њему су четири беседе црквених отаца. Назива се тако по грофу Клоцу из Три-

јента, који га има у рукама. Издао га је на свет Копитар у Бечу 1836 године.

„2, *Асеманово јеванђеље* (Codex Assemanianus). Издао га је на свет др. Фрањо Рачки у Загребу године 1865., а налази се у ватиканској библиотеци у Риму, куда га је донео Асеман из Јерусалима 1736 год. Овај је рукопис истога века са најстаријим ћириловским рукописом, Остромировим јеванђељем ако не буде и старији."

У новије време издато је факсимиле (снимак) с фотографије у Русији под називањем „Синајски кодекс јеванђеља." Тамо има и грчки превод.

II. Ћириловски.

1, *Остромирово јеванђеље*, најстарији споменик старе словенске књижевности, који је нађен у Русији, и знатан је по томе, што се изучењем овога споменика, најпре започело изучавање старога словенског језика. Рукопис је писан у Новгороду од ђакона Григорија 1056 -57 за посадника Остромира. По њему је и ово јеванђеље добило име Остромирово. Издао га је у свет Востоков 1848 године-

„2., *Ремско*, управо *Сазово-емауско* јеванђеље, зове се „Ремско" по томе, што су се на њему у Рему (Reims) заклињали француски краљеви о крунисању. С тога су га Французи прозвали texte du sacre. „Сазово-емауско" зове се по чешким манастирима: Сазови и Емаусу (у Прагу), у којима се — у првоме XI., како неки држе, а у другоме XIV. века — употребљавало у цркви при служби. Издање је сојно (1843 године у Паризу), а издано је о трошку цара Николе; друго је издање у Прагу 1846 год.

„3., *Супрасалски кодекс*, назван по православном манастиру Супрасалу, у Галицији. Издао га је Миклошић у Бечу 1851."

Ово је у главноме стара словенска књижевност, која је, преласком из Паноније, ударила темељ народној књижевности у јужних Словена. Као што је са свим природно, она се у веку религиозном, кад је све обраћено било на утврђење и ширење вере, није даље помицала од свог богословског и црквено-обредног правца. Овај правац, који је био први и најглавнији почетак словенске културе, дуго се одржао и био је од неизмерног утицаја не само на карактер, већ и на цео социјалан живот словенског народа. С променом религиозних убеђења, измену се и сав политичко-економски правац у животу словенских народа. А у Срба он је створио и нову епоху политичког живота.

II.

Политичко и умно напредовање Српскога народа десило се баш у оно време, кад је Бугарска, за време Јована Владисављевића (1018) подчињена била Грцима, у ком је стању и остала све до Асена (1186). Управо за то време пође Србима за руком, да под Немањом 1159 године оснују своју самосталну државу, која је донде била раскомадана на више делова. Узвишење политичко припомогло је и црквено-религиозном развићу у Србији, која је доцније била центар свом словенском југу. Одатле се управо и почиње српска црквена књижевност, као рад чисто народни. Од свршетка XII в. па кроза сав XIII. XIV. и XV век, Србија је била средиште књижевности словенске, а клонулој Бугарској наследница, како у државној, тако и у књижевној величини тога времена. Доцније кад је Српска држава малаксала, овај умни рад пренесесе са југословенских земаља на Русију, од које они и данас у црквеним одношајима много зависе.

Одма, чим је св. Сава измолио од грчког императора самосталност српске јераркије и цркве, одпочиње се жива радња у српској цркви; — почиње се преписивање, састављање и превођење црквених књига у Србији. На овом пољу највише је радио сам просветитељ српски, који је њу потпомагао не само у црквеном, већ и у политичком одношају. До њега, не може се ни замислити о каквом озбиљном раду у српској цркви, која је с религиозне стране изложена била разним неприликама и пливала у хаосу верозаконских појмова и обичаја. Пошто је народни елеменат завладао у цркви српској и јереси, које су дотле биле, истребљене и из корена поништене, настало је било боље време и наступиште повољније прилике за умни и религиозни развитак српскога народа.

Ми ћемо овде да прећутимо живот св. Саве, јер он је сувише познат у нас, него ћемо место тога, да напоменемо она места, одакле се у оно време писала и ширила црквено-религиозна књижевност код Срба. (НАСТАВИЋЕ СЕ.)

СТАТИСТИЧКИ ПОДАТЦИ О СТАЊУ РУСКЕ ЦРКВЕ ЗА 1873 ГОД.

На крају прошле године Обер-прокурор св. синода руског поднео је статистички извештај свој за 1873. г. о руској цркви у коме се находе

интересни податци о садањем стању руске цркве, које ми овде ради знања износимо.

У Русији у 1873 год. било је 59 *православних епархија* (међу њима четири што се рачунају као екзархат Грузије). Осим ових епархија налазила се и једна *архијерејска катедра* изван руске царевине у сев. Америци. На управи ових епархија било је 3 Митрополита, 19 Архиепископа и 35 епископа; а осим њих било је још 27 епископа *викарија* или помоћника.

Монастира и монашких лица у 1872 год. било је и то: архијерејских домова 54, мушких монастира са државном помоћи 210, у ред којих спадају четири лавре: Кијево-печерска Успенска, Петрбуршка Александро-Невска, Московска свето-Троицка Сергијева и Почајевска Успенска, и седам ставро-пигијалних (што стоје под непосредним надзором св. Синода) монастира: Новоспаски, Васкрсенски, Симонов, Донски, Соловецки, Спасо-Јаковљевски и Заиконоспаски. У свима овим монастирима одређен је број монашких лица 4102, а било је 3286, а послушника (искушеника) било је 2987. Осим тога било је још манастира без државне помоћи 115, и у њима монашких лица 1392, а послушника 1225.

Женских монастира са државном помоћи било је 104, и у њима је по државној одредби требало да буде монахиња 2434, а било их је 2479, послушница (искушеница) пак било је 7581. Монастира женских без помоћи државне било је 29, и у њима 582 монахиње и 2938 послушница. Но овде ваља приметити да број монаха у мушким монастирима из епархија: Кијевске, Пермске, Полтавске и из Петрбуршке Александро-Невске Лавре није био поднешен; а тако исто није поднешен био ни број женских монастира из губернија: Кијевске, Пермске, Полтавске и Симбирске.

Број *цркава и световнога свештенства* у истој години изнео је, и то: катедралних саборних цркава 59, варошких саборних цркава са парохијама 492, без парохија 40, свега пак цркава 37.630, и, осим њих, молитвених домова 13.232.

Световнога свештенства при саборним и другим црквама са помоћу државном требало је да буде и то: Протојереја 597, свештеника: 36.519, ђакона 10.114, и нижега клира 59.509; а било је: Протејереја, 1073, свештеника 35,919, ђакона 12.372, и нижега клира 54.708. Стављених у стање покоја због старости или болести, између оних што су у броју без државне помоћи било је: Протјереја 97, свештеника 2162, ђакона 1479, и нижега клира 5808.

Новосаграђених цркава у 1873 г. било је и то: при монастирима 6 зиданих и 2 од дрвета, парохијалних цркава и капела зиданих 189, дрвених 138, код државних завода: зиданих 15, дрвених 2; код приватних кућа зиданих 52; на гробљима: зиданих 2, дрвених 32; — свега зиданих 218, дрвених 186. Осим тога сагрђено је изнова капела и молитвених домова 131.

Болница код монастира и цркава, не рачунећи епархију полтавску, од које није било извештаја, у 1873 год. било је, и то при манастирима на државном и монастирском издржању 50, на 605 лица, а на издржању појединих лица и друштава на 287 људи; при црквама пак на издржању државном и црквенском било је 11, на 274 лица.

Сиротних домова (за становање сиротиње) у 1873 год. било је: при монастирима на издржању државном и монастирском 29 на 474, на издржању пак појединих лица и друштава 8 на 233 лица; при црквама на црквенском и државном издржању 102 на 1521 лице, и на издржању појединих лица и друштава 750 на 4474 лица.

Прилога у црквама, као од таса црквеног уопште, од прихода са имања, од прилога на грађење цркава, у корист божија гроба, православних цркава и школа у западном крају, на распространење православља међу идолопоклоницима, на побољшање стања православних поклоника у Палестини и на помоћ духовенству било је 10,728.546 руб. 68 коп.

Број душа правосл. исповеди у Русији, осим епархија: Камчатске, Полтавске, Симбирске и Јакутске, од којих није било извештаја, у 1872 год. показан је овако: мушкога пола 26,302.576, женскога — 27,759.492, обојега пола 54,062.068.

Број лица што су прешла у православну веру, у 1873 г. износи, и то: из римокатоличке вероисповеди 1853, јерменске 7, протестантске 746, јеврејске 493, махомеданске 557, и идолопоклоничке 3199, свега — 9549. — Осим тога из расколничке секте прешло је 1277 у једноверство, и 1497 у православље по владајућем обреду.

Из извештаја св. Синода о разводима брака види се, да је у 1873 год. *разведено 863 брака*, и то: због ступања у брак за живота једнога од супруга 26; због блиског сродства признато је за незаконе 6; због неспособности за брачан живот разведено је 6; због прељубодејства — 60; због нестанка једног од супруга 602; због осуде на робију 163.

Духовно-учебних завода у 1873 год. било је, и то: Академија 4, Семинарија 52, и нижих завода духовних 186. У њима је било

управљача и наставника, и то: у Академијама 128, Семинаријама 795, и нижим заводима 1524, свега 2447. Број ученика износио је: у Академијама 532; у Семинаријама 12785; у нижим заводима 26776.

Број школа при монастирима и црквама у 1873 год. износио је 8028; ученика мушког пола 166.920, женског 30941, обојега пола 197.861. Највећи број школа био је у Кијевској губернији — 1349 са 40.620 ученика, и Подољској — 1158 са 19.818 ученика; а најмањи је број школа у Сибирским епархијама, где се на десетине рачунају; у Петрбуршкој епархији било је 170 школа са 6859 ученика, и Московској — 186 школа са 4397 ученика мушког и 1251 — женског пола.

Под *највишим покровитељством царице* у 1873 г. било је 10 школа за женску децу оних људи, који служе у дух. звању, и те су школе: Царско-Селска, Јарославска, Казанска, Иркутска, Виљњанска, Подољска, Волинска, Полоцка, Минска и и Могилевска. У овим школама учило се 778 ученицâ. **М. С.**

ГЛАСНИК.

Дар цркви Бељинској

Селена супр. почив. Павла Лазаревића из Бељина, а садања супруга Мирка Давидовића из Миросаваца приложила је цркви бељинској путир, дискос и кашичицу у вредности свега 22 дук. а наменила је за спомен сину своме почив. Теодору Лазаревићу. Свештенство и тутори цркве ове, поред душевне захвалности, благодаре дародатељки и на јавности.

Дар цркви Брзанској

Честити грађанин Крагујевачки и посланик наше народне скупштине г. Мијаило В. Мирковић, посетивши наше село пре неки дан, изволео је подарити цркви Брзанској 120 гр. чар

На овоме племенитоме дару поштованог г. Мијаила, ми подписани у име цркве Брзанске изјављујемо му најусрдниј благодарност, желећи да овакових примера буде што више у драгој нам отаџбини.

9 Јануара 1875 г. у Брзану.

ТУТОРИ ЦРКВЕ БРЗАНСКЕ:

Влад. Павловић, Риста Пантић.

свештеник.

Вуле Миловић.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 24. Јануара 1875.

Број 3	Излази четири пута у месецу. — Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

БЕСЕДА НА СВ. САВУ.[1]

„Иже сотворитъ и научитъ, сей велій наречется къ царствіи небесномъ."
(Мат. 5, 19.).

Ако се вратимо у прошлост наше историје за седам векова, зауставићемо се на времену, када управљаше тадашњом српском државом родоначелник знамените владалачке породице Немањића — Стеван Немања. — Због честих спољних и унутарњих немира српска држава у то време још не беше јака и снажна, а тако исто и црква српска не имађаше још јака темеља, на коме би могла да зида тврду зграду спасоносне науке Христове. — Рим се неуморно стараше свима силама и сретствима да отргне српски народ из недара православно-источне цркве и да га присаједини својој-западно-римској цркви. — У оваким својим тежњама Рим се користоваше, с једне стране, неслогом међу самим члановима вдадалачке породице, који, грамзећи за престолом, тражаше ослонца код силних у то време папа,

[1] Говорена у сабор. београд. цркви од М. С.

обећавајући са своје стране прелаз у недра западне цркве, а с друге опет, — својим јаким религиозним упливом, који у то време имађаше код западних држава. И српски народ, и ако беше још на три скоро века пре тога времена коначно примио православно-источну хришћанску религију од Грка, али, не имајући — с једне стране — добрих учитеља и пастира црквених и наставника у религији, — а с друге — подриван у својим религиозним убеђењима разним сектаторским пропагандама, — беше скоро готов да изневери своју прадедовску цркву и да сасвим подлегне Риму. —

Но у само то време, кад, с једне стране, грожаше опасност српској цркви од силнога Рима, а с друге — потресаше државу српску братска неслога и себичност, Свемогући Творац шаље народу српском избавиоца у лицу смиренога пустињика — Саве, — кога позва на свету службу из царске палате. —

Св. Сава, назван на крштењу Растко, беше најмлађи, но у исто време и најмилији син вел. жупана српског Стевана Немање, јер га доби као дар од Бога по својим топлим молитвама, што их данонoћно пошиљаше свемогућем Творцу. Васпитан најбрижљивијим старањем родитељским, Растко још у детињским годинама показиваше ретка душевна својства, због чега отац му ласкаше себи, да ће српски народ у лицу сина му Растка имати великог и знаменитог владаоца свог. — Но Растко не осећаше да је позван да управља земаљском државом, да предводи војску у рату, да убија људе као непријатеље своје и народа свога. Он тврдо вероваше да је овај пролазни — земаљски живот све сама сујета и да мора наступити неки други живот, живот небесни, живот мира, љубави и праве насладе, живот вечни за који је овај живот само спрема. —

Оваке мисли гајаше у себи човек, који имађаше могућност да ужива све насладе земаљског живота и само тражаше начина да своје мисли и жеље самим делом осведочи, — и

ено га видимо где (скоро) тајно оставља очински дом и као на крилима одлази у св. гору, као месту, што га изабрао беше за свој нови живот. Тврд у жељи да живот свој посвети спасењу душе, он оставља царске палате и улази у скромну ћелију пустињичку, царско одело мења на убогу монашку мантију, раскошне забаве и весеља дворска замењује тешким трудом, постом и молитвом. —

Ево оваки живот провођаше Растко у св. гори, у чему не само показиваше сам необичну строгост и сталност, него и другима за углед служаше, колико самим животом, толико и мудрим поукама својим; па имајући тврдо надање, да је наишао на сигуран пут, који ће га одвести у вечни живот, он се беше одважио да са овога пута не скреће на страну, те с тога све своје мисли беше управио на то, како ће разноврсним помагањем бедном човечанству и подизањем св. храмова да увећа славу божију. —

Али онај, који је вишим Промислом позван да „сотворитъ и научитъ," — није могао остати сакривен у удаљеним од света горама, светлост његова жавота и науке морала је да на даље засветли. — Предвиђајући опасност, која грожаше српској цркви и народу од латинства, св. Сава се и у св. гори бринуо о томе, како ће ову опасност да одклони од цркве и браће своје, и ово му послужи за узрок, те потражи самосталну управу за српску цркву, и, — ма колико да се клоњаше земаљске славе и тежаше усамљеном пустињичком животу, — опет га видимо где он — сам собом — долази у Србију као глава српске цркве, као први архипастир и учитељ народа српског, јер му намењено беше да „сотворитъ и научитъ" и да „келіи наречетсѧ къ царствіи небеснѣмъ."

— Као што први проповедници науке Христове — св. Апостоли — путоваше по целом свету и са највећом ревношћу стараше се да распростру међу свима људма и народима спасоносну јеванђелску истину, — тако и св. Сава — овај апостол српске цркве — не остављаше ни један угао, где

србин живљаше, а да у њему не посеје семе благодетне Христове науке. — *Чиста вера, искрена љубав, братска слога* и *просвета ума* бијаху му благо, што га имађаше да остави у наследство народу српском. —

И, заиста, под мудром архипастирском управом првог просветитеља српског св. Саве српска црква ослободи се од уплива Рима и запада уобште са свима њиховим сектаторским пропагандама, јер ове не бијаху кадре да се противе сили ума божијега угодника, нити да својом лажном науком смету распростирање божанствене истине, семе које сејаше у српском народу св. Сава. —

— У садање време ми често чујемо изреку: „знање је сила, знање је моћ;“ али често чујемо и то, да је вера: тама и незнање, да је она робство ума! — Па кад ово слушамо, зар се нећемо запитати: шта одржава људе и народе на величини, ако не чистота вере и развитак ума? На чему се оснива узајамна љубав и доброчинство међу људима, ако не на тврдој вери у вечну награду? Шта служи за темељ правој просвети и корисним знањима, ако не тврда и непоколебљива вера у свемогућство Божије? —

Да, просветитељ српског народа, апостол српске цркве, св. Сава својим великим умом није могао не пронићи, да је „знање сила, да је моћ.“ Он је прозрео да се са духовном силом човековом — са силом ума његова — не може сравнити никаква физичка сила људска; он је знао, да само величина умнога развитка може да служи за дуготрајан темељ, на коме се има да зида слава и величина људи, народа и држава. Па с тога ено видимо где све силе и сретства управља на то, да у овоме цељ своју достигне. Школе, и школе чисто народне сматраше он као сретство будућој величини српскога народа, српске дижаве. —

И, заиста, св. Сава се у своме убеђењу није преварио, нити је труд његов око просвете народне остао безплодан; јер не прође ни пол-другог века, а већ српски народ видимо

и умно и материјално јак, а српску државу у реду првих тадашњих држава. —

Али и ако просветитељ српског народа, св. Сава, знађаше да умна снага подиже људе и народе, опет он знађаше и то, да овој чињеници узвишења народног служи као темељ чистота вере и јачина морала људског. Знајући да само на оваком темељу може да подигне јаку зграду српске државе — њему прва брига беше да религију у народу свом подигне на онај ступањ, на коме је предаде цркви својој основалац њезин И. Христос, те да тако ојача морал у народу српском, јер тврдо уверен беше, да где морала нема, тамо свако зло корен свој захвата, тамо не може бити никаква напретка у добру. —

Ево, др. сл., оваки беше пут, којим поведе народ српски први просветитељ из средине његове св. Сава. Ево у чему се виде заслуге овога вел. мужа, због којих српска црква и школа славе успомену његову на данашњи дан. —

И, заиста, српска црква и школа праведно прослављају име свога великог просветитеља, јер шта би било од народа српског и нарочито од српске цркве, да се, помоћу божијом, не јави у народу српском, у најодсуднијем, за религију његову часу, овај велики муж, који сав живот свој жртвова на то, да морално узвиси српски народ и да му ум просвети, те да га тако спреми за бољу будућност? Зар прадедовска вера, коју ули у душу србина први просветитељ његов, не беше јака сила, која га крепљаше у његовим доцнијим мучним приликама? Зар устанак за ослобођење нашега народа испод тираније, не стоји у свези са оном вером, коју у аманет предаде српској цркви први архипастир њезин св. Сава? —

Па кад овако знамо, какво велико добро добисмо у наслеђе од великог учитеља српског св. Саве и какве велике заслуге има он у нашем народу, зар се можемо уздржати, а да му из дубљине душе и срца не одамо ону благодар-

ност, која му по заслузи приличи? Зар се, после оваког уверења о животу и раду његову можемо сумњати, да је св. Сава добро појмио и тврдо к срцу примио речи Спаситељеве: „иже сотворитъ и научитъ, сей великій наречется въ царствіи небеснѣмъ.“

Благодаримо, дакле, др. сл., Господу на овом велику дару, што га пружи некад народу српском преко угодника свога — нашег просветитеља — св. Саве, па му се онда помолимо, да својим свемогућством утврди у народу српском праву и чисту веру, да му просвети ум истинитом просветом и да га укрепи љубављу, надањем и слогом, како би он, под мудром владом милог нам кнеза Милана Обреновића, а у заједници са свеколиком браћом србима, пошао к оној слави и величини, којом идоше наши претци под мудром управом неумрлих Немањића — Амин. —

Примјетба на пројекат о побољшању стања свештеничког.

У обште је признато да је свештенство наше тако унижено са стране материјалне, да се од њега немогу ни најмање очекивати она благодетна дјејства, која би оно кадро било произвести на пољу јавног живота народњег својим високим положајем као што би могло учинити кад би било у другоме положају. Па с тога су се родољуби у последње време почели журити, како ће и на који начин свештенство из овог моралног и материјалног унижења извући и у онаки положај ставити, какви његовом високом позиву и важном задатку доликује.

Да би пак ово питање решено било по основима јавног мишљења, Високопреосвећени Архијереји српски, изволели су предходно изискати од свога отачанственог свештенства, мишљење о поболшању стања његовог. За овим је влада српска одредила комесију, и ставила јој у задатак, да промисли и спреми пројект о побољшању стања свештеничког.

Комесија ова свршила је свој задатак још 1871. год. а рад њен тек пр. године би објављен у „Сиону“ — под насловом „Пројект о побољшању стања свештеничког“.

Пошто смо овај рад комесије прочитали, решили смо се да своје примјетбе односно овог рада на јавност изнесемо, како би се питање о побољшању стања свештеничког што боље расчистило и појаснило.

Према овоме ми подносимо наше примјетбе у слједујућем.

1. Комесија размишљајући о парохијама, паросима, и наплати за свештенодејства, остала је при *тарифи* а није хтела предложити систематичну плаћу.

Кад се узме у призрење, да је вишина свештеника дала глас за систематичну плаћу, што су и сами Господа Архијерен у основу усвојили, коју комесија признаје, онда се види да је комесија са предложеним пројектом напустила јавно мишлење, које је створено у кругу свештеничком и које је њој врло добро познато из писмени изјава свештеничких.

Узроци пак са коих је комесија одбацила систематичну плаћу, по нашем нахођењу неосновани су и не правдају ни мало њен поступак.

Тако она каже: „да народ неби пристао да се одреди систематична плаћа за свештенике". — А то не постои.

Народ — под којом речију треба разумети свесне људе из народа — увиђајући и знајући да онде све мора пропасти где вера пропадне, и да ово неизбежно наступа онде, где људи, који су позвани да веру и побожност у народу негују и утврђују, стоје под притиском таквих незгода, да покрај све своје добре воље ипак немогу да дужност своју врше и изврше, народ, велимо, који то увиђа, свакад би пристао, да се све оно учини што ће подпомоћи утврђењу вере и благочестија, па следствено радо ће пристати да се и систематична плаћа свештенству одреди. Народ то неби одобрио само тек у таквом случају ако би га ко од *виших* на такво што спремао и подготовљавао, те би му изопачно она добра следства, која би произашла када би се свештенству одредила плаћа. — Али ако се народу буде објаснило, да је тарифа корен за свађе, распре и за разна неспоразумљења која се између свештенства и њега догађају; ако му се изнесу пред очи она следства која би, кад престане тарифа, природно следовала; — ако му се протумачи шта је свештеник и шта су његове дужности, и ако му се објасни да се са унижењем свештеника унижава вера и руши морал, што је штетно за народ; — све то, велимо, ако се народу објасни, онда нема сумње да ће он дати систематичну плаћу својим свештеницима. Шта народ наш није дао што се у његову корист клони? Стати

на пут свађама и распрама које се између свештеника и народа због постојеће тарифе поражају, осигурати свештенике са стране материјалне, и на тај начин припомоћи им да могу дужности своје вршити како треба, уместо раздора воспоставити љубав између свештеника и народа, то је очита корист како за свештенике тако и за народ; а то се, како ми схваћамо, ничим неда остварити, него систематичном плаћом. Дакле је ли могуће да наш народ неће допустити овај начин плаћања, као по све нужан услов за његов бољитак и његово напредовање?

Зар је наш народ тако глуп и неувиђаван, те да несхвати како његови собствени интереси ишту да се свештенству према садањем времену и садањим приликама помогне?

Ми сматрамо да је наш народ свестан и увиђаван, па с тога и велимо да нема смисла ономе говору комесије којим се наговешћује да се неће систематичка плаћа само с тога, што ово неби тобож народ на скупштини одобрио. Шта више ми велимо, да се овим његова увиђавност можда и неотично побија.

Кад народ допушта да се толики грдни — „дефекти" који се по јавним касама одкриће, за љубав мира и спокојства његовим знојем попуне, онда је извесно, да би народ драговољно пристао на систематичну плаћу, само ако не би се од кога другог повукао на супротну страну.

Напоследку пак дао или недао систематичну плаћу, комесија нити је позвана била да то решава, нити је требала с те стране сама себи опозицију да прави, и тиме стање свештеничког побољшања отешчава, па чак и немогућим чини на начин систематичне плаће. Она је требала да предложи онаки начин за побољшање стања свештеничког, какав би могао уздићи ово стање до оног ступња, до ког треба да је уздигнуто; па ако би народ то допустио, он би тим самим подпомогао унапређење свог сопственог интереса, — а ако не би хтео допустити, огрешио би се сам о своје интересе, и био би одговоран и пред Богом и пред потомством, јер би осведочио да је сам виновник што се морал губи, а зло нагло шири и распростире међу нама.

Да ли је пак комесија могла а није хтела то учинити, или је хтела а није могла то учинити, него се је морала заклонити за народ, то је тајна, која кад тад мора бити јавна; но коју би ми желили што скорије знати.

2. Други узрок, кога комесија у своје оправдање наводи, вели: „Кад би се дала систематичка плаћа свештенство би одтргнуто било од народа и народ од свештенства".

Пре но што дамо своје примјетбе противу овог навода морамо казати да нас овакви узроци зачуђавају. Та за име Бога, одкуд може систематичка плаћа послужити за узрок те да се свештенство одвоји од народа?

Зар су толики званичници и управитељи народњи па и три члана комесије одтргнути од народа само с тога, што примају систематичну плаћу? Боже сачувај! Ни управитељи народњи, ни државни чиновници, па ни три члана комесије, држимо, да нису одтргнути од народа, него је народ с њима и они су с народом, тачно вршећи дужности своје и одправљајући дјела народња по прописима закона и реда.

Према овоме непоњатно је како може систематична плаћа одтргнути свештенике од народа?.. Ако систематична плаћа има то својство, т. ј. да онога који је прима одтргне од народа, а тарифа да зближи, онда слиједује да су сви који примају систематичну плаћу одтргнути од народа, — а само да су једни свештеници с народом, и онда народ греши, зашто свима неодреди тарифу као свештеницима, и на тај начин да своје управитеље и чиновнике приближи к себи и к својим интересима?!

Ето како се закључење може извести из навода комесијиног, закључење, које доказује да треба свима одузети плаћу систематичну, и одредити им тарифу, што би народ и учинио. кад би знао да систематична плаћа чини и подпомаже одтргнуће од њега.

Цео народ а и ми сами држимо и тврдимо да није слиједство, да систематична плаћа може кога одтргнути од народа, а ако ово моје тврђење није правилно, онда нека се потруде и који други да нас у томе јавно убеде, пак можемо у таквом случају дочекати и то време, кад ће се од свију чиновника ради поменуте цељи систематична плаћа одузети. Но то време да не да Бог никад, јер би оно донело многе свађе и распре између свештеника и народа, као што је донело и доноси између свештеника и народа.

Истина да се у кругу чиновничком дешавају и такви радови који ни најмање не носе на себи печат љубави народње; но то су изузетци, које не треба никако подводити под опште правило, а много мање под слиједства систематичне плаће, већ напротив су то појави који истичу из неразвитости, глупости, и у опште из несхватања и неразумевања своје дужности и свога рада на пољу народном, какве појаве виђамо и код свештеника, па ма да нису под систематичком платом, и каквих заиста неби било, или би их веома мало било, кад би се одредила сходна плата. Да су свештеници својим стањем

осигурани, да немају нужде бринути се о њивама, и ливадама, већ да им је њива-*народ* а семе-*наука евангелска* то држимо, да од 100 зала која се сада догађају неби се ни 10 догодило. Но како ће свештеници да се занимају са овом духовном *њивом*, кад немају сретства за свој физички опстанак, па су принуђени лаћати се тежачки послова, а дужности своје напуштати. Учити људе вери и закону божијем, дјело је велико, и потребује времена и спреме, па зато се немоме ни замислити да га свештеници и оруђи њиве, и косећи ливаде, могу извршити. С тога треба свештенике наградити тако, да не морају вући терете тежачких послова, па онда с правом тражити од њих, да *слово Божије* проповедају и људе у вери и благочестију свуда и на сваком месту утврђују. А то се од свештеника тек онда може тражити када им се систематичном платом осигура живот и обстанак; а докле год по тарифи буду своју заслугу примали, дотле ће се за свој обстанак у неизвесности налазити, што ће их приморавати да се лаћају њима неприличећих послова а на штету цркве и јавног морала.

3. Даље комесија вели: „да би свештенству систематична плаћа била од штете, јер би било изложено већој сиротињи и несамосталности".

Ово је само једна предпоставка комесије, која је наведена само зато, да ма и привидно оправда њен поступак, но која је неоснована тако, да њену неоснованост сваки може лако увидити, кад посмотри:

1. На то, што сви чиновници примају систематичну плаћу, па нити они кадгод дигоше гласа, да је овај начин штетан за њих и за народ, као што комесија каже, нити траже да им се плаћа одреди по тарифи. што би они ван сваке сумње и учинили када би тарифа била боља од систематичне плаће.

2. То: што комесија никаким разлозима не доказује да би систематична плаћа била од штете за свештенике.

И 3, то, што је већина свештеника предложила систематичну плаћу, што неби било кад би доиста овај начин плаћања био штетнији од тарифе.

Дакле докле год чиновници не изјаве жалбу противу систематичне плаће, и не зажеле да им се одреди тарифа као и стештеницима; докле год се не изнесу стварни разлози за доказ да је систематична плаћа гора од тарифе, дотле ће вишина свештеника сматрати да је систематична плата боља него тарифа, и да она

не само неби била од штете, него би од велике хасне била и за свештенике и за народ, само кад би се она одредила.

Ми смо у излагању првог узрока наспоменули да би престанком тарифе а одредбом систематичне плаће утврђена била љубав између свештеника и народа, јер би престале распре које су се због вересије поражале; сада пак питамо: „како може бити за свештенике штетан систематички начин плаћања, кад он у место досадање распре и свађе доводи љубав између свештеника и народа?

Зар може бити штета за свештеника, кад се он љуби а не суди се и свађа са својим парохијанима за крштење, свечарско и т. д.?

Доиста је непојмљиво како може бити љубав штетна ма за кога, а то ли за свештеника, који све на основу љубави мора радити!

Што се несамосталности свештеничке тиче ми неможемо веровати да би оно несамосталније било него сада, јер држимо да би и државне и црквене власти казниле свештенике за преступе и злочинства, као и сада; — а ни државне ни црквене власти, неби поводом систематичне плаће нагониле свештенике да гову њиној вољи и ћуди, већ би тражиле од њих да дужности своје по прописима закона испуњују. Сад ако комесија то сматра за несамосталност, што би власти нагониле свештенике на испуњење дужности својих, а неби им дале да ћуте и дембелишу на штету јавног морала, онда она погрешно мисли. Несамостални би свештеници онда били, кад би их ко нагонио, да противу свог уверења, основаног на правди и истини и освештаног законом, врше дела која у њиову дужност никако не спадају. Но тако што у данашњем времену када се свачијој својевољи стаје на пут, неможе се ни замислити, — нити се пак такова самосталност по којој ко хоће да живи а дужности свог званија неће да испуњава, може допустити, па имао тај систематичну или ма каку другу плаћу.

Ако пак комесија замишља овде ту несамосталност, што би се свештенство премештало са парохије на парахију чешће него сада, и ако с те стране вели да би оно несамосталније било са плаћом него с тарифом; — на то примјечавамо: да од таке несамосталности неби требало нико, коме народњи интереси на срцу леже, да се плаши, или њом друге да плаши. Од таке несамосталности треба да се плаше само они, којима је најмилији живот труташки, и који су ради да у једној кући са пчелама живе, али да ништа не привређују, већ готово да једу. А они који су ради да што општим интересима привреде, но који због рђавог положаја материјалног жељу своју испунити немогу, на којој је страни вишина свештеника, — од таке несамостално-

сти нетреба да се плаше, јер ако би се и десило да се свештеници чешће премештају са платом него сада при овом стању, го би се премештање уредило законом, и само би могло бити допуштено ако то интереси народњи ишту да буде, а што интереси народни ишту, то сваки треба да одобри, нити когод то треба да оглашава за страшило и баука, и њиме друге да плаши. Од таке несамосталности нетреба се плашити ни зато, што би њој подлежали само лењиви и небрежљиви свештеници, које не треба ни трпети да се зову само тим именом, већ ји треба свим законим средствима нагонити, да дјелима своим оправдају име које носе. Зар је корисније за народ да се свештеницима за љубав тога што нису награђени како треба, гледа кроз прсте што не врше дужности своје како треба; — или је користније за народ да се они добро награде, а да се од њи тражи да буду прави пастири и учитељи народњи, па ма се и премештали?[1]) Доиста је корисније за народ да се свештеницима одреди добра награда према данашњем времену, а да се они нагоне да дужности своје тачно извршују, — него да се оставе при тарифи која данашњем времену никако не доликује, и да се на тај начин постављају у немогућност дужности своје тачно испуњавати; па да им се ово неиспуњење дужности гледи кроз прсте!

Сад ако смо ради да подпомогнемо народње интересе, а оно треба свештеницима дати систематичну плаћу, па од њи изтраживати да тачно врше дужности свог звања, нашта их треба не само премештајем него и свим узакоњеним средствима нагонити. — А ако смо више одани лењивим и небрежљивим свештеницима, и жао нас је што ће они одредбом систематичне плаће за своје небрежење подлежати премештају, онда оставимо за љубов њиховог мира, спокојства, лењости, глупости и дембелука, све свештенике при тарифи и при овом стању које је сада и које је врло мало измењено предложеним пројектом, — па ћемо све духове родољубља које вишина свештеника у својим прсима носи, угушити, и онда нам свештеници неће бити потребни; јер би били кез користи.

То су наша посматрања, са коих држимо, да комесија није имала места одбацити систематичну плату, а задржати тарифу.

---

[1]) Премештати чиновнике из варошн у варош или из среза у срезове — лако је, јер први могу да најме квартир у свако доба, а други имају готове среске куће у којима станују; а шта би било с поповима кад би их почели премештати из села у село, где нема за њих нарочитих квартира и где они ни за паре немогу да нађу стана? Ур.

2. Што се даљег рада комесије тиче недопада нам се а незнамо дали ће се коме и допасти:

1. То: што комесија предлаже да се од манастира одузму парохије и предаду мирским свештеницима, а да се из оног општег фонда свештеничког, даје помоћ манастирима.

Манастире као народње светиње треба сам народ да издржава и зато треба помоћ да им се даје из државне касе, ако од аренде манастирског имања неби се ово подмирити могло. Нагонити пак свештенике да они служе народ, и да дају помоћ манастирима, дело је грешно и пред Богом и пред људма, па зато се ми од таког предлога јавно отресамо.

2. Неправедно нам се види то: што се вели у пројекту: „да се остатак из онога општег фонда, даје под интерес", јер је то знак, да ће се само на име свештеничко покупити од народа оних 16 гр. за бир, литију, водицу, јутрењу, вечерњу, литургију, и т. д. а да му се неће сав новац издавати, већ ће се давати под интерес и правити капитал. А то није право нити се то може назвати побољшањем стања свештеничког.

Стање свештеничко побољшало би се на предложени начин тек онда, када би му се покупљени новац од стране кметова у они 16. гроша, одма у руке предао. А прикупљати сав овај новац у један општи фонд, па отуд (по милости) делити свештеницима, па још давати помоћ манастирима, и правити капитал, то су можда и неотичне маневре противу свештенства и његовог побољшања. Зар је то побољшање стања свештеничког, што ће се оно нагонити да служи народ, а сва зарада неће му се издавати, већ ће се давати манастирима, и под интерес? Ако је то побољшање онда ја ништа незнам.[1])

3. Неуместно нам се види, што се из предложеног пројекта огледа, да се је комесија више журила, како ће од досадањи земљедјелаца свештеника, направити праве земљедјелце, него како ће од њи направити проповеднике слова Божијег.

Тако она предлаже да се свештенику одреди 5. до 10. плугова земље, коју ће он орати и од чега ће рачун давати својој власти. А дали се овај рад од проповедника науке јевангелске може актевати, и дали се овим радом не тражи од проповедника да се скине са проповедаонице, па да се ухвати за рало и мотику??

[1]) Несхваћате ствар! Комисија говори о преостатку суме преко издатака одређених на свештенство. А овај преостатак мора се догађати па ма био и најмањи. Ур.

Жалостно је то побољшање стања свештеничког, гди се тражи да се од умни радника, кои су позвани да срца и нарави народње облагорођавају: — направе радници прости, и упуте да земљу обдјелавају, и ако се за то ни најмање ни теоретично ни практично спремали нису! (А гди је моба, гди су надничари? Зар попа баш мора својом руком копати? И кад не би ово имао свештеник у селу то где би нашао зелени за своју кућу? Зар замишљате свуда варошке пијаце? Ур).

Ми ако хоћемо да нам свештеници уједно буду и економи у народу, као што се предложеним пројектом тражи, онда предходно треба установити; „да се ни један богослов не рукоположи, док не сврши земљедјелску школу", или „да се ни један не прими у Богословију док не сврши земљедјелску школу,"[1]) пак ћемо онда своју цјел постићи; а тражити од људи који се за земљедјелце нису спремали да буду земљедјелци, то је нешто немогуће, које нам се тако смешно представља, као кад би од лекара тражили, да нам направи чизме, ако он то незна и неуме.

И напоследку 4, Корисније би и за свештенике и за народ било, да се класирање свештеника не ограничава, јер би се онда сваки свештеник трудио да дужности своје испуни тако, како ће моћи већу класу заслужити, што би разуме се било од велике користи и за свештенике и за народ. А кад свештеник зна да у првој класи има нуждан број лица, и да је друга трећа и четврта класа попуњена, он онда малаксава у испуњењу своје дужности (а зар неће нико од првокласних умрети? Ур.) јер нема шта да га покреће да буде ревноснији а то је штетно и за њега и за народ, као што би штетно било за лађу и путнике када неби се ћумур под казан бацао, који је нуждан ради покретања и путовања.

Што се пак даљег рада комесије тиче, а особито што се тиче поделе парохија на једнаки број домова, и учествовања свештеника у синодалним седницама, ми јој изјављујемо захвалност, признајући да се је она с тиме дотакла оних предмета, који, по својој важности, треба да што скорије дођу на дневни ред, па одредила се свештенству систематична плаћа, или остала тарифа.

Верни остајући свом начелу „да је користније и за народ и за свештенике да се овима последњим одреди систематична плаћа," — које је начело и вишине свештеника, ми поднесмо своје приметбе противу пројекта којим је заступљен глас мањине, а желили би смо да и остали свештеници који припадају овој већини, своје

[1]) И у Богословији изучавају ученици пољску јекономију. Ур.

назоре у одбрану свог начела на јавност изнесу, јер није достојанствено и не служи на част већини, да се мањини поклони, и да мањина своје неосновано начело над начелом већине истакне.

Милан Радивојевић,
свешт. кушиљевачки.

Српска црквена књижевност.

(наставак).

Познато је, да је средњи век, — век религиозни. Манастири су у то доба били уточишта не само смирених богомољаца, већ и науке тадашњег хришћанско-религиозног времена. Нигди се на друго место није имало где учити — већ по манастирима. „С тога су они — сасвим противно доданашњем времену — били у средњем веку права средишта ондашње науке, књижевности и уметности. Уз сваки манастир, налазила се онда библиотека и школа, на начин онога времена. Што су наши владаоци и богаташи давали силне земље манастирима, долази од туда, што су они дужни били хранити сиротињу; многи су имали и болнице. Духовници су били класа људи, тако рећи привилегисана за науку; између њих су се бирали учитељи и васпитачи краљевићима и властеоским синовима. За целу источну цркву постала је овако средишно место научености Света Гора (Атон), која се у том мерила са самим Цариградом. С тога су се Немања и син му св. Сава поглавито бринули, да оснују српски манастир у светој гори". Поглавито им је намера била да остану везда у свези религиозном науком, којој је Атон средина била. У тој цељи, подигли су они хиландар, који је за сво време Немањића био стожер религиозне књижевности српске. Код толиких бура, које су у оно освојачко доба прегрмиле преко српске земље, Хиландар је остао место, у коме је наука црквена продужавала свој опстанак и развијала се у кругу смирених калуђера светогорских, што се посветише Богу и вери Христовој. Тако су сачувани у Хиландару толики српски споменици, што их и данас има у њему. „Године 1866. налазило се у овој првој српској лаври на 300 рукописа, а тада већ није било многих, које су путници пре мало година спомињали. Доста је знатна и библиотека ман. Дечана, ман. Рилског (бугарског Хиландара) и још неких, о којима тачних бележака и нема. Посланик руског патријара Никона, однео је из Свете Горе, по свој прилици највише из Хиландара, 498 књига, међу којима је било и грчких и словен-

ских. То сведочи богатство поменутих манастирских књижница, само пре мало више од 200 година. Библиотеке у Каленићу и Студеници погореле су кад је Србија пала под Турке 1813. год. Један је путник пре две године затекао у Босни једну ман. библиотеку, где је сва струхнула од нехата, па се из ње гује извлаче. Нису их ни мало штедиле ни грчке фонаријотске владике, после пропасти наших духовних поглавара. А доста су у најновије доба и братске руке и „у име науке“ „разнеле из наше земље“!

Што се тиче језика, на ком су ови споменици старе српске књижевности били написани, зна се, да се они према времену у ком су писани а и према самим особинама народног језика, у неколико разликују један од другога. Ово је било сасвим природно, јер у добу, кад штампарија није било, него су се књиге преписивале, поред погрешака преписивачевих, могли су они и језик прекрајати, према ондашњим приликама. Отуда се дешавало, да од једног рукописа има по две и више редакција, са разликама граматичким и језикословним.

Ово се тврди још и тиме, што се налазе трагови, да се за деспота Стефана Високог и Ђурђа Бранковића Смедеревца (XIV. в.), чинила ревизија црквених књига. За онога првога, спомињу се неки *ресавски преводници*, који су радили у његовој великој задужбини ман. Манасији; а за овога другог зна се, како је позивао у Смедерево црквене књижевнике из Св. Горе, да састави прави текст *Лествице*. Сва је прилика, да се на тим ученим зборовима онога времена радило и око расчишћавања текста св. писма у словенском преводу. У тој намери мора да је и Никон патријар однео са Атона онолике књиге, јер се под њим и у Русији почело радити на исправки текста ов. Писма, која је онако замашне последице имала за руску цркву. (НАСТАВИЋЕ СЕ).

Јавна коресподенција.

Уредништву „Ослобођења.“ Обичај постоји да уредници шаљу један другоме своје листове у замену. Но кад то уредништво захтева да та замена међу нама буде односна према цени једног и другог листа, а ресто да се доплати: то и ми од строге правде небежимо. Па с тога нека нам се шаље „Ослобођење.“ Ур.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор**.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 31. Јануара 1875.

Број 4	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

Слике из историје Срба.

од S.

587. г. 26. Окт. сва је земља светковала св. Димитрија солунског; сви су били весели... мир се далеко ширио; ни једног гласа варварског није се чуло. Другог дана — 27 — у по ноћи изгори сребрни ћивот св. Димитрија. Кад се тај глас разнесе по вароши Солуну, сви су хитали у цркву и сви се старали да угасе ватру, да црква не изгори. Вукли су и ломили све, шта је ко дохватао. У цркви настане таква помрчина и тескоба да се није могло изаћи на поље. Требало је протјерати светину из цркве, која је више сметала, него ли што је помагала, али се није никако могло: није нико слушао ничије заповести. — У таквом очајноме стању падне некоме на ум те викне: „Браћо суграђани! Варвари обколили град — потеците на одбрану отачбине!“ Сви полете те се наоружају и у „зору заиста увиђеше солунци непријатеља на пољани .... Солунци су тргнили поразе, јер је на страни непријатеља био одабрани цвет свега словенскога народа“.

Још пре овога, 551 г. Словени су први пут напали на Солун, а 581 год. 100,000 ратника Словена појаве се у Тракији и разможде Грчку, па оставе населбине у Пелопонезу. Ова је војска нагрнула *у Тракију из јадранскога приморја и прва напала на Солун.*

22. Септ. 597. г. солунци су мислили, да неће на Солун напасти Словени, ал кад тамо, Словени се приближили градским бедемима без ларме и вике.... 581 год. император Тиверије ратујући с персијанцима није био у стању, да одбије Словене, па замоли аварског кахана да их умири. Кахан захте да му се они покоре и умире, на што му они одговоре: „Ко је тај, ко би нас на силу приморао, да му се покоравамо? Ми смо навикли отимати туђе земље, а не своје уступати другоме. Тако ће код нас тећи доклен год узтраје (на земљи) рата". Том приликом, озлојеђени увредом Каханова посланика, убију га и Кахан крене из Паноније 60,000 војника у Илирик против тих Словена — Срба. И тако, без мало сваке године говоре грчки писци о нападању Словена на Солун и друга места. — Ми ћемо још само навести два навода.

695 г. изнова Словени навале на Солун, где се каже: „за владе Јована владике догоди се, да је словенски народ устао у непребројном броју, као: Драговићи, Сагадити, Белегезити, Венуити, Березити и друга племена, која су..... погрдила од једноставних дрвета наоружане лађе; тај словенски народ опусти сву Тесалију и грчке острве около ње, опусти читаву Ахају, Епир и т. д. а нарочито су дошли да освоје Солун. Опколе га са копна и с мора, а били су дошли са својим породицама и кућним имањем, пошто освоје град, да у њему остану".....

— „Не треба, зборили су Словени, да остане само још овај један град Солун читав и да прима бегунце од Дунава, из Паноније, Дакије, Дарданије и из других области и градова". Драговићи и Сагадити били су комшије солунске и

могли су извести у бој сто хиљада ратника и Словени су били господари Маћедоније и „Тесалска Србија добила је име од Срба, који су је основали“ вели Порфирогенит. Шћима се помире, али тада, вели солунски историк, кад су Словени чували услове мира, онај префект грчки, коме је била поверена префектура, *опадне* код цара рухинскога кнеза (*ρηγα*) Первуда, као да замишља зле плапове против Солуна... И цар нареди, те га изненада у Солуну ухвате и у оковима пошљу у Цариград. Рунхини и Стримонци узнегодују на тај нечовечан поступак и захту, да цар ослободи Первуда. Цар им обећа, али кад се избави од опасности, заповеди, те убију Первуда. С тога и опет запламти рат у солунској области...

За време ратовања Велизаријевог у Италији 536, 537 и 547 год. његову су коњицу састављали Словени; 555—556 Доброгост и Всегрд — Словени преводили су грчку војску у рату с персијанцима и т. д. С тога и није никакво чудо што — по Теофану — Србин из Дарданије већ у првој половини VI. ст. био је император цариградски и то Јустинијан, коме је било име Управда; рођен је у месту Истоку; мати му се звала Вигленица, а синовица — Љубица.

Против ових словенских племена Дарданије, Маћедоније Тракије, Тесалије и Илирика (данашње Албаније) веома су много пута ратовали грчки цареви као противу самосталних држава. Тако је противу њих ратовао Јустинијан Ринотмет између 686—687 г. *και τασ Εκλαβινιασ* — и дошао у Тракију. 758 г. цар Константин Копроним упадне у Славенију у Маћедонији (*τασ κατα Μακεδονιαν Εκλαβινιασ* т.ј. Sclavinias in Macedonia) и многе друге сведочбе јасно казују, да ова Славенија није зависила од Грка, јер тек Теофан вели 758 г.: „*Ове је године* Константин покорио маћедонске Словене (*Μακεδονιαν Εκλαβινιασ*).“ Тако тек нам је поњатна она наредба цариградског двора, у којој се казује, како треба писати *заповести* — архонтима т. ј. кнежевима: српском, хрватском, захлумском, конављском, травунском, дукљанском

и моравском.*) Није овде место, да опишемо границе и главна места свију ових кнежевина (архонтија), а само ћемо напоменути, да Порфирогенит ставља засебно архонтију (кнежевину или велику жупанију) Србљију и да истој припадају са својим сопственим територијама Босна, Захум, Неретва, Травунија, Конавље и Дукља и да су у Србљији главна места између осталих Лесник, сада Лесково од Корче за у Јанину; Црнобуч — још и сада развалине града Бучина између Прилипа и Битоља и т. д. и да јој од источне стране не одређује границе, а ми знамо, да је српски кнез св. Владимир Драчки имао своју државу у оним пределима, где је садашњи Арнаут-Београд, а старински Београд и да су и данас његове целокупне св. мошти у манастиру св. Јована код Елбасана и т. д.

Видели смо радњу словенских племена на једној страни, сада да видимо на другој, у Далмацији. Тома архиђакон у историји Салоне прича, да се у почетку VI. ст. настанило у приморској Хрватској некаквих седам или осам словенских племена, под својим жупанима, кметовима или лесима, и латинске становнике скучавали у робске ланце, а оне који се у градовима крили, дотлен притешњавали, док нису освојили Јадеру и најпосле освојили славни град Солин. „Господар већ целе *новоосноване Славеније* туде, крене из горских предела противу Солина највећу своју силу — и коњицу и пехоту. Обседне Солин од свију страна и стане га тући облацима од стрела, копаља, камења из праћака и честим јуришима на бедеме и капије градске..... Солињани побегну куд је ко могао...“ а непријатељи навале, па бежеће сустизаху, убијаху, робљаху, пљењаху, куће пљаху. На скоро и Солин

*) Const. porph. II. c. 48.: *Ἀρχοντα: εις τον ἄρχοντα Χροβατιας, εις τον ἄρχοντα Σέρβλων, εις τον ἄρχοντα τῶν Ζαχλούμων, εις τον ἄρχοντα τοῦ Καναλῆ.* (конављском). *εις τον ἄρχοντα των Τραβούνων. εις τον ἄρχοντα Δικλείας* (дукљанском). *εις τον ἄρχοντα Μωραβιας Ἐπιγραφὴ εις αυτούς. κελευσις ἐκ των φιλοχριστων δεσποτῶν προς τον ὁ δεῖνα τον ἄρχοντα τῆ δε. Βούλλα χρυσῆ δισολδια.*

напуни се непријатељском светином, која нити штедијаше божије храмове, нити старинске споменике .... већ све у тили часак у прах и пепео преобрати .....

— Тај је дан била велика битка (на копну у Далмацији) ... — Словени одрже победу; многе хиљаде хришћана падну под њиховим мачем или (западну) у њихово робство... Управитељ далматински тешко рањен ..... Осим латина, победитељи нађу у Далмацији и некаквих *нелатинских становника, који се са Славенима познаду као један народ, једнаких обичаја, једнакога начина живота и једнога језика, па се с тога стану к њима листом прилепљивати ...*"

Могли би вам навести још необично много примера племенске борбе и међусобне и са странцима, па чак и двобој рашког жупана Бахина са царем грчким Алексијем, али је и овога доста, па да се из ових најкраћих и најкарактернијих података јасно види, како су и којим начином словенско-српска племена заузела земље у источној римској империји; свако је племе имало свога кнеза (архонта); та су сва племена зборила *једним језиком*, имала једнаке обичаје и нарави; обожавала више богова, од којих се имена многих очувала у народу нашем и до данашњега дана н. пр. Коледа; Давор — бог рата; Љеља — богиња љубави и дружбе и т. д. Из староставних књига знамо, да се спомињу „идолска капишта" још у XII. стољећу и таква је идолска српска црква била на ономе месту, где је патријаршија пећска. Свако се племе звало својим особитим свога племена именом, н. пр. Драговићи, а њина земља „Драговитија", или се звало по имену места, на коме се станило н. пр. струмничани, зећани, моравци, а њина кнежевина Моравска Архонтија (кнежевина) са престолним градом Морава, близу Косова, или Дукљанска Архонтија (кнежина) од престолног града Дукље и т. д. — Опште им је било почему су знали, да су један народ: језик, обичаји н. пр. слава; ношиво н. пр. долама; једна општа вера; једнаки обичаји при свадбама, годетима, светковинама

и т. д. што и данас траје у народњим обичајима по свима овим крајевима.

Ни једно племе није било на толико моћно, да друга племена подчини; ни један племенски кнез није био толико силан да друге освоји, а ни један није био толико слаб, да предпостави себи јачега, па и племена тврдо су хранила старинске обичаје и предања; ни једно племе није било изображеније од другог, па ни једна личност није надмашавала кругозор својих суплеменика, па да прегне, те да изведе народ из племенског склопа живљења ў живот и склоп државни. Из овога се види, да је темељ њиног живљења била морална снага њинога гледишта на ствари. Ви знате, да је живот у мислима т. ј. какве су мисли у људским главама, онакво му је и живљење. Ето са чега се сва ова племена чврсто држала своје старе вере, своје старине и начина живљења, па су и била независна. (НАСТАВИЋЕ СЕ).

Српска црквена књижевност.

(НАСТАВАК).

Српска црквена књижевност код Срба.

Споменули смо још напред, да је св Сава био први и најглавнији раденик на пољу црквене књижевности у Србији. Он се старао, да се у цркви српској заведе све, што је онда било у Византији, и особитим трудом и настојавањем, подизао је у Србији скровишта духовног образовања, помажући краљевима српским у подизању задужбина — манастира у Србији. Колико му је на срцу лежало оснивање калуђерства у Србији, види се по ономе, што је за њих написао сам правила, по којима би они имали живети. После писма Кулина Бана, што га је овај писао Дубровчанима 1189. г. најстарији писани споменик српски имамо *писмо св. Саве од 1193. год. или уговор, крјим је од Светогораца купио земље за Хиландарски виноград*, од ког се у Хиландару препис сачувао. Али најориђиналнија су му дела: 1, *Живот Стефана Немање*, 2, *Типик св. Саве Ораовичког* (или каријски), 3, *Хиландарски*, 4, *Студенички*. Ораховички, намењен је Хиландарској ћелији у светогорским карејама, писан је

1199; Хилендарски је писан одма по смрти Немање, а Студенички одма после тога.

Ово су нам књижевни споменици неумрлог рада првог оснивача српске просвете, који је заједо много више урадио, него што ми данас можемо спомэницима посведочити. За њим долази рукописно јеванђеље **грешьнаго Симеонъ старѣц**. Оно је писано око 1200 г. и то је вађда најстарија црквена књига српска.

Други је знаменити писац био *Стефан првовенчани*. Осем „житија Немањиног“, као његов оригиналан рад из онога времена јесу: *„тринајест литургијских питања Димитрију Хоматинском архијеп. бугар.“* која се заједно с одговорима овога последњега, налазе у минхенској библиотеци још не издата. За њих се може мислити, да су преведена и на српско-словенски.

Доментијан, ученик св. Саве. Он је био сапутник св. Саве за време његова путовања у Палестину и светим местима. Био је јеромонах Хилендарски и настојатељ карејског скита или типикарнице св. Саве освећеног. Од свију српских летописаца за њега се се мисли да је најнепристраснији историјограф. Написао је: 1, „Житије“ св. Саве 1242 год. 2, Живот Стефана Немање 1264 год. Ово му је најврсније дело, премда и у њему као и у свима летописима српским, има много фразеологије.

Тодор, монах хилендарски, назван Граматик, „спани“ — т. ј. *σλαυὸς* — ушкопљеник. У Карејској типикарници св. Саве нађено је житије св. Саве „сказано преподобнимъ Доментіаномъ инокомъ и презвитеромъ манастира хилендарскогъ, списано Теодоромъ Мнихомъ.“ У Москви се налази *Шестоднев* (тумачење како је постао свет). Дело је ово рађено по грчким писцима Јованом ексархом бугарским. А преписивао га је по наредби Доментијановој у св. Гори Граматик Тодор — год. 1263.

Одломци јеванђеља сврљишког. Ови се „одломци“ налазе у библиотеци срп. учен. друштва, а писани су у граду Сврљигу (у црнореч. окр. у Србији). Писао их је **Костандинъ чьтьць и ѯокомъ Конисиль граматикъ** 1279 год. То су два одломка српске рецензије, и лако може бити, да су препис са глагољског оригинала.

Никодим архиепископ српски (1316—1323.). Од њега имамо **Типикъ Іерусалимьскыи светаго Сабы пустинѣжителя**. За њега он сам у предговору свом говори, да га је набавио из Цариградског манастира св. Јована Претече и с грчкога превео.

Међу црквене писце старога доба, можемо уврстити овде и *Данила II. арх.* летописца и славног проповедника.

Кад би само по једној књизи судили о карактеру целога народа српског, онда за Србе не би резултат био најповољнији. Лицемерство и реторика, какву су само византијци могли имати, потпуно се оличава у „Сказанијама“ Даниловим. Он је написао којекаквих 9 животописа српских краљева и архијепископа, пуни панегиризна лицемерног и препуњених хвалама. А осем овога. *„он је саставио и изнашао многе књиге, којих пре њега није било никако“*; али осем „Родослова“ ни једна друга није нам позната.

Монах Исаија. Ово је онај старац Исаија, који је посредовао при измирењу патријара Цариградског са Србијом. Год. 1371. по молби и поруци митрополита серезког Тодосија, он је превео дела Дионисија Ареопагита са толковником св. Максима. Пре тога је преводио и још неке друге књиге, али нам оне нису познате.

Глигорије монах Хиландарски, који је живео у време високог Стефана. По поруци игумана манастира, он је превео Летопис Јована Зонаре, кога он зове „Паралипоменом Зонарином“ у скраћеном облику.

Григорије Цамблак. Најпре је био игуман дечански, а доцније митрополит кијевски. Ово је био одвећ плодовити писац, јер се спомиње и као писац српски, бугарски и руски. У Србији написо је: 1, Живот Стефана Дечанског, 2, Извешће о пренашању моштију Параскеве трновске из Бугарске у Србију, а уметнут је у „Житију“ Параскеве трн. патријара трновског Јевтимија. У једном рукопису народне библиотеке у Београду, находи се „Живот препод. Ромула пустињожитеља“, за који се мисли, да га је писао Цамблак, али се на сигурно не може рећи.

Венедикт, јеромонах атонски. Он је год. 1426 превео с грчког беседе Јована Златоуста на књигу битија.

Особито је важно из овога времена *Никољско јеванђеље.* Оно је нађено у ман. Никољу на левој обали Мораве под Колубаром и Овчаром. Писано по свој прилици на измаку XIV. или у почетку XV. века, а сад се налази у народној библиотеци у Београду. (Издао га је Даничић 1861 год.) Оно је важно с тога што је у њему преписан рукопис из најстаријег времена словенске књижевности. Нема сумње, да је оно преписано са глаголите. Осим тога, у овом јеванђељу, налазе се многе грчке речи још непревеђене, које су и у најстаријем споменику, као што је Остромирово јеванђеље, већ преведене. Има погрешака и у самом преводу. С филолошке стране, Никољско јеванђеље важно је с тога, што је оно најстарија до сада позната књига српска, у којој има слово ѧ (ђ), као у речи: сѧнѧслнс

и єкланѣлистъ. По мнењу пок. П. Ј. Шафарика, има у њему места тако преведених, која сведоче, да је то *особити превод јеванђеља, сасвим други од познатог превода.* Даничић (у предговору) наводи важне разлоге, по којима тај рукопис није писао србин источне цркве него патарен, а сад је, видевши и бољонски рукопис, уверио се, да их је оба писао Хкалъ крьстѣнинъ, који се на бољонском рукопису потписао.

Овде ћемо споменути још и *два требника српска* из прве половине XV. в. о којима се јавља у Гласнику XX. — Кад је патр. Никон, (руски) слао келара тројицког манастира Арсенија Суханова на исток, због поправљања црквених књига, он је однео у Русију и ове књиге. Важне су с тога, што се у њима налазе две молитве, којих у осталим црквеним књигама нема, а морале су постати у Србији. Прва је молитва: *кад долази владика у јепаркију;* а друга: *по случају кад навале непријатељи* (на Србију).

Деспот Стеван високи (1389—1427). Српски летописци говоре. да је он многе књиге превео с грчког језика. О самом њему говоре, да је био просвећен и целомудрен. Написао је мало реторско „слово љубави" и „мудрост и пророштво", која су написана доста тајанственим стилом. — У једном рукописном апостолу, нађеном на Атонској гори, говори се да је он преписан с добрих извода старих *преводника ресавских,* који не имађаху никаквијех порока (7178=1660). Који су то били стари преводници ресавски и кад су се појавили њини добри изводи на свет? Под чијом је заштитом и руководством била ова црк. књиж. српска, која има можда онако исто значење, као и „бугарски преводници Охриде?" На то нам најбоље одговара ово: на реци Ресави, налази се манастир Манасија, који је сазидао Стеван високи, син кнеза Лазара. Успомена о лепоти и важности овога манастира, остала је у народу као пословица: „призренске цркве патос и Дечане; пећска припрата, бањско злато и *ресавско писаније* не налази се нигде." Да ли је што остало од тог мноштва књига, сабраних у Ресави његовим ктитором благочастивим „књиго-љупцем" деспотом Стеваном, — о томе се до данас још ништа незна. Свакојако, рад деспотов у овој ствари био је значајан. Из свега се види, да је Стеван, у ново-сазиданом манастиру сабрао учене иноке и као зналац грчког језика трудно се да црквене књиге исправи, допуни и изнова преведе. Још се зна, да је он и *Јествицу* Св. Јована превео.

Јествица Атанасија Монаха, писана на сву прилику XIV. в. На њој има запис да је била својина митрополита призренског.

Константин философ костенски, (иначе граматик). Он није био рођени Србин. За време Стевана високог поручено му је било да напише „*књигу о словенском језику* (граматику).“ Три године после смрти Стеванове, по поруци српског патријара, написао је *Живот Стевана високог*.

Црноризац *Никита Лав*, по називању филолог. Живио је у првој половини XVI. века. Његов књижевни рад, припада руској литератури. Још док је у Србији био, по поруци од некога, написао је: 1, *Похвална слова кн. Михаилу Черниговском*. 2, *Два похвална слово Зосиму и Саватији соловецком*. У Русији се славио као ваљан и одличан проповедник, а то је знак да је у Србији, за време независности била вештина проповедања тако јако развијена, да је и другима могла давати учитеље. Осем Никите било је и других одличних радника на овом пољу. Такав је био: митр. *Цамблак*, кога смо мало час споменули. —

Кипријан (Србин). Отишо је у Русију 1378, а умро 1406, као митрополит киевски. Руски историци не веле за њ ни мање ни више, но да је *он први на ново подигао замрлу просвету у Русији*. Дошав у Русију — као и сви остали, који су тамо онда ишли — донео је мноштво црквених књига, а и сам је писао и преводио; скупио је опис сабора у Русији, написао је многе животе руским свецима, скупљао законе и писао некакав летопис руски. За Кипријаном се спомиње славни

Пахомије логотет, такође ваљан проповедник. Отишо је у Русију 1460 г. Он је по заповести новгородског архијеп. написао многе црквене законе и животе руских светаца. За Пахомијем долази:

Јеромонах Исаија светогорац, који је отишао у Русију 1517, а вратио се у домовину 1519 год.

Ово смо узгред овде споменули једино у тој цељи, да се види од колике је користи била српска црква Русима у оно тешко време кад су они тек се опростили монгола и варварске силе. С тога данашњи поклони што их Русија чини подјармљеним словенима, само је братска одплата за услуге чињене њој у своје време. — Што се тиче рада на проповедничкој књижевности, ту су руски књижевници већ осветлили, како су словенски преводи или прерађивани или према приликама дотеривани. Да су се црквене беседе радо читале међу старим духовницима нашим, види се по томе, што се оне, нарочито беседе св. Јована Златоуста, врло често налазе, и на сву прилику би ће, да су више пута с оригинала превођење.

Од правих српских писаца после пропасти Српске државе:

Патријар Пајсије (1614—1646) једини је, који заслужује ово име. Он је написао: „*Житије цара Уроша*“ и „**Повѣсть к кралѣ**“, о праведном Стефану Штиљановићу деспоту српском († 1515.). За житије Уроша може се рећи, да је доста верно и потпуно, јер писац је, као што Гиљфердинг вели, имао при руци доста ваљане изворе из којих је црпео факта о животу младога краља.

Григорије граматик, за ког се не зна кад је живио, описао је живот Драгутина краља.

Гаврил калуђер атонски. И за њега се незна кад је живио. Он је превео с грчког уставну статију о служби над умрлима о Ускрсу.

Уз ове оригиналне списе, треба споменути још и једно писмо патријара Арсенија IV., које је садржине дидактичке. Оно је писано по случају раздора и гажења закона црквених код племена: **сѣе ѕоки сѕ Никшићи и дробњаци и кучи и пипери и Келопаклићи и Ѵрмз Гора и приморскѣ страны, и ними окресни племена, еже ѡбрѣстают сѣ ко Херцегокини.** Из њега се још дознаје и једна врло жалосна појава за тадашње српско свештенство. Патријар, забрањујући у тој својој окружној посланици верним, да не држе *по две жене, нити да жена, кад жива мужа, узима себи другога*, што је — види се — у оно време чешће бивало, обраћа се после поповима, па им вели: „и ви попови, немојте такве безаконике венчавати; ако се који поп нађе, да је такве безаконике венчао, или ако какво зло учини поп, *да му се удари 300 штапа!* и да плати 50 гр. па онда да се одлучи заједно с безаконицима.“ Оваки појави одиста вређају и хришћанско осећање и човечност, а могу се извинити само тадашњим станем ствари у турској царевини.

Као особиту врсту књижевности старога доба, споменућемо најзад и *Зборнике*, који се појављују још у XIV. веку, а нарочито се умножавају у XV, XVI. и XVII. веку. У руској књижевности они су добили разна имена. У њима се налази као у енциклопедији нашега времена, све што се читало, писало и изучавало у старо време. Писци су из разних књига, овда и онда, и у своје зборнике писали оно, што им се свидело. Отуда се у њима често налази поред црквених чланака, богословских тумачења и бележака, и сасвим светских ствари. Сад их се доста налази по библиотекама; а кад се као што ваља изуче, моћи ће дати добру грађу за потпуно познавање духовнога правца старинске просвете српске.

III.

Службе српским свецима (Србљаци) и штампање српских црк. књига.

У старо време била је код Срба особита врста књижевности, а то су „службе српским свецима.“ Угледајући се на друге хришћанске народе онога доба, нарочито на Грке, и у Србији се нашло људи, који су сав свој живот и све што су имали, посвећавали Богу и прослављању имена Христова. Овакви појави у друштву могли су се јавити само онда, кад је калуђерство, верно своме позиву и опредељењу, сасвим другчије стојало него што је данас. Осем тога и само време било је такво, да се религиозни аскетизам и самопрегоревање могло јавити као идеал ово-земског живота. Народ је, као чедо свога времена, овакве људе за живота поштовао, а по смрти због њихових доброчинстава обожавао. Пример су нам Немањићи, који су толике жртве и благодејања чинили цркви и вери. Сами су се пред смрт посвећавали Богу и старали се о узвишењу и распростирању вере Христове. Заслуге њихове за ово — негледајући на њихов приватан карактер као владара — награђене су биле посмртном славом, којом их је народ обасипао као достојне угоднике божије — као *свеце*.

Овде је на свом месту, да се запитамо: каквим се редом канонизација светаца у Србији вршила; је ли потребна била за то одлука каквог духовног сабора, или је могло каквим другим начином и без тога бити? Нама се чини да без пристанка збора црквеног, овакав се акт није могао свршавати. У овоме нас уверавају и речи Доментијанове, који за Немању каже, да га је *духовни светогорски сабор* прогласио за свеца, пошто су виђена била чудеса његова, која је „Бог створио с њим“.[1]) По овоме можемо мислити, да је и за остале овако рађено. Другојачије није могло ни бити, јер српска

[1]) Кьси же отьци прѣподобьнии и прѣдѣльнии, светык соборъ прѣсветыѥ богородицѣ светогорьскиѥ, видѣкъшѥ слакоу божию и оудѣса светаго-ѥже соткори Богъ съ ними, и написаше ѥго къ редь светыихъ великыихъ прѣподобьныихъ отець плуе и оудотворьць, и поклонише се ѥмоу како и късѣмь светыимь и богом прославльѥномоу из небеси и из ѯемли — — и благословивъше богоносьнаго отьца нашего кир Слакоу написати ѥмоу каноны и стихире и оудотворѣнии ѥго, онь же написакъ, и пакы благослови нась оучѣници свое тѣмьже благословиниѥмь: Последње речи као да јасно казују ред ових послова, а ово је било на дан кад се навршила година смрти Немање. Ђ. Даничић. Живот. Св. Саве и Св. Симеуна 1869. г. стр. 186. 190.

црква, верна предању источне цркве и њених установа, није могла, нарочито у она времена, другојачије ни радити, већ онако, како је саборима и установама св. отаца било наређено.

Ко је писао службе српским свецима, — ми незнамо. Због тога, што је св. Сава имао бољег биографа, него његови следбеници, знамо, како је исти сабор, који је његова оца прогласио за свеца, „благословио“ њега, да напише каноне, стихире и чудеса своме оцу. За службу Стефана Дечанског, стоји забележено у љетопису, да ју је написао Григорије Цамблак, за кога се поуздано зна, да је написао живот истога краља. За службу кнезу Лазару мисли се, да ју је написала калуђерица Јефимија, која је везла и натпис на његовом покрову. Службу Ђорђу кратовцу, кога су Турци спалили у Софији, писао је његов сувременик „**Поп Исаија**,“ који га је за живота од Турака заклањао.

Све ове службе, престављају нам слику онога времена, а време то, као што знамо, било је — време религиозно. С тога је у њима престављено као узор: *будући живот*, а овај земни — као *таштина*. Описивана су доброчинства, чудеса и друга богоугодна дела светаца. Једном речију, у појединостима, копирано је „витијство“ византиских црквених писаца, па је примењено на дела и подвиге светаца српских. Оригиналних мисли и ако има — мало их је. Са стране филолошке имају већег значења.

Најстарији рукопис, у ком се налазе службе Србима свецима, јесте један Минеј за м. Дек. Јан. и Фебр. Он је на кожи и писан је вађда у XIII. в. У њему су службе св. Сави и Јевстатију I. Знатно је, што је то минеј општи, у коме су правила свецима источне цркве, дакле они су уврштени били међу свеце целе источне цркве, али их Руси нису празновали. За св. Саву зна се, да га је признала и западна црква за свеца, и она га и данас бележи као таква у својим календарима, па га на сву прилику и слави. Овај рукописни минеј знатан је још и с тога, што је у њему служба св. Саве другојачија, него што је ми данас имамо. По свој прилици биће, да је она старија од данашње службе. Осем тога, у тој служби св. Саве има пролог, т. ј. кратак живот, чега нема ни у Србљацима, који су штампани у Русији, ни у Минеју срп. Божидара Вуковића, штампаном у Мљетцима 1538. г. нити у још једном рукопису народне библиотеке у Београду. И у Ундељском рукопису (који је у биб. Московској) од XIV. века, служба је св. Сави другојачија од штампане. Служба св. Јевстатија редкост је међу књижевним старинама.

(свршиће се.)

ПОГЛЕД ПО СВЕТУ.

Римска курија, од њеног постанка, па до данашњег дана, славила се интригама по делима црквеним. Благодарећи њеној уметности, којом она вешто плете мреже, ухватила је у њих *minimum-једну* четвртину, ако не и више, чисто овејаног словенског света, који негда беше син православне цркве. Но пословица лепо вели: „лажа је дугачка, али врло танка; у свако време она се може прекинути". Ова се пословица може потпуно применити римској цркви; јер, факт који ми желимо саопштити нашим читаоцима, јасно говори, да су избројани дани — бар у неким пределима римској пропаганди.

Као што је познато, читава Галиција, у којој живе махом Руснии, па и у самој руској царевини, у многим крајевима, налази се велики број унијата.[1]) Ови унијати беху некада православно — источне вере: но вештина римске цркве, а за љубав својих себичних интереса, отрже их из наручја православне цркве, и ласкавим обећањима награби их себи. Кад су римски миснонари унијатили овај свет, они су му обећали подпуну слободу вероисповести, не дирајући у догмате православне цркве; но рад јединства са западном црквом, тражили су, да се у црквама спомиње име св. Оца Папе. Али ово беше мамац за будућа времена, и мамац — бачен с' рачуном, да се „унијати" са свим присаједине римској цркви и приме њену вероисповест. Овај покушај чињен је 1 (13) Маја прошле године, а усљед њега ево какав извештај доноше „Москов. вједомости у свом 14. бр. од 16. Јануара ове године.

У Привислинском крају, у седлецкој губернији, 45 парохија, у којима се рачуна 50.000 душа, и 26 унијатских свештеника 12. Јануара постадоше чланови православне цркве. Пре двеста година они су били православни, но прећоше на страну римске цркве и поунијатише се. Као што се чује, овај покрет није се ограничио само у реченом крају, већ се шири и у губернијама: Августовској и Љублинској. По свој прилици и браћа Галичани не могу остати равнодушни на спрам овога покрета.

Нема сумње, да ће заграничне пољске новине и остали црквенски листови одма ударити на фанатизам руске владе и њено понашање наспрам римско-католичке цркве, и какво гоњење ова црква трпи од исте владе. А међутим ова кривица пада на римску цркву; јер она собственом руком нанесе себи удар. „Непогрешљиви учитељ вере, најмудрији чувар

[1]) Unus латинска реч, и значи — *„један — јединство"*. Овим именом називају се они хришћани, који верују источну веру, но ради јединства са западном црквом, помињу на служби папу римског.

истине" (тако себе назина садањи поглавар католичке цркве св. Отац Папа) послао је галицко-руским епископима посланницу 1 (13) Маја пр. год. У овој посланици обара се све оно, што је дато унијатима односно вере, и што је утврђено и обезбеђено папским булама минулих времена, па и булом *самог* Пија IX од 17. Марта 1856. год. Папа, необзирући се на буле својих предходника, па шта више и на своју сопствену, по савету данас господствујуће партаје у ватикану, пребацује галицко-руским владикама, да се они слабо старају о чистоћи источних обреда, услед чега, строго препоручује унијатском духовенству, да се тачно придржава одлука и канона Замојског сабора, држаног 1720. год. А овај сабор — као што је познато, издао је нове служебнике, у којима је начин богослужења измењен, и на калуп римске цркве дотеран.

Ова папска посланица, у великом броју примерака распростпла се по Холмској епархији. Папа је очекивао покорности, но оно изађе на против. Народонаселењу не беше право, што се Папа овако одзивље о источним обредима које оно дубоко поштоваше. Народонаселење виде у томе поругу и понижење своје прастаре вере, па се за то и одцепи од папе.

Овом приликом, ми неможемо да прећутимо а да бар у кратко не обележимо с' каквим се торжанством сврши овај акт сједињења унијата с' православном црквом.

Акт сједињава свршен је у цркви бељске парохије. У цркви је одслужио службу божју високопреосвештени Јаниђије, Архиепископ варшавски. На служби су присутни били сви 26. свештеника унијатски и од сваке парохије по један изасланик, на број њих 45. лица.

Телеграфска депеша, праћена на министра унутарњих послова од губернатора седлецке губерније овако гласи:

У Белој вароши, 12. Јануара, у подне.

„Изасланици свију 45. присаједињених унијатских парохија, и 26. свештеника скупише се у цркву. У 10. часова дође и Архиепископ варшавски. Кад се Архијереј обукао у црквено одело, тада је прочитан указ, којим се санзвољава да се сједине унијати с' православном руском црквом Богослужење врши се богољепно. Пуна народа црква.

У шест часова у вече. Акт сједињења с' православијем свршен је срећно. 45 парохија, у којима се броји 50.000 душа унијата, постадоше православни. Архиепископ се обрати к' народу с кратком речи и благословом св. Синода. Беседу је говорио унијатски прота

Ливчак. Црква је била пуна народа, велелепна служба и поредак произвео је утисак на присутствујуће. Изасланици свију парохија, добише по две иконе. Архијепископ с' духовенством и осталима, који су позвати, одоше из цркве на ручак, приготављени у гимназијском здању.

Архијепископ напце је здравицу Господару Императору. Громко „ура!“ од стране присаједињених унијата спровођаше здравицу. Присаједињени моле ваше превосходителство, да предате Господару Императору израз њиховог верноподанства, и ону радост, коју они опажају при помисли, да су они од данас присаједињени с' вером и правдом с Белим Царем.

За тим је следовао царски одпоздрав — пун благодарности за ове искрене верноподаничке изражаје.

У Русији, у којој се рачуна преко осамдесет милијуна народонаселења, рекао би човек, да ових 50.000 присаједињених унијата, толико чини колико кап у море. При свем том, руси се душевно радују, што њихова вероисповедна штатистика расте и напредује; јер у јединству вере, они виде своју будућу снагу, своје морално јединство.

Ми у данашње време често чујемо, да наши млади патриоти о јединству вере с' поцепаном браћом нашом, и политички и религиозно говоре: „веру на страну; нек верује ко шта хоће; нама је нужно политичко јединство.“ Но њихов правац, њихова жеља, остаће и даље голом жељом. За потврду наших речи, не треба много блудити и тражити доказа; доста је напоменути нашу браћу Хрвате, тада ћемо се сетити од какве је важности чињеница „јединство вере“ те да би и ми — поцепани, раздвојени, могли учинити корак у напред. . . .

Ж. Јовичић.

ГЛАСНИК.

Дар манастиру Манасији.

Г. Селена, супруга поч, Штерије Наумовића из Београда, заједно са сином својим Наумом, приложила је манастиру Манасији: једну одежду, стихар, епитрахиљ, наруквице, појас, ваздух и два дарка за дискос и путир, у вредности 120 дук. цес.

А г. Футина Костандиновић, жителњица београдска, приложила је такође једно велико масивно кандило у вредности 50 д цес.

Братство манастира Манасије, под представништвом свог настојатеља Архимандрита Ћирила, изјављује приложницима на овоме прилогу топлу своју захвалност.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 8. Февруара 1875.

Број 5	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

БЕСЕДА НА СРЕТЕЊЕ.[1])

„Бѣ человѣкъ въ Іерусалимѣ, имяше имя Симеонъ; и человѣкъ сей праведенъ и благоговѣйникъ ждя утѣхи Израилевы; и Духъ бѣ святъ в' немъ.“ (Лук. 2. 25)

Ако се пренесемо духом у далеку прошлост за близу две хиљаде година, то ћемо се сусрести с временом, у коме је живео овај праведан и побожан муж св. Симеон, који је тако дуго чекао на обећање божије и напосљедку дочекао да види своју жељу остварену, да види славу и утеху своју и свога народа — *Месију*, Искупитеља и Избавитеља.

А ко обећа овоме праведнику да ће дочекати и видети своје срдачне жеље испуњене и ради чега му то обећа?

Предање, које се у хришћанству сачувало, прича нам о томе овако: Кад оно египетски цар Птоломеј Филаделф зажели да у својој некада знаменитој Александријској библиотеци има све књиге старога завета, преведене с јеврејског на грчки језик, тада изабрано беше из народа 72 научена мужа,

[1]) Говорио у саборно-београдској цркви Н. Ружичић супл. Богословије.

да исте књиге са јеврејског на грчки језик преведу. Међу овим честитим старцима беше и праведни старац Симеон. И преводећи књигу тајно-видца пророка Исаије, он се заустави на оним речима где пророк вели: „Сѣ дѣва во ѹтробѣ ѯатѧщетъ и родитъ сына и нарѣчешн емѹ имя Емманѹилъ.“ (Ис. 7, 14). Па немогући да схвати ову изреку својим природним разумом, хтеде да је избрише и из јеврејске библије. Но баш онда, кад он руку своју приближаваше томе месту св. писма, наједанпут рука му задрхће, а до ушију допре му тајанствени глас; „недирај то место већ веруј! Ти дотле нећеш умрети, докле недочекаш да очима својима видиш *Тога*, који ће се по тим речима, родити од дјеве — Христа Господа.“ Симеон се сад покори гласу неба и од тога доба с поуздањем очекиваше, да доживи остварење тих речи пророкових, молећи се ваздa у св. Храму да му Бог опрости за његово незнање и неразумевање светог слова његова. И заиста он ево дочека то време, које му беше Духом светим наговешћено. *Бог-слово* роди се од пречисте дјеве Марије у Витлејему и мати његова, после 40 дана од рођења, доноси божанственог младенца у храм Јерусалимски, да Га, по закону божијем, посвети Господу. И баш у то време, кад Јосиф и Марија доношаху младенпа Исуса у Храм старац Симеон, руковођен невидљивом силом, деси се и сам у храму, и једним погледом на ово чудно детенце, намах познаде у њему обећаног Искупитеља света, и запламти жељом да га узме у своје наручје. Необична радост сад обузе престарелог Симеона кад младенпа Исуса већ држаше на грудима својима, те с тога из дубљине душе узклпче предвечном и божанственом младенцу ову трогателну песму, коју посведневно св. наша црква пева, а на име: „Сад одпусти с миром слугу својег, Господе, по речи својој; јер видеше очи моје спасење Твоје, које си спремио пред лицем свију народа, видело, да обасја незнабошце, и славу народа израиљског!“

Нама се, истина, бл. Хр. та молитва праведнога Симеона на први мâ чини доста чудновата; јер при таквом све-

чаном сретању божанственог младенца Господа, најприродније изгледало би, да је старац Симеон потражио од Бога продужење свога живота, кад већ има и држи у наручју своме *извор свакога живота* — вечног богомладенца и кад се с доласком његовим спрема таква лепа утеха свима народима. Но ваља се сетити ко беше и какав беше старац Симеон? — Да, то беше човек благочестив и праведан; то беше човек, који је по својим дубоким годинама давно и давно имао умрети, но који само с тога неумираше, што му Духом светим беше обећано, да неће умрети пре, док не види Христа Господња.

Јест, благ. Хришћани, остварење наших душевних жеља, често и међу бољим Хришћанима изазива подобни израз о животу ово-земаљском, као што га чујемо у изразу праведнога Симеона. „Немарим сад да умрем, кад сам ово или оно од Бога дочекао“ — чести су изрази и код многих правих Хришћана. И они су заиста похвални и племенити. Јер шта је у строгом смислу ово-земаљски живот пред очима правих и истиних Хришћана? — Ништа друго — до туђа отаџбина и лутање по овој, да до своје куће и до своје отаџбине дође, а то је — до неба и небеског живота; јер је то права кућа и права отаџбина свакој истинској души хришћанској. И као год што изгнаник овде на земљи тужи за својом отаџбином и жели што скорије да се у исту поврати; и као што странствујући путник сјетује и тужи, кад много тумара по непознатим путовима, и јако се обрадује, кад већ помисли да је близу своје домовине, — тако исте и душу праведника испуњава радост, кад јој долази време разстати се са земаљским обиталиштем и лутањем својим у ово-земаљском животу. И заиста, наш овдашњи живот није ништа друго до бојно поље, на ком целог века ратује наше тело против духа и наше добре жеље против злих жеља. Па као год што нема ни једног у рату војника, који не би желио да што пре рат престане, те да се поврати кући својој, тако исто нема ни једне

душе праведника, која не жуди за својом домовином — *небом*, где би се она одмарала од неуморног и непрекидног ратовања на земљи са телом и његовим грубим жељама. Јер док душа праведника живи овде на земљи никад нема за се истинског мира и покоја, никад не долази до подпуне истине, нити види постојане среће. Све је на земљи у животу нашем променљиво, непостојано, варљиво. А смрт?! Смрт за праведника је благо и свечани прелаз из таме и блуђења у сјајну и величанствену славу и вечно блаженство. С тога се праведник и радује, кад види и осети да му се смрт приближава „За мене је живот — Христос, а смрт велики добитак, — вели Апостол Павле, и обоје ми је мило: но отићи и с Христом бити, то би још више желио." (Филип. 1, 21, 23).

А шта да кажемо о себи, блегочестиви Хришћани, с погледом на нас и на наше последње тренутке у овоме животу? — Смемо ли тврдити, да међу нама има душа праведних и светих, које би подобно старцу Симеону у свако доба отворено смеле рећи: „Сад ме прими Господи да умрем смиром, јер сам дочекао да спасење своје видим? Недогађа ли се напротив, да ми — код свих благодетних средстава, која се у св. цркви налазе и којима се наше спасење осигурава, — ипак занемарујемо та средства и нећемо њима да се користимо за наше душевно спасење?" Ни смо ли, ако не јавно, а оно тајно у себи, — толико пута зарицали се, да ћемо стати у даљем тражењу ово-земаљскога блага и друштвеног нашег положаја, ако само Бог изврши ову или ону нашу жељу, па ипак своје зарицање заборављали без обзира на то, што је Бог не једну а може бити неколико таквих наших жеља испуњавао?..

Господ не спречава и неосуђује умножење наших блага ово-земаљских; јер Он са речима јеванђеља осуђује лењивога слугу, што је талент свој закопао у земљу, а није га развио и усавршио. Али спречава и осуђује *искључиво* старање о блага земаљским на штету блага небеских; јер изрично вели

у светоме слову своме: „**Богатство ваше течетъ неприлагайте сердца.**“ С тога, кад се бринеш, Хришћанине, да себи и својој деци обезбрижиш опстанак кратковремени, побрини се и за њихов вечни опстанак. За прво ти често немаш ни моћи, ни снаге, те с тога можеш и пред собом и пред својом децом наћи оправдање. Но за друго — ти имаш и средстава и начина; јер све што се за ово иште од тебе стоји у твојој доброј вољи и хотењу. С тога овде нема и неможе бити оправдања ни пред Богом ни пред својим потомством. Господ је измерио љета наша, но никоме није одсечно казао докле је предео његова живота. Човек, као члан неба и земље, више него ма које друго создање Божије подлежи изузетцима у природи. Ни младост, ни мудрост, ни здравље ни болест, нису према сваком у једнакој примени; јуноша, као и старац, болестан као и здрав, у свако доба могу бити позвани да предстану пред лице Господа, јер за њега, по учењу слова Божијег, нема мртвих, већ су сви живи. Па с тога паштимо се израније и удешавајмо светилнике своје да у њима ваздa и у свако доба има јелеја од добрих дела наших, како би с појавом небеског женихa могли заузети место у реду **оныхъ пѣтъ мѫдрыхъ дѣвъ**, које и у поноћи на долазак Господа имадоше светилнике своје спремне и осветљене, те да тако можемо и ми кад нас Господ с овога света позове, рећи подобно праведноме Симеону: „сад ме прими, Господи, с миром, јер сам се спремио за спасење моје.“ — Амин.

Слике из историје Срба.

од 8.

(наставак).

То стање није се могло одржати просто с тога, што човек није у стању да се не креће у напредак и да се не развија, а да и неговоримо о спољним приликама, по којима разштр-

кана племенска снага није могла издржати дуготрајну борбу са уређеном државном снагом моћних суседа. Па јесу-ли се могла ова племена развијати, кад нису имала једну азбуку, ни знања, ни писмености — ничега онога, што условљава народње развијање, црпећи у своју корист духовно благо из знања, а материјално из природе? Свега је пак тога било у Цариградској царевини и најближим суседним талијанским градовима на. пр. у Мљетцима. Осим овога српска племена затекоше настањене своје сународнике, од којих је већ један царовао у Цариграду; дакле су многи били крштени. Ондашња наука није знала за школске, него за црквене округе, а главна су средишта науке били манастири, у које су ступали као духовници чак крунисане главе и владари.

Већина земаља, заузетих српским племенима, спадале су у духовну област патријархата римскога, јер онда није било западне и источне цркве, већ је била једна црква. Ето зашто су на заповест Ираклијеву, између 640—642, дошли свештеници из Рима да покрштавају српска племена, и покрштеници подпадоше под власт архијепископа спљетског и драчког. Такве су исте епископске столице грчким свештенством основане међ' настањеним племенима у М'глену 692 г., у Сетуну — 649 год. и т. д.

Није, држим потребно ни казивати, да је тадашња хришћанска вера (српским племенима) проповедана на латинском и грчком језику, па се и није могла одржати зато, што су српска племена више волела своју народну веру на своме народњем језику, према којој је био удешен сав његов живот, него-ли туђу веру на туђем језику. Без мало је такве исте судбине било и оно миросање срба рашке жупаније, грчким свештеницима, за време жупана Мунтимира и грчкога цара — словенина Василија Македоњанина. За то прођу без мало и грчки свештеници онако исто, као што су прошли пре латински. Одтален је и дошла она равнодушност према хришћанској вери, о којој се вели у једној староставној књизи

ово: Кад је умукла прва проповед (хришћанства) у српској земљи и почеле се множити различите јереси, они који су управљали земљом, нису се ни најмање старали о истребљењу јереси.

У овоме времену патријаршија грчка изгуби већину своје паствe у азијској страни, коју су отргли мухамеданци, па се старала да то надокнади покрштењем словенскога света, но у исто доба догоди се распра између грчке и римске патриаршије около неких чланака вере а главно је о црквеном преобладању над славенима балканскога полуострова. И римски је папа слао свештенике и проповеднике, и грци су слали свештенике и проповеднике па није било успеха с тога, што се вера није могла оснажити у народу на туђем језику. Грци, видећи да не могу да осигурају успех на грчком језику, спреме Кирила[1]) и Методија — солунце, које учити није се устезао ни најнаученији грк онога земана Фотије; они и склопе словенску азбуку и преведу свете књиге на словенски језик у другој половини IX стол. и тиме Грци задобију словенска племена за исповедање православно-грчке вере. Та римско-цариградска борба, продужена, унесе раздор у српска племена. Одтален дође те страшни Гиљдебранд — Глигорије VII, пред којим су цареви клечали и опроштаја тражили, кнеза српског Михаила назива не само *краљем словенским*

[1]) . . . слышавъ царевъ строителъ, иже изрицаетъ се логоѳетъ посла ѯа него (Константина) да се би съ царемъ оучилъ. . . . . пріиде къ Цариградоу . . . . навыкъ граматикїю . . . . оумроу и геѡметріи и оу лъкѣ и оу фотѣ діалектицѣ и късемъ фулосоѳъскыимъ оучсніемъ. . . . И риторикїи и аритъмитикїи и астрономіи и моусикїи . . . . . събравъ съборъ царь, и приѣла Коньстантина . . . аще имѣють боуквы къ єзыкъ свои. рєчє цар: дѣдъ мои и отьць мои и нии мнѡзи искаше того, нєсоуть обрѣли, ащє ты хощєши, можеть сіе тебѣ Богъ дати . . . . . И . . сложи письмена и наоучь бєсѣдоу писати єхангельскоу: исьпрва бѣ слово . . . . И къзвєсели се царь и посла єго с дары многы и писа: Да и ты приоучитєтє се великыхъ нєзыцѣхъ, иже славеть бога своимь нєзыкомь . . . . и послахомь . . .

него и својим сином; Папа Јован X тако исто ласка Томиславу кнезу хрватског да неодступи од латинске цркве; Грци опет бране и штите рашке жупане, као привржснике грчке вере, па чак и Грци и латини т. ј. и латинска и источна црква признадоше за свеца српског кнеза Владимира (св. Јована).

Из овога се види, да су једна српска племена подпадала под црквену управу спљетског и драчког епископата и то махом приморје, где је био јачи утицај талијански, а друга су спадала под црквену грчку управу, махом они на копну и који су били ближе грчкој на. пр. Рашчани. По смрти Часлава, кад се племена одвоје једна од других и ослабе, римска црква устане противу словенске службе и народњег језика у цркви и на два црквена спљетска сабора у X и XI стол. уништи словенску службу и словенску азбуку решивши: да се ни један епископ ни српски ни хрватски не усуди у будуће постављати м'а кога за свештеника, за кога зна, да зна словенски језик, а и сами да не служе службу божију на словенском језику; Методије буде проглашен за јеретика, а његова наука осуђена као јерес. Хрвати и остала српска племена ближа Италији овим буду оцепљени од братске заједнице и у XI ст. у црквенском обзиру подпадну под Рим, а у политичком под Мађарску. Грци нису гонили словенски језик, и службу зато, што су били силни рашки жупани о бојевима грчким којих и прича Анна Комненова, па кад то нису могли чинити, они се задовоље тим, да у Рашкој бивају владике и свештеници Грци. Одавлен дође, да се неразвије народња књижевност ни код једних ни код других. Зато и налазимо најстарије књижевне споменике код оних словенских племена, где се најпре и одпочело народње свештенство, па у колико се свештенство и држава крепила, у толико се више множила и књижевна дела. У овоме времену, кад се племенске поглавице управљале по личним користима, обраћајући се час Риму, час Цариграду, кад су били у највећем току страни утицаји,

а унутра племенски раздори, кад је била подкопана праћедовска народна вера, а нису били усвојени чисти појмови хришћанског морала, да никоме не чиниш оно, што не желиш да теби други чине, у том велимо, колебању и таласању, као знаку општег нереда и слабости и јављају се јереси, као: павликијани (доцније сви се полатинили), манихеи, аријани, патарени, бабунци а најглавнија богумилска јерес, коју је, како се каже у једној нашој старостављној књизи **Їєрємиа попъ блъгарскыи изългалъ**;" па како је тада био прелаз и једног нравственога стања у друго стање, богумили су схватили ону страну хришћанскога богопоштовања, која с једне стране представља врх чудеса, а с друге стране опет неприродно живљење и поступање. Науке реалне и стварне неимајући, они даду широко поље фантазији дајући свима појавима природним или сврх природни значај или неко својевољно тумачење. Одталеи се и појави јеванђеље Томино **сьносъдѣць, мѹчєнїе с҃таго гєѡргиа ѡ цара Даднана** или књига: „**Христа къ попы постакнли**" или „**како Христось плугѡмь ѻрааль**" или „**ѿ їѡанна богослова копросн, єже єсть-слышн пракєдни їѡанне**" и мноштво других књига и житија. у којима богумили с једне стране предикују братство, а с друге одрицање од света и у исто доба гажење својих обета, како се врло карактерно каже у богумиљском житију св. Аврамија, где се казује, како је као углед живило у пустињи и мушкиње и женскиње и сав свој живот грешили, каја ли се **къ вьсакоу нощи єлгрѣшлємь и късаки дьнь къэмсл**. По богумилској науци овај свет створио је *сотона* или зло начело, зао бог; други су опет држали, да га је створио *строитељ* — (добар). Богумили првог начела били су и аскети и јеретици, и религиозни фанати и занешени иноци и инокиње. Нису признавали крштавање деце, нису поштовали крст ни књиге мојсијеве. Јеванђеље су објашњавал како је ко знао. Они су бирали по једног учитеља налик на Христа и овај се опкољавао ученицима. Накратко одрекли се праћедовске вере и усвојили суштину хришћанства без икакве науке; стварали

су страхотне фанатике, који су само рушили свако друштво. У Србији се распростре та фанатичка секта тако, да је Немања сазвао сабор, који се истребио те „варалице народа српског.[1])“ Несрећна је Босна била постојбина сваковрстних пропагандиста занешењака и варалица, па и ових богумилских фанатика и сви су непрестано подкопавали унутрашње народње јединство. Жалосне су биле посљедице ових унутрашњих нереда: богумили су најпре отворили турцима улазак у Босну и предали им више од 70 градова.

И тако засебно живљење по племенима и утицаји из Рима, Цариграда и од јереси, донесу морално разједињење, поцепаност и издајнике свога народа. Приморске су кнежевине подчињене римској духовној власти, а загорске грчкој, па и једне и друге изгубе своју самосталност. Најжалоснија судбина постигла је оне наше сународнике у крајинама, где се предиковала вера и служила служба на туђим језицима: у Пелапонезу, Тесалији и осталим околинама махом се *погрче*, у западним покрајинама као у Штроми махом се поталијане; у обе Ракусије и у читавој Полабији хаметом се понемче или се прероде у друга племена на пр. у Скадарскској нахији у арбанасе; богумили се листом истурчили, павликијани полатинили, а све скупа јереси злим су родом уродиле и одрекле се српске вере и народности.

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

Да ли је апостол Петар икадгод био и живео у Риму.

(СПОР ИЗМЕЂУ КАТОЛИЧКИХ СВЕШТЕНИКА И ПАСТОРА ЕВАНГЕЛИЧКЕ ВЕРОИСПОВЕДИ 9 и 10 ФЕБРУАРА 1872 г. У РИМУ.)

Познато је, да римско-католички богослови сматрају свога првосвећеника (папу) за насљедника Апостола Петра, оснивајући се у томе на предању о живљењу Ап. Петра у Риму.

[1]) г. 27. стр. 99.

Евангелички пастори не слажу се у оваквом мишљењу са римско-католичким свећеницима, усљед чега су они евангелички пастори, што живе у Риму, у Фебруару месецу 1872 год. позвали на спор римско-католичке богослове, обећавајући се да докажу у јавној седници, да Ап. Петар никад није био у Риму. — Папа Пије IX. дозволио је својем духовенству да прими овај позив, па је још сам одредио знаменитије своје богослове, да оборе тезис, што им је предложен. — Спор овај држан је 9 и 10 Фебруара у сали Тибарске Академије, где је било и многобројног народа. — Римски богослови морали су много да попусте, — бар нећеју више повторавати своје тврђење да је ап. Петар живео више година у Риму. — Доцније су писали у новинама, да је се Папа љуто кајао што је допустио овај спор, па је с тога после наредио да се чини тродневна молитва у храму св. Петра ради умилостивљења његова и да се измоли од њега опроштај за ову нехотичну поругу, што му је учињена. —

Ево како је текао овај спор:

Председник Тости, пошто је објавио да се почиње спор и прочитао за тим из новина предмет спора, казао је, да ће г. Фраческо Шијарели евангелички пастор, помоћу података, *узетих из Библије и Списа св. Отаца, да докаже, да св. Петар никад није бивао у Риму.*

Хвали. Г. Г. Председниче, дозволите ми да кажем једну реч. Ми смо се овде сакупили у цељи религиозној, а не ради каке театралне и световне потребе; с тога сам ја мишљења да се седница отвори молитвом и као што нико, по мојем мишљењу, не може одрицати молитву, што нам је предана од Исуса Христа, то ја предлажем, да когод гласно очита: „Отче наш.“ Држим да се овоме нико не може противити?

Каноник Фабијано одговара, да је се сваки, који ће учествовати у спору, без сумње, помолио Богу за себе и с тога није нужно да се молитва јавно чита.

Председник Тости усваја мишљење каноника.

Председник кнез Камианијано предлаже, да се сваки пре спора у себи помоли Богу.

Пошто је прошло неколико минута председник Тости позове г. Шијарели да чита свој састав. —

Шијарели. Господо! Ја би радо уступио мојим друговима, који су искуснији од мене, ту част, да расветле овај предмет нашега спора, да се није још раније удесило тако, да ја, који сам и изазвао овај спор, морам и да га започнем. На том основу ја, узда-

јући се, не толико на своје сопствене веома незнатне силе, колико на непобитност факата, — ево излазим пред вас да докажем неправилност веровања римо-католика: *да је св. Петар живео у Риму и да је ту основао првосветитељску катедру* (pontificato).

Све, што су католички богослови досад по овоме предмету наводили, може да се искаже овима речима: *св. Петар дошао је у Рим 2-ге године царствовања императора Клавдија, т. ј. 42-е године после рођ. Христова, па је ту био прво-свештеник 25 година, а затим је предан на мучење 66-е године у време императора Нерона.* Но ја ћу, противно овоме веровању, да докажем, да св. Петар између 42 и 66 год, после рођ. Христ. није био у Риму нити оснивао ту своју катедру, а почем није био у Риму у реченом времену, онда није могао бити ни првосвећеник у том месту кроз 25 год. и претрпети мучење у 66 год. у време Неронове владе.

Ми имамо уверења, да Петар није могао доћи у Рим у 42. години после рођ. Христ., да тамо оснује своју катедру из ових узрока: На основу најтачнијег и општепризнатог рачуна ученога римско-католичког професора берлинског универзитета Елендорфа, рачуна се, да је апостол Павле прешао у хришћанство или у 39. години, или близу око те године после рођ. Хр. У посланици овога Апостола Галаћанима читамо ово: „но кад је Бог, који ме је изабрао још у утроби матере моје и позвао својом благодаћу, сазволео да покаже преко мене својега Сина, да га ја проповедам међу незнабошцима, — ја се од тада нисам саветовао са телом и крвљу, нити сам пошао у Јерусалим к онима, који су пре мене били апостоли, него сам отишао у Арапску и опет сам се вратио у Дамаск. Затим сам, после три године, отишао у Јерусалим, да се видим са Петром, и бавио сам се код њега петнајест дана" (I, 15—18). Дакле, три године после прелаза Павлова у Хришћанство, значи, да је овај апостол управо у 42 години после рођ. Хр. походио Петра у Јерусалиму и у то време Петар још није могао бити у Риму. Но може когод рећи, да је Петар одма после тога отишао управо у Рим? Да видимо. У делима апостолским, пошто је споменуто о овом истом путовању Павловом у Јерусалим, речено је: „а цркве по свој Јудеји, Галилеји и Самарији бејаху на миру и напредоваху, и хођаху у страху Господњем, и умножаваху се утјехом св. Духа. И догоди се, да Петар. кад је обилазио све, дође и к светима, што живљаху у Лиди. Тамо он нађе некога човека, по имену Енеја, који већ осам година лежаше на постељи, јер беше узет. Петар му рече: Енеје, исцељује те Ис. Христос, устани и намести сам себи постељу;

и он одма уста. И видеше га сви, што живљаху у Лиди и Сарону и обратише се ка Господу.“ Из овога се види, да је св. Петар, после одласка апостола Павла из Јерусалима, отишао да походи све цркве и био је у Лиди, која је на осам миља удаљена била од Јерусалима, те с тога није ни могао бити у Риму одма после посете св. Павла. Но можда је био у Риму после одласка из Лиде? Да видимо. У истој књизи Апостолских Дела говори се: „У Јопији беше једна ученица по имену Товита, што значи Срна, која је чинила многа добра дела и давала многу милостињу. Десило се у те дане да је се она поболела и умрла, па су је окупали и положили у горњу собу. Како је пак Лида близу Јопије, онда су ученици, чувши да је Петар у њој, послали два човека и замолили га да одма дође до њих. Петар устане и дође с њима; а кад је он дошао, извели су га у горњу собу, и скупише се око њега све удовице плачући и показујући хаљине и сукње, што је Срна за њих радила. А Петар, изгнав све напоље, клече и помоли се Богу; а затим се обрнуо телу и рекао: Товито! устани! А она отвори очи своје и, угледав Петра, седе. Петар, пруживши јој руку, подиже је и дозвавши свете и удовице показа је живу.... И Петар оста много дана у Јопији код некога Симона кожара.“ Кад је, дакле, Петар, после бављења свога у Лиди, одазван био у Јопију, где се такође бавио доста дуго, онда он није могао бити у Риму до тога времена. Али можда је он одпутовао у Рим после одласка из Јопије? Да видимо. Иста књига причајући о томе, како је капетан Корнелије шиљао у Јопију те звао Петра, вели даље: „онда их дозва унутра и угости. А сутрадан уставши пође Петар с њима и неки од браће, која бејаху у Јопији, пођоше с њим; и другог дана уђоше у Кесарију.“ И после Петрове проповеди о Ис. Христу, изговорене Корнелију и онима што с њим бејаху, а и после, пошто су они поверовали његовој проповеди и примили веру Христову и крстили се: „молили су га да остане код њих још неколико дана.“ Дакле и опет се види, да Петар није могао из Јопије да одпутује управо у Рим. Али можда је он одпутовао у Рим после својега бављења у Кесарији? Видићемо ди ли је тако било. У истој књизи читамо даље: „А чуше и Апостоли и браћа, што бејаху у Јудеји, да и незнабошци примише реч божију; и кад се Петар врати у Јерусалим, укораваху га они, што су били обрезани и говорише: ишао си к људима који нису били обрезани и јео си с њима; а Петар одпоче им казивати редом....“ Ако је дакле Петар, пошто је пробавио неколико дана у Кесарији, био после у Јерусалиму и тамо имао спор са обрезанима, онда се јасно види да он из Кесарије није одпутовао у Рим.

Ако је дакле Петар, у време царовања Клавдијева, т. ј. у 42 год. после рођ. Христова, путовао у напред казана места, вршио све речене поруке и подчињавао се свима казаним теретима, онда може ли се тврдити, као што то чине католички богослови, да је он те исте године одпутовао у Рим? Но осим тога, како се може да објасни то, што књига „Апостолска дела", у којој је тако тачно и у строгом поредку описан цео овај период живота св. Петра, не говори ништа о његовом путовању у Рим? Морамо казати истину: путовање Петрово у Рим у другој години царовања Клавдијева или је проста прича, која је прелазила с колена на колено, док није дошла до строгог критичарског ока; или је ћутање књиге: „Апостолска Дела" о таком важном предмету тако велика и неопростива погрешка, да она губи право на богодухновеност. Једна од ових двеју претпоставака мора се примити. Но почем се друга неда ни замислити, онда и преко воље морамо примити прву претпоставку, т. ј. да је факт о доласку св. Петра у Рим означено време неистинит. Ово је добро појмио францишканац Антоније Пагије, који се у својим коментаријама на летописе Баронија несумњиво изразио, да претпоставка о доласку св. Петра у Рим у другој години Клавдијевог царовања противуречи св. Писму; Калме опет тврди, да су још пре њега претпоставке Баронијеве по овоме предмету признане биле за неистините. Најпосле доминиканци у својој „Свештеној библиотеци" 1822 год. тој жанствено су се одрекли Баронијева мишљења и тврде, да је св. Петар дошао у Рим тек у време царовања Неронова. Ево ово је довољан број писаца, који одбацују ово чудновато предање и заступају ауторитет књиге „Апостолска Дела" и законе здраве критике. (НАСТАВИЋЕ СЕ.)

Српска црквена књижевност.

(СВРШЕТАК).

Најстарија служба св. Сави налази се у Божидаровом *Минеју празничном* од 1538. г. У њему су најстарије службе Немањи и Стев. Дечанском. Најстарија служба краљу Милутину налази се у рукопису XV. в. у нар. библиотеци.

Као најстарија књига, у којој су сабрани сви српски свеци на једно место, то је рукопис калуђера Максима, писана у м. Раковцу, по заповести раковачког игумна Теофана.[1]) Осим св. Симеуна, Саве

[1]) У том су рукопису службе: Симеуну, Сави, Стефану првовенч. Милутину, Дечанском, цару Урошу, кнезу Лазару, деспоту Стев. Ђурђевићу, Анђелини (жени његовој), владици Максиму, Јовану деспоту (синовима њиховим) и Стефану Штиљановићу.

и деспота Јована, сви други имају у том рукопису један кратак пролог, а други обширну биографију, а неки и једно и друго. После овог србљака, долази штампан у Римнику у Влашкој 1761. г. Штампао га је арадски владика Синесије Живковић и то језиком руско-словенским. Осим оних у раковичком рукопису, у њему има и служба Арсенију I. *Тај су Србљак и Руси прештампавали* и нама га слали, да по њему служимо у нашим црквама.

У „србљаку", што га је 1861. г. у Београду издао в. преосвећени г. Митрополит Михаил, много је умножен и попуњен србљак римнички и московски. Попуњен је двама акатистима и синаксарима, и новим правилама за неке српске свеце — међу којима је и Јевстатије I.[1]) —

На измаку XV. столећа, допрла је и до Срба вештина штампана књига. Први оснивачи штампарија били су: *Ђурађ Црнојевић* војвода зетски и *Божидар Буковић* из Подгорице. Да би сачували старе књижевне споменике, које су турци грабили и палили, у првим српским штампаријама (у Мљетцима и Црној Гори,) штампане су искључиво црквене књиге, што служе за богомољу као: псалтири, јеванђеља, апостоли, литурђије, требници, часловци, октоици, пентикостари, триоди, србљаци и т. д. Све ове књиге нису штампане на једном месту, него по свима, где је било штампарије. Тако у *м. Милешеву*, штампан је 1537. г. „Октоихъ" и „Псалтир" 1554 и 1557. Некакав *Стефан со града Скадра*, штампао је 1561 г. у Мљетцима „Триод посни", а год. 1563. „Пентикостар" **къ страдахъ илкедонскихъ къ отъчество скендери**. Осим ових, било је штампарија и у Црној Гори на Цетињу (1494), у Мршкиној цркви, у Гораждy, **къ окители римицки** (Рујну у нахији Ужичкој г. 1529), у Београду (1552), у Скадру (1493), и у Трговишћу (1512). У свима

[1]) Ово су сви српски свеци, који по реду светковања у црквеној години (од 1. Сеп.) долазе: арх. и патр. Јаниније, Стеван првовенч., Стеван Штиљановић, Стеван Високи, арх. Арсеније, краљ Милутин, Стеван Дечански, цар Урош, Јаниније Девички, деспот Јован, архијеп. Данило, архијеп. Јевстатије, св. Сава, арх. Максим, арх. Сава II. Симеон мироточиви, Василије из Острога, арх. Никодим, Јован Владимир чудотворац, цар Лазар, патр. Јеврем, мајка Анђелина, а 30. Авг. слави се сабор свију српских просветилаца и учитеља. Осем ових, изгубио се спомен Глигорију арх. из м. Куманице с реке Лима, Ђурђу Кратовцу, Јовану Прохору, Гаврилу и Јовану Сарданапољском, која су четворица живела пре Немање, и Петру Коришком.

су штампане већином црквене књиге, само не налазимо да је ма каква књига штампана у Пећи и то је за дивно чудо!

Најстарија је у нашим крајевима наштампана књига ѡхтоихъ, који је штампао војвода Зетски Црнојевић у год. 1494. У Русији, први пут је наштампан *апостол* у Москви год. 1564. — Дакле за читавих седамдесет година доцније!

Калуђери српски и у овај мах чинили су своје услуге цркви и земљи, које уређивањем књига, које и самим штампањем и резањем писмена, а највише својом заузетошћу око распростирања истих. Но највећу су услугу учинили народу и цркви српској оснивачи штампарија, уколико су тиме сачували све драгоцености старе српске књижевности. — — —

Пошто Турци сасвим овладају Србијом и народом, манастире похарају и многе попале и забране их понављати, људе знатније и богатије поубијају и растерају, а латини се у приморју осиле, онда престане штампање књига у нашим крајевима. У том Руси навале штампати црквене књиге на преиначеном словенском језику, које народ наш, неимајући својих, стане куповати и учити се новом црквеном језику (руско-словенском), и тако мало по мало, не само заборави свој црквени језик — онај којим су писане наше *србуље* — него и омрзне на њ према овоме новом.

Ето како су дошле у нас ове црквене књиге, којим се ми данас служимо у нашој цркви.

Св. Ј. Никетић.

ГЛАСНИК.

Божидар Поповић ђакон из Гроцке, рукоположен је 22 Јануара тек. год. за свештеника и намењен по молби за Бунарску парохију у округу Јагодинском.

Никола Божић, родом из Београда, а сада учитељ у Крагујецу, рукоположен је 4-ог ов. м. за ђакона и намењен на служење цркви крагујевачкој.

НЕКРОЛОГ.

Стојан Цветковић свешт. Жабарски у окр. Пожарев. упокојио се 29 Дек. 1874 године.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 15 Фебруара 1875.

Број 6	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

Слике из историје Срба.

од S.

(наставак).

Живот народњи је у народној свести и народњим појмима, у скупу његовог знања стварног и моралног. Представник је такве народње свести и била црква и црквена књижевност. Та књижевност није се могла развити за време предиковања вере на туђем језику; није се могла развити многобошка књижевност, јер није имала научних представника; богумилство није се могло утврдити са лажним књигама. Није дакле било другог пута, него пригрлити Христову науку са словенском азбуком и књижевношћу, створити из народњег свештенства научене представнике и остварити преко народњих школа српску цркву и српску просвету. Руке не стрељају куд очи гледају, већ куд разум заповеда. Источна је црква већ дала словенским племенима и азбуку и књижевност. Сад се, једино радећи у томе правцу, и могла развити свест у народу, том (на народњем језику) књижевношћу. Радити овим правцем морало се и с тога, што није било политичке

уједињености, а није било зато, што није било ни у народњем мишљењу, ни у њиним приликама, па није било ни у цркви. *Ни препирке и борбе пределних књежева, ни страни утицаји Рима и Цариграда, ни унутрашње јереси и многобоштво, нису такве основе, на којима би се могла подићи стална државна зграда.* Становништво пак српско почињући од Србице па до Хрватске у одсудној већини већ је исповедало православну веру, било под суверенством грчким; међу тим су приморске области спадале у круг црквене власти барске и сплетске зависећи од Рима, па ево са чега су приморци и крштавани по обредима римске цркве, као што се најбоље види по првом српском летовничару дукљанском, који је чинио преводе са словенског на латински језик. Остали хришћански српски свет крштавао се по обредима источне цркве, а нарочито у Рашкој. Ето зашто се Стефан Немања, дошавши у Рашку, у тридесетој години изнова крстио. Овим поступком задобије љубав Рашана; надбије противнике, почне зидати православне цркве и са грчким свештенством искорени многобоштво и богумилство и уведе ред и јединство. Битка на Пантиње у дну Косова у Рашкој **Пєки оу градоу Расѣ** изрекла је смртну пресуду племенском нереду ствари, а сабор у Раси опет смртну пресуду раздирућим отровним јересима богумилства и многобоштва. Темељ је државни био основан, а крсташи освојивши Цариград баш у почетку тринајастог века и основав латинску империју избавише србе од суседства грчког, јер се цар и патријарх преселише у Никеју. Српска црква није могла захватити дубоког корена у народу, догод су у српским земљама бивали грци — странци владике. У исто доба и грцима није било тако лако обдржавати свезу са српском црквом, кад ова дође између латинских држава. Па и Србима је теже било ићи у Азију за грке архијереје. Краће рећи, без народњег свештенства и духовне народње власти није се могла извести народња морална уједињавајућа снага. У овом тренутку и јавља се величије сина Немањина Архимандрита Хилендарског Савве. Он употреби ту

прилику, оде у Никеју да изради да се добије црквена самосталност и народње свештенство. Ево како о томе пишу староставне књиге: „Сад је време — рече св. Сава — да с божијом помоћу извршим жељу мога срца, коју имам о мојој отачбини" и задобити самосталност црквену, па рече цару Теодору Ласкару: „Бог који нам у свему помаже, помогао је, те је из земље **людїи нашихъ злокърїа єресь отнемь мюнмь и нашю прогнана и православна вєра къзкрѣплѣть и множит сє**. Једно јединиго немамо, на име, трпимо оскудицу, *свога* архијепископа немамо у нашој земљи, који би освештавао и учио." За то моли цара *„да се један од сународника мојих освети за архијепископа земље наше."*

Цар заповеди да му дођу сви остали срби калуђери, који су отишли у Никеју са св. Саввом и погледав их рекне; „свети отче! твоја су браћа сва честна и светитељи; али за тако високо званиње апостолскога престола, неверујем да су веома способни . . . . Моја душа благонаклоњена је теби." Савва се почне одрицати, на што му цар рекне: „Немој се одрицати нашег апостолскога избора." . . . . И свети Савва буде посвећен за Архијепископа све српске земље . . . При посвећавању присутствовао је цар са свима великим и нижим чиновницима и говораху: **„достоинь."** Даље се вели: „цар и патриарх учинише српског архијепископа својим сапрестолником и сатрапезником." Па како цар тако и патријарх мишљаху, да сваки српски архијепископ мора ићи у грчку патријаршију, да се тамо посвећује. Св. Савва опет је мислио другче Овако о том вели наша староставна књига: „божански разум у срцу имајући, он разсуди, како је тешка оваква дугачка путовања путовати, и како треба много злато даривати и издавати кад буде у царски град одлазило да се тамо архијепископ посвећује; на за овим, узевши на ум размирице владалаца источних са западнима и **посрѣдѣ ихъ нєстроєнииємь боудѫщєє бѣды и ѵдокстко цркке** доклен се у цариград долази за освећење; или опет могу цар и патриарх абог неке мрзости нашу цркву

под својом управом задржати. И кад је све ово разсудио и са сваке стране претресао, он је хтео и од свију ових зала да избави српску цркву, те да је она слободна и самостална. **Сїи кса скрьбила разъсѫдикь и ѿ всѣхъ снхъ свободноу и о бозѣ самовластноу, иноуѫже обладати имоу кьстоуиои, ѕападноюю нашоу црькок оустроити хоте.**

Пошто је све то тако расудио, оде цару, наведе далеко путовање и политичке незгоде, па га замоли, да му се самосталност српске цркве потврди „**оусты и роукою и писанїемь**“ да одсада не долазимо овамо за освећење нашег архијепископа, него тамо (у Србији)“ „**сконим иепископы осквщати се.**“

Кад цар чу ту молбу: **прѣмѣнн лице своѥ кысокаго ради прошенїа; ниже бо патрнархоу ѿноудь и кьсѣмь благороднимь кьгодно помнсли се. хотѣхоу бо оскверѣнстконь и клас нію црькокною, тако покорнки себѣ снхъ послушлнки же и дароносткн нмѣти**; али због велике љубави према св. Савви „*стиђаше се* да га незадовољна одпусти; па и по нужди утоливши неодовање, испуни молбу Савину ..... Патријар написа благослов, да више не долазе из српске земље срби, кад им буде требало посвећавати архијепископа или епископа, већ нека сам архијепископ са **сьборомь** својих епископа или опет сами епископи да се искупљају и посвећују себи архијепископа, ца и патријарх руком и устима са свима архијепископима, митрополитима и епископима св. Савву и све који после њега дођу благословиште; и заповест благословења сваки својом руком подписавши дадоше св. Савви. При полазку патриарх даде српском првом архијепископу ову повељу:

„Герман, васиљенски патриах, архијепископ Цариграда, новога Рима. У име господа нашег Исуса Христа, посветих Савву за архијепископа све српске земље и дадох му по Богу власт, по свој мојој области црковној епископе и свештенике и ђаконе постављати, везати и разрешавати узроке људских прегрешења и све учити и крстити у име оца и

сина и св. духа и као да сам ја, тако да сви слушају, који су по Христу православни хришћани.“

Први српски архијепископ Савва дође у Србију донесавши са собом све што је потребно за *велику цркву* и законске књиге, где га тако дочекају, да је сва земља била весела, јер је он донео независност и самосталност српске цркве: и *сугуба радост и веселије бивајет о његовом пришествију* (долазку)..... И посаветовав се гдје ће епископе поставити и одма постави дванајест Срба за епископе, у различним српским покрајинама.

Повседневно је служио и постављао свештенике и ђаконе и ипођаконе и чтеце и тако је поучавао да су сви живом радошћу били испуњени, двојеумци доведени на прави пут, а неверници покрштени. Дође у Жичу и троноше је. И позове свога брата Великога Жупана Стефана **съ високими и съ всѣми благородними ѵ Жичѹ и вєшє слꙋжими ипати** и војводе и хиљадаши и стотинаши и малих **кьязнѣ** с великими, а архијепископ опет сазове све епископе, игумане и све прквене служитеље т. ј. свештенство. На томе збору државном архијепископ им каже: све сам оставио, ништа не желим разма да живим у пустињи; но сада, што сам оставио пустињу, нисам то урадио ради себе, него ради вас и ради српске земље и државе.“ На пошто је објаснио смисао државе и државне радње он рекне: „Ви знате браћо шта је урадио наш отац Симеун: вас је утврдио и умножио и распрстранио и многи сте начелници и властници, ипати и војводе, многи сте жупани мали и велики, **нє лѣпо ѥсть кѡми ѡбладающѡмь сѡмѡи власти с кѡми єдиномꙑсленнтоу бити и ꙁкати сє**; но како сам ја ради вас, влашћу посвећења за главу цркве поставио“; **онда и кѡми инѡмь обладающѧго вѣнцемь цароустви оукрасити подобно ѥсть. И сє кь кѡмь ѹѥсть и похвалꙋ, слꙋкꙋ же и келиѹѥство** . . . . .“ Кад сви саслушаше његове речи, зарадоваше се и говораху му: Сам те је Бог к нама послао, па ћемо твоје речи као божије послушати!“

После оваквог решења државног збора у очи Спасовадне, сутра т. ј. липем на Спасов-дан, за време службе божије кад је било време венчати великог жупана Стефана, прими га у олтару пред светом трапезом и молитвама и молењем благословивши га, украси га багрѣницом и бисерним пасом и венцем царства увенча частну главу и миром мироса . . . . *Краљем српским* наречега. И сви људи поклонивши се; многа му љета пожелише. а сви одјекнуше: „дабогда, дабогда!“ (**коуждеть и коуждеть**).

После службе *нови* Архијепископ и *нови краљ* даду велику част сакупљеном збору и народу. Сви су били весели а највише се радоваше **Стєфань по милости божиєи вѣньчанин краль и самодрьжьць всѣє срьпскє зємлє и поморьскіє за то**, што се беше искупила таква множина света „**ѿ многихь странь**“. Ову знатну светковину завршн први србин и први архијепископ беседом, у којој разложи значај светковине, изложи праву веру и разложи различне јереси, које губе српску цркву и српски народ и установивши духовно воинство Христово од срба, па нареди, да се обучавају деца наравно у манастирима.

И тако самостална српска црква и архијепископија донесе собом и узвишење жупанства на краљевство. Да би се ујединила српска племена у један народ у мислима и имену одпочне се зидање цркава и манастира тако, да је сваки манастир у једно био и град и манастир. Мало помало прекриле градови — манастири све земље српских племена и за свима се утврди опште име „*србин*“, које је у исто доба означавало и означава православнога Хришћанина. Није нам намера да критишемо тадашњи правац живота и епоху код свију европских народа, где је наука једино и нашла склоништа у зидовима манастирским. Манастири су ујединили руска племена — правично вели Диксон[1]); манастири су придобили Грчкој, у којој је најмање Грка становника, читаве словенске области и пределе. И српски градови — манастири

[1]) La Russie libre p. 80.

од св. Савве постану утемељитељи српске народности, склоништа науке, градови за одбрану, а монаси главни књижевници. И заиста се по манастирима одма јавља српска књижевност, коју одпочињу први краљ и први Архијепископ описом живота свога оца. У колико се више зидало градова — манастира, у толико се брже губиле разлике племенске и она се сва сливају у *српски народ*, како травуњини, тако и дукљани, како моравци, тако и дарданци са трибалима и јавља се једна српска војска, српске земље и беле српске цркве и манастири са српским светитељима, те како на земљи, тако и на небу срби сви скупа раде српски посао. Градови — манастири и православна вера јесу оне снажне чињенице, које су све покрајне српске слиле у једно, у један солидаран народ, на управу кога кад дође јуначан и силни Душан, могао је сасвим темељно и слободно говорити, о својој слави св. Аранђелу, стубовима српског царства у Вишеграду (више Призрена у Шари): „Будуте ми сви весели и славите св. Аранђела", а по свршетку славе: „Ваљубљени кнезови и војводе на коју ћемо страну: да-л, на Грчку или Алеманску?" У оваквој једнодушној радњи и у уједињеном душевно народу, није било можно а да ненапредује и држава и црква, као што се види из ових Душанових речи од 1347. у Скопљу: „И по милости божијој **подкнгохъ сан краљѣскы на цѣрьство и архиепископию на патр..аршьство и епископиѥ на митрополитьства... И съ съборомъ срьбьскымь кѫдри се и постави патрїарьха.**"

Из реченога јасно се види, како је архијепископија донела краљевство, а царство патриаршију. На како власт духовна, тако и светска само су добро вршиле своје задатке. Није било борбе као на западу, нити је српска црква као западна ишла противу науке: у њеној историји нема инквизиције, нема ауто-да-фе, пред њеним олтаром нису клечали философи, она није водила на спаљиште никога, ко се науком занимао. У данима пак државних несрећа једина је црква наша дизала свога моралног гласа противу нереда и насиља, као што је на збору у Приз-

рену против убилца Вукашина: „**Прѣстани Клькашиѣ насилья чинити, на Брошу ѥ царство и по родоу и по колѣноу;**“[1]) или у оно време по смрти Вукашина, кад земља оста кроз шест година без краља, црква је припомогла, да се непоруши држава, помазавши на царство кнеза Лазара. И српска црква не само да није била сметња државној власти, него је била напротив једини искрени савезник и најоданији помоћник. За то их и видимо сложне, како у остварању државне мисли, тако и у сложном ударању на општега непријатеља — различне јереси.

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

Да ли је апостол Петар икадгод био и живео у Риму.

(СПОР ИЗМЕЂУ КАТОЛИЧКИХ СВЕШТЕНИКА И ПАСТОРА ЕВАНГЕЛИЧКЕ ВЕРОИСПОВЕДИ 9 и 10 ФЕБРУАРА 1872 г. У РИМУ.)

(НАСТАВАК).

Но католички богослови могу на ово да кажу: „па ако Петар није дошао у Рим друге године царовања Клавдијева, он је могао доћи идуће за овом године. Његов долазак у Рим управо 42-е, а не које друге године после роћ. Христова, није никаки догмат вере; једна година раније или доцније не може да уништи факт његова живљења у Риму.“ — Ако је тако, онда где су оних 25 година, за време којих је Петар, по доказивању тих истих богослова, био прво-свећеник у Риму? Но да видимо даље.

Историја нам казује, да је Ирод Агрипа, сродник Ирода великог, умро у 45 год. после роћ. Христова. А по причању књиге „Апостолска Дела“ тај исти Ирод наскоро пред своју смрт ... „одпочео је да гони неке што су припадали цркви... и убивши мачем Јакова брата Јованова... ухватио је и Петра те га бацио у тамницу...“ А после, испричав чудно ослобођење Апостолово, књига ова вели даље: „и Петар... дође у дом Марије матере Јована, који се звао Марко, где бијаху многи сабрани и мољаху се Богу... А он, махнувши на њих руком да ћуте, каза им како га Господ

[1]) **Тада патријархъ съ съборомъ рекшѣ: слава тебѣ Господи дълготрпѣливе, и многомилостиве, призри съ высоти светыѣ скоее на оублюдшѣѣ люди свои и кнѣзь исправедни соудь, еже съ насилиѣмь къзыблютъ.**“

изведе из тамнице, и рече: јавите ово Јакову и браћи. И изишавши отиде на друго место.“ Ако је, дакле, наскоро до 45 год. после рођ. Хр. Ирод бацио св. Петра у тамницу и њега ослободно анђео и т. д., онда се из тога јасно види, да он од тога времена није био у Риму, него се находио у Јерусалиму, и у таком случају његово 25-годишње првосвештенство у престоници царства мора да се скрати бар са три године.

Но ипак католички богослови могли би рећи, да је св. Петар одпутовао у Рим одма после ослобођења својега из тамнице, јер се у самој књизи, о којој говоримо, вели, да је он, изишавши, отишао на *друго место;* а то *друго место* и јесте Рим. Но зар је Рим био какво незнатно сеоце, те да се означава таким ништавним називом *друго место?* Зар Рим није имао своје собствено име, — бар у толико, у колико су имали своја имена Лида, Јопија, Ћесарија и т. д., те да не би нужно било прибегати к таким непознатим и неопредељивим изразима, као што је — *друго место?* Зар се ово слаже са изразима писца књиге „Апостолска Дела“? Најпосле, да ли се то слаже са оним, што је написано даље у св. Писму о св. апостолу Петру? Да видимо.

По причању II главе посланице Галаћанима, апостолски сабор држан је у Јерусалиму на четрнајест година после тога времена, кад је апостол Павле био у тој вароши ради виђења с Петром, т. ј. 56 године после рођ. Христова. На томе истом Сабору био је и св. Петар, што се доказује следећим речима књиге „Апостолска Дела“ „... по дужем већању уста Петар и рече им...“ Дакле у 56 год. после рођ. Христ. Петар се још налазио у Јерусалиму. Па како је онда могао да буде у Риму и да тамо оснује своју катедру после чуднога ослобођења својега из темнице? Како може израз: *у друго место* да означава престоницу царевине? — Али зар се он није могао вратити из Рима у Јерусалим те да буде на тамошњем Сабору? На ово питање ми одговарамо: А зар се јерусалимски сабор сазивно посредством писмених позивница? И зар се не види да Апостоли не само што нису позивани у одређено време, него напротив као да су се случајно нашли сви у Јерусалиму као месту својега сталнога живљења и природном центру своје радње? Али баш и да допустимо, што се не може веровати, да је сабор одређен раније, но како ћемо да објаснимо то, што Петар, дошав из Рима, у овој торжанственој прилици ништа не говори ни о својем тако важном путовању, нити о новим сјајним судбама Рима? Ово ћутање неда се објаснити у толико пре, што су на овом сабору св.

Павле и св. Варнава давали тачан и опширан извештај о свему, што су они урадили међу незнабошцима. На тај начин излази, да су сви успеси хришћанства побројани били на овом првом сабору, а само о Риму није казано ни једне речи. Зар није природније признати, да св. Петар до јерусалимског сабора, т. ј. до 50 год. после рођ. Христова, није ни могао бити у Риму ради основања у њему своје катедре и да се његово 25-годишње првосветитељство тамо мора скратити са 15 година?

Али зар Петар није могао отићи у Рим макар одма после Сабора? Ми држимо да није, јер се из посланице Галаћанима види, да је он после тога одпутовао у Антиохију, где се нашао с Павлом и где је морао да претрпи многе укоре од овога незнабожачког Апостола: „... А кад дође Петар у Антиохију, ја му у очи против стадох; јер беше зазоран ...“ (II, 11).

А зар Петар није могао бити у Риму после својега бављења у Антиохији? Да видимо. Нама је познато, да је око 58 године после рођ. Хр. св. Павле написао своју одличну и величанствену посланицу Римљанима. Па да је се Петар находио у то време у Риму, незнабожачки апостол не би га обишао а да га не поздрави, или да га не спомене, или бар да каже ма шта о његовој радњи у тој првопрестоници. Међутим св. Павле, поздрављајући све у свом писму тако, да су само поздрави у његову писму заузели скоро целу главу, не говори ни речи о Петру! — А можда је тада Петар одсуствовао, рећи ће католички богослови? Но како би то могло бити? Допустимо да је Петар тада и одсуствовао, али како ћемо да објаснимо оно, што Павле, почињући писати своју посланицу, вели: „Молећу се Богу свагда у молитвама својим да би ми кад Божија воља помогла да дођем к вама; јер желим видети вас, да вам дам какав духовни дар за вашё утврђење... За то, од моје стране, готов сам и вама у Риму проповедати јеванђеље“ (I, 10, 11, 15). На што би било ово проповедање јеванђеља од Павла, да је се Петар находио у Риму? Каки је то дар могао да да Павле, што га дотле већ не би дао Петар? Зар Петар није био довољно кадар да утврђује у вери? Види се, дакле, јасно, да Петар није могао бити у Риму у то време кад је св. Павле послао тамо своју посланицу, и да се онда његово првосветитељство у тој митрополији мора скратити са 17 година.

Али Петар је могао отићи у Рим после 58 године? Да видимо и то. У 61 години после рођ. Хр. Павле сам собом долази у Рим и браћа му излазе на сусрет. Већ овде не може да се не го-

вори о Петру. Али ево како се описује тај догађај у књизи „Апостолска Дела“: „... и тако пођосмо у Рим... А после три дана Павле сазва старешине јеврејске. А кад се они скупише, говораше им... А они му рекоше: „Ми нити примисмо писма за те из Јудеје, нити дође ко од браће да јави или да говори што зло о тебе. Него молимо да чујемо од тебе шта мислиш: јер нам је познато за ову јерес да јој се свуда на супрот говори.“ (XXVIII, 14—22). Да ли је могућно и вероватно, да би се у књизи „Апостолска Дела“ овако говорило о павлу, да је Петар тада био у Риму? Како је могло бити да се ова два апостола ту не сусретају, или да је римским јеврејима нужно било да од Павла сазнају што о јерусалимским јеврејима? Зар би могао св. Петар, који је био апостол обрезаних, да им тачно и добро не објасни оно, што су они сматрали за јерес? Зар нам ово не сведочи јасно, да они дотле нису ни слушали апостолске проповеди? Дакле не може се никако веровати, да је Петар био у Риму у једно исто време с Павлом, т. ј. у 61 год. после рођ. Хр. па с тога и мора да се скрати његово првосветитељство у Риму са 20 година.

Но зар Петар није могао доћи у Рим после 61 године по рођ. Хр.? И то ћемо видети. Св. Павле пробавио је у Риму две године. О томе сведочи 28 гл. 30—31 ст. књиге „Апостолска Дела.“ Исто тако је несумњиво и то, да је он одатле написао неколико посланица. Између осталих написао је Филимону: „поздравља те Епафрас, који је са мном сужањ за Христа Исуса, Марко, Аристарх, Димас, Лука, помагачи моји.“ Осим тога писао је и Колошанима и на свршетку својега писма вели: „поздравља вас Аристарх, који је са мном у сужањству, и Марко нећак Варнавин... и Исус прозвани Јуст...“ (IV, 10, 11). Овде св. Павле говори о свима лицима, са којима је у дружби био и која су подржавала му проповед. Па како би могао да ништа не каже о Петру? Зар то није јасан доказ, да св. Петар у то време, није био у Риму? Најпосле, сви се слажу у томе, да је другу посланицу Тимотију Павле написао у 66 год. после рођ. Хр., пред мученьем својим на кратко време. И ево шта тамо читамо: „постарај се да брже дођеш к мени; јер ме Димас остави, омилив му садањи свет, и отиде у Солун; Крискент у Галатију, Тит у Далмацију; Лука је сам код мене... У први мој одговор нико не оста са мном, него ме сви оставише. Да им се не прими! (IV, 8—11, 16). Да је Петар тада био у Риму, онда зар би се Павле могао овако жалити и говорити, да му је само Лука остао веран, да га нико није подпомагао на првом испиту и да су га сви

оставили? — Можда ће католички богослови рећи, да је тада Петар био у затвору? Но кад би тако било, онда би Павле, у писму својем Тимотију, сигурно споменуо о затвору садруга својега тако исто, као што је у писму Филимону споменуо о затвору Епафрасовом, а у посланици Колошанима о Аристарху, који је био с њим заједно у затвору. Мора се, дакле, закључити да до те године, кад је ова посланица била писана, св. Петар још није бивао у Риму; година је пак та била 66 после рођ. Хр. а у тој је години, по науци католичких богослова, св. Петар претрпио мучење; дакле, по казивању оних места у св. писму, што их ми показасмо, мора се извести тако закључак, да св. Петар никад није ни бивао у Риму, нити је тамо основао своју катедру.

Но поред показаних места ми налазимо у св. Писму такође још и других факта који нас доводе к таком закључку. На пример св. Петар, усљед нарочитог позива од Исуса Христа, није никако могао да изабере Рим за место својега живљења. Али да видимо да ли је тако? У посланици својој Галатима св. Павле пише овако: „А за оне, који се бројаху да су нешто, каки били да били, ја не марим ништа; јер Бог не гледа ко је ко; јер они, што се бројаху као најстарији, мени ништа не додаше; него насупрот дознавши да је мени поверено јеванђеље код необрезаних као *Петру код обрезаних, (јер онај који поможе Петру у апостолству међу обрезанима, помаже и мени међу незнабошцима),* и познавши благодат која је мени дана, Јаков и Кифа и Јован, који се бројаху да су стубови, дадоше деснице мени и Варнави и пристадоше да ми проповедамо међу незнабошцима, *а они међу обрезанима*“ (II, 6—9). Истина Спаситељ је свима апостолима без разлике препоручио да иду по целом свету и да проповедају јеванђеље сваком створу; али се из посланице Галатима види, да је, осим тога, Петар нарочито позван био да проповеда јеванђеље Јеврејима или обрезанима. Зар би могао незнабожачки апостол писати, да је Петру поверена проповед јеванђеља међу обрезанима, да је Бог њега обдарио особитом благодати апостолства ради обрезаних, да је Петар изабрао био Рим — варош, у којој су живили необрезани, незнабошци, — за место својега сталнога живљења? Већ да допустимо да се Петар није покоравао позиву, што га је од Христа нарочито добио? Али књига „Апостолска Дела“ сведочи о његовом раду у Јерусалиму и овога околини, а посланица његова, коју је из Вавилона написао „насељеницима Понта, Галатије, Кападокије, Азије и Витиније“ показује, да је се он находио у самом центру израиљских

насеобина. Католички богослови доказују, да је апостол под Вавилоном разумевао Рим; „Овде име вароши, из које је посланица писана, не треба узимати у буквалном смислу. Петар је писао из Рима, али вели, да пише из Вавилона, с тога, што је тиме хтео да сакрије под овом метафором право место својега живљења, да не би изазвао гоњење.“ — Но овака предпоставка неда се ни замислити.

(НАСТАВИЋЕ СЕ.)

ПОГЛЕД ПО СВЕТУ.

Допис из Бељине (у Босни) Г. уреднице! После вашег доласка у Бељине, кад оно са честитим старином протом лозничким Игнатом и младим ђаконом Г. митрополита вашег (и нашег ако Бог да), Костићем у повратку вашем из Брчке проведосте дан два у Бељини и св. божју литургију одслужисте, — дуго и за много ви и ваша дружина били сте предмет претресања и разговора. По себи се разуме, да су Турци ваш долазак сматрали као какав политички долазак, те су с тога и меркали за сваким кораком и покретом вашим. А најгоре за њих било је а и остаће загонетком оно одушевљене наших млађих грађана, с којим су вас том приликом предусрели; и оне песме о *слободи*, и о *кнезу Милану* које су том приликом јавно на улици певали. Ово неповерење према вашем простом доласку подкрепила је та околност, што је — као што смо чули наш владика јавно кајмакаму бељинском Јајићу, да сте *ви* за сво време вашег пребивања у Брчку становали код проте Стеве. Кажу до душе да је владика и то јавно, како је он за сво то време налазно се око вас и није могао да примети какву заверу; али и пак желно је да се обрати пажња куда ви путујете. И заиста, да у Бељини нисте конаковали код нашега проте, који је у добром дослугу са турцима, лако може бити да би сте принуђени били преко Сарајева и Цариграда доћи у Београд. Но кад сте били код њега онда су они у неколико били сигурни, да вам тај неће дати да што погрешите. И ово је послужило, те сте ви здраво одпутовали и даље Босну пребродили.

Али покрај свега тога, истрага о вашем доласку и вашем путовању трајала је а траје и сада па се богме пружала на свакога с којим сте се ви ма где у путу састајали и говорили. Нарочито пак наређено је да се пази на проту брчког Г. Стеву, о коме се држи, да је у стању запалити турцима димлије у свако доба, па

ма да овај гледа само своје чисто црквено-школске ствари, и отимље као из чељусти зверске од њих једно по једно право црквенско и школско које су они прогутали или смерају да прогутају.

У оваквом већ запетом стању, о чему прото Стево по својој правичности и вазда отвореном и јавном раду, ни сањао није, десио се један догађај с њиме у прошле божићне посте, на *ваведење богородице*, који је по својим посљедицама повукао доста знатан број људи на одговор и који ће можда скуп бити и за самог проту Стеву. Ствар се догодила у селу Драгаљевцу.

Село Драгаљевац одстоји на 4 сахата растојањем од вароши Брчке. То је село у коме се родио прото Стево и где он има још два брата жива и до 25 кућа блиске фамилије, која се такође као и прото Стево презивље „Петковићи.“ У Драгаљевцу постоји дрвена црквица која је грађена 1764.-те године. а има и школа, такође од дрвета начињена 1852. године. Но и црква и школа дотле је забатаљена да горе бити неможе, а ово није због тога, што би људи били немарљиви наспрам оваквих друштвених грађевина својих већ просто с тога, што су једном казали сви нуријаши који тој цркви припадлеже, да треба градити изнова и цркву и школу; па знате, како бива у оваквим временима, да нико неће ни једну баскију — ако се одковала — да прикује. А нурија није мала нити је сиромашна; већ напротив људи су ту имућни а има их на броју до 1500. домова, који тој цркви припадају. Да је довољно и свести код њих, јаван је доказ то, што у таквој јадној и жалосној школи, па ипак има преко 80 ђака, са једним доста добрим и практичним учитељем, који је дошао из Пеште. Но свуда је тако па и код нас, да људи имају покадшто и воље и новаца који су им нужни за остварење оваких племенитих грађевина, али немају *главе*, која би ове појединe воље скупила уједно, новац прибрала, па богме и куражи имала да позове мајсторе да цркву зидати одпочну. Одавно се прочуло, да такву вољу и кураж има у овој околини само једини прото брчански Стево. Осем тога људи из ове околине одлазе често у Брчко, па су там и на делу видели, како се заузимањем његовим у кратком времену заблиста диван храм у Брчкој а богме дивна и школа какву је редкост амо видети. С тога су од стране општине Драгаљевске одлазиле честе поруке прота Стеви, да се склони и да у њихову општину дође, те да народ покрене на грађење цркве и школе. Но прото је оклевао с доласком, јер та општина није у домашају његовог протопопијата; она спада под проту бељинског; те с тога прота Стево одбијаше сваку званицу и упућиваше на проту бељинског као надлежног.

Но деси се, да се прота Стеви јако разболе брат у Драгаљевцу и позове проту Стеву као свога брата на последњи разговор. Прото дође. Дан-два док је он био код брата, у том дође и заведење. И ја бејах дошао цркви да се причестим. Света из околних села такође је било доста, а богме беше ту и 16 свештеника. (Ви знате да амо владике не дају по много нурије, а и цркве су редке, те с тога при овој цркви има тако значајан број попова.)

Кад се сврши богомоља и народ причести, онда прота Стево одвоји до 80 одабраних и првих људи из ове околине, а позва с њима и тих 16 свештеника, па им поче лепо и разложно говорити, да је већ време да одпочну грађење и цркве и школе. Није он изговорио ни десетак речи, а све из гласа повика: „хоћемо, хоћемо!" У претресу и разлагању имућних домова, који ће новцем припомоћи, отпадоше 500 кућа, а остаде *хиљаду*. На ових хиљаду кућа разрезаше по 10 дук. цес., те тако записаше на ту цељ 10.000 дук. цес. Сви ови новци да се покупе за две године а темељ цркви да се положи на Петровдан. Црква да буде од печене цигље и камена, а тако исто и школа. Школа да буде двокатна, како би на другом спрату било квартира за три учитеља, па и за ученике. Прото Брчански изљуби се ту са свештенством и народом, честита им рад, кога већ предузимљу и отиде својој кући у Брчко.

Но тек што друго јутро осване, долете од једном 10 заптија у Драгаљевац и као бесомучни запитају „гди је прото Брчански?"

А ко оправи ове заптије и за што?

Причају људи и то насигурно, да их је дотичним путем оправио прото Бељински. Јер овај како чу да је прото Брчански у Драгаљевцу одма закључи, да је он морао тамо доћи, да што кује противу њега и противу владике Дионисија; па с тога брже боље телеграфише с кајмакамом паши и владици у Тузлу: како је прото брчански Стево искупио силни народ код Драгаљеваче цркве ваљда с намером, да буну дигне. И владика увери пашу, да ће то заиста учинити прото Стево, него да му се оружаном силом стане на пут. И ево због чега бељински кајмакам добије телеграм, да проту Стеву одма ухвати ако га ма гди у бељинској нахији нађе и да га пешице и везана дотера у Тузлу, а сељаке, с којима је он говорио, да строго и под апсом испита о свакој речици, која је из уста прота Стеве изашла. Но кад проту незастану код цркве, они зађу из села у село те све оне јадне невине људе који су тај дан код цркве били, хватај и вуци у апс, а ни криве ни дужне. Неке од ових већ су одпустили јер нису могли наћи никакве кривице код њих, а неке и данас држе

под затвором ваљда с тога, што су намерни да их најпре остриже, па онда пусте. За сад им подмећу то, као да су код цркве викали „живио кнез Милан“! Но ми се чудимо, како се и за то могу људи казнити, кад ми амо у свима скоро песмама спомињемо наш народ српски и српскога кнеза. Та и ко може угушити у нама та најмилија осећања? Јест истина да под грубом силом варварском могу појединци људи доста претрпети, као што чујемо да и прота брчки од онога доба стоји под тајном стражом турском, која мотри на сваки миг његов. Али док затруби труба српска и док дође одређени рок све ће ове жртве изаћи на рачун и сугубо бити наплаћене, јер Србин бар у злу не остаје никоме дужан.. Р.

ГЛАСНИК.

(Дар цркви Орашачкој у окр. Крагујев.)

Цркви вазнесенској у селу Орашцу округа Крагујевачког приложили су:

Стеван Лукић из Орашца 1 Евангелије сребром искићено у вредности 26 дук. цес.

Радован Стојановић свињарски купац из Орашца 1 полијелеј у вредности 22 дук. цес.

Ђорђе Милојевић трговац из Аранђеловца два чирака за трапезу у вредности 4 дук. цес.

Сретен Стојановић из Аранђеловца 1 кадионицу у вредности 1 дук. цес.

Г. Милоје Теодоровић начелник у пензији живећи у Орашцу службеник у вредности 40 гроша.

Миленко Јоксимовић кмет опш. Орашке мали требник у вредности 1 дук. цес,

Петар Ганђ из Копљара требник велики у вредности 2 дук. ц.

Јоксим Добричић трговац из Аранђеловца 1 чаршав на трапезу у вредности 3 дук ц.

Г. Мила жена г. Милоја Теодоровића један чаршав у вредности 2 дук. цес.

Подписани у име цркве и парохије која реченој цркви припада изјављујемо овим путем најтоплију благодарност како приложницима, тако и нашем свештенику г. Љубомиру који је настојавањем придобио цркви те прилоге, и који се вазда о украшењу и приходу цркве трудно и труди.

У Орашцу 7 Јануара 1875 год.

ТУТОРИ ЦРКВЕ ОРАШКЕ
Иван Марићевић и
Димитрије Јаковљевић.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 21 Фебруара 1875.

Број 7	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

Слике из историје Срба.

од S.

(наставак).

Како су српске краљевске задужбине биле јединита средишта науке и просвете, наши краљеви градећи градове — манастире вршили су две добре намере: уједињавали народ и оснивали научне заводе. И ми смело можемо рећи, да је у ономе времену било у обичају градити свеучилишта, њини би манастири и били иста, као што су били школе оних наука, које се онда училе у свету. Осим овога при манастирима су биле болнице, лекарнице и места где се учило „видарини," а да и не говоримо о томе, да су манастири били места, где се учило занатима и где су, место садашње штамце, биле писарнице књига. И да још није било ни манастира, ми не би имали ни описане наше историје ... Сложна државна и црквена српска радња донела је собом онај дивни призор, да српски краљеви, ослобођавајући браћу изнад грчке власти, они су доносили својој браћи слободу и државну и црквенску (духовну). И да није била тако моћна и чврста духовна

власт и религиозна страна у наших отаца, оно семе раздора, које су у њему сејали туђини, не би дало никада српскоме народу оне чврстоће, којом се он одликује и после толико дуготрајног робства. Не треба нигда заборавити, како је римска црква била узела метежника Вукана под своју заштиту, па му послала краљевски венац и произвела ужасан покољ међу браћом и само је српска црква кадра била томе стати на пут и очувати земљу од слабости жупанијског доба. И заиста се црква тако слила и прилагодила са народом, како вели један стран писац: „да је српски народ она снага, која је чувала православну веру у српству, од њеног постања па до данас," а тим је самим народ сам себе очувао у дуготрајној борби за обстанак. А да је ово непобитна истина најбољи је за то доказ држава босанска, у којој, од како се почео ширити католицизам, а ш њиме и богумилска јерес, са њиним ширењем необично брзо иде слабост живота моралног и државног, па где је била престолница цркве босанске т. ј. у Крешеву, на истом је месту францишкански манастир, а да и не наводим како су се богумилци махом истурчили или полатинили и не само да су се одрекли, већ су постали највећи тирани и мучитељи своје браће — православних и своје народности. И кад убилац српског цара, Вукашин потону у Марици, а Мрњавчевићи се подложише Турцима; кад Жаркови синови признадоше Турско господарство; кад се Херцеговић хумски потурчи; кад један део срба са Лазаром онако јуначки паде на Косову за своју веру и драгу слободу и кад богумилци издадоше Босну, само црква српска и вера српска оста у животу, јер њу не гори огањ, не сече мач, не бије пушка. То је оно што не пропада, то је оно, чему зуб времена неможе нашкодити, као што рече неумрли ослободитељ градова. Да, српска црква и наука, оста једина црква у целини и ш њоме један народ: црква му предиковаше јединство за владе српских владалаца, па му то исто предиковаше и пошто Турци државу освојише. Патријарси пећски „урав-

њаше се с народом сносећи тешки јарам робства, па се још тешње удружише — по пропасти државне власти — са народом и заједно пригрлише једну општу тежњу и жељу, радећи и молећи се о избављењу из ига агарјанскога. Од тога доба — вера и народност, као једна тврда и непомична стена одбијаху од себе кроз векове туђински нападај, живише за бољу будућност. И патријарси, као представници вере и цркве са оним кругом власти, која припадаше цркви, очуваше, у лицу пећских патријара и спомен на пређашњу политичку власт и будише моралну снагу у народу, о чему су тврди сведоци многобројне цркве и манастири изнова озидани и стари оправљени, а да и не говоримо, како српски народ и нема друге књижевности, осим оне, коју су му дали црквом школовани људи. И српска архитектура одгајена и однегована под крилима српске цркве и православне вере, оставила је оне дивне споменике, којима се свет диви . . . .

Ми нећемо наводити читав низ пастира, који су са самопрегоревањем жртвовали себе за цркву и народ, али не можемо а да не споменемо српског патријара Гаврила који је чак у Москви 1655 г. тражио милостиње и помоћи за избављење. Њега су Турци по долазку обесили. За патријара Пајсија, који је покрио косовску Грачаницу, вели се у једној листини: „Наш је патријар стар; њему има више од сто го дина. Он је у тавници у Турским оковима.“ . . Турци су ударили на Пећску српску патријаршију годишњег данка 70.000 акче. У свему осталом патријархат је српски био самосталан. Патријара су бирали митрополити и владике. Оваквом законитом патријару морали се покоравати сви хришћани источне и западне вере без разлике; ако-ли би што скривио, његова се парница расправљала у Цариграду.

У ферманима патријарховим обично се ређале све српске области патријархата, из чега се види, где живе Срби. Обично се у ферманима ређале ове области:

„Овај ферман издадох и наложих да патријарха слушају и покоравају му се сви ђаури, попови, калуђери владике и митрополити, који живе у Пећи и околини; у Крушевцу, Лесковцу, Прокупљу, Косову, у окрузима Вучитрнскога санџака; у Приштини, Новом брду, Јакову и околини; у Ћустендил-Бањи и околини: у Дубници, Казанлуку, Ихтиману, Самокову и околини; у Херцеговачком санџаку и његовој околини; у Скопљу, Врањи, Егрипаланци, Калканделу и околини; у Нишу и околини; у Радомиру и околини; у Новом-Пазару, Новој вароши, Трговишту, Митровици и околини; у Пријепољу, Таслици и околини; у Ужицу, Ршави и околини; у Београдском санџаку и околини; у Босни и околини, па и свештенство латинско . . . . Сви дакле ђаури, који живе у именованим местима и велики и мали, да га признају за патријарха и да га слушају, што се тиче вере и круга црквене власти. У патријархове послове несме се нико мешати нити у његову личност дирати и т. д. иду заповести султанске, којима се патријарси и његова паства осигурава у пословима вере и црвене власти од свију државних власти.

Ово најбоље доказује, да је истина српски народ био под турцима, али је српска црква била црквено-народно и политичко тело, а пећски патријар морални представник српства, српскога народа. Тако је то било, док је турска царевина била силна и моћна. Па су дотлен и столицу српских пећских патријара заузимали људи достојни и научени; али од кад турска поче малаксавати, а грабљиви сусед на њен се рачун ширити, тај грабљиви сусед угледа средиште српско у патриаршији, па се поче са свију страна довијати, како ће то средиште српства да докопа у своје руке, а народ да остане без пастира. „И заиста, вели један писац српске историје, Аустрија је свагда вешто забадала своје отровне канџе у срце српскога народа.“ Ово јој још лакше испадне за руком, јер тада постаде српским патријаром Максим, који је обтужио и издао честитога Гаврила, те овога обесише Турци

у Бруси 1659 г. а он доби ферман кад Гаврило издисаше на конопцу. Дошавши на патријаршество преко крви и издајством, он западе у шаке аустријске и тиме наведе свога сљедбеника патријара Арсенија III. да зада српству веће ране од маричких и косовских рана. Њега аустријанци смакоше, деспот умре у аустријској тавници, а мало доцније писаше своме пуномоћнику у Београд: Diese Raciche nation durch schwert und feuer vertilgen т. ј. истребљавати тај рацки народ мачем и огњем. Од овога времена на српску патријаршку столицу долазе људи много лошији, јер лоша времена и лоше људе стварају; патријар је Арсеније одвео у Аустрију знатније и богатије и све оно, што се одликовало школском спремом заоставшом у манастирима од времена Немањића, а својим поступком Аустрија је потресла положај Пећске патријаршије у очима турске владе. Аустрија је управо срушила морални стожер и моралну народну снагу и средиште јединства. Па ипак је пећска патријаршија потрајала још 79 година. Но како су пећски патријарси у подозрењу, није било тешко другим непријатељима српске патријаршије, фанариотима, упропастити је. Фанариоти се у Цариграду и користе тим поремећеним положајем пећске патријаршије и протуре многе фанариоте за митрополите и епископе у Србији т. ј. у пећском патријархату; ови пак употребе своје гласове и пошну на престо пећске патријаршије фанариоте: Гаврила III, Кирила или Киријака, Гаврила IV. и последњег патријарха пећскога Калиника. Пред Калиником био је Василије Бркић србин само неколико месеци, јер су га фанариоти опали код Турака, који га баце у тавницу, из које побегне у Црну Гору. Ево шта се зна о њима: Гаврило III. је опљачкао, где је год шта могао и ни једнога домородца србина владику није на миру оставио, а неке је с турском влашћу и у заточење послао. У Босни је такве зулуме чинио, да је цео народ осиромашио и до покрета довео; *и престо патријаршије пећске презадужио.* **Кѣмѣ ко и ѕаконстви рода нашего хотѧ и надѣѧсѧ ѭкоренити српскїѣ ар-**

хиїерєи, поставиль же Грєкокъ. Њега срби прогнају и дође Кирилак за патријара, о коме се казује чак да се потурчијо; но то није истина, јер би био прост турчин, а овако је био патријар. Султан Осман III. и опет постави Гаврила за патријара, и **„патриаршиѫ же к послѣднєє запустѣнніє пріиде.“** Био је збачен грчким синодом за то, што је отео београдску епархију од Кирила љубимца Халкидског Јанићија а да се *израни* и опет му фанариоти дали Нишку епархију, а султан му, том приликом даје берат и у њему за Гаврила вели: *„особитом узору за народ хришћански, кога последњи* дани у животу да се сврше добром. *Калиник* је постао патријаром Фебруара 1765 г. и како је дошао тако је глобио сав свет па и манастире, да Дечански калуђери поднесу противу његовог отимања тужбу Кахриман-паши, да чак турчин изда решење; „ако у новог патрике у берату стоји, да му давате, треба да дате; ако-ли не, недајте.“ Наравно, да се ово није могло трпити и Срби устану, да добију Србина за патријара. Тада „Грци т. ј. фанариоти родом, а владике по Србији устану и оду у Цариград патријару Самуилу и објаве: „Србина нећемо да имамо патријаром и нека се пећска патријаршија уништи.“ Кад фанариоти поставе фанариота Гаврила за патријара, који је особито мрзио на Србе, био безсавестан а у исто доба утвора и полутурчин, он насиљем позбацује и прогна готово све Србе архијереје. Кирило спреми ствар још даље, а Калиник дође, опљачка српски народ и кад Срби објаве, да неће више фанариоте за владике, онда патријар пећски Калиник (грк), нишки Гаврило (грк), скопљански Константин (грк), босански Серафим (грк), ужички Митрофан (грк), београдски Јеремија (грк), самоковски Неофит и ђустендил-бањски Гаврило (грци), сви осам оду у Цариград и поднесу Султану молбу печатима потврђену као од народа, да више неће ни народ ни они као представници народни Србина за патријара, нити хоће да имају своје пећске патријаршије, већ хоће да се пећска патријаршија укине и да се преда Цариградској патријаршији.

Цариградски грчки патријар са синодом поднесе султану опет молбу оваквог садржаја:

„Како је нестало патријара над митрополитима у области пећске патријаршије[1]), то су *неки* кроз последње две године, мењући своје кандидате за пећске патријаре начинили исту патријаршију извором грамзивог прихода; који су постајали патријарси, само су гледали на личне интересе и скупљали новце преко таксе одређене ферманом; други су презадуживали исту патријаршију... Неки из простог и неизображеног света постали су предгласници латинштине међу рајом и већ је било покушаја напуштања православне вере. Ако не буду предузете мере, да се одомаћи стални мир и поредак, то ће још жалоснији постати њихов положај (рајин), па да би се спречили нереди и дала заштита хришћанима, пећски патријарх Калиник са митрополитима и сами захтевају да се тај патријархат уништи и придружи Грчкој. Те ће и султанова хазна имати већу ваљду, јер ће јој се на место 70 плаћати од сада 90 хиљада акче.

Усљед свега тога султан и реши 1766 год.: „да се пећска патријаршија избрише из бележника самосталне патријаршије и да се упише у протокол епископија и да се присаједини цариградско-грчкој патријаршији ради закриља раје.“ И они исти тужиоци постану опет српски архијереји. Зетски нису се као Срби тужили; Зетски није хтео примити фермана нити признати грчки патријархат; него и сада стоји у Пећи. На једној молби подписани су ови српски архијереји, које су Грци протерали, а нарочито онај Гаврило, коме султан жели, да се потурчи: Самоковски, Штипски, Скопљански Ново-пазарски, Нишки, Ужички, Београдски, Босански и Херцеговачки. У молби веле: **„Архіепископїа ѿ грєкокь всякаго благолѣпнаго лишєнїа непраєдникмъ сѹдомъ константино-польскаго патрїарха и ихъ синода,“** па моле „да се Грци немешају у српски народ.“ Од како је уништена патријаршија протекло је 108 година. За

[1]) А. Калиник?

ових 108 година више је се истурчило, изарнаутило, излатинило, него-ли пређе кроз 300 и више година. Више Призрена у Шари истурчило се планинаца више од 60,000 душа само за то, што су грчке владике поништиле српске школе и попалиле књиге, па им нису хтели да запопе попове. Више од пола ђаковичке се нахије излатинило да избегне глобу и пљачкање фанариотско; тако исто и у Пећској нахији, па у Скадарској ни један фанариот владика није обилазио народ, већ слао већиле са момцима да опљачкају што и колико могу и да није било у најновије доба Србина Јанићија Новопазарског митрополита, доиста не би били ни трећина Срби, од оних, који су остали данас Србима. Ово најбоље показује шта је значила српска самосталност црквена, шта-ли пећска српска патријаршија. Ово што рекосмо, не рекосмо да будимо кавгу и мржњу, већ да покажемо, како је њина опачина и злорадња донела и њима и нама пропаст и несрећу.

Како су пак ови опаки људи грчке владике бранили и штитиле рају, православну веру и српски народ, ја ћу навести два примера, по којима се можете судити и о осталима.

По укинућу патријаршије први је дошао у Призрен Петар владика фанариот. Како дође одпочне грчки да чита у цркви, а турски да беседи. Скитао се из куће у кућу под чадором; од њега су женскиње бежале, као од насилника турчина. Призренци га најпре избију, па прогнају. Он оде у Јерусалим; њега приме за члана синода, дају му кључеве и до смрти је вршио дужност св. апостола Петра.

Други је дошао Софроније. Он пише овако писмо попу у село Коришу близу Призрена, у коме сада има читава црква и девет православних Срба, а остали се за време овога владике истурчили:

„Милостию божиею

Софроније митрополит Призренски.

Попу Стојану: да ми сабереш царево понурије, петко жице, петко аспре. Који христијанин неће дати: да није

благословен; ни просфоре да му се не приме у цркву, нити поп да му кући иде; да му се не молитва, да му се не крсти и т. д. да му се никаква хришћанска тајна и дужност неизврши (ако не скине и кошуљу с леђа па неда фанариоту кад год му затражи). Ето шта је народ нагнало у Турке, у Арнауте, и у Латине.[1])

Манастири су градови, према којима се граничила и наша земља и они су хланац заштите и православија и државе на пр. у Банату: Бездин, св. Иван; у Бачкој Ковиље, Бођани; у Срему Фенек, Раковица, Бочин, Прибина Глава, и т. д.

И тако до св. Савве није било српске цркве, па ни српске књижевности, ни науке, ни школа. Зато није било ни политичке снаге. Срби су живили по племенима; свако племе засебно није имало снаге да се ослободи од спољних непријатеља, нити да развије своју унутрашњу снагу, па су сва и била под влашћу Грчком или Мађарском.

Свети Симеун — отац Савин, мачем поквари племенеко живљење и раскрсти ш њиме; св. Савва — син књигом унесе у српски народ и племена буктиње науке и наравствену снагу и моћ, и племена се уједине, изједначе и прелију у један целокупан народ са једнаким симпатијама и антипатијама, једнаким жељама и тежњама и ми га видимо унутра сталних убеђења, а с поља слободан, силан, моћан, чувен и признат.

Пала је држава због унутрашњих непријатељства, а остала српска црква и српска наука са школама. И ми видимо, да је то душевно јединство и име српско одржао српски народ

[1]) А то се и дан — дањи у највећем јеку ради по српским земљама, како од фанариоти, тако и од других бугарских владика, а што је најужасније, ови последњи где год нађу српску школу, одма је затварају. Фанариоти би сада били друкчији, али им народ неверује. . . Пре 22 дана интригама бугарског владике Виктора затворене су све школе у Нишу, а о осталим нема се шта ни говорити. 1864 год. калуђер Дионисије — бугарин, послан из Цариграда, у манастиру св. Димитрија, Краљевића Марка, спалио је двоја кола српских књига и у цркви закречио све српске светитеље. . . . Ур.

кроз близу 400 година — до пада насилног и вештачког уништења српске пећске патријаршије. Српска се дакле држава није могла саградити без унутрашњег душевног народњег јединства и науке и опет, то унутрашње душевно јединство и наука нису се могли одржати без народње државе. Српска црква није гонила науку, већ напротив, у манастирима су преведене на српски језик све световне научне књиге, какве су онда биле најзнатније у свету и има и сад целокупан зборник у патријаршији, у коме се налази преведена чак диалектика и еврипид. (свршиће се.)

Да ли је апостол Петар икадгод био и живео у Риму.

(спор између католичких свештеника и пастора евангелићке вероисповеди 9 и 10 фебруара 1872 г. у риму.)

(наставак).

Но зар је Петар још и тада био тако колебљив човек, каки је био онда, кад се трипут одрекао својега учитеља? Зар он тада није био онај исти Петар, који је онако слободно почео проповедати на дан *Сашествија св. Духа*? Зар он тада није био онај исти Петар, који је казао члановима сабора: „Судите сами је ли праведно пред Богом слушати вас више, него Бога." Сви остали наводи, којима се хтела да потре ова историјска прилика, немају никака значаја и довољно су побијени највећим знаљцима св. Писма и историје прастарога доба. Ево на пр. шта о томе вели велики научњак Михаелис: „како ће да се објасни то, што је некаком коментатору пало на ум, да на основу томе, што је апостол на својем писму метуо надпис из Вавилона, даје овом надпису мистички смисао, уместо што би се разумевао у правом његовом значају, јер познато је, да је у првом веку још трајао стари Вавилон, премда је у ово време далеко лошији био, него што је био у време Навуходоносорово. Но ипак се из онога, што Страбон говори о Вавилону, може извести, да он још није био у развалинама, него је био насељен.... Појетијске алегорије нису употребљиве за прост писмени слог, и премда се у стиховима, што су написани у част Хетингену, и може допустити, да су Вавилон називали новом Атином, опет зато, кад би

каком професору тога универзитета пало на ум, да на писму, које би отуда послао, напише Атина, он би учинио врло смешну будалаштину и изгледао би, да није чисте памети. Појетијски слог Апокалипсиса допуштао је употребу метафоре према Вавилону, но кад се говори о озбиљном писму, онда се мора признати, да Петру никад не би могло пасти на ум да варош, из које он пише, назове другчије, него по њезином правом имену.“ Но да ли се бар патристичко предање слаже по овом предмету са мишљењем католичких богослова? Да ли нису што у том смислу казали Евсевије, св. Јероним и други учитељи цркве? Пре свега мора се приметити да Евсевије не вели, да се то баш мора тако, а не другчије разумевати. Ово он предаје као просту приметбу од себе, али и сам признаје, да изгледа као да је ова метафора на силу узета; што се пак Јероним и други учитељи у овоме слажу са Евсевијем, то је с тога, што њихово мишљење стоји у зависности од мишљења Евсевијева, од кога су га и позајмили и они су овде налик на гомилу људи, који издају за истину басну, што су је чули од једног истог човека. Каки, дакле, значај могу имати хиљадама хиљада оваки гласова? Баш никаки. Осим тога, ван сваке је сумње, да учитељи и писци, што су били пре Евсевија, не говоре ни речи о тој метафори; а тако исто није сумњиво ни то, као што сведочи Кларк, да су стари писци арабски и асиријски, који су суседи Вавилону, мислили, да назив овај треба разумевати у буквалном смислу.

За потврђење својега мишљења о живљењу Петровом у Риму католички богослови обично наводе три доказа: 1, посланицу св. Климента Коринћанима; 2 посланицу св. Игњата Римљанима; и 3, авторитет Папија.

Посланица св. Климента Коринћанима. Нема никакве сумње да је ова знаменита посланица писана до 70 год. после рођ. Хр., јер се у њој говори о јерусалимском храму и о црквеним обредима јеврејским као и о таким предметима, који још трају; но у њој ми не налазимо никака спомена о Петровом путовању и живљењу његовом у Риму у сану првосвештеника. Из једнога места ове посланице даје се извести само то, да Петар и Павле у то време већ нису били међу живима; но критичари се сумњају о истинитости тога. Ево тога места: „Због неправедне зависти Петар је не само једно или два, него више гоњења претрпео, а тиме је задобио славу, које је веома достојан био. Павле је, усљед те исте зависти, одржао победу дуготрпељивошћу, јер је седам пута био у оковима, бијен и убијен је камењем. Овај проповедник на истоку и западу проповедао

је пред самим владарима, а после је оставио овај земаљски живот и прешао у свето место.“ Где се овде, дакле, говори о путовању Павловом у Рим и о његовом првосветитељству тамо? Шта више, може се рећи да св. Климент говори о Петру сасвим нејасно; он вели да је се овај апостол жртвовао за своју проповед о вери; али не вели, нити се из његових речи може извести то, да је умро у Риму. Осим тога, ако је истина, као што мисле неки критичари, међу њима Котелерије и Галанд, да је означено место из посланице св. Климента подметнуто и лажно, онда је заиста веома чудновато његово ћутање о мученичкој смрти два најславнија апостола, ако би поверовали, да је се она догодила у Риму на његове очи. Дакле из овога се даје извести да св. Климент није држао за истинито ни путовање Павлово у Рим, нити пак његово првосветитељство тамо.

Посланица св. Игњатија Римљанима. Ова посланица св. Игњатија епископа Антиохијскога писана је била из Смирне 107 године после рођ. Хр., а то је било онда, кад су њега возили у Рим да га баце дивљим зверовима. Но поред тога, што су све посланице значајно измењене, пошто се нема уверења о томе, да су у оним издањима, која се као боља држе, ова писма сачувана без уметака и поправака, — мора се још приметити, да се у посланици Римљанима находи врло велика похвала њиховој цркви, о којој он говори као о такој, која има првенство у целој царевини; и поред тога, што је овде згодна прилика да се спомене да је њу апостол Петар основао, ми о томе не налазимо ни једне речи. У овој својој посланици св. Игњатије моли Римљане да се не заузимају за њега и да га не лишавају смрти, јер он држи себе за божију пшеницу, па с тога жели да га дивљи зверови смлаве својим зубима, те да се тако претвори у леб, који је достојан Ис. Христа. „Ја вам то не забрањујем“, вели он даље, „као што су вам забрањивали Петар и Павле, јер они су били апостоли, а ја сам тек роб досад; но ако ми испадне за руком да пострадам, онда ћу и ја бити међу Христовим људима и васкрснућу у слободи, што ће ми је Он дати.“ Ево у овим речима налазе католочки богослови сведочанство, да је Петар путовао у Рим и да је тамо основао своју катедру, но ми се с њима не можемо да сложимо. Такво исто ћутање налазимо ми и у списима његових сапутника и сведока његова мучеништва, у којима су описана дела његова. У њима се само говори, да кад су они била близу Пуцоле, св. Игњатије зажелио је да сиђе с лађе и да одпутује пешке у Рим, те да тако пође по стопама св. Павла; но да због противнога ветра лађа није могла да пристане к брегу.

Но о Петру нема ни спомена у свему овоме, а тиме се доказује, да у то време још није измишљена била прича о његовом путовању у Рим и првосвештенству његову тамо.

Авторитет Папија. До данас нико још није могао да пронађе макар једно сачињење Папија — Јерополског епископа. Његова су сачињења изгубљена још у самом почетку. Само их је Евсевије, као што се види, имао у рукама, и дајући своју оцену о њима, казао је, да је Папије „био човек врло плиткога ума." Но да ли је истина и то, да Папије сведочи о путовању Петрову и његову понтификатству у Риму? У II књизи своје црквене историје Евсевије предаје нам предање о путовању Петрову у Рим. После овога он говори о другом факту, т. ј. о жељи римских хришћана да имају написану суштину Петрове науке, па додаје, да је из овога узрока Петар продиктирао своје јеванђеље св. Марку. А на завршетку Евсевије вели: ово нам прича Климент у IV књизи својих „Установа", а и Папије — епископ Јерополски — такође сведочи о томе." Неда се сакрити да су ове речи сасвим нејасне и неможе се из њих видети: да ли Папије сведочи о путовању Петрову у Рим, или о јеванђељу његову, што га је Марко написао. Осим тога сведочанство Папијево не може никако бити важно, прво с тога, што нема његових сачињења, друго с тога, што њега Евсевије назива човеком плиткога ума, и најпосле с тога, што је његово сведочанство двусмислено. Дакле мишљење оних, који држе да су људи, што су живели наскоро после апостола, веровали у путовање Петрово у Рим и његово првосветитељство тамо, испада лажно. На опет зато католички богослови, да докажу овај факт, хватају се за обште предање као за јаку ограду, с тога, што је то предање још од времена Иринеја па све до сад непрестано потврђивало овај догађај. Али пре свега овде је нужно да покажемо значај самога предања и да ли се слажемо у њему. Заиста ми се клањамо величанственој науци предања, јер знамо да је се Бог до извесне мере јављао у поступном развићу човечанства, да он, на познати нам начин, учествује у човечанским догађајима, да светлост Христова осветљава сваки разуман створ и показује у њему собствену своју могућност, — али опет зато у науци о предању, кад се руководимо Библијом, која је, како за нас, тако и за католичке богослове, Божија реч, ми умемо да разликујемо човечански елеменат од божанственога, умемо да распознајемо закључке незнања, преваре и кварежа од закључака науке, правде и напредка. Или да кажемо краће: ми се слажемо с предањем само онда, кад се оно слаже са *божанственом књигом* — Библијом; а

одбацујемо предање увек, кад оно противуречи Библији и хоће да узвиси над њом човечанску непогрешивост. Ето по чему ми не можемо дати никаква значаја предању, — што води свој почетак још од времена Иринеја, — о путовању Петрову у Рим и о његову првосветитељству тамо, и то не можемо да учинимо све дотле, док католички богослови сасвим не униште доказе, које смо ми узели из св. Писма и који су противни њиховом вероваљу. Осим тога још се мора да разликује значај и сила предања и према томе, да ли се оно тиче *догмата* или *факта*. Кад је реч о *фактима*, а не о *догматима*, онда предање мора да се дели на два периода: у првом периоду мора да буде сведочанство оних, који су живели наскоро после факта, што се доказује, а у другом — сведочанства оних, што су били после њих. Сведочанства првог периода имају јак и вероватан значај; а сведочанства другога периода, ако нема првог, просто немају никаква значаја. А како је у садањем случају? Јесу ли кадри католички богослови, за потврђење својега мишљења, да покажу јасне и опредељене доказе оних људи, који су живели наскоро после уображеног доласка Петрова у Рим и његова живљења тамо? Савршено нису! Дакле какву силу може да има предање, које води свој почетак тек од времена Иринеја?

Господо! Ја држим да би сасвим безкорисно било с моје стране да узалуд трошим речи за доказ мојих навода. Сваки искрено савестан и од предрасуда слободан човек неће ни мало сумњати, да католичко вероваље, које за нас јеванђелике баш ништа не значи, а за католике значи све, — да, велим, вероваље њихово о доласку Петрову у Рим нема никаква основа и да ми насигурно можемо тврдити и проповедати да од од 42 до 66 године после рођења Христова Петар није био у Риму ради основања своје катедре и да он, почем у означено време није био у Риму није могао ни првосветитељствовати у њему кроз 25 година, ни предан бити на мученье у 66 години у време цара Нерона. Но нека се побожна савест римских католика не плаши од овога закључка! Критика, заиста, није ништа друго, него непрекидан ток погребне церемоније, — низ покушаја против обште примљених мишљења; заиста, тамо где она подиже своју заставу, све око ње претвара се у развалине. Но ове су развалине плодоносне, и кроз кратко време, пошто се прогна загушљива заблуда, живот се изнова рађа на развалинама и тада оне, у место рушевине, представљају торжанство разума, истине и јеванђеља Исус-Христова.

Каноник Хенрик Фабијан. Ма како да је пун учености и по-

датака трактат, што га је много уважени противник наш напред послао нашем спору, или боље да кажем, нашој пријатељској беседи, коју смо ми предузели у намери да се истина све више распростире и развија, те да тако мало по мало проникне у све умове, и победи сва срца, — опет зато ја држим да је се овај трактат сасвим готово удалио од предмета и мисли, о којима је данас требала да се води реч међу нама. Кад бих ја имао на уму да бар укратко побројим многобројне и драгоцене речи нашега противника, онда бих пре свега морао да кажем, да његове речи нису ништа друго, него повторавање, замотано у красноречиве и ватрене изразе и допуњено обилатим причама и одломцима из Библије, што је, истина, скупоцено за љубитеља божанствене речи, али што се непосредно не односи на спорно питање. Његове речи наново су изнеле пред нас оне цитате, који су већ неколико пута повторавани, претресани и, да се овде изразим собственим речима мојега противника, који су побијени од највећих научењака.

Овде није реч ни о времену што га је Петар провео у Риму, нити пак о томе, кад, на који начин и колико је пута он био у Риму. Тезис, који је изнешен на спор, далеко је простији и јаснији и може да се искаже у две речи: *Петар није никако био у Риму.* Да је Петар био у Риму ма и на један часак, онда би тим самим предлог овај сасвим уништен био.

Милостива Господо! Божанствени Дух, који је у лицу Христовом и његових апостола сишао да просвети све умове, онај исти који је најпре говорио посредством пророка, а после посредством самога Божија Сина, тај Дух је много шта објавио људима, но то, што је Он објавио, није све могло бити сакривено од људи до таке мере, да они још раније нису могли сазнати ма шта о њему другим путовима. Овамо долазе историјска факта, која је сваки човек могао да види својим собственим очима и којих основ критика тражи у таким доказима, истинитост којих тврди се другим фактима.

Исус Христос је сишао на земљу, као дете родио се у Витлејему, живео је у Назарету и Капернауму, проповедао је, чинио чуда, распет је био у време Пилата, јавио се људима као човек, и у таком његовом виду могао је сваки да Га види и сваки да Га позна. Но он је био Син Божији, Он је био Месија, кога очекиваху сви народи, Он је био Ослободилац целога света. И ево ова страна није могла бити позната људима, због чега је нужно било сведочанство божанствено, које противници Цркве и наши само у св. Писму при-

знају, а ми напротив признајемо га и у св. Писму, и у ученју црквених учитеља, и у руководству Цркве, и у предању њезином. Дакле, пре свега треба да се разликују ове две стране. (наставиће се.)

ГЛАСНИК.

Дар цркви Свилеувској.

Цркви Свилеувској у окр. Шабачком учинили су прилоге:

Павлија Марковића 1 фелон и стихар у вред. 21 дук. цесар. Милован Миловановић пјатохљебницу у вред 5 дук. цес. Јанко Миловановић 2 свећњака у вред. 80 гр. чар. Мила, жена Јанка Миловановића једно копије од кина-сребра у вред. 60 гр. чар. Драга и Анђа кћери Јанка Миловановића 2 завјесе. Петар Јелисавчић једно кандило у вред. 150 гр. чар. Иван Лазаревић-Бајић такође једно кандило у вред. 150 гр. чар. Петар Миловановић једно велико од кина-сребра кандило у вред. 3 дук. цес. Јовица Ристивојчевић 1 паквонско кандило у вред. 32 гр. чар. — Даље: Живана жена пок. Живана Цветановића 12 дук. цес. Никола Протић 1 дук. цес. Никола Цветановић 1 дук. цес. Ивана и Марија Марковића по 1 дук. цес. Лазар Марковић 1 дук. цес. које је за учињени прилог у новцу купљен један покривач од Дамаске свиле у вред. 20 дук. цес. Обрен Вранешевић из Каменице једну надоњу; на чему именованим дародавцима поред душевне захвалности, општина, тутори и свештеник јавно благодаре.

У Свилеуви 30 Јануара 1875 год.

тутори
Марко Гачић
Јанко Миловановић.

ЈАВНА КОРЕШПОДЕНЦИЈА.

Г.Г. Протојерејима Зајечарском и Алексиначком. Јавите Христа ради, хоћете ли нам скупити вересију „Спона“ од прошле године у подручном вам протопопијату или нећете, те да знамо како ћемо се према вашем одговору управљати. Уред.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 28 Фебруара 1875.

Број 8	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II

Слике из историје Срба.

од 8.

(свршетак).

Српска је држава најиздашније спомагала науку свога доба, што сведоче толике хрисофуље. Та су два елемента тако тесно скопчани једно с другим, да тек онде се може напредовати, где су оба главни чиниоци у држави. Ту је мисао исказао још ослободитељ Америке Вашингтон рекавши: да ће бити стабилна унија само онда, кад се оснује једна највиша школа, у којој би се младићи из свију крајева уније упознавали и изображавали.

За времена религиознога правца и науке, нашом таквом школом, била је пећска патријаршија и српска православна вера са манастирима; од пада патријаршије то је јединство прекинуто у лицу патријара.

И тако, пропало је јединство државно и пропало јединство духовно. Хоћемо ли потоме пасти у очајање? Да ли није остала још која струја, која држи народ у јединству? Да ли је све прекинуто с прошлошћу, да ли је прошлост

наших предака канула и умакла у вечност и да ли се стинула у заборавности? И ако има нешто трајно, онда се запитајмо: шта је, што у нашем народу траје и што ће трајати, доклен тече нашега народа? То је, читаоче, сам народ и његова свест. Зато не само, да нема места очајању, већ напротив, наша прошлост мора у нама будити највећу енергију. Не само да има струје, која везује нашу прошлост са садашњошћу, већ читава река времена, на којој видимо као пионере све српске знатне и велике људе, које је сам народ себи поклонио, а они су га водили његовом обстанку, срећи и развитку. Српски је народ произвео из својих недара и св. Симеуна и св. Савву. Српски је народ озидао оне дивне споменике, којима се свет мора дивити и чудити. Народ и данас пева Душана и Лазара; народ и данас целива цара Уроша, краља Дечанског, Првовенчаног, Милутина и св. Владимира. Народ и данас пева Косово и Марицу, Скадар на Бојани и Светиград у Арбанији. Народ пева Лику и Крбаву, народ пева Крваву Крајину, Црну Гору, Шумадију, и Призрен, и Прилип, и Орид. Он пева патријаре и патријаршију: и његова песма казује, да су како они на небу, тако и они на земљи један исти народ, те се узајмно спомажу у борби за обстанак.

Задужбине наших предака јесу и дан данји у неослобођеним крајевима јединита средишта и сабориште српскога народа. И дан данји савијају се около тих споменика прошлости Немањини синови и потомци, па им мртви зидови и живописне слике причају живу историју њине сјајне прошлости. Српски народ ојађен, заробљен, изцрпљен петовековним робством гледа у својој средини беле цркве и манастире срезане од мермера и оловом покривене, а у њима своје светитеље, којима се непријатељи боје да се приближе, да их не разбуде, а ојађена Србадија им слободно приступа и исказује им своје невоље, муке, патње и страдања, па одлази кући у пуној нади на бољу будућност. Стоје мермерни Дечани и у њима св. краљ; стоји на Косову Грачаница и На-

горич између Кратова и Куманова; стоји Пшиња задужбина кнез Лазара и у њој српски светитељ св. Прохор; света Софија па ма и потурчена, а мирно почива у цркви св. Марине нетљено тело краља Милутина; стоји св. Јован код Елбасана и у њему читаве мошти св. Владимира; стоји Речки манастир и у њему св. Петар Коришки; стоји Риљски манастир, задужбина Дечанског и Реље Омућевића и у њему св. Јован; стоји задужбина краља Милутина и у њој мошти св. Аћима; стоји Лесново задужбина Оливера и Душана и у њему беле мошти св. Гаврила Лесновског; стоји св. Никита и св. Аранђео задужбина Немање и Милутина; стоје у Јанини мошти св. Владимира Немањића; стоји Раваница и у њој мошти цара Лазара; стоји Јазак и у њему мошти последњег императора Уроша; стоји Ковиље задужбина Првовенчаног; стоји Трескавац више Прилипа, стоји св. Аранђео у вароши Прилипу, у коме је Марко измалан и крунисан, па би требало читаву књигу написати, да само поименујемо наше градове и цркве, наше манастире и светитеље. Ми ћемо само још напоменути, да стоји храм св. Димитрија у Сушици између Скопља и Прилипа, покривен оловом оним, којим га је његов ктитор покрио, и крстовима, које је на њему наместио онај, који га и саградио. Около њега батаљене су још четири цркве, а више св. Димитрија град, а покрај реке шест развалених воденица и ваљалица. С десне стране св. Димитрија у припрати измалан у најбољем узрасту муж с крупном на глави, са сабљом о бедрици; на њему је доња хаљина звездама усијана, а горња коласта аздија, у рукама свитак књиге беле, а више главе надпис: **Къ хѵа кѣа благовѣрнн краль Марько ктнтор сего ск. храма.**

И гледајући те дивне споменике путник невољно пита: „Кад је било то све сграђено?“ — „Сграђено је онда, кад је било рајино царство“, — одговарају му потомци предака српских.

Путничке слике ваљевског округа.

Обреновац, поље љубинићско и његове старине

По дугој борби нашег пароброда са ветром и валима савинним, и ако ове немогаше надвладати, те пароброд далеко од обале забрешке стаде, ми се извезосмо на једном чамцу на Забрежје. Такав нам је пароброд био, да је чамац са два весла готово више имао снаге у себи, но он сав са својим огромним справама; ето чим нас усрећава Аустро-угарска. Од *Забрежја* (а до Обреновца или *Палежа* како се он до доласка пок. кнеза Милоша Обреновића звао) има више од пô часа пешачка хода. Гезгода је и ту као и на другим српским местима, што човек мора или имати свог познаника, који би му послао кола, или, ако не то, а оно да пртља и носи своје амбуље о себи. За овај пар ја сам се те части опростио, јер једном судском чиновнику из Ваљева његов познаник, неки обреновчанин, био је већ послао кола, која су га на Забрежју чекала; те тако и сам стрпам своје амбуље на ова и одвезем се с њим у Обреновац. До Обреновца, а од Забрежја, ваља пребродити једну малу речицу „Купинац, која у препекама летњим са свим усане, а у пролеће и јесен, као и Колубара, начини доста чуда. Она, веле, извире из брдашца неког *Купинца* београ. нахије, па се овде код Забрежја улива у Саву. Баш код самог Обреновца, а од источне стране овог, на најузвишенијој полукружној тачци, око које мртво протиче Купинац, стоји црква Обреновачка, верно чедо свога времена и доба[1]). Овај полуострвчић, као што већ рекосмо, највиша је узвишеност, и на њој су наши стари, и незнајући зашто и крошто, направили себи овај свети храм божији. Рекосмо и незнајући зашто и крошто с тога, што, и ако нису познавали правила грађевине, опет, гоњен самим нагоном народ, да оно што представља светињу његову, да оно у чему треба да се узвиси дух његов над ниским земаљским стварима, ваља да буде на најузвишенијем месташцу; те тако и да показује, осим своје унутарности, још и спољашњу узвишеност над осталим стварима, које су му подобне, но које му ипак нису равне. Напротив нови наши Обреновчани, ваљда затупљени лажним појмовима некакве аустро-угарске цивилизације, сада хоће да граде нову цркву, нови свети храм божији; но на жалост мало даље од овог светог храма и на мало нижем месту, што им се бар од наше стране замера. Можда су се они угле-

[1]) Сад је црква нова у Обреновцу, но ове су записке писате раније.
Уредник

дали на Вазнесенску цркву у Београду, те су тако учинили. Онима, који су били тог мишљења, да се Вазнесенска црква сазида где је, замера се свакојако; јер јој место неодговара ни светости њеној, ни позиву, да и спољашње буде узвишена и величанствена на дивном и величанственом месту, са кога би, као најузвишенији храм најузвишенијег суштаства, чисто узносила се и господарила над осталим зградама тога места у коме је она сада, што она нема. Држимо, да се наша браћа Обреновчани неће наљутити на нас, кад ово проуче, но да ће потпуно бити сагласни с нама, кад добро увиде своју погрешку, напослетку и што се тиче саме светиње места. Незнамо каква ће им бити нова црква, а по обиљеженом месту њене дужине и ширине рекли би, да ће бити доста и то врло умерена. Ма каква да буде црква држимо, да спољну изгледину старе неби требали да пренебрегну. А како изгледа стара црква? запита ће нас ко? Е, како? Онако, као све наше цркве које су чедо доба док бејасмо под игом мусулманским. Дрвена, покривена дебелом округлом ситном и честом шиндром, са кровом високим, олтаром округлим, једном речју крстообразна, као и цркве што су биле у време наших царева и краљева, у време наше славе и силе, части и господства, у време среће и напретка, у време добра и блага, кад Србин небејаше јадан и чемеран, кад небејаше ојађеник и мученик, но кад бејаше знатан и чувен, велики и славан. Само је разлика у томе: што су ова чеда из ига нашег под мусулманима и својим потурицама и одпадницима од вере и народности српске, дрвена, много мања, слабија и трошнија, док су напротив она чеда доба славе и господштине српске: дивна и чудна, јака и преузвишена, како богатствима, тако и величанствима, дивотама и красотама, над којима су сав ум и снага српска тога доба радили и које је стварала укупна моћ и снага како умна тако и телесна српске славе, величанствености и изображења.

Што се унутрашње биографије ове прекрасне, побожност и страхопоштовање у свачију душу, уливајуће, црквице тиче, ми је не могасмо дознати; јер ненађосмо црквењака, у ког је кључ, и који би нам је отворио да је разгледамо. Ово нам остаде на жао, али се наино немогаше. Хвала Обреновчанима што су се постарали за школе, те су их мало уљудније начинили, него што су пре неколико година биле. Просвета је снага, просвета је моћ, просвета је животворећи дух, она је биће и суштаство, она опстанак и трајаштност, живот и безсмртност, па зграде у којима се ова проповеда треба да су после светих храмова божији, највеће, најлепше,

најкрасније, најузвишеније, најдивније, и да су другчије од осталих зграда и палата државних. Ми остављамо сву ту ствар, кад јој место није овде, па прелазимо на нашу.

Пошто се ту мало одморисмо, код велике громиле камења, која је за нову цркву довучена, пођосмо са прекрасне травице на највишу узвишеност овог купинчевог полуострвчића. Дивно га обкољава Купинац, са својом скоро устајалом водом, и место корита појом; а још дивније и смиреније подиже се ова стара црквица, више тихо почивајућих око ње гробова погребених отаца и ђедова српских из Обреновца и старог Палежа. Ми идосмо од једног до другог споменика, од једног до другог биљега, којих малина и танкоћа показиваху стање умрлих и њихових потомака, а украси и накити худи степен развића. Што је најчудноватије за невична човека и незналца своје мале Србијце, а некадашњег тек само двадесетог дела праве и сопствене Србије то је, што су сви овде сахрањени странци, а не Обреновчани, или стари Палежани. Тако, ево нас пред једном биљегом: „Овде лежи Стака жена Вида Мијатовића рођена у Сарајеву 1837 год. умрл.“ овде лежи брат Радивоје Стефановић, рањен на Засавици, као капетан, а родом чак из петог, шестог ли округа; овде лежи брат ришћанин из Трнова у Бугарској, тамо даље из Софије, из прав. Србије; од овог даље из Аустрије и т. д. Све лежи брат до брата из разних српских крајева неинатећи се један са другим о своме крају; неоспоравајући један другоме врлине и прекрасна својства; не доказујући један другоме, да је један над другим правији и чистији Србин и ришћанин; неназивајући један другог: Шопом, Бугарином, Гогом, Рекалијом, Цинцарином, Арнаутином, Ерцеговцем, Црногорцем, Бошњаком, Швабом, Шокцем, Буњевцем, Кробатом, Далматинцем, Славонцем, Сремцем, Мађаром, Бачванином, Банаћанином, Граничаром, Влахом, Шумадинцем, Торлаком, Еромом, Крајином, и т. д. и т. д. буди Бог с нама, и још каквих ти ту нема имена и назива, и покора: него су сви Срби, браћа православославна, од једне српске мајке и оца, у свему и свачему равни и једнаки.

Но да их оставимо нека мирно леже и почивају очекивајући на све своје синове и унучиће кад ћемо им доћи и кад ћемо се ваљда и ми опаметити и познати једном ту нашу ужасну и страшну погрешку натурену. Оставимо их нека чекају ускрс, кад ћемо сви, као савршено једнаки, изићи пред вечног и најправедније судију, који не суди по речима, по

увијању, улагивању, по миту, по вештини у сравњењу и т. д. но који суди по делима, по срцу и његову раду, по мислима и намерама, који ће казнити најјачом и најужаснијом казњу, нечувеном на овоме свету, све оне, који од браће праве дивље зверове, који да угоде туђим интересима и користима, а ради подмирења својих страсти, убијају и утамањују све наше, српско, што је свето и драго, што је дивно и узвишено у нашем народу, чим се одликује од осталих народа и што га везује везом најјачом и једином од Јадранског мора па до Црног, од Дунава више Пеште, Мориша и Алте па до Белога мора, од Грчке па до Италије. Бог богова, сила свију сила, правда над правдама, истина над истинама, светиња над светињама, слава над славама, величије над свим величанствима и мудрост на премудростима, моћ над моћима казни ће све оне, који су узрок наше слабости и немоћи, нашег јада и чемера, нашег ништавила и поцепаности, нашег уништења и потлачења до ниже скота, до ниже сваке животиње, и свети храм пред којим стојимо казује јаде и чемере наше, које неће Господ Вишњи пренебрећи. Он је милост над свима милостима, па ће се смиловати и над нашом браћом, која стењу под туђином, испаштајући грехове наших неваљалаца и зликоваца, наших неколико, али црних и паклених, предака. Он уздиже своју већ савршено седу главу, и своје скромне молитве, а кроз своје грмове шиндре, Господу за тужну рају у Правој Србији, Албанији, Маћедонији, Босни, Ерцеговини и за дивље, Вад-Раце у Манџурској и Немачкој Аустрији. То је његово, а ми недостојни овог светог места неузнемиравајући га одосмо даље.

Ни речице нећемо рећи о Обреновцу, до то, да од извожења дуга из наше земље, непрестано се подиже и напредује, и да ће, ако се и даље буде и са чим радило, све више и више напредовати. Једино је, да треба општина да направи пут од Забрежја па до Обреновца, и да уреди мало боље овај простор[1]).

Рекосмо, не ћемо говорити о другим стварима, јер кад би то почели, одвело би нас на ствари веома тугаљиве, но неможемо да инак некажемо ма и површно о две виђене овде личности трговачког и чиновничког реда. Збиља, што се муче Инђијанци, те доказују да душа иде из тела у тело н. пр. какве жабице или прчића, па кроз све тисуће родова разних животиња до огромног слона и човека, кад то могу видети на поменутим личностима. Куд ће

[1]) И ово је сад учињено, Уредник.

краснији пример за Инђијанца, ради преселења душа, до да узмете н. пр. ове личности кад су биле шегрт и практиканат. Тако практикант док има 60 т. год. плате, он говори, иде, ради, носи се, чешља се, понаша се, опходи се, леже, спава, умива се и т. д. на један известан свој начин. Кад он добије 100 т. то је сасвим други човек, кад добије 132. или кад постане пуноплатежан, ту је опет друга ствар. Кад постане чиновник, ту је тек још другчији, а кад већи и скоро до највећих званија дође н. пр. до каквог начелника, он ти је онда ту такав, да и мати његова и отац нису му могли бити родитељи, па је и реткост у целој овој малој и незнатној Србијци, и да га је у овој ко могао родити. Ако се потреви те још овакав те постане какви министар, или саветник, ту ти га и сва Србија није могла родити, само такав украс природе могла би створити Ђерманија, Инглиска, Аустрија, а нарочито Француска, као најузвишенија и најблагороднија земља, чудо овога света, земља готово богова неких, а не људи. Он ти и неговори као кад је био практиканат, или чиновничић какав; него шта више он не наличи ни на оно доба, кад је био у званију до министра. Боже мој! та он ти је онда задахнут неким особитим духом, само не људским. Та тело му није човечије, лице такође не; то је нешто као надземно. Он другчије ходи и збори, другчије једе и пије, другчије леже и спава, другчије се чешља и маже, другчије брије и мије, другчије живи и ради, другчије се држи и понаша, другчије се шали и ради збиљу, другчије части и гости, другчије прима и иде у госте; једном речју, он је пречишћена угледина (идеал) човечијег створа. Та он је нешто више од човека и свега људског. Та он ти је не полубог; но...! А исто тако бива и са поменутом личношћу, кад је била шегрт па за кратко време дошла до тог стања, да десетине тисућа дуката броји. Оставимо их, па хајдмо даље, Бог с њима и сви божији свеци и угодници.....!

Е ево нас већ и у Љубинићу, после четворочасног доброг каса, запрегнута добра коња у колима, који беаше у тај пар дора од мегдана, једног крчмара из Обреновца. Шта рекосмо нека нам се нико не посмеје; јер је његов газда народни коњаник, па се спрема за бој и мегдан. Та он дору рани не у подрумима, као стари наши јунаци и делије, то је глупост; него на чистом пољу у корову, трњу, бари и чечеру. Он му вуче и цигле и ђубре, он га гони и под кирију и т. д. па му и опет несмета да буде горав и мршав гладан и жедан, ама тако треба за бој и крајину. Дочек је био,

од брат Које Поповића, младог и врсног свештеника љубићког и његова оца г. Ивана Поповића старог и здравог свештеника онд. да бољи није могао бити. За гладна и уморна путника добар је и студени камен, а душеци и друга справа, то је рај за њ. Добра му је и плеснива проја, и тврд као камен сир, а сва јела по форми варошкој украшена са свима врлинама селске *увијаонице*, нарочито што се тиче огромноће и каквоће граће из које се граде; то ти је прави мухамедов рај, но само без хурија. Тада нам причаше наш друг и пријатељ, брат Која за *Поље Љубинићско*, за неке ствари, које се у њему и на њему налазе; но како је детинство провео у школи, и почетке у учитељству у Ваљеву; те тако незнаде све подробности о стварима, које се нас тицаху. Но нам се обећа све то прегледати и опис нам послати. Заиста што је рекао, то је и сверовао. По повратку нашем у Београд добијемо од њега писмо у ком нам каже: да је послао неке земљане печене колутиће, (које ми нисмо добили,) који се тамо налазе, као да је нека фабрика од ових била, а о којима народ разно прича; но да нам неће с тога да опширан опис пошље, што захтева да сами једног празника дођемо и прегледамо. У истом писму шаље нам и снимак надписа једног који се налази на једном великом камену у сред поља љубинићског; но опис и овога из горњих узрока није хтео да пошље наводећи: да неће да описује то, што се боји, да неће описати како треба и т. д. Ми недржимо да је ово томе узрок, но да пријатељ, жељан правог и искреног пријатеља, хоће овим само да га дозове к себи.

Ми пак стављамо овде тај натпис онакав, каквог га је отац Која снимио и послао нам га, напоминући, да је на великом четвороугалном камену, а да све о њему ништа незнамо, нити за тачност снимка јемчисмо. Натпис је овај **АКЛРК▱Н** 2 и 3 избрисано **МРТР**. . (5) **ННІ** . . . (6) **кѣ** . . **Б** (7) **ККУSѢѢSZ** Ако је овај натпис добро снимљен онда се на њему види смеса латинице и ћирилице, онако исто, као и у оном натпису у граду београдском идући *Ружици* цркви с десне стране казамата подземних, о коме ћемо доцније говорити, а сада наводимо натписе у опецима с леве стране поменутих казамата грубо и невешто у ове урезане, ваљда од српских мученика у овима. Ови гласе.. „**ІѦЄ — Н ЖАЛОСТ**“.. и на другој: „**ИѪЖД ПЛАУ.**“

2. Провалија, старине скобаљске и борачке.

Сутра дан, по преноћишту код оца Које у Љубинићу, пођемо на његовим колима до Уба. У овоме, пошто се пријависмо надлежној власти, која учини своје и одреди једног пандура да нам покаже пут до *Скобаља*, пођемо у овај, осим мене и оца Које још и г. Радоица Жујевић свештеник и намесник Убски. Пре но што смо се кренули ваља да напоменемо: да је одвећ тешко било изаћи са убским кајишарлуцима на крај. Тако гостионичар код кога ручасмо обећао нам је дати своја два коња, за ме и оца Кују по 6 гр. дневно са нашом храном, али кад да пођемо ни коња, ни обећања! Тако нам подметнути од стране његове кајишари долажаху и коње лажљиве нудише, погађаше и бог те пита шта ту неби, па опет од коња ни гласа ни трага, и ако смо на цену пристајали. Овим је се ишло само на то, да што дуже поседимо у гостионици, ако се може тако назвати ћупра пуна бува вашију и стеница, и да што више потрошимо. Разуме се да је већ сваком познато, које путовао по нашој дан. Србијци, да се смрдљива јела наплаћују скупље, но у Лондону и ма каквој вароши европској. Напослетку овом кајишарлуку доскочише отац Која, а нарочито Радојица, који нам у цигана нађе коње. Кад ово виде наш кмет и гостиничар на мах заповеди, те се већ оседлани коњи доведоше по 2 цв. дневно и наша храна Ми појахасмо већ изгладнеле једне коње и обрнусмо источно од Уба право Скобаљу. Прођахасмо и покрај среске канцеларије, у којој беше света пун двор, пуне канцеларије и изван ограда дворских сеђаше светина инатећи се и свађајући се између себе. За чудо је како се свет овуда гони и парничи. Све гледа да може како један другога да поједу, а сваки појединн кајишарчић, да може како, неби зажалио целог света божијег. Тако језђасмо хумистом земљом, док се неустависмо код једне котловине у сред шумарка старог са подмладцима. Оба оца причаху за ту котловиност чудновату причу. а пандур им помагаше и у неколико их допуњаваше. Ево у кратко саме приче, која ће казати о овој месности колико зна. „Био је, веле, један огроман манастир, задужбина српских царева и краљева. Други опет, и то мањина, кажу да је била црква а цео срез убски био је метох и нурија овог огромног манастира у ком је било толико калуђера колико је у години дана, како би сваки дан други служио св. литургију, или свету службу божију. У овај број нису се урачунавали: монаси, испосници, послушници и т. д. којих је било много више од пра-

вих калуђера. У срезу колубарском причају да је био други манастир, у ком су калуђери били жене или другим речима *женски манастир* и у овом калуђерице, којих се име овде у народу нечује. Пред саму битку косовску овладао је народом чудан грех и чудно безаконье тако, да је устајао брат на брата, син на оца, отац на сина и т. д. Господу се Богу то зло и тај покор додија, те напусти своју казну на овај манастир. Три дана и три ноћи грмило је, киша са суснежицом и градом лила је, као из кабла и земља је се тресла, док није сав манастир, са свим ћелијама, зградама, калуђерима и свим својим ту десившим се имањем и богатством, пропао у земљу; те се од то доба то место прозове *„Провалија“*. Да би се људи сећали грехова својих прапраотаца и да би се знало да је ту читав и целокупан манастир, са свим својим имањем, богатством и калуђерима пропао, и да је још цео и читав, — то у очи великих празника, још и дан данашњи непрестано звоне звона! као на прилику у очи Божића, Богојављења, Ускрса, св. Ђурђа и св. Тројице. Осим звона чује се још и данас црквено пјеније, које испод земље, као и гласови од звона, потмуло излази и допире до ушију православних“.

Ето то је прича о провалији. Она се заиста може назвати тим именом, али не у потпуном смислу те речи; јер има дно и то доста плитко. Цела дужина и ширина држимо да нема више од 350—400 хвати, и дубљине од 25—30. У ову провалију нико од народа неулази, а веле да и стока неслази у ту округлу рупчагу. У целом том простору нема ни шуме, осим траве која расте у подводном месту. Земља још и данас, веле, лази непрестано около, а средина дна остаје једне исте дубљине. Цела је та шупљина испуцала и чисто влажна и подводна. Више нам ни један од наших сапутника неумеде казати, као ни то како се зову околна брдашца и месност. Види се да се ту ни један поточић не слива у ову провалију, и да земља одоздо неким узроком спушта се непрестано у ширину. Можда ће околни становници кроз кратко време имати овде једно дивно и красно језерце, које ће бити, чим се ма с које стране, окрајак ове провалије слегне. Држимо да ово није без икаква узрока овако, а свака народна прича садржи у себи ма и најмању искрицу истине, око које се обмотава појезија са својом чудноватошћу. По нашем мишлењу ваљало би ово одкопати па видети и дознати узроке овога појава, појава можда посве природног.

Што се звонења и црквеног певања тиче, за које народ прича, да се заиста у очи великих празника, чује, то нас опомиње на

св. Андрејевску цркву у Кијеву. На најузвишенијем готово хумићу у Кијеву подигнута је Андрејевска, тако звана, црква у славу и част св. Андреји Првозваном и његовом становању у Кијеву. Прича се: да је на оном месту, где је св. Андреја крст свој на 40 година после Исуса Христа побо у земљу и рекао: *да ће Кијев бити мати градова руских*, да је ту била стара црква, па пошто су је разорили Татари, онда је из оног места ударила вода, која је мало ниже и готово под самом садањом црквом од источне стране. Мало ниже од ове св. воде, која лечи од свију болести истино кајуће се, чује се у очи свију великих празника како звона звоне, и како се пева црквено појање. Ова су звона са светим црквеним стварима, да их неоскврне погани бусурмани Татари, пропала у земљу, и тако од то доба, ето видите, као и ова наша у овој провалији, звоне, те опомињу народ на негдашњу несрећу и погибију, са његових недела и безакоња. Разуме се по себи, да звона и у Кијеву и у овој провалији нашој, и ако су пропала ту, опет не могу да звоне и из земље неће да нам појају, но ипак ту ствар нетреба узети као по све неистиниту. Ако нису звона и калуђери, оно су потреси неки у земљи на тим местима, који издају потмуле звукове, који допиру до пролазећих туда људи, па ови у својој фантазији стварају и звона и калуђере, и богатства, и манастире, и каквих ти ту нема чуда! Свако зна да има млого и млого природних појава не протумачених само с тога, што незнамо законе њихове. Нарочито пак у нас Срба држи се и оно за нечувено дело, које је у изображеним световима обичан појав. Тако само примера ради да наведемо нешто из нашег малог и ништавног путовања ћачког у 1861 год.

Више Ужица западно идући до једно 2 часа све уз саму *Ђетињу* близу обале ове, а под високом планином *Градац*, у самом камену самотвору има један кладенац, у ком је вавек све једнако воде. Планина ова широка је са својим осојцима преко 3 часа и у целом том простору правце од тог кладенца к југу нема нигде ни капи воде. Ова вода у кладенцу том, пред што ће да буде кише, увек се замути сама од себе; и то је био знак за оближње житеље кад ће бити кишевито, а када ли осушито, или баш и сушно време. На пусту маслу нашло је се и господара. Тако су прорицали по води у том кладенцу од искони Срби, а кад овим обладаше Турци, онда Срби мухамедове вере, или потурице. Докле год нису ове потурице, или Срби мухамеданци, истерани из Ужица, њихове хоџе, дервиши, мехови и друга духовна лица, кад је суша била, за паре су

код тог кладенца читали молитве, да би им ове биле успешне, они су огромним тојагама царали у тај кладенац да би само замутили воду, те тако да би пала киша. Причали су нам да тај кладенац доноси у пролеће и липова цвећа, а у јесен поздера, али тих ствари неналази се право од кладенца веле чак до иза 14 часова хода. Овај поздер и те цветове тај кладенац, неизбацује из себе; јер он неотиче никад, него тако стоје на површју његове воде, докле их ко не завати и не избаци. Кад год би пророци овакви нашли тог цвета и тих ствари, неби се радовали; јер у то доба, негледајући на своја царања и чарања, нису могли никад да замуте воду у њ, а кад је незамуте, онда је знак да им је молитва лажна, неуслишана и да неће измолити кише. Зар мало оваквих и овим подобних природних појава има на нашој земљи? Сетимо се само река и речица у Француској и у другим земљама, које имају своје редовне прилива и одлива, као и мора, а које по видимом не стоје ни у каквим свезама са овима; јер их има и на високим планинама и на страшним надморским висинама и површјама. Но да их оставимо, а да споменемо само језерце Комско, које је још Римљанима, пре Христа, било познато са свог прилива и одлива, негледајући што је на ужасној висини. Као што ће се видити чудноватост припада речици, а не самом језеру комском, од ког је и варош име добила; но ми тако узесмо с тога, што је Ком већ далеко чувен, а речица тек служи за чудо посетиоцима исте. Данашња варош Ком броји преко 16000 душа чистих и овејаних Италијана, а у старо доба, док то место непокорише Римљани, живили су око тога места Срби и српска племена Обриђи, Ере и Еруспи. Горе рекосмо, да је овде главно знатна, са своје чудноватости, речица, која се зове Пленијана, по некима тобож од Плинија млађег, тако прозвана његовим именом. Ово се држи само с тога, што је тај римски писац долазио ту и описао ту речицу и њене чудноватости. Разуме се да ће свако држати ово за измишљотину, који ијоле мало ствар ту познаје. Само то језерце лежи у огромним планинама и то управо на граници два поднебја, од којих у једном још може да расте маслинка, а у другом већ дува хладан ветар и веје ситан и студен снег. Око језера чине се да су планине ужасно високе с тога што оно није одвише широко и што су ове одвећ стрмените. Узрок овом појаву природном и дан данашњи јестаственици приписују онај исти, који је и Плиније приписивао, а то је дувању два сукобна ветра. Ветрови ови увек су дували у једно и исто време, и у једном и стом правцу; па тако и дан данашњи чине. Југо-западни ветрић

увек дува од подне, па до вечера. Он се зове Прва и Брева. Други југо-источни, који се зове Тиван, дува редовно такође увек од вечера па до јутра. Да неби сами наводили описе разних путника овог дивног појава природног, те тиме омаловажавали првог описаоца ове чудноватости, још пре Христа римскога писца Плинија поменутог, за хатар њему, хоћемо баш његове речи о томе да наведемо, које је он писао своме другу Луцинију о овој речици: „Речица ова чудновато протиче кроз огромне планинске провалије, па се улива у неведику силу пскуствену. Овде се она неко време задржава, па после тога упада у језеро. Та је речица чудноватa тиме, што на њој редовно сваки дан по три пута бива прилив и одлив, т. ј. што сваког дана по три пута расте и опада. Овака игра природе види се сопственим очима, које се не може гледати без особитог усхићења и дивљења. Само седите на обалу те речице *„Пленијане“* па ћете сопственим очима видети како мало по мало расте и опет мало по мало опада. Мора бити да је неки ветар у земљи затворен, па извор ове речице затвара, као што то чини вода у грлићу срче. Тако кад ову претурите и обрнете наопачке, вода за неко време неће да излази из ње задржавана спољним ваздухом, па после опет на један мах прсне да се просипа, престане, и опет се просипа и т. д. Можда је тај исти узрок и овом правилном приливу и одливу ове речице. Можда је то исто овде, што видимо на рекама, које се уливају у мора при њиховим утокама. Тамо ветар, или морски прилив, неко време задржава реку од излива у море и гони воду натраг. Тако можда и овде има нека препрека, која за неко време задржава ток ове речице, па га опет пушта да тече. Ето, с тога још и дан данашњи богати путници иду да виде ту чудновату речицу код Комског језера, без да се постараше, да је тачније и истинитије од прастарог Плинија млађег испитају. Од искони је она била узрок, те су се њени становници, ваљда угледајући се на њене шесторогубе трудове, одавали труду и раду. Тако је било пре хришћанства, па тако и у овоме, што сведоче многе огромне развалине и урвине од бивших манастира, далеко чувене, са свога рада и труда, калуђерске секте *„Умилијата.“* Велики су то радници, трудници и управо мученици били у облику и назову италијанском, а у души, срцу, мислима, осећајима и свој унутрашњости, правом прастаром српском. Њихова тако звана Торинска *(или „Трнска“)* свила, коју су заједно са женским полом обрађивали, била је чувена по целом свету у средњим вековима. Она им је и узрок што је тај ред 1571 год. уништен и ута-

мањем. Па да је се само на овоме обишло, неби било доста јада, него је исте године и њихов славни манастир, у ком је решено да се сазове Триденски сабор, — до основа порушен. Овде није радила само завист и злоба оних који ту секту утаманише, а монастире њихове порушише, него је овде радила и себичност: да се још сасвим непреливена народност српска у туђе народности прелије и за српство и славенство сасвим утамани, а за туђинство да постане њихово сопствено. Ко добро проучи све секте са њиховим постанцима лако ће се уверити: да секте религиозне постају само у оним народима, које је неко покорио и који их утамањује. Само тада људство и разне народности стварају секте, кад изгубе сваку надежу да се од својих угњетача ослободе. Тада се рађају људи, који стварају нове секте, да би помоћу ових, ако не отели се од својих душмана, и ако не да се овима освете, а оно бар да није све покориочево ваљано и добро, и да није бар све и сва његова сопствена својина. Често бива да се овакве секте, основане ради туђина и покорионца, доцније увуку, по незнању и глупости, и у свој сопствени народ, као што се у нас јављају назарећани, који су били у чивута још пре Христа. Обично су овакве секте изазивале најпре само духовне ратове (препирке), а ови су опет рађали и убитачне телесне, који су тим ужаснији и црњи за човечанство били, уколико се сваки човек, па ма он и најмања ушта био, бори више и јаче за своја убеђења, но ма за каква блага. Стога су грађански ратови ужаснији од ратова спољних и ратова разних народа и држава међу се. Такви су били ђерамански ратови, такви француски, такви китајски, инглески и други млоги, који нису ништа друго, до последњи изданак угњетених народности и предсмртни ропац њихов. Тако видимо у нашем народу старе неке племенске борбе, тако видимо у Руса преко 150 и неколико бивших и садашњих тако званих расколничких секта, које су све баш у оним земљама постале, у којима живише друга славенска племена, а не руска, која се од ових одликоваху и својим начином живота, својим убеђењима, појмовима о праву и правици, о друштвеним и државним склоповима и о свему и свачему. С тога и дан данашњи велика Русија разсељава садање сопствене своје Русе из оних земаља, које некада припадаху држави Новгородској, Псковској или Пљесковској, Кијевској и т. д.; те да им тим, разселивши и поцепавши их, ослаби силе, да се никад не могу сасредоточити; те да тако сдружени неучине оно, што су у другим државама чиниле разне секте. До душе Русија ће и избећи тај крвави окршај, благодарећи својој

памети и огромном пространству своје велике и широке земље. Тако дакле само ће Русија у стању бити од државног имена „Рус“ створити и народност руску па и народ, као што је то у стању била створити од српских племена једна мала чорда татарског племена Бугари.

(НАСТАВИЋЕ СЕ.)

ГЛАСНИК.

Дар цркви Рибничкој.

Частити и побожни хришћани из рибничке црквене општине учиниће неке добровољне прилоге цркви рибничкој. Такове прилоге учиниће ова лица:

Алексија супр. пок. Огњана Перића из Почековине даде 1 фелон од стофе у вред. 10 дук. цес. Тома Вукојевић, из Г. Рибника, 1 васдух у вред. 2 дук. цес. Алексије Батоћанин, кмет из Г. Рибника, 1 епитрахиљ у вред. 2 дук. ц. Вуја Белобабић, из Г. 1 ибника, 1 велики астал у вред. 80 гр. ч. г. Сава Лазаревић, свећеник рибнички, 2 свећњака за часну трпезу у вред. 20 гр. ч. и (опет) г. Сава Лазаревић, свеч. (сам је дао 62 гр. ч.), Вуја Белобабић, Милан Радуловић, из Оџака, и Прока Станковић, из Г. Рибника, дали су направити о свом трошку једна врата за цркву, у вред. 5 дук. цес.

Потписати тутори цркве рибничке свима овим дародавцима јавно од свег срца благодаре, желећи да се таки побожни хришћани у нашој домовини хиљаде, који чине жртве за славу и хвалу Бога и његовог св. дома, а света црква моли се за њихов и њихове породице живот и повољно здравље у Господа Бога. Хвала им на оваком дару!

У Рибнику 12 Фебруара 1875 год.

ТУТОРИ ЦРКВЕ РИБНИЧКЕ:
Јован Карић,
Василије Цветковић и
Петар Н. Поповић
СВЕЋЕНИК.

ЈАВНА КОРЕШПОДЕНЦИЈА.

Г. Г. уписницима на „Сиона“ из Аустро-угарске који још дугују за прошлу годину, шаљемо свакоме оделити рачун; молећи их и овим путем да нам се по том рачуну што скорије одуже, јер и ми имамо своје обавезе према другима, које морамо испунити.

Уредништво.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 8 Марта 1875.

Број 9	Излаан четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

Јеванђеље у историји.

Мучно да има у историји питања, о коме би писали тако много, као о упливу хришћанства на цивилизацију света. Од оно доба, како је у Европи почела ницати озбиљна, права историјска наука, т. ј. од почетка садашњега века, људи свију партија и убеђења подједнако су оценили велику улогу, коју заузима наша религија у образовању људи. Шта више, и они писци, који су одрицали божански постанак хришћанства и гледали нањ просто као на историјски појав, старали су се са великом помњом да објасне уплив, који је имала хришћанска религија на судбе и карактер новога човечанства. За пример може послужити белгијски професор Лоран, који у своме једном делу[1]) тако упорно тежи за том задаћом да чисто пада у неки ненаучни историјски провиденцијализам.

Може бити, да је при таким погодбама сувише смело износити на свет своје мисли о предмету, који је готово већ исцрпљен; али мислимо, да и само то питање има тако много

[1]) Etudes sur l'histoire de l'humanité.

страна, да је свако живо, лично убеђење, искрено исповеђено, кадро привући на се пажњу свакога који само уме мислити.

Много је пута у научној књижевности исказивана мисао, да је хришћанство била велика реакција против духа незнабошке старине. Да би објаснили себи ту мисао, треба пажљиво да читамо јеванђеље и да се мислима пренесемо у оне догађаје, околности и услове живота, међ којима је проповедана наука Спасова. Тим путем се, тако рећи, очигледно решава питање: у чему се управо састојала супротност те науке са поретком и идејама старога света и, следствено, каква је нова начела објавило људима јеванђеље. Давидимо какав упечатак износи читалац, кад упоређује проповед Спасову са сувременом јој историјом света. —

На седам тибрових брежуљака раширила се царска варош, са становништвом од два милијуна људи, са четири стотине храмова, две хиљаде дворова и неколико десетака хиљада мањих људских станова. Престоница државе од осамдесет мулијуна, заповедник најлепших културних земаља од три стране света, императорски Рим скупио је у своје зидове сву образованост, сво богатсво и силу тадашњег историјског света. Две трећине становништва целе империје, половина житеља престонице састоји се из робова; остали, по имену се зову грађани, али су сви подједнако потчињени ћефу једнога. Држави, која је већ била пресићена немирима, војнама и славом, цезари су најпре донели спокојство и безбедност, осудивши је на живот механичке деспотије.

Хајд'да уђемо у један од ових величанствених станова, којима је тако пуна варош, и да погледамо — како живе људи у средини таких услова, уређења и таког поретка.

Дворац украшен фрескама и мозаиком, доријским ходницима и екседрама,[1]) напуњен стотинама шарених слугу, јесте само један ништавни део сместишта богаташева. Раскошна купатила, топла и хладна, рибњаци, кошутњак, па чак и

[1]) Дворана, сала за разговор; а означава понекад и кабинет учена човека. Пр.

храмови и форум[1]) — опкољавају га са свију страна, као принадлежност најбешњег раскошлука. Свака кућа милијунер — магната изгледа као кака цела засебна варош, и Рим није ништа друго до скуп неколиких таких вароши.

Заспавши под звуцима успављујуће симфоније, сибарит (раскошни богаташ) се буди при свежем жубору водоскока и небрежљиво протеже руку, да је љуби жедна гомила јутарњих посетилаца, робова и клијената.

Он тражи средстава да убије дуго, несносно време, па опет не налази забаве, која му неби одмах додијала. Блага и насладе целога света скупљене су ту, да му украсе стан, да напуне и засладе његову вечну доколицу. Патос његових соба засејан је драгим камењем, сто целостан исечен из дрвета вреди двадесет хиљада дуката на наше новце, његове мурене пливају по мермерним рибњацима и отхрањују се свежим човековим месом; за његове пауне и славује направљене су дивне кртлке, које обмотава зеленило странског биља и освежавају, кропе безбројни водоскоци.

Њему је досадно у вароши, — он иде у своју раскошну вилу на обали партенопског залива, где су и на врх високих гора и усред бесних таласа бурнога мора зањ подигнуте забавне зграде, где је забавно му језеро окружено правим приморским стенама, што су пренете амо с невероватним трошковима.

Он хоће да га прогласе за научењака и скупља колекцију скупоцених рукописа, којима често ни имена не зна. Та он нема кад то ни да види! Он се брине, да му каква витица његове кудраве, коврџаве мирисне косе не падне на плећа са онаком небрежљивошћу и грацијом, како то хоће мода; он се боји, да није одевена и очешљана са безукорном једнакошћу, гомила робова, што опкољава и двори његов сто и што је стављена у ред по расту, годинама или боји коже; он се плаши, да му какав слуга пред гостима не погреши у

[1]) Велика места где се људи скупљају, да се јавно разговарају.

покрету или промени места, да дивљач, што је одређена за тај банкет, због своје новине не буде разрезана против правила кулинарне вештине.

Но ево њему је досадио раскошлук и, пресићен уживањем, он се удаљава на неколико дана у бедну колибу, што је у његовом двору направљена, без патоса на сувој земљи једе окорелу храну из проста посуђа и заборавља на време своје златне чиније и чаше од целосног аметиста исечене, — а све ово чини с тога, да би, кад се врати у раскошлук, могао наћи у њему новог, свежег уживања.

Сва је Италија покривена парковима, вештачким језерима и гајевима, где „вешти људи" негују рибу и дивљач за његову трпезу. Далеке провинције пуне његове подруме и амбарове најодабранијим производима. Кос му даје вино, Таз — птицу, Сицилија — хлеб, Африка — шкољке. Кувар му је за своју вештину награђен златним венцем. Његова вечера кошта га око три милијуна сестерција — до педесет хиљада дуката на наше новце. Једна порција паунових језика или јело од папагајских мозгова, коштали су по некад на стотину хиљада по римском рачуну.

На пурпурним канабетима леже гости око стола окружени услужном гомилом официјала (слугу), који се старају да угоде и најмањим њиховим жељама; млади робови на посуђу доносе безбројна јела зготовљена са укусом; лепушкаста кудрава деца у белим туникама (доња хаљина) подносе вино, разливају по патосу ароматне мирисе, хладе госте лепезама. Око стола — песме, игре, свирке, шале, разговори. И усред тога весеља, вике и ларме, амфитрион — цар банкета (гозбе) — говори честе здравице, меће на главе својих гостију венце од свежег зеленила и ружа. „Хајд' да живимо и да уживамо говори он, смрт се приближава, закитимо наше главе цвећем пре него што пођемо Плутону".

Ако пређемо из тога тесног домаћег круга у бурни сокачки живот и друштвене забаве и насладе ове вечне вароши,

мићемо и тамо наћи то исто изумирање наравствених интереса, ту исту моралну празнину и груби материјализам.

Амфитеатор је отворен од самог јутра. Осамдесет хиљада гледалаца гура се по мермерним клупама, што су унаоколо једна до друге и једна више друге наређане. Усред бојажљивог очекивања публике, ено пуштају на арену африканске тигрове, лавове и пантере да се кољу један с другим. Затим излазе против њих дивљи тетули и дугокоси тали-гладијатори (борци), који су за то нарочито спремљени. Свршивши са зверовима, они почињу међу собом да се боре. Боре се они на колима, и на коњима и пешке; боре се чак и са везаним очима, па то се публици особито допада; а још више изазива радост и кикот галска вештина, кад хватају људе конопцима и замкама.

А унаоколо је непрекидна, урнебесна ларма — усклици одобравања за вештачки и смели удар, за грацијозан пад, за ћутање у предсмртним мукама, — дрека злобе и незадовољства за слабост, слабодушност или неокретност!

Понекад и гледаоце наједанпут обузима силна жеља борбе. Они сами слазе на арену и примају учешће у борби. Сенатор и солдат бију се као прости гладијатори.

Но ево средством подземних олука и цеви арена се наједанпут пуни водом и изгледа као језеро, по коме пливају крокодили и бегемоти, јавља се двадесет лађа — две непријатељске флоте започињу бој. Смрт излази пред очи публике у свима видовима. Људи тону, умиру од ватре, од гвожђа, од воде. То су навмахије — најмилија уживања Римљана.

Напослетку воде је нестало и, по још влажној арени наново се започиње клање рукама.

Ено, гладијатор је стао на грло своме оборсном противнику и с подигнутим мачем чека равнодушно од гледалаца обичан сигнал — recipe ferrum — док се међутим несрећник, ваљајући се по прашини, стара, да заузме живопис-

нију позу, како би на задовољство образоване публике умрьо по свима правилима вештине.

Ено устаје млада девојка са свога места, пљеска рукама и кличе од радости видевши, како је вешто пао борац од силна ударца.

Звуци од хиљаду инструмената мешају се са громом рукопљеска, са стењањем и уздасима жртава, са плачом народа.

Свилено, златом навезено покривало лебди над гледаоцима, заклоња их од жарких зрака полудневног сунца. Ароматна кишица сипи на њих из особитих спремљених машина. Унаоколо — мермерне статује, раскошни барељефи и мозаици.

А тамо, под тавним сводовима, где има тако млого нечистих и развратних символа, видиш на продају изнете чари жена, које су уредиле себи стан поред арене, заливене крвљу човечанском.

Све је овде — хладна безчовечност, утанчаност куса, пресићеност раскоши и безстидно уживање.....

Оцене ове, ма како да су карактеристичне, скакојако јесу тек врло мали и готово неприметни одломак оне обште слике. Него треба читати подроне нацрте тога доба код суврсменика или још у таким делима, као што је Дезобрија[1]) и графа де-Шампањи,[2]) те да се добије појам о оној загушљивој атмосвери разврата, раболепства, притварања, празнине и гадости, у сред које је живило више друштво тога доба, — о оној безкрајној тузи, која је подгризала свакога мисаоног човека. Савршено изумирање слободне публичне делатности, која је била немогућна при цезарима, раскидање породичких веза, очај над парави и кварež религиозног осећања, које је прешло у сујеверицу и груби материјализам, — све то, или је изазивало у човеку гнушање и одврат од тог пустог живота. „taedium vitae“ — који се често свршавао самоубијством, или га је принуђавало, да се и сам баци у најнеобузданију чулност, те да и тренутно утоли тугу, која га је морила.

[1]) Rome au siècle d'Auguste.
[2]) Les Césars.

Тако су живели људи — предњаци, вође свога века. Маса је гинула у незнању, сиротовању и ропству. О њој нико није ни мислио. Она је била постављена на ступањ животињски, њој нису признавали чак ни човечанског достојанства.

Роб није имао никаких права, ни личних, ни тековинских (права својине): он је ствар, сопственост свога господара. Па и деца његова нису била његова, него газдина, као да је то приплод кобиле или краве, а не жене човекове. Чак и породичног имена није имао, њега су звали просто каким изденутим именом. Право на живот и смрт робова дато је било грађанима, њиховим господарима; и лако је представити — каким је злоупотребама оно давало повода у рукама гордих и нечовечних тирана, који су се вечно бојали побуне од стране тих млогобројних и до очајања доведених патника. С подозрењем вребали су они сваки поглед, сваки покрет те неме и убијене гомиле. И доста је било, да когод од њих учини само ништавну погрешку при служењу или да не запази знака, који му господар даје, па да навуче на се најстрашније казни. Ојађенике ове тукли су гвозденим ланцима, парали и месо им откидали оштрим кукама, жегли усијаним гвожђем. Онај, ко је тихе ноћи пролазио по улицама Рима, чуо је само стењање и уздахе, ударе бича и звецкање ланаца, које се разносило из влажних и загушљивих подрума, где су робове затварали преко ноћ не друкчије, већ приковане за зидове. Шта више, роб није могао друговати и састајати се с киме од својих другова, јер је у сваком таком зближењу и здружењу господар видео заверу и нападај. Напослетку, болесног или осакаћеног роба, као некорисну животињу, бацали су на острве Тибра, где је умирао без свакога надгледања. Па и закон није знао милосрђа спрам тих несретника. Неки су се императори, истина, старали, да им законодавним мерама олакшају судбу; али је ипак и код најбољих цезара био обичај, да се казне сви робови, који су припадали једном господару — а њих је често бивало по неколико

стотина у једној кући — ако би когод од њих убио господара. Мучење, крвге употребљавање су при најнезнатнијем испитивању, а смрт на крсту била је најобичнија каштига за њих.

Рим је много учинио у корист човечанства, али за такве преступе није кадра да отплати сва његова славна историја.

А судба провинција, које су стечене мачем, а управљане насиљем? Сумњиво је, да су она блага једностране цивилизације, која су они добијали од победилаца, била довољна награда за систематично грабленье, разоравање и робљење, које је постигло народе од римљана побеђене. Горка судба њихова може се зар сравнити са положајем садашње турске раје; а проконзули — старешине областне администарације — пашама пређашњих а и садањих времена. Долазак таког администатора у обласну резиденцију није се много разликовао од непријатељског освојења вароши јуришом. „Наше провинције стењу, писао је још Цицерон, слободни народи туже се, све царевине света вапију против наше грабљивости и насиља. Нема толико удаљеног ни тако сакривеног кутка, куда неби доспеле наше направде и тиранија: Народ римски није више у стању да трпи и подноси — не војне и побуне народа, већ њихове вапаје и сузе". И тако говори човек, који је за време једногодишњег управљања маленом Киликијом стекао милијун сестерција. А шта да мислимо о другим бездушнијим старешинама? Шта да мислимо о страшном финансијском цеђењу провинција, кад се сетимо да је, осим тога приватног грабежа проконзула и њихове чиновничке роте, на провинцијама лежало сво бреме државних данака, којих је се куплење обично спроводило насиљем публикана или арендатора, квртом — мученьем — сиромашних поданика — платаца, и другим ужасима?

Треба представити себи сав тај свет немлогих избраника, који су се топили у богатству, наслађама и уживању и при свем том страдали од безазлене досаде, и свет бесправних милијуна, осуђених на вечиту муку, — свет необузданог его-

изма и ужасних страдања, — и тек тада моћићемо појмити и оценити сав смисао непостижљивог преврата, који је у њему произвела јеванђелска проповед.

Кад су се са обала галилејског језера разнеле по свету утешне речи „љуби ближњега својега, као самога себе“, то је заиста онда била велика новост, радосна „благовест“ за људе. Цела перспектива бољих односаја, сва срећна будућност искрснула је пред њима. Против зала, која су тиштала друштво, сад је најпре била нађена лековита тајна, непозната сила ушла је у живот, да га огреје, да га облагороди, да га усрећи.

Та је сила љубав.

Треба да љубимо, да би Богу угодили, да би срећни били на земљи, да љубимо не само крвне и блиске рођаке, него све и свакога, па и саме непријатеље, — и за друге да живимо толико, колико и за себе. Тада тек живот добија цену и интерес, његове радости нису досадне а његове су беде лаке. Може ли икака Философија тако просто, истинито а уједно и тако дубоко решити задаћу земаљскога живота и показати његов роководни закон?

„Благо сиромашнима духом, кроткима и милостивима, благо онима, који су чистога срца и онима, који мир граде, онима који плачу и прогнанима правде ради. — Ходите к мени сви који сте суморни и натоварени и ја ћу вас одморити.“ То је био језик неба, непознати тадашњем свету. Тако говорити — значило је наћи несумњиви пут власти над људским срцем; а говорити тако у средини империје — значило је пролити таку чаробну утеху на очајничке патње милијуна, да ће људи чувши једном тај глас, поћи за њим на муке, гоњења и смрт.

Васпитани и преображени Јеванђељем, ми смо сада навикли на његов човечни дух и сваки дан понављамо молитву Спасову, често и не заустављајући се на том, — каква величанствена идеја лежи у њеним простим, почетним речима —

„Оче наш, који си на небесима“. Недокучни њихов смисао, у свој својој дубљини, може се понајбоље разумети историчким путем. Усред највеће неједнакости, каку је икада свет видео, усред вапијућих друштвених неправда, које је представљала римска држава — исказан је сада овде нов идеал човечанства, радикално супротан античним појмовима и осећањима. Сви су људи браћа, деца једног Оца небесног, који их љуби до бескрајности..... Паганска (незнабожачка) старина, са четрдесет векова свога развијања, није била у стању, да се подигне до висине таке представе; наше време са свима успесима свога гордог образовања није могло да створи ништа савршеније; у праву смо мислити, да и најудаљенија будућност неће га никад превазићи.

И тако „наука љубави“, која је мало по мало изменила сво уређење и смисао човековог живота, — јесте прва и највећа заслуга хришћанства у историји, — и најсмелији рационализам вазда ће се морати преклонити и пасти у прах пред њоме.

Затим — што особито удивљава онога, који исторички изучава јеванђеље, то је висока „духовност“, разливена по целоме томе делу.

Проповедајући важност јединих духовних интереса: истине, правде и добра, призивајући људе смирењу, самопрегорењу и моралној чистоти, хришћанска наука и с те стране јавила се као жесток протест против страшнога разврата, материјализма и чулности, који су поткопали и раслабили антични свет.

Духовност та у проповеди Спасовој исказана је у трима главним идејама, које тако рећи господују, уздижу се над свима појединим догађајима, по поводу којих је божанствени учитељ говорио своје речи спасења и живота. А то су: идеја о господству духа над свима формама; учење о висини и господарењу духовног начела над материјалним; и велики значај индивидуалног живота, коме је дато првенство пред делатношћу друштвеном и политичном.

Да се зауставимо на свакој од тих особина јеванђеља, јер се у њима нарочито види његова супротност са духом паганске (незнабожачке) старине.

Да би могли оценити исторички значај прве идеје ваља да се сетимо, да је у старој цивилизацији класичких народа, преовлађивала пластика, која је извесним утврђеним формама огран чавала духовни развитак. И ако је она с једне стране помогла, да се развије необична лепота и савршенство форама античног живота; с друге је опет стране била један од најглавнији узрока полагапога кретања старе образованости и завршила се тиме, што је образованост та морала сасвим пасти, кад је се тако рећи исцрпио тај одређени фонд духовне садржине, оставивши после себе само сјајне но празне форме. На завршетку до хришћанских времена у свима сферама људске делатлности било је страшно опадање духа, — живот мало по мало преобратио се у обред, у призрак из кога је душа давно излетила.

Да би се човек преродио за нови, неисцрпљиви, морални живот, требало му је пре свега улити куражи, требало је уверити га о његовој властитој моћи, о непреодољивим силама његова духа. И ево разлеже се глас Спаса: „Ако ко рекне гори овој: дигни се и баци се у море, и не посумња у срцу својему, него узвјерује да ће бити као што говори, биће му штогод рече.“ Никада још није дух човеков достизао до таке висине, као сада; никада се није законита вера у његово господство над светом изразила крепче и апсолутније. Све на земљи, сама природа мора се одсада покоравати његовој царској вољи и мисли.

Даље, ми видимо како из те идеје истиче непрекидна тежња јеванђеља, да ослободи човека од свију форама, символа и обреда, који су некада спречавали његов развитак, задржавали слободан полет његова ћенија. Религија Спасова је најјаснија, најдоступнија од свију религија. Пуна искрености, простоте и правде она своди сво богоштовље и сав морал на

глас срца и савести човекове. Отуда оно оштро исмевање фарисејске мудрости и побожности, које су се оснивале искључиво на спољним формалностима закона. Од сада имаће суштаствени значај — не обред, не писме него — дух, мисао човекова, па ма у којој се форми она појавила, — „јер је син човјечиј господар и од суботе“. Од то доба отворен је пут бескрајном усавршавању човечанства, које се неће више ограничавати никаким формама живота, него ће владати над њима, стварати их и уништавати према потреби закона и права свога развијања.

Учење јеванђелско о господству духа над чулношћу такође изазива опште историчка посматрања. Треба макар летимице прегледати характер паганске старине у свима сферама живота — индивидуалног, друштвеног и политичког — па да се може разумети каке је промене у њима произвела проповед Спасова.

Што се тиче унутрашњег или душевног живота старога човека — он је носио у себи семе неизбежног материјализма већ и с тога, што се чулност укоренила у самој средсреди и извору тога живота — у религијозним представама. Сетимо се, да су обичне народне религије старога света биле религије „натуралне“, разуме се, ако не узмемо у рачун философске и теосовске системе, које су увек биле имаовина само немногих високо-образованих избраника. На нижем ступњу развића те натуралне религије старих народа ограничене беху на просто клањање предметима материјалне природе — тако званим фетишима; а на вишем ступњу оне су биле обожавање сила природиних у различним облицима и символима. Но и тамо и овде видимо, да се природа уздиже над слободном човековом свешћу и подчињава је себи. Већина религија старих народа по постанку своме јесте продукт погодаба и увета оне земље, где народ живи. Тако је Мисирац обожавао у својим религиозним представама месне особине своје земље. Плодно земљиште Нилове долине обожавао је под именом

добротворне Изиде. — Нил, који доноси беричет, и сунце, од кога је зависило периодично разливање Нила, обожавани су под именом највишег божанства Озириса, који је извор сваког добра; а страшну суседну пустињу, што наноси смрт и пустош — у лицу злог духа Тифона. И ма колико да су жречеви доцније придавали одлучан смисао култовима тих божанства, нема сумње, да су изнајпре они имали тај прости материјални смисао, а у маси народа он је се тако задржао и до познијих времена. Тако је се исто код старих иранских народа клањање двома највишим божанствама Ахура-мазди и Ахра-мајну, или како их обично код нас зову Ормузду и Ариману, развило под утицајем супротности међу светлим, плодним Ираном и суседним, дивљим, пуним степа Тураном, по коме тумараху грабљиве номадске хорде. Сама супротност и непријатељство између тих двеју земаља запечатила се у религиозним представама народа, који су у њима живели — у идеји вечне борбе међу начелом зла, међ царевином светлости и царевином таме... Првобитне религиозне претставе грчко-талијанских народа опет имају такав чулни карактер. Деметрија, Хермион, Персефона и уопће сав круг најстаријих пелашких култова Јеладе, по мњењу К. О. Милера и Прелера, представљају управо ред хтоничких божанства, или клањање силама материјалне природе. Па и доцније, после Омира, кад је грчка религија почела добијати све одређенији антропоморфички карактер, главни предмет обожавања била су опет својства, силе и врлине самога човека, т. ј. опет је природа физичка и наравствена давала религију.

Због тога сва божанства паганског света имају само засебни интерес. Шта више, она су нераздвојно везана са местом и племеном, а понекад, — са појединим слојевима друштва и породицама, ван којих она немају никаква смисла. Ако је народ остављао своју домовину, или ако су религиозне представе прелазиле на друго земљиште — одмах су губиле сваки живи значај. Најбољи пример представља Рим у време

империје, где су се тада стекле са свију страна све религије тадашњега света тако, да је — као што Петроније оштроумно вели, — у вароши било више богова него људи. Но ти безбројни култови, који су пренети овамо из свију области и покрајина огромне државе римске, морали су, наравски, изгубити сву своју прећашњу силу на новом земљишту, које је за њих било туђе. Клањање Изиди имало је, дабогме, свога смисла на обалама Нила; али кад је пренето у Италију, где није било ни земљишта Нилове долине, ни периодичног разливања реке, оно је постало без смисла и садржине празан и го обред.

Отуда је она опћа кратковечност старих религија и за чудо брзо падање њихово пред бујним успесима хришћанства, као религије опште-човечанске и чисто духовне, непривезане ни за каку народност, ни за какво место, ни за како време. Велики покрет народа IV и V века, епоха велике сеобе племена, била је уједно и епоха савршене победе јеванђеља над паганизмом. Остављајући своја домаћа поља и горе, народи су остављали и с њима везане религијозне појмове, па су доносили у туђа и позната места своја слободна, чиста срца у којима је реч божија налазила плодно земљиште. Западном духовништву није требало много муке да обрати у хришћанство Готе, Франке, Бургунде и друге Ђерманце, који су оставили своју стару северну отачбину; а Карло Велики морао је тридесетогодишњим ратом да просвећава Саксонце, може бити баш с тога, што су северно-ђермански Саксонци за дуго остали у земљама поред Елбе, где је сваки брежуљак, сваки извор имао за њих некакав свећени значај, па с тим заједно држали су се упорно и својих старих религијозних представа.

Јеванђеље, понављамо, не носи на себи ни месног, ни племеног характера. Оно црпи своја начела — не из чулних и материјалних упечатака, већ — из духовног осветлења озго. Објавивши „да је Бог дух и да му се ваља молити духом и истином“, оно је већ тим самим произвело грдан преврат

у религијозној свести човечанства. Така проста и за нас врло природна идеја била је у она далека времена за небројне милијуне новост, цело велико отривење, проналазак. Она је насвагда лишила природу њене пређашње свемогућности, њене божанствености и поставила је на ступањ службене и покорне материје. А тиме самим и духу човековом, који је тако дуго био подчињен њеној власти, отварао се слободан пут за свестрано развијање и напредак..... (свршиће се).

Да ли је апостол Петар икадгод био и живео у Риму.

(СПОР ИЗМЕЂУ КАТОЛИЧКИХ СВЕШТЕНИКА И ПАСТОРА ЕВАНГЕЛИЧКЕ ВЕРОИСПОВЕДИ 9 и 10 ФЕБРУАРА 1872 г. У РИМУ.)

(НАСТАВАК).

Ми ћемо најпре да прегледамо историјска факта, које сваки види, а затим ћемо да испитамо, да ли се не крије у њима што духовно, тајанствено, што се помоћу откровења сазнаје. — Ако се факт: *да ли је Петар био у Риму*, обистињава и у доказама слаже са правилима критике, онда ће он бити факт историјски и непобитан. После овога ми ћемо већ моћи да споримо и о томе (што ће бити сасвим друго питање, веома удаљено од првога), да ли је Петар био глава апостола и да ли је он, као такви, донео собом у Рим ма какво првенство, ма какву непогрешивост и свуколику величину римскога првосветитељства. Ова страна односи се на божанствено одкровење.

Мора се признати да и онда, кад би се ма и на један тренутак посумњало о богодухновености св. Писма, и тада би се опет факта у њему морала држати за истинита, с тога, што о њима дају уверења очевидци свега, што је у њему показано; но кад неби било таких сведочанстава, онда би се догађаји у свету и опет морали признати за истините по другим изворима.

Факт живљења Петрова у Риму јест велики факт за све хришћане без разлике, то је највећи факт, као што се праведно изразио противник мој (показује на Шијареља), факт такви, кога се важност нарочито у томе састоји, да се дозна: је ли католичка црква истинита, или се истина налази у какој — другој цркви? Без сумње, Рим није био каква незнатна и мала варошица, или какво непо-

знато — на крају света — сеоце. У Рим, који је тада био васељенска престоница, стицали су се народи са свију страна врло лако, међу којима су бивали и хришћани. Историја нам прича, да су хришћани свију народности непрестано долазили у Рим, неки с тога, што су тамо довођени на мучење, као Игњатије антиохијски; други с тога, да изуче старинске летописе, старинска предања и учења, као Егезип; у Рим су долазили и јеретици, имајући на уму да како преваре старешину римске цркве и да га привуку на своју страну, као што су били Валентин, Маркијон и многи други. Тамо су долазили Иринеј, Поликарп и стотинама други, којих ја сад не могу да се сетим нити да их избројим, но који су долазили у Рим ради договарања по делима те исте васељенске цркве. У Риму је био непрекидан долазак и одлазак. Ориген, Ипполит, Тертулијан и многи још, којих је број врло велики, долазили су у Рим сваког часа. Ја спомињем само она лица, која су позната свету својим наукама, или високим достојанством, и која су по себи оставила вечну успомену и чувено име. Нема сумње, да гомила народа, што се стицала у Рим да се поклони апостолским гробницама, није могла за собом да остави траг; али из речи Јулијана одступника може се извести, да је се још у самом почетку хришћанства, пре него је Јован довршио своје јеванђеље, славила успомена Апостола и имала је велики значај. Овај непрекидан стицај у Рим свију људи, свју хришћана, и јест узрок, што је факт живљења Петрова у Риму постао фактом општепознатим, врло приметним, васељенским, и успомена о њему није могла да се изгласи; с тога ћемо ми сад из успомене ових људи, по правилима историјске критике, да поцрпимо доказе за овај историјски догађај, који морају да преходе сваком решењу питања о његовом догматичком значају. Ево овде ми и наилазимо на онај непрекидан низ, о коме је казао наш противник, но кои се не почиње од Иринеја, као што он мисли, него води свој почетак од времена самих Апостола посредством првих њихових прејемника и иде затим кроз све следеће векове; дакле то је ред, кои се почиње оним доста тамним и нејасним знацима, к којима обично прибегава човек, кад у писму, што га пише своме другу или пријатељу, говори о факту, кои је како њему самом, тако и ономе, коме он пише, сасвим познат, но кои је мало — помало, постао основа за сваки даљи спор, којим се хоће да определи ма каки други — мање историјски факт. Ја ћу ово боље да објасним.

(наставиће се.)

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор**.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 16 Марта 1875.

Број 10 | Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији | За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов. | Год. II.

О положају православне цркве у Далмацији.

Љубав к правој Христовој цркви и дужност старања да ограђена буде од сваког нападања, светиња исте цркве, побудила нас је да се пера латимо и да овим неколике примјетбе учинимо на уводни чланак под насловом „Katolicizam i rusko pravoslavlje“ у 9-м броју органа римске цркве „Dalmazia cattolica“, што овдје излази.

Писац чланка, који се под знаком X крије не устручава се најбезобзирније нападати на православну вјеру, сравњујући је са ништавошћу и наводећи да би ми тек онда блажени били, кад би се римском престолу обратили. Ми нећемо одговарати писцу на таку безрасудну мисао, јер није вредно времена за то трошити, а обратићемо пажњу само на његово суђење о руској цркви и на тобожњу анти-римску пропаганду, која се овдје завела. —

Одкуда је писац узео податке, на основу којих је он саставио свој појам о данашњем положају православне цркве у Русији, ми не знамо, али знамо да никакву и најблажију критику није кадро његово разлагање да издржи.

Он говори о „старообредцима“ у руској цркви и представља их, као неку секту, која се је, рекао би, јучер појавила и која доводи у забуну господствујућу цркву; уз то он их представља као људе, који неће да знаду за *старо православље*, него се придржавају неке новоустановљене вјере. Чудно је заиста да човјек, при

абсолутном незнању црквених ствари у Русији, усуђује се писати *уводни* чланак у једном јавном листу, не обзирући се на то, шта ће судити о њему и о листу они, којима су такове ствари добро познате. Ми нисмо намјерени да му причамо, како стоји данас православна црква у Русији, казаћемо му само, да је секта старообредаца, која ни половину количине представљене писцом сљедбеника не броји, појавила се пре 200 година и то не усљед тога, што је, — налазећи тобоже да је православна црква одступила од апостолског свог темеља, — створила себи неко ново вјеровање, него усљед слепе привржености к старим обредима црквеним, који су због тешких околности грађанског живота руског у појединостима искварени били; појавила се је пак та секта онда, кад су поглавице руске цркве, видјевши изопаченост неких обреда, приступиле да очисте од злоупотреба и да прави облик даду обредној части цркве. Казаћемо му још, да никакве вјерске разлике међу старообредцима и господствујућом црквом у Русији не постоји и да у посљедње доба, поњавши сву безтемељност своје безразложне привржености к обредима, који су вањским упливом изопачени били и који су сада у првобитни, обћеправославни облик доведени, старообредци великим масама придружују се к господствујућој цркви.

Што се тиче „Стундиста," та је секта унесена у Русију са протестантског запада, међу њемцима највише сљедбеника броји и по происхођењу своме нема никаквог одношаја к православној цркви.

Односно „Мухамедоваца," у каквој прогресији стоји обраћање њиово и других невјерника и неправославних у православну вјеру, о томе нећемо ништа говорити, него ћемо упутити писца к најновијој статистици, из које ће ласно увидити како и у том погледу стоје ствари у Русији; напоменућемо му само да се у количини обраћених у православље у посљедњој години броје хиљадама сљедбеници римске цркве, а десетинама хиљада унијати (в. *Сион* 1875. бр. 2; *Прав. Обозр.* 1875. год. кн. 1. стр. 161).

Толико писцу у одговор и на поуку о стању правосл. цркве у Русији. Него осим наведеног, писац особитим начином акцентира характер *народно-православни* наше цркве и, одзивљући се саркастично о таковом характеру њезином, исказује убјеђење да она по унутрашњем саставу своме даје повода к одступништву. Таково своје суђење ако је писац и исказао, али никако није доказао, нити доказати може; а међутим, кад је он дирнуо нашу свету цркву и усудио се напасти на њу, доказујући нам, како је мудро мље-

тачка влада поступала, кад је хтјела нас православне обћој тобоже мајци — римској цркви — повратити, ми ћемо му сада у најкраћим рјечима, на никога не нападајући (јер богослови православне цркве увјек су се одликовали и одликоваће се вјеротрпимошћу), показати, у колико *римска* црква по карактеру своме даје повода к одступништву.

Ми нећемо дирати питања о авторитету у римској цркви, нећемо спомињати догмате њезине старијег и новијег доба, нећемо говорити о декретацијама и индулгенцијама, нећемо о црквеним судовима средњевјековим, нећемо о њеким духовним редовима и о њиховим поступањима у црквеним и нецрквеним пословима, нећемо о вјеротрпимости римске курије и о другим подобним питањима, — свему томе остаје времена; сада ћемо му само казати какав је карактер римске цркве и каквих и колико је повода она дала да се одцијепљују од ње чак и највјернији њезини привржениди.

После одцијепљења свога од саборне и васцјонске цркве, кад јој се у свему одрјешише руке, римска црква у своме историчком животу оличава у себи такове установе, одгаја у себи такова начела, ствара такова опредјељења, да мало по мало губи сасвим свој древни строго — апостолски карактер. Усиљавају се у њој и широк мах добијају најчудноватије особитости, које јој не само темељ колебају, него јој расулом прете; и једино, благодарећи ванредној енергији и необичној финоћи њених многих представника, благодарећи неустројству грађанског друштва, које римској курији даваше авторитетни значај, само да себе из неприлика изведе, у које га је његова неуређеност доводила, — римска црква остаје на своме пједесталу и одклања на време претеће јој расуло. Али покрај свега финог дјеловања свог римска курија није у стању била да сакрије од својих сљедбеника да је папска црква свој древни апостолски карактер изгубила. Очигледна је отвар постала да је изчезло у њој оно свето, саборно и апостолско начело, које је стожер јединства цркве и које тврдим узама везује све вјерне. Сљедбеници њезини то осјећају и траже средства да помоћи нађу својим духовним потребама. Појављују се многобројни расколи, који почињући од XII вјека, развијају се у течају седам вјекова у такој прогресији, да би ми могли од прилике прорачунати, кад ће сва римска црква исчезнути и претворити се у безбројно мноштво религијозних секта. Злоупотреба духовне власти у римској цркви ствара *Валдензе* и *Адамите* у XII вјеку. Анархија XIII вјека у папској цркви ствара на Тулозском сабору чудоваштни онај суд, који је познат под име-

ном „Свете Инквизиције", а ова нове секте: *Браће и сестара слободног духа, Апостолика, следбеници Јоакима калабријског, Амалрика Париског* и др. Те секте, што у XIV вјеку састављаше доста многобројну количину, умножише се, да љепшим вјенцем украсе дјеловање римске курије, са новим сектама: *Флагелата, Деалбатора, Илумината* и т. д. и т. д. док напосљедак најсвјетлији умови запада скочиште и у један глас почеше своје негодовање изјављивати и просвједовати против обће искварености, која је свом римском црквом овладала. Најозбиљнији просвјед против изопачености црквених установа уложиште учени богослов *Виклеф у Енглеској* и *Јован Хус* у Чешкој. Благодарећи нечовјечним поступцима страховите инквизиције и обћем унутрашњем и спољашњем разлабљењу римске цркве с једне стране, а с друге озбиљности нових просвједника, наука њихова необичним начином распространила се, расположила је умове к сазнању потребе обће реорганизације цркве и положила је темељ оном великом покрету, који у историји човјечанства особиту епоху саставља. А шта да кажемо о XVI вјеку? Дајмо рјеч знаменитом Флери: „У овом вјеку, вели он, црква (римска) обтерећена обредном спољашношћу, обезображена властољубљем и користољубљем клира, раскошношћу и сујевјерјем свјетовњака, ослабљена до изнеможења у управи и дисциплини, превративши духовну власт у предмет трговине, од силног напрежења неких чланова својих, претрпила је тако силни удар, да се је на неколико дјелова раздјелила. Бједства и мјере прошлих вјекова нису могле излечити ране, напротив умножише их, одкривши их јасније народу и свјету и раздраживши на најјачи начин умове. У намјери да се успостави црква на ступањ апостолске чистоте, многи се одјелише од Рима.... Право црквеног преобразовања, које је усвојено било једним, отварало је пут и пружало је средства другим да проналазе свој начин преобразовања и да проповједају своје теорије. Таким начином јавише се преобразователји, а по именима њиовим — цркве: *Лутеранска Калвинска, Менонитска и Социнијанска*" (Abregé de l' Histoire eccles par. M. Fleuri.) Треба ли још да спомињемо *Јансенисте, Квијетисте, Англиканску цркву, Немачке-католике, Старо-католике* и др., које је својим особитим дјеловањем римска курија изазвала.

Много би могли још по овоме питању написати, да нам је згодније печатати, него доста је писцу Dalmazia cattolica и овога. Нека хвали сада характер римске цркве, која има тобоже у себи јаке податке да на пут стане вјерском одступништву, нека проводи паралел међу римском и православном црквом, нека сравњује број

од једне са бројем одступника од друге у реченом периоду, а на каквоћу одступника римске и православне цркве слободно му је и не обраћати пажње!

Прије нег што пређемо да одговоримо писцу на питање о пропаганди код нас, буди нам допуштено казати му, како је слабо обавјештен о томе, куда нагињу најсвјетлији умови Енглеске, Француске, Швајцарске и Немачке. Сви најизбранији ученаци — богослови запада, после дугих испитивања, долазе к убјеђењу сасвим противуположном, него што је оно, које је писац исказао и сви више или мање слажу се у једном начелу, да је прека потреба све западне цркве реформисати и довести их у сугласност са унутрашњим и спољашњим устројством источне цркве, која је *καὶ ἐξοχήν* задржала у себи карактер апостолски, на име, цркве православне; скупљају се пак сви под заставом, на којој је написано: Ex Oriente lux! А да би се писац боље упознао с оним, шта раде и како мисле наученаци запада у том погледу, ми му савјетујемо прочитати чланак „О сједињењу цркава", што је лањске године напечатан био у 25. 26. 27. 28. 29. 30 и 31 бројевима „Сиона".

Жалостно је да у данашње доба, кад је највише потребит мир, слога и љубав, да вјерска интолеранција диже свој глас и вјерску борбу изазиве. Узајмно поштовање религиозних убјеђења и непрестано настојавање путем *љубави* да се дође до јединства *вјере* у Христа Спаситеља и остварења *наде* на вјечно царство, — то је оно чим мора бити проникнут сваки христјанин, ма којој цркви он припадао; другојачије поступање јесте дјело сатане. Тешко ономе пред судилиштем вјечног Бога, који заборавља христијанску љубав и лукавим средствима вјерску борбу изазиве!

То божије судилиште међу тим не плаши вјерске интолеранте — последователе римске цркве — код нас; они у својој интолеранцији налазе баш средство да достигну *неке своје* цјели. Да ли су пак те цјели христијанског карактера, о томе они не питају. Треба нападати на православље, то је тезис; сада измишљавај сретства, којима ћеш то најлакше постићи. Али треба себе сачувати од укора разумног свјета, који поња да је колико безмислена, толико и непоштена интолеранција. Мислите сатрудници Dalmazia cattolica и измислите тобожњу *пропаганду у православном смислу* у Далмацији и Боки Которској и ето их као невина јагњад гдје се јављају да се од вукова православних бране. Лукави роде! доста си се пута јавности показао, доста си нам својом лукавштином јада задао, е вјерују, да нас више варати нећеш.

Ми срби нити проповједамо, нити смо намјерни проповједати никакве пропаганде у никаквом смислу ни у Боки ни у Далмацији. Наша православна црква на тако се крјепком темељу налази, да сама себе свето одржати може, нити јој је потребито купити прозелите да увеличају бројну снагу њену и да јој тобоже обстанак обезбједе. Православна црква увјек се је вјеротрпимошћу одликовала и тек онда је дизала глас свој, кад је светиња православља нападнута била. Пропаганда је чедо римске курије и дјеловање те знамените установе познато је свугдје, а познато је на жалост врло добро и Србима у Далмацији. Спомен о злокобном Краљевићу, оруђу римске пропаганде, свеж је још у нашој памети. Пак баш да је у природи православних водити пропаганду, ми бар далматински Срби не бисмо то могли урадити, јер нам је још до одбране наше цркве, која непрестаје бити и данас предметом сваковрстних нападања, да камо ли до обраћања у православље сљедбеника римске цркве. Или зар по вашему суђењу, г.г. сурадници Dalm. cattol., изгледа пропагандом, кад један православни каже двје рјечи у обрану своје цркве? Ви бисте кадри били назвати нас чак и бунтовницима, кад би се ми усудили покренути један лист наш и у њему пратити сваки исказ с ваше стране противу наше цркве и на сваки такав исказ представити ваш одгдвор. Јамачно би тако било, јер сте језуитским својим поступањем сатрли били и посљедњу готово искру живота нашег, тако да и дахнути нисмо смјели. Под клетом републиком мљетачком стењасмо као робови римске курије, у првој трећини овога столећа мишљасмо да ће нас интриге римске пропаганде сатрти са лица земље и у другој тек трећини овога столећа једва мало слободније почесмо дисати, али и рјечи о опорављењу није могло бити, јер нам свјежа још бијаше успомена о жалостној нашој прошлости. За све то време, природно је, ми смо ћутали као мртви, а у последње доба, кад нас луча слободе мало озари, бојали смо се не само рјечју, него и најмањом сјенком повода дати повратку злосретних времена уније. Таково наше ћутање и такову нашу бојазљивост ви хрђаво протумачисте и састависте себи појам, да православни у Далмацији и Боки не смје и не мора дигнути гласа свог у обрану цркве своје, — иначе он је бунтовник, он тежи к пропаганди. Него прођоше она злосретна времена, слобода православној цркви ујамчена је државним законима, благостање православних обезбјеђено је, уз то свјест је народња развијена и људи, који на браннику светиње своје цркве стати могу, ту су. Времена се промјенуше, а промјенуше се у времену и православни Далма-

тинци и Бокељи. Они ће данас, дакако, најоштријим оружјем одбијати ваше интолерантне нападаје и скочиће сви као један у обрану православља. Или кроз магазине, или кроз шематизме, или ма каквим другим начином они ће и умјети и хтјети одговарати на сваки нападај, који бисте ви сумили учинити против цркве њихове. Ви сте досада писали, говорили, радили противу наше цркве све што вам је срцу годило, али знајте да ћемо одсада пратити сваку рјеч вашу и свакој онакав одговор дати, какав она заслуживала буде. Држите добро на уму, да се времена промјенуше, а промјенуше се у времену и православни Далматинци и Бокељи и да вам од данас једне опростити неће.

Вама је чудновато чути такав начин говора, али то је свето, што вам кажемо. Називали ви сада нас пропагандистима, бунтовницима, или како вам је драго, ми ћемо стајати увјек са готовим пером да бранимо себе од нападаја, а ако границе прећете, онда ћемо дирнути и мало дубље неке странке папске цркве. Ако вам иде у рачун полемизирање, изволите и ми ћемо вас послужити. Првима у нападању ми бити нећемо, јер је правило наше: *поштовати свачија убјеђења и не чинити ништа, што би било неправо другима, али уједно и захтјевати да други поштују убјеђења наша и не уступити нигда и у ничему, кад се обезбјеђења светиње наших установа тицало буде,* и од тога правила ни на јоту не намјеравамо одступити.

У Задру 19 Февр. (3 Марта) 1875.

Јеванђеље у историји.

(свршетак).

Таку исту промену учинило је јеванђеље и у друштвеном животу старога света.

Зна се, да је извор и битни принцип државног уређења и живота код старих народа било начело *породично,* крвно, начело сродства, или говорећи другим речима, начело материјално, чулно. Она иста физичка природа, што је господарила над духовним животом старога човека, условљивала је и карактер његових социјалних односаја.

Да се о томе фактички убедимо треба да представимо себи макар у главним цртама друштвену организацију различних држава дохришћанског света.

Почињући са најдаљим, настаријим Истоком, т. ј. Китајем, видимо, како је породично начело у свој својој првашњој простоти проникло сав друштвени живот те земље. Богдихан је, по теорији шу-кинга, општи отац свију својих поданика и има над њима неограничену очинску власт. Мандарини су његова старија деца; а они, што су до мандарина — млађа, и тако даље иде та социјална јерархија те обухвата сву државу, да двеста и педесет милијуна становника чине, бар у мисли, као неку породицу, која се услед природног множења развила и нарасла до колосалних размера.

У државама теократским, где је друштвено уређење било основано на разлици каста, као у Инђији и Мисиру, сачувало је племенско начело исту таку силу, јер се и сама подела на касте оснивала у главноме на племенској разлици. Тако три поменуте касте у Инђији — *брамини, кшатрије и вајси* нису били налик ни по боји коже, ни по језику, ни по умним способностима на четврту касту пристановника — *судре*, које су покорили аријски завојевачи, што су дошли са севера. Тако су исто и у Мисиру више касте по свој прилици били дошљаци из Мероје, као што се пре мислило, или из предње Азије, како мисле неки новији мисиролози; но је ван сваке сумње, да су ти дошљаци покорили племена, која су живела по Нилској равници и која су у потоње доба образовала потчињене, ниже бесправне класе друштава.

Друштвено уређење Јевреја било је чисто патријархално. Они су били раздељени на дванајест колена, којима су управљали родоначелници или старешине. Тако је то уређење у неколико остало и доцније под царевима.

У деспотским државама старога истока: Вавилонији, Асирији, Мињији, Персији — утицај племенског начела био је далеко мањи, јер су ту сви без разлике рода и племена били робови једнога. То је била прва једнакост људи, но жалосна једнакост општега робовања. У осталом и ту налазимо на сваком кораку привилегије расе. Подела персијског народа

на десет колена, првенство пасагарда над другим суплеменицима, господарски положај Персијанаца у средини покорених народа и много других таких појава посве јасно сведоче нам о томе.

Па и трговачке републике семитске расе, Финикија и Картагена, у суштини нису биле ништа друго, до тешко господарење једне кастичке племенске аристократије над бесправним становништвом земље и над зависним страним племенима,

Још већма слаби сила племенских односаја у државама класичке старине. Сва историја Грчке и Рима представља борбу источног, племенског начела са начелом управо државним, коме је основа — не происхођење и старешинство племенско, него — морално достојанство човека. Првобитна друштвена организација обојих земаља готово је једнака и, по своме карактеру, примиче јако још патријархалним формама истока. Цареви јуначког периода Јелада и цареви римски по карактеру своме налик су на источне патријархе. Како код Грка Шпарта, тако код Римљана етрушко племе, а затим патрицији организовани су по крвном начелу. Како у Шпарти строга подела на шпартанце, лакедемонце и илоте напомиње касте истока, тако етрушки лукумони и поглавице патрицијанских колена, са њиховом патријалхалном влашћу имају на себи такође неки источни колорит. Тамо т. ј. код Грка државно начело, основано на нравственим правима личности, доста се силно изразило у атинској демократији; овде — код Римљана -- у општини плебејској. И тамо и овде се води жесток рат међу принципом племенским и државним; само је резултат борбе неједнак. У грчком свету борба та, вођена вековима и напослетку заршена двадесетогодишњом међусобном војном, свршава се победом племенског начела, које је олицетворено у доријској Шпарти. У Риму, напротив, вековни спор плебејаца са патрицијама, који је имао унеколико онакав исти значај, свршује се уређењем

империје, као демократске диктатуре, т. ј. победом државне идеје, која је надјачала уске племенске одношаје.

И тако у целом уређењу и друштвеном животу јавља се чулност, као прво и главно начело у форми крвних или племенских одношаја. И ако у неким земљама, особито у Грчкој и Риму, нови државни или морални елеменат поступно, сад с мањим, сад с већим успехом изгони те природне везе, опет спор није могла сасвим да реши незнабожачка старина, где је се материјализам био укорењо чак и у религијозним појмовима — у овоме, тако рећи, извору сваког историчког развијања и следствено се морао одазвати и на социјалном поретку. Ми смо видели, како су тежње класичких народа, — да пређу из живота племенског у живот државни, — биле тек само више или мање срећни покушаји. Одржати потпуну победу у том смислу није била у стању стара држава, којој је основа било ропство, најгрешнија племенска уредба. И шта је, у ствари, била чувена Периклова демократија у Атини, овај цвет античног државног уређења — ако не жестока експлоатација, коју је извршило некаких двадесет хиљада привилегисаних грађана над пола милијуна робова и странаца!? Но не само у животу обичном, него и у друштвеним идеалима, у маштама и утопијама својих највећих мислилаца, није могао да се узвиси стари свет над уским хоризонтом својих племенских појмова. Треба се само сетити „републике“ Платона, где „божанствени мудрац“ старога света не налази за своју идеалну државу ништа савршеније од форама аристократско-племенске Шпарте.

Хришћанству тек, учењу јеванђелском, обвезано је човечанство благодарити за савршену осуду уских крвних појмова и предрасуда.

И заиста Спаситељ је и речима, и делима, и науком, и животом својим непрестано развијао мисао, да највећу цену за човека морају имати везе и интереси духовни, којима треба да жртвујемо најдражије телесне тежње. „Који љуби оца или

матер већма него мене, није мене достојан; и који љуби сина или кћер већма него мене, није мене достојан. И који не узме крста својега и не пође за мном, није мене достојан.. Онај неће поћи за мном и неће бити мојим учеником, који мене ради не омрзне на оца свога и матер, жену и децу своју, који не назове својим непријатељима своје укућане, рођаке и блиске к срцу људе"... Зар није овде јасно исказана мисао, да ради духовних цели, ради истине и добра, ради виших разумових тежња, човек треба да се откаже од свију својих навика према роду, и да жртвује и сам живот свој, као што је Спаситељ жртвовао га за добро и срећу човечанства. „И ко изгуби душу своју мене ради, онај ће је сачувати." Но особито искаче на видик у том погледу ова сцена, коју описује Јеванђелист Марко. Спаситељ у кући једној учи народ, и гомила слушалаца око њега пажљиво слуша и прати речи његове. У то време један од оних, који су седили близу њега, вели му: „Господе, ето мати твоја и браћа твоја и сестре твоје питају за те." А Христос, показујући на слушаоце, одговара: „Ево мати моја и браћа моја! Ко изврши вољу Божију, онај је брат мој и сестра моја и мати моја."

У тим речима лежи сва будућност новога човечанства и семе радикалног преврата, који у току векова преображава сав склоп његових друштвених односаја.

Од сада неће руководити људе искључиво једини породични нагон, својствени и животињи; него ће се пре свега и више свега ценити нравствено достојанство личности, као начело и основа новога друштвеног поретка. Од сада на позив дужности, на глас истине и добра „устаће син на рођенога оца, кћи на мајку своју, а снаха на свекрву своју". Од сада ће ишчезнути мир и под самим домаћим кровом и на кућевном огњишту настаће раздор и подела. Али усред тога раздора, вечне борбе и метежа, сићи ће, спустиће се на земљу божије царство, — царство правде, љубави, слободе и више духовне хармоније.

Моралне тековине и победе човек не добија олако и по јевтину цену. С тога се од њега овде и траже жртве тешке, па ако хоћете и неприродне, но тим више неопходне, што је само под условом тих жртава могућно и лично усавршавање и успех на сваком пољу, у свакој области живота. Породичне везе, по самој својој природи, представљају врло тесан и ограничен круг за делателност разума човекова и за његову моралну слободу. Патријархални исток укочио је се у својој умственој непокретности; и тек у класичном свету, где се први пут са успехом развијају начела државног живота, сусрећемо најпре у историји покретање и напредак. Но тек хришћанској Јевропи пало је у део, да изведе и развије тако широко идеју државну, о којој стари не имађаху ни површна појма.

После тога сасвим је природно, што чулни нагони нису могли више владати ни у међународним одношајима, него су поступно уступали место упливу духовних принципа јеванђеља.

Свакоме је, разуме се, познато, како је та страна живота код старих јако зависила од племенских побуда. Шта више и пред очима високообразованих Грка странац, не — грк био је природни непријатељ, који не заслужује ништа више до презрења и мржње. Њихови најбољи философи, например Аристотело, нису ни сумњали, да су варвари (т. ј. странци) самим рођењем унапред одређени за ропство. С таким истим убеђењем наметао је Римљанин на покорене народе најтежи јарам и не мислећи да у томе може бити што противно правичности и правди.

Хришћанство је, напротив, најпре започело да проповеда узајамну љубав међ народима. У сваком човеку хришћанин мора да цени и уважава његово морално достојанство, па био он ма ког племена и происхођења, и Јевреј ин, који се пре туђио и мрзио странца, постаде сада брат Самарјанину. Одсада „нема ту ни Јевреина ни Грка, ни роба ни господара ни мушкога рода ни женскога; јер су сви једно у Христу Исусу".

Тако је писао славни апостол незнабожаца, започињући тима речима нови период историје човечанства.

Заједно са слабљењем те вековне племенске мржње, почела је ишчезавати она особина и узајмично туђење, услед којих је сваки народ живио својим одвојеним животом, вртио се у тесној сфери својих месних, унутрашњих одношаја и познавао је друге иноплемене народе само средством војне. Истина је, да већ и стоичка школа није била без космополитских тежња и да их је Рим у колосалном конгломерату својих завојевања унеколико и остварио силом мача и законодавства. Али је тек Јеванђеље, уливајући свуда љубав и духовно братство међ народима, савршено и насвагда утврдило идеју опште, светске цивилизације са њеном неисцрпљивом будућношћу, и учинило је те је могућан заједнички рад на општу корист, који саставља и везује сада најудаљеније земље и најразличнија племена људска.

Такав је карактер моралне реформе, коју је извршила хришћанска наука у свима сферама живота — међународној политици, друштвеним одношајима, и — што је најважније — у самој души човековој.

Остаје нам још да прегледамо последњи облик те духовне реакције — идеју великог значаја и првенства индивидуалног живота над друштвеним и политичним, — идеју, која чини један од највећих контраста јеванђеља са целим уређењем античког живота, где је човек имао значај само као грађанин своје државе.

Сваки, који је пажљиво читао јеванђеље, није могао да не запази и да се не диви оној равнодушности, да не рекнем немарљивости, која се у њему очитује према друштвеној делателности. Оно као да стоји у пасивном одношају према постојећим уредбама римске империје. Оно им не сачуствује, али их и не осуђује. Готово сва пажња Спасова била је обрнута једино на усавршавање личне природе човека, његовог

унутрашњег суштаства. Само унутрашњи или душевни живот био је предмет његових брига.

Што се тиче форама и карактера друштвеног уређења, којима би требало да тежимо, ми не налазимо у јеванђелском учењу никаких позитивних указа.

На први површни поглед та ће нам црта изгледати као недостатак или бар непуноћа. А међутим у њој се баш управо и састоји једно од највећих савршенстава и преимућстава хришћанске науке над свима религиозним системама. Узмимо ради сравнења *кинге* или свете књиге китајске, *веде* индијске, иранску *зенд* — *авесту* или још и најмлађи *коран*. У религиозним системама Кон-фу-ција, Заратуштре (Зороастра), па и Мухамеда изложено је са особитом пуноћом и следственошћу учење о формама државног уређења, о карактеру више власти, о узајмичним одношајима и правима поданика, о дужности чиновника, — накратко за државу дан је тако рећи идеал, унапред је нацртан план, који треба да се оствари у историчком животу народа. Вековима и хиљадама пролазило је време над Китајем и Индијом; многе промене па и туђа завојевања претрпиле су те земље, а државни организам остао је непомичан, укочен, закован у своје окамењене форме. И сад још стоје ове књиге иза предела историчког света, не суделују у његовим покретима и представљају само хладан костур онога живота, што је у њима некада био. То исто видимо и на мухамеданском истоку.

У јеванђељу нема таког идејала. Спаситељ није учио народ — како да уреди свој друштвени живот или каку форму владе да избере; него је се старао једино, да облагороди и узвиси личну, духовну природу човека. Као божанствени зналац срца, он је знао, да једини извор друштвеног и сваког историчког живота јесте дух човека; и што је он савршенији, то ће савршеније бити и све оно, што он произведе, створи. С тога назначити ма каке непромењиве форме за његову радњу, поставити границе његовим тежњама, —

значило би зауставити његово развијање, које по природи својој може да иде до бескрајности. Један само завет, један недосежни идеал указује Спас људима: „будите савршени, као што је савршен отац ваш небески“. Тада тек, дакле, зауставиће се неисцрпљиво развијање духовног живота човекова, када он постане раван, једнак са Божанством.

У тој црти хришћанске религије, на тај начин, налази се залога бескрајне будућности нашег образовања, које ће у самом духу хришћанина, у његовој неисцрпљивој способности усавршавања, наћи вазда извор свога даљег обнављања и развијања.

Ето, то је у главним цртама сав карактер јеванђеља, узетога у смислу историчне снаге, која је дејствовала у току векова.

После овога, што је казано, није могуће а да се несагласимо, да јеванђеље не само не спречава напредак (као што оно изгледа у себичним тумачењима средњевековног католичког духовништва), него, напротив, садржи у себи све клице и услове напредка. Жудњама правде божије народима требало је само да истргну из недостојних руку свету књигу — и брзи успеси ума човекова, који су започели од XVI века, одмах су доказали свету њену велику васпитну улогу.

С друге стране није тешкоћа појмити такође, како знатно и пуно поштовања место припада хришанству у реду елемената, из којих се саставила цивилизација нове Јевропе.

Мњења научењака у том погледу, истина, доста су различна. Немачки историци већином дају првенство ђерманском начелу, које је својом свежом силом преродило човечанство за нови живот. Хуманисте и уопште поштовачи класицизма виде у наслеђу, што нам је остало од античног света, главну основу нашег живота. Французи, по свом обичају, старају се, да примире супротне погледе и најсрећнији покушај у том смислу припада, као што је познато, Гизоу.

Признајући, да у сваком томе погледу има неки део истине, ми ћемо казати да ма како био важан утицај других начела, — јеванђељу припада првенство у историчком саставу и развићу нашег образовања, бар утолико, уколико религија уопште стоји пред свима осталим интересима и појавама човекова живота. Јер религија, узета у општирном значењу, јесте она сума највиших нравствених убеђења, којима се руководи човек целога свога живота. У њој се налазе његови коренити појмови о добру, истини, правди, правичности и закону, — о свима оним вечним духовним благама, без којих нема и неможе бити ни развитка, ни среће, па ни самог живота. Сва људска делателност — друштво, политика, вештина и наука — свуда и у свима временима били су и биће само одсјај својстава и духа ових највиших принципа. Није узалуд, што се и у самој речи „религија“ изказује високо значење снаге, коју она у себи има. Religio, religare значи *састављати, сједињавати, свезивати*. С тога религија и јесте она духовна веза, која уређује и одређује односаје човека према свему, што га окружава — према природи, људима и самом божанству — и чини на тај начин средсреду и извор његова живота...

С РУСКОГ **П. Остојић.**

ГЛАСНИК.

На дан првозваног Андреје пр. год. произведен је у цркви Карановачкој намесник Моравски и парох гор. Милановачки Василије Боровњаковић за протојереја и постављен за окружног чачанског протојереја.

Лазар Поповић учитељ рукоположен је 15 Децембра пр. год. за ђакона а 16 ис. мес. за свештеника и постављен је за пароха Трнавског у срезу Студеничком.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 24 Марта 1875.

Број 11	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

Карактер Источно-Православне, Латинске и Протестанске цркве.

„Покоравајте се мојим налозима“ (Рим).
„Будите слободни, а створите за се веру „каква вам је угодна“ (Протестанти).
„Возљубим друг друга, да једномишљием исповјеми Оца и Сина и св. Духа“
(Источно-православни)

Кад латини (а покадшто и протестанти) хоћеју да хвале и преузносе своју цркву на штету цркве источне, они се обично хватају за поједине болешљиве чланове цркве источне, или за овај — онај — у практици цркве десивши се неуредан догађај, па по тима појавима и изузетцима, нападају на језгро и суштину саме цркве источне, доказујући неправилност њену у самоме тобож основу, па чак и као неко одступлење њено од правог учења Христовог и од оне прве цркве, којој темељ положи божанствени њен основач Исус Христос, а утврдише и распространише његови први последователи — Апостоли. По себи се разуме да и сами ови нападачи добро знају и поњају, како то није начин, којим се људи добре воље и добрих на-

мера служе, кад желе да одиста исправе и изведу из заблуде другога. Но њима није до истинске науке и обавештења других, већ до тога, како да се нађе још по која лаковерна душа, која би се изтргла испод заставе Христове, а уписала под заставу Папину, те тако, наравно, и њима — овим браниоцима папске цркве и нападачима на нашу источну цркву — нарастао број душа за њихову моралну и материјалну подпору. Кад би се и ми служили тим оруђем, којим се служе латини и почели онако набрајати поједине ситнице, као што чини ово дана лист „*Католичка Далмација*“ што излази у Задру, то би могли у хиљаду пута наћи више код њих него што они налазе код нас, појединих жалосних призора у цркви њиховој, који су никли колико случајно и по страти појединих чланова њених, толико и као резултат изопаченог учења и лажног схватања религиозних истина. Но од нас је далеко и помисао, да појединe злоупотребе религиозних представника товаримо на леђа саме религије, а још много мање да у садашњем просвештеном веку распаљујемо ватру религиозних препирака, те у место да се зближавамо и братински обгрлимо, а оно да се цепамо и завађамо. Но кад нас је поменути католички лист на то изазвао, онда сматрамо за дужност, да објективно изнесемо сушност учења и карактер цркве православно-источне у поређењу са сушношћу и карактером римске и протестанске цркве, па нека на основу томе сваки здравомислећи сам изведе закључак, која од ових цркава носи тип праве Христове — апостолске цркве, а која се од тог типа удалила и образовала други карактер, супротан карактеру првенствујуће цркве.

I.

У Грчкој и на истоку уопште, још пре хришћанства, људи су се занимали питањима научним па и религиозним. С тога не само непосредни представници науке и религије, већ и цела маса народна на истоку, — у време доласка И. Христа, па чак и доцније у течају 7—8 векова, — стајаше

на вишем ступњу умног и религијозног знања, него што беху народи запада. А овим се објашњава и то, што се човечанство на истоку с већом јенерђијом и јачом вољом заузимало да се усавршн у познавању богооткровеног учења хришћанског и што је боље и брже познало његову *истинитост и врлину*, него народи других крајева и других земаља. Јест, кад се јави нова вера на истоку, исток се не заустави на једној само обредности и спољашности њеној, но напротив *догмати вере*, и то догмати *највиши, најтаинственији*, ево *шта* заузе прво место у источних хр. научара и управо замени првашње философске системе незнабожачких мудраца. Поред тога Хришћанство овде не беше спојено са световном влашћу и грађанским уређењима као што то видимо на западу: оно је прелазило са човека на човека, од мисли на мисао, те је с тога и одржало свој карактер вере и мисли. Шта више овде је сваки члан имао законито право да учествује у делима своје помесне цркве и да размишља о предметима вере и о делима црквене управе, наравно у толико, уколико су се та дела тицала њега, као члана црквенске општине. А код развића умне јенерђије и религијозног интереса — по себи се разуме — да се није ни могла *усредсредити* мисао религијозна у једноме или у неколико лица, као ни у целом сталежу црквених служитеља т. ј. у *клиру*, а много мање у којој другој помесној цркви. Па зато се овде нису могле ни увући оне клерикалне злоупотребе, које су се увукле и развиле на западу. У свакој црквеној општини живело је *опште црквено* предање, које није допуштало да глас засебнога лица постане општим веровањем. Тако беше у свакој посебној општини, тако беше и у целој источној цркви. По близости пак и по узајамном удружавању помесних цркава, оне једна другој беху уједно и контроле, те с тога *папство* није ни могло да се пресади на истоку.

Али тако исто није могло овде понићи ни оно, што би ма у чему било налик на *протестанство*. Допуштајући свакоме

своме члану да може у законитим границама слободно претресати црквенска питања, — црквенска општина на истоку није га и пак остављала, да се усамљено мучи у својој личној немоћи. Слободни чланови цркве беху спојени везом братске љубави, те с тога радљивост сваког члана цркве беше потчињена надзору не само парочитих чувара вере и цркве, т. ј. јерархији, него и надзору друштвенога мњења, али не оног друштвеног мњења, које је у светским стварима превртљиво, већ *оног*, о коме се у строгом смислу може рећи: *„глас народа — глас сина божија!“* мњења, које је израз живећег у цркви Духа светог, и које се зида на темељу оних речи Спаситељевих: „кад се скупе двојица или тројица *у име моје*, знајте, да сам ја међу њима.“ Према овоме, ако би који члан општине црквенске заблудио, то је сваки од браће по вери, по заповести јеванђелској, имао право да га укори на само; а у случају, ако укор није помогао, то је дужан био потом истом праву да га јави за преступ његов општини црквенској; па тек онда ако преступник не би ни сву цркву послушао, уклањали су га из друштва верних и сматрали као отпадника.

У току времена, кад искрсоше јереси и различна неспоразумљења о смислу правог општецрквеног предања, скупљаху се *сабори* на које је сав хришћански свет слао своје заступнике. Ови сабори (без обзира на неке нереде, који су покадшто навлачили сенку на њихову чистоћу) представљају појав најузвишенији од свију појава у историји човечанства. На овим саборима човечанска слобода — озарена божјом благодати — величанствено потврди божанствене истине, које јој беху у аманет остављене. И тако, лажна учења, која на истоку ступише у борбу са црквом, тек су дала повода, да црква само јасније изложи хришћанске истине у свој њиховој логичној тачности и последователности.

Још једну стварну црту у православном учењу о *васионским саборима* саставља то, што сабори не претписују нова веровања, него само *објашњавају*, раскривају и формулишу смисао

оног, што се већ налази у божанственом откривењу; они само чувају веру, коју чува и цео православно-хришћански народ. Они носе назив „васионски“ не по спољном њиховом облику, но по сугласности оних, који нису присуствовали на сабору. Дајући својим заступницима овлашћење да формулишу *истине* вере, црква је зато задржавала право да прегледа формулу, коју су они саставили. Цела дакле црква примала је или одбацивала закључке сабора, гледајући по томе, да ли су они сугласни или противни оном учењу и оном предању, кога се она држи; па и назив *„васионски“* дала је она само онима, који су изразили у својим закључцима унутарњи смисао њезиног вероучења. Било је јеретичких сабора, на којима су се налазили представници целе јерархије. Они су доносили догматичке закључке обавезне за све цркве. На тим закључцима бивало је епископских потписа у два пута више него на Никејском закључку (н. пр. сабор у Римини, који је саставио полуаријански Символ); на тим саборима императори су примали јерес, патријарси обзнањивали јерес, папе се потчињавале јереси: но црква остаде верна истинском предању и одбаци те саборе, па и ако они немају никакве спољне разлике од правих васионских сабора, и то с тога, што њихови закључци нису примљени као глас од цркве свега верујућег народа.

С тога, како у Грчкој, тако и код нас Срба, и у опште код свих словена, сви покушаји, које чинише поједини јерарси, па чак и цареви и краљеви, *еда би се могло сјединити православље са Римом*, — разбише се о чврсту и неподвижну стену православног свештенства и народа, који не допуштају ничијег деспотизма над својом савешћу. Зна се шта је одговорио грчки народ на закључке флорентинског сабора. Такође и наши неки краљеви шуроваху с Римом из политичких узрока и један од њих, као што нам прича историја, већ је лично исповедао латинство; али мораде наскоро да раскрсти с њиме, јер то беше противно духу и жељи народа. — Кад

је Руски велики кнез Василије Тамни слао на флорентиски сабор Митрополита Исидора, он му је у исто време рекао: „**иди, но принеси назадъ нашу вѣру ко ксеи ея чистотѣ**“. Но Исидор донесе догмат о врховној глави Папе, с тога и паде са свог митрополитског престола.

И тако, основни закон црквенског живота у православљу састоји се у овој формули: *Слобода у јединству, јединство у љубави.*

И заиста, човеку не би ни вредила *истина*, кад не би било слободе, кад неби долазио до истине напрезањем свију својих наравствених сила. Хришћанска вера — то је акт слободе, и несумњиво истиче из слободног човековог испитивања спољних и унутарњих појава своје душе. Но човек, слободан у испитивању, ипак у својој усамљености неби био кадар да позна узвишене истине хришћанске. За нас, као што рекосмо — не би ни вредила истина да нема слободе; али у исто време ми неби смо ни били у стању — *разумети божанствену истину*, кад се неби држали са црквом у јединству, које је основано на наравственом закону љубави. Да, нема човека, који би сам по себи — у својој усамљеној радњи — био слободан од заблуда, на ма како он високо стајао; но сугласност свију — *то је истина* у крилу цркве. У крилу цркве сваки даје свој умни труд свима и сваки прима од свију, што је добивено општим трудом; а из хармоничког спојења личних мисли рађа се мисао целе цркве и само *овој*, т. ј. мисли целе цркве, доступна је истина.

Но рећиће се: каквим начином *јединство хришћана* даје свакоме од њих то, што нико нема у посебности?

Зрно песка заиста недобија нов живот — *од гомиле*, у коју је, случајно, долетело. Такав је човек у протестанству.

Цигља у зид узидана, није постала бољом по месту, где ју је зидар узидао, такав је човек у католичанству.

Но свака честица материје која се прибштава живом

телу, постаје недељивим његовим дѣлом и добија у њему нов смисао и нов живот. Такав је човек у *православљу*.

Сваки од нас непрестано тражи оно, су чим црква влада. Слаб у својој усамљености, човек тражи да се придружи јединству црквеном, а црква му попуњава *то*, што он сам није могао имати. У осталом човек православни и не налази у цркви својој нешто, што би било као туђе за њега: он налази у њој себе самог, али не у слаботињи своје духовне самоће, већ у моћи искреног духовног јединства са својом браћом и својим Спаситељем. Ово пак јединство рађа се од узајамне љубави хришћана у Исусу Христу. Узајамна хришћаска љубав — то је оно око, којим сваки хришћанин гледа божанствене предмете; и то се око није никад затворило у православној цркви *од дана*, кад су се ватрени језици спустили на главе апостола, нити ће се затворити донде, докле врховни судија не сиђе по други пут на земљу, да потражи рачуна од човечанства *за истину*, коју му је предао на аманет и запечатио својом крвљу. Кад се прекине свеза узајамне љубави, човек престаје бити чланом цркве. С тога у католичанству *и нема* јасног појма о вери, — јер је тамо напуштено стварно начело живота црквенског, т. ј. слобода у јединству, јединство у љубави. Тамо се проповеда љубав *као дужност*, а не проповеда се као *божанствени дар*, помоћу кога тек могу људи доћи до познања истине. Папство жртвова слободу рад јединства, а протестантство жртвова јединство рад слободе. Протестанство води човека у пустињу, а католичанство — у обор. Но и у једном и у другом човек остаје усамљен. *„Потчињавајте се и верујте мојим налозима“*, каже Рим. *„Будите слободни и побринте се да створите себи ма какву веру“*, вели протестанство. А шта вели наша православна црква својим синовима? **„Козлюбнымъ дрвгъ дрвга да єдиномыслаїемъ** исповјеми: **Оца и Сына и св. Дха.“** Ето шта она вели.

Источни патријарси, у свом одговору на окружну посланицу Пија IX, јасно су доказали, да се *непогрешљивост* на-

лази само у васпонској цркви, сједињеној узајамном љубави, и да *је неизменљивост* догмата, као и чистота обреда црквенских, поверена на чување не само јерархији, већ и целом православном народу, који је тело Христово. „У нас, вели они, нису могли увести у цркку нешто ново ни патријарси, ни сабори, јер је код нас чувар вере *само* тело цркве, т. ј. народ, који је вазда желио да очува своју веру неизменљиво, сугласно са вером својих отаца. Ми немамо световне главе над нама, као што се тиме хвали блажени Папа, него смо везани за нашу матер цркву јединством љубави у јединству вере."

Овим одговором виша заступници источнога клира *исказали су најјасније* карактер православља и општу формулу целе историје православне цркве.

II.

Но да обратимо пажњу још на једну страну православне вере, која има јак значај за живот друштвени, а то је: како стоји *вера* наспрам *науке* у православљу. Где је граница међу овим двема странама живота духовног? Могу ли оне бити у слози, или једна другу искључују? Ми чујемо, да се ова питања свуда и на све стране потржу и да се обично долази до немилога закључка. Има људи који чак дотле терају, да одсудно вели: „вера или наука" — но обоје неда се, вели, замислити. Па одкуда такав неправилан закључак? Ми велимо „из католичанства". Јест, католицизам једнострано схвата одношај религије наспрам науке, а људи, који то знаду, а незнаду како на то гледа наша православна црква, — осуђују веру хришћанску у опште, која тобож спречава науку.

Папство држи, да је првосвештенику Рима потребна не само спољашња власт над црквом, него и духовна — над умом и савести људи, па и то власт безусловна, која би казуистично одређивала и руководила не само спољне поступке човека, већ и све мисли његовог унутарњег живота. Папство

је знало, да развиће науке може родити, као што је и родило, *протест* против његове неограничене власти, зашто је и пронашло, средством школастике, неке појмове о науци и дало им карактер догматички, те је но њима казнило науку, као што видимо случај на Галилеју због његових астрономских одкрића.

Протестанство је пак површно схватило религијозне догме. Оно је — полазећи од свог принципа и развијајући се по њему досљедно — дошло мало по мало до тога, да је почело одрицати сваку теоретичку важност истинама религије. Јест, истина, да узвиси и да уздиже разум, но, дајући сву моћ овој јединој моћи човековој, уврсти у ту категорију и саму веру, као и сваку другу науку у опште. С тога се код њих хришћанство мало по мало претвори у атеизам, индеферетизам, а за овим у одрицање сваког вероваља, основаног на ауторитету откривења.

Не суди тако површно православна наша црква, кад решава *питање о односају науке наспрам вере;* она је напротив судила и сада суди, да вера нити је искључавала нити искључује науку. По њеној божанственој науци, вера само одговара на она питања, која не може да реши разум, а нема места онде, где их овај може да реши. Како би дакле она спречавала науку, кад она отпочиње свој рад оданде, где је граница науци? Ако полаже догмате, она тим самим успокојава разум и упућује га у његове границе. Бог нам је дао мисао, али не ради тога, да због ње страдамо и вечно лутамо. Бог нам је дао и веру, али не зато, да она спречава наше умно развиће. Но с друге стране, ма колико да је узвишен значај човека међу суштаствима васионе, ипак он није највиша снага у свету. Потреба религије лежи у самој човековој природи. Историја човечанске мисли јасно нам казује, да човек својом лоћичном радњом не може да схвати све оне узвишене истине, које захтева религија. Стара и нова философија ишле су баш тим путем, т. ј. путем *разума*, да објасне религијозне потребе човекове односно познања Бога;

но после пантеизма и материјализма, у који надоше, оне дођоше до скептицизма или правог неверства. Под скептицизмом разумевамо: *просто срдачно признање* — да **питања**, која је хтео човек решити, надмашају његов разум. Ако је дакле тежња нашега разума за познавање виших истина *природна*, а средства, којима он влада, нису кадра да допру до њих, то је јасно, да нам је нужно позитивно учење откривења божијег. Следствено, с православне тачке гледишта, религија и наука не само непротивурече једна другој, већ напротив једна другу и потпомажу.

У току многих векова радили су над решењем ових питања многи св. оци цркве источне, и ко загледа у њихове радове, наћи ће опширног одговора на ова питања. Они доказиваху, да грчко образовање — и ако је никло на земљишту незнабоштва — ипак је својом општечовечанском страном било од помоћи хришћанству. Шта више, говорили су да је оно нужно хришћанима, јер је самостално у области природних наука; само га ваља потчинити хришћанству у питањима, која надмашају природну моћ ума људског. Тако су св. оци, још куд и камо пре нашег времена, обележили ту узајамност међу *науком* и *вером*, коју и дан дани проповеда православна црква и против чега неби могао ништа противно рећи никакав сувремени научењак, кад би ствар само као што треба добро познао.

И тако, из свега овог што довде рекосмо, види се:

1. Да је *православно-источна религија* таква религија, која неограничава личну слободу човекову.

2. Да она под јединством црквеним разумева љубав, а под ауторитетом не деспотизам и јарам какав, већ јединство у узајамној љубави.

3. Да је та вера сродна духу нашега народа, да је се одиста и сродила с њиме, те је тако била моћна да му очува народност и одржи народњи дух и понос.

4. Да она и у будуће јамчи народу нашем за свестрани његов развитак, почем не само неспречава, већ и подпомаже науку.

А на против тога да је римокатоличка религија таква религија, која —

1. Ограничава личну слободу и недаје никаква значаја индивидуалности човековој.

2 Не држи црквенско јединство у узајамној љубави и братскоме договору свију црквенских чланова, већ просто на ауторитету папске власти, те с тога, избацивши из основе љубав — навезује људима свој деспотизам и памеће на њих јарам безусловне покорности и робства.

3. Нити је била нити може бити сродна духу нашега демократскога народа и где се год јавила у народу нашем, јавила се као разорителька нашега народа. И

4. Да она не јамчи народима за њихов свестрани развитак, почем не само не подпомаже но још и спречава науку[1].

Према овоме, кад латини позивају људе у своју веру, то на шта их позивају? Наравно позивају их: *а*, да се одреку своје личне слободе; *б*, да се одреку права у учешћу црквенске управе и подчине безусловно аукторитету и непогрешљивој заповести папској; *в*, да се одреку своје народности и свога имена; *г*, да се зауставе у прогресивном развитку свога ума и остану укочени под притиском интереса једне папске воље.

Ко је вољан да се свега овог, што састављ највећу светињу човекова срца и духа, одрече и да на позив латинског листа „*Католичка Далмација*“ прелази к папству, тога није вредно ни жалити. Но уздајући се у здраву свест православних Далматинаца и у њихову увиђавност, ми напред можемо казатии, да ће глас „Католичке Дазмације“ у том обзиру остати — глас вопіющаго въ пустыни. . . .

[1] О протестанској религији не треба ни говорити, јер ту и нема религије. Код њих је религија разум, па какав је у кога разум онака му је и религија.

Поука о значају хришћанске исповести.[1])

Кто ѡ̀ класъ обличитъ ма о грѣсѣхъ?
(Јоан 8 16).

Богочовјек Исус Христос и Спаситељ наш био је непорочан, чист од сваке неправде и подпуно свет **паче всѣхъ святыхъ** у роду човешком. Он није на себи имао никакова порока, нити је икада у чему згрешио: **„Христосъ грѣхи несотвори, ни обрѣтеса лесть ко устѣхъ его.** (Петр. 2 с. 22) говори св. апостол Петар. А и сам Јуда његов предатељ сведочи о томе, кад је сребрнике оне, за које је Спаситеља нашег предао, опак првосвештеницима и књажевима јудејским повратио, рекавши им: **согрѣшихъ предавъ кровь непокиннюю.** (Мат. 27 сх. 4.)

Па зато је Исус Христос и могао тако дрзновено својим непријатељима у очи изговорити: **„Кто ѡ̀ класъ обличитъ ма о грѣсѣхъ?“**

Но ми људи, нарочито садањег времена, када је међу нама богопоштовање и побожност хришћанска ослабила и страх божији оладнео у срцима нашим, далеко одстојимо од тога, да би могли и пре, а камо ли сада о себи, подобно Христу, рећи: *„ко нас може обличити у гресима нашим?“* Ми нисмо непорочни, нисмо незлобиви, него смо можда и душу и срце наше обременили гресима. Ми смо у животу нашем толико пута зло помислили, зло пожелели, па можда и учинили. Ми смо често оно, што је од Бога и св. цркве забрањено, својевољно преступали. Ми смо неправедна дела творили, ближње наше па и Бога увредили. Ми смо дакле по свему овоме ко више а ко мање постали грешници пред Богом и пред људима. И као таковим грешницима шта нам предстоји? Ништа друго до осуђење и од Бога и од наше савести, ако се за грехе наше не покајемо. Да, бл. хр., покајање нам је одвећ свима нуждно. Ка покајању нас призивље и побуђује св. мати наша црква, нарочито сада у почетку овог часног поста. Јест, она нам заповеда да себе постом, молитвом и истиним покајањем од грехова наши очистимо, и тек тако достојно приуготовљени да ка св. тајни причешћа приступамо, чрез коју се са Христом сједињавамо, као што нам и он сам у слову свом каже: **адый мою плоть и пїай мою кровь, ко мнѣ пребываетъ, и азъ къ немъ.** Но будући да ми овако наше покајање чинити морамо при исповести пред духовником, кад се за свето причешће спремамо, с тога нам је нужно знати, у чему је право и истинско покајање наше.

[1]) Говорио у почетку овог поста у цркви Крагујевачкој г. прота и председник конзисторије Ужичке Радован Поповић.

Право покајање, бл. хр., не састоји се само у признавању сагрешења наших, која ми при исповести пред духовником откривамо; но састоји се још и у истинском кајању и непритворном жалењу за сагрешења наша, која смо ми у животу учинили. Из овог видите да се исповест разликује од покајања; јербо у исповести тек признајемо сагрешења наша, а покајањем много жалимо, срдачно се кајемо за њих и крајње их се гнушавамо; тим пак самим желимо да у такво искушење недођемо, у ком би ипак у грех поклизнули.

Немојте дакле, бл. хр., мислити да је само једна исповест довољна ка оправдању вашем пред Богом, и ка достојном приуготовљењу вашем за св. тајну причешћа; него је нужно, да се поред исповести и срдачно кајете за сагрешења ваша.

Истовест је одвећ нужда свакому хришћанину, јербо га исповест опомиње да о стању своје савести размишља, а размишљајући, он лако може доћи да осети у себи чувство стида и срама над гнусним и противузаконим цељима својим; но такова исповест, без срдачног покајања, није стварна нити се само њоме оправдање добива. К правом пак и истинском покајању, поред исповести, нужно је да се човек грешник, исповедајући сагрешења своја, која је у животу своме учинио, од свег срца и из све душе своје каје за њих, — да се каје, ако је икада што зло учинио, зло рекао, зло пожелио или само и помислио; да се каје, ако је био у стању учинити буди коме каково добро, па није хтео; да се каје ако је где нешто рекао и учинио, које није требало да рекне и да учини; да се каје ако је туђу ствар неправедним начином себи присвојио; да се каје ако је из злобе и пакости част и добро име свога ближњега увредно и погазно; да се каје ако је дане живота свога у беспослици проводио, и страстима плотским прекомерно угађао, а опомене своје савести тврдоглаво презирао; накратко, да се каје о свему ономе, што је помислио, што је пожелио, што је рекао, и што је учинио, које се са заповедима Божјима и правилима св. цркве неслаже; да се каје и скорби, што је гресима својима Бога и ближње своје увредио, и да се стара, да учињено неваљалство и неправду сваким могућим начином заглади.

Који се овако, бл. хр., за своја сагрешења каје, тај неможе а да из свег срца неомрзне на њих, и да не пожели унапредак исправнији и бољи бити; но то се баш од њега и тражи. Јербо к срдачном покајању, поред исповести, нуждно је да се човек грешник тврдо завери, да више неће чинити зло, зашто се сада каје,

него да ће унапредак бољи бити. Ако је који пороку пијанства одан, треба да се заверн да то више неће чинити, него да ће избегавати сваку ону прилику, у којој би у тај грех посрнути могао. Ако је који хулне и лажљиве речи на ближњега свога проносио, или ако је који обичествовао псовати, нарочито оно, што је по закону наше цркве свето; треба да се заверн да ће језик свој обуздати и у напредак нападати у такве и подобне погрешке. Ако ли је који био лењив, раскошан, кавгаџија и варалица, треба да се заверн да ће у напредак бити трудољубив, умерен, мирољубив и честан; даље да ће свако оно друштво избегавати, које је побројаним гнусним пороцима одано, и да ће сва могућа средства употребљавати, која се на побољшање и исправљење његово клоне.

Овакав одважан корак човека грешника треба да се односи у обште на сваки род грехова, на све оно, што је заповестима божјима и канонима наше св. цркве противно. Није дакле довољно само од појединог греха, и нарочито каквог порока чувати се, но од сваког греха и порока. И ако се кајући се грешник овако од сваког греха и од сваког порока не одрече, то онда ни покајање његово није право ни истинито, пити се он гнушава грехова; те с тога остаје повин и неопроштен, и долази под осуду св. апостола Јакова, који вели: **Иже бо весь законъ соблюдетъ, согрѣшитъ же во единомъ, повиненъ бѣдетъ**" (Посл. Јак. 2 сх. 10.)

Видите, дакле, богол. сл., колико нам је при исповести и при св. причешћу нуждно срдачно покајање! — Видите како могу бити добре последице од истинског покајања! На зато вас пастирским гласом од стране св. цркве позивамо да се покајете; но покајте се од свег срца за ваша сагрешења, и завештајте се Богу, који срца људска испитује и најсакривеније мисли наше зна, да ћете се у напредак, а нарочито овог часног поста, уздржавати и чувати од сваког греха и порока и да ћете радо са свима силама сва могућа средства употребљавати, која се на побољшање и исправљање ваше клоне. А уверени будите, да ће Бог таково ваше покајање очински примити и вас у предузећу свију побожних и општекорисних радова ваших утицајем свог св. Духа заступати, снажити и обилато подпомагати. **Амин.**

ГЛАСНИК.

Јован Ђурић сврш. богослов из Заовине рукоположен је 22 за ђакона, а 23 Децембра пр. год. за свештеника и постављен своме деди старом свештенику Мокрогорском у окр. Ужичк. Ђорђу Ђурићу за капелана.

Добросав Марјановић сврш. богослов из Гвозца рукоположен 18 Јануара за ђакона а 19. за свешт. и одређен на парохију Бољковачку у окр. Рудничком.

Алекса Поповић учитељ из Кожетина рукоположен је за ђакона 8 Фебруара, а 9 ис. мес. за свештеника и постављен је на упражњену II-гу парохију Јежевачку у округу Чачанском.

Богољуб Максимовић сврш. богослов из Међуречја окр. Чачан. рукоположен је 10 Фебруара за ђакона а 11 истог за свештеника и одређен своме оцу Сими Максимовићу пароху Гокчанском за капелана.

Јерођакон мон. Каленића Максим рукоположен је за јеромонаха 10 Фебруара.

Тодор Јаношевић учитељ Трстенички рукоположен је 28 Децембра пр. год. за ђакона а 1 Јануара ове год. за свештеника и одређен за пароха при цркви Бруској окр. Крушевачког.

Чедомир Достанић учитељ Мрчајевачки рукоположен је за ђакона 23 Фебр. а за свештеника 1. Марта и одређен је за капелана своме тасту јереју Стевану Продановићу пароху Мрчајевачком.

Стеван Ракић капелан проте чачанског постављен је за пароха Горњо-Милановачког 1 Марта т. год. а на његово место, по молби, премештен је Стојан Николић капелан Рудничког проте.

За намесника монастира Наупаре постављен је јеромонах Каленићски Теодосије 24 Јануара 1875 год.

За намесника мон. Велућа постављен је јеромонах мон. Благовешт. у Каблару Мелетије на место Архимандрита Хрисанта, који је пресудом Конзисторије лишен управе тога манастира 4 Фебруара 1875 год.

Јеромонах Жички Атанасије премештен је по молби у манастир Никоље. А јеромонах тога манастира Мелетије у братство манастира Студенице.

Напослетку честити старина Игуман мон. Клисуре Хрисант одликован је „набедреником“ за истинско ревновање око унапређења св. куће, у којој је.

Намјестник манастира Јована Филимон постављен је за настојатеља истог манастира.

Јавна благодарност.

Како црква М. Пожаревачка није имала одличнијег крста на престолу, то су се постарали: Чича Мита Живановић кмет овд. са чијим је настојавањем и црква подигнута, и свештеник овд., те су крст набавили.

На св. оца Николу служно је св. литургију јеромонах М. Рановца г. Никифор (овд. свеш. болестан је), на пошто је ову одслужио, изнео је новонабављени крст и показао народу важност крста, разложив им потребу и вредност његову.

На мах први г. Коста Димитријевић писар овоопшт. суда даде 1 дук. ћ. за њим Мита Живановић кмет 1 дук. ћ. Антоније Груић овд. 1 дук. ћ. Стојан Ђурић из Ђуринаца 1 дук. ћесар.

У томе приђе Лазар Стевановић зем. овд. к' асталчићу, на коме стојаше св. крст, и рече: „ја ћу ево дати 6 дук. ћ. за крст и прилажем га св. цркви, а ко шта буде више дао, нека се купи цркви шта је најпотребније“. За овим дадоше још: Петар Ђорђевић из Сенаје тутор ове цркве 1 дук. ћ. Павле Крупежевић кмет из Сенаје 1 дук. ћ. Милан Груић ов. 1 дук. ћ. Радивој Живановић овд. 1 дук. ћ. Јован Гајић ов. 1 дук. ћ. Живко Симић 1 дук. ћ. Аранђел Миленковић дунђерин из Турске 20 гр. Никола Динић дунђерин из тур. 10 гр. Арсеније Ђорђевић абаџија из Смедерева 10 гр. Милош Гајић из М. Пожар. 10 гр. Антоније Јоксић из Сенаје 10 гр. Живота Вуковић из Шепшина 5 гр. Петар Симић из М. Пожаревца 5 гр. Петар Милошевић 5 гр. Ђока Стојковић дунђер 4 гр. Обрад Крупежевић из Сенаје 4 гр. Милутин Милошевић дунђер 3 гр. Осим оних 6 дук. ћ. што је дао Лаза те је крст плаћен, оних ресто 12 дук. ћ. и 26 гр. даће се да се св. Јеванђеље накити. Такође Иванка ж. Мате Живановића ов. купила је један празнични мишеј на великом колу у вредности 2 дук. ћ. својој кћери Милици за душу.

Тутори са свештенством ове цркве овим приложницима, поред захвалности, и овим путем јавно благодаре.

У М. Пожаревцу 30 Декембра 1874. год.

СВЕШ. ЕНИК ЦРКВЕ М. ПОЖАРЕВАЧКЕ,

Еремија Вучићевић.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 31 Марта 1875.

Број 12	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији	За све српске крајеве стаје ин год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год II.

Беседа у нед. Православља.[1])

Пресвистоия окрадѣ твоеия поклонаемся калѣй просіяе пропрѣпія прегрѣшеній нашихъ Христе Боже. (црк. песма).

Овакву почаст, бл. Сл, православна црква одаје лику Спаситеља.

Овако гласно узвикује цело православље на данашњи дан, од кад оно, пре неколико стотина година, одржа победу над непријатељима обреда и установа св. цркве, који се усудише, по своме безумљу, да је лише њених главнијих украса св. икона, да јој одузму карактер православља.

Непокоравајући се гласу цркве и необзирући се на благо и унапређење људства, упреше ови непријатељи вере и цркве очи своје на оно, што народ имађаше у највећем поштовању, што га привољеваше на оданост св. вери и цркви. Почеше да кидају ланац живота, који држаше народ у целости, у слоги и љубави хришћанској.

[1]) Говорио у саборно-београдској цркви наставник у П. одел. Богословије јеромонах Венијамин.

Овакав поступак помрачи савест њихову, буџне мисли пређоше у страст, гордост се осили у њима, те тако по својој заслепљености дођоше до мисли, да је чествовање св. икона идолопоклонство, због чега и назваше православне хришћане идолопоклоницима, а св. иконе идолима.

Овакви груби и нерасудни појмови иконобораца о св. иконама причинише млога зла светој цркви православној, а тиме уједно учинише те се проли потоком крви невине деце њене; али ове жртве очуваше истину, и православље оста у сили, на коме вера Христова блиста, спокојно расте и напредује. О' каква мучења нису употребљавали противу верних синова цркве! Али она, богато орошена драгоцен ном крвљу мученика, најпосле је победила, дубоко свој корен пустила и развила гране православља на све стране света.

Борећи се непрестано готово око сто година да очува драгоцено благо, које јој је оснивач у аманет предао, на послетку, под благочестивом царицом Јерином и сином њеним на седмом васионском сабору, сагласно утврди догмат о поштовању св. икона и залечи смртне ране, а гонитеље њене предаде вечној осуди, те тиме одпразнова победу православља, које се и данас свечано у црквенским песмама торжествује.

Па шта мислите бл. сл., који су то, који се толико осмелише, да својој матери светој цркви такве ране, такве тешке ударе нанесу?

То су њена чеда, која је она у својим недрима одгајила; то су њена нада и узданица; то беху цареви православне вере и закона хришћанског, којих света дужност беше са горећом љубављу и с највећим одушевљењем и пожртвовањем стати на браник за светињу вере и цркве православне, која је стуб, око кога се окреће цео склоп друштвени и од кога зависи благостање и унапређење друштава; јер смо уверени, да је за опште благо неопходно нуждно да сви чланови друштва једним духом дишу, да имају узајамно поверење,

да поштују права један другога и да их братска веза љубави сједињава. А за све то нема јаче везе од вере и љубави хришћанске, од поштовања св. цркве и њених установа.

Утврђена на гробовима својих мученика, св. црква јасно је определила и утврдила значај поштовања св. икона и изрекла: да част, која се указује лику Спаситеља или матере божије или кога од угодника његови, прелази мислено на онај лик, који има своје вечно биће. А заповед божија: „**Не сотвори себѣ кумира**“ дана израиљцима преко Мојсија, не односи се на изображења светих, као што мишљаше началник иконобораца император источни Лав Исаврјанин и његови сљедбеници, већ се односи на идола, кога су израиљци обожавали и који поштовање, које пристоји богу, чињаху киповима и животињама.

Но ако ови чланови имају и слабу искру вере, имаће ма и најмању искру духовног живота, који даје животворна сила цркве; јер су у не врата покајања свагда отворена и све улазеће прима, и велике и тешке њихове грехове лечи и тиме душу исцељује, ако принесу искрено покајање: веру у господа и покорност њеним св. установама.

Може бити да би на ово когод могао рећи: јест, треба поштовати све, али оно, што није за данашње време, треба заменити другим или сасвим уништити и т. д. јер народ саставља цркву и друштво. Да, црква је заиста друштво, које састављају православни хришћани, али је ово друштво Богом установљено, које има своја правила, своје догме и законе; и сваки онај који жели да се ползује оним благама и преимућствама које она даје и обећава, дужан је да се покорава свима правилама и законима и да призна њену веронауку, јер је ово карактерна црта, по којој се црква разликује од свију других световних друштава. Обично друштво или општество, у време свог историјског развитка и силе поставља ове или оне законе по природи својих становника, и определује своја одношења на овај или онај начин; но ови закони

као и општи живот, непрестано се мењају и покрећу. Отуд дакле долази, да оно, што је било у сили пре неколико година, неодговара сувременим потребама друштва, и зато су сви ови закони и установе условне и имају привремену силу, као дело људско.

А основаоц и законодавац св. цркве јест Бог отац, Син и св. Дух, њен браниоц — идеал живота. Па зато закони њени, установе и веронаука имају обвезну силу за све чланове њене и кроз сва времена, јер су те установе дело божије. Оно, чему је учила св. црква и вера наша у почетку свог постанка, томе учи и сада, а то је обавезно и за данашња и за будућа времена.

Да, бл. сл., црква је Христова једини дом Божји на земљи; она је ковчег спасења и тело Христово, кога смо сви чланови, а Он је једина врховна глава, с којом ће Он, по речма његовим, бити до окончања века, и црква ће остати уједно са њеним светим и велељепним украсима, који крепе веру, снаже побожност, и уздижу дух наш по духу, свете цркве. Па с тога оснажимо се оваквим духом православне вере и цркве, мислимо и радимо као верна деца њена, усрдно се молимо Богу за мирна времена, за изобиље плодова земаљских и за помазаника Божијег коме је Господ поверио управу над народом, — молимо се и о сједињењу свију у духу вере и љубави хришћанске у којој је главни основ благостања, силе и могућства, владатеља и државе, памтећи речи Христа Господа, који вели: **Аще царство раздѣлится на са неможетъ стати царство то и всякъ градъ или домъ раздѣликїйся на са нестанетъ.**

Кад нас дакле оваквим и оволико богатим даровима обасипа наша мати православ. црква, онда смо дужни бл. Сл. да се покажемо достојни синови њени, да смо тврди и постојани у св. вери и да нас неколебају сујетне мисли, које лажни духови сеју по свету; јер ће она вечно са својим основаоцем, коју је Он крвљу својом запечатио, суштествовати,

а ми ћемо оставити овај привремени свет, који је за нас као путнику време спреме и заслуге, у коме добијамо нове силе да можемо постићи жељену циљ спасења.

Нек се дакле радује православна црква, нек се моли за народ и светлог владаоца, а радујмо се и ми с њоме, јер је на љубави његовој основана срећа наша и наше отаџбине. Старајмо се и ми укупним силама и сајединимо молитве наше са св. црквом, да Господ узвиси престол нашег господара Милана, те да буде он непобориви стуб св. православља.

И тако да се у цркви Христовој, у овој благодетној скинији **иже кождужи Господь, а не человѣкъ**, свагда чује глас поборника њених, глас верне деце, која заједно са св. црквом певају господу Спаситељу Исусу Христу: **Пречистомъ образѣ твоемъ поклоняемся благи, просяще прощенія прегрѣшеній нашихъ Христе Боже. Подобію же первообразнаго имъ дарова поклонатися.** Амин.

О односима српске цркве наспрам цркве цариградске од првих времена њенога бића, па до данас.

(од **Н. Ружичића.**)

Бедност српске црквенске историје — као науке. — Важност црквено-историјских истраживања по историју српске цркве. — Извори историје. — Задатак и план нашег састава. — Деоба на периоде. —

Сви, готово, народи, који су грана словенскога племена, имају своју црквенску историју, која је више или мање у целини написана и научно израђена; а ми Срби ни до данас тога немамо. Не може се рећи, да се није и на том пољу доста писало, али морамо признати, да су то тек одломци и управо грађа за *историју*. То сведоче многи списи, који се у доцније време појавише и на нашем и на туђем језику и који говоре о једној или другој епохи наше црквенске историје; то сведоче и многи летописи, који у ово последње време на јавност изађоше, те у многоме разсветлише ову или ону страну наше црквенске историје; то сведочи на послетку и наша грађанска историја, која у свези с развићем државе и

њенога растења или опадања, износи нам, ма и у кратко, растење и опадање наше српске цркве, а тиме уједно и њену историју. Но ови кратки периодични одломци о српско-црквеној историји, сведоче нам уједно и о оном жалостном стању, у коме се наша црква толико векова налазила и на управи које стајаху фанариоти — њени жестоки непријатељи, јер овима беше у интересу да прикрију и у тами остане, а не да изнађу и на видик изнесу догађаје и права наше цркве; а све ово радили су у циљи да ми како заборавимо нашу сјајну прошлост. Па и од старине што нам је по нешто било сачувано по манастирима, као сведочба сјаја и славе наших предака и права наше цркве, они су се трудили пронаћи и утаманити, мислећи да тиме постигну своју задњу тежњу и циљ. И заиста морамо признати, да су у својој намери доста и успели; јер видимо да многи учени страни народи, па и ми сами, неимајући верних историјских података, разногласимо у питању око тога: *ко је, када и како посејао, разиространио и утврдио хришћанску веру у српским земљама*, какву је судбу испитивала наша црква у различна времена, а нарочито у она прастара времена — до појављења св. Савве, првог архијепископа и просветитеља српског (1219 г.). Тек од времена овог великог светитеља историја српска, како грађанска, тако и црквенска, постаје у неколико познатија, премда и једна и друга још су необрађене.

У садашње пак време наши научењаци почињу ватреније да се заузимају око историје својега народа; но историја црквенска врло се мало обрађује и сад, па готово и некреће се. А како нам се чини, она би могла расветлити и грађанску историју, разкривајући сљеди божанственог промисла, који је ваздa народ српски хранио и чувао од опасности у коју је он врло често падао, па и пак у средини својој очувао св. православну веру, коју су још предци наши пре толико векова примили. Осем тога никаква грађанска историја, а нарочито наша (које је карактер више црквенски; јер смо се ми дотицали својих сусједа у толико, у колико је то захтевала наша вера) не би била подпуна без знања српско-црквене историје. Многи догађаји остали би необјашњени и нерешени, кад би се објашњавали и решавали једном само општом историјом; но у свези са историјом црквенском они добијају другу и јачу светлост и цену. С тога важност српске црквенске историје свакоме је очевидна.

Усљед необрађености српске црквенске историје сваки труд, посвећени на изслеђење овог или оног питања, једне или друге

стране црквеног живота нашег народа, сваки рад, велимо, у овом одношају има врло важно значење за српску црквену историју. Он може, као микроскоп послужити сваком даровитом историку, те да му на први мах олакша пут, који је предузео у делу свог рада односно потпуног и солидног састава црквене историје. И ево побуде, која нас истаче, да и ми напишемо неколико речи о једном само питању, као једном делу наше црквене историје, а на име: *како се односила и како се сад односи наша српска црква наспрам цркве цариградске, почињући од првих времена па до данас.*

Знамо да је ово питање — питање замашно, тешко, заплетено, тамно, и да рад наш по овоме делу неће можда многе задовољити; но ми ћемо се тешити тиме, што потпуно верујемо, да ћемо овим колико толико припомоћи науци, или бар спремити лепе грађе за онога, који би се прихватио да потпуније и савршеније изради историју наше српске цркве. А да би што лепше и боље задато питање решили, морамо се коснути целе црквене историје, па богме и грађанске, јер, као што рекосмо, историја наше цркве тесно је скопчана са грађанском историјом, и ни једно ма и мало питање није могуће решити, непратећи и један и други историјски живот нашег народа. Осем тога, морамо се дотаћи историје и других словенских народа, н. пр. историје бугарског народа, којег је судбина свезана са судбом српског народа. — Међу тим, зна се, да ће нам необрађеност и наше и бугарске историје на сваком кораку стављати препреке у раду нашем. А због ових тешкоћа, које се предвиђају напред, ми и непретендујемо на свестрано и специјално изслеђење питања: о одношају наше цркве наспрам цариградске патријаршије; јер ово морамо разбирати само помоћу оних дата, која су овде-онде сачувана и која ми можемо имати под руком. Но напред да кажемо који су то извори, из којих ми мислимо извући податке за решење вопросног питања, јер је простор листа, у коме ово штампамо веома скучен, па би га обтеретили сувишним цитатима, кад би ове уза сваки поједини случај или догађај цитирали и обележили.

Најважнијим и најбитнијим изворима, при решавању овог нашег питања, морају нам служити летописи, који би заиста далеко више светлости бацили и на црквеску и грађанску историју нашу, кад би само били боље обрађени и на свет издани; али то и јесте жалост, што су они врло мало обрађени, те с тога и не могу бити сваком доступни. При овакој недоступности лето-

писних бележака, које се односе нашој задаћи, ми смо приморани да се у овом изслеђењу задовољимо површним приметбама појединих учебника грађанских историја, разним чланцима повремених издања, изданим и за нас доступним љетописима, — за тим причама, и најзад устменим предањем, које, у колико нам је познато, — код нас служи главним извором за нашу грађанску и црквену историју. Осем тога, мала и површна нека знања о давно минувшим временима српске цркве могу се наћи и у историји византијског историка Костантина Багренородног. Такође налази се по неко извешће, односеће се српској цркви и позајмљено из народних љетописа у историји о словенским народима архимандрита г. Раића и то понајвише Србима, Бугарима и Хрватима. Понешто се пак налази у „Писмима Срба и Бугара“ г. Хилвердинга; у опису „Путешествія по Турецкой области“ г. Григоровића; у „древностима словенским“ г. Шафарика; у „Церковной исторіи Сербовъ, Болгаръ и Молдованъ“ г. Голубинскога; и, најзад, у „развићу српске цркве“ г. Никетића. Дакле српски љетописи, „Гласници“ Српског ученог друштва, народна устмена предања и трудови поменутих писаца послужиће нам као извори при састављању и решавању жељеног питања. Под руководством показаних извора ми и приступамо к изслеђењу питања: *о односају српске цркве према цариградској патријаршији од првих времена па до данас.* Но пре него што о томе говор одночнемо, да се запитамо: Шта смо дужни тражити при решавању овог питања, т. ј. каква је задаћа овог нашег изслеђења? —

Упиште, кад човек узучава историју српске цркве, он тада увиђа, да је српска црква у историји свог међусобног сношаја с цариградском патријаршијом имала неке тренутке врло важне за развиће унутарњег живота свог, — *тренутке*, који су чврсто скопчани с историјским судбама самога народа. Српска црква, добив на први мах иницијативу и организацију од цариградске цркве, она се јавља у свету са својим животом у том истом правцу и начелу, у каквом је била последња. — Ово је период њеног детињства и потпуног подчињења к цариградској патријаршији. У ово време — српска црква беше ученица и покоран слуга цариградске цркве. Овај период подпуног подчињења наше св. цркве цариградској спада у период политичког ослабљења нашега народа. Но како је постепено расла и подизала се политичка снага нашега народа и укорењавала се хришћанска начела у животу народа, то је српска црква добијала свој национални карактер, и мало помало почињала

да тежи к ослобођењу испод цариградског туторисања и да постане самостална, у уређењу црквених послова.

И заиста српска црква, путем постепеног прибретења разних тежња, достиже, најзад, подпуну автономију и упоређује се са цариградском патријаршијом у равноправне одношаје. — А с падом политичке самосталности нашег народа, црква наша опет поче да губи своја права и изнова да се подчињава цариградској патријаршији, а затим наново опет почиње се обратно, т. ј. српска црква ослобођава се испод зависности цариградске цркве. С тога, *тежња наше цркве, да се ослободи од зависности цркве цариградске — и тежња последње цркве, да очува своје господарење над првом — и јесте једна од најглавнијих црта међусобног односаја наше цркве наспрам цркве цариградске.* Ову нарочиту црту ми ћемо пратити кроз сав овај наш говор. — То у часу поступно приближавање к својој цели од стране наше цркве, а у часу жалосно удаљење од исте — и састављају важне тренутке у историји међусобног односаја једне на спрам друге цркве, почем они, с једне стране, сведоче или о унутарној снази наше цркве, или пак о њеној нејакости (немоћи); а с друге — жеља цариградске патријаршије: или дати радикалну и истиниту помоћ нашој цркви, или пак потпуно је себи покорити. — Каквим је путовима и средствима тежила наша црква да постигне своју слободу, а цариградска црква — да одржи своје господство над њом: какве су цели имале и једна и друга страна — ово ће бити, као споредни предмет вопросног питања у нашем расматрању.

На основу главних момената српске црквенске историје, ми ћемо и поделити своје изслеђење на 5 (пет) следећих периода:

Први — од првог појава хришћанства међу Србима до св Савве, првог српског архиепископа (610—1219 г.) — *Ово је период дстињства српске цркве и њене потпуне зависности од цариградске патријаршије.*

Други — од св. Савве до уређења српске патријаршије у Пећи (1219—1340 г.) — *Ово је период автокефалности српске цркве на правама одељите архијепископије.*

Трећи — од уређења српске патријаршије до бегства српског патријара Арсенија III. у Сремске Карловце у Аустрију (1340—1690 г.) — *Ово је период потпуне самосталности и независности српске цркве.*

Четврти — од преселења Арсенија III Чарнојевића, патријара српског из Пећи у Сремске Карловце у Аустрију и разделења срп-

ске јерархије на аустро-српску и грчко-српску, до обновљења српске независности од турака под блаженопочившим кнезом Милошем Обреновићем I. (1690—1815 г.) — *Ово је период постепеног опадања независности српске цркве и савршеног упадка и подчињена њеног цариградској патријаршији.*

Пети — од васпостављења српског кнежества до данашњег времена (1815 — г). — *Ово је период нове борбе српске цркве за самосталност и независност њену и постепеног њеног развића на правама автокефалне архијепископије.* (НАСТАВИЋЕ СЕ.)

Да ли је апостол Петар кадгод био и живео у Риму.

(СПОР ИЗМЕЂУ КАТОЛИЧКИХ СВЕШТЕНИКА И ПАСТОРА ЕВАНГЕЛИЧКЕ ВЕРОИСПОВЕДИ 9 И 10 ФЕБРУАРА 1872 Г. У РИМУ.)

(НАСТАВАК).

Кад су црквени учитељи принуђени били да се боре против јеретика, онда причање о овоме догађају не само није била новост за њих, него — пошто је већ живљење Петрово у Риму било обште познато и за истинито држано, — то су они започињали са тим фактом, да би побили и уништили мишљења јеретика, који се са своје стране нису усудили да одричу ову основу данашњега спора, коју су као истиниту примили и св. отци. „Ти знаш", говорио је Оптат, кад је писао против Доната, „ти знаш"..., но да не бих какогод изменио ове драгоцене речи, што их је изговорио човек, који је по својем уму, срцу и језику од свију уважаван био, дозволите ми да их прочитам (чита): „дакле ти не можеш одрицати, ти знаш, да је Петар у Риму у самом почетку основао епископску катедру". Ја сад нисам намеран да разматрам она дата, што се наводе против вероватности овога текста .... (Покрет). Ми ћемо се вратити на њега, но ја хоћу да вам кажем, у какој је мери *света* била ова основа речи св. Отаца. Тај исти Иринеј, на кога се мало пре позивао наш противник, тако исто и са таким истим уверењем вели: „Ја бих могао да вам именујем све оне, који су, од времена Апостола па до нас, постављени били за епископе цркве" (он говори против јеретика); „њих сте", вели он даље, „ви дужни да слушате, а другога никог, с тога, што је само оно истинито, чему је Исус Христос учио Апостоле, и само оно треба да се верује, чему су апостоли учили своју цркву и своје

(прејемнике) последнике.... Да би се могло уништити мишљење свију оних, који или из самољубља, или из заблуде, говоре против истине, за нас је довољна вера, коју је сачувала највећа, најстарија и свима позната римска црква, што је основаше и образоваше два најславнија апостола Петар и Павле."

Овде није реч о каком маловажном факту, који је се догодио на крају света, те да би, на том основу, могао остати непознат, или се сасвим изгладио из памети.

Црквени учитељи говоре о томе факту са подпуним уверењем. Но није довољно само то. Кад је нужно да се решавају питања о историјским синхронизмима, црквени учитељи узимају овај факт за излазну тачку својих истраживања: кад н. пр. хоће да определе време кад је писано било Марково јеванђеље, они се у томе руководе временом доласка Петрова у Рим, као таким догађајем, који је несумњив: а кад хоће да определе основу спора међу Симоном волхвом и Петром, они и тада опет говоре о његовом доласку у Рим. Једном речи, до почетка онога века, у коме се догодило одцепљење од цркве наше ђерманске и инглеске браће, цео је хришћански свет признавао овај факт, који је служио као основа свеколике вере и свега хришћанства, за факт безусловно истинит и општепознат. На основу овога ффкта црква је расла и множила се; а тако исто, на основу истога факта Рим је исполински напредовао, нити је овај факт смео да побије ма који од ових јеретика, што их ја споменух. И поред свега тога, што они нису подпуно знали, да је римска црква за своју опширну, вишу, божанствену власт, обвезана била живљењу Петрову у Риму, опет они, не само што нису спорили против тога факта, него су га једногласно признали за несумњив. Њега је признавао непријатељ римских првосвећеника Тертулијан, и онај, кога држе за ауктора „Философумена" и највећега клеветника суврсменога му папе св. Калиста, и св. Кипријан у време највећега спора међу њим и папом о крштењу, а тако исто и кесаријски Фирмилијан. И сами јеретици, који су се после њих јавили, као: несторијани, јаковити и други, никад се нису усудили да одричу живљење Петрово у Риму, у чему су непријатељи њихови папе видели принцип и начело оне власти, којом су и њих саме побијали. Но ако Петар није живео и умро у Риму, он је морао умрети у ком другом месту, и ма која друга црква требала би да памти његова дела и да, тако рећи, пружи руку, ако не на што друго, а оно бар на његову гробницу, и кад би тако било, зар та црква не би отворила уста да каже:

Риме, дај ми моју собственост! Петар није твој него је мој! Кроз читавих четрнајест-петнајест векова никад нико није смео да каже тако штогод, и баш то служи за најважнији доказ, с тога, што факт овај није прелазан, него је факт такви, који живи у памети свакога и који је био пред очима свију. Св. Климент говори о овој смрти Петровој и Павловој, као о таком предмету, који је свима познат. Он не говори да је се она десила баш у Риму, с тога, што спомиње о томе, као о догађају, који су већ сви један другом предали. Он пише Коринћанима: „дођите, дођите; ако вам није довољан ауторитет старозаветних примера, онда обратите пажњу на то, што се догађа међу нама. У нашој је средини умро Петар (међу јеванђелицима немир)." Немојте се страшити, ја сад не говорим о значају речи: *у нашој средини*, не говорим о томе, да ли се у овоме разуме средина хришћанска, или средина римска. Оставимо сад то питање и допустимо да се говори, не о римској, него о хришћанској средини. „Ви знате то, што се међу нама догодило, вама је то врло добро познато." Он не вели да је се то и то догодило. Тако исто он не говори ни о томе, где су они претрпели мучење. А зашто? Зато, што они то знају, зато, што су место и прилике тога мучења познати. Сам Јован у своме јеванђељу (што је писано после смрти Петрове, о чему се нико не може сумњати) спомиње пророштво Ис. Христа о томе, да ће Петар умрети крсном смрћу: „Кад ти остариш, други ће те опасати и повести тамо, куда ти нећеш." Та иста смрт већ се догодила, кад је Јован писао јеванђеље, и ево како он говори о томе, целом свету познатом факту. Он ни на што не показује, с тога, што није било нужде да се показује место, где се ова смрт догодила.

На с тога је нужно разматрати овај факт, као факт историјски, но као такви историјски факт, који је преко мере јак и општепознат, и који изгледа као нешто особито. Тада се сведочанства св. отаца и свију оних, који о њему спомињу, јављају као последице, или као део последица овога факта, јер сваки човечански истинито значајан догађај вуче за собом многе последице. Онај, који је обратио у хришћанство целосветску престоницу, — па ма ко он био, — мора се сматрати као првоначелни и главни проузроковач онога преврата, који је препородио човечанство из незнабоштва и јудејства у цркву; он је заменио божаство Капитолиума и храм Јегове, који је постао био храм фарисејски, васељенском црквом; он је заменио *авекс* августа и *кацу* првосвештеника *тијаром*. И овакви торжанствен и замашан догађај има хиљадама последица, од ко-

јих је једна нарочито та, што суврсмениши тога догађаја указују на њега и износе сву важност његову; па како и сви остали људи тога времена знају и тврде о њему, то и не држ' за нужно да говоре о свима подробностима његовим.

Да не би ово, што смо досад казали, изгледало као неопредељено, ја ћу дозволити себи не да читам, него, тако рећи, да укратко промотрим списак оних отаца цркве, који су непосредно говорили о живљењу Петрову у Риму и о делима, због којих је он постао знатан, но ипак нећу ићи даље од времена св. Григорија великог.

По мојем мишљењу, отци почињу се од Папија, кога је мој противник именовао, и Иринеја Лионског, који је у својим сачињењима најмање на три места говорио о овом предмету. О њему такође говори Тертулијан у књизи *о Крштењу* и у књизи *против Маркиона*, затим Климент александријски, за овим ауктор „Философумена", после Ориген на два места и Кипријан такође на два места, затим ауктор књиге *против покрштењака*, који је био епископ и, по свој прилици папа, суврсмсник Кипријана. Св. Фирмилијан епископ кесаријски, Арнобије, Викторин пиктавијски, Петар александријски, Фирмијан Лактанције у књизи *О божанственим наставама* и у књизи *О смрти гонилаца*, ако је ова књига заиста Лактанцијева, а ако није, онда ће ауктор његин бити суврсмсан сведок у овој ствари, и Евсевије кесаријски, из чијега сачињења ја ћу да прочитам један одломак, не као доказ, него да представим положај питања и онај значај, што му га ми дајемо међу чисто-историјским питањима.

Ово је место узето из „Теофаније" Евсевијеве, одломак V, у новој библиотеци најученијега кардинала Мајја (чита): „о делима Петровим сведоче оне исте цркве, које су од тога времена засијале, као на пр. црква кесаријска у Палестини, црква антиохијска, сиријска, па и сама црква вароши Рима, почем је успомени потомства предано, да је сам Петар основао ове и све околне цркве. Тако исто он је поставио темељ црквама Јегипетским, па и самој Александрији, премда не непосредно, него преко својега ученика Марка, јер се у то време он бавио у Италији и код суседних народа."

Сад ћу да продужим списак имена: Комодијан, Луцифер калјарски, Кирил јерусалимски, Палемије Силвије, Атанасије ауктор Синопсиса, Хроникон, што је послат пред писмима Атанасијевим, Јулијан одступник, Јефрем Сирин, папа Дамаз, Оптат милевијски, Јулије Полуције, Филастрије из Бресчија, Амвросије медиоланси,

Григорије назијански, Епифаније (на многим местима), Пруденције, Теодор мопсујетски, Мојсеј хорењски, Јаков сарајски, Авраам маминконски, Нерсет несторијанац, Павлинин ноланси (на неколиким местима), Евсевије александријски, Јован Златоуст, Јероним на врло многим местима, Августин иионијски такође на многим местима, Лав велики и многи други до Григорија великог. Сви они причају, подпуно или одчести, о живљењу Петрову у Риму, или бар дају знак о томе. Ја бих могао још да побројим и таке отцеве, који, и ако су били удаљени од Рима и разликом језика и местом својега живљења, на често и религиозним осећањима, почем нису били католици, — такође су признавали овај факт за истинит.

Ето каки је замашан број и значај критичких сведока овога историјског највиднијег догађаја, који нема нужде да се потврђје каким особитим откровењем. А сад ћемо замолити за противне доказе од оних, који одричу овај догађај, и нама ће пријатно бити, ако се њихови доказу покажу као аукторитети.

Ми би заћутали, кад би св. Писмо тврдило, да је Петар умр'о на другом месту, почем смрт његова служи као највећи и најторжанственији предмет садањега спора. Па покажите нам у св. Писму ма и то, да је Петру забрањено било да буде у Риму, или ма како пророштво у том смислу. Осим догматичког значаја речи св. Писма, има много других видних факата, о којима оно сведочи. Уместо аукторитетиних доказа нама ће супрот мењу само два навода. Један од њих састављ а то, што се у школама назива *наводом ћутања*, и основа се на ћутању св. Писма по овом предмету; а други се састоји у хронологичким тешкоћама. Први навод већ нам је познат: ми треба да верујемо свему ономе, о чему св. Писмо говори; то је истина; но ми нисмо дужни да неверујемо ономе, о чему св. Писмо пређуткује односно историјских догађаја. (немир).

Ајде да дозволимо, на часак, да наши противници могу рећи, да живљење Петрово у Риму, по њиховом мишљењу, није догмат, и ми, слажући се с њима, одговорићемо, да је то само историјски факт. Ћутање је одричући доказ, и да повторим: узроци ћутања већ су неколико пута навођени, или боље, њих сасвим нетреба ни наводити, почем се имају у виду толики силни наводи, који су противни овоме ћутању. Што се тиче хронологичкога навода, и он није узет из св. Писма. Шта нам се дакле, у овом одношају ставља на супрот.?

Онај, који хоће да се користи овим наводом, треба пре свега да усвоји мишљење Елендорфа. Ваља нам пре свега признати, да

је уопште уобичајено тврдити, да је у тој и тој години десно се овај или онај догађај, а које друге опет године каки други догађај; но св. Писмо не даје нам хронологије, те смо ми сами принуђени да је састављамо (немир), и оне тешкоће и неспоразуми, што се у овом случају дешавају, проистичу, можда, од нашег неправилног објашњавања. Кад хоћемо да саставимо ма какву хронологију, ми морамо пре свега да узмемо за основ факта безусловно истинита и општепозната, па ако хронологија, коју смо ми саставили на основу речи св. Писма, не буде имала у себи ових истинитих факта, онда не треба у томе да кривимо св. Писмо, него себе саме. Протестанти сваке године прерађују хронологију св. Писма, па опет нити су постизали, нити ће постићи по овом предмету сугласности. У чему се састоји истинитост, нећу да кажем, живљења Петрова него Павлова у Риму? Шта је Павле био у Риму, о томе говори св Писмо, говори св. Лука, па говори и сам Павле у својим писмама. Не само за јеванђеличког протестанта, или католика, који сматрају св. Писмо за божанствено Слово, него и за неверника, који непризнаје ни св. Писмо, ни откровења, овај је факт тако јасан и тако истинит, да није никако могуће одрицатига. Истина, један или два писца, између најбудаластијих рационалиста, — не памтим да ли је то био Мајер или Штраус, — желећи да докажу да ап. Павле није живео у Риму, дошли су били дотле, да су одрицали оригиналност „апостолских дела“, да су тврдили, да је посланица св. Павла подметута и лажна и да су измишљали још многе којекаке бесмислице, но нико није то удостојио своје пажње, нити је њихова наука нашла последоваоца.

А овај јасан, овај очевидан факт о живљењу Павлову у Риму, који служи као основа целој овој хроници, што нам се на супрот ставља, кад се он догодио? које године се догодио? ко зна то.

Евсевије рачуна да се он догодио 55. године; Бенгел и Сеп — 56; Јероним, Баронције и Капел — 57; Патрицијс — 58; Баснагије и Фогел — 60; Ховсон, Пирсон, Тилемон, Бертолд, Вурм и још неки — 61; Хуг, Шмит, Гемсен и још неки — 62; Михаелис, Спанхајм, Усерије и Ајхорн — 63. Но ако је хронологија до таке мере неопредељива, како ви можете, на основу ње, побијати таки несумњив и таким многим сведоцима потврђен факт? зар је Петар био као каква бројана штатуја, која је, кад је једном довезена у Рим, била ту тако прикована, да се више није могла помицати. Шта је могло њему сметати да иде из једног предела у други тако исто, као што је и Павле путовао од једне цркве до друге,

који је управљао римском црквом, па је опет могао бити то у Антиохији, то у Јерусалиму, то још у ком другом месту, куд га је позивао св. Дух.

Колико је, од прилике, требало дана да се може доћи из Кесарије у Рим? Нешто мало више од 15. дана. Истина, у то време није било пароброда ни жељезница, но због јаке трговине, коју је цело човечанство водило с Римом, било је врло честих, може се рећи сваки дан, прилика за путовање. (наставиће се.)

ГЛАСНИК.

Рукоположени су:

Јован Јовановић учитељ из В. Иванче окр. Београд. за ђакона 15 Марта, за свештеника 16. и намењен на парохију Сибњичку у окр. Београд.

Светозар Бранковић учитељ из Брзоода окр. Пожар. за ђакона 23. а за свештеника 25 Марта и намењен за капелана болесном јереју Станоју Милошевићу пароху Ореовачком истог округа.

Михаил Димитријевић ђакон саборно-београдске цркве 23 Марта за свештеника и намењен на капеланију протојереја београд.

Јавна благодарност.

Цркви Бранковичкој у окр. Ваљевском нижеименована лица изволела су приложити следујуће прилоге:

Г. Димитрије Јовановић учитељ основне школе Врачарске у Београду, царске двери, лепо украшене.

Аксентије Костандиновић трг. из Козлића, путир с прибором од хин. сребра, све фино израђено и позлаћено.

Кеја супр. поч. Алексе Мацаревића из Бабине Луке, јеванђеље у кадифи.

Јован Лелековић сребрар из Ваљева, дарохранилницу од сребра.

Станија супр. Јефрема Грујичића из Јошеве, завесу на царске двери и минеј месечни.

Свештенство и тутори цркве Бранковичке указују овим путем дародавцима мали знак велике признателности, а свештенство ће пред престолом свевишњег узносити топле молитве за здравље њихово и спасење душе.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор**.

У државној штампарији.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 8 Априла 1875.

Број 13	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

ЦВЕТИ 1875 ГОД.

Ове године десно се на *Цвети* и 6-ти Април, као дан у који је Србија добила градове од Турака. С тога су ове године Цвети прослављене свечаније но икада. Службу је служио г. Митрополит у граду — у Ружици цркви са многобројним свештенством. На служби је присуствовала и Његова Светлост. Следећу беседу изговорио је у цркви архимандрит Нестор.

„Тѣмже и мы цкѡ отроцы побѣдѹ хвалѧщѣ носѧще, тебѣ побѣдителю смєрти копїємъ: ѡсанна ко вишнымъ.“

Велики догађаји из историје хришћанства стичу се кадшто у сличним појавама и посљедицама са знаменитим и срећним тренутцима у животу народа. И онда, бл. хр. ништа лепше, ништа светлије и радосније, но таква слава св. цркве спојена са светковином спомена срећних по народ догађаја!

Најузвишенија црта вере нашега благог Спасаситеља, црта и основа, која тој вери крчи пут вечитости и отвара врата заједници свега рода људског: то је оно братство свију народа и она једнакост свију људи у народу, што је та вера прва отворено огласила и за стуб хришћанству поставила. Ни је-

дан народу новом завету не може се назвати *први, изабран* и Богу *најугоднији народ*! Ни један народ неможе хришћанског Бога назвати својим искључним Богом, који би друге народе мрзео, гонио и презирао. Већ, на против, врата су хришћанског божијег царства свима народима као и свима људима отворена, и благо онима, који зарана та врата виде и познаду! Хришћанство је дакле у основи својој вера светска, вера васионска у толико: да сви народи и сва племена људска имају једнако право на живот и развитак човечански, на усавршавање свију добрих особина и природних дарова својих, да имају једнаку наду на приступ у царство божије, на милост небеског Оца. Но све то имају само под условом, да непреступају главна начела Спаситељеве науке, да неруше основу његовој божанској вери: а то је да не газе право на живот и слободу другим народима, да варварски неискорењују и негњече друге слабије народе. Иначе, ако то чине, онда хришћанска, а на име наша прав. црква, колико је у основи својој *општа, васионска, саборна и апостолска*, опет, кад се тиче одбране потлачених народа и њихових најсветијих права, она постаје по превасходству *народна црква*, која своје верне крепко зове и прикупља на одбрану св. олтара и гробова, која у приликама и сама води на одбрану отаџбине, слободе и правде. И у таквим приликама наша св. црква показује своју велику моћ, као што и у овом срећном догађају, кога спомен од пре 60. година славимо, наши стари крсташ барјак из цркве Таковске развише и Милошу Обреновићу у руке га дадоше, те он, напојен јуначким духом наших дедова за крст часни и слободу драгу, одушевљено узвикну; *„ево мене, а ево вам рата с Турцима!“*.

Такав велики тренутак, као што је за народ Српски устанак на Цвети, исто је за Хришћанство свечани долазак Спаситељев у Јерусалим на последњу борбу пред васкрснеће. С тога светкујемо данас у целом Хришћанству велики и дивни празник *Цвети*, а уједно ми овде у Србији славимо и

знаменити дан Таковског устанка, од кога се после тешког труда, и после небројено жртава поче развијати самостални живот Србије. А још поред тога славимо данас и трећи, по наш народ а нарочито по Београђане, значајан и срећан догађај: добитак градова под блаженопочившим кнезом Михаилом.

И какав чудан и срећан удес на данашњи дан! Сва три ова догађаја: празник *опште — Христћански*, празник *народњи* и празник *наше општине*, — слични тако по своме карактеру, — сливају се данас у једну светковину!

Јест, ми смо се сакупили у овај дом божији, дом молитве, да сва три ова весела празника прославимо и да одамо достојну хвалу и славу преблагоме Богу, који у разним приликама шаље верним народима храбре и мудре вође, те их потпомаже и подиже на славу свог пресветог имена!

Но да би ову хвалу и славу Богу достојно одали, није довољно, бл. хр., да је само у речи и у овој светковини исказујемо. Ми ћемо тек онда достојно Богу бити захвални, ако животом, ако радом својим докажемо, да умемо ценити она благодејања, која нам он пружа преко изабраника својих.

Ми данас светкујемо дан устанка за слободу, као и дан завршетка нашег грађанског ослобођења, које под закриљем правде небеске и под заставом љубљене династије народне извојеваше врли предци наши.. Правда је основа држави.. Слобода је драгоцена и мила свакоме. Оне су услов правилном развићу нашег живота и уређења свију наших битних одношаја. У њима је темељ за успешно неговање моралне и материјалне наше снаге. А да би те небеске кћери, те врлине људске ухватиле код нас корена, треба пре свега да гајимо хришћанску скромност, слогу и љубав међу собом; треба непрестано да имамо пред очима заблуде и погрешке наших прадедова и несрећне посљедице раздора и мржње, које нам донесе пропаст на Марици, Косову и Каменици. Треба да се мишљу, речима и делима угледамо на оне велике представнике цркве и јунаке народа нашег, који себе

и своје земаљске користи жртвоваше за веру и отаџбину. Јер без ових врлина за цело ни велике државе немогу цветати ни напредовати, па у толико мање слаби и раздвојени нароли, који тек у једној општој народној мисли, у слози и пожртвовању, могу се надати да очувају и утврде свој народни самосталан живот.

Никада боље, него у дане оваквих општих светковина да се сетимо, шта смо Богу, шта народу и отачаству своме дужни. Никада боље нисмо расположени да тренутне наше одношаје, да личне користи и страсти заборавимо, па да се винемо духом на висину, с које ћемо прегледати у прошлости као и у будућности целе векове, и видети многе нараштаје и колена људска, како се крећу, боре и падају неки само у уским круговима личних препирања, а неки опет — но и то редки — с дубљим погледањем на праву задаћу човека и народа на земљи! Никада није приличније, као данас, да се запитамо: да ли с правом и достојно носимо име хришћанина, србина и грађанина, — име оца, брата и пријатеља, — никада боље него данас да се у себи замислимо, да ли са извесним, до крајности развијеним, осећањем и тежњама себичности и свога засебног живота и задовољства; да ли са слепим прецењивањем себе и својих заслуга а понижавањем и изопачавањем дела других људи и противника; да ли са страсном јагмом за тренутним и личним користима, а презирањем општег добра и општег напредка, — да ли са таквим манама и погрешкама можемо достојно славити спомен великих и светлих догађаја из црквене и народне повеснице, спомен светитеља и јунака, који нетраже од нас, да их само голим речима хвалимо, но да им животом и делима својим угађамо, да настављамо и вршимо оно, што су они одпочели и зашта су страдали, да ширимо све опште човечанске и хришћанске, као и народне врлине, да, колико је год могуће, практикујемо прописе чисте нравствености и побожности, и да се хришћанским и грађанским својим животом толико уздижемо, како би се и наше потомство могло

некада радосно и с поштовањем сећати наших дела и заслуга, као што се и ми сећамо наших таковских јунака. Јер, заиста, и ако је божанска Христова вера и Јеванђеље постало основа моралном животу и, готово да рекнемо, цивилизацији садањег света, опет још много и много треба труда, пожртвовања, обавештања и примера, те да вера буде у истини путевођа људима и народима у њиховом духовном унутрашњем животу. А тако исто с друге стране, и ако је ова наша мала и друга отаџбина слободна, но још млого и млого треба озбиљног, поштеног, и патриотског рада и самопрегоревања, млого увиђавности и слоге, те да се самосталност и слобода Србије утврди и да се под заставом њеном, и осталим притиснутим деловима нашег мученичког народа, извојује право на слободан живот у духу хришћанске правде и српске просвете.

Па с тога пре свега, драга браћо, хришћанска дужност и наш грађански и српски позив налажу нам, да овакве лепе и опште-народне светковине узимамо за повод и прилику, те да се унутрашње крепимо, зближујемо, да своје слабости и недостатке исправљамо, да се духом преображавамо и благом Спаситељу уподобљавамо, а грађанским и државничким делима нашим да се толико узвисимо, како би нас и најдаље потомство с благодарношћу помињало, као људе добре хришћане, врле и заслужне србе, који су не само умели да сачувају тековину својих отаца и дедова, него су кадри били, да ту тековину на духовном и просветном, на политичком и војном пољу умноже, удвоје и утроје.

Дај Боже, да се ове жеље у велико испуне, и да се скорим по свима и најудаљенијим и највећма угњећеним крајевима српским, а под светлом круном помазаника божијег Обреновића IV, заоре слободне песме на цвети: *Тјемже и ми јако отроци побједи знаменија носјаште, тебје побједителју смерти вопијем: осанна во вишних!* Амин.

Беседа на Ускрс.

„Воскресеніе твое Христе спасе ангели поютъ на небесехъ, и насъ на земли сподоби чистымъ сердцемъ тебе славити.“

Светли данашњи празник васкрсења Христова не само да људи на земљи свечано празнују, но и сами анђели на небу славе и своје небеске песме сједињавају са нашим земаљским. — После оноликог страдања, које је Спаситељ наш од безаконих људи поднео, после саме грозне смрти, коју је на крсту нас ради претрпео, устаје он данас жив из гроба, и долази међу ожалошћене ученике своје, те их необичном радошћу испуни и миром благослови. Овим божанственим чином својим најјасније је засведочио Христос, да је он истинити Бог, да је наука, којој је он учио, права наука божија, да је вера, коју је он проповедао, вера с неба донешена. Заиста је дакле данас „празник над свима празницима и торжество над свима торжествима“ као што св. црква наша пои.

Да Христос није васкрсао, нити би наука, коју је он проповедао, нити чудеса, која је на земљи починио, ни пророчанства, која су о њему предсказивали, — једном речју: ништа то не би било од велике важности; непријатељи хришћанства на све би сумњу бацили: на науку као и на свети живот његов, на чудеса као и пророчанства. *„Да Христос није васкрсао,* говори св. ап. Павле, *то би узалудна и вера наша била“.* (I Кор. 15. 14.) Овако је пак И. Хр. васкрсењем својим уклонио сваку сумњу о божанству своме, затворио уста свакој лажној науци о њему и положио истинити печат на све оно, што је учио и творио. — Да Христос није васкрсао, људска злоба и лукавство одржало би победу над највећом невиношћу, чеправда би овладала над правдом, лаж над истином, и убице његове могле би се пред светом слободно хвалити, да су право имали, што су највећег праведника на смрт осудили и убили. Но Христос је васкрсао, и тим најсвечаније показао, да истина и правда не могу остати у

земљи закопане, да невиност не може остати вечито погажена; Христос је васкрсао и разсејаше се врази његови и побегоше од лица његова сви који су га ненавидели.

Велика је ово утеха за све правоверне и добродетељне хришћане, јер их васкрсење Христово ободрава, да се не боје никакве злобе и неправде човечије, но да буду свагда постојани у врлинама својим, па ма злобни људи какве лажи и клевете на њи износили, ма их колико пред светом опадали и безчастили, ма их како гонили и злостављали; васкрсење Христово најјасније нас уверава, да свака лаж и неправда за мало траје, а напротив да је једина истина и врлина вечита исто тако, као што је и сам Бог вечит. — Шта је друго и могло оснажити у страдању своме толике свете мученике и апостоле Христове, ове очевидне сведоке данашњег празника, — шта би друго, до то уверење, да страдајући и умирући за правду и истину, страдају и умиру за саму вечност. И заиста благо њима, што су по примеру небеског учитеља у правду страдали, јер су се и онога света сјединили са самим Богом, и овога света спомен им се на земљи с похвалом слави; а напротив спомен мучитеља и гонитеља њихових изчезао је са лица земље као што дим изчезава, и као што се восак топи од огња, тако се губе грешници од лица божија....

Христос је, љуб. моји! као што видимо, васкрсао да покаже силу божанства свог и да победи неправду човечију; но он је уједно васкрсао и зато, да уништи смрт и да и нама верним својим отвори двери у вечни, блажени живот. — Желимо ли дакле бити учесници славног васкрсења Христова, то треба сваку грешну мисао, сваку нечисту жељу, сваку сурову и нечовечну наклоност из срца свог да искоренимо; треба да смо готови пре и живот изгубити, него неправду какву учинити, добро знајући, да праведник, ако и умре, у вечитом покоју и блаженству живи. *„Праведници ће засијати као сунце у царству оца небескога“*, говори Хр. спаситељ. (Мат. 13. 43.) — Јесмо ли били у животу своме злонаравни

и неправедни: то нас васкрсење Христово учи да се поправимо и да у свему бољи и богоугоднији живот започнемо; јер шта значи васкрснути? — значи, љуб. моји! устати и више не пасти; па зато ваља да ум и срце своје свагда подижемо горе к Богу, и да не допустимо да нам душа у дубљину греха утоне и вечито пропадне. Је ли нас когод увредио, ваља да заборавимо и из свег срца опростимо, да нам никаква страст, никаква зла воља не замути радост светлог празника данашњег. — Само с таким расположењем душе одазваћемо се достојно данас гласу матере цркве, те у друштву анђела чистим срцем прославити светло васкрсење Христово. Амин.

Ј. Вукадиновић.
ПРОТОЈЕРЕЈ

О односима српске цркве наспрам цркве цариградске од првих времена њенога бића, па до данас.

(од **Н. Ружичића.**)

(наставак).

Период детињства српске цркве и њена зависност од цариградске патријаршије.

I

Кад су Срби примили хришћанство и од кога. — Разновремено крштавање Срба. — Св. Кирил и Методије. — Прве епископске катедре у Србији. —

Хришћанство се појавило међу Србима, у колико нам је познато, још у ваикадашња времена хришћанства, па може бити чак и у оно време, кад још нису били подељени Срби од словенске породице ни састављали засебну народност. И заиста, ми Срби не би ништа погрешили, ако би признали, да се вера хришћанска јавила међу нама још у веку апостолском.[1])

[1]) Древношћу освештано предање говори, да је апостол Андрија проповедао хришћанство Србима још на месту првог њиховог становања; а после њега продужили су његови ученици: *Енеи*, *Нирит* и *Пеи*, који су се јављали

Но и ако признамо, да је хришћанство, заиста, проповедано међу словенима — односно међу Србима од једног ма кога апостола, то ипак признати морамо, да та проповед није се укоренила међу целим словенским друштвима. Пре свега Срби за распрострањење хришћанске вере и истине обвезани су месту положења, у ком су се они настанили; јер су били окружени хришћанским народима, који су их упознавали са хришћанским истинама и врлинама.

Историци српски: г. Раић, г. Медаковић, г. Давидовић, и други: г. Шафарик, г. Плин и г. Макарије једногласно говоре, да су се Срби налазили у прастара времена на *меотиском језеру.*[1]) И историја „Инглиског друштва" тврди, да ми Срби, заиста, произходимо „од тих Срба, који су у време рождества Исуса Христа живели око реке Волге, а после на 100. год. око азовског мора.[2]) Костантин Багренородни казује да су Срби живели у пределима близу Кијева.[3]) Осем ових поменутих сведочанстава може се још код млогих историка више или мање јасних потврђења наћи, да су Срби живели на кавказским границама у време апостола. Г. Раић, прегледавши географске разне мапе, уверавао је, да на западној страни касписког мора, у предјелима Дербенским находи се и у данашње време једна страна, која се зове *„Серванија".*[4]) Ово и јесте то исто место, које Саски (Мађарски географ) обележава прастарим стаништем Срба.[5])

одма по ле Андрије готово у свима местима прастарих Скита, док већ не су мученички живот свој свршили. Њих је кнез варвара (*Πατρα Αρχοντος*) бацио у реку под лед, с тога што не су хтели принети жртву идолима, јер им је то било од стране кнеза заповеђено. Святыхъ южныхъ Славянъ — Филарета мн. Генвар стр. 30. —

[1]) Истор. раз. слов. народа — г. Раића, I. 23. — Ист. Срп. народа — Давидовића I. 10. — Повјест. Срп. народа — Медаковића I. 21. — Plin. Hist natur lib. 6. c. 7. p. 306—307. — Слав. древности — Шафарика Том. I. 105. —

[2]) См. г. Раића у малој историји Срба 12 стр.

[3]) Тамо 13 стр.

[4]) Г. Раић — II, 134. —

[5]) У Мани Балтиде, Дона и Црног — приморја, која је нађена у Атини, има написано име Срба *σερβοι*, које још више служи за јаку потврду мисли о њиховом месту старог жителства — См. Жур. Минис. нар. просвеш. Ав. 1872. год.

Дакле из свега казаног може се извести тачан закључак да су Срби живели у тим предјелима, где је се почело врло рано проповедати хришћанство; а ако је то тако, то је природно предпоставити да смо ми Срби почели примати хришћанство још од првих времена хришћанства. Сад, по овоме, долази питање, који је то народ, што је први одпочео проповедати Србима хришћанство? — Очевидно је, да су то били грчки пропагандисти и да су они први почели проповедати, јер ширећи грчку цивилизацију на истоку, где није могла римска пропаганда продрети, она је у једно и пресадила у српска срца православно хришћанску веру. Али и ово ширење хришћанства међу Србима стоји у свези са општим разношењем хр. вере међу свима словенима; јер још у то време, т. ј. првих векова хришћанске епохе, Срби се нису подпуно одвоили нити су били сами за се неко оделито друштво. Те с тога, ако ћемо говорити о успеху цариградске пропаганде у време св. Златоуста међу Словенима, то тај успјех, без сваке сумње, може се однети и на Србе. — Такође, уколико нам је познато, св. Злотоуст шиљао је словенима пастире и учитеље из средине грка, који су без сваког двоумљења проповедали хришћанску науку и Србима и утврђивали међу њима црквени поредак.[1])

И тако хришћанство посејано међу Србима, може бити, апостолом Андријом, а подржавано помоћу и утицајем св. Златоуста и других цариг. патријара, распростирало је се међу њима полако — дотле, док се они несу, по дозволењу императора грчког Ираклија, у почетку 7 века (610 год.), преселили у грчке пределе. Неки део Срба населио је се у

[1]) У Фотија — Biblioth. c. 273, p. 1518. Блажени Теодор писао је о Златоусту, између осталог и то, да је Златоуст млого се трудио о разношењу хришћанства у Скитији и да је он први подигао олтар код скитајућих се Скита. И на другом месту опет говори „св. Златоуст, чувши да Скити, обитавајући око дунава, жуде за спасењем, послао им је пастире и учитеље“ — Сам пак Златоуст с усхићењем вели: „Скити, Тракијани и Сармати славе Христа. Christ, Episst. 107. —

те грчке области и млого раније, те заузме јужну Македонију близу вароши Солуна, где се и данас налази варошица названа по имену Срба „*Србица*“ (Сервија), коју су, без сумње, Срби основали. — Па како су Срби, у време пресељавања у те пределе источне империје већином били незнабошци, то многи историци и непризнају фактично ширење хришћанства међу Србима до нихова преселења у пределе грчке империје; но то је врло несправедљиво, јер ми имамо много докумената, да је се хришћанство међу словенима појавило у првим вековима хришћанске епохе, у броју којих били су и Срби. А кад су се Срби преселили у грчке пределе, где је готово сав народ био православни, тада је се међу њима и Бугарима почело брзо ширити хришћанство. —

Следствено, Срба је било православно — хришћанске вере и до преселења њиовог у грчке пределе под императором грч. Ираклијем, а и они — који су се пре тога преселили у малим и незнатним бројевима, такође су примили веру хришћанску до долазка њихове браће. — И ти, који су примили хришћанство још у својој првој насеобини, заједно са словенима, и ти, који су пре у грчке пределе дошли и хришћанство примили — узбудили су љубав ка Христу и његовој науци у својој браћи, који су још у тами незнабоштва били. У овоме је још и сам император Ираклије помогао, који је довео из Рима свештенике, те су их научили вери и крстили их. О томе имамо сведочанства од Конст. Багренородног, који врло укратко о том догађају говори. „..... **и находась (Сербы), вели он, къ подданнымъ у императора Грѣческаго, пришедши изъ Рима свящ**енниковъ императоръ (Ираклій) **крестилъ ихъ и научилъ дѣлать благоугѣстія**“. (De admin. imper. cap. 32). У овоме је пак и сведочба Конст. Порфирогенита односно крштења Срба у време цара Ираклија. Јаснијих и тврђих доказа нигди не налазимо о том знаменитом догађају у срп. црквенској историји. — Разсадници хришћанске науке — латински легати — једно због својег језуитског понашања са својом паством,

а друго и због незнања срп. језика. не беху радо примљени од стране Срба, с тога они наскоро и напусте своју паству, а нарочито због тога, што је и сам народ избегавао своје учитеље; јер ови беху вољни пропагандовати не само веру, већ и свој — латински језик, што је најжешће и озлоједило српско родољубље. Србин је више био вољан и саму нову веру напустити и занемарити, него ли свој матерњи језик — који га и разликује од других народности, па и од својих наметутих учитеља.

У самом овом тренутку религиозне кризе, кад су Срби остали без видљивих вођа у хриш. вери од латинских легата, опет је невидљива сила руководила их у испуњавању хриш. обреда и богослужења, и недаде им пасти у своју стару незнабожачку веру. — Находећи се српски народ у таквом жалосном стању, с једне стране, због недостатка добрих учитеља, који би им очували новонасађену науку хришћанску, а с друге стране, због насртања Сарацина (Арављана) на Србију, који им такође млого квара учинише и у црквеном и у грађанском друштву, Срби бише принуђени тражити заштите код источних хришћана. На истоку тада владаше познати Василије Македонац, Византијски император, који беше тако срећан, да једним покретом своје војске одбије од Србије Сарацине, што га је у очима народа српског и узвисило. У такој великој радости Срби, у име благодарности, пошљу своје посланике к Василију с молбом, да их он под своју заштиту, као народ њему одани, прими и да му пошље учитеље и проповеднике хр. вере из Цариграда, који ће их настављати у истинама православне св. цркве. —

Василије Македонац примио је ласкаво српско посланство и молби Срба дао задовољења. Свештенике и учитеље — Грке — пошље у Србију да Србима свршавају хришћанске обреде и да оне покрсте, који су издали били веру хришћанску због хрђавог понашања латинских пропагандиста и прешли у стару своју незнабожачку веру. Од овог времена настају ближи и

чешћи додири међу Србима — односно српске цркве и цариградске. Јединствено ово питање и занимаће нас у овим нашим чланцима, пропуштајући многе друге важне догађаје, односеће се к нашој црквенској историји.

Грчки свештеници, послани Василијем у Србију да проповедају науку хришћанску, беху исте среће — ако још не горе — од латинских пропагандиста у делу проповедања; јер њихова наука не укорењаваше се код Срба и не налазаше одзива, нити пак учитељи имађаху љубави код своје паствe, као год и латински. Они такође беху охола и надувена створења, на које Срби с презрењем гледаху. Срби су тражили учитеље, који ће их учити на њиховом матерњем језику, а Грци — проповедници, по свом фанариотском карактеру, гледаху на српски језик, као на дивљи — варварски, и с тога не жудише они, да што пре српски језик изуче и с тим придобију своју паству, већ напротив и они почеше пропагандовати код Срба за распространење грчког језика — заборавив, како су латински пропагандисти прошли, кад су и они били заједили претензију на свој латински језик. Срби пак, оставши верни својој народности а и свом језику, одма изјаве велико незадовољство против грчких попова а неки такође почну опет враћати се к својој пређашњој — незнабожачкој религији. Овде опет настају жалосни тренутци по српску цркву, који су је трзали до појављења словенских учитеља Кирила и Методија. Свему томе беху узрок јегоистични фанариоти грчки и властољубиви и частољубиви легати римски, о чему ћемо се у продужењу нашег чланка уверити.

Свакоме је извесно, да промисао божији неоставља онога, који тежи за добром и истином, па и овде је своју моћ показао; јер баш тада, кад код Срба и последња искра хришћанске светлости хтеде да се угаси, јављају се на њиховој територији нови пламеноносци хришћанске светлости — која продре својом брзином кроз све крајеве српске и својим новим

пламеном разпали гасеће се светњаке српских храмова. — То беху Кирил и Методије.

У I. половини IX века свршио је се најважнији тренутак у историји Словена. Мудри Костантин Философ — у монашеству прозвани Кирил и његов брат Методије обраћали су с великим успехом цела племена словенска. Они — појмив плодотворство проповеди на народном језику — одпочну проповедати слово божије Словенима на њиховом матерњем језику и ови их слушаху с највећим усхићењем и задовољством, и примаху га тако, да су се наскоро крстили сви Словени. Ови мудри првоучитељи словенски, — да би очували чистоту христ. учења код Словена, — измисле „Азбуку“ за словенски језик и преведу на овај свете књиге. Пространо говорити о заслугама св. Кирила и методија наспрам Словена у нашим чланцима, држимо, да би било сувишно, тим пре, што су скоро свакоме њихови радови на том пољу познати.

Срби и Бугари, живећи у суседству с Грцима, послужили су као прва арена апостолских трудова солунске браће Кирила и Методија. И од тог времена одпочето је правилно уређење црквеног поредка у Србији и силни уплив цариг. патријара на српску цркву. Но у чему се огледа тај поредак? Цариградска црква, видив укорењено хришћанство међу Србима, постарала је се осигурати га у средини њиховој уређењем правилне црквене организације. С тога нова — српска црква буде раздељена на јепархије.

Где су основане у то време нове епархије у Србији, и који беху први епископи у тим епархијама — Срби или Грци? Ко посвећиваше и одређиваше те епископе на новоустановљене епископске катедре у Србији?

Јасно је, да је грчко духовенство највише у томе претендовало; јер је оно највише приписивало себи у заслугу разношење науке хришћанске међу Србима, те с тога је полагало над истима неко духовно право, па на рачун тога и састављало јерархију српске цркве. Ка овом укорењавању

грчког духовенства међу Србима много је припомогао политички положај Срба у то време. Српски народ до краја XI. столећа није имао политичке самосталности, већ је био подељен на неколико жупанија, којима су управљали српски жупани; а ови, да би се одржали у својим жупанијама и у својој власти, подпомагали су грчко духовенство и први су признавали њихову духовну власт, према томе јако су се и трудили да укорене исту међу народом својим. Осем тога они су се (жупани) такође својски заузимали за разширење обрēдā источне цркве, за уређење јерархија и катедара митрополита и епископа, за укорењавање словенског језика при црквеном богослужењу[1]) и тим. под. Још до првих апостола словенских Кирила и Методија постојале су епископске катедре у Солуну и Диоклеји. И срби, који су се крстили још пре и у време Ираклија подчињаваху се овим катедрама и неимаћаху до Василија Македонца своје сопствене јерархије.

У време цара Василија, који је много допринео разширењу и утврђењуохришћанске науке код Срба, свака жупанија српска — као што сведочи Фарлатије — имала је већ свог епископа. Сљедствено, јасно се види, да су се Срби у то време потпуно предали у руке цариградском патријару и да је овај посљедни разашиљао своје епископе у све српске жупаније на новоподигнуте јепархије. Места тих новоподигнутих епископских катедара била су; Антивар, Будва, Котор, Скадар, Дривас, сопствена Србија (Poletum Serbium), Босна, Травунија, Захолмија, у Далмацији — Сплетска, Сирмиума (у Срему садашњој митровици), Смедерево и Београд[2]) Све ове епархије зависиле су од цариградског патријара и стајале су под непосредним надзором Солунског митрополита,[3]) који је такође потчињен био цариградском патријару. Но после неколико година, ради бољег надзора над епископима, уређена је још

[1]) Сл. Древ. Шафар. II, 17.

[2] Farl t. III, 58, 59.

[3]) Codin p. 332.

једна архиепископија јадранска (Jadrensis), којој је дато да надзирава над свима другим епархијама, сем Црногорске, Херцеговачке и Босанске — које су остале још под Солунском митрополијом. Новоподигнута архијескопија — односно митрополија јадранска имала је резиденцију у садашњем *Ваљеву*. И ова остала је са свима својим епископијама подчињена и у будуће цариградском патријару, који је задржао власт да посвећује и да утврђује Митрополита и епископе[1]). Из свега досад реченог јасно је: да иницијатива у подизању српске јерархије и црквеном развићу припада цариградско-грчкој цркви, да је грчко духовенство више него и ко други посејало семе Христове науке у српска срца, да су први српски свештеници били Грци, да су прве српске епархије у Србији подигли и уредили цариградски патријарси и да су на српским епархијским новоподигнутим катедрама први пут седили Грци. — Јест истина, да је неколико Срба до Кирила и Методија, — а нарочито у пределима српским близу запада, — примило хришћанство од римских мисионера, који су долазили у пределе српске из Аквиле и Залцбурга. Али је то било још онда, кад је и на западу чистота вере и православља чувала се; но с појавом словенских апостола долази грчко духовенство у српске пределе, те својом ревношћу мало помало гони и истискњава римско духовенство из српских земаља, а крчи себи пут и спрема српску хијерархију[2]). Многи су се трудили да докажу, да је српска црква добила свој почетак и своје устројство од римске цркве, но труд им је узалуд пропао. Сва њихова оргумента тако су слаба и на лажи основана, да ни најмању критику не беху у стању издржати. Шта више, њихови су докази врло чудновати; јер, — видив неколицину Срба у Босни и Хрватској, који исповедају латинску веру, — они изводе закључак о вери свију Срба, да су они, тобож, у први мах примили латинску веру. (НАСТАВИЋЕ СЕ.)

[1]) Oviens. chris. t. II, p. 20.

[2]) Ово је јасно појмио г. Мацијевски и у својој „Исторји первобыт. церк. у Славянъ“ опширно описао. стр. 25—27.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор**.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 16 Априла 1875.

Број 14	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

Кратки опис Крсто-Благовештенске цркве, српског подворја, у Москви.

Црква Благовештења пресвете Богородице, која је сад црква српског подворја у Москви, најпре је била сазидана у 16-том веку под именом цркве „Свх. чудотворцех и безсребрникшех Кира и Іоанна“, и имала је два престола. Главни престо био је у име пресвете Троице, а споредни — у име свх. безсребрника.

Године 1765-те императорица Катарина II. изда указ да се ова црква развали, почем и онако беше грађом својом дотрајала.

Но да би обележила спомен 1744-те године, кад је прешла у православно-руску цркву и крстила се, она, чим ступи на владу 1762-ге године 28 Јунија, кад управо и пада дан свх. безсребрника, изда указ да се та црква изнова сазида. План и фасад за овај нови храм нацртао је познати у оно време архитектор Бланк, а разгледала га и одобрила сама императорица. Кад је полаган темељ цркви, присуствовала је и царица и својом руком припомогла да се стави први

камен у темељ. Исто тако присуствовала је она, и онда кад је црква довршена и освештавана, а то је било 19-г Јануара 1763 год. Значајно је да је то освештење извршио високопреосвештени Кир-Амвросије Зертис, који је пре био епископ Каменски, и баш у очи тог дана премештен с Крутицке на Московску катедру, те тако прву службу, коју је као митрополит царујућег великог града Москве одслужио, беше служба на освештењу цркве „*Кира и Јоана.*“

У цркви до деве певнице било је начињено „*царско место*“ са богатим накитом, на коме је стајала царица, и које је због издате грађе, у 1840-тој години разваљено и изнешено из цркве.

Црква ова од како је подигнута, па једнако до 1866-те године, била је црква парохијска-самостална, и у прво време до 1740-те године имала је 18 дворова нурије; од 1740—50-те само 8—9; а одавде до 1808-ме 7 кућа[1]).

У 1812-тој години Киро-Јовановска црква прошла је онако као и остале цркве. Њу разграбиште и опљачкаше французи, војници наполеона I. и однеше из ње све, што беше златно и сребрно, па чак и са икона поскидаше сребрне наките и окове.

Пошто Руси истераше Французе из Москве, црква ова беше опет возобновљена, а одма затим доби она и другу цркву у за се (као метох) са целом њеном парохијом. То беше црква „ѕсѣхъ сватыхъ“, а знала се под именом „церковь на кѣлишкахъ“. И ова црква обновљена је те исте године,

[1] Вала имати на уму, да у руским великим варошима има много цркава, које немају ни једне куће парохијске, с тога што је свуда значајан број цркава, па се нема одкуд да подмири; нарочито су у овоме оскудне биле цркве у оно време у Москви, која је по уверењу народног предања имала „сорокъ — сороковъ церквей“ (т. ј. 40 пута 40-т) дакле 1600 цркава. Но рећи ће се: па одкуда се издржавају те цркве кад немају ни једне куће парохије? Издржавају се од целог православно-руског народа, који непрестано и сваке године путује у веће вароши на богомоље и сматра за најсветију дужност, да што више од тих цркава походи и да по могућности остави у њима своју ковчежку. Ур.

и у њој се служило зими, а у цркви Кира и Јоана-лети, с тога, што ова црква није имала пећи (фуруна), које су тако нужне против руских мразова, да се без њих неможе одстајати служба. Ово је тако трајало до 1860-те године, а ове године та се црква затвори с тога, што се јавила потреба да се у њу сместе утвари и сво имање девојачко-Ивановског монастира, који се те године почео возобновљавати и преуређивати.

У 1866-тој години 18-Фебруара прогласи св. Синод цркву скѣхъ скатыхъ за цркву самосталну, а цркву Кира и Јоана придружи к овој као метох. Последњи настојатељ Киро-Јовановске цркве беше један од најбоље заслужних московских свештенослужитеља протојереј Ј. Ф. Загорски, бивши члан московске конзисторије, а сада настојатељ цркве „ксѣхъ скатихъ". За његово време црква Киро-Јоановска имала је, заједно са кућом и земљом, што је њој припадала, око 360 квадратних хвати простора; па је тако са тим домом и са целом том земљом, по закључку св. Синода руског и највишег царског решења, поклоњена 1873-ће годиче митрополији српској и подпала под управу српске јерархије на свагда. Српска црква има, дакле, сада као што имају и четири грчких патријара, — своје подворије у Москви с црквом и с двокатним зданьем, у коме на горњем боју седи српски настојатељ с братијом, а доњи кат с дућанима у три преграде дат је под аренду московском трговцу А. А. Колчанову на 6. година са арендом 1200 рубаља на годину.

Црква св. Кира и Јоанна стајала је више од 15 година затворена, па, наравно, у том доста дугом времену многа грађа отрулила је и у опште опала, да је изгледала као каква пустољина. Њу је сад требало готово изнова подићи и уредити, те да добије изглед сличан изгледу своје првашње лепоте и славе. Но у Русији скоро никад за тим не запире. Осећање руско напрам својих светиња вазда је било и вазда ће бити и остати снажно. А додајте ка овоме још и то, да је

ту, с појмом о цркви, спојена мисао *српске цркве*, које су чланови једноплемени и једноверни Русији, и на челу којих стоји митрополит Михаило, кога тако љуби и поштује вас народ руски, — па се онда нећете чудити што је ова црква тако одма нашла дародатеља за своје возобновљење. Да, благодарећи московском трговцу В. В. Сисојеву, који се за ово богоугодно дело заузе, те нешто пожртвовањем других, а нарочито са својих 10 хиљада рубаља ову цркву возобнови као што лепше и боље бити може. Она је сад снабдевена и иконостасом и свима нужним принадлежностима, на шта је потрошено 18 хиљада рубаља.

У прошлој 1874-тој години, а на жељу оних, који су ову цркву возобновили, дозволи синод да се промени првашњи назив ове цркве и да се при подизању новог престола подигне овај у *част Благовештења пресвете Богородице*, под којим се именом она и троноше 30-г Новембра исте године, као на дан првозваног апостола Андрије, у који је пре 44 године призната политичка и црквена независност Србије. Освештење извршио је Преосвештени Алексије, члан московске синодалне конторе, епископ б. Екатеринославски и Таганровски. С њиме су служили архимандрити: Венијамин ставропигијалног чудовог монастира; Виктор — сретенског монастира; Геннадије — подворија александријског, и Савва горњачког монастира (сада настојатељ исте цркве у москви), са више свештеника и саслужитеља. (Види опис освештења цркве српског подворја у „Сиону“ бр. 45. од прошле године).

(НАСТАВИЋЕ СЕ.)

К положају православне цркве у Далмацији.

Dalmazia cattolica и не предвиђајући да је са уводним чланком свога 9-ог броја обратила већ пажњу православних далматинаца на себе, ето је, звана незвана, у 12-м броју, где просту изјаву неколико Срба из овог краја, издану у обрану своје цркве, узимље као предмет свога умовања, те читава три чланка тој изјави посвећује.

Ја ћу овим да одговорим на те чланке, само ми је жао да г. писца не познајем. Држи се у обште да није баш потребито знати имена писчевог, доста је обраћати пажњу на оно, што је написано. Тог се начела и ја подпуно држим, — али дочим је г. писац удостојио спомена баш моју личност и тиме изазвао ме да му одговорим, то племенитије би било с његове стране да се је и он подписао, те бар би двобој поштен био. Доста је, чини ми се, неделикатно стати иза бусије те гађати у човјека, који ако и није баш зечије нарави, али би ипак волио знати ко у њ гађа и да ли гађа, што му је начелни противник, или што има њеке своје особите цјељи. Ако ми је начелни противник, знаћу га поштовати нешто више, него што он то знаде, ако ли је лични противник, онда ћу се другчије владати. Позивљем дакле овим г. писца да се подпише кад други пут буде хтјео узимати моју личност као предмет свог умовања, иначе нећу га моћи удостојити никаквог мог одговора и принуђен ћу бити сматрати га онаковим, каквим он неби желио бити.

Први чланак почиње се са поетичком сликом. Она показује да је г. писцу згодније са лирама боравити, него ли списе филозофа богослова преметати. И доиста, кад човјек прочита писчево умовање, мора га сматрати врло слабим богословом, да не рекнем, слабим у знању правила природне логике. Шта је г. писац хтјео казати са својим првим чланком, ја никако не знам. Он брка појмове о толеранцији и интолеранцији религиозној, као млади ученик Богословије, који је тек јучер почео изучавати историју цркве. Најприје г. писац осуђује, за тим одобрава, пак опет осуђује дописника талијанског листа „Il Dalmata.“ *У почетку* осуђује их што нам нуде књиге, из којих се можемо ми православни „правој вири“ научити, *мало ниже* каже да смо тврдоглави и да је убојито начело религиозне толеранције, него да морамо попустити и ступити у религиозно јединство, а какво је то религиозно јединство каже нам *на послетак*, парафразајући Далматове дописнике и привађајући нам цитате из књига Делингера и Шулте-а, што су ови написали прије нег што ће се одијепити од ватиканске цркве. Каква је ту логика г. писче? кажите јасно, одобравате ли оно, што је „Il Dalmata“ о нама православнима написао, или не одобравате? Ако је прво, онда вам није било потребито мучити се толико; могли сте просто осудити нашу изјаву и казати да су право имали дописници, кад су нам свјетовали да се из књиге кардинала Тости-а поучимо и онда би се разумјели. Ако ли пак неодобравате,

onda što niste odrješito kazali da su bezrazborити bili Dalmatovi pisci i da mi imamo pravo, što naša narodno-religijozna načela branimo. Ili jedno, ili drugo: a takovo pisanje dokazuje da vi, g. pisče, imate sasvim druge pjeli, nego što je branenje napadnute tokorse vaše crkve, ili pak pišete zato samo, da nešto u osbiljnoj religijozno-političko-ekonomičko-literaturnoj „Dalmazia cattolica“ napišete i da nečim novim podxranite religijozni fanatizam čitalaca sadapohvaljenog crkvenog časopisa.

Što se tiče *novog* načela, koje sam ja, po vašemu sućenju iznašao, to g. pisče dopustite mi, da posumnjam malo o vašem zdravom smislu, ili pak priznajte, da želite uništiti mir, zapodjeti borbu među pravoslavnim Srbima i rimokatoličkim Hrvatima i povratiti slavna za vas vremena unijatstva u Dalmaciji. Bez da trošim mnogo reči u razlaganju o tome, šta nas je pobudilo da iskažemo misao o spasonosnosti religiozne trpimosti, koja vam je rumenu krvcu uzbunila i koja vas je čak u Pitagorino doba prenjela, kažaću vam samo da smo mi time xtjeli da uzdržimo po mogućstvu prećašnju slogu, koja je među pravoslavnim i rimokatolicima postojala i da priholimo dalmatinske Hrvate poštovati naša religiozna ubjeđenja onako, kao što smo mi gotovi poštovati njih i u religijoznom odnošaju. Mi smo tvrdo uvjereni da bez uzajamnog poštovanja narodnih i religioznih načela nemogućan je valjan napredak sloven. življa u Dalmaciji; pri tome odsutnost tog poštovanja, bezdvojbeno bi porodila u našoj otačbini takove nerede, kakove ne mislim da bi ikakvi poštreni rodoljub želio. U vidu dakle da obezbjedimo sebe od svakog napadaja i da oslobodimo i sebe i vas od velikih neprilika, koje bi se mogle porodit, kad bi mi vas ili vi nas stali obraćati svome djerozakonu, mi iskazasmo, da nismo nakani voditi religijoznu propagandu među vama isto onako, kao što nismo nakani dopustiti da vi među nama takovu propagandu vodite. Poštena misao vodila nas je k tome, ako je pak kome volja izvrtati smisao naših rječi i na temelju toga snovati koješta, nas se to nimalo ne tiče.

Eto vam g. pisče odgovora na *novo* načelo, koje mislite da sam ja odkrio. Ako baš osbiljno računate da je ubitačnija po Dalmaciju religiozna tolerancija među pravoslavnima i rimokatolicima, nego li intolerancija, onda meni drugo ne ostaje nego požalit vas, što ste dopustili da vam zdrav razum tolike postrada.

Još ću vam ove rječi kazati, koje treba da vi g. pisče, ured-

ништво Dalm. cat. и сви други, који као ви мисле, добро унамте. Ми далматински Срби свјестни смо свог народног поноса и тврди смо у нашим религиозним убјеђењима толико, да нас никаква сила у томе поколебати не може. Ми нећемо ни под каквим начином допустити да нам се у наше светиње дира и да се ма чија, била то народна, била религиозна пропаганда међу нама распростире. Ми тврди остајемо при увјерењу, да би убитачно било за све, кад би ми стали србити вас Хрвате, а знамо да би жалостне појаве изазвали, кад би стали привољевати вас да се ултрамонтанства каните и да у крило свете православне цркве ступите. Ми ћемо се клонити свега тога због оне љубави, што к нашој милој отачбини гојимо, али уједно и вас совјетујемо да се каните нападаја на нашу народност и цркву, јер би сте, вјерујте, на велико зло ударили. Особито се каните дирати нам наше православље, јер је истинитост његова проникла нам и ум и срце; са своје пак стране ми ћемо, у интересу међусобног мира, принјети жртву на олтар вјеротрпимости и одказаћемо се да поучавамо вас у томе, какав је карактер ултрамонтанских начела, којима сте ви надахнути, надајући се да ће време само довести вас да поњате, до чега најпосле ултрамонтанство доводи. Ово је, ето г. писче, вама и свима осталима, mot d'ordre нас православних Срба у Далмацији!

Проникнут, као што сам, жељом да удалим све што може усколебати мир у мојој милој отачбини, мени је страшно тешко водити спорове таковог рода, који подхрањују небратске односаје међу православнима и римокатолицима у Далмацији. Али томе ја крив нисам; кад ме изазивљу, ја морам да одговорим, — и зато да г. писцу дужан не останем, ја ћу сада промотрити оне „алем-изреке", које је он из списа бивших научењака његове цркве извадио да ме поучи, како extra romanam ecclesiam non est salus. Ја нећу ни да нажње обраћам, г. писче, на ону вашу аргументацију, да се не гледа *ко* шта пише, него *шта* ко пише; а нећу пазити ни на оно друго, што ви казујете, да једна ствар написана остаје у пуној својој важности и онда, кад је исти писац са новодобивеним доводима опроврне. Нећу, велим, обраћати пажње за то, што би ово моје разлагање прешло у просто оцјењивање школског саставка младог ђака, коме треба казивати, како се са вишим настојањем и марљивијим учењем долази постепено до точнијег познавања истине; — привешћу вам само неколико цитата из *западне* црквене књижев-

ности, као паралел вашим цитатима из Делингера, да је стање православне цркве *најсрамотније* и *најпокварење*.

Црквени историк J. H. Kurtz у свом Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte I. 358 каже: „Erwarten wir nicht das Unmögliche, und messen wir die Zeit nach ihrem eigenen Masstabe, so müssen wir staunen über die Blüthe der Gelehrsamkeit, die sich seit der Mitte des neunten Jahrhunderts vor uns aufthut und sich sechs Jahrhunderte lang unter aller Ungunst der Umstände erhält. Die Entwickelungsgeschichte dieser Gelehrsamkeit ist noch lange nicht genug aufgehellt. Das plötzliche Auftreten derselben und ihre ausdauerungsfähige Kraft gehört fast noch zu den Räthseln der Geschichte.“ „Die mittelalterlich-byzantinische Literatur ist zum grössten Theile noch ungedruckt. Nur die Historiographie macht eine Ausnahme davon. Es war nicht der wirkliche oder vermeintliche Unwerth dieser Literatur, der solche Missachtung nach sich zog, sondern vielmehr die feindselige Gesinnung gegen die lateinische Kirche. Der grösste Kenner dieser Literatur war der convertirte Grieche Leo Allatius, der sich auch um dieselbe durch gelehrte Forschungen und Editionen ausserordentliche Verdienste erworben hat. Sowohl er, wie die übrigen Theologen der röm. Kirche wandten ihre gelehrten Mühleistungen fast ausschliesslich denjenigen griech. Schriftstellern zu, die sich der Union geneigt bewiesen hatten“.[1])

У својој Dogmengeschichte I. 521 вели Baumgarten-Crusius: „Es ist wirklich schwierig, bei einer fortwährenden grossen Unbekanntschaft mit den mittelalterlichen Schriftstellern der griech. Kirche, hierüber mit voller Sicherheit zu urtheilen. Der sicherste Beweis indess, dass das Licht der alten Wissenschaft und Gelehrsam-

[1]) „Ако ми нећемо да тражимо оно што је немогућно и ако будемо мјерили време по његовом правом мјерилу, то се морамо дивити процвјетању научености у грчкој цркви од 9-ог вјека пак за читавих шест столећа, при свима непријакама тадашњим. Историја развића те учености у многоме још није одкрита. Изненадни појав и дуготрајна сила њена спада у загонетке историје“. „Средњевјекова визант. литература већим дјелом још је непознана; само историјографија саставља у том односају изнимку. Необраћање пажње к тој литератури јависи не од дјејствителне или уображене ништавости њене, него од противног правца њеног наспрам латинске цркве. Велики зналац те литературе, обраћена у латинство грк Лав Алације, својим научним истраживањима и издањима велику је услугу оказао науци; али и он, као и сви други богослови римске цркве, обраћао је своју научну пажњу само к оним грчким писцима, који су к унији расположена били“.

keit in der griechischen Kirche erhalten blieb, bleibt immerhin noch die Thatsache, dass es Griechen waren, die, theils vor, theils nach dem Fall von Constantinopel, dieses Licht in der lateinischen Kirche anzündeten".[1])

Обраћајући пажњу на лажно суђење Делингера о православној цркви, чувени Овербек[2]) позивље тог историка латинске цркве да се научи безпристрастију у историчким испитивањима код свог субрата Пихлера, који у својој књизи „Geschichte der kirchlichen Trennung zwischen dem Orient und Occident" (1.550) вели: „Der Anfang hiezu wird damit gemacht werden müssen, dass die Katholiken mehr als bis jetzt noch geschicht, mit dem Studium der orientalischen Kirche sich beschäfigen".[3])

Што пак приводите Делингерове рјечи о стању руске цркве, то ми вам се не чудимо, јер повјероваете авторитету, пак их и приведосте, али се чудимо са цјелим свјестним свјетом Делингеру, како је могао он, као знаменити римски публицист, бити у такој заблуди и исказати оно, што ни ви, г, писче, који ни мало не познајете, не бисте исказали. Та Бог помогао тог блаженог Делингера, је ли могуће да не зна, да одавна у руској цркви постоји св. Синод, као парламентни сабор, састављени од епископа и других великих црквених сановника; је ли могуће да не зна, да тамо постоје и врло честе конференције свештеника, да има неколико друштава, у којима учествују и свештеници[4]), да имају четири знатне духовне академије, које заиста неуступају вашим сублимисам, да има около шестдесет сјеменишта, у којима се спремају са шестогодишњим течајем кандидати к свештенству, да има до сто деведесет духовних училишта са шестогодишњим течајем, у којима се спремају кандидати за сјеменишта; не може се појати, како да знаменитом

[1]) „Зајиста је тешко, при непознавању средњевјековних списатеља грчке цркве, које се и данас још продужује, судити о тој цркви с подпуном достовјерношћу. Најјачим доказом тога, да је свјетлост древне науке и научености сачувала се још у грчкој цркви, служи онај факт, да су на име Грци како до пада, тако и после пада Цариграда распаљивали ту свјетлост у латинској цркви".

[2]) Die orth. kath. Auschauung im Gegensatz zum Papstthum etc. Halle a/S. 1865 рад. 86—87.

[3]) „То ће се започети, ако католици буду се бавили са изучавањем источне цркве више, него што је то досада било".

[4]) На пр. „Общество любителей духовнаго просвѣщенія", којега је дјеловање око ширења религиозно-моралне просвјете у свима слојевима руског народа до данас уљенчано сјајним успјесима (Прав. об. 1875. II. 331—339).

Делингеру није био познат, кад је своје дјело „Kirche und Kirchen“ писао, ниједан од многих великих духовних часописа (а има их около 20), без да спомињем о епархијалним извјестијама, што при свакој еписк. столици излазе; тако исто је непоњатно, како је могао Делингер не знати о врло богатој руској духовној литератури, које производи превађани су и на француски, и на енглески, и на немачки, и на друге многе језике.

После овога ми би вам могли, г. писче, привести још огромну количину цитата из списа ваших научењака, да вам покажемо како сте слабо извјештени о стању православне цркве и ви и сви они, који ваше назоре дјеле, али нећемо више да трудимо наше читаоце. Ако нас опет изазовете ми имамо доста готове грађе за одговор, а међутим упућујемо вас да у погледу Делингера прочитате бечку „Presse“ од 17 Марта т. г. и неколико бројева раписког Меркура.

Што се најпосле тиче вјести, што из бечког Vaterland-a приводи г. писац, доказујући како се *грозним* мјерама служе православни у Русији да обраћају у православље т. зв. унијате, ја не бих одговарао г. писцу, него би му казао, да је то прјесна лаж, коју, осим других новина, изнесоше свјету на видик ено и „Osservatore triestino“. Али дочим је г. писац и ту нашао за добро удостојити баш мене своје пажње, у намјери, да ме ваљда мало поучи, то привештћу и ја њему, да га мало поучим, што пише о овој ствари један од гласовитих Бриселских духовних чачописа „L' Union Chretienne“ у своме 3-ем броју ове године: „Il est certain que le gouvernement russe n' a jamais usé de violence à l' égard de ces grecs-unis: qu' il a protégé leur culte et leurs usages contre les entreprises des latins; que l' administration a plutôt mis des obstacles à l' union avec l' orthodoxie qu' elle ne l' á favorisée. — Quant aux 50.000 grecs-unis du diocèse de Khelm qui viennent de se réunir à l' orthodoxie, les papistes veulent ignorer que le pape a puissamment contribué á cet heureux événement pas son bref, omnem sollicitudinem qui tendait a latiniser complétement le grecs-unis. Placés entre le latinisme, augmenté de noveaux dogmes, inconnus méme aux anciens latins, et l' orthodoxie qui avait conservé le culte et la doctrine professés par leurs pères, le grecs-unis de Khelm ne pouvaint hésiter. — L' union a été solennellement consacrée le 12/24. janvier. . . . Les papistes diront et repeteront, comme ils l' ont fait déjà a satieté, que le grecs-unis sont violentés par le gouvernement

russe. Jls inventeront des nouvelles fables, répéteront les anciennes, et ils tromperont quelques ignorants. — Au lieu d' attribuer au gouvernement russe des violences qu' il n' a jamais commisses, les papistes feraient mieux de reconnaitre que c' est leur fanatisme et leur rage d' innovations qui ont surtont contribué à ramener à l' orthodoxie une population sérieusement chrétienne, et qui était toujours restée orthodoxe, à part la juridiction papale qui leur avait été imposée de force. — Si, dans les Eglises latines, il y avait plus de foi, on verrait se manifester chez elles le même mouvement qui entraine les grecs-unis vers l' orfhodoxie, c' est-à-dire, vers la seule Eglise qui ait conservé la vraie doctrine apostolique"[1]).

После овога објављујем г. писцу, да му више никада о последњем обраћењу 50.000 к православљу говорити нећу зато, прво, што о безсмисленим измишљотинама није вредно говорити, а друго зато, што би доведен био да назовем г. писца разним неподобним именима, која би вређала достојанство овог часног часописа. —

У осталим предметима пак, све оно што због малог простора овог часописа нисам могао сада исказати, доказаћу г. писцу други пут, ако он, одговарајући на ово моје, назове се својим именом онако, као што се ја сво називам

У Задру 29 Марта (10 Априла) 1875. **Н. Милаш**

---

[1]) „Заиста рус. правитељство није никада употребило насиља са унијатима; оно је штитило њихов култ и њихове обичаје против нападаја латинаша; оно је скорије стављало запрјеке сједињењу са православљем, него што га је подпомагало. — Што се тиче оних 50.000 унијата из холмске епархије, који се присједиње к православљу, паписти неће да знају, да је баш папа највише допринео овом срећном догађају кроз своју посланицу o tempore sollicitudinem, која је смјерала да сасвим одатиши унијате. Налазећи се између латинаша, умноженог са таковим догматима, који су чак и старим латињанима непознати били, и православља, које је уздржало обреде и науку, што су њихови оци исповједали, унијати холмски нису могли даље оклевати. — Сједињење с православљем свечано је одпразновано било 12/24 Јануара ове године. — Паписти ће казати и оспоравће, као што су то већ довољно и учинили, да су унијати били присиљени рус. правитељством. Они ће измислити нове басне, оспоравће каквог незнаницу. — На мјесто да приписују рус. правитељству насиља, која оно није никада употребљавало, паписти боље би учинили, кад би признали да су фанатизам и њихова тежња к иновацијама највише допринјела да се придружи к православним један народ управо христијански и који је увјек православним и остајао при својој папској власти, која му је силом наметнута била. — Да је у лат. црквама више кјере, и код њих би се показао онај исти покрет, који води унијате к православљу, т. ј. к једној цркви, која је сачувала истиниту апостолску науку" (L'Un. chret. 1875. III. p. 110—112).

О одношаима српске цркве наспрам цркве цариградске.

(наставак).

Ови историци — који тако мисле — чине се, као да нечују и незнају ни то, да и сами католици признају, да је српски народ коначно примио веру хришћанску и у истој подпуно се утврдио за време царовања Василија Македонца посредством грчког духовенства. Шта више они нећеју да знају ни за то, да је св. Савва, први архиепископ српски, — родивши се од знаменитих родитеља српских, васпитао се на Атону, где није било ни једног римског манастира, нити га пак и у данашње време има, — посвећен за архиепископа српског у Никеји грчким патријаром и у својој пастви ревностно утврђивао православље. Прејемници његови такође су следовали стопама великог просветитеља српског и чували веру својих отаца.[1]) Ови пак лжеисторици, извртајући факта, тврде, да је, тобож, св. Савва био намесником римског папе, који је се у то време находио у Цариграду, и да је, тобож, православље појавило се код Срба тек у почетку XIV столећа.[2]) Но ово су све измишљотине паписта. — Срби се и данас тврдо држе православља и ако се многи находе под тешким игом свирепих тирана монголскога племена, и ако и у данашње време и сувише трпе притешњења и са стране латинских језуита у Аустрији, и са стране грчких сребролубивих фанариота у Босни, Херцеговини и старој Србији. — То нам може послужити као жив и јак доказ, да су Срби и у стара времена жестоко бранили и чували у средини својој *православље*. Ретко је се догађало, — а то су чинили из политичких интереса, — те су понеке личности остављале православље и прелазиле у католицизам.

---

[1]) Летопис Данилов. вид. Рачка II. 389.

[2]) Oriens chist. т. II. p. 319—321. види глас. X. 190.

Оснивајући се на свему оном, што смо о крштењу Срба казали, можемо смело рећи: Срби су од времена апостолских па до XI столећа примали хришћанство у разна времена у већим и мањим групама; њима су хришћанску науку понајвише проповедали Грци, с којима су они били од вајкада у близком додиру. Срби су изодавна навикли се били гледати на Грке и на њихово духовенство, као на људе, који су испуњени хришћанском истином. Из овога се може извести то, да су Срби предостављали грчком духовенству не само право учења, већ и црквено уређење и управљање. Шта више, оно је завладало свима религиозним интересима српске цркве и само њихово подчињење цариградском патријару природно је подчинило и српску цркву. Сљедствено, зависност српске цркве од цариградског патријара јавља се, као историјски приготовљена; — због тога, мâ како духовенство грчко, са својим ревностним заузимањем на утврђењу хришћанске науке, било за народ српски корисно, ипак оно није могло потпуно удовлетворити свима религиозним потребама Срба — премда једноверног народа. Према овоме могао би се извести закључак овакав: *хришћанство за дуго време није било основним начелом српског живота.* У овоме је тек могао успети — при сађејству промисла божијег — само св. Сава, први архиепископ српски, који је *добро појмио нужде свога народа.* Њему једином, кроз толика столећа, беше суђено, да развије и на висину независности подигне српску цркву. — Даље ћемо расматрати, каки су били унутарњи одношаји српске цркве наспрам цариградске у овом најтамнијем времену у историји српске цркве....

II.

Латинска пропаганда у Србији. — Борба грчког духовенства с латинским мисионерима. — Колебање Срба у вери. — Установљене словенске архиепископске катедре под називањем „Прве Јустинијаније (Primus Justinianus) доцније прозвана Охридска. — Узрок што су Срби више тежили к цариградском патријару, него ли римском папи. —

Истинску истину рекао је један даровити и учени Дубровчанин Никола Пуцић (Pazza), кад је казао, да је „ре-

лигија без пропаганде немислима", јер то се потпуно огледа на латинским пропагандистама, који још од прастарих времена, па и дан данас упражњавају и врше ту мисију. То нам сведочи њихова ревност у продужењу толиких векова, коју су они (католици) употребљавали у разношењу католицизма код нас и код свију других народа. С тога нек се нико не чуди што су се они тим оруђем служили, кад су своју веру и међ Србе разносили. Срби онда као несамосталан народ, накланао се је по својим политичким назорима час Цариграду, час Риму; јер као што је год пропаганда ишла од римске стране, тако је и од цариградске. — Ово разношење хришћанске науке са две стране — обе јаче од Срба — и колебало је Србе у својој вери, коју су од апостола примили. Ово насилничко намештање науке хришћанске Србима и једне с друге стране није донело никаквог стварног успеха српском народу, него га још и поколеба у вери хришћанској — те више пута одступаше од исте и враћаше се у наручја своје прастаре — незнабожачке вере. Шта више овакі поступци доведоше га до сумње и о самој вери и незнађаше којима пре да верује: да ли грчким мисионерима или латинским легатима. А све ово најзад примора Србе, те једном приликом и грчким и римским мисионерима рекоше: „ми и нежелимо подчињавати се ни једној туђој цркви — т. је. ни грчкој, ни римској, — и њеној пропаганди, већ желимо имати своју сопствену цркву и своје свештенике." И ево одакле још ниче клица међу Србима о националној јерархији, јер борба и међусобно тарење проповедника грчке и римске цркве имаћаше штетан утисак на религиозно осећање српског народа и подкопаваше уважење наспрам обе јерархије. Но одкуд искрсну латинска пропаганда међу Србима, те источне представнике цркве постави у врло хрђав положај? — (наставиће се.)

ГЛАСНИК.

Рукоположени су:

Аврам Крстић из Ражња окр. Алексиначког, свршени богослов, рукоположен је за ђакона 25 Децембра 1874 год. а за свештеника 29 истог месеца и године и постављен за пароха I парохији подгорачкој у округу Црноречком.

Милија Поповић из Врбовца окр. Црноречког, богослов, рукоположен је за ђакона 20 Децембра 1874 год. а за свештеника 1 Јануара 1875 год. и постављен за пароха врбовачког у окр Црноречком.

Јосиф настојатељ манастира Липовца (св. Стевана) у округу Алексиначком, 9 Марта ове год. произведен је за *игумана*.

Вићентије Поповић парох јежевички, који је ове године био и посланик народњи у скупштини, одликован је од стране свог архијереја црвеним појасом, који му је предат са следећим писмом:

Благоговејном јереју Вићентију Поповићу пароху јежевичком.

Пратећи вас на путу ваше у вишене службе свештеничке, уверили смо се, да сте, при свима тегобама, које свештеника окружавају, за сво време свога свештено-служења, били леп углед својој пастви у свему што је добро и спасително; да сте својим искреним заузимањем за напредак вере и морала хришћанског, као и осталога, што доноси стварна напредка црквеној општини вашој, придобили поштовања и љубави и изван своје паствe, која у вама гледа правог духовног оца и пастира.

На желећи да вам дамо видљива знака нашег задовољства на такој вашој искреној служби, те да вас још већма одушевимо у љубави и преданости према своме народу и светој служби својој, те да би у томе послужили за углед и осталим друговима вашим; ми вам дајемо архијерејски благослов, да можете носити „црвени појас“ као знак, којим црква отликује добре и ревносне свештено-служитеље своје, уверени будући, да нећемо престати и унапред бодрим око пратити ваш живот и рад, као и осталог клира црквеног, који нам је поверен и исти по заслузи оцењивати и награђивати.

епископ ужички
Викентије с. р.

Јавна благодарност.

„Нико не меће свећу под сто, већ на стô да светли свима.“ (свето писмо).

Имена добричинних лица никада нетреба да остану заборављена. Манастир Раковица, у странама историје својега бића, са благодарношћу бележи имена својих дародаваца између којих прво место заузима племенита госпоја Томанија Обреновић. Млогима од поштованих читалаца би ће познато колико је добра овоме монастиру учинила г. Томанија. Између млогих доброчинстава која је она досада изволила по уређеној јој побожности и душевној врлини указати овоме светоме дому божијем, подарила је још и *једно потпуно свештеничко црно одјејаније.*

Смерно братство Раковичко изјављујући овим своју најсрдачнију благодарност г. Томанији на њеноме дару, приноси топле молитве творцу васионе, за дуг живот и постојано здравље њено.

ИГУМАН М. РАКОВИЦКИ

Владимир са братством.

Дар саборној београдској цркви.

Црква ова обогаћена је следећим утварима црквеним:

Г. Илија Кораћ трговац ов. приложио је, за спомен своме покојном брату Ристи Кораћу, бивш. магазацији, једну одежду од кадифе са богатим накитом у вредности 40 дук. ц.

Породица почив. Ристе Параноса приложила је, за спомен почив. Ристи Параносу, бив. ов. трговцу, такође једну одежду кадифену са богатим накитом у вредности 50 дук. ц.

Породица почив. Гуше Боди приложила је, за спомен поч. Гуши ов. трговцу, једну одежду од фине стофе у вредности 50 дук. ц.

Свештенство и тутори цркве саборне изјављују дародавцима јавну захвалност на овим богатим даровима, који ће дуго и за много уљепшавати благољепије црквенско.

Дар цркви Радујевачкој.

Г. Дина Јовановић трговац овдашњи и његова жена Митра изволели су поклонити овој цркви просфоре за целу прошлу годину, с којим су поклоном уштедили цркви око 180 гр. ч., и г. Стеван Станковић трговац из Неготине и овога жена Перса изволели су у тој години поклонити три дарка од црвеног сомота у вредности 200 гр. чар.

Поред усрдне молитве, коју свештеник ове цркве приноси престолу свевишњега, за здравље ових побожних душа, подписани изјављују им овим пред светом топлу благодарност на овом њихном леном дару.

У Радујевцу 15 Фебруара 1875 год.

ПАРОХ РАДУЈЕВАЧКИ,
Стеван Величковић.

ТУТОРИ ЦРКВЕ РАДУЈЕВАЧКЕ,
Марин Поповић и **Јон Горњак.**

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 21 Априла 1875.

Број 15	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

Кратки опис Крсто-Благовештенске цркве, српског подворја, у Москви.

(свршетак.)

После овог кратког историјског нацрта цркве српског подворја у Москви, да опишемо сад саму цркву и њене утвари.

Црква „Благовештења пресв. Богородице“ нема сад два него један престо, са високим кубетом, у коме су изображени 7 анђела: Гаврил, Михаил, Рафаил и др. Иконостас је са четири спрата, сав са позлатом и са фино изрезаним и позлаћеним дрвеним стубовима. Врх иконостаса крунисан је дивним и великим крстом.

У првом спрату иконостаса ове су иконе: 1, икона Св. Троице; 2, Благовештења пресв. Богородице; 3, Св. Јована Предтече; 4, Св. Николе чудотворца. *Царске двери* изрезане су лепим изрезом и с ликовима: Благовештење пресв. Богородице и четири јеванђелиста. На северним олтарским вратима намалан је архангел Михаил, а на јужним — Гаврил. У другом спрату има 6 икона, дванаест великих празд-

ника, а у средини тајна вечера Христова. У трећем, ликови свх. апостола (по два на свакој икони) и лик пресв. Богородице са младенцем Исусом седећим на престолу. У четвртом — највишем реду иконостаса налазе се 2 иконе свх. апостола (по два лика на свакој) и икона старозаветне св. Троице; за тим — васионски Јерарси: Василије велики и Јован Златоусти. Свега икона у иконостасу има 29. — Иконостас је начињен по слици иконостаса крстове цркве „*Спаса свемилостивог*“, која се налази у конацима ростовских архијереја, у вароши Ростови јарославске губерније. Пред четири велике иконе, што су на првоме спрату, има 4 велика светњака, и четири позлаћена кандила. О зидовима црквеним, са позлаћеним рамовима висе 6 икона и пред сваком по један мали полијелеј са позлаћеним кандилцама. Те су иконе: 1, св. Сава, први архиепископ Српски. 2, св. безсребр. и чудотв. Кир и Јован. 3, св. апостол Андрија првозвани. 4, препод. Сергије радонешки. 5, светитељи Московски: Петар, Алексије, Јона и Филип. И 6, св. Василије блажени и великомученица Варвара. Све ове иконе (са изузетком св. Савве и Кира и Јоана) израдио је познати вештак И. К. Кондрат по пластично-златном пољу. На икони св. Савве, која је дар од митрополита српског Михаила, израђене су светитељске хаљине са фином позлатом, а лик Кира и Јоана украшен је сребрно-златним одеждама са венцима златним око главе.

Певнице су од свуд наоколо позлаћене и црвеном чојом постављене. До десне певнице подигнуто је митрополитово место, над којим виси мала икона св. Савве. На сред цркве висе два велика полијелеја са 30 свећа.

Дуварови и сводови црквени измалани су ликовима светитељским све по златном пољу (алфреско). Над источним сводом, што је над иконостасом, измалан је првовенчани Стефан (Симеон) и Симеон мироточиви, цареви српски. На северној страни: св. Кипријан митроп. Московски, родом Ср-

бин; св. Петар митрополит црногорски; св. Атанасије велики; Кирил и Јован милостиви, патријарси Александријски; св. Димитрије митрополит Ростовски; св. Спиридон епис. Тримитунски; преподобна Параскева и преп. Ангелина деспотица српска. — На јужној: св. Арсеније I архиепископ српски; св. Максим митрополит Угарскловлашки (родом Србин); св. васионски јерарси: Василије велики, Григорије Богослов и Јован Златоусти: св. Мелетије патр. Антиохиски и Кирил патр. јерусалимски; препод. Данијил и Симеон столпници. Над северним (улазним у цркву) вратима, измалано је спаљивање моштију св. Савве, а над јужним — страдање првомученика за грчку слободу и независност патријара Григорија V. На западним дуварима измалано је: спуштање у гроб Спаситеља, српски цар Стефан Дечански и Милутин. На конку, који веже женску цркву са мушком, измалани су по своду: праведни Филарет милостиви (за спомен митрополита Московског Филарета); великомуч. Георгије победоносац и Димитрије мироточиви — Солунац; а доле по дуварима: Равноапостолни Костантин и Јелена, и првоучитељи словенски Кирил и Методије. У самој препрати у кубету измалано је: Успење пресв. Богородице, Преображење и Вазнесење Христово; на западном дувару: Св. благоверни кнез Александар Невски, као успомена цару Александру Николајевићу, који је и даровао ту цркву јераркији српској; и великомученица Катарина, за успомену имераторице Катарине II. која је ту цркву саградила. На сред ове препрате виси полијелеј од 12 свећа.

Црква ова има два барјака. На једном је изображена св. Троица и Архангел Михаил, а на другом — Благовештење Богородице и светитељи Кир и Јован.

Олтар заузима четврти део храма, који је по форми сличан *препрати*. Просто је и жртвеник од граничева дрвета, но први је обложен кипарисном даском. На источној страни — на зиду измалана је *тајна вечера*. У олтару су

ове иконе: Владимирска и Калужка Богородица, Страдање Исуса Христа, Распјатије, Дванаест господских празника, и праздник свију светих. За престолом — Распјатије Ис. Христа и поред овог Богородица и св. Јован еванђелиста. На *горњем* — (са лепо изрезаним м позлаћеним стубовима) месту, изображен је И. Христос седећи на престолу.

Антимис на престолу освештан је преосвеш. митрополитом Московским Филаретом у 1838-мој години, и дарохранителница је сребрна са позлатом.

Црква има у дужини 10 хвати, у ширини 4—5 хвати. Свега са олтаром заузима простора 40 хвадратних хвати.

Првашњег иконостаса иконе одкупио је поменути добротвор Сисојев, па је оправио на поклон у Црну Гору, да се у тамошњим црквама употребе.

Опис црквенских хаљина и других утвари донећемо доцније.

ДОПИС ИЗ ЗАДРА.

Није прошло два мјесеца дана како се к православној цркви обратише 50.000 синова њених, који су у туђинској вјери заблудили били, кад ево нови добитак броји православна црква, нову побједу слави православље.

25 Марта ов. г. на Благовјести, блага вјест проњела се је по православном свјету. У оној части *холмске* гр. унијатске епархије, која припада сједлецкој губернији, на Благовјести присаједиинило се је на свечани начин к православној цркви 42 парохије, а у исти дан изјавила је депутација исте епархије из оне части, која Љубљинској губернији припада, на свечани начин жељу своју а уједно и молбу, да примљени буду у њедро православне цркве гр. унијати из те губерније. Таким начином у Сједлецкој губернији број унијата, што се ово последње доба к православној цркви придружиште простире се до 100.000, а ако овима прибавимо оних 111.000 унијата из Љубљинске губерније, који свечано изјавишиште да хоће да се придруже к православној цркви, то количина присаједињених броји *девет десетина* свега народа, што састављаше бившу унијатску холмску епархију. Може се држати да и онај мали остатак

унијата, што још у руској царевини остаје, наскоро ће исчезнути под упливом благог примјера велике већине, која се у недро православља вратила.

У „Сиону“ већ је говорено било о важном значају тога догађаја. Ми ћемо сада да из знаменитог саборног акта свештенства холмске епархије, састављеног 18 Февр. т. г. и подписаног администратором епархије, првим саборним архипрезвитером Холма, члановима и секретаром холмске консисторије, ректором и инспектором холмске семинарије и викаријем катедралне холмске цркве, изведемо узроке, који побудише гр. унијате холмске епархије да се к православној цркви присједине.

Послије зрјелог обсуђења тога, како је изгубило сав значај ујамчење паше Климента VIII (1585 год.) и његових прејемника, да ће се у светости и неприкосновености чувати обреди и вјероук источне цркве у гр. унијата, послије прегледа свију покушаја, што су римско свештенство а наиме језуити чинили да изгладе сваку разлику међу унијатством и латинством, послије обзора жалостног стања у коме се, благодарећи интригама језуитским, холмска епархија нашла, кад је издана била 1873 год. консисторијална окружница да се успоставе црквени обреди на онакав начин, како је то било од Замотског сабора 1720 год., послије обсуђења на послетак Енциклике Пија IX од 13 Маја 1874 год., којом папа узакоњује сва извраћења и новоувеђења у богослужењу гр. унијатске цркве, којом благосиља одступнике од цркве и народа и којом побуђује унијате к непослушности Богом постављеним властима, — свештенство холмске епархије узимајући у призрење:

1. „да поступање римскога паше, — веле они, — коначно руши ону наравствену и духовну свезу, која је постајала између нас, као подчињеног свештенства и њега, као нашег светитеља и пастира, јер његово поступање јавно противурјечи смислу акта, на основу кога западноруски епископи подчињише се Риму, а противурјечи и смислу свију булла његових предшественика, који су признали светост источног обреда и неприкосновеност његову у унијатству;

2. „да данас у римско католичанство, по вољи истога паше, увеђени су догмати, као: о безгрјешном зачећу Богородице и о непогрешљивости папској, догмати, који су непознати нашим прецима, кад су унију склапали; даље, да проглашење овог другог догмата, т. ј. о папској непогрјешљивости повукло је за собом распадење и у самом римокатоличанству, јер врло многи привржењици

његови, налазећи да су поступци папини противни канонима, одказаше се од послушности рим. престолу и свакога сношаја с њим у црквеним пословима;

3. „да пребивање и надаље у унијатсву, слједств. у подчињености рим. пани, може дати повода злонамјереним особама, да у име католицизма и у интересу његовом посељавају међу нама и нашом паством раздор, да наведе сумњу на чистоту и правоту нашег дјеловања и да, побуђујући нас да против правитељства поступамо, ставе нас у немогућност да испуњавамо своје дужности сходно нашем звању, коме смо ми позвани по науци искупитеља и примирителя Господа нашег Ис. Христа, који је љубав, правда и мир у Духу светом;

„нама, који смо дубоко убјеђени у истинитости православља и који смо многовјековим искуством дознали сва многоразлична бједства туђег господства и подчињења Риму, друго ништа не остаје, него пожелити, да би подпуним успостављењем пређашњег јединства са православном црквом ми и паства наша могли наћи оно спокојство и духовно напредовање, кога смо до сада лишени били, а уједно, да сви древни устави наше православне цркве и сво древно богослужење буде утврђено код нас сада и у сва будућа времена. — ми, као посљедњи унијати, који у предјелима руске државе живимо и који смо не по нашој вољи, него усљед разних неблагопријатних околности однали од православља, придружујемо се сада опет к вјери отаца наших, вјерујући и надајући се да ће милостиви Бог излити на нас дарове свога милосрђа и да ће нас просвјетити светлошћу истине, од које се ми срцем никада удаљили нисмо, јер смо увјек у духовном обштењу били са једином, светом, саборном и апостолском православном црквом."

Из тог знаменитог акта, који је израђен био од најпрвих преставника свештенства холмске епархије, уз саучешће свију окружних протопрезвитера исте епархије[1]) види се најјасније да побуде к придружењу к православној цркви код гр. унијата нису никако биле онакове, каковим жели да их *Univers* или *Monde* представи, а на против оне произиђоше из свијесног појимања унијата свог фаличног положаја, у коме се налазаху за читава три вјека под влашћу папском, која није поштедила никаквих средстава, није им поштедила ни језик, ни предање, ни вјеру, само да их коначно од православља, а уједно и од своје народности отуђи, и у коме

[1]) Види Протокол сабор. свештенства и консисторије холм. епархије од 18 Фебруара ове године.

(положају) утврдила их је за сва времена папска енциклика од 13 Маја пр. год. „Свима је нама, — вели он у свом акту, — врло добро познато у каквом се жалостном добу находи данас холмска епархија, која жели да доведе у прави ред своје црквене послове и да успостави духовно своје благостање. Религиозно-нравствени живот паствe представља собом поље, на коме се довршује борба између старог и новог црквенобогослужебног обреда, борба са очигледним надмоћијем успјеха оне стране, која је предузела реформу у духу православља, као што нам јасно свједочи скорашњи факт придружења многих гр. унијатских парохија к православљу. С друге стране посљедња посланица[1] светога пане, налажући да се гр. унијати морају придржавати новог обреда, који никако нису својствени источном обреду, поставља нас и нашу паству у велике неприлике, које се у кратко могу изродити овако: или да останемо у послушности пани, и тада морамо нарушити темељита права уније и усвојити нови латинизирани обред; или да останемо при древним правима уније, и тада постајемо непослушни папској вољи, а паства наша остаје без духовне поглавице. Али дочим се паства без пастира распада и пропада, то шта нама остаје да радимо? Гдје да потражимо духовног руководитеља, који би за нас и нашу паству био оруђем освећења и наведења божанствене благодати? Све то побудило нас је да потражимо начина, како морамо ми поступити ради блага цркве, ради спасења душа, које су нашем старању повјерене и ради мира наше савјести."

После овога, што овдје изложисмо, позивљемо сав свјестни свјет нека пресуди колико значаја имаду измишљотине разних ултрамонтанских новина, које слепим приврженицима својима причају о грозним средствима, којима се тобож православни служе, да унијате к православној цркви обрате. Нека се из овог знаменитог документа свјестних унијата холмске епархије поуче сви они, којима су три у оку овакови догађаји.

Нашој пак *Dalmazia cattolica* савјетујемо да мало опрезнија буде у приваћању из њемачких и француских ултрамонтанских новина описање обраћања унијата холмске епархије, јер ће у противном случају изгубити и ону малу сјенку значајности, што јој још остаје, и постаће ништавим листићем, на који ће пажњу обраћати само они, које је знаменити патер Роберт у време последње своју „апостолске мисије" успјео утврдити у религиозном фанатизму.

---

[1]) Посланица ова, премда је управљена била на гр. унијатскога митрополита Галиције Сембратовића, али главним начином тицала је се положаја ствари у холмској епархији и туда је тајним путем у многобројним пстисцима растурана била од пољских попова.

О односима српске цркве наспрам цркве цариградске.

(наставак).

Појав латинске проповеди у српском народу објашњава се следећим:

Предели у које се настаниште Срби у прва времена, припадлежали су црквено-римској јерархији[1]) а не цариградској. С тога је Ираклије, имп. грчки и писао папи да пошље своје свештенике, који ће, дошавшим у његову дијецезу Србима проповедати науку Христову. Ево због чега се латинске пропагандисте осилише у српском народу. Цариградски пак патријарси не су могли равнодушно гледати на радњу и оснаживање латинских пропагандиста као и на ширење папске — црквене власти, те с тога се и изроди жестока распра међу цариг. патријарсима и римским папама. Латинским пропагандистама послужило је за олакшицу њиховог рада оно *дозволење*, које су грчки императори дали папи да се може мешати у српска државна дела. Папе, имајући уплива у српској држави, често су склањали на своју страну српске владаре, па су тако и могли да напредују у ширењу своје црквене власти међу Србима. Ова дуготрајна међусобна борба источне и западне цркве око власти и господства над српском црквом, свршила се — на срећу нашу — у корист грчкоисточне православне цркве. Успјеху римске цркве, — при свима њеним срећним положајима и помагањем грчких императора и српских владара, — стојаху на путу следећи услови: а) врло хрђаво понашање латинских пропагандиста наспрам Срба; б) неуређење латинских епископских катедара код Срба; јер папе не беху расположене установљавати у Србији епископске катедре; — в) што су Срби вазда умели ценити своју народност и свој језик — а то, у колико је било видно, латински легати желили су утаманити. Срби су такође вазда

[1]) Власт папа у тим пределима, које су Срби по долазку, заузели, постојала је до Лава Исавранина 717—741 године.

сећали се, да они не су од латинских западних мисионера примили први пут науку хришћанску, већ с истока од источних проповедника — апостола и њихових пременика. Па према томе увек су гледали на римске проповеднике, као на наметнуте учитеље — туђинце, којима никада поверења непокланаху; шта више често су се од њих клонили и удаљавали, као од неких зликоваца и непријатеља, а на против грчке проповеднике вазда су сматрали, као очеве своје и грчку цркву као мајку своју. С тога су Срби вазда укоравали ону браћу своју, која су примила хришћанство од папских мисионера и исповедали римско-католичку веру, и с великом ревношћу и љубављу трудили се обратити их у наручија источне цркве, у чему су много и успели; јер је врло лако било обратити их к источној цркви; шта више и они су се сами, увидав своју погрешку, враћали у крило источне цркве при првом удесном случају. Оваких примјера находимо код српских виших лица: краљева, властела и т. д. као н. пр. краљ Павлимир по повратку из Рима у Србију на крају IX столећа одрекао се латинске вере; исто тако и краљ Михаил (105) молећи папу Глигорија VII да му даде титулу краља обећао је примити латинску веру, но пошто је добио од папе титулу краља он је тада од обећања свог одустао; а тако исто учинио је и краљ Немања и још неки други. Али ни један од њих нити је био нити је остао веран син римских папâ и њихове науке. (НАСТАВИЋЕ СЕ.)

Да ли је апостол Петар кадгод био и живео у Риму.

(СПОР ИЗМЕЂУ КАТОЛИЧКИХ СВЕШТЕНИКА И ПАСТОРА ЕВАНГЕЛИЧКЕ ВЕРОИСПОВЕДИ 9 И 10 ФЕБРУАРА 1872 Г. У РИМУ.)

(НАСТАВАК.)

Није давно било, кад су најучењији, и у исто време врло практични на мору протестанти Смиф и Пенроз, оснивајући се на путовању Павловом и на причама из „Апост. радње" прорачунали

време за које лађе могу да доплове од Ћесарије до Рима. Ове су лађе предазиле 7 узала у сахату; дакле од Ћесарије до Пуцоле требало је 177 сахати, т. 7½ дана, па и сам Плинније уверава да је он, од Александрије до Пуцоле 9 дана, а од Александрије до Месине 7 дана путовао.

Ћесарија и Јерусалим, као што вам је познато, мало су даље од Рима, него мисирска Александрија. Из месине или Пуцоле може се за два или три дана стићи у Рим. По овоме, дакле, из Палестине до Рима није требало више путовати, него пола месеца; па ако је Петру дешавало се да бива и у Вавилону (где је растојање око 600 миља, т. ј. млого даље него до Рима, и како се у Рим путовало морем, дакле брже, а у Вавилон није се могло другојаче путовати, него с караванима (који нису могли у дан проћи више од 15—20 миља) онда и на ово путовање, ја велим, требало је употребити не мање од два месеца. Мене питају: зашто се Петар јављао то овде, то онде, и зашто се он бави на истоку? А затим веле, да, по хронологијском рачунању, он не би могао успети да дође отуда на запад, премда при прегледу ове хронологије, ако се ја не варам, ми смо случајно прескочили са 45 на 60 год. после рођ. Хрис. Ма како да нам се уобште чини хронологија истинита, но ако се њом не може да докаже факт, који је, по другим сведочанствима, тако истинит и општепознат, као што је факт живљења Петрова у Риму, онда је и само то довољно, те да се та хронологија огласи за погрешну и неистиниту, с тога, што хронологија, пре него што у извесној мери постане самостална, мора да има свој ослонац у несумњивим историјским фактима.

Ја ћу сад бити слободан да кажем својим противницима: ви нисте размислили о томе, да осим католика, који с вама заједно желе и траже истину, ви имате и друге непријатеље — невернике и рационалисте, који такође изучавају св. писмо, но не ради тога, да извуку из њега за себе душевну корист и истину, него да га разруше и униште.

Знате ли, шта би вам они казали, кад би хронологија заиста одрицала могућност Петрова живљења у Риму? Они, који не признају у св. писму божанствено Слово, казали би вам да о доласку Петрову у Рим сведоче истине сведончанстава, и ваше сопствене доказе употребили би против вас самих.

Дозволите ми да вам кажем неколико речи и о себи. Одкад сам почео да изучавам у св. писму налажење се цифре и хронологије његове, прошло је већ 41 година, а пре две године ја сам био сло-

бодан да изнесем публици на суђење мога тако дугог, премда још не свршеног рада. Узрок овоме било је то, што је пре кратког времена пронађен, у клиновидним натписима, дугачак списак асиријских епонома, т. ј. магистрата, усљед кога је од свију научењака многопоштовани Р. Лепсиус, — кога су као што вам је познато, прозвали патријаром хронологичких изналазака на истоку, — казао 1860 год., да је проналазак овога списа потр'о хронологију св. писма и да ће бити сујетан сваки покушај да се она сложи са св. писмом.

Неки чувени научењаци, као доктор Оперт, Де-Сољси и неки други давали су своје одговоре против такога погледа: ја сам се придружио к њима, но незнам, да ли ми је испало за руком да одбраним своје мишљење, али нема никакве сумње, да се оно, што сам ја по овом предмету казао, доста јасно разликује од свега онога, што је ма кад писано о хронологији св. писма.

Кад би наши противници посветили бар неколико часоза на трудно изучавање ових цифара, они се не би тако олако одзивали о хронологији св. писма. У осталом ми не водимо овде спор о хронологији, која се тиче Петра, и коју је противник наш сравњивао са хронологијом, коју је он извео из св. писма. Ми споримо о самом факту живљења Петрова у Риму. Ја и опет велим, ако је Петар пробавио у Риму ма и један час. Ми имамо право да сматрамо себе за победиоце.

Што се тиче 25-годишњега живљења, о томе је наш противник добро приметио, да и међу самим католицима то неки појимају тако, а други друкчије. Сваки од њих има своју хронологију, почем се из речи св. писма могу извести стотине разних побројавања. Нама је стало да докажемо, да је Петар био у Риму, и ако је он био у њему ма и један дан, онда ће бити лажно тврђење, да он никад није био у Риму.

Пре него што закључимо наш говор, хоћемо да учинимо неколике приметбе на говор нашег противника по неким предметима.

Пре свега да проговоримо о умним способностима Папија.

Истина је, да Папије није био човек јакога ума, но опет зато он је искрено и ватрено желио да се упозна са радом апостола и ученика Христових. По сведочанству Евсевија, он је у тој цељи много странствовао и посветно је на тај рад велики део својега живота, па баш зато, што он није имао стварајући ум, мора се закључити, да је он оно, што је слушао, повторавао без икаких допуна са своје стране, а повторавајући туђе, он није могао измиш-

лављати ништа, што би била његова сопственост. Кад се водила реч о научном мишљењу, он је лако могао пасти у погрешку, и заиста је и пао, како је примио у буквалном смислу израз о царству Ис. Христа, и разумео, да ће то царство да се оствари овде на земљи и да ће се састојати у непрекидним весељима и пировима — у непрекидном карневалу, у чему ће учествовати сви свети. Но да би се могло дати сведочанство о простом историјском факту у том виду, у каком је он о њему слушао, не тражи се особита способност или бог зна како јак ум. То се исто може да каже и о показаним речима св. Игњатија. Познато је, да су посланице Игњатијеве до нас дошле у врло различним видовима и нико није кадар да каже, које су међу њима истините и оригиналне, јер су неке од њих поправљане дометањем и коментиране су, а из других су чињени изводи. Па опет зато, речи, којима Игњатије даје знак о апостолима Петру и Павлу, находе се у свима текстовима његових писама, па и у самом сиријском преводу, који је најкраћи и који је пре кратког времена издан од ученога Тишендорфа, о оригиналности кога критичари се ни најмање не сумњају.

Мој поштовани противник на завршетку своје речи хтео је да докаже, како је неприлично мишљење оних, који под именом Вавилона хоће да разуму Рим, с тога, што је овај симболички назив био у употреби до времена хришћана, који су држали да се на Рим односе грозна за Вавилон пророштва Исаије, Михеја и других, осниваући се у томе такође на посланицу Петрову, Апокалипсис и посланицу Павлову. За бољи доказ својега мишљења он је навео речи Михајелиса — човека, коме се, истина, не може одрицати светао и висок ум, но који је писао тек на крају минулога века, те је с тога мало стар. Ја такође не могу да се сложим са мојим противником у његовом тврђењу, да бољи толковници старинскога предања не деле једнако мишљење о његовом погледу у овом одношају, али нећу да спорим о овом одељном питању. Само ћу приметити, да овде ниче неспоразум о томе, шта су стари источни писци говорили о овом предмету, почем један између њих, на име Индикоплевст из Јегипта, који је пропутовао исток и био у Сирији, одсечно вели, да је Вавилон у посланици Петровој халдејски Вавилон. И ако су ово мишљење исказали и неки доцнији писци XII, XIII, и XIV века, опет се ауктoритет њихов, по мојем мишљењу, не може претпоставити ауктoритету св. Јеронима и других неких, које је противник мој именовао, и који су тврдили, да се под Вавилоном разуме Рим. Најдоцнији пак писци нису одрицали,

да живљење Петрово у Вавилону није могло сметати му да буде и у Риму.

Да не би се продужавао спор о овоме питању, ја ћу сам да се позовем на сведочанство савременога и врло поштованога писца, који није католик и који је, уколико ми је познато, старији од свију германских толковника, на име Евалда, који, у коментару на посланицу св. Петра, што је прошле године изишао на свет, признаје, да Вавилон означује Рим и да је Петар ову посланицу писао из Рима. На овом основу не треба, чини ми се, онима противним доказима, што их износе Кларк и Михајелис, давати онаки значај, каки им даје наш противник. Из овога, што смо казали, види се, да се, не само католици, него и други писци сумњају, а Евалд сматра за сасвим неосновано мишљење оних, који назив Вавилона узимају у буквалном смислу. Своје наводе он не узима из предања, него из смисла саме посланице. Говорећи о његовом мишљењу, ја немам намеру да га усвојим. Циљ је моја у томе само, да се аукторитету Михајелиса и Кларка стави на супрот већи у овом одношају аукторитет, — да је Евалд могао се користити и измерити како мишљење Михајелиса, тако и нова испитивања по овом предмету. У осталом он свој поглед потврђује следећим географским саображајима: писмо, што је написано на пр. из Вавилона, није ишло најпре у Цонтију, после у Галатију, а затим у Кападокију и Витинију; него на против, оно би ишло најпре у Кападокију, затим на другу страну Азије у Понтију, а после у Галатију и Витинију. Овде је био непрекидан саобраћај морепловаца, који су из Рима путовали у Азију, па може бити и оних истих, који су дошли из Понтије са лађама натоварених рибом (tonni), и испразнивши их у Риму, одпутовали натраг у Азију и примили се да тамо предаду ову посланицу. Понт је био на морском брегу и пут од њега до Вавилона водио је преко Кападокије, па с тога се она и именује као друга на надпису посланице, а после су долазила имена осталих предела по топографском поретку, почињући од Понта, одкуда је она морала да се пронесе по свима другим пределима. Осим овога Евалд обраћа пажњу читалаца и на друге околности, што се у посланици находе, као на пр. на појавивше се гоненье, које је грозило како самом Петру, тако и становницима Понта, Витиније и Кападокије. Ван сваке је сумње, да је овде реч о гоненју, започетом од Перона у римској империји. Да је Петар тада живео у Вавилону, он се неби находио у опасности од овога гоненја, јер Вавилон није припадао римској империји. И опет велим,

ја не износим овде своје мишљење, него повторавам речи врло уваженога човека, који није католик, и стављам на супрот пређашњим — одживелим ауктoритетима најновије, тако рећи, данашње разрешење овога задатка. Ви, дакле, јасно видите, моји драги слушаоци, каква ситничарска и жалосна питања хоће да ставе на супрот овом великом догађају, који је основа целе цркве, не само за нас католике, него и за све, па и за наше противнике, почем је за свакога појмљиво, да ако је Петар био у Риму, онда се сви они које је Христос позвао и ради којих је дошао да их искупи, морају покоравати гласу последника апостола.

Па зар и може бити сумње о факту тако јасном и тако важном, о факту, који је потпуно одостоверен огромном множином сведока свију векова, свију времена, свију праваца, у коме се сједињавају стари јеретици са старим католицима, научењаци с простацима, исток са западом, папе с главарима схизме с патријарима других цркава, с онима који су се одвојили од Рима, — о факту, који је толико пута претстављан од живописаца, образорезаца, вештака сваке врсте? Зар се може сумњати о факту, који су сви људи, па ма којој хришћанској религији припадали, кроз толике векове, признавали за основ своје вере, за основ јерархије и власти њихове, којој су многи од њих приписивали деспотизма? И такав замашан догађај хоће да побију мишљењима некаких Михајелиса и Елендорфа због какве године, која је по хронологичком рачунању — излишна или недостаје?

Но да би дали одговора на све, на шта се позвао мој противник, ја ћу да проговорим о разлики позива што су их добили Петар и Павле.

Петар је, истина, одређен био да проповеда обрезанима, те је с тога и прозван био апостолом обрезаних, а Павле је био апостол незнабожаца. Почем пак у Риму није било обрезаних, то веле, да Петар није имао ни потребе да иде у Рим! Ја памтим, да је Цицерон, у својој речи за Флака, казао: „сад је ред да се каже о злату, што га Флак није допустио да се извози у Јудеју, но ово ја морам да говорим полугласно, да не би међу овим јеврејима произвео немир и побуну.“ Као што се види, јудејска колонија, која се недавно преселила била у Рим, била је тако јака, да је могла уплашити Цицерона и принудити га да шапуће. Коме је непознато, да су Јевреји после били под покровитељством Цесара и Августа? Па зар није код многих латинских појета сачувана успомена о tregesima Sabbatha? Један између њих рекао је: Solas

deducere verpas, т. ј. да пут (у Рим) стоји само за обрезане и ни за кога више. Зар нам Јосиф не прича како су ови јевреји силни били у Риму све до тога времена, кад је поред Нерона седа покрштена јеврејка Попеја? Зар они, који су отврдли у своме јеврејству, или они, који су одступили од стародревног закона, не спадају међу јевреје, којима је Петар имао право да проповеда јеванђеље, и ради којих је он, тако рећи, обвезан био да врши своју апостолску дужност? Зар нам Павле не говори о римским јеврејима? На последку, ја велим, да се таки озбиљан, таки торжанствен догађај не може одрицати само зато, што библија о њему ћути, што се не може да потврди хронологијом, коју сте ви сами саставили. Пре него би се могао одрицати овај факт, требало би имати доста јаких и истинитих за то доказа, који би кадри били да униште ову општезвесност, ову очевидност факта, ово убеђење толиких писаца кроз толике векове, који једногласно сведоче о живљењу Петрову у Риму.

Рибети. Мени, господо, остаје само да пожалим, што не могу, као мој противник, да кажем, да сам на изучавање овога питања посветио 41 годину својега живота, јер ја још немам толико година ни од рођења. Но опет зато и ја сам се доста потрудио те изучавао ово питање. Ја вас не молим да верујете мојим речима, или да их држите за безпогрешне; ја ћу вас молити само да пажљиво саслушате моје разлоге, па ако нађете да имају основа, да их одобрите, а ако нађете, да су без основа, — да их одбаците.

Наш противник је одпочео са објавом, да је се мој другар удалио од питања. Напротив мој другар је пошао управо к цељи и доказао је јединим сигурним доказима, т. ј. св. писмом, које и наши противници морају да поштују, да св. Петар никад није био у Риму. Наши противници, који, као научени људи, врло добро знају то, што је кроз толике векове писано против римске цркве, обично својим слушаоцима, који то не знају, говоре (могу ово рећи а да их не увредим): *то су та иста оповргавања, то је све једно исто.* Кад је римски богослов изрекао: *то је све једно исто,* онда је добар римокатолик дужан да се поклони пред духовном влашћу и да каже: амин. Но ми, који не приклањамо тако лако главу, који слободно претресамо и св. писмо, ми, напротив, само шире отварамо очи и хоћемо пре да очима видимо, него да верујемо.

Наши противници признали су, или, боље рећи, наш је противник признао, да је за њега довољно да докаже, као два пута два — четири, да је Петар био у Риму *ма и на један час.* Но

куд се дело његово 25-годишње првосветитељство? Ово је, дакле, питање изгубило сваки значај код наших противника.

Фабијан. Молим. Вратите се на питање, овде није реч о дуговременом живљењу Петрову у Риму, него о томе, дали је он био у Риму; тезис сасвим не говори о 25 година.

Предс. Тости чита Тезис: „г. Шпјарели ће јавно читати свој спис, у коме ће, на основу података из Библије и св. отаца, доказати, да св. Петар никад није бивао у Риму."

Рибети. Ја морам да приметим, да мојега противника нису опомињали на ред, кад је он говорио о томе истом предмету. Показујући разлику међу фактима, он је казао: факта се доказују историјским путем, и ови су докази довољни у већини прилика, а затим долазе факта духовна, за која је веома нужно руководство цркве. Но овде није реч о руководству цркве, него о живљењу Петрову у Риму. Кад је се мој противник могао удалити од питања, онда се и ја могу удалити. Ја морам да пратим сваки његов корак, јер, користећи се неравном месношћу, у коју ме је завео, он се може још и сакрити у каки-год угао. Дакле реч иде о врло простом факту: да ли је Петар био у Риму? Овде се ни мало не замишља идеја о старешинству, о коме је тако хитро дао знак наш противник. Он је говорио о стварима тајанственим, а ја, држећи се факта, доказујем, да живљење Петрово у Риму није ствар тајанствена, да би је морала црква потврдити, — није ствар таква, која би требала да се преради та таком месту, куда мене не пуштају. Кад ова ствар не би могла ући у састав обште историје, онда она не би била историјски факт, — и ево у овоме се очевидно показује, да је аргументација мојега противника неистинита. Ако је долазак Петров у Рим тајанствен, онда ја, као противник тајанствености и изучавајући историју просто, не могу да говорим о њему; па с тога, немогући никад наћи доказа за овај факт, ја ћу принуђен бити да се покорим руководећој власти цркве, т. ј. учинићу то, што на име наши противници желе да постигну и чему ми с наше стране нећемо да се покоримо, јер смо намерни да порушимо темељ католичког здања, доказавши, да у историји нема никаких дата, из којих би се могло извести, да је Петар био у Риму.

(наставиће се.)

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор**.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 30 Априла 1875.

Број 16	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

О одношаима српске цркве наспрам црвке цариградске.

(наставак).

Пошто римске папе, по својим комбинацијама, нису хтеле дати својим духовним синовима — Србима нарочите епископе, који би их утврђавали у вери, а и даље ширили хришћанску науку, — то грчки патријарси, увидив у томе велику неразсудност папа, поступише у овом одношају сасвим другчије. Још до императора грчког Ираклија постојале су епископске катедре на територији — коју су у време његово заузели Срби, кад су се овамо у грчку империју први пут доселили, — а наиме на крају VI столећа спомиње се митрополија Скадарска и епископија Диоклејска, која је првој подвластна била. Православно духовенство ових епархија борило се против западне пропаганде и добијало је сваки уплив западног духовенства — које је у равној мери трудило се да Србе к себи задобије — док, најзад, није Лав Исаврјанин у првој половини VIII столећа одузео од папе и предао патријару цариградском целу чест папске дијецезе, која се

налазила на балканском полу-отоку. Нарочити силни нападаји од стране папских легата појавише се доцније над Србима, који су на западу у Хрватској живели. И помоћу силног и ревностног нападања често они успјеваху у свом труду, те мало помало, најзад, завладаше свима тамошњим Србима и обрате их у католицизам у половини XI столећа. Једна источна црква много је зла овде претрпела од папских легата, а Срби још много више претрпели су нечувена гонења и претеснења од стране лукавих римских језуита, који, из превелике мржње на словенски народ, напосљедку укинуше им и национално име и назваше их *Хрвати*. Срби, озлојеђени тим нечовечним поступком папских легата, устану против њих и папских насиља с очајничком борбом. Они, шта више, позваше у помоћ цариградске патријаре, да им у овоме помогну, и ови су им заиста давали помоћ против безобразног нападаја папских мисионера. Познато је да су Хрвати, осећајући нужду у заштити грчког духовенства, још и пре слали своје посланике познатоме заштитнику источне цркве Василију Македонцу и чувеном поборнику православља Фотију цариград. патријару и молили их, да им пошљу научне свештенике из Грчке, који би знали и умели достојно заштићавати их од нападаја хитрих папских легата.[1]) Из ове молбе ми видимо, да су се Хрвати предали под заштиту цариградском патријару, који их је такође с највећим одушевљењем и радошћу примио у своја отчинска наручја и одма им слао своје учитеље, којима је строго препоручивао да ревносно бране интересе Срба — Хрвата и заштићавају православље од латинских крвопија — легата. Од тог времена почео је цариградски патријар управљати црквом у Хрватској и у свима пределима, у којима су Срби живели, разашиљао је на све те стране своје учитеље и свештенике да проповедају науку хришћанску и врше црквене обреде по установама православно-источне цркве. Папама су покадкад помагали —

[1] Const. Porph. in Vit. Bas. Mac. cap. LIX. p. 131. — см. глас. књ. VI. 75—77.

као што смо већ мало више казали — властољубиви српски кнежеви и великаши, који су желели одржати и утврдити власт своју у тим пределима помоћу папа. Тако, н. пр. тек што се јавило православље међу Хрватима — а хрватски кнез Бранимир, убив кнеза Сдеслава[1]), завлада његовим престолом. Но попевши се насилно на крвави престо, он виде да се налази у крђавом положају; јер се је бојао освете грчког императора Василија, који је и помогао Сдеславу да на престо дође, те због тога одма пошаље новоизбраног епископа Нонског Теодосија папи с молбом да га прими с хрватским народом у крило римске цркве под заштиту св. апостола Петра. На римском папском престолу тада сеђаше папа Јован VIII. Овај с највећом радошћу прими посланика Бранимировог новоизбраног епископа Теодосија и на молбу његову од стране кнеза Бранимира најласкавије одговори написмено кнезу: „Ми те примамо с отчинском љубављу, као свог ваљубљеног сина враћајућег се к апостолском престолу — у лоно матере твоје — св. рим. цркве. Ми те примамо у своја наручја и ради смо да ти покровитељствујемо нашом апостолском влашћу, да би благодет и благослов Бога, св. апостола Петра и Павла и наш био с тобом и сачуван те од свију јавних и тајних злотвора твојих. На Вазнесење Господње, у време сјајне и величанствене службе, ми, подижући руке к небу над олтаром св. апостола Петра, благосиљамо и тебе и сав народ твој и сву земљу твоју; нека ти Господ дарује и овде и у вјечности спасење и душевно и телесно и да срећно и у слободи владаш својим кнежеством.“[2]) У исто време није папа оставио ни самог посланика Теодосија без ласкавог пријема и одговора: „Ми ти отварамо наше срце и примамо те у наручја своја, — рекао је њему — и саветујемо те да не идеш странпутицом и да не иштеш бла-

[1]) Месеца Маја 875 г. — Шаф. — Слав. Древ. т. II к. II стр. 18.

[2]) Jann epist. CCXXIX in Patr. conpl. t. CXXVI col. 814. — Farl. t. IV. p. 207. — Глас. књ. VI, ст. 82

годети епископске против установа отачаских. Врати се с готовошћу у лоно апостолског престола, где су се и до тебе епископи учили медоистичућим догмама божанственог закона и добивали право вишег пастирског сана; прими и ти епископско рукоположење од апостолског престола и од римске цркве, која је глава свима црквама, да би под влашћу блаженог Петра и нашом, могао боље и без страха управљати народом.[1]) — Папа није оставио ни српски народ, ни његово духовенство без свог лукавог и одвећ ласкавог поздрава. Обузет радошћу што је народ изјавио жељу предати се к њему и западној цркви, он шаље свој апостолски благослов и пише му: „Почем сте ви, ваљубљена чеда наша, пожелили свом душом и свим срцем вашим вратити се у крило матере своје св. римске цркве, то се тиме неисказано радујемо. Ми смо готови да вас примимо с отачанском љубављу у своја наручја, само ако ви допосљедка будете чували своју жељу и обећање. А ми, подижући руке к небу, препоручујемо вас нашим св. молитвама Богу и благосиљамо вас сваким благословом духовним.“[2]) Ево с каквим су се ласкавим речима служиле папе, кад су Србе мамили к римском престолу. Сем таких ласкавих улагивања папа је слао и многе дарове кнежевима и епископима српским, — с чим су заслепљавали очи частољубивој и властољубивој госпоштини српској. —

Али ипак сво то лукавство папе и частољубље Бранимира и епископа Теодосија немогаху отргнути народ српски од православне источне цркве. И Срби у Хрватској усрдно чуваху све обреде источне цркве: словенско богослужење, наслеђе Кирила и Методија, код њих је се јако укоренило и разширило. Они се тако тврдо држаху источне цркве, да су се, при крају IX столећа, подчињавали епархији, која је припадлежала цариградском патријару.

---

[1]) Тамо.

[2]) Тамо.

Противници и јаки непријатељи православља и источне цркве — Бранимир и Теодосије — наскоро се преселе у вечност, а њихова места заузму ревностни заштитници православља и искрено одани ка источној цркви епископ Ђорђе и кнез Мунтимир (882 г.). Папа Јован VIII, неколико пута укоравао је епископа Ђорђа и кнеза Мунтимира за њихову привржености к источној цркви; саветовао им је, да се одрекну од царигр. патријара и да се покоре Нонском[1]) епископу Мелентију, који је такође исповедао православно-источну веру, али је признавао и власт папину.[2]) — Али ови прекори неимаћаху никаквог успеха. У то време јави се силни гонитељ словенског језика и жестоки непријатељ православно-источне цркве Јован, архијепископ сплетски и митрополит све Далматинске општине, ревностни поборник латинизма. Находећи, тобож, многе мане и јеретичке мисли у словенској литурђији, тражио је да се у свима црквама словено-српским при богослужењу уведе латински језик, јер вели: да „словенски језик, тобож, смета Словенима да се спасу.“[3]) Сад тек настаје још јача борба Срба против срамног нападања од латинских привржених. Срби, поштујући свој драгоцени матерњи језик, јако се одупру томе и реше се да сачувају словенску службу. Нападаји су од стране Латињана такође јаки били, а нарочито у оближњим местима око Рима, где становаху помешани насељеници пола Словени пола Талијанци. Најжешћа борба беше у Хрватској и Далмацији у време избора епископа и свећеника. — Словени су желили Словенина, Латини Латињанина: једни су желили службу на словенском, а други на латинском језику. — У овој борби постојала су два табора. Предводитељ првог православно-словено-српског табора беше епископ Нонски *Глигорије*, а

[1]) *Нона* је била главна варош у Хрватској, која је лежала близу данашње *Нине* на заливу Пунтадурског залива. — Слав. Древ. Таф. т. II. кн. 2. 31 стр.

[2]) Fajer I. p. 186: — Мацијев 50. — Глас. књ. VI. 84 стр.

[3]) Farl. ill. Sacr. t. III p. 86—92. Глас. књ. VI 85 стр.

на страни другог латинско-римског био је предводитељ архиепископ Сплетски, митрополит Далматински *Јован*. Православни епископ Нонски Глигорије, увидав велику опасност за православну цркву и за словенски језик, а немогући је одклонити, нити одолети жестокој навали Латина и њиховим многобројним следбеницима, реши се на последње средство, а то је: да се изчупа сасвим испод власти митрополита латинске вароши Сплета, а с тим и од папе и римске цркве, које одма и учини. Али тај његов поступак јако озлоједи не само Латињане, већ и многе Србе у Хрватској и Далмацији. С тога једногласно реше, да се то дело да на суд једном више јерархијском суду. Па пошто беше на гласању више паписта, него ли привржсника православља, и пошто се на страни паписта нахођаху кнежеви хрватски Томислав и српски Михаило са свима њиховим великашима, — то буде решено, да се то дело преда на решење папском, а не цариградском-патријаршеском суду. У овоме је највећу улогу играо Јован, митрополит Далматински. — Природно је било очекивати да ће то дело бити решено онако, како је се од папе могло и очекивати. — Папа Јован VIII уместо да реши оно што су спорне стране у молби својој тражиле, а он наједанпут шаље своје легате: Јована Анконског и Лава Пренестанског са својом врло лукавом посланицом.

У својој меденој посланици папа одговара целом српском народу и кнежевима, да они остану верни латинском језику и римској цркви, а да баце словенски „варварски" језик. А да би пак вазда у љубави били и живели с њим то им заповеда: да се покоре и повинују његовом послаништву; у случају ако се не покоре и небуду слушали, то им прети прокелтством — анатемом, и одлученьем од цркве. — Заповедајући да служе службу божију на латинском, а не на славено-српском језику, он у посланици својој вели: „Син је дужан говорити и учити оно, чему га учи његов отац." И назива сваког оног јеретиком, који иначе поступи и који би поступао и даље против његове жеље.[1])

[1]) Epiis. X. in Patr. curs. conpl. t. CXXXII. col. 809. Far. т. III. p. 94—95 — Глас. књ. VI. 85—87 стр.

Кад папски легати дођу у српске земље они сазову скупштину у Сплету 925 г. и под њиховим руковањем буде решено: да се Словени — односно Срби — одбију од тражења своје независности од папе и свог словенског језика; да се сви епископи српски и у будуће покоравају сплетском митрополиту, кога је сабор изабрао био за примаса све Хрватске земље. Осем тога они још реше, да православни епископи несмеду рукополагати те, који знаду словенски. С тим су папе хтеле да се сасвим уништи словенски језик и да неби нико могао служити на њему св. тајну. Врло је природно, да је се због оваквог саборског постављења морао број свештеника — Срба умањити. Латинском духовенству било је тада најстрожије наложено да ревностно пази, да се неби опет словенски језик у цркви појавио, те тиме се, по мнењу њиховом, ширило богохулство. Истина, ово безумно постановљење сплетског сабора и прекомерна строгост латинског духовенства, натерало је представитеље српске цркве да се на ново подигну против римске цркве и њеног духовенства, али на жалост у самом зачетку беху угушени и покорени.[1]) Јер и у ово време помогоше Латинима надвладати и покорити српске црквене представитеље њихова жалосна браћа и чемерни господари — српски кнежеви: Крешимир, Звонимир и други; а папа је њих награђивао с ласкавим речима и леним даровима. Тако, папа Глигорије VII посла краљевску круну Михаилу кнезу српском и назва га вазљубљеним сином, а то је баш и желио овај посљедни; јер у то време било је и немислимо, да се може когод назвати краљем без сагласија и одобрења папиног, и шта више докле га папа не назове сином својим.[2]) Но код свих трудова папа и њихових насиља опет није никако могуће било изкоренити словенско слово међу Србима. Српска црква, изузимајући две трећине Далматинаца и неколицину Хрвата, остаде верна православљу

[1]) Тај устанци против незаконитости повторавали су се више пута од 1000 до 1064 г. али су ваздa неуспешни били.

[2]) Farl. t. VII. p. 22. – Шаф. т. II к. 2, стр. 446.

и словенском језику. Срби се неуморно свом силом боришe за источно-православну цркву и словенски језик, док се најзад у XII столећу потпуно неотргоше од римске цркве и док неизвојеваше своју независну јерархију помоћу представитеља цариградске цркве, о чему ћемо у другом периоду нашег састава говорити.

И тако у борби грчко српског духовенства с латинским, за одржати превагу у Србији надвлада прво. У овоме помогло је много лепше понашање и високи нравствени поглед грчких проповедника.

Црква српска, као што се из досадашњег видити може била је готово при самом — тако рећи — свом рођењу свидјетељком и предметом покадшто врло саблазних и вазда више или мање недобросавесних сукоба међу Грцима и Латинима. Премда су разне околности јако упливисале на начин дјејствовања грчког духовенства у делу разширења православно-источне вере, али ипак нису се могли у овом случају сравнити са латинским језуитама, који су имали на расположењу свом сва могућа средства, па чак и светску власт свију римско-западних господара.[1]) — Напротив грчко духовенство вазда је дјејствовало на народ више духовно — словом и убеђењем, и ми незнамо из историје ни једног случаја, да су они у прво време употребљавали светску власт, (доцније су већ и они почели употребљавати као што ћемо показати мало ниже), при разношењу вере православне;[2]) шта више ми наилазимо на прекрасне појаве у одношају цариградске и српске цркве, н. пр, Срби призивају грчке свештенике и поштују их као своје очеве и учитеље баш и у оним тренутцима, кад су у најгорим политичким одношајима та два народа међусобно находила се. А српска црква односила

[1]) Нама су познати из грађанске опште историје многи примери, да су папе прекоравале римско-западне владаре с претњом проклетства — бацањем анатеме, да им, у разпростирању вероисповеди римске и у утврђењу њихове — папске власти с оружаном руком помогну.

[2]) Историја перв. цркве у славянъ — Мацјев. стр. 4 и 20. Глас. свез. X. 198.

је се вазда ка цариградској као својој матери. До душе представитељи грчке и српске цркве у време цара српског Душана свађали су се, али то није истицало из кривице једног или другог црквенског представитеља, већ из узрока, што је српски цар Душан желио српску цркву да узвиси на ступањ независности, као што је и своју државу узвисио и победитељком многих грчких земаља назвао. С тога сазове народну скупштину и на истој изабере патријара, којег цариградски патријар није хтео за дуго да призна; шта више баци *анатему* на српског патријара и на целу скупштину, која га је изабрала.

Материнско осећање цариградске цркве наспрам српске првих векова засведочено је и у другим одношајима. Она знађаше да је за потпуно успевање у разширењу вере и утемељавања православља међу Србима нужан национални језик, на коме би се слово божије појмљивије могло проповедати и предавати. А то једино, т. ј. слово божије на појмљивом за народ српски језику, беше довољно да пробуди у народу српском јак утисак и дубоко уважење наспрам нове за њега вере, и искрену љубав наспрам оних, који му српским језиком проповедаху. Римска црква није била у стању, — а и ако је била она није хтела, — проповедати Србима слово божије на њиховом рођеном језику; јер она је и само хришћанство сматрала, по својој охолости и частољубљу, за неподнуно и неистинито без латинског језика. — Ова благодет и узвишено доброчинство учињено је Србима од стране грчко-цариградске цркве. И гле! благодарећи Бога, она нам шаље изабранике божије Кирила и Методија, — и одма после ових видимо с једне стране брзо ширење вере Хришћанске и укорењавање исте међу народом српским, с друге пак — нагло ослабљење најмоћнијег делања латинских проповедника. Одма затим искрсе и други важнији узрок, који послужи да се вера хришћанска уопште код свију словена нарочито код Срба утврди — а то је појав црквених учи-

тела из саме средине српскога народа, које спремише за то свето и узвишено дело грчки свештеници, док напротив надувени и охоли латински легати сматраху за стид заузимати се тим радом, а нарочито водити разговоре и васпитавати оне на које су они гледали као на робове.

Нема сумње да ова заслуга у образовању и васпитању словенских пастира и учитеља највише припада словенским равноапостолним мужевима Кирилу и Методију. Јер они су основали школе у Бугарској[1]) из којих су изишли ваљани поборници њихових светих радова а наиме: Климент, Наум, Горазд, Савва, Глигорије, Константин, Ангелар и други. Ученици словенских апостола, изилазећи на проповед, достојно су продужили започету мисију својих знаменитих учитеља; они су с великим успехом заштићавали православље од нападаја латинске пропаганде и гајили словенско богослужење, а тиме су све јаче и јаче укорењавали хришћанство у срцима словенских народа. А зацело без народних учитеља и без јерархије словенске, свето дело првоучитеља наших, усљед силног нападања римских легата, без сваке сумње, увело би, као што је увело у оближњим пределима на западу, н. пр. Моравији и Панонији, где су мало помало латински учитељи истисли учитеље словенске, а с тим и словенско богослужење и православно-источну вероисповед.

Кад се пак појави архиепископија „Прво-Јустинијанска“ а с њом и самосталност словенске јерархије,[2]) тада се словенско духовенство с већом енергијом разиђе с проповеђу по свима пределима словено-српским. — Бугари тада проповедаху науку Христову Србима, Срби Бугарима; а и једни и други проповедали су на словенском језику у Моравији, Панонији, Далмацији, Хрватској и Руссији и, снагом словенске речи, дуго су давали одпор латинским проповедницима, који беху већ успели после Методија, да посеју кукољ у неким

[1]) Критич. изсл. об. истор. Болг. — Венед. стр. 48.
[2]) Времен. 1850 г. к. 5. ст. 4. — Часопис дух. 1871 св. I. 21.

словенским крајевима. И од тога времена, т. ј. од посљедње четвртине XI столећа господари латинско духовенство у словенским земљама, које су подчињене власти западних владаоца; а напротив у горњој и долњој Мизији — У Бугарској и у Србији црква је имала лепшу судбу, јер се ту све више и више умножавало духовенство словенско, које се ревностно трудило за преображај народа у духу православно хришћанске вере и источне цркве, и које се пуна три столећа IX, X и XI борило против свију мучких и пакостних нападаја на српско-бугарску цркву. Тако је трајало до краја XI столећа, а свршетком XI столећа Грци потпуно завладаше прво-јустинијанском (Охридском) архиепископијом и њеном катедром, а с њом и српском јерархијом. Од тога времена настају за српску цркву нове неприлике и сметње у њеном развићу; јер нови покушаји са стране грчког духовенства у Србији — односно разношења слова божијег — нису били од оне вредности, као што је то пре могло бити; свештеници — Грци нису ни сами опажали како доносе у српска друштва нешто ново, што саставља особити сталеж — касту, која дели свештенство од народа. Да, ова деоба грчког свештенства допринесе то, да народ изгуби ону симпатију према њима, као према својим пастирима; јер ова деоба и усамљеност њиховог сталежа ишла је на супрот српском обичају, по коме до примања хришћанства сваки родоначеоник српски беше уједно жрец — свештеник њихове религије. На кратко: привикнути Срби на своје једноплемене свештенике и на лепо међусобно очинско њихово понашање са својом паством, немогаху се више слагати ни са грчким свештеницима, које су у прво време до појава сопственог (српског) свештенства к себи дозивали и као очеве поштовали, слушали и њима у свима религиозним одношајима покоравали се. С тога, од укинућа прве Јустинианове архиепископије, настаје нова борба и то између пређашњих српских браниоца — грчког духовенства и српске цркве и њених представитеља. Ову борбу видићемо

у свима сљедећим периодама овог нашег састава. — А сад да рекнемо коју о унутарњем стању српске цркве и разним јересима, које су је узнемиравале и трзале у овом првом периоду, као и о борби српске цркве против истих јереса, што и јесте најглавније за нашу задаћу. Казаћемо уколико су цариград. патријарси у тој борби помагали Србима.

(НАСТАВИЋЕ СЕ.)

ДОПИС.

Г. Уреднице!

У Митровици $^{26}/_{3}$ 1875 год.

Кад смо се растали у Београду, ја сам вам обећао да ћу вас известити о стању бедне наше браће, којима је зли дух досудио, да још стењу под турским јармом. Због неких препрека, које нити је вредно да вам овде покажем, до сада се нисам могао одужити моме обећању, па сам зато можда и заслужио ваш благи укор...

Понајући пак племените ваше мисли према бедној овој раји и како се дању и ноћу трудите, да се бар путем штампе и јавних новина помогне овим уцвиљеним патницима, надам се да ће те ме извинити и ово мало редака уврстити у ваш духовни часопис.

Под ногама овдашњих Срба проломи се велики богаз; народ је уплашен и нагађа и прориче свашта. А зашто? за то, што још живи у великој глупости, што изнурен од петстогодишњег страдања изгубио је готово веру у се и у своју снагу. Ствар је већ призната: да сваки човек тежи још на овоме свету да постигне највећи степен рационалног задовољства, највећу срећу. Што су човекове способности разноврсније, тим је он способнији да ужива, да осећа задовољство и да се приближава највећој срећи. Човек у самом себи осећа: да је члан васионе и да је његова необходима потреба да живи и ради као члан васионе. Ово се осећање најпре открива у тежњи да живи и ради као члан друштва; да ради за веру и човечанство, за свој народ и своју општину.

Осећање — тај највећи покретач у животу — кад је добро развијено подстрекава човека да жртвује све своје земаљске потребе, па и сами живот ако дотреба, само ако опасност прети *вери и његовом роду*. А због овог вишег осећања људи се удружавају, покоравају се једном извесном човеку, кад делима он докаже: да је кадар да подчини или истреби силеткаше ситничаре, и да народ

стопи у један велики савез, да га поведе, охрабри на велика предузећа!

Овај се историјски факат находи код свију народа, шта више нема народа, који се је могао подићи до свог жућепог развића без јуначких воћа ванредних ћенија. Ову нам истину ставља пред очи наша повесница; јер у њој налазимо неколицину мужева, који су настојавањем и радом умели да народ уједине, спасу од пропасти и да га доведу до лепог благостања. Викача и букача је било, а и биће их у свако време, они су живе ране на живом телу народном; народ их је вавек презирао и, хвала Господу, данас је дотле бар код нас дотерао: да не верује ни њиховим лепим речима, ни углађеним беседама, већ им одпева овако: *покажите* ви злопатници, мученици *у делу:* да сте морални, да Бога поштујете, да хришћанске дужности тачно вршите и да истински љубите отаџбину, пак ћемо вам онда веровати".. Ми неможемо а да се не зарадујемо кад овака осећања у народу видимо, али шта да кажемо о исполинској нашој интелигенцији?

Што је огледало за лице, то је повесница за разум човеков. Бар наша повесница требало би да руководи сваког србина и да се на њу сви угледамо, из ње спасоносне за народ науке црпимо. На темељу ове повеснице нико несме одрећи: да је наш народ дотле цветао, докле је био побожан, морални. А кад је у нераду завладала себичност, разкалашност, неправда, да нам је тад народна слава потавнела! Наше народне коловоће хоће да народ подигну неким новим, бог зна одакле позајмљеним средствима, заборављајући: да је животворавајућа вера јединствено средство, које може да пробуди народ из самртног дремежа, да му ране залечи, махне, које су нам велико царство низринуле. одстрани и народно злопаћење оконча!

Подражавати својим старим страстима, — највећа је пропаст морална, а та је болест код нас мноте већ окужила..

Неодричем да немамо по где који изузетак, но позитивно тврдим да се више ради по ћефу, за собствени свој рачун, него ли да се народу помогне, да му се судба ублажи. Н. пр. наши су кметови већим делом златољуби, па с тога више иду на руку турцима и потурчењацима нежели својој браћи србима. Бог им судио! Многи наши синови бадава се школују на западу; јер нам више шкоде кад се у отаџбину поврате нежели користију. Наше је свештенство све од *Новог Пазара* до *Призрена* на најнижем ступњу развитка; па кад би знало и хтело да што за народ изради, њега спречавају

ненародни, богу мрзки великодостојници црквени бугари и фанариоти. Учитеља је код нас мали број, па ће их бити и мање због узрока, које ћу вам други пут назначити.

Бедни дакле народ, остављен самом себи, шта да ради, како да разкује ланце тешког окова? Лишен сваког права, сем што извлачи сваки боговетни дан батине, што плаћа харач нечувени, што скапава у апсанама и то све, чујте ме! пред очима хришћанских конзула, — нијел' чудо, да још живи и по црној се земљици вуче? А шта га још држи да сасвим не падне? *Жива вера.* Цивилизовани јевропејски народи! зар ви крвавим знојем заслужене ваше новце на ту цељ трошите, да нас пред образом ваших заступника бесни турци тлаче, гњаве, секу, муче, парају, касапе? Закука и запишта Италијански народ пре неколико година, и ви га ослободисте! Мађари се представише вама, као *неки азијатски мученьаци*, па већ задобише своја права! А ми?. Ево страдамо од толико векова па не само да нам нећете да помогнете, него нам још и одмажете бранећи нашег крвопију, турчина!... Неопомињете се да је турчин само тад на вас навaљивао, кад је прешао преко гомила српских лешина? Ни јели достојно вас укорно наш песник овим речима, које му је туга из срца изчупала:

„Европо! зар нечујеш
Плач убогих хришћана?
Ил' човечност ти нештујеш
Јер се тиче Славјана?..."

Вредили и даље да куцамо на вратима нехатних, окамењених срдаца јевропоских дипломата? Како су турци справедљиви и колико поштују св. домаћи храм србина, између тисућ' тисућа ево вам један пример гос. уредниче:

У Арханђелову недељу 1873 год. турчин Хаир Бадинић уграбио је *Велику, кћер Јована Воденичара србина из села Локоцрива* и пошто је с њом ајдучки живео до беле недеље 1874 год. Турци су *Велику* отерали у Сарајево, па за њу више ништа незнамо у пркос свију рекламација. А где су нам толике жене, девојке обезчашћене, синови изсечени? Боже! ил' нас спаси, ил' нас зови пред твој суд да више негледамо пропаст наше вере и нашег јадног народа.

М. М.

Поздравна беседа епископу Вићентију.[1])

Преосвештени архипастиру.

Иза жалости за много заслуженим г. владиком Јанићијем, становници ове околине, парохијани овог старог светог храма, задужбине славни Немањића, кога су нечисте руке свирџепи турака три пута палиле; искупили су се данас са осећајем велике радости хвалећи и благодарећи господу Богу, што дочекаше овај дан, у који милошћу божијом бише у достојени видети у лицу в. преосвјашченства, отмјеног госта и старешину свију цркви и манастира, богољубиме епархије ужичке.

Радост наша и наше весеље испуњава се тиме још више, што је узроком старости и слабости, блажено упојеног вашег предшественика, много година прошло од како архијереј у средину нашу није дошао.

Па зато је пожељело понтати овде и старо и младо, и мушко и женско, да види вас као новог архипастира; да се поклони лицу вашег преосвјашченства; да целује вашу свету десницу, и преко ње да запроси св. благослова од господа Бога и Спаситеља нашег Исуса Христа, чији лик на себи носите и чију поуку међу нас доносите; узносећи топле молитве к престолу Отца небеског, да доста година у повољном здрављу својом епархијом управљате, да међу нас често уздолазите, и својим поучителним беседама научите нас вјери и закону Божијем, утврдите међу нама љубав, према нашој светој вери и цркви, љубав према владаоцу и драгом отачаству, љубав међу ближњима, како би достојно одговорити могли позиву: побожни христијана и добри грађана, по рјечима светога писма. **Се нынѣ что добро, или что красно, но еже жити братіи вкупѣ, сеиь бо Господь обѣщал животъ вѣчный.**

ГЛАСНИК.

У прошлом броју нашег листа јавили смо како је одликован црвеним појасом јежевачки парох Вићентије Поповић, а дали смо јавности и оно писмо, које му је од стране свог Епископа преосвештеног Вићентија при спроводу тога знака испраћено. А данас јављамо, да су таквим истим писмом као и црвеним појасима за

[1]) Говорио парох цркве Карапске Петар Костић, кад је епископ Вићентије посетио њихову цркву.

одлично служење цркви и народу награђени истим Епископом још и следећи свештеници: Зарија Захаријевић парох Кремански, Михаило Радуловић парох Ужички, Василије Протић парох Карановачки и Михаило Поповић парох Трстенички.

Рукоположени су:

Никодим јеромонах и ученик богословије, рукоположен је 27 ов. мес. за свештеника.

Никола Трифуновић јеконом богословије рукоположен је истог дана за ђакона.

Некролог.

Момир Деспотовић парох Ноћански, преселио се 20 пр. мес. у вечност, и то од великих богиња. Лака му земљица у коју је легао.

Петар Јовановић из Београда, ученик II-ог раз. богословије упокоио се 22 ов. мес. после дугог боловања од суве болести.

Дар фонду свештеничком.

Новорукоположени свештеник Михаил Димитријевић, сада капелан проте Београдског, приложио је фонду свештеничком 1 дук. цес. које са захвалношћу бележимо.

Дар цркви Бољковачкој.

Цркви овој приложили су: Живан Живановић из Бољковаца један, богатим накитом украшен, чаршав за свету трапезу, у вредности 45 дук. цес.

Данидо Миличић из Криве-Реке, један свештенички окрут а наиме: одежду, стихар, петрахиљ, појас и наруквице, у вредности 24 дук. цес.

Савка, удова почив. Јовице Мијатовића — један *воздух* у вредности 5 дук. цвс.

Ђорђе Ђуровић из Ручића један крст и две рипиде у вредности 5 дук. цес.

Вуја Милошевић један епитрахиљ од 2 дук. цес.

Витор Недељковић, једне наруквице од 2 дук. цес.

Мара удова из Бољковца, један крст, дарак на путир од 5. д. ц.

Панта Николић из Угриловца, дарак на дискос од 7 д. цес.

Свештенство и тутори цркве Бољковачке дародавцима овим јавно благодаре.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор**.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 10 Маја 1875.

Број 17	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на трм мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

Беседа, на Цвети године 1875.[1]

Љубезна браћо!

Данашњи је дан мили за Србина дан, данашњи је празник успомена дичног Србства, када вољом Свемогућег Творца народ српски раскиде ланце ропства, када прену духом „слоге„ па стресе окове четири-вечног робовања, а заљуља олујом свести и патриотизма, и устаде срећно изнурени земље господар и роб против свога крвника и угњетача, а по речма песника: „Уста раја као из земље трава, одјекнуше брда и долови, — загракташе танки џевердари, заблисташе кратки јатагани, — јере дође воља међу соколове, јер Таково оживело беше, —“ и Србин се закле на живот и смрт, и одсудно се реши живити или мрети.

Године 1815-те код малене цркве Таковске пониче зрак слободе на данашњи дан; и ово светило српски Цвети разви пупољак слободе по лепој земљи српинској, — и овај мили за Србство дан да ли може српско срце без успомена пропратити, а да се не сети кобни и чемерни дана својих прађедова, када беху робови? —

[1]) Говорио у цркви в. Градишкој Милут. Ф. Поповић сп. Бикотински.

Драга браћо! Две ми се радости данас надмећу: једна је: што пред Богом у овоме светоме дому божијем гледам вас дично и јуначно Србство, а у души својој замишљам Таково, гледам, како сте се искупили на молитву, да одате благодарност своју Творцу своме, за ову милу слободу своју, где сте се искупили, да се сетите чемерне прошлости ваших ђедова, а сложки пригрлите будућност своју, где ће те се сетити тужне успомене, а чути глас патриотизма, и као грађани умети ценити шта вам још предстоји да извршите; — а друга ми је радост та: што из лица и срдаца ваших читам живу вјеру својих праотаца, која их је чувала кроз толике стотине година, те не попузнуше и неподпадоше под ноге својих рушитеља, која их и сабра у Таковску цркву и која им шапташе у срцу: *„С вама је Бог, народе, уразуми се и небојсе!“ „и које велики као што сам ја Бог ваш, ја ћу пред вама чинити чуда.“* —

Ово велико, ово дично сабрање ваше, да ли, љубезни, не личи на славно Таково, када оно срце од Србина рече: *„Ево мене а ево вам рата“* — када цвет јунака српски рече: *„Милоше буди нам старешина, буди нам вођ, од целог смо света остављени, презрени, ни на ког се ослонити несмемо, сви ћемо мрети а вером преврнути нећемо, — ти отац, ти избавитељ, ти спаситељ.“* — Ованковим одзивом, ованковим пожртвовањем наши стари одпочеше борбу за слободу своју. И овај глас устанка расчу се по беломе свету, сви чуше, сви видеше да Србина још'те жива има, да му племе није изумрло. Но како ли беше душманину Србиновом, како ли му беше кад му стиже глас, да се Србин ујединио и наоружао, и кад је одсудно изрекао: *„Слобода или смрт.“* Одмах душманин оштраше мач, — мач припаса и похита да овај пламен слободе српске у зачетку њеноме угуши. Читаве орде бесних азијата леђаше Чачку и дивној Јелици, и са свију страна узвикиваху један другом, — недај, — недај сад, јер ће доцне касно бити. О! да дивна призора? — Милош са својима

мали и слаб, који нема топа и оружја, побеђује оне, у којих беше све, — који беху синови царски, — али само немађаху Бога и правду на својој страни. Чачак, Дубље и Пожаревац сведоче, и вечито ће потомству сведочити како се Србин за милу своју слободу борити уме, како у највећој ватри, кад одлећаху главе, јуначки кликтаху: — *„слобода или смрт.“* — И победи Божија правда, јер је велика и и моћна десница његова, — Он благослови дело угњетеног Србина, Он прослави Цвети, — Он узвиси успомену њима, — Он узвиси заставу Таковску над Србијом, да се вије за дуго и млого над милим народом српским, и ова застава Милошева, и ова мала српска војска, објави целом свету да сила азијатска снуждено обара главу, оставља српску земљу, у којој од толико стотина година аговаше и благоваше о зној народа српског; јуначкој Србији сину сунце слободе, и Србин поста господар своје куће. И ова дична застава јуначни бораца Таковски и данас оживљава Србина и данас лепршући се вели му: *„у мени је спас!“* Но шта беше написано у њој? *„Слога и слобода.“* Ове две речи трептаху ватреним словима борцима Таковским. Слобода и данас вели свакоме родољубу и патриоти, пригрли ме, па сам ти жеље испунила. —

Но да ли ћемо, љубезни, говорити још о дичним борцима Таковским, да ли ћемо потрзати кости њнове у гробова својих где уживају мир и тишину, или ћемо бити тако неблагодарни, а да им неодамо благодарност своју на данашњи дан, као на дан њнове успомене, као њнова деца, као њнови потомци, и да ли нећемо праху њновоме рећи *„мир нека је.“* — О! како потресају ове речи правог потомка њновог, како ли неће данас Србин у молитви својој заванити и рећи ка Саздатељу своме: *„Господи, прими их у твоје вечно небеско царство, јер умреше за веру и децу своју, јер неопгазише образа свога и савести своје.“* —

Драга браћо! Свима нама више или мање познат је

значај данашњега дана, свима нама позната су дела нашег Милоша и наши дедова и борба њнова за своју и деце своје слободу. Но они када пренуше духом, када се одсудно решише живити за слободу и у слободи, или за њу јуначки мрети, имаћаху на памети, да ће јуначком смрћу својом оставити узор, оставити углед деци својој, како треба за њу мрети, како треба бранити част, вјеру и огњиште своје. Па зато, љубезна браћо! имајмо свагда на уму, имајмо свагда пред очима трагове крви, коју лише наши ђедови, наши борци Таковски, за ову нашу милу слободу и отачбину, па својски и братски пригрлимо *„слогу и крваво стечену слободу“* као верни синови отачбине, уједнимо се око потомка дичног Обреновића, нашега младог књаза Милана, пазимо бодро на реч и миг његов, када нас у борбу позове за милу слободу још'те заробљене браће, — и јуначки корачајмо на несрећно Косово залпвено крвљу, „Осветимо га славно! поновимо Таково.“

„О! Господи, умудри нашег Светлог Господара књаза Милана, нека ходи стопама својих старих; сачувај га здрава међу нама; усложи нас и уједини око овог огранка потомка Милошевог, — свемоћна десница твоја нека му буде заштитник и руковођа у свима делима, које буде предузимао на корист народа свог и среће његове. Амин.

О одношаима српске цркве наспрам цркве цариградске од првих времена њенога бића, па до данас.

(НАСТАВАК).

III.

Бедан положај српске цркве. Почетак јереси: Павликијске, Манихејске (катари), Богомилске (патари) и шпанске (filioque). — Борба српске цркве против тих јереси. — Учешће цариградских патријара у борби српске цркве против јереси. —

Први период српске цркве до св. Савве био је за њено развиће најтежи и најнеудеснији. Српска црква у то време

била је са свију страна узнемиравана најнеповољнијим околностима: с једне стране њу је трзало незнабоштво, с друге — папски легати, који су радили да српску цркву подчине папском престолу, с треће — неповољни политички положај Срба. Борба за веру, борба за свој језик и славенско богослужење, борба за свој опстанак, борба за своју народност — све ово беше искрсло на дневни ред и довело Србе и српску цркву у тешке околности за време овог првог периода. — Осим свију ових зала, која су окружавала српску цркву, појавише се у то време још и разне јереси, које су такође доводиле у забуну православне хришћане-Србе, па име: Павликијска, Манихејска и Богомиљска јерес, а доцније римокатоличко учење о произхођењу св. Духа и од Сина „Filioque.“ О овим јересима ми не ћемо много у описивању бити пространи, тим пре што је о њима у нашој књижевности прилично говорено. Ми морамо казати о њима само толико колико се односи на нашу тему, а наиме: одкуда су се оне појавиле, ко је се борио противу њих, и је ли у овој борби примала учешће цариградско-грчка црква, и ако јесте, то у колико је и од каквог је значаја било њено учешће у овом случају?....

О самом појаву јереси пре свега находимо за нужно навести речи грчког Синодика, који је по наређењу цара Борила преведен у 1210 г. с грчког на бугарски језик Спиридоном Николајевићем — Палаузовим. У овом кодексу врло су пространо изложена мњења о Манихеима или Богомилима. Ево шта се у почетку тог кодекса вели:

Понеже къселѣкыкый нашь врагъ по ксеи блъгарстѣи земли Маниχеискам єресь разсѣм смѣсик сїѫ съ масалїанскою, иже таковѣи єреси начелникы, анадемѣ. Попл бѣшмила иже при петрѣ цр҃и блъгарстѣмь къспрѣэмшаго маниχеисѫ сїѫ єресь и блъгарстѣи земли разсѣкакшаго. Къ сим же и се прирекшаго ако къ прикидѣнии Хр҃ Бц҃ъ нашь ѿ скатыѫ Бц҃ѫ и приснодѣвы марїѫ родисѫ и къ прикидѣнии распатсѧ и обженѫ плътъ къзнесе и

на вздоусѣ остави рекшеи и того бивши, нынѣ сѧщїи ученици и а҃пли нареченїи, анадема. И вса йже къ эреси тои и обичаѫ и ихъ и ношнаа ихъ сѣбранїа и таинства и неполезнае ихъ оученїа и ходѧщїй съ ними анадема. Любѧщихсѧ съ ними въ разоумѣ (т. ј. једномишљењу) аджщихъ и пїѫщїй и дары ѿ нихъ въземлющїй ако єдиномыслѧны тѣм анадема. Иже Іоунїа мїа кд дн҃ь на рожьство Ісаннѣ крт҃лѣ творахѫ клашенїа и плодовѣ клаченїа и єлика въ тѫ ношь скврънаа твораѫтъ таинства и єлинстѣи слоужѣ подобнаа, анадема. Иже сатанѫ видимѣи твари творца наричѧщихъ быти и иконима иарицѧщїй дждевн и градоу и всемоу исходѧщемоу ѿ земли, ѭнадема .... (лист 13 превр. и 14). — Такође на другом месту (л. 36 превр.) Трѣкламтаго Богдамила и Михаила ѹченика его и Ѳеодора и Добрѣ (т. ј. Добра) и Стефана и Касилїа и Петра и прочаа єговы оученикы и єдиномѫдрникы ... сихъ вскѣхъ анадема.[1])

У колико нам је познато ова јерес пренешена је у српску — бугарску цркву из Азије Византијским императорима овим начином:

Византијски императори, желећи оградити од опасности своју државу, којој је грозила опасност са сјеверне стране од навале Варвара, — пресељаваху врло често из Ерменске у Трахију (под Филипополь) Павликијане, који су се одликовали у рату, те су од њих саставили тврду пограничну стражу.[2]) Ови насељеници дружећи се с оближњим Бугарима заразе својом јересју мало помало и саме Бугаре, а Бугари пренесу исту јерес у Србију, као у најближи предео и народ с којим су се они опет дружили. Срби, као једноплемени с Бугарима народ повере се њиховом ученју, незнајући да је лажно, те тако се и сами заразе том нечистом јересју.

Јерес Павликијанска увукла је се у српску цркву из два узрока: прво што су Срби били сусједи с Бугарима, где је

[1]) Писма Срб. и Болг. — Гильфе. I к. стр. 138 у срп. преводу.

[2]) Први пут доселио је Павликијане импер. Костантин Копроним у 741—775 (Амартол по изд. Муральта ст. 648.) Други пут Јован Цимпсхије у 970 г. (Anno kom. Alexan. lib. XIV p. 350). Писм. Срб. и Бут. — I, 141.

већ та јерес у велико била овладала, и друго што су многи Срби, по својој неувиђавности и наивности, држали да ће у тој јереси наћи тврд бедем, иза којег ће моћи одбранити своју слободу, коју су им у то време сви околни народи угушавали, наиме: Бугари од истока, Грци од југа, Талијани од запада и Мађари од севера. — Но Срби се у својој нади преваришe, јер у место, да им јерес помогне и заштити њихову слободу, она их још више деморализира и у свему ладнокрвнијима учини; они одбаце због те јереси не само многе црквене обреде, но што више, и таинства почну пренебрегавати. Тако, таинство брака већ нису освећавали црквеним благословом;[1]) наново опет почну примати неке незнабожачке нечестиве обреде, и напослетку та јерес, као виновница, послужи умножавању других разних јеретичких мнења.[2]) С овом јереси помешала је се у почетку XII столећа и јерес богомилска; њу су строго гонили и на истоку и у Србији, те због тога морала је побећи на запад и тамо под разним називима[3]) трајала је дуго време, где је послужила за основ многим лажним мнењама и заблудама на западу. Обе гореименоване јереси изкорењо је у српској цркви српски краљ Стефан Немања I,[4]) који је као што сведочи његов животопис, „ѣреси отгна и утвѣрди православїе къ своей земли.“ —

На крају овог првог периода и римске папе нарушаваху чистоту православне вере у српској цркви и узмућиваху спокојство њено својим јеретичким учењем о произхођењу св. Духа „и од Сина“ — „Filioque“ — против којег учења борио се цео Исток. Распростирању ове јереси у Србији помагали су највише српски властници — жупани, који су те-

[1]) Ист. первоб. пр. — Мак. 243. — Раич ист. сл. нар. II, 332.

[2]) Голуб, 154.

[3]) Катарска, Албигенска, Бугарска, Митарска и добрих људи. Поч. Ист. пр. Инок. II, 236.

[4]) У осталом та јерес трајала је још дуго и после њега, и што више банови босански били су јој наклони, међу којима је се одликовао Бан-кулин.. Види Col. Assem. t. V. p. 30.

жили, као што смо више рекли, ка независности. — Да би постигли своју цјел они се често обраћаше к папама с молбом, да им у томе помогну. Папе су пак молбама њиховим давали удовлетворења под условом: да Срби приме римокатоличку вероисповед и да признаду догмат „Filioque.“ Многи Срби, жудећи за слободом, а и њихове властеле, жудећи за влашћу, примаху положене услове папâ и више уважаваху папе, него своје пастире, а нарочито пастире — Грке. За доказ овога служе нам одношаји Михаила Вослављевића, жупана српског и папе Александра II, који је даровао барјак Михаилу за његову оданост к папском престолу. Михаил је толико уважавао тај дар, да је заповедио својим војницима, те су га вазда носили пред њим, кад би он ма куда ишао, као знак краљевског достојанства.[1]) У Далмацији су држани сабори, на којима се већало о делима српске цркве;[2]) сигурно због тога, што су папе имале у српском народу, нарочито у Босни и Далмацији, много својих привржених, који су — на подстрекавање латинских легата, — трудили се да распростру латинску вероисповед међу целим народом, подмећући мисао, да као тобож латинска вероисповед много више даје наде на грађанско ослобођење народа, него ли ма која друга.[3]) Али из историје српске видимо, да то олако примање папске власти и његове науке, није се тврдо укорењавало ни у народу ни у властницима српским;

[1]) Ист. Медаков. I. 50.

[2]) Col. Eccl. Assam. t. IV. p. 382.

[3]) И данас опште мнење у Хрватској и Далмацији постоји међу католичким Србима, да кад би сви Словени, а нарочито Срби, примили римско-католичку вероисповед и признали папски престо, то би, без сваке сумње, имали много већи и значајнији политички положај, него што га данас имаду; тада не би било, вели они, ни Аустрије, ни Мађарске, ни Турске. Ми не знамо шта би по њиховом мнењу било, јер нехтедоше се смиловати да нам бар кажу, шта би било, кад би нестало тих држава. Ми бар само толико знамо и видимо, како поступно с дана на дан Словени — католици, губе национални карактер, и, како им све више и више отешћава туђи јарам, а међу тим видимо Словене православне вероисповеди, шта више, јужне: Србе и Бугаре, где с дана на дан утврђују све боље и боље слободу свог грађанског опстанка.

јер ни народ ни жупани српски никад се нису коначно решили да одступе од православно-источне вероисповеди; а кад су они по кадкад и прелазили на страну римских папа, то су чинили једино из политичких разлога, јер се у то време држало да нико није могао бити краљем, док га, тобож, у овом чину не призна и неутврди св. отац — папа. Имајући ово на уму рим. мисионери, хитили су да се користе подобним околностима и поступно да уведу у српску цркву своја заблуђења и одступљења — догмат „*Filique*;“ али благодарећи Богу нису успели у овом; јер баш у то исто време, кад су они мислили да су већ готово успјели у својој цјели — јавља се силни заштитник православља св. Савва, који потире то лажно о папама мишљење српских краљева, те тако и оне, који су били већ примили католиштво, повраћа у крило матере своје — св. правос. цркве и утврђује их у православљу тајном св. миропомазања, а неке, који нису хтели повратити се у православље, чак и прогони из српске земље. (НАСТАВИЋЕ СЕ.)

Васкрсење Лазара.

(од архијепископа **Инокентија**).

Слободномислиоци предпостављају, да „Лазар није заиста умр'о, него се налазио у заносном (летаргичком) стању. Он је, веле, био испочетка олако болестан, али се после догоди силна навала болести, тако, да је лежао савршено без чувства и без дисања. Две сестре његове (Марта и Марија) мислиле су да је умр'о, и — сахраниле су га. Исус Христос, по првом извешћу о болести Лазаревој, мислио је да она није опасна, за то се и задржао на једном месту. После тога од другог гласоноше он дозна да је Лазар умр'о. Та неочекивана вест поразила га је. Сравњујући стање болести, коју су му представљали као безопасну, он је дошао на ту мисао, да то тешко да неће бити јак занос. У тој нади он похита у Витанију. Овде по његовом наређењу открију гроб. Свеж ваздух допревши у пештеру почео је будити Лазара. Исус Христос први је у њему приметио

знаке живота, и — за то благодари Богу.“ Ево како се о васкрсењу Лазаревом изјашњавају слободномислитељи.

Но камо доказа да је то тако било? — Докази су — говоре — у самој Историји јеванђелској — Јован 11. 1—4: *Бијаше пак један болесник Лазар из Витаније, из села Марије и Марте сестре њезине. А Марија, које брат Лазар боловаше, беше она, што помаза Господа миром и отре ноге његове својом косом. Онда послаше сестре к' њему говорећи: Господе! гле, онај који ти је мио болестан је. А кад чу Исус, рече: ова болест није на смрт, него на славу божију, да се прослави син божији с' ње.*

Кад су сестре Лазареве послале Исусу глас о болести брата свог, Исус, чувши то рекао је: *ова болест није на смрт*, т. ј. није смртоносна. На тај начин он за цело није мислио да ће Лазар умрети; но је хтео да покаже, да ће, помоћу лекарске вештине, скоро оздравити. Речи: *ова болест није на смрт, него на славу божију, да се прослави син божији с' ње* — ништа не противурече предидућој мисли: *прослави* (говоре) не тиме, што ће Лазара пробудити од смрти, но — саветима које ће давати, и коначним отклањем болести. А може бити речи: *на славу божију* и проче, да су дометуте самим Еванђелистом, као што је он то често радио.

Шта да се каже на то? Кад би заиста Исус Христос тврдио, да болест Лазарева није смртоносна, то би такав израз био њему са свим неприличан: а) Од куда је он знао да та болест *није на смрт?* б) Како је било могуће казати да Лазар неће умрети? А кад би умр'о (као што је и било) зар не би пострадала част Исуса Христа? Таквим начином могла би бити обманута сва породица Лазарева! Затим в) речи: *да се прослави син божији с' ње* — јасно показују, да је Исус Христос имао у виду васкрсење Лазара: јер, зар је то слава дати два три савета болеснику? Кад би он разумевао ту славу: то би морали допустити да је он био само на језику високоцењен, које приличи само каквом поношљивом Раввину.

Ст. 6. *А кад чу да је болестан, тада оста два дана на оном месту где беше.* Чувши о болести Лазаревој, Исус Христос оклева. Али нерешителност која је несвојствена Исусу, зар се не може објаснити с' тим, што је Исус Христос био унутрашње уверен, да у сваком случају, па чак и кад би Лазар умр'о, може га спасти: иначе то оклевање показало би не подпуну љубав његову к' човечанству, и још више — немарност према њему оданим лицима. — Говоре: навала болести није била смртоносна. Но такво окле-

ваше било би безрасудно; Исус је могао себи предпоставити да сестре Лазареве, не познавајући стање болесника, лако могу и сахранити га (као што се је и догодило).

Ст. 11: *Лазар, наш пријатељ заспа; него идем да га пробудим.* „Нов доказ да Исус Христос није сматрао Лазара за умрлог, но само у силном заносу."

Но како је он знао да је Лазар у заносу?

„Њему је дошао други весник, који га је о томе известио."

Но с каким правом они предностављају другога гласоношу? Зар да попуне празнину? Међутим ученици заиста су разумели да он говори о сну не смртном: *онда му рекоше ученици његови: Господе! ако је заспао устаће. А Исус им рече за смрт његову, а они мишљаху да говори за спавање сна.* (ст. 12. 13) *Тада им Исус управо каза: Лазар умре.*

Ст. 15: *И мило ми је вас ради што нисам био онамо да верујете: него хајдемо к њему.*

„Радујте се што ја нисам био тамо: јер иначе ваша би вера нала. Но сад да идемо те да опробамо средства да га спасемо. Ако нам пође за руком, те га спасемо, — добро; а ако не, није до нас кривица: јер не бејасмо тамо."

И то морамо протумачити! *Мило ми је вас ради.* Исус Христос радује се за своје ученике што се није налазио код Лазара за време његове болести; јер да се је тамо налазио, то би га он курталисао болести, и не би му дао да умре — и тиме би удалио од себе прилику, да учини најзначајније чудо, које је било преко нужно, ради поткрепљења њихова у вери: *мило ми је ради вас, да верујете.* — Кажу: „Он је могао бити код Лазара и пустити га да умре, па опет после да га васкрсне." Но такав поступак био би веома жесток према Лазару и несвојствен у одношају према самом њему.

Ст. 20—24: *Кад Марта дакле чу да Исус иде, изађе предањ а Марија сеђаше дома. Онда рече Марта Исусу: Господе! да си био овде не би мој брат умро. А и сад знам да што замолиш у Бога даће ти Бог. Исус јој рече: брат ће твој устати. Марта му рече: знам да ће устати о васкрсењу у посљедњи дан.*

„Исус Христос утврдо не обећава васкрсење, но говори сумњиво: — може бити моћи ће се Лазар од смрти ослободити, а може бити не; или речи Исуса Христа односе се више к будућем васкрсењу, као што их је и Марта разумела."

Заиста постоји нека скривеност у речима Исуса Христа; но она никако није произлазила отуда, што он није био сигуран да

може спасти Лазара: јер после на неразумевање Мартино: *Господе! већ смрди* — он одсечно говори: *не рекох ли ти, да ако вероваш видећеш славу божију* (ст. 39. 40)? Скривеност у почетку разговора више је проистицала из његовог благоразумија — да побуди малим знаком веру велику, да би таким начином дао више места моралној заслузи. Но како се је могла збунити Марта, која је имала веру и надала се чуду (ст. 22.) па да на један пут напусти ту веру и обрати се будућем васкрсењу? — Такво колебање у језику Мартином било је са свим природно: она се је надала, да све, што он само заиште од Бога, даће му Бог; но на један пут сетила се да је њен брат — већ четири дана мртвац! Та мисао помрачила јој је сву веру. Она је знала да Исус Христос чини чуда; али он никад није свршио подобно томе; смелости да моли, да би Исус Христос због ње учинио највеће чудо, није имала.

Ст. 33—35. *Онда Исус, кад је виде где плаче, и где плачу Јудејци који дођоше с њом, згрози се у духу, и сам постаде жалосан. И рече: где сте га метнули? Рекоше му: Господе! хајде да видиш. Ударише сузе Исусу.*

„Жалост и сузе не би имале места, кад би он имао тврду надежду, да васкрсне Лазара.“

То је један красан но не силан узрок. Реч грчка *ενεβριμήσατο* означава како смутњу од жалости тако и од незадовољства. У Исусу Христу могла су се породити многа *жалосна* и *непријатна* осећања, ма да је он био уверен о свом могућству. *Жалосна*: јер је друг његов био мртав, сестре његове плачу неутешно; Јудеји, који су их пратили такође плачу; при таком виђењу, осетљив човек не може, а да се не заплаче: сузе у таком случају теку и нехотице, по природној симпатији. *Непријатна:* јер између људи који су требали да у њега не сумњиво верују, он налази неверујуће, који не утешно плачу. Чак и тајна радост у Исусу Христу, што ће скоро отрти сузе жалосних сестара, помешана са жалошћу, могла је произвести сузе.

Ст. 39. *Рече му (Исусу) Марта, сестра онога што је умр'о: Господе већ смрди; јер су четири дана како је умр'о.*

Тај узвик Марте јасно потврђује истинитост васкрсења Лазаревог. Противници говоре да је Марта казала то, не по опиту, но по предпоставци, јер, будући је било мртвацу четири дана, то непремено мора од њега смрад излазити.

Напротив — Марта је често походила гроб, дакле говори по опиту; и кад сестра, која нежно љуби свога брата, говори, да тело

његово смрди, то може ли бити још сумње? — *четири су дана како је умр'о.*

„У медицинским летописима налазе, да су се људи по неки пут налазили у заносу више од четири дана.“

Но лекари примећују, да дуговремени занос не може бити тако силан, да би не могуће било недржати га за праву смрт. Ради таквог заноса нужно је, да се сво животно отправљање прекрати: но такво прекраћење животне радње — ако је за дуго — већ само по себи завршило би се смрћу.

Ст. 41. 42. *Узеше дакле камен где лежаше мртвац; а Исус подиже очи горе, и рече: оче! хвала ти што си ме услишио. А ја знадох да ме свагда слушаш; него рекох народа ради који овде стоји, да верују да си ме ти послао.*

„*Сад*, кад су открили гроб, Исус Христос још једнако није губио надежду, нагнуо се ту, и први је видео код Лазара знаке живота. Ту он подигне благодарне очи к' небу, и рече: *оче! хвала ти што си ме услишио. Услишио* — благодари за прошло, међу тим, како Лазар још није васкрсо: значи, он благодари Богу за то што је Лазар жив, што су се његова очекивања остварила; иначе он не би казао: *услишио.*“

За Исуса Христа, тврдо уверена у имајућем се свршити чуду, без сумње, могуће је било, да се изрази и о будућем у прошлом. Притом аорист грчки ἤκουσας, по својству језика може означавати не само прошло, но и будуће, наступајуће време.

Ст. 43. *И зовну из гласа: Лазаре! изиђи на поље.*

„Зашто из гласа, кад је Лазар био мртав? За мртваца све је једно, како било *вичи:* јер снага — није у гласу него у могућности. Али природно нужно је било употребити јак глас, да би се пробудио човек, који је у јаком заносу и да му се да повод да изађе на поље.“

Ко може одредити како треба да се зове мртви из другог света? би ли требало тако говорити да нико не чује? Кад би Исус Христос казао шапатањем, рекли би: шта он тамо врача? и тим би се дала прилика противницима, да потврде то, да нечисте силе помажу Исусу да чини чуда.

Ово тумачење највећег чуда, и — изјашњење је највеће. Њега су тројица саставили: један га је издао у своме тумачењу на јеванђеље; други је допунио у њему нешто ново; трећи, исто тако у периодичком издању, издао га је с' новим допунама и уресима. Осим доказа можете судити сами.

У опште треба казати о таковим изјашњењима, да она при изласку своме на свет читају се више због новости, но духу религиозности, који се у њима садржи, с' којим је дух времена у сродству, такође по уресима, каквим их доброљубивим искусно перо начини. Сад су сви они расмотрени и почели су губити своју важност. Већи део најученијих богослова обратили су се простом начину, на име — к' историјској вери. Врло је добро један противник ових теорија примјетио страност садашњег века, што сад, у место чуда Исуса Христа и Апостола Павла, верују у чуда другога неког Павла, и што заједно с' невјерјем сад влада највеће лаковјерије: невјеровање — у јеванђелска, а лаковјерије — у природна чуда.

С РУСКОГ ПОСРБИО **Димитрије Алексић**.
СВРШ. БОГОС.

Да ли је апостол Петар икадгод био и живео у Риму.

(СПОР ИЗМЕЂУ КАТОЛИЧКИХ СВЕШТЕНИКА И ПАСТОРА ЕВАНГЕЛИЧКЕ ВЕРОИСПОВЕДИ 9 и 10 ФЕБРУАРА 1872 г. У РИМУ.)

(НАСТАВАК.)

Ми тврдимо да римско здање није подигнуто ни од Христа, ни од апостола, и да је, као што се успешно изразио наш противник, дело започето пре свега давањем знакова (разумете ли господо?) у пријатељским писмима. О факту се овде ништа не објашњава, с тога, што је факт изгледао као познат. Овај знак подобан је многим другим знацима из прошлих векова и између осталих подобан је знаку на „непорочно зачеће". Мало по мало, знак се, господо, претвара у објашњење, а објашњење прелази у правило *(немир)*. Они немају слободе да објасне, да су први отци цркве покадшто утврђивали, но они говоре, да се ту налазе знаци, а ми смо непријатељи знакова у историјским делима, и кад би нам пао у руке историк, који прича и утврђује знацима, ја му не бих ни уколико веровао, јер он може по својој вољи да преувеличава таки знак, који изнајпре није ни држан за факт, него је после мало по мало, нашав за себе добро земљиште, далеко пружно корен, али је свакојако у суштини остао знак.

Ево ово и саставља слабу страну римске цркве. Она мора све једнако и са свом силом да ради, да би се како укоренила, и тамо, где јој то испада за руком, она расте и разграњава се као горушично

зрно у Исусовој причи, под гранама кога селска стада налазе заклона и небесне тице граде гнезда. Ево у оваком виду она и показује своје право господарења над целим светом. Ето тако ради римска црква, нарочито кад се тиче основнога догмата, на који се одупире цело здање њезино, т. ј. живљења и првенства Петрова у Риму. Она је увек радила посредством побожних знакова. Ево како то бива. Римска црква вели: Папије је дао знак, а други, ослобођени овим примером, повторавали су и допуњавали знакове. Затим се јавио Игњатије и такође учинио знак. Напоследку се јавља Климент Римски са својим знацима. Вама стоји од воље, драга господо, да допустите таку систему знакова, но ја не могу, па с тога и тражим, да се долазак апостола Петра у Рим докаже историјским и несумњивим фактима, који би потврђени били од очевидаца и сувременика. Је ли могуће, да се таки замашан догађај историје римскога католичанства призна од 200 милијуна римских католика само на основу једних знакова? То ће бити непостојаније, него покушај да се подигне здање цркве на врху игле, јер оваки знак је мањи од врха игле. Дајте ми позитивно тврђење св. Јована, или св. Павла; дајте ми бар једну реч св. Петра: *ја сам био у Риму*, — па ћу се и ја поклонити и повторићу: *он је био у Риму*. Но докле год ви не нађете овоме догађају сувремених сведока, докле год ви не нађете у Библији — овоме највишем судији и безусловном ауторитету — доказа о живљењу Петрову у Риму, — дотле ви не можете ама баш ништа доказати.

Мој противник позвао се најпре на отце цркве, и да би своја тврђења више осигурао, почео је од IV. века, т. ј. од времена оних писаца, који већ не чине знакове, јер су добили готове знакове од својих предходника, него управо говоре: то је истина. А по чему? По томе, што је дато било већ доста знакова за овај факт. Почињући, дакле, од Оптата и Иринеја, он је дошао до Тертулијана, Кипријана и других, који су живели у 200, 250 и 300 години, али нису били очевидци, нити су у овој ствари имали каква ауторитета, почем су само развијали знак, који нема значај факта. Затим нам је говорио о човеку, који је имао још већу вредност, а то је Климент Римски.

Ја не мислим овде да побијам противника, јер нас он није ни уверавао, да је Климент спомињао о живљењу Петрову у Риму. Заиста, Климент говори уобште о мученицима, што су до њега били, и говорећи о њима спомиње и о мученишству Петрову и Павлову. Шта више он много више говори о Павлу, него о Петру, и ово би

било сасвим непојмљиво са стране римскога епископа, који би (кад би он у самој ствари сматрао себе за пану васионске цркве, основане на катедри Петровој), по природи, базирао на првенство Петрово, па би се мање занимао Павлом, него Петром. Но ми видимо да је св. Климент сасвим другчије поступио, а из тога се даје извести, да он у своје време ни у сну није приметио оне знаке, о којима нама говоре.

Затим нам рекоше, да апостол Јован тврди, да је Петар умро у Риму. Господо! ја бих био срећан, кад би ми ма ко изнео доказе за ово. Ја сам много пута читао апостола Јована, али никад нисам наишао на то тврђење његово, па почем се у мени већ почиње порађати сумња, да сам слеп: то бих се обрадовао, кад би ми когод отворио очи и показао те речи, којима овај апостол, тобож, утврђује, да је Петар био у Риму. Но ствар је у томе, што тога места сасвим нема. Они, можда, држе, да је и св. Јован чинио знаке о томе? Али не, Господо, он није ни на што давао знаке, него је просто казивао, да је Господ Петра после, пошто му је, после његовога покајања и плача, повраћено апостолство, хотећи да понизи његово самољубље, трипут упитао: волеш ли ти мене више, него они? А апостол, чујући, да му се Христос трипут обраћа са једним питањем, и држећи, да га он сматра за непоштена човека, разжалио се и одговорио: Ти знаш, Господе, да ја тебе волем, — али се није усудио да дода: *више него они*, јер је памтио, да се одрекао Исуса Христа. Одма затим Ис. Христос му говори: доћи ће време, кад ће те други опасати и повести тамо, куда ти нећеш желети да идеш. — Морам признати, да ја у овоме не видим никаких доказа за то, да је Петар умр'о у Риму. Он је умро, он је био мучен — о томе нема никаке сумње; но ако ви у овим речима умете да прочитате име Рима, онда мени не остаје ништа друго, него да се чудим вашем надприродном уму.

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

ЈАВНА КОРЕШПОДЕНЦИЈА.

Ј. Ж. О. С. у Мијајловац. Ваш допис не подилази програму нашег листа, с тога ћемо га дати коме другом уреднику наших јавних листова.

Ј. М. Б. Ј. у Благовештење. Жао нам је што неможемо на јавност изнети ствари, за које нам пишете. Гледаћемо да се другим путем потражи лека.

И. В. у Крушевац. Ваш допис штампаћемо. Уред.

У 14-ом броју „Сиона“ на страни 217-ој подкрала нам се једна штампарска погрешка, коју овим исправљамо: на место *парламентни сабор* треба читати *перманентни сабор*.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 17 Маја 1875.

Број 18	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год II.

Беседа 2-ге недеље вел. поста.[1])

Историја св. јеванђеља сведочи нам, др. сл., да је Спаситељ наш Ис. Христос, за време својега земаљског живота, чинио многа чуда међу људима, која служаху, с једне стране, за доказ његове више — необичне силе, његовога божанственог свемогућства, а с друге, — од велике користи роду човечанском за његово душевно спасење, за његово блаженство у будућем вечном животу. —

Тако данашње јеванђеље прича нам, како је Спаситељ приликом једном свратио у један дом у Капернауму, ради тога, да поучи сакупљени народ божанственим истинама и праведном животу, па му, том приликом, четири човека донеше дуговременога болесника, који од тешке болести немогаше да устане са постеље. Како се пак беше сакупило тако мноштво народа, да носачима не беше могуће да унесу болесника у кућу кроз врата, — а међутим тврдо вероваху, да ће Спаситељ, својим свемогућством, исцелити болнога, — попеше се са болесником на кућни кров и, растуривши га,

[1]) Говорио у Саб. цр. М. С.

спустише болнога у кућу пред Ис. Христа. — И гле! болник, кога људи донеше на постељи, и који не могаше да се миче ни једним делом тела својега, јер беше узет, само на речи Спаситељеве: Чадо! ѿпѹщаются тебѣ грѣси твои, — костани, возми одръ твой и иди къ домъ твой, — устаде пред целим сакупљеним народом здрав-читав, као да никад не беше болестан. —

Не можемо, а да се овде не упитамо, др. сл., шта значе ове речи Спаситељеве, управљене на болника: „Чадо! ѿпѹщаются тебѣ грѣси твои“, којима се зачуди и сакупљени око Спасителя народ, и у којима лукави књижевници јудејски видоше хуљење на Бога, по својој зависти према Спаситељу рода човечанског? — Из јеванђелске приче видимо, да је болесник страдао од телесне болести, јер не беше кадар да влада телом својим; па на што су онда оне речи Спаситељеве, које се не тичу тела, него душе болесникове? —

Да, ми, заиста, у причи видимо болесника, који страдаше од телесне бољке, и коме, по ограниченом човечанском мишљењу, требаше лека само за тело. Али свезнајући ум — све зна; свевидеће око — све види. Оно, што не беше кадар да прозре ум човеков, по својој ограничености, није могло бити сакривено од ума Богочовекова. — Као што вешт и искусан лекар лако сазнаје узрок болести, па не лечи саму болест, него узрок њезин; или као што мудар државник не стара се да угушује само зло, кад је оно већ поникло у народу, него се мудрим законима стара да уклони и уништи све оно, из чега зло пониче; — или, напослетку, као што вешт орач, кад изиђе на њиву своју да плеви, не одкида само стабло корову, него се стара да му корен из земље исчупа, како више не би могао понићи; — тако исто и Спаситељ рода човечанског, — знајући из чега је поникла болест телесна код болесника, — не лечи саму болест него утамањује клицу, из које болест поникла беше.

— Сад нам је јасно, др. сл., да се у данашњој јеван-

ђелској причи, у лицу болесника, претставља болесно стање душе човекове, које бива онда, кад је душа његова оптерећена многим и тешким гресима, који чине те је човек удаљен од Бога — Творца и Добротвора својега, и због којих се он лишава оних блага, која су обећана праведним душама у будућем — вечном животу.

Св. Писмо нам казује, др. сл., да је човек преступљењем божије заповести и злоупотребом своје сопствене слободе, лишио се божије милости и навукао на себе грех, којим је оптеретио и своје потомство — цео род људски. Истина, од овога греха човека је избавио Спаситељ његов крвљу својом, проливеном на крсту. — Али, повредивши једном своју невину — безгрешну природу, човек је тиме удалио се од Бога и отворио себи пут сваком злу, сваком греху. О истинитости овога ми се можемо да уверимо на себи самима својим сопственим опитом. — Зар може когод међу нама рећи, да у животу своме није учинио ништа тако, што је противно и божијим и људским законима? — Зар може когод рећи, да у животу своме није никад осетио прекор савести своје, — овога праведног и неумитног судије, — због, ма и нехотично, учињене неправде? — Зар се смемо усудити да кажемо, да не грешимо свакога тренутка и помислом, и речима, и делом? — Зар нећемо признати, да врло често, и незнајући, грешимо и да се дешава, да баш оно дело наше, које ми за добро и корисно држимо, често носи у себи клицу зла и штету нашим ближњима? — Зар можемо не признати, да смо, по самој природи нашој, тако слаби, да гдекад, и преко воље своје, и по својем сазнању, падамо у грех? — Зар се, напослетку, нећемо сложити са премудрим Соломоном, који вели: Нѣстъ человѣкъ праведенъ на земли, йже сотворитъ благое и не согрѣшитъ? (Екл. 7, 21).

— Ево овако стање душе човекове врло често бива узрок, те и тело његово пати од разних болести, о чему налазимо најјаснијега доказа у данашњој јеванђелској причи о болнику.

Па кад овако знамо да смо сви више или мање грешни, да се сви, више или мање, находимо у болесном душевном стању, зар се нећемо постарати да се оваког душевног стања опростимо? — Зар се нећемо постарати да изнађемо сретства и начина те да се из оваке невоље избавимо? — Кад се, у нашој телесној болести, старамо и тражимо лека, да болест уклонимо и да здравље себи повратимо, зар се нећемо постарати да потражимо лека и против наше душевне болести? — Док смо овде на земљи, ми се сви радо старамо и сва сретства употребљујемо, да себи бољи земаљски живот створимо. Па кад се тако старамо о овоме нашем кратковременом животу, који ништа друго није, него само спрема за будући — вечан живот, — зар се онда нећемо још већма постарати да се што боље и достојније спремимо за будући — вечни живот? —

Свемогући и преблаги Творац, по необичној милости својој, желећи свима људима да се спасу, — преко Сина својега — Спаситеља нашег — Ис. Христа показао је човеку пут, којим идући, човек може да се од својих грехова ослободи и да се Њему — Творцу својем — приближи. И као што се, помоћу тајне крштења, човек ослобођава од онога греха, у коме се сви рађамо, тако се исто, помоћу тајне кајања, ослобођавамо и од свију других грехова, које у животу нашем, а по слабости наше човечанске природе, чинимо.

Послушајмо, дакле, др. сл., глас божји, којим нас позива, да пођемо путем, што води у царство његово! Постарајмо се, да се, помоћу чисте вере, срдачне молитве и искреног кајања, удостојимо и ми чути благотворне речи Спаситељеве: „Чадо! Отпущаются тебѣ грѣси твои. Костани, козми одр твой и иди къ домъ твой. — Амин.

О односима српске цркве наспрам цркве цариградске од првих времена њенога бића, па до данас.

(наставак).

Сад да кажемо коју — о онима лицима, која су бранила српску цркву од поменутих јереса до св. Савве.

Пошто је овај први период у историји српској, због недостатка многих историјских факата, веома тâман, то је и на ово питање врло тешко одговорити. Али код свију слабих података у фактима, ми се ипак усуђујемо о њему рећи бар онолико, колико под руком имамо, да ово питање расветлити можемо.

Дуалистичка јерес, позната под именом „Богомилска", царовала је на балканском полуотоку. Ми смо казали, да је у IX столећу Јерменска била средсреда манихејског дуализма, којег су се сљедбеници називали „Павликијани."[1]) Одавде је она обухватила цео балкански полуострв и почела грозити православљу у овим пределима. О овоме сведочи Петар Сицилијски, који је путовао као изасланик императора Василија Македонца у јерменску варош Тибрику — *колевку павликијана*. С обзиром на брзо ширење павликијанске јереси, као и на ону штету, коју би од ње претрпило православље, овај се реши да изучи павликијско учење и његове обреде. Успјев у намери својој, он пошто се врати у отачаство своје, напише научну расправу против ове јереси и посвети је *архиепископу бугарском*, сигурно у намери, да учини велику услугу представнику и ревносном борцу православља, коме беше прека нужда проницн у тајне њихове, те да тако може лакше и успешније борити се противу њих и њихову пагубну јерес уништавати.

[1]) У ово време Манихејство или гностицизам није већ у првопочетном виду свом постојао, већ се дуализам у њему тако силно развио и увукао у све кругове хришћанског света, да је рађао друге нове јереси, које су опет истицале из Манихејске јереси. Осем Павликијана нарочито су још важне биле Масилијанска и Евтихиска јерес. —

Највећи противници ове јереси беху: бугарски екзарх Јован и охридски архијепископ св. Климент, ученик Методија, прво-учитеља словенског.[1]) Они су жестоко устајали противу те јереси за време цара бугарског Симеона. Учешће у овој борби примао је и патријар цариградски, познати Фотије, који је доста подпомагао именоване борце православља и морално и материјално. И заиста на први мах беше јерес изчезла, или боље рећи, скрила се и очекивала благопријатније за њу време — што и дочека; јер кад Симеонов син Петар наследи престо оца свог, наново се појави јерес — коју распростираше с великим успехом некакав поп Богомил[2]) по целом балканском полуострву, због чега је и названа по сопственом његовом имену — *Богомилска јерес*. Он учини тако јак утисак на следбенике угушеног манихејства, да ови последњи заборавише основача своје секте и признадоше њега за основача јереси тог краја где је се и пре појаве попа Богомила ширило име манихејско. Он се тако плаховито заузимао за раширење те секте, да је наскоро увео у њу неки ред, какав пре није постојао; имао је своје ученике, које је учио својим догмама и шињма заједно састављао јерархију.[3]) — Православни патријарси и сво грчко-словенско духовенство борило се и против ове јереси, као што је и против прве — манихејске. Међу православним заштитницима тога доба највише се одликоваше Кузма презвитер, који је, по свој прилици, живео у последњој четвртини X. столећа, т. ј. у почетку владе цара Самуила. Да је он живео баш у ово време сведоче његова сачинења, у којима говори о цару Петру († 987.), као о бившем „.... въ лѣта православнаго царя Петра бысть попъ, именемъ Богумилъ“[4]). ....

[1]) Палеузовъ. — вѣкъ болгарскаго царя Симеона стр. 92.

[2]) О овом попу постоје две сведочбе: Кузме презвитера и у синодиксу цара Борила, који смо мало више привели: „и якоже случися Болгарстѣи земли, вели Кузма, въ лѣта православнаго царя Петра, бисть попъ Богумилъ, а по истинѣ Богу не милъ, иже нача первије учити јереси въ земли Болгарстѣй.“ Писмо Срб. и Бугарима Хилфердинга I, 143 стр.

[3]) Опширно о богомилској јерархији и њиним догмама види у Шмидта Hist. des' All. ou Catares II, 130—150.; а понешто може се наћи у Писм. Срб. и Буг. Хиле. II, 65—90.

[4]) У Писм. Срб. и Буг. II, 78—80. изложен је прави текст учења Кузме, који је управљен против учења Богомила.

Кузма је ревностно бранио православље и неуморно борио се против јереси. Он је писао неколико беседа против ње опровргавајући њена начела основима св. Писма. Православним борцима за чистоту вере у борби против јереси доста је помагало и то, што су њени разносачи били веома слаби у науци и непостојани у својој радњи, те с тога су вазда при првом гоњењу умицали испред очију друштава и њихових гонитеља; шта више, они се одрицаху свог мнења и исповедања, кад их ко питаше, шта и како они исповедају. „ѣретици“, вели Кузма, „нехотѧще дати слави скатимъ и Божіа чѣдеса похвалютъ, аще же кто сихъ (т. ј. њих) вопрошаетъ, тако ли творите и глаголете, отмещутсѧ и клатвою глаголютъ: нѣсмы тацы, ѥко же ны мъните (т. ј. ми нисмо такви, какве ви нас силом представљате) и тольми се отмещутъ отъ своихъ дѣлесъ и молитвъ, ѥко же не мнѣти ихъ ничто же зла имуще.“ И на другом месту такође Кузма вели: „страха ради человѣческаго и ко церковь ходатъ и крести и икони цѣлуютъ ..... и къ тайнѣ крыютъ свою ѣрѳ.“[1])

Приврженици павликијске јереси, поред све своје зебње, ипак су у проповеди својој набрзо успевали и своје учење разширили на источном крају Балкана, које су одатле мало помало преносили и на запад. Њиховој проповеди ишли су на руку владаоци бугарски; а владаоци српски, који у то време беху подчињени, непредузимаху никаквог корака против ове опасне јереси, те таким начином она се поче ширити и међу Србима и српским крајевима. Али чим се Срби ослободише испод зависности Бугара, намах је св. Владимир са својим духовенством устао против лажна учења Богомила и спречио успех његов у јужним крајевима Србије. А на западу гонили су то лажно учење сплитски епископи. Уопште та јерес није могла у Србији тврда корена да захвати, као што је у Бугарској, јер су је српски пастири узастопце пратили, док је већ нису у време Немање и његовог сина св. Савве сасвим искоренили.

[1]) Тамо II. 84. у срп преводу.

У овој борби српске цркве с разним јересима учествоваху и цариградски патријари, као главни чувари чистоте хришћанског учења у српској цркви. Они су вазда снагом својих енциклика опомињали служитеље српске цркве, да чувају чистоту вере и закона и побуђивали су их на ревносну борбу против појављујућих се јересâ. Због ове јереси цариград. патријари сазиваху саборе, на којима су осуђивали привржењике њене и анатемисали све јереси. На овим саборима, у колико нам је познато, присуствовали су и представници српске цркве, а наиме: Гаврило, архиепископ Охридски, Симеон, епископ Дербетски и други.[1]) На сабору, који је сазван знаменитим цар. патријаром Фотијем у 878 г. био је Агатан, архијепископ Прве Јустинијане. — Из свега дакле може се закључити да нису патријари цариградски остављали своју православну децу — Србе у кобним временима, већ су вазда, у свима приликама и потребама заштићавали их, помагали им својим отачанским саветом и црквеним аукторитетом.

Православно-српско духовенство понајвише се борило против папске јереси — „Filioque." — На и ако је цео исток у овој борби помагао Србима, ипак неимаћаху у борби овој доброг успеха, као што имаћаху у борби против других јересâ. Ова папска јерес подржавана је — као што смо више пута казали — српском госпоштином, чак до цара Душана, док овај није издао закон против римске вероисповеди и њених проповедника. Он је у исто време строго наложио да сваки Србин, који исповеда римску веру, поврати се у наручје источно-православне цркве; у противном случају да се из отачбине прогна.[2]) Много жешће је запретио и римским

[1]) Assem. kalend. III. p. 138. Охридска архијепископија у прво време била је представительница и српске и бугарске цркве. О месту где је постојала столица ове архијепископије, многи научењаци разногласе; но по свему судећи, држимо, да је била или у Призрену или негде близу њега Призрена.

[2]) Ови несрећни призори који су се у српској цркви до самог цара Душана јављали, па и сам овај акт Душанов против римске вероисповеди, бацају многе научењаке у сумњу о том: да су Срби били православни до Душана. Мени се једном десило да сам у Русији слушао где професор с ка-

пропагандистима; о њима је рекао, да ће сваки бити смрћу кажњен, ако би се ухватио да пропагандише у Србији. И поред све оволике претње и ревносног заузимања српског владара, духовенства и целог истока, ипак папска јерес многе је Србе одтргла из наручја наше православно - источне цркве и придружила их к броју својих обожатеља. — О борби овој нећемо се даље упуштати, а ако ко жели о истој опширније знати, то нека изволи прочитати чланак у „Гласнику“ књ. VI, стр. 74—154. под насловом: „Насртања римских папа на српско-хрватску цркву,“ — г. Никетића.

Дакле у целом овом првом периоду развића српске цркве невидимо ништа друго до једну само борбу, а на име: борбу против насиља римских мисионара и лукавих папских легата, борбу против частољубивог и охолог грчког духовенства, борбу за националност, борбу за словенски језик, борбу за свој опстанак, борбу против разних јереси, борбу за независност цркве и њених преставника; једном речју борбу за све што народност краси и уздиже, и против свега оног, што цркву омаловажава и православље подкопава. Цео овај огромни низ борба прекраћен је при самом појаву силних заштитника православља Немање и његова сина св. Савве, о чијим делима и односајима с цариградским патријархатом говорићемо у следећем II периоду.

(наставиће се).

ПИСМО

Његовој Светости, патријарху српском, Прокопију Ивачковићу, о „уређењу Богословије“

Ваша Светости!

Пошто није далеко вријеме, кад ће се богословски учевни завод у Карловцима отворити, и пошто тај завод имаде бити у овостраној српској цркви главним огњиштем религиозно-моралне просвјете, то

тедре говори лекцију својим ученицима о црквеној српској историји и вели: „Срби се као православни могу рачунати од времена Душанова, — а до Душана су сви били римокатоличке вероисповеди — изузимајући неколицину, који су у време св. Савве примили православље.“ —

није чудо, да се озбиљни људи, *којима добро стање цркве наше на срдцу лежи*, већ сад старају, да изближе опредјеле задатак тога завода и да покушају пронаћи средства, која помажу да се остварење признатог задатка достигне. И ја, не рачунајући се међу стручњаке и вјештаке, просто као члан српске православне цркве, не могу равнодушно чекати онај свечани и важни тренутак, кад ће се у Карловцима зажећи искра вишег духовног образовања. Свјест права и дужности, које имадем као члан овог религијозног друштва, нука ме, да неке мисли о начину уређења споменутог завода поднесем Вашој Светости са понизном молбом, да их примити изволите као плод живог интереса за сретни и цјели-сходни напредак нашег будућег завода. Но прије свега допустите ми, Ваша Светости, исказати, како Вас сматрам сретним, што Вас је промисао божји удостојио, да *Ви* извршите оно дјело, које су пређашњи вјекови учинити пропустили, да завијете у живот завод, кога нам црква од толико времена треба, жели и изгледа.

Вама је пружена прилика, да подигнете имену свом споменик, који ће бити тврђи од туча и мрамора и који ће прелазити из вијека у вијек до најкаснијих времена. Ви можете једним дјелом потамнити Ваше предходнике, вјечном благодарношћу обвезати потомке. Та прилика отворена је, то магијско дјело — јесте цјелисходно уређење учевног богословског завода за српску православну цркву у Аустрији.

Ваљано уредити завод моћи ће се само онда, кад се јасно сазна и појми његов позив и кад се проуче и набаве сва средства, која олакшавају схваћени позив постићи. Будући да је учевни богословски завод само један особити облик црквеног живота, то његов задатак опредјељавају потребе цркве и вјере. Да би могао означити према томе задатак нашег будућег учевног завода, нека ми допусти Ваша Светост бацити најприје летимични поглед на сувремено стање хришћанства код образованог јевропског друштва и код нас.

Сувремено стање Хришћанства код свију народа Јевропе задаје највеће бриге оним људима, који искрено исповједају његове теоретичне истине, пошто су дуготрајним изучавањем упознали његову узвишеност и добротворност за човјечије друштво. На све стране опажа се свеобћи одпад од хришћанства, истина тихи, но тим опаснији. Разне цркве броје у свом крилу претежну већину људи, који се *само зову* Хришћанима, но који су и у теорији и на практици давним давно раскрстили са хришћанством и његовим религијозно-моралним истинама. У најновије доба ти људи збацују са себе са

гнушањем и само име „Хришћанин“. У Јевроии ускршава ново незнабоштво, које се од класичног незнабоштва раздикује својим безобзирним одрицањем не само религиозних представа, него и разумности самих извора религиозних идеја. У том великом разливу религијозног одрицања, чета избраних високо држи барјак вјере, као једино средство спасења од новог потопа, као најглавнији услов обстанка и напредка друштва. Па како је и међу њима мален број оних, који су на свом барјаку написали уз рија „вјера“ и придавник „хришћанска„! Тако је код народа-прпака, којих се спекулативним и научним трудима других ситнијих народа хране. Међу ове посљедње броји се и наш. Долазећи у многоврстни додир са западном философском, религијозно-философском и научном мишљу, ум српски није се могао сачувати и од заразе сувременог нам скептицизма религиозног. Зараза та сакрива се код нас још под покровом обће равнодушности и према вјери и цркви, да, почиње шта више у најновије доба мало по мало избијати на површину јавности кроз књижевност, и може, усљед непрестаног дотицаја са кризом умственог живота на западу, букнути у велики пламен свеобћег одрицања, који ће цркву силно оштетити, ако се она за времена не побрине, да око својих светиња подигне насип праве духовне просвјете, а на бедеме својих истина постави одушевљене бранитеље у опасности надазећих се религијозно-историјских стечевина човјештва.

Како је велика равнодушност не само према хришћанској цркви и вјери, него и у обће према сваком религиозном вјеровању код образованог разреда нашега народа, показују сви појави нашег најновијег живота. Школа, књижевност, породични и јавни живот нагрижени су већ невјерством, да, ја бих се, позивајући се на моје необширно искуство, усудио изрећи, да против те епидемије најновијег времена ни мантија ни митра нису поуздано обрамбено средство. То нам доказује и наш црквени живот посљедњих година. Или како ће се иначе схватити мртвило, које продази кроз сав наш црквени живот, ако оно није посљедица усколебане у свима вјере?!!

У такву стању прва брига цркве наше треба да постоји у том, *да се освјести, да се сјети опет истакнуте јој њеним Оснивачем узвишене мете, да опет запали светиљку хришћанске религиозно-моралне просвјете* у огромним али за сад мрачнима својим просторијама. Црква треба опет да почне предњачити народу, узвишавати се над њим и руководити га, а не турати пред собом, да се приближи к истини. Но тко жели да задахне друге својим животом, тај мора прије свега имати у себи изобиље живота. И црква, ако

жели да буде (као што треба да буде) душом човјештва, мора сама постати чисто духовном, мора у свој живот усвојити оно изобиље идеја, којима је богата религија хришћанска, да би затим кадра била проницавати њим човјештво у разним његовим слојевима и на разним његовим ступњевима културног развитка. А до тога може се доћи само на тај начин, ако се ваљано уреди проводник хришћанских истина. Црква, као духовно-морални организам, имаде разне своје удове са разним позивима, но међу њима мора бити особито здрав онај уд, којег је задатак, да снабдјева сав организам храном; јер ће само у том случају и црква живити правим животом Тај тако важни за организам цркве орган — *јесте учевни богословски завод*, а храна, коју имаде он да спреми и одправља кроз проводнике у све дјелове огромног тјела, *јест духовно-религијозна просвјета*. Тај орган био је код наше цркве сасвим закржљао, зато је и дошла она у данашње своје патологично стање; њега треба поправити, па ће, чим проструји у жилама црквеног организама чиста свјежа крв, и сам организам подмладити се и способан постати, да чини, као и донекле, нашем народу оне велике и спасоносне услуге, којих му у прошлом његову животу ни најжешћи противници одрећи не могу.

Из ово неколико ријечи даде се тачно опредјелити задатак учевно богословског завода код нас. Да богословски завод несмије и у будуће бити разсадником онаковних људи, који дужности високог свога позива сматрају као занат за прехрану, који свршују обреде незнајући им смисла и невјерујући у њихову моћ, којих живот грозно протуслови хришћанској науци и служи бездвојбеним доказом, да им оскудјева дубоко религијозно убјеђење и осјећање, — да то несмије у будуће бити, ако се жели, да се црква сачува од најопаснијих неприлика, — то је лако свакому појмити.

Напротив учевни богословски завод треба устројити код нас тако, да он буде давао не само образоване, већи *у струци својој темељито учене носиоце, проповједнике и заштитнике оличених у њима хришћанских идеја*. Задатак тежак, али користан, узвишен и диван! Онај смртни, који радњи будућег завода даде и обезбједи тај смјер, заслужиће, да му благословљени спомен са својом благотворном и оживљавајућом силом живи у цркви кроз сва потоња времена.

Дали ће отворити се имајући завод и колико примакнути се к цјели, којој имаде тежити, зависи од многих увјета и то: 1.) од

спреме ступајућих у богословију; 2.) од учевног сустава; 3.) од учитеља и 4.) од помоћних средстава.

Допустите ми, Ваша Светости, о сваком овом увјету неколико барем ријечи, кад ми већ облик писма не допушта моје назоре о том свестрано изложити.

I. Што се тиче услова, који су највишим рескриптом од 10. Августа 1868. за ступање у богословски завод постављени и узакоњени, мора се признати, да они стоје на висини суврем ених захтјева за обће образовање. Одустати од тих захтјева црква, не грешећи против саме себе, могла би само онда, кад би сва за њихово одржање покушана средства остала безуспјешна. А да имаде средстава, која би кадра била сачувати те увјете, о томе тешко да се може темељито посумњати; но употребити их, зависи од воље и прегнућа Ваше Светости. У случају потребе црква би могла одустати од једнога увјета, који је сам по себи формалне природе и за цркву саму нема никакове вредности. Да би тако црква осигурала се, да имаде ваљаних кандидата за богословски завод, она мора бити спремна на све могуће жртве. Бодрим оком треба она да бдије над учећом се младежи и да у згодним приликама својим доброчинствима пробуди у млађаним срдцима привржености и љубав према себи; да им својом помоћу обезбједи могућност неокрњеног умственог развитка; чим би без сумње успитала у истима жељу или лично посветити се на службу својој духовној мајци, или барем у свом животу с поносом признавати себе њеним вјерним и оданим сином.

Какав је данас правац у друштву па према томе и у школи, од куда ће црква узимати кандидате за свештенство, то да се неби добили у богословски завод младићи са појмовима о религији и христјанству посве изопаченим, с којима би и неуморни труд само спољне резултате постигао, црква ће се морати побринути, да религијозно-морално обучавање и успитање у средњим школама сасвим реформише и тако удеси, да буде за кандидате богословског завода могла бирати не сурови и може бити незгодни материјал, већ младице, које дају основану наду, да би, привите на корен црквено-просвјетног стабла, разцвјетале се у мирисаво дрво хришћанског религизојно-нравственог живота.

II. Односно учевног сустава и броја предмета, који би се у дотичном заводу предавати имали, моје су жеље тако обсежне, да, признајући сам немогућност њихова извршења барем за сада, морам се ограничити на то, да искажем оно, што се по мојему мњењу

извршити мора, ако се жели колико толико приближити се к истакнутој мети. Узевши на око списак предмета, који се по III. §. 97. највишег рескрипта у богословском заводу предавати имаду, налазим, да ту нема неких предмета, којих је важност тако велика, да иначе у суставу богословских завода заузимају прво или једно узмеђу првих мјеста: налазим опет и друге предмете споредне важности, који би се само онда задржати могли, кад би сви главни предмети и њихово изучавање остављало још времена и њима се као из раскоши бавити.

У списку предмета за богословски завод нема *основног богословља* или *апологетике*. Основно богословље постало је недавно самосталном науком, али за кратко вријеме по важности својој стекло је првенство међу свима богословским наукама. Изазвано сувременим антирелигијозним и антихришћанским правцем мисли, оно заставља задатак, филозофско-историјским методом одбранити и доказати истинитост и темељитост основних идеја хришћанске вјере, против којих је наперен сав јуриш антирелигијозног умовања. Без познавања ове науке значи ни више ни мање него зидати кућу на — пјеску. Свештеник, који непознаје резултата, до којих је ова наука, рјешавајући свој задатак, дошла, играти ће увјек тужну улогу, ако му се деси, да у препирку са противником вјере и хришћанства ступи, морајући увјек филозофске доводе свога противника побијати или анатемом или више мање сумњивим увјеравањем о својој искреној вјери у одкривене истине религије.

Нема *„историје филозофије."* Историја филозофије мора се на сваки начин предавати у заводу, којега су ученици свршили гимназијалне науке. Она служи допуном к њиховој пређашњем знању филозофских предмета — *логике и психологије*. Потребита је споменута наука и зато, што приучава ученике на озбиљно мишљење о себи и о околном свјету, па може служити и као помоћно средство при изучавању самог богословља; потребита је та наука и зато, што је филозофија у разним својим системама обично средство, којим противници хришћанства покушавају, да оправдају своје одрицање. Противник није ни на пола страшан, кад му сазнамо каквоћу оружја с којим нас напада. Проучивши историју филозофије кандидати богословља саставити ће себи правилан појам, којим мјерилом треба мјерити и оцјењивати разне филозофске системе према њиховој теоретичној и практичној вриједности.

Нема *катихетике*, која је истина све до недавно застављала један одјел Пастирског Богословља, но у најновије вријеме развила

се је у посебну самосталну науку. Њезина огромна важност састоји се у том, што она показује правила, којих се имаде свештеник држати, предавајући лицима неразвитим истине хришћанске религије. Она је управо у неку руку „свештенички метод."

Цеима *историје српске цркве*, као посебног предмета. Да је потребито сваком члану цркве, тим више свештенику, до подробности знати историјску судбу своје народне цркве, о томе трошити многе ријечи, била би грехота, пошто је свагко спреман нужду ту признати. (свршиће се.)

ПОГЛЕД ПО СВЕТУ.

Романска. 7 маја с највећом свечаношћу погребен је у Букурешту митрополит и архијепископ румунски *Нифон*, који је 5 о. м. нагло преминуо. На погребу учествовало је 246 свештеника, два певачка лика, ученици, пешаци, коњици, и једна батерија топова. Тело покојника вожено је на колима седећки с митром на глави а покривеним лицем. Пред њим су на црвеним јастуцима ношена одличија његова и кољиво. За њим су пошла митрополитска кола у црно завијена, за овима кнежеска свечана кола празна; јер је кнез напред кући дошао био са парастоса у митрополитској цркви. Света је било небројено по главним сокацима, куда је спровод прошао. Покојник ће бити погребен у једном оближњем манастиру. Покојник је оставио силне новце у готовом, јер је веле имао годишње плате 60.000 дук. — За насљедника архијепископског престола највише има изгледа епископ Исмаилски г. *Мелхиседек* најученији муж, који је богословију у Русији изучио.

Дар цркви Заови.

Црква Заова у реду своих старих здања доби јесенас од камена новосазидано двокатно здање са многим собама и подпуним квартирима. Народ долазећи о празницима и прошли година с' прилозима радо се цркви одазивао, а ове јесени видевши је с' добрим квартирима снабдевену ни један се кући не поврати, а да што цркви не приложи. Нарочито 8. Нов. као на дан славе црквене давати су многи прилози, од којих неможемо а да неспоменемо бар неке и да приложницима јавно не захвалимо. Тако:

Милош Трапловић из вл. Дола колачар давао је сам о свом трошку ручак, а тако исто и барут за прангије.

Мита кмет Топонички донео је чудо велику тикву вина (око које при ручку беше великог смеја са задовољством.)

Исак Митин из Топон. поклонио је пун бакрач вина од 20. ока.

Иван Тодосијев из Топон. поклонио је 20 гр. чар. у новцу.

Сава Макуљевац из вл. Дола приложи 1 дук. цес.

Стоић Миловановић даде обвезу да ће цркву споља офарбати и иконе које су горе око свода црквеног у зиду ископане, свуда где треба светцима украсити.

Стоић Живановић трг. из М. Црнића за здравље своје и целе фамилије, а и за спомен умрла своја два унучета, приложи велики трокраки с' три свеће чирак од беда пахвона, и чаршав полусвилен све за частну трапезу, у вредности 5. дук. цес. и 20 гр. чар.

Дар дружини „братства богословијског."

Г. Добросав Маријановић свећеник бољковачки, округа Рудничког, среза качерског, послао је ово дана књижници „дружине браства богословског" 20 гр. чар. на дар. Ово дружина ова, с обзиром на своје потребе, с особитом захвалношћу бележи, а дародавцу и овим путем изјављује своју признателност и благодарност, желећи, да се хиљаде такови, који на олтар просвете ма и мали дарак приносе.

Дружина „браства богослов."

Књижевни оглас.

Књижица „Зорка" дата је у штампу, и биће готова до краја месеца Маја. У позиву је означено да ће изаћи из штампе с концем Априла, али пошто су уписници почели се доцно пријављивати, то се није могло раније одпочети штампање.

С тога молим поштовану господу скупљаче и уписнике нека имају стрпљења причекати до конца Маја месеца, а ја ћу се с моје стране трудити, да што пре књига буде готова и разаслати коме треба.

30 Априла 1875 год.
у Београду

М. Станић.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор**.

У државној штампарији.

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 25 Маја 1875.

Број 19	Излази четири пута у месецу. — Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

ПИСМО.

Доктора Делингера професора из Минхена, послато грчком патријархату у Цариград, као позив на конференцију у Бон.

„Прошле године држане су биле конференције у Бону међу члановима православне цркве Русије и Грчке и Англиканске цркве, у тој цељи, да се спреми и уравни пут, који би могао довести до јединства у главним догматима наше религије, — јединства, које би могло установити са обе стране признање црквеног братства и црквене заједнице. Богослови, који су заступали Германију на тим конференцијама, припадају оном делу католичке цркве, која не признаје Ватикански сабор и нове догмате непогрешљивости и неограниченог поглаварства папског, што је сабор обнародовао и што је доказ, да православна црква цариградског патријархата *јесте права црква*, која је удржала апостолско насљедство и која данас представља један део велике првобитне апостолске дружине. Што се тиче догматичких разлика, које би могле још понићи између ових немачких богослова и богослова грчке цркве истока, то мислимо да неће тешко бити наћи објашњења, која

би ове црквене гране задовољила и која би довела до успостављења оног црквеног јединства, које је прије за више од дванајест вјекова постојало. Дочим ми намјеравамо наше конференције опет одпочети у Бону около половине идућег Августа, сретни би били, кад би могли видити на тим конференцијама представнике и цариградског патријархата. А да не би путни трошкови од какове препрјеке били, неколико знатних Енглеза понудило се, да трошкове подмире. Унионистична комисија управља, дакле, овај званични позив својој у Исусу Христу браћи г.г. професорима богословије у Цариграду, изјављујући готовност да саобшти сва она извјестија, која би они желили имати.

У Минхену 18 Марта 1875.

Игњатије Делингер, у име комисије.

Г.г. професорима богословије православно-источне цркве у Цариграду.“

Патријархат цариградски одазвао се том позиву и одредио је за своје делегате на Бонским конференцијама сљедеће: Професора Килотеја Бријенија, професора Јована Анастасијаса и архимандрита Германа Григорас.

Писмо ово изнели су још пре неколико дана на јавност скоро сви наши јавни листови; но ми смо се у томе задржали с тога, што смо чекали да видимо, да ли ће се с таквим позивом обратити Делингер и нашем црквеном представнику, као и да ли ће се овај одазвати с пристанком одредити од стране наше цркве које лице на тај сабор. Па како смо сад с поуздане стране извештени, да је Делингер послао такав позив и нашој цркви и да је наш г. Митрополит изјавио готовност — одазвати се том позиву и оправити лице на тај сабор: то, предајући ово писмо јавности, радо бележимо тај пристанак цариградске, као и наше српске цркве, држећи утврдо, да ће овај братски састанак у Бону донети лепе користи, а можда и јединство између старо-католичких и источних хришћана.

Беседа у 4-ту недељу св. поста.[1])

Еже ако что можеши вѣровати, вся возможна вѣрующему. (Мар. 9, 23.)

Вера има велику моћ и силу, о том уверава нас сам Исус Христос. Што каже Господ небесних сила, о чему проговара сама вечна истина, томе треба веровати. — Некакав човек из народа, кои је око Христа сабран био, приђе ближе Христу и представи му, да има сина немог и глувог, ког су нечисти духови узели на своју руку, и каже, да је дошао тражити помоћи своме несрећном страдалнику. Кад је то говорио, у срцу његовом небеше вере, а уз то жалио се Спаситељу на његове ученике, што немогаше исцелити му сина. Тако је написано у данашњем Еванђелију: „Учитељу, доведох к теби сина свога, у коме је дух нем, и рекох ученицима твоим, да га истерају, и не могоше.“ На овакве речи осуо би се сваки други; молба беше ладна, уколико није загрејана вером; па према оваквом неверовању није уздржао гњева свога ни сам Спаситељ, који је пун божанствене кротости и доброте: „О роде невјерни, рече Он, докле ћу с вама бити, докле ћу вас трпити?“ Прекоревши овако отца, би му жао сина, па да би помогао њему и његовој младости, заповеди извести га преда се. Тада пакосни дух пада на земљу пред Исусом и његовом науком, признаје своју немоћ у присуству Христа, и као покоран роб пузи по земљи пред оним, кои све силе има у власти. Свему овом наочиглед отац страдалника још нема вере у свемогућство Христово, моли се, истина, ал се још није преломио; колеба се, хоће ли веровати или неће, па према томе и проговара свемогућем: „ако што можеш помози нам, смилуј се на нас.“ Спаситељ, по милости свога срца и по свемогућој власти својој, у мисли да исцели младића нашао је, да ће пре бити исцелити најпре оца од болести, која тиња у њему због неверовања, па зато га овако пита: „ако можеш веровати, све је могуће оном кои верује.“ Но кад се овај, кои до

[1]) Говорио у Саборно-београдској цркви Ј. Миловановић катихета.

тог часа није имао вере, заплака и сузама обли, проговоривши кроз плач: „вјерујем Господи, помози мојему невјерију“: онда и свемогући Господ, по доброти својој, силом свога божанства, исцели младића. — Видите ли, браћо, како је неверовање оца обуставило исцељење сина! Видите ли како она сила, којој ништа није немогуће, уздржава своје дјејство онде, где вера није раскрчила пут! А чим је засинула вера у срцу оца, сместа је престало страдање сина. Што је пре тога било немогућно због неверовања, то је сад постало могућно и лако због вере.

Ал ће можда ко помислити, кад се у данашња времена тако ретко чуда догађају, то мора да је нестало у вери оне првашње снаге? Да човек у вери или вера у човеку може ослабити, то је истина; али њена божанствена сила и моћ свагда је једна и иста, у колико је и Христос један исти вазда и до века. Дар чудотворства зависи од Господа, од његове свете воље, и он га шаље преко избраних својих онда, кад затреба, или да се утврде у вери они, кои се колебају у њој, или да пређу у веру неверници. За оне, кои право и хришћански верују, нису ни нуждна чудеса. — Но треба нам знати, да она чудна и божанствена сила вере свагда траје и нигда се несмањује; а то је она божанствена благодат, која се находи у срцу истино верујућег; то је онај чудан појав, кад вера претвори грешнога човека у примерног и добродетног хришћанина, кад морално пропали син постане божи син и насљедник свију небеских блага. — Кад се дакле вером све слабости могу савладати, све страсти човекове природе упитомити, и кад нам она, тако рећи, отвара врата у блажена насеља вечнога живота, онда старајмо се браћо, да ојачамо ову спасоносну веру, и да је чувамо као најдрагоценије благо, јер она нас упознаје с Богом и његовом божанственом науком; она нас оспособљава за духовни живот; она нам дâ је моралну снагу, да се можемо одупрети свима искушењима овога земаљског живота, која на нас и наше

срце напалазе; она буди у нама љубав к ближњему, љубав к свему, што је племенито поштено и узвишено.

Кои је познат са историјом хришћанства првих векова, тај неможе одрицати вери хришћанској и њеној науки божанствену моћ и силу. Тамо ће радозналост човекова видети, где се за пуна три века потоком проливаше невина крв мученика, видеће многе патничке душе, где страдања своја запечаћавају смрћу својом на крсту. Ца шта мислите, драга браћо, дал се гонитељи прославише тим својим гоњењима, да ли та њихова нечовечност спречи пут даљем ширењу хришћанства и вере Христове? Не, те баш муке, та њихова гоњења дадоше вери хришћанској њену божанствену важност и силу. Хришћанство својим трпљењем, својом готовошћу поднети и најгрозније муке за преузвишену веру Христову, возражава гонитељу своме: „мучите нас, распињите нас, али знајте, да је невино проливена крв хришћанска семе, из ког ће доцније васкрснути ново хришћанство, а тиме свечано гонитељу свом доказати да је њихова власничка моћ и сила слабачка наспрам њихове тврде вере у Спаса свога Исуса Христа. — Пођимо још и даље, скоро за 18 векова унапред, па ћемо се сусрести још са многим и многим јересима, расколима и лажним учитељима, кои веру и цркву узнемириваше и тешке им ране задаваше, па ћемо и ту видети, где хришћанство, озарено истинитим виделом Христове науке, торжествује над своим противницима и одржава победу.

Но о! шта да доказујемо благотворност вере хришћанске тако из далека, нашто да потрзамо историју минулих времена и тамо тражимо доказе, нашто морити памтење своје, испитивањем судбе толиких народа и држава, узроке њихова развића и падања, нашто велим тако далеко ићи? — Заустављимо се у својој кући, на своме огњишту. Бацимо поглед наш на судбу народа нашег, па невидимо ли, да га вера христијанска спасава и оживљава у најтежим данима његовога живота, као што га је вера и ујединила и до славе довела.

Но, на жалост, ту исту веру, драга браћо моја, која нам очува ово што данас имамо, која нам највећу светињу нашу — народност и обичаје наше неповређено предаде, ту веру, која и данас поцепану и неослобођену браћу нашу под притиском туђинства снажи, тјеши и подсећа на сјајније дане и лепшу будућност, ту, велимо, веру видимо, где у данашње време православне српске цркве по који син, запојен духом западњаштва, у забораву на сва добра, која она учини српском народу, широм отвара уста и подиже глас на веру и цркву, а тиме, сејући семе зле науке своје, окужава срца младог српског нараштаја, угушује у њему страх Божи, запаја га духом неверија, убија у њему српски дух и карактер; сатире у њему мисао о свему што је поштено племенито и узвишено; улива у његово млађано срце равнодушност према највећој светињи његовој и моралу, а тиме га у пропаст баца. Од оваквих учитеља да нас и цео Српски народ Господ Бог сачува. Недајмо се повести за овако нехришћанским мислима. Љубимо и поштујмо веру и цркву нашу, јер они су неопходан услов за срећу и спасење, развиће и напредак сваког Србина, народа и државе наше. Сетимо се оног догађаја из данашњег Еванђелија, где неверовање отца обустави за време исцелење сина, па ако би кадгод и јавио се у нама какав глас, кои противоречи ма којем догмату наше вере, ми припадајмо Господу овим речма: „верујем Господи у тебе, помози мојему неверију.“ Љубав наша према њему нека је тврда и постојања, да неодпаднемо од њега у њевоји, да га се неодречемо у злопатњи или у болести, да му небудемо неверни, и да нас непоколебају саблазни, каквих у свету има довољно. Будимо чврста стена, о коју ће се сва мудровања данашњег времена о вери и цркви разбити, молећи се у исто време Богу о таквима са речма данашњег јеванђеља: „увероваће, Господи, и они, но ти буди милостив и помози њиховом неверију.“ Амин.

О односима српске цркве наспрам цркве цариградске од првих времена њенога бића, па до данас.

(наставак).

2.

Период автокефалности српске цркве на правима одељите архијепископије.

(1219—1340 г.).

I.

Стефан Немања I, велики жупан и ревносни поборник српске цркве. — Време хиротонисања св. Савве и његови трудови у развићу српске цркве као и њеног ослобођења испод зависности цариградске патријаршије. — Почетак независности српске цркве и уређење српске архијепископије. —

Пре него што почнемо преглед односаја српске цркве наспрам цариградске патријаршије у овом другом периоду црквенске историје, морамо да површно опишемо велике и сјајне подвиге знаменитих мужева овога периода и најславнијих бораца *православља,* који су својим чувеним и славним делима обележили овај период у животу наше мајке — св. цркве.

На измаку прве половине XII столећа Стефан Немања беше великим жупаном *Расије.* Кад је ступио на престо, после смрти свога оца Теше, он завлада свима жупанијама српским, којима није владао његов отац. Но иначе, завладав свима српским жупанијама, он, за живота Мануила Комнена грчког императора, беше унеколико још зависан од грчке империје. Но пошто је Мануило умр'о (1180 г.) Стефан Немања не само да је подпуно ослободио своју државу и народ српски испод власти грчких царева, него је још и завладао многим пределима њихове царевине. Стефан Немања, утврдив своју политичку власт у целој Србији, намах објави срдачну своју жељу, која беше у томе, да се црквена дела у бољи ред

доведу, а нарочито да се у Србији прогласи *православље* и тиме прекрати и најмањи утицај римских првосвештеника у српским пределима. Тежњу и жељу своју наскоро је он и остварио; јер као врло вешт политик свога времена он, да примером и другим покаже, — први се одрече папе и његове науке и с највећом оданошћу и тврдим убеђењем пређе у наручја православно-источне цркве и на страну свога народа.[1]) Усљед тако јаког расположења свог к православно-српској цркви, он непрестано жуђаше за њеним благостањем и трудјаше се да је узвиси на степен независне јерархије. Убеђен великом побожношћу, да само чиста вера сагрева срца људска и спасава душу човекову, он је гонио све нечисте јереси и лажне учитеље[2]); подизао је православне храмове и манастире и у њима постављао и проповеднике *истиног православља*. Стефан Немања беше узор побожности и доброчинства и толико је добра допринео своме народу и српској цркви, да ми, ма колико се упињали, нисмо кадри изказати се, те да у томе правди и истини дамо задовољења. Осем тога није ни задатак нашег састава, да се бавимо оним, што се не односи на главно питање ове наше расправе. Ми ћемо се побринути да коју више рекнемо о радњи достојног и врстног прејемника на пољу *православља*, који је подпуно појмио жељу и намеру свога предходника.

Стефан Немања ммао је три сина: Стефана, Вука и Растка. У побожног оца и синови беху побожни. Најмлађи син Растко, својим скромним понашањем, побожним и мирним својим животом, још у детињству обећаваше велику наду српској цркви и њеним верним и истиним синовима. И заиста,

---

[1]) Стефан Немања до овог времена — као што нам историја сведочи — био је син римске цркве.

[2]) Рапић, „Живот св. Савве" II т. 338 стр. Христ. чтен. 1848 г. ст. 259. — Гласн. к. 6. стр. 103. — Мајков 215—216. **Сьи скетыи Сїмєѡнъ вткрьдн православїє къ ѯемли далматїє дакїи сьрль (сьрбль) и иереси потрєбн.**

она се у нади својој није преварила; јер Растко чим је прву прилику угрàбио, да своју заветну унутарњу жељу оствари, одма то и учини. Жудећи посведневно за већим, добрим и побожним подвизима, он још у детињству посвети себе на служење Богу и цркви српској. — Ево шта о њему говори књига „Родослов“, која је нађена у Српској Лаври на Атонској гори у Хиландару: Светыи Сàвка архїепископъ всем Сербскїа и поморскїа земли, возлюбивъ уединиенное Монашеское житїе, остави родителѣи и царство, сам же убѣжа ко святую Гору и тамъ постриженъ: Таже всѧ церковныѧ скаѧнїескїа чини во рàдѣ прошедъ, на конецъ изволенїемъ царѧ греческаго Андроника и благословенїемъ всѣхъ четирехъ патрїархъшь Вселенскихъ во архїепископа Сербскаго поставленъ 1214 въ Константинополѣ[1]).

А у другом неком старом летопису налази се о св. Сави сљедеће;

„Повнегда Сербїи многїѧ земли осконша оружїемъ, Соборъ собравше дх҃овныи (Греки къ Цариградѣ) и благословенїемъ вселенскаго Константинопольскаго патрїарха Мануила, иже и хиротониса святаго Сàвку, и даде емъ̀ власть Архїепископскую, и дарова крестъ и євангелїе, жезлъ, и митр҃у и весь чинъ Архїєрейскїи, и даде емъ̀ самовластїе Сербѣмъ поставлати Митрополити и єпископи, и Крали вѣнчавати самъ и по немъ сы҃ни ко вѣки. Сїе же бысть при Цар҃ѣ Греческомъ Алексїи Дàкѣ, и Феодорѣ Ласкарѣ лѣта миробытїа 6711, а ѿ Хр҃ста 1203.“[2])

(наставиће се).

ПИСМО

Његовој Светости, патријарху српском, Прокопију Ивачковићу, о „уређењу Богословије“

(свршетак.)

У програму предмета за богословски завод сасвим је неуместна по мом мњењу: *руралнà економија*. Свештенику није позив

[1]) Гласник свезка 6, стр. 25.

[2]) Глас. св. 6. стр. 26. Овај летопис може бити сведочи, кад је св. Савва за архимандрита постављен, али никако немогућно допустити, да је тада св. Савва за архијепископа посвећен.

— бити учитељем пољодјелства својих парохијанаца, који ће у том послу имати увјек више искуства, него богослов, који нити је имао времена ни довољних средстава, а у доста случајева ни воље да пољодјелство практично изучава. А теоретична познавања из таковог предмета не вриједе ни оног труда, којега су стали, не рачунајући губитка времена, које се је на нешто друго с већом користи употријебити могло. Сматрајући неумјесност руралне економије у програму предмета за богословски завод — за ствар и одвише очевидну, прекидам о том и спомињем мимогред, да је иста наука у новије доба избачена из програма руских семинарија, одкуда се још прије у наш рескрипт увукла бјеше.

Сувишан је *учитељски метод*. Желити је, да кандидати свештенства буду стављени у такав положај, у ком налазећи се неби морали за нужду обављати звања, за које неимаду ни спреме ни воље. Осим тога и постојећи школски закони чине им одправљање учитељске дужности немогућим. Кад није ни умјестно, ни потребито, ни користно предавати у богословском заводу све предмете препарандије, неима оправдана смисла ни то: задржавати један између многих.

Безкористна је наука — *омилитика*, дочим нема свога правог садржаја, већ га посуђује из других богословских наука, а сама показује тек правила, по којима треба разпоредити посуђену грађу и како је треба изнијети пред публику. Ако је нетко познат са истинама хришћанске религије и увјерен у њима — а ни једно ни друго не даје омилитика — он ће, и незнајући правила омилитике, умјети предати својим слушаоцима исте истине; а бити врстним проповједником, зависи од природног дара, а не од познавања правила омилитике. Наука ова могла би се задржати код нас само у облику *историје црквеног проповједништва*, премда је у руским семинаријама сасвим избачена из програма предмета.

Установивши број предмета, који би се у богословском заводу имали предавати, треба се постарати, да се исти и на године згодно подјеле. Моје би мњење било ово: *да се за прве три године имаду сви предмети проћи, а за четврту годину сродни предмети састављају се у засебну групу. Сваки између ученика бира по једну такову* групу и изучава је течајем године опширно и темељито под руководством дотичног професора. Корист од такова изучавања била би двоврстна, једна: што би тим начином лакше дошли до богослова — књижевника, јер није могуће не представити себи, да би многи између кандидата и из изишавши из школе, продужили,

особито у повољним околностима, и надаље бавити се избраном својом специјалношћу: друга корист била би та, што би у случају потребе имали спремљених за професуру људи.

Према томе требало би предавати:

У I години: Основно богословље, Историју филозофије, Увод у свето писмо, Историју старозавјетне цркве, Литургику, Грчки и Славенски језик.

У II години: Догматику, Увод у свето писмо, Историју новозав. цркве, Катихетику, Педагогику, Канонично право. Грчки и Славенски језик.

У III год. Догматичко богосл. Нравствено, Екзегетику, Историју српске цркве, Пастирску, Грчки и Славенски језик. Дијететику, Педагогику.

У IV год. 1) група Св. Писмо с помоћним наукама, 2) Основно догматично и Нравствено, 3) Историја, 4) Пастирска катихетика, Каноника, Литургика, 5) Историја филозофије, Педагогика, Грчка и Славенска филологија.

За прве три године предмети се даду раздјелити на сатове тако, да на један разред на недељу неби дошло више од 20 сати т. ј. четири сата на дан.

За четврти разред требало би мање времена, пошто би дотичним ученицима било у дужности, да самостално под надзором и руковођењем дотичног професора раде.

Предавање свију избројених предмета допринело би то, да би разум кандидата свештенства био довољно наображен у својој струци. Али тога још није доста. Образовање то носити ће на себи карактер неподпуности и једностраности. Да тога не буде, треба образовати и други дио природе ученика, треба образовати и срце. Између осталих зато удесних предмета прво мјесто заузимље музика инструментална и вокална, која би се имала узети у програму као предмет обћеобвезни, тим више, што је помањкање естетичног образовања недостатак, који се код нас силно опажа. Све њештине човјечије могу и треба да служе вјери, а између свију музика најбоље расположе и буди у човјеку — *религиозне осјећаје*. Осим тога музика, као саставни дио богослужења, може чинити цркви најбоље услуге.

3.) И кад би у отворити се имајући завод ступили кандидати са прописаном квалификацијом, и кад би се програм учевних предмета попунио баремъ у оволико — у колико споменух — (а колико би се још споменути дало! —) напредак завода још неби био ујам-

чен. Успоред са избројеним увјетима ишту се још и — *ваљани професори*, који су за сам завод исто оно, што је завод за цркву. Овђе је, рекао бих, понајвећа тешкоћа.

Прије свега — означени у рескрипту број професора није довољан за онакво дјеловање, каково се желити може и мора. За њевољу могу се, до душе, сви наведени предмети подјелити међу петорицом: но у том случају бити ће дотичници превећ обтерећени, што ће по завод и по саме професоре од големе штете бити. Неки предмети по својој огромности и важности изискују врло много времена и готово сву умну снагу једног професора, н. пр. св. Писмо. Остају за другога по три или четири предмета. Немогући их све једнако обрађивати, професор ће из нужде изабрати један и бавити се њиме, а на друге ће се освртати само као узгред. С друге стране и ученици опазиће разлику у предавању једних и других, пак ће и сами прије времена почети пробирати, што ће равномјерному успјеху врло много сметати. Да би се дакле дала професорима могућност подједнако се усавршити у својим предметима, потребито је, да професора буде што више, да би на свакога дошло што мање предмета. И кад би Ваша Светост изволила умножити број професора, наишла би на велику тешкоћу, тим, што неби могла у близини својој наћи доста људи, спремљених за предстојеће им дјело. Заиста, одкуда узети професоре? Славне успомене сабор од године 1870. постарао се и зато и послао је четворицу људи у Русију, да се за професоре богословља спреме, али су исти, испунивши свој задатак, и вративши се кући — за своју одважност и засједочени труд у својој цркви тако награђени, да не могу јамчити; *еда није који од глади умр'о*. Кад би сва четворица ступили на професорску дужност, у што сумњати немадем поуздана разлога, опет би већ по рескрипту маљкао још један, ако допустимо, да би за филологију славенску и грчку могли задобити уз примјерну награду дотичне професоре мјестне гимназије. Дужност моја као члана цркве, којој сте Ви први пастир, и жеља, да будући богословски завод буде имао све, што је за успјешан рад потребито, нукају ме, да упозорим Вашу Светост на то, да у нашем овостраном народу, који није особито богат ученим људима, особито по струци богословској, имаде инак гђекоји, за кога се поуздано знати, или не без разлога предпостављати може, да би достојно заузимао катедру у богословском заводу. Живо сазнавајући потребу, да богословски завод повјери вјештим и способним силама, црквена власт треба

да употреби сва средства, којима би такове људе склонила, да то тежко бреме на се узму.

4.) За помоћна средства, без којих сви више избројени услови не воде брзо и сигурно к истакнутој цјели, сматрам особито добро уређену *библиотеку*. Још за дуго до отворења самог завода требало би наименовати дотичне професоре и позвати их, да између осталих важних послова — као: израдеуставa, правила — саставе и поднесу Вашој Светости списак књига, које имаду служити основом библиотеци; за тим да се те књиге *одмах* наруче, како би се до отворења завода добити и у пристојан ред поставити могле тако, да би се од самог почетка школског рада и професори и ђаци са истима без запреке користити могли. Ако неби дозначених у III § 108. највишег рескрипта 2.000 фор. доста било, могло би се апеловати на дарежљивост чланова цркве, особито манастира, којих би просвећени настојатељи без сумње врло радо на тако узвишену цјел што је више могуће допринијели.

Кад би се сви наведени увјети испунили, онда би за учевну страну завода учињено било доста, или боље рекућ све, што се у извјестним околностима учинити могло. Но завод тај имаде бити не само училиште, него и морално гнездиште српских младића.

Досадашњи а и суврeмени нам живот цркве доказује, да црква више треба моралне него учене људе. У цркви нашој имаде и данас — учених — (колико их је који виндицирају себи тај атрибут!) — дочим важити за морална, као да не сачињава постулата за углед и уважење.

Да би се будући кандидати свештенства могли боље развијати према високом задатку, који им је означен, да би се проникли духом заједничког позива, упознали се изблиза, ободравали један другог на рад и ријечима и примјером, да би на посљедку религиозно-морални узгој лакше се вршио, потребито је да сви кандидати за време образовања једнаку судбу дијеле, т. ј. да живе, да се хране и раде заједно, потребито је *сјемениште*, а особито с обзиром на мјесто, гђе ће се завод отворити.

Кад се богословски завод устроји како треба, кад се скупе млађани раденици на том код нас новом пољу, кад заједнички ставе они руку за дјело, па кад проводници духовне пиће почну проносити по организму цркве чисту и свјежу храну, онда ће и црква се пробудити, разабрати и на ново синут свјетлошћу истине и науке. Добротворне посљедице ускрснувшег хришћанства познати ће се на свима облицима нашег друштвеног живота, а над свим тим

лебдиће име Ваше Светости, као живи тумач садањости и сјајни спомен из прошлости.

Неима човјека, који неби желно, да си осигура спомен у свом народу. Као човјеку и Вама је својствена та жеља, а доброта божијег промисла пружила вам је прилику и показала средство, за које вам многи ваш савременик завидити може.

Ваша Светости! Дични спомен Вашег имена зависи од једног акта Ваше воље.

Опростите ми, Ваша Светости, што сам се усудио овим путем поднети Вам неке мисли, односеће се на уређење богословског завода. *Моја жеља није толико та, да обратим вашу пажњу на ово, што ја написах, колико да мојим поступком побудим друге искусније главе, да уређење будућег богословског завода пред јавношћу у претрес узму, од куда би, без сумње, велика корист по завод потекла,* једно: што би занимање цркве, засвједочено кроз органе јавности, и Вашу Светост постакло, да том дјелу поклоните нарочиту пажњу, а друго: што би се сравнењем разних мњења могло доћи до избора најбољег. Буде ли то, ја ћу бити веома радостан, да сам цјел своју постигао; у сваком пак случају остаје ми неоцјењиво чувство задовољства, да сам испунио своју дужност, коју имадем на себи као члан српске православне цркве у очи тако важног за нашу покрајинску цркву догађаја.

У Задру 1 (13) Маја 1875 год.

Молећи себи и својима благослова Ваше Светости

Остајем Ваше Светости духовно чедо

Јован Ворота.

ПОГЛЕД ПО СВЕТУ.

„Глас Народа“ устаје јако против оног лакоумља, које се, на жалост, опажа међу нашом оностранском браћом у односу напуштања својих лепих народних обичаја, своје славе, цркве, свога имена и народности, којим се као нарочито иде на то, да се Срби претопе у туђе народе, да изгубе своје име и своју цркву, а тиме уједно и свој историчко-народни живот. Између осталога „Глас Народа“ вели: „Неможемо а да и овом приликом неискажемо, како је поред других зала, и ово једно од великих зала, шта раде Романи (Власи) од нас. Ови људи непрестано бургијаше у Панчеву, праве раздор међу Србима и зову оне, који неће свештеничку заради да

плаћају, да пређу из српско-црквене општине у општину романску, те да там бајаги мање плаћају.

Не тамо, Срби браћо, ако се поносите именом српским, ако вам је још светиња српско косово наше, ако вас још тиштн јаук сиротиње раје, ако су вам још миле гусле јаворове, те кад гуслар зајада о старом јаду нашем, оно вам лете сузе од туге и жалости, или вам попева о негдашњој лепој слави српској, а вама се круне сузе од милина и прси се ваше надимају, те ускликнете „тећ ће вода куд је текла, што је српска мајка рекла". Не тамо, браћо, ако вам је свето крсно име ваше, ако вам је мило дивно коло српско, ако вам је жао лепе гозбе српске; не тамо ако хоћете да славите Божић и Ускрс, као што их славише дедови и очеви ваши; не тамо — јер кад после 20 година дође син или ћерка на гроб матери својој и закука, неће вас разумети мајка ваша, већ ће вам од гроба муклим гласом одговарати: „идите одавде! ви нисте *моја* деца! вас није српкиња родила, ви сте одмет — срећа вам се одметнула!"

Не тамо, браћо, ако се боите клетве материне! Не тамо ако имате образа, ако марите да вам се не рекне, да сте, подобно Исаву, за чинију сочива очевину продали, да сте за жуто дугме оца убили; јер то, што вам они нуде, не вреди више од жутог дугмета, а за то траже од вас да свог оца, сво српство, из ког сте поникли, убијете.

Шта ће и одкуда ће вам што више дати Романи? Или зар је ваша вера таква, да ко вам више плати, онога сте?! Хоћете ли онда, ако вам данас-сутра општина српска ојача, а романска (што мора бити) ако већа буде, на вас већи терет навали, хоћете ли се онда натраг вратити? И неће ли вас онда срамота бити да, као слепи миш, будете овда тица, онда миш?

Та ако вам је жао новца — у Назарене! Ко толико своју веру поштује да неће ради ње ни крајцару да потроши, тај вере и нема! Тај нек иде у Назарене, или баш ни у какву веру. Јер и Назарени, ако баш ништу готов новац одмах, то ништу данас помоћ у радњи, а сутра ће у новцу. Није назаренство нешто ново. Оно је одмах после Христа поникло, и читава је црква на тај начин своје приходе сабирала. Служитељи олтара живели су од олтара, т. ј. од оног, што им је народ добровољно давао; служило се и по гори и у пољу и у обичним домовима. Али кад се црква разшири, кад се хришћана намножи, онда је обична кућа била мала, морала се већа зидати, а ту су већ морали сви понешто да-

вати, *плаћати*. Службу је у почетку служио и ко никакве спреме није имао, а кад се друштво намножило, онда нису хтели ма кога слушати, него тражиште искусне у светоме писму и служби божијој, и тако постаде свештенство, које се испочетка од олтара хранило. Али доцније, кад су се потребе повећале, кад је и само друштво видело, да је та помоћ, коју оно пружа својим свештенослужитељима, врло мала наспрам њихових кућевних потреба, а и непрактична по начину којим се издаје, — искрсну плаћање и веће давање у новцу. А ово би исто било и са садашњим Назаренима: и они би мало помало дошли до тога, до чега смо и ми сами, т. ј. до сјајнијих и већих храмова, свечаних и величанствених богомоља, па наравно и до већега давања и плаћања, само кад би се у садашњем времену могли да одрже као дружина. Но, брагодарећи пробуђеној човечанској свести, Назаренства нити има нити може бити у данашње доба. С тога нек се нико незаклања за њих. Јер ко хоће ма какву веру, тај мора и свештенику плаћати, почем ни једна вера није нити може бити без свештенства, а тиме уједно и без плаћања."

Дар манастиру Велуђу.

Манастиру Велуђу у округу крушевачком приложио је побожан хришћанин Ђука Јегарић из Рњевштице два Октојиха по четири гласа, у вредности 180 гр. чар, а за спомен свом покојном сину Филипу.

На овом штедром дару побожног именованог приложника, поред усрдних молитава за дуг живот, срећу, здравље и напредак његовог дома, изјављујемо му јавну и топлу благодарност.

Уједно желимо, да се оваки частити побожни хришћани чешће с' прилозима сећају св. манастира.

НАМЕСНИК М. ВЕЛУЂА.

Мелентије.

Г. Г. протојерејима окружним и намесницима. Будите добри, те скупите наплату за „Сиона" од црквама подручних вам. Пети је месец од ове године на измаку. Уредништво има до сад преко 150 дук. ц. трошкова, а није примило од предплате ни 40 дук. ц. Грехота ће бити да вашим оклевањем падне овај једини у целоме српству духовни лист. **Уредништво.**

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 8 Јуна 1875.

Број 20	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

Руска црква у Прагу.

Од како знамо за римску курију, знамо да је она вазда била непријатељка источно-православној цркви и да није ни једну удесну прилику пропустила а да источној цркви нешкоди ма у чему и ма с које стране. Тако и овом приликом у руским новинама „Москов. Вѣд.“ бр. 119 читамо како је римска курија показала своју ненавист и пакосну намеру преко својих верних слугу бечких министара, противу новоотворене православно-руске цркве у Прагу.

Познато је свакоме да Руси, као истински и прави сљедбеници Христови и његових апостола, вазда су били искрено одани матери својој св. прав. цркви и да су, као верна чеда њена, подизали у свима крајевима света божије храмове у којима ће се верни хришћани питати правом и истинском науком Христовом. Та синовља љубав наспрам своје мајке — и љубав наспрам браће своје, који становаху у Прагу, побуди их да и тамо цркву сазидају, где ће браћа њихова приносити Богу топле своје молитве и благодарити му за благо, које им овде на земљи поклања. Ову жељу своју они наскоро и остваре и подигну руску цркву у Прагу на основу

аустр. закона под 20 Мајом 1874 г. који даје право и слободу свакој вероисповеди у својој царевини. Црква ова подигнута је у славу божију, а у част светитеља мирликијског оца Николаја усред многобројних папских обожатеља, а својих 158.000 непријатеља. Њене верне деце није било више до 30 душа, које стаховаху у 5—6 бедних колебица у Прагу. Без сваког коментара појмљиво је, да овај незнатан број православних Русса није био у стању да начини за се цркву, а још мање је било наде, да ће ова црква од прихода својих посетилаца моћи своје насушне потребе подмиривати. Све се ово предвидело напред, па с тога Руси, живећи у Прагу, и непомишљаху на подизање одељитог за се храма у Прагу, већ су морали све до прошле године трпити у религиозним потребама и душевној храни, док им не притекоше у помоћ браћа њихова из Русије. Словенски — Петрбуршки комитет — имајући у виду таку велику оскудицу браће своје у Прагу и њихов превелики душевни и морални губитак, што немају цркве, — одлучи, да се, ма на који начин, изнађу средства и подигне црква у Прагу. — Кад прашка општина, чу за ову побожну одлуку петрбрг. комитета, она се на предлог доктора г. Браунера реши притећи у помоћ својој једноплеменој браћи Русима, те да ови могу што лакше жељу своју остварити. Она дакле у седници својој закључи, да Русима уступи своју некадашњу Николајевску *Миссу* (кат. цркву) која је од 1791 год. служила и као магацин и као архива многобројних општинских аката, а понекад и као сала за свирање и играње. Руси ову понуду од стране Чеха драговољно приме и пожртвовањем источно-православних хришћана поправе је и учине пригодљивом за богослужење. У овоме их је помогло и Московско грађанство које се заиста у томе одликује у свима даним приликама. Сведок је у томе и наша црква у Москви, коју су поклонили нашем првосвештенку високопреосвештеном митрополиту Михаилу.

Кад је горенименована зграда преправљена и удешена за

цркву, тада је свечано освећена. При освећену присуствовала је сва чешка интелегенција. Пошто је освећење свршено сваки Чех, враћајући се кући однео је у души својој јак упечатак и дошав међу своје, причао је и с усхићењем хвалио сјајноћу православног богослужења, појмљивост словенског језика, прекрасну мелодију руског црквеног певања и т. д. — Прва служба одслужена је на дан рођења Аустријског Цесара. Прашко намесништво с нестрпљењем очекивало је, да види како ће становници — католици Прага, гледати на ову нову православну цркву. И заиста становници прашки почеше се одзивати к њој са великим саучешћем и поштовањем. Они посведневно посећаваху рус. цркву и сваке службе препуна је црква била самих католика — Чеха. Обреди православног богослужења, пјеније с почетка руских певаца, а доцније хора, који беше састављен од младих Чеха; служба на словенском језику, који је њима већом части познат, — све ово привлачаше побожне душе католика — Чеха и изазиваше у њима јако саучешће нарочито простијег сталежа, који у својој — католичкој цркви, ни једну речицу неразумева. Ови католици — Чеси, благовјејно целиваху св. крст, кропише се св. водицом па и дозвољаваху свештенику да их миропомазује; они су љубили свештеника руског у руку и велику пошту одавали му, они су притицали с великим и малим пожртвовањем, китили и украшавали св. цркву разним прилозима; слушали су са особитом пажњом св. еванђеље и многи са најскромнијим слушањем молитава, које су се читале на појмљивом за њих језику, клечали су пред светим иконама и молили се Богу, да би Господ и њима даровао таку срећу, те да могу и они на свом народном језику слушати науку Христову и чистосрдачне молитве Богу узносити, а не на латинском, њима непојмљивом језику. И заиста ово сачуствије, ова пошта наспрам руске цркве, која је наскоро добила велику популарност међу становницима прашким, ова искрена посјета православног богослужења, не изтицаше једино тек из радо-

знаности, већ из побуђења душе и срца њихова наспрам православља и словенског богослужења. — Месно — прашко католичко духовенство није могло бити равнодушно наспрам тих католика, који посјећаваху скизматичну (по њиховом) руску цркву, исто тако недопадаше се ни војеном началству, што унијати — солдати прашког гарнизона, посећавају православно-руску цркву; па зато месна прашка администрација на тужбу горњих објави да је руска црква у Прагу *следство* пропаганде панславизма, а не религиозна потреба Русса, живећих у Прагу. — Администрација прашка спочетка чињаше разне неприлике руској цркви и њеним свештенослужиоцима, а затим предложи Русима и клиру ова питања: „На каквим правима ви живите у Прагу? ко вам је дозволио вршити службу по источним обредима и на словенском језику?“ Резултат њиховог питања беше, да се црква затвори и богослужење по начину православном и на словенском језику сасвим прекрати. И заиста црква буде за време затворена, а прота, свештенослужиоц олтара те цркве, буде принуђем тражити правде, те с тога и отиде у Беч, да се о тој ствари мало боље извести ..... Овом приликом неможемо прећутати а да бар у кратко некажемо, какав је узрок био тој распри.

Као главни узрок, а уједно и као повод њиховој распри беше чудни положај руске цркве у смислу *званично-јуридичком* (правном). Ова црква није била при конзулату, почем у Прагу и нема рускога конзула; а није могла бити ни приватна црква, јер је издржавана руским правителством. О њеном праву, које би јамчило убудуће за њено спокојство није било ни речи уговорено међу државама аустријском и руском кад је се она отварала. Она је дакле отворена просто на основу аустријског закона од 1874 год. о слободи вероисповести, и на том међународном праву и постајала је, без да је од чијих насртаја стрепила, надајући се на заштиту јевропских сила и аустријског закона. Но и код међународног права и аустриј-

ског закона опет она буде затворена. И бечки министар унутрашњих дела, извештен од прашке администрације о свему више наведеном, уместо да даде закону и руској цркви сатисфакције, а он наједанпут предложи прашком руском проти, да прими аустријско поданство, ако жели чинодјествовати у Прагу и тамо своју цркву имати, и шта више, да се још обвеже, да само попује Русима у Прагу, а друге да несме примати ни к себи, ни у цркву. Прота није могао на такве услове г. министра пристати, већ науми да брани права цркве правничким оружијем. С тога се обрати чувеним адвокатима прашком г.г. Браунеру и Прахенскому с молбом, да га ови по закону заштите од незаконитости министарске. Ови се одзову молби његовој, и заиста заштите Руску цркву и јасно докажу аустриским законом министерску незаконитост као и незаконитост прашке администрације — односно затварања руске цркве у Прагу и забране богослужења на словенском језику, те тако опет на ново буде руска црква отворена.

Из самог тока ствари по том предмету дознало се, да администрацију прашку и бечког министра нису закони на тај корак ни побудили, но просто оно вечно подозревање на Русију и вечна плашња од мниме руске пропаганде. Благодарећи одкрићу тих аката, Петрбуршко министарство иностраних дела, преко конзула свога у Бечу, намири ту распру у корист руске цркве. Аустријске новине после овога мира, извињавајући аустријско министарство, веле, да је министар иностр. дела Андрашија тек онда дознао за ту ствар, кад је из Петрограда дошла нота од тамошњег министра и с тога кличу с радошћу, што је та ствар тако намирена, те се закон аустријски није нарушио. Друге пак новине „Politik“ по овоме делу, а на речи званичних аустриских новина ускличу: „то је и одвише чудновата ствар! управа аустријске царевине мора бити да се находи у врло чудноватим, да не кажемо слабим и невештим, рукама, кад министар унутрашњих дела може самостално и без сваког договора са министр. иностр.

дела о таком тугаљивом предмету радити, као што је тај био с руском црквом у Прагу, а још горе са свештеним лицем страног поданика присиљавати да аустријско поданство прими.

И тако римска курија, као што видимо, није успела у својој намери и црква руска остала је у Прагу да и убудуће торжествује и прославља Господа. Прота прашке руске цркве, вративши се из Беча са славном побједом свечано је одслужио на Лазареву суботу у руској цркви литурђију. Истина црква је ова овом приликом морала се у неколико ограничити — односно спољних својих форама; тако, н. пр. забрањено је јој ношење литије око цркве, исто тако забрањене су јавне објаве новина по разним случајевима и потребама, на кратко свако пискарење по новина је забрањено, што би руску цркву и њене служитеље и обреде похваљивало или јављало, кад ће се шта у цркви чинодјествовати. Због ове последње забране, чешки новинари јако су озлојеђени и јавно против такове незакопитости у новина вичу и грде, али недобише ни до данас никаквог удовлетворења. — Црква руска и после оваких забрана ипак је посведневно имала исувише посјетиоца католика. Торжанствене и величанствене службе велико-страсне недеље, привукле су нарочиту пажњу чешког народа. Католици и католичкиње долазаху у цркву и са највећом скромношћу целиваху св. плаштаницу и штедро дариваху гроб Христов. И почем прота те цркве није смео преко новина објавити распоред и време служења на светли Христов празник — пасху, то су сами католици глас по целом Прагу и оближњим местима за неколико часова пронели, те тако на велико дивљење у очи васкрса толико је се нагомилало света у цркви, да је сам прота држао, да се у многољудној православној Москви међу својом браћом Русима налази. Дошавши народ неизлазаше из цркве док се и служба није свршила, па и на поздрав г. проте при крају службе „Христос воскрес“! већином одговораху „воистину воскрес“! Овде долази да се и нехотично запитамо: шта овај народ покрену

да се тако рано скупи око руске цркве и да се не разилази док се и литурђија није свршила? Без сваке сумње покренула га је симпатија наспрам православног словенског богослужења, које служи, као очити податак за историке, с научног гледишта. Овај случај преноси становнике Прага на оно време, кад се из средине његове појавио Хус да заштити своју народну цркву и словенско богослужење, и буди успомену на оне минуте, кад су Чеси у бољим религиозним приликама били, и изјављивали своју жељу, да се сједине са православно-источном црквом. Свака истинска и права душа хришћанска мора им пожелити, да ту своју прастару жељу остваре, чега им од свег срца и ми, као њихова једноплемена браћа, желимо. — До душе и данашња омладина чешка улива велику наду у срца верних и источно православних хришћана. Она се у садашње доба ватрено заузима за своју народност и свој матерњи језик. Има јаког изгледа, да ће чешка омладина скоро сбацити терет са своје душе, који је толико векова гњечи и у тами блуђења држи. Време је да у очи свом обманитељу св. оцу — папи кажу: један је Бог — Бог неба и земље непогрешим, и њега као таког верујемо и вероваћемо; а ти доле с твојом охолошћу и гордошћу — никтоже безъ грѣха токмо єдинъ Богъ, вели св. писмо. Научи се дакле св. отче најпре поштовати ове речи, пак ћемо тада твоји бити! — Време је већ једном очи отворити..... и угледати се на једноплемену браћу своју у Седлецкој губернији, Привислинском крају, која се пре неколико месеци изнова повратн у наручја нашој мајки св. прав. цркви.

Дај Боже да овај успех и код младих Чеха наскоро угледамо!.... **Н. Р.**

О односима српске цркве наспрам цркве цариградске од првих времена њенога бића, па до данас.

(наставак).

Ова два наведена летописа, као што видимо међу собом неслажу се у хронологији — односно овог значај-

ног за српску цркву догађаја, с тога сматрамо за нужно, на основу неких саображења удаљити ову несугласност и, шта више, у колико је могуће расветлити и само вопросно питање.

Приступајући к разрешењу ове врло важне, али доста замршене историјске загонетке односно времена, кад је св. Савва за архијепископа посвећен и, према томе, кад је и српска црква независност своју добила — морамо навести о овоме разна дâта, те да би га у колико је могуће решили.

Први српски летописац Доминцијан јеромонах сведочи, да је св. Савва на архијепископској катедри седио у Србији и српском црквом управљао свега 14 година. А многа пак сведочанства имамо, да је његов прејемник Арсеније управљао српском црквом пуних 30 година[1]); а зна се да је умро 1266 године. Познато је још из историје и то, да је Арсеније, због физичке болести, на три године пред смрт своју, а наиме 1263 године, поставио место себе за архијепископа српског Савву II.[2]) Према оваквим датама можемо математично извести овакав закључак: *Арсеније управљао је српском црквом 30 година и за живота свога поставио је место себе за архијепископа српског Савву II 1263 године. – Кад се од ове сумме година одузму 30 година* — т. ј. онолико колико је Арсеније управљао српском јерархијом — *то значи да је Арсеније хиротонисан св. Саввом 1233 године.* Према овоме треба опет од тога леточислења, кад је хиротонисан Арсеније, одузети онолико година, колико је управљао српском црквом св. Савва, пак ћемо тек тада добити верну цифру, која ће нам тачно опредјелити годину, кад је св. Савва посвећен за српског архијепископа, а то је: *одузети 14 година од 1233 год. пак ће нам изићи 1219-те године;* и, заиста, то и јесте највернија година, коју признати можемо да је св. Савва хиротонисан.

Животописи св. Савве сведоче нам, да је он за архије-

[1]) Гласн. свез. VI стр. 28.
[2]) Тамо.

пископа посвећен У Никеји Германом патријаром цариградским, који је у то време живео у Никеји, због навале крстопошких — римских завојевача, који су тада завладали били Цариградом, а то је било за време владе Теодора Ласкара, грчког императора. Данашњи пак историјски податци доказују да патријар Герман није могао бити патријаром цариградским пре 1221 г.[1]), наводећи да је те исте године на патријашком престолу седио његов предшественик Мануил Харитопул[2]); а тако исто о цару Теодору говори, да је умро у 1222 години, дакле, по сведочби ових писаца, може се извести то, да је св. Савва посвећен за архиепископа српског или на крају 1221 или у почетку 1222 године. — Ни прву, ни другу годину ми не можемо за верну узети.

Находи се, истина, још и других летописа, који о овом догађају говоре, али су доста непоуздани. Но при оваком важном црквеном питању, морамо и на њих пажњу обратити. Све старине и сви летописи, који више или мање заслужују поверење, сведоче, да је св. Савва посвећен 6727 године од створења света, а то значи или на крају 1218, или у почетку 1219 године од рођења Христова.[3])

Међу свима поменутим и другим летописима и животописима највише поверења заслужује летопис Домицијана, коме и ми одајемо преимућство над свима осталим летописима и подпуно верујемо, да је св. Савва посвећен за архиепископа у 1219-тој години. Ово пак наше мнење потврђује се и мнењем других историка као: Давидовића и Рајналда, који — истина — неговоре о посвећењу св. Савве, али говоре о другом догађају, који опредјељава и тај догађај. Тако они наводе, да је Стефан првовенчани, краљ српски, послао 1220 год. своје посланике папи Гонорију ради преговора о

[1]) По списку источних патријара — пре 1226 године см. — Христ. чтен. 1843 г. III. Том.

[2]) Leq. Oriens Hist. I, 278. см. Христ. чт. 1843 г. III. т.

[3]) Въ памятъ. — Шафарика стр. 69. — Гласн. св. I, 164 и св. XI. 145 стр Arkiv. — Сакцинскаго III, 10.

краљевском венцу[1]), а то посланство било је у време, кад је св. Савва већ као архијепископ управљао српском јерархијом. Дакле и ово служи, као један факат, да је св. Савва хиротонисан пре 1220 год. — Што се пак тиче лица, које га је за епископа посветило, то је сасвим друго питање, које такође треба разсветлити и нањ по могућству одговорити.

Повеља св. Савве, коју му је Герман дао, као и многи летописци и историци и његови животописи сведоче, да је цариградски патријар Герман хиротонисао св. Савву. Списак источних патријара и животописи св. Савве говоре, да је Герман управљао цариградском патријаршијом или од 1226 (по списку) или од 1221 године (по животопису), па према овоме изилази, као да Герман није могао хиротонисати Савву, пошто већ држимо, да је св. Савва посвећен 1219 г. Но како и ова два једина факта несу међу собом сугласна у броју година, то не можемо ни једном поклонити наше поверење. Најзад, ако је баш и истина, да је Германов прејемник Мануило на патријаршком престолу седио у 1221 години, као што животописи св. Савве сведоче, то и пак није могао пре бити патријаром. Врло је могуће, да је Герман био пре Мануила на цариградској патријашкој катедри, па га је крстоносна војска из Цариграда прогнала и овај у Никеју отишао; а на место њега буде постављен Мануило. Но доцније — пошто се мало умирило — опет је Герман у Цариград дошао и место патријашко заузео а Мануила протерао. Ову могућност доказују нам и данашњи призори, који се у цариградској патријаршији врло често јављају. Случава се и данас да једно лице по трипут прогони се са патријашке столице и опет на исту враћа. На основу свега реченог држимо, да је Герман, патријар цариградски хиротонисао св. Савву, и то, кад је се у Никеји бавио. Ово ће нам још боље расветлити и сами ход ствари, кад разгледамо како је и на који начин св. Савва измолио у цариградског патријара и грчког императора самосталну архијепископију у Србији.

(НАСТАВИЋЕ СЕ.)

[1]) Давидовић I, 179. — Рајнальд Annales Ecclesiaast. см. Гласн. I, 70.

Нови Пазар. Пропаст Сопоћана. Рођење св. Саве.

(прича од Ивана С. Весића свештеника.)

Прошле 1874-те године зажелим ићи у Н. Пазар, где су недалеко од њега у *Дежеви* били двори Њемање првог великог Жупана српског, што-но народња песма вели: „у Дежеви у староме двору" да огледам место где је живео Њемања, онај славни владалац српски, коме промислом божијим у део паде да уједини ондашњи ојађени, унутрашњим и спољашњим немирима ослабљени, и на многе делове и партаје раздвојени српски народ, — да видим, рекох, место, где се родио, по предању тамошњег народа, онај славни светитељ и просветитељ српски Сава први архијепископ, коме у део паде да установи српску јерархију. Ето то ме је руководило да се из мога завичаја кренем у тамошње пределе. Био је дан субота у месецу Јулу речене године, а имадијах тамо одавна познатог пријатеља и кума г. Тимотија Андријанића учитеља у Н. Пазару. У три сахата после подне кренем се у пратњи латова Рашког карантина из Рашке, и тако око 6½ сахати увече стигосмо у Н. Пазар. Одавде идући сврати смо у Петрову цркву, ту најстарију цркву нашег времена, коју је по казивању тамошњег света подигао апостол Тит у трећем веку по Христу. Премда је невероватно, али инак по крају зидања види се, да је зидана доста одавно. Пошто је разгледасмо кренемо се даље у Нови Пазар, и не могу а да не речем да ми је се ова варош по положају места и по спољном изгледу учинила врло дивна. Жудно сам чекао када ћу стићи. Један пут насут песком и доста широк, вођаше поред турске „кршле" (касарне) у варош, а један ниже узан, поред дивно бистре реке Рашке опет у варош. Ми ударисмо доњим путем који и иначе вођаше ка кући мога кума. Ја ићах напред а замном латов. Сунце беше на заласку а време имадијасмо лепо. Поред тихо жубореће воде начичкало се беше повише њих турских *сејмена*, где са заврнутим рукавима клечећи, окренути к разним странама, узимаху *авдес*. Једном који најближе до нас са лицем к нама окренутим клечаше, назвах Бога; но он ме ни свога охолог погледа удостоити нехте. „Шта је овом? нехте да нас одпоздрави," рекох латову. „Мора да те није разумео, одговори латов; него више турчина не поздрављај!" Како уђосмо у чаршију ударисмо десно једним врло узаним сокачићем, који к школи и к цркви води. Код кума одјахасмо пак после поздрава и ако доцкан бејаше одосмо код отца Теофила

окр. протојереја у Н. Пазару, те и њега тог дана видесмо. Затеко смо га где чита „канон," јер науман беше сутра дан да служи. На вечери бесмо заједно, а сутра дан рано одосмо у цркву. У цркви је било као обично. Само једно што ми падаше у очи, беше то, што имађаше и нешто турака на вратима цркве, а чињаше ми се беше и један од њиних официра, сигурно да обдржавају ред у цркви, или ће бити што друго, немогох дознати управо радшта. После службе ваљало нам је ићи да се власти у „*Меџлис*" пријавимо. Ударисмо управ кроз чаршију на једну велику ћуприју, која је на реци Рашки подигнута, пак отале опет кроз чаршију до на крај вароши где „Меџлис" постоји. Ту уђосмо у једну велику кућетину која и споља и изнутра јадно изгледаше; пријавише нас неком „Ефендији," који нас забележи одакле смо, шта смо дошли и где обитавамо. Латов му све ово каза, — па се другим сокаком вратисмо. Не могу оставити да не речем: да ми неки чудновати задах, а при том велики број пашчади, који без госе по сокацима тумараху, беше врло несносан; при том велика нечистоћа да те Бог сачува! — У вароши на тезги једнога дућана сећаше неки јузбаша, кога латов познаваше. Ту свратисмо те му учинисмо „темена" (поздрав) пак и њему исприча латов за мене: одакле сам и шта сам, и причу заврши овим: „Није, вели, никад долазио овде, пак жели да по чаршији мало ода и да види како живите, а при том рад је сутра ако му ви одобрите да оде до Сопаћана, а боји се да га ко на путу не узнемири." „Ај бива ај! слободно у царево здравље по царевој чаршији! Нико му ништа нехоће учинити нити смије, а за пут Сопаћана поведите кога од Пазараца, е се бојим од поточара да га ко недира," рече нам он. „Ејфала ефенди," рече му латов, пак се растадосмо. Тог дана одасмо по чаршији ваздан, али немам шта да причам о нашем оду, јер нигди ништа лепо и уредно невидох у Пазару. Сутра дан зором устадосмо, пак друмом који у окружну варош Сеницу води пођосмо у пратњи са још два Пазарца у Сопоћане. Идосмо неколико насипом, на после свратисмо лево све уз реку Рашку те ударисмо на старо Пазариште, где се и сада познају остатци од кућа старог Пазара, испод кога се с противне стране виде развалине Рељине цркве, баш до саме реке испод једног брда, на ком се опет виде развалине Рељинога града. За тим опет пођосмо уз реку, док, код једне шумице, бејаху подигнути споменици на гробовима, и то с леве стране турски, а с десне хришћански. У пратњи нема човека који би ми знао казати зашто два гробља, двеју једне другој противних народности, тако у близу постоје. Још пола сата

путовасмо уз реку па угледасмо на једном уздигнутом заравњаку, готово ређи остатке давно жељеног манастира Сопоћана, који је са свију страна градом обкољен био, но сад је разрушен. Са свију страна готово били су некакви конаци, но сад су разрушени и попаљени. Уђосмо гологлави у цркву која је белим студеничким мермером патосана а резаном сигом споља и из нутра обложено озидана била, малана за чудо дивно са позлатом која се врло добро познаје; у првој, што код нас зову, женској препрати, измалане су слике старога завјета као: *продаја Јосифа Египћанима, његово робство*, долалак његове браће к њему, преселење Јакова отца Јосифова у Египат, кога четири вола упрегнута вуку, а за њим иду његових 11 синова и многе још, као што реко, слике из библије старога завјета; у другој препрати живописане су, поред слика из живота Спаситељева, још и слике разних светитеља и мученика врло дивно; осем ове две главне препрате има још четири препрате мање, које су такође живописане биле.

Пошто изађосмо, угледах извор, одма више Сопоћана десно, (кад се к сунцу окренемо) реке Рашке, која бурно из једне пећине избива, а више Сопоћана лево на једном брду имају развалине од цркве (по там.) девет Луговића; а испод ње, ближе Сопоћана, стоји краљева чесма са особито дивном као кристал бистром текућом водом. Пошто разгледасмо цркву и околину седосмо, те онако уморни (а притом и подне бејаше превалило) слатко поручасмо, подкрепивши се још и којом чашицом оног на гласу ораовачког винца, кога тамо у изобиљу има. У том дође нам и један старац Турчин, коме кућа туда негди око манастира постоји, те на нека питања поче да нам гостољубиво одговара, е, помислих баш права православна крв у његовим жилама тече, и ако је Турчин! Те ово, те оно, — сетих се ја и гробља оног што горе споменух, пак га запита: ко се онде сарањује? „Нико се онде не сарањује“ рече ми; но оно гробље постоји од оног времена кад је овај манастир разрушен.“ „Знаш ли ми што рећи како је то било, тако ти Турске вере?“ рекох му. „Знам, вала бива, попе! причао ми је покојни ђед (а оца нисам запамтио) све како је то било.“ „Па ела, Дина ти причај нам, даћемо ти штогод на напојницу!“ И тако ти он стаде нама о пропасти Сопоћана казивати следујуће:

„Кад је оно силни Синан-паша (причаше ми покојни ђед) пријеваром сву Босну прегазио и потурчио палећи и убијајући онога који се није хтео потурчити, онда су се наши стари истурчили а онда је и овај манастир пропао. А ево како је то било:

пошто је сву Босну умирио, онда се учадорио више Пазара на брду што се „Свој-Бог“ зове, да се одмори. Вече је било тихо и сви, који су у пратњи Синановој били, беху поспали, само паша није, он се ваљада био бавио мислију о својим силним победама. На један мах чује он да некакова звона бију. Одкуда то? Зар још има у Босни какво место, које ја нисам попалио? Зар још има цркве, која тако јасним гласом звони, слави ришћанскога Бога, — помисли паша у себи, и скочи па рече: *то несме бити!* Кад сам ја од Србина *Синадина* постао *Синан-паша*, онда несме ништа српско бити. Све се мора истурчити; па је својим гласом избудно све, који у пратњи с њим бејаху тамо, и рече: „Где та звона бију, тамо морам ићи.“ И он смело крену сву своју војску право на Сопоћане, јер звона, која је паша чуо, звонила су овди у Сопоћанима почем калуђери, мислећи да је Синан отишао, чинили су бденије, благодарећи Богу, што их је мимоишла напаст, коју су неизбежно изчекивали. Глас о доласку Синан-паше изненадио је калуђере. Но они уместо да очајавају сложно се скупе, па несмејући чекати Турке у манастир, крену се да их негде у бусијама дочекају, да се с њима ударе, и одавде пошав сретну се код оне планине, те се ту потуку страшно. Срби готово сви изгину, но и Турака је мдого више пало, јер се ненадаху тако изненадном нападају. И тако ти се ту начине она два гробља која нам и данас исказују живо пред очима жестину ондашњег боја. Паша после дође са остатком своје војске у манастир, и опљачкавши га попали и разруши, па се натраг врати, а нас све, који се око манастира десисмо, *изтурчи*. Ето тако је пропао, заврши чико, овај манастир, који Бог зна хоће ли икада дочекати да се обнови, а мени и данас стоје на тавану свечарски лонци. Причаше ми покојни ђед, да смо ми, кад бејасмо ришћани, мдого богати били, а славили смо светога Аранђела, а сад — дина ми — веома смо оголили те смо сиротиња,“ и тешки уздах из његови прсију чу се, тако да и мени бејаше жао човека, коме своја прва прађедовска вера драга беше. Одморивши се још мало, појахасмо коње и опростивши се са чиком, растадосмо се; и премда бејаше доцкан ипак стигосмо у Пазар у први сутоњ. Ту ноћ нисам повољно спавао. Сву ноћ бејах неким мислима и неким сановима обтерећен, а сутра дан рано крепусмо се да посјетимо Ђурђеве стубове који на једно ½ сахата лаког ода све узбрдо удаљени виђаху се. Нађосмо једнога пратиоца и понесосмо нешто мало за доручак; пошто стигосмо уђосмо у цркву која ми се чињаше, да је без темеља, онако просто на камену ози-

дана на ступовима по штилу старом, са неким препратама. У једној од њих, казиваше ми ондашњи људи, да има некаква светиња, но ја је немогох наћи. Црква је сва испуцана, мора бити земљотресом или громом. Слике као и у Сопоћанима, само нешто простије а у тороњу су измалани сви владаоци од Њемање до Стевана Дечанског. Одатле особито диван беше поглед на све стране а по највише поглед на *дежево поље*, где се башта и чесма, као што нам пратноц рече, Симеона цара види, (ваљда Њемање који је у калуђерству прозван Симеон). За тим наниже сеоце *„Стражиште“ Мишићи* и Петрова црква све се то лепо са Ђурђеви стубова да видети. Ево шта нам о рођењу св. Саве поче причати наш пратноц:

„Кад је Немања почео зидати Студеницу, он је тамо боравио две три године никако недолазећи кући. Кад је почео темељ подизати сакупило се било млого света мушког и женског пола; између тих била је једна женска особито лепа. Краљу се она допадне и заповједи придворнику да му је довече доведе. Овај, знајући краља као богобојазљива и целомудрена човека, зачуди се тој заповјести, па помисливши да га је некаково зло искушење задесило, да би његову целомудреност сачувао, појаше коња па право у *Дежево*, где је онда краљев двор био, те краљици каже, шта је и како је. Краљица одма обуче се у сељачко руво, појаше коња и у вече предстане краљу у место оне сељанке. Узевши од њега најпре златан прстен, гривну и колајну, она се врати за ноћ опет у двор. Пошто је прошло девето-месечно издржање, роди краљица дете мушко. Јаве краљу да му се родио син и њему веома криво би знајући да није био скоро три године код краљице и јако се наљути. Јаве и краљици да је се и краљ веома наљутио; но она ладнокрвно заповеди да се спреми шта треба да се дете у Петровој цркви крсти. Кад је чуо краљ да је краљица са највећом свечаношћу наредила да се дете крсти, још се већма разљути, па одма заповеди телохранитељима да се на пут спреме. Видиш ли оно место што ти отоич рекох да се *„Стражиште“* зове, ту је краљ поставио стражу да нико од краљичине пратње непрође, а сам пође право ка цркви мислећи триста чуда да учини, и онде, где ти оно рекох зове се „Мишићи“, ту се сукоби са краљицом и љутито заповједи да пратња стане и одма запита краљицу: „Чије ти је дете?“ Но у место одговора доби од краљице ладнокрвно питање: „Камо ти прстен, гривна и колајна?“ Краљ се упрепасти на таково питање, и поче да говори како је изгубио у Студеници купајући се. Но краљица извади поменуте ствари из

недара и рече: „није истина! него ево их код мене: дао си ми их то и то вече“; и показа му како је ствар текла. Краљ се веома обрадује, и заиште говорећи: „камо да виђу тога мога *„Мишића.“* Оно гор оста због страже — *Стражиште* а ово доле због краљеве речи „Мишића“ — *Мишићи* до данас. „За овим (настави пратиоц) краљ позове онога придворника и запита га: „Шта желиш да ти дам зато, што си ми целомудреност сачувао?“ „Ништа, ваше величанство, него да ми дате новаца да на путу из Студенице за у *Дежеву* начиним једну цркву“ рече придворник. И краљ му да, те он у округу Ужичком, ср. Моравичком на реци оној истој, што поред Студенице тече, начини цркву *„Придворицу“* која и данас постоји. Ето, попе, оно дете што се онда родило, најмлађи је син Немањин Растко, који је доцније постао св. Сава. Одатле кренемо се и дођемо у Пазар. Опростивши се са свима, ја пођох за у мој завичај носећи са собом наду, да ће опануло и порушено стање манастира и цркава — задужбина наших прађедова, скоро славити своје васкрснуће . . .

Дар манастиру Раваници.

Светли и премилостиви наш Владаоц, Господар и Књаз Милан Обреновић IV приликом садашњег путовања по народу, благоволио је 13-г пр. м. посетити нашу св. обитељ — задужбину кнеза Лазара. И пошто је све милостивим оком својим разгледао, даровао је манастиру 10 дук. цес. а његови министри: г. г. министар финансије и грађевине — враћајући се са угљанског мајдана, куда су рад научне цељи путовали, приложили су такође 240 гр. чар. које братство манастира овог са захвалношћу бележи, молећи Бога да својим штедрим дародавцима дарује свако благополучије временог и вечног света.

У Раваници 25 Маја 1875 год. **Архим. Х. Стефан.**

КЊИЖЕВНИ ОГЛАС.

Књижица *„Зорка,“* изишла је из штампе, и разаслата је аманетном поштом свима уписницима. Ово достављајући ради знања, молим поштовану господу скупљаче и уписнике, нека имају стрпљења причекати, док им књижице нестигну.

На Спасов-дан 1875.

у Београду. **Мил. Станић.**

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 16 Јуна 1875.

Број 21	Излази четири пута у месецу. — Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

ПОЗДРАВНА БЕСЕДА

Јепископу ужичком г. Вићентију.[1])

Новопосвећени и преосвештени архипастиру!

Када човек свестрано размисли, видиће — како је у духовном погледу, све нешто сјетно и невесело. Познаће, — како васцела до сада вдовствујућа јепархија ужичка непрестано тугује и дубоко за нечим уздише. — Приметиће, — како се овај свети храм као под неким покривалом жалости налази. — Напоследку чуће, — како се у њему од неког времена све жалостне песме, трикратно: „аллилуиа, со сватыми упокой“ — и тужно „вѣчная память“ — скоро по сваки дан певају.

Смело могу казати, а нико ми и ни одрицати неће, да је ове душевне потресе на лицу свете цркве и ове епархије произвела смрт блаженоупокојеног и добродушног архипастира нашег Јоаникија.

Ах Боже мој! Зар је тако у вечним законима природе прописано, те је на овом привременом свету све превртљиво и непостојано, па, по томе, и овој духовној туги и

[1]) Говорио свешт. Милан Марковић члан конзисторије ужичке

жалости није опредјељена вечна суштаственост, него се с временом мора и она у неку противност преобратити; али докле ово буде, нужно је имати — мужествено стрпљење и тврду наду на промисао и провидјеније божије.

Ова прекомерна туга и жалост када није била у стању одољети нади и стрпљењу људском, и када је преблаги Творац неба и земље услишао жалосне вапаје уцвељене свете цркве своје, и када се је отечески смиловао примити сузе њене за оправдање грехова својих; — онда му је тек угодно било ову дојакошњу тугу и жалост њену у духовну утјеху и радост претворити.

А да би премилостиви Бог ову превелику милост своју у видимом и спољном показао, благоизволио је — преко Сабора архијерејског — внушењем својим пронаћи ревносно лице, које ће достојно бити ову свету вољу његову извршити. — И по благодати и дару ѯсѣскатаго й животворящаго Дх҃а, пало је жребије на Тебе новопреосвештени архипастиру, — те да Ти скинеш са лица ове свете цркве ону плашту жалости њене, под којом је она још од 20 Фебруара[1]) па до данас почивала; да је Ти од сада са радосним пријевима: „Господи спаси благочестивыѧ“, „Господи ѹслиши ны“ поздравиш, и са умилителним благоденствијама и многољетствијама тјешиш и веселиш; да је Ти, са вишпреним твојим возгласом: „Господи! Господи! призри с нєбєсє й кижд“ храбриш и оснажаваш, и да јој служитеље њене са усклицима „Аксїосъ“ и „достоинъ“ постављаш. — На кратко рећи: да јој од сада Ти глава и покровитељ, као жених невјести, будеш; да алчѹщѧ и жаждѹщѧ паству Твоју духовном поуком нараниш, и свјежим благословом архијерејским напојиш, и да свагда пред њоме идеш и по имену је зовеш; а она опет, слушајући глас Твој: „Азъ єсмь пастирь добрый“ по туђем гласу више да не иде, што иначе, врло је лако „колкъ расхитити и распудити“ може.

[1]) Овога дана преседно се је у вјечност блаженоупокојени архијереј Јоаникије.

Нека је дакле благословљен Господ Бог, који тако благе утјехе и пријатне радости свагда пошиље светој цркви својој. — Нека је хваљен и преузносим Дух свети, чрез кога се бирају и постављају тако ревносни и достојни поглавари црквени. — Нека Те, преосвештениче, пастиреначалник пастиреначалника благодаћу својом, на путу правде, истине и сваке добродјетељи осјени и руководи. — Нека Те светом својом науком јеванђелском, у преданијама апостолским и у установама свети отаца наши настави и укрјепи. — Нека Ти од стране паства Твоје буде срећна добродошлица и почетак архипастирства Твога, — и нека Ти под владом премилостивог Господара и Књаза нашег „Милана“, ова света црква за много година поји: „Тонъ деспотинъ ѣ архїерем ймонъ ѣирїѣ филате ис полла ѣти Деспота.“ Амин.[1])

О одношаима српске цркве наспрам цркве цариградске, од првих времена њенога бића, па до данас.

(НАСТАВАК).

Св. Савва, васпитан још израна у духу побожности и велике скромности, презре сву сујету ово-земаљску; презре краљевску круну, сјајност и величанственост двора оца свога; презре раскошлук и богатство и отиде, без да се родитељима својим јавио, на атонску гору да намеру своју оствари. Тамо се он после неког времена постриже у монаштво и место царске порфире заогрне црном мантијом; место сјајне круне на глави украшаваше његову побожну главу монашка камилавка; место скиптра у руци, он носаше пастирску палицу. Премда оцу његовом, кад је чуо шта је његов син учинио, не беше мило, али скромност и превелика побожност синовљева ублажи очино срце и на дух његов такав силни упечатак

[1]) Садемо тек ову беседу добили. Но ако је и касно, ми смо је штампали ради оригиналности њене. УР.

произведе, да је отац и сам зажелио оставити краљевске дворове и заменути их монашком ћелијом. Св. Савва је опазио очину жељу, па му је и сам посаветовао да то учини. С тога позове оца к себи на Атон и тамо га, после кратког времена, постриже у монаштво. Колико су ова два отлична и врсна хришћанина за цркву и народ свој добра учинили, свакоме је познато. Они су и на Атону оставили вечити спомен, подигнув српску лавру — Хиландар, обдарили су је и накитили, да се и данас с' првим храмовима у лепоти и накиту мерити може. Стефан Немања — у монаштву Симеон — тамо је и умр'о 1200 год.

Он, кад је оставио престо и пошао на Атон, прогласи свог најстаријег сина Стефана за српског жупана. Овај, док је на Атону Немања као монах живио, дотле управљаше мирно и спокојно српском државом и никакав неред, нити буна није искршавала; а чим Немање с лица земље нестаде, пакосни и злобни непријатељи народа подговоре млађег сина Немањиног — Вука, да устане против старијег брата свога, и да отме од њега пола краљевине, те да се сам краљем прогласи. Вук с помоћу Мађара и неких присталица Срба успе у својој намери и одузев од Стефана Далмацију и Диоклеју, прогласи се за српског краља. Чувши св. Савва за тај жалостни догађај у Србији, — одма, као архимандрит, похита у Србију, да завађену браћу помири (1204 године) и понесе са собом моштн оца свога, које је, дошав у Србију, положно у манастир Студеницу. Пошто је браћу своју Стефана и Вука измирио и заклео их св. моштима оца свога да се више незавађају, предузео је пут кроз све српске пределе, с том намером, да народ свој поучи у истини хришћанске вере и утврди га у православљу. У време путовања његовог по Србији и у разговору са свештеницима и народом дозна он, да је српски народ јако недовољан грчким свештеницима — (ови су већином у Србији тада вршили свештеничке дужности и редко је се у то време могао видити гдегод свештеник — Србин) и да због тога многи Срби и одступају од православља

и прелазе к латинизму. — Грци су у XI столећу завладали охридском архијепископијом, а с њом заједно и српском митрополијом, која је била у данашњем Ваљеву, као потчињену охридској. У то пак време, као што нам свеопшта историја сведочи, просвета код Грка почела је јако слабити и с дана на дан све горе и горе опадати, те с тога и пастири из Грчке долазаху неваспитани и необразовани у Србију, и као такови, почеше злоупотребљавати пастирску власт и пренебрегавати своје свете дужности. Занешени јегоизмом, они нехтеше учити словенски језик, којим њихова паства говори, већ радише да се у свима српским црквама служи служба божија и врше црквени обреди на грчком језику. Њих се управо није ни уколико тицао народ, нити пак српска црква, него само то, како да утврде своју власт, и више обраћаху пажњу своју на своје трбухе и џепове. — Осем тога они су ишли против самосталности и независности српског народа у политичном одношају. И била им је главна циљ — сем пуњења џепова — подвргнути српски народ под зависност грчког императора. — Усљед свега наведеног, т. ј. због непрекидне борбе и трвења паствe с пастирима — време од XI до XIII столећа познато је у српском народу под именом *ига црквено-грчког*. Св. Савва, путујући по Србији, све је то својим бистрим оком прозрео и у срце своје дубоко забележио. Имајући на уму, да у будуће своју мисију оствари — он се старао да за време помири завађени народ са својим пастирима. С' том намером проповедао је и свештеницима и народу, да у миру и љубави међу собом живе; умољавао свештенике, да љубе своју паству, као децу своју, да врше црквене обреде и службу божију на словенском језику — који народ разуме, да неогорчавају паству својим грубим понашањем и делима, јер грубо понашање и поступање с паством и хрђава њихова дела одбијаху народ од православно-источне цркве, те прибегава у наручја ласкавих папских легата. Св. Савва није ни паству оставио без духовне хране-

Он је и њу својим добрим и благим речима саветовао, да се у будуће са својим пастирима слаже и њихову љубав својим скромним понашањем и тврдим веровањем у истиниту христову науку — задобије. Оваквим начином св. Савва у неколико измирио је народ са свијим духовенством, али ипак су наскоро Грци — свештеници на све опомене и управо молбе светитеља српског заборавили и своју вољу терали. У нади, да ће владати мир и спокојство у његовој милој отаџбини, св. Савва врати се опет на Атон и одтуда у будуће строго је сљедио за делима српске цркве и српског народа. Овај достојни пастир и првопросветитељ српски, у путовању по Србији, приметио је још и то: да цариградски патријар, живећи у то време у Никеји, због удаљености од српске државе и цркве, неможе да има онакав надзор над духовенством у Србији, какав би требало да има и какав би за цркву користан био. Удаљеност православног патријара од српске цркве давала је маха римским папама, те су ови све више и више ширили латинску науку у српским пределима и српски народ од православне цркве — наше — мајке цепали. Да би се пак овом злу стало на пут, св. Савва се решио да измоли код цариградског патријара право, те да српска црква има свога независног архијепископа, који ће бити тврда ограда против навалњивања и силног уплива римских папа на српску цркву. Ова је мисао у њега била док је још као дете у двору оца живео и она га је из родитељских руку отргла и у манастир на Атон упутила; а није, као што неки говоре, да му је та мисао случајно у његову главу дошла. А и његов отац, може бити, при смрти заклео га је да ту мисао изврши, јер је и он на том делу радио целог свог живота, али не беше тако срећан, као његов син, да исто оствари.

Св. Савва, после свог путовања кроз Србију, неколико година заузимао је се код цариградског патријара и грчког императора о уређењу српске независне архијепископије. Император и патријарх сагласе се да се у Србији ус танови па-

рочита једна митрополија са известним бројем јепископа, која ће такође у потпуној зависности бити од цариградске патријаршије. Но кад је св. Савва замолио, да та митрополија не буде само просто титуларна митрополија, већ митрополија — de facto — независна од цариг. патријаршије, као што је некада била архијепископија „прво-јустинијанска," — тада су император и патријар исту молбу с великим негодовањем и неблаговољењем примили: „Царь сїѧ слышавъ" — вели Домицијан у животопису св. Савве — „премѣни лице свое кисокаго ради прошенїѧ, ниже бо патрїархъ отнюдъ и всѣмъ благороднымъ ѹгодно помыслисѧ, хотѧхъ бо скаредствомъ и властїю церковною покоривы себѣ сиѫъ (т. ј. Србоке) послѹшливы же и дароносивы имѣти".[1]) Но при свем том Савва неодступаше од своје молбе, већ напротив доказиваше преку нужду у томе, и, најзад, додаде да грози велика опасност православљу, ако се молби његовој недаде сатисфакција. У потврду својих речи наводи: свештеници — Грци неумеду да се опходе са својом паством — Србима — онако, као што пристоји позиву њиховом; а напротив папе користе се тим случајем и шаљу врло веште мисионаре, који својим ласкањем и лукавим понашањем обраћају на се пажњу других, те таквим начином могу сав српски народ превући на страну римског папе. Таквих пак призора дешавало се врло често. Па и у само то време, кад је св. Савва молио патријара и императора за уређење нове српске митрополије и док је доказивао опасност православља од латинизма, папство је свирепствовало и ширило се у Србији. — Грчки свештеници, удаљени од непосредног надзора свога патријара, чинили су све више и више у Србији разна безакоња и наносили велике штете православној цркви. Раскошни светски живот, неваспитаност и необразованост српско-грчког духовенства ишли су више на руку ширењу папства, него ли у заштиту православља; јер папски легати с малим трудом успеваху у борби с грчким

[1]) Доминиц. жит. св. Савве 127.

духовенством. Ови посљедњи несу били у стању одбијати разна нападања од стране легата на веру православну, нити су знали настављати паству своју православно-хришћанским догмама, нити су је умели подржавати у чистоти православне и истините вере. — Једном речју: време је било тако настало, да су се Срби почели бринути за опстанак христове цркве међу њима; јер једни су хтели да се врате у своју прастару незнабожачку веру, други су падали у јерес, а трећи предавали се папи. И већ је био и сам Стефан, велики жупан српски, послао јепископа Методија с молбом у Рим к папи, да овај прими народ српски у наручија римске цркве. Кад је св. Савва чуо на Атону за тај жалосни призор у Србији, он се одма упути у Никеју цариградском патријару, да му још једном представи жалостно стање српског народа и његове цркве, да му још једном повтори са живљим доказима оно, што му је говорио враћајући се из Србије на атонску гору и о чему је више пута из Атона писао, и да му још једном претстави преку потребу у уређењу нове независне архијепископије у Србији. На овом састанку св. Сава казао је патријару да су Срби већ послали своје посланике папи, с молбом, да им овај како било црквено уређење установи, а с тим ће се православље у Србији угушити. При подсљедним тренутцима гасећег се православља у Србији мољаше св. Савва патријара да спасе у њој православље; а то ће учинити, ако даде то, што Срби од папе траже — т. ј. самостално и независно уређење српске цркве — српску архијепископију. Св. Савва додаде папи још и то: да у уређењу независне архијепископије у Србији лежи једино спасење православља међу Србима; у противном случају, изчезнуће, ван сваке сумње, сама хришћанска вера; јер Срби су вољнији оставити веру, него ли више покоравати се лукавим папистима и частољубивим Грцима, тим пре, што им и једни и други њихов национални матерњи језик кваре и руше, — који Срби ни за какво благо променити неће.

После оваквих јасних и јаких разлога, које св. Савва наведе у ползу свог тражења, грчки император и патријар цариградски и по невољи реше: да се у Србији установи независна архијепископија, и у исто време предложе св. Савви да се прими архијепископског сана и независне управе над српском црквом. У први мâ св. Савва није се хтео примити, већ предлаже ма ког монаха од његових сапутника, с којима је био дошао у Никеју. Теодосије цар грчки, саслушав речи св. Савве, рече: „Рад сам да видим тога твог брата, којег би ти избрао за архијепископа српског, те да испитам како би ме и уколико повукло срце к њему. Јер то би морао бити особити човек, на ког би пала таква коцка.“ На такво захтевање цара Теодосија св. Савва представи све његове сапутнике. Цар пак, расмотрив их све, одговори Савви: „Сва су браћа твоја добра, али не могу ни једном поверити такав високи сан, само је теби, Савво, једином благонаклона душа моја.“ — После оваквог одговора царског није ништа друго могао Савва радити, већ или примити се архијепископства или се одрећи од тражења. Усљед оваког логичног силогизма св. Савва морао је изабрати онај, који је кориснији за опште благо српскога народа. И тако, по жељи цара и патријара, прими се високе црквенске дужности, после чега и буде одма посвећен за архијепископа у Никеји тим самим цар. патријаром Германом, у присутности цара Теодора у 1219 г. По посвећењу патријар је дао Савви нарочиту грамату[1]), у којој је изложено архијепископско право, т. ј. да може у својој архијепископији посвећавати, у договору са својим подручним јепископима, нове јепископе, без да за то мора патријару се

[1]) Грамота гласи овако: **Германъ кѣселѣнски патрїархъ о мнѣнии Господа нашего Іисоуса Христа Сѧщу оскетихъ архїепископоу кѣсеи Сръбскои ѕемли, и кѣдахъ ємоу о коѣ кластъ по кѣсеи области єпископи, попоки и дїѣкони оскештатн же и кєдати книгы чєловѣчєскихъ сѣгрѣшєнїи, и кѣсе ѵчити и крьстити въ нмѧ отьца и сина и свєтога Духа, и ако и мєнє кѣси и того да послоушлєтє; нже о Христѣ правослѣвны Христїанє.** — Домиц. Жит. св. Савве 131 стр.

обраћати и од њега дозволење тражити. — Сем тога, патријар је св. Савви, због његових врлина и добрих својстава, препоручио да надзирава и над оним епархијама, које су остале у подчињености цариградској патријаршији, а притом близу су биле српској архиепископији. Св. Савва, добив такову грамоту од патријара, крене се из Никеје у Србију и настани се у вазнесенском манастиру — прозваном Жича — који је подигао отац његов Немања близу варошице Карановца. А ради бољег надзора над делима цркве и да би што брже прекратио сваку свезу и сношај народа српског са папистима, а боље их утврдио у православљу, св. Савва, чим је узео црквену крму у своје руке, сазове одма све жупане из свију српских предела, и у присутности њих свију венча Стефана краљевском круном, и у исто време закуне и све жупане, да се у будуће верно и тврдо држе православља, а затим, ради већег јемства, раздели целу Србију на 12 следећих епископија: 1) *У Диоклеји*, код цркве Архангела Михаила (близу Дрепа); 2) *У Захолмији*, код манастира Богородичног (у Стони — садашњем Stagno у Далмацији); 3) У *Дабрској* (сада Дабар у Херцеговини) код цркве св. Николе; 4) У *Рашкој* — (сада Нови Пазар), код цркве св. Апостола Петра и Павла; 5) *У Будимљу* на морачи (више Спужа, сада село Будино), код цркве св. Ђорђа; 6) *У Роснима* (сада село Росита), код манастира Богоматере у Студеници; 7) *У Призрену* у манастиру Богоматере (између Шаре планине и реке беле Дрине на граници Албаније и Маћедоније); 8) *У Грачаници* (на пољу Косову) у манастиру Богомајке; 9) у Топлици, код цркве св. Николе; 10) *у Браничеву*, (с обе стране реке Млаве где она у Дунав утиче), код цркве св. Николе; 11) *у Београду*, код цркве Богомајке; 12) *у Моравици*, (у Рудничком округу у селу Моравцима) код цркве *св. Ахиле*.[1])

[1]) Гласник VIII, стр. 185 и 186. — Майковъ ист. Серб. народа. — — Св. Южныхъ Славянъ ст. 18. — Епархије су се, по већој части, називале по именима манастира, а не вароши, с тога, што су епископи по манастирима у то време живели.

На вишеспоменуте епископске катедре св. Савва изабрао је и посветио за епископе Србе из числа достојних њихових ученика, — „иҳже достойны и подобны знаше“, а „самъ же себи Рассію и ближайшїм страны имѣаше.“[1]) Истина је, да није св. Савва све горепоменоване епархије на ново основао; било је неких, које су и пре тога постојале, као: Раска, Браничевска и Диоклејска, али су и ове заједно са новоуређенима добиле други правац и нове епископе - Србе. — Од овог пак времена српска црква почела је се боље развијати и све више и више прослављати Господа и укоревњавати истино православље у средини својих верних синова. Од тога времена духовна српска власт почела је постепено удаљавати од српске цркве и срп. народа охоло цариградско-грчко духовенство, а места њихова попуњаваше српским свештенством. И тако мало помало грчко духовенство било је из Србије сво истиснуто, да у време цара српског Душана ни једног свештеника грчке народности немогаше се у србији наћи.

Из свега досад о Немањи и св. Савви реченог види се, да је ту невидљива рука — рука свемогућег бдила и руководила делима српског народа и његове цркве. Стефан Немања, благодарећи невидимом помагачу, основао је и утврдио политички живот Срба; а син његов св. Савва уредио је српску цркву и независном је учинио. — Зна се и то, да хришћанство до св. Савве није могло дубоко корена захватити у средини Срба, нити беше просветним начелом живота срп. народа; јер Срби исповедаху хришћанство до св. Савве само по спољашњој форми, а од времена св. Савве хришћанство је постало темељом српског живота. Ову благодетну промену у животу српског народа морамо приписати у заслугу св. Савви.

Истина, заслуге, које је светитељ Савва цркви и народу учинио, сасма су велике и по народ српски много-важне, али

[1]) Гласник V, 38 стр. — Св. Южн. Славянъ 18 стр. — Без сваке сумње известно је, да је архијепископска катедра у време св. Савве била у манастиру Жичи, доцније је Арсенијем I. премештена у Пећ. Види: Глас. V, стр. 41.

ми ипак нећемо се о њима у говору нашем распростирати. Само ћемо још додати ово: тело св. Савве, после смрти, па све до спаљивања, било је предметом клањања и високог уважења од стране српског народа. Пошто су Турци завладали српским народом, они су спазили и увидили, да мошти св. Савве пробуђују народни дух ка ослобођењу испод ига турскога, те због тога Турци спале мошти св. Првосветитеља српског у 1595 год. на врачару.[1]) Турци су пак мислили овим њиховим грубим и нечовечним делом угушити у грудима српским дух и слободу њихову, и таким начином учинити их вечитом својом рајом. Али охоли Турци заборавише, да дух св. Савве неподлежи ватри и према овоме да га нису у стању сажећи и уништити. Они заборавише, да ће он вечно у средини српског народа живети и српска се срца њиме храбрити и оживљавати а народ утврђивати у хришћанској вери и ватреној љубави ка своме драгом отачаству у правосл. цркви.

Дакле, благодарећи заслугама Немање и сина његова Савве, српска црква добила је самосталност на правама *Автокефалне* архијепископије..... (НАСТАВИЋЕ СЕ.)

Да ли је апостол Петар икадгод био и живео у Риму.

(СПОР ИЗМЕЂУ КАТОЛИЧКИХ СВЕШТЕНИКА И ПАСТОРА ЕВАНГЕЛИЧКЕ ВЕРОИСПОВЕДИ 9 и 10 ФЕБРУАРА 1872 г. У РИМУ.)

(НАСТАВАК.)

Мој противник је говорио о свима отцима, који тврдише, да је Петар био у Риму. Он нам је прочитао необично дугачак списак имена, кога је корист сумњива, јер како је једном дати знак осилио се у умовима, као што се обично силе знаци, — како је он једном осилио се до неоспоривог факта, онда су га сви признали и повторили, с тога, што ми повторавамо један за другим, јер је таки обичај у свету. Дете повторава оно, што је слушало од оца, а ми повторавамо оно, што су говорили наши предходници, и кад не би просвећивали ум свој изучавањем наука, никад се не би ослободили од предрасуда, јер просвета није ништа друго, него непре-

[1]) Гласн. VIII стр. 195.

кидна борба с предрасудама; па с тога смо ми и дужни да се боримо против њих, гдегод их сусретнемо.

Мислите ли ви одиста, да старост или давнашњост заблуде даје јој право да се она призна за истину? Што је заблуда старија, то је већа потреба, да се она што пре изобличи, почем је она успела да учини више штете, него заблуда скорашња. Заблуда пак ова, о којој је реч, прастара је заблуда, која се подкрала у ум и срце најбољих људи средњевековне епохе. Сви они, на основу старих писаца, говоришe, да је Петар био у Риму. То ја врло добро знам. Но тиме се живљење Петрово у Риму ни најмање не доказује, с тога, и опет велим, што давнашњост заблуде није кадра да је претвори у истину.

Или, можда ви мислите, да давнашност постоји ради неправде — ради лажи? Пред Богом нема давнашњости. Она може да постоји само пред човечанским, а никако пред божанским судом. Дакле ако је ова заблуда — давнашња заблуда, онда је она свакојако и сада заблуда, с том само разликом, што се за неколико векова није могла познати.

Ја бих морао да спорим овде о достојанству сведочанства св. отаца, па и ако жалим моје слушаоце, опет морам да кажем још неколико речи о Папију. Евсевије сматра Папија за распространиоца басана. Па зар ви хоћете да верујете баснама, што их је причао Папије? По речима мојега противника, Папије је мислио, да ће награда хришћанима бити у непрекидном карнавалу.[1]) Но мене, драга господо, јако узнемирује врховни служитељ христов и олтара, који својој пастви у вечну награду обећава непрекидан карнавал. Ви како хоћете, али ја немогу да имам никаке вере у овоме Папију, који обећава награде такога духовног својства, да оне напомињу обећања Мухамедова, који је својим последоваоцима обећавао такође нешто на подобије карнавала с хуријама. Напослетку и где су ти списи Папијеви? Њих нема. Ми налазимо само неколико одломака из његових списа у списима Евсевија. Но да ли је Папије бар казао, да је Петар био у Риму? И тога нема. Наш противник није могао показати ни једно место, у коме би Папије говорио, да је Петар био у Риму.

Наводе такође и Дионисија, но он је већ жалио се у своје време против поправљача његових списа. А осим тога, где је и он говорио, да је Петар био у Риму? Кад нам прочитају то место, ми ћемо онда моћи да споримо о њему; но оно је све досад сакривено

[1]) Маскарад-бал, необично чувствено весеље.

од нас. Дионисије вели, да су учињени многи уметци у његовим списима, и то се, заиста, могло лако и често догађати до проналаска печатње. Тада аутори нису могли распростирати своје списе у хиљадама екземплара, које би могли сами брижљиво размотрити и поправити. Кад је који аутор у то време писао књигу, онда су такову књигу преписивали преписчици, између којих један је уметао једно, а други — друго. Ето на таки начин је поправљено и предање. — Још су наводили и Иринеја. Но Иринеј је живео на крају другог и у почетку трећег века, — дакле, није био очевидац, па не може ни да тврди, да је видео оно, што само с туђих речи предаје. Кад се говори о религији, ја онда радо верујем онима, који, као и св. Јован, говоре: ми смо видели нашим сопственим очима, ми смо опипали нашим сопственим рукама оно, о чему причамо. Но кад ко, на основу неодређених предања, хоће да овлада мојом душом, ја онда одговарам, да је моја душа веома скупоцена, па је с тога не бих могао да предам у туђе руке. Ја верујем св. Јовану, с тога, што он говори о Ис. Христу као прави ауторитет, с тога, што говори: „ја сам видео, ја сам опипао." Ето зашто ја верујем апостолима и зашто опет не верујем Иринеју.

Ја бих лако могао да побијем остале приметбе мојега противника што се тиче отца цркве, који писаше много о томе истом предмету после оних догађаја, што их они описују. Но ово би ме одвело веома далеко, па се бојим да тиме не растерам своје слушаоце.

Почем није био кадар да нам докаже живљење Петрово у Риму другчије, него знацима, који су се доцније претворили у факта, наш противник вели нам: докажите ви да он није био у Риму; — а ја на то одговарам: живео је некад један отац, по имену Климент римски, који у познатој својој посланици Коринћанима спомиње о арапском фениксу: „сви говоре да он суштаствује, но где је он, нико незна"... У историји такође, господо, налази се факт, који наличи на овај арабски феникс, и тај је факт, на име, живљење Петрово у Риму... Нађите ми ма једнога писца, који заслужује да му се верује, и који је говорио, да је Петар био и умр'о у Риму. Оваки доказ они не могу да покажу, јер га и нема, па с тога се решавају да траже од нас доказа о факту, који је већ довољно другим околностима доказан и који је тако јасан, као два пута два — четири. Почем дакле нема сведочанства, којима би се доказала истинитост каквога догађаја, онда, у суштини, таки догађај мора се сматрати за неистинит. А наш противник вели, да, не мотрећи на подозриви характер ћутања првих векова о жив-

ћењу Петрову у Риму, може се веровати и томе, што је пређутано. Заиста, све је могуће, може се веровати свему, чему се год хоће. Но овде је ствар у томе, да се зна, може ли се разумно веровати. А баш томе никаки разуман човек не може веровати, и онај, који би другчије поступио, својевољно би се заплео у предрасуде и заслужио би да буде назван безумним.

Сад би требало да зађемо у непролазни лабиринт хронологије, но ја не немислим да тамо идем, тим пре, што се налазим пред таким противником, који је хронологију изучавао пуних 40 година и који, дакле, мора бити већи ауторитет од мене (немир). Међу тим, кад он саизволи да нам покаже своју хронологију, ми ћемо је сравнити са фактима, што се причају у св. писму, па ако се његов хронолошки трактат буде слагао са св. писмом, онда, но само онда, ми ћемо га сматрати за истинит, јер само тврђење о томе, да је он ученији од мене и мојих другова у хронологији, није довољно. Ми се не дамо тако лако убедити. Ми тражимо доказе, господо, и ни чему не верујемо без доказа (немир).

Истина, наш противник хоће да нас сачува од рационалиста, који су дошли дотле, да одричу оно, што је написано у Библији, — шта више, — да одричу живљење Павлово у Риму. Но ја нећу да се трудим, те да сравњујем цитате, што их је он по овом предмету навео, јер ме се они ни најмање не тичу.

Било је време, кад је римска црква имала у париској семинарији св. Сулпиција, који се одликавао својим способностима, и ученика, који је био добар римски католик и који се звао Ренан. А шта је сада са тим Ренаном? Кад бих ја хтео тражити да моји противници буду одговорни за мишљење Ренаново, они би имали потпуно право да ме назову лудим човеком. Тако исто, дакле, кад они мени говоре о протестантима — рационалистима, ја одговарам, да нећу да имам посла с њима, као што и они неће да имају посла с Волтером и Ренаном. Но боље ће бити да не потржемо више ово питање[1]).

Наш противник вели, да су бројеви измењиви, да их сваки одређује по своме мишљењу. Може бити да се и то догађа; но ипак

[1]) У француском журналу L'Espérance de Rome, што излази у Риму, у Бр. од 26. Марта, на питање: „да ли је св. Петар био у Риму“ Ренан је одговорио писмом из Париза и изказао своје мишљење овако: „Ја држим за вероватно, да је св. Петар био у Риму, али мислим, да је он тамо пробавио врло кратко време и метут је на муке наскоро после свога доласка у Рим.“ (Ур.)

тако не чине озбиљни људи. Ми изучавамо бројеве са пажњом и старамо се да их определимо по најистинитијем критерију. Такога истог правила држе се сви не-католици оних великих народности, што се одвојише од Рима, које, без сумње, нису изостале од њега у просвети. Ми својим разумом не идемо у страну, него га употребљујемо на изучавање и испитивање. Заиста, ми неможемо више шта од овога учинити, и кад смо учинили све оно, што је кадро да обелодани истину, онда је савест наша мирна.

(НАСТАВИЋЕ СЕ.)

ГЛАСНИК.

Марко Аћимовић, учитељ Грачачки, рукоположен је за ђакона 6. а за свештеника 17 Априла т. године, и постављен за пароха Грачачког, на место свога оца поч. јереја Михаила.

Василије, монах монастира Жиче, рукоположен је за ђакона 15 Априла, а за јеромонаха 4 Маја ове године, и придружен братству манастира Жиче.

Максим монах манастира Наупаре, рукоположен је за ђакона 20 Априла те године.

Некролог.

Милан Благојевић, капелан протојереја Ужичког, преставио се 5 Априла т. године и сахрањен испрошеном милостињом 6 истог месеца. Леп одговор онима, који тврде да је свештенство у добром материјалном стању.

Дар цркви Велико-Иванчанској.

Павле Мијајловић и Зарија Милић приложили су једну одежду од 14 дук. ц. Павле Ивановић сликар 6 дук. ц. 30 гроша. Јован Гавриловић један петрахиљ 4 дук. ц. Петар Милановић паруквице 2 дук. ц. Марица суп. поч. Вуице. Дмитровић један појас 96 гр. Танасије Лазић дарак на путир 3 дук. ц. Сви из Велике Иванче. Свештенство и тутори цркве ове јавно захваљују овим дародавцима на побожним прилозима њиховим.

5 Маја 1875 год. у В. Иванчи.

Димитрије Михајловић,
ПАРОХ В. ИВАНЧАНСКИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ ПРОФ. БОГОСЛОВ. АРХИМ. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 24 Јуна 1875.

Број 22	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

Допис са урвина града и планине краља Ђурђа.[1])

Поштовани г. уреднице „Сиона“.

У вашем уваженом листу, који једино од свију српских листова, по нешто јавља и доноси о нама и нашим стварима, читасмо лане најистинитију и највернију изјаву старосрбијанаца на клевете и опадања небраће нам Бугара, њихових чорбација, владика и других турских чибукчија и чочека, као и насртаје појединих шумадинских листова и новина. Тако исто читасмо и неколико дописа о грдним и ужасним насиљама, која непрестано чине над јадном турском рајом, бедним и несретним народом српским у *Старој Србији*, под влашћу великог нам султана, — на узесмо перо, као заступници целог краја тако званог некада жупе и града *„Кецког,“* чувеног још у време краља срп. Стефана Војислава, а постојбине светог српског краља Јована Владимира, узесмо, велимо, перо, да као и неуки наведемо међу многим и грдним бугарским насиљама само два три најмања и незнатнија, те да видите колики а

[1]) Обраћамо пажњу наших читаоца на овај допис, који је по својој садржини интересантан и грозан, но за који ово уредништво неодговара. Ур.

и какви разбојници и неваљалци живе међу нама, јер превазилазе и све турске кесеџије и качаке дишпараслије и остале зликовце и крвопије нашег народа, мучитеље и упропаститеље његове. Али пре нег што ове догађаје споменемо, хоћемо да кажемо коју о овом вама непознатом и у најчемернијем и жалоснијем стању српског краја, сада тако званом *Голом брду*, а старинској *„Кецкој жупи“*, и сада још у српском народу тако званим *„Кецкарима и Улуфима;“* јер знамо да ви у добру често заборављате на нас јадне и несретне вашу браћу. Крај је нам са три, па и са три и по, стране опкољен густом громилом туђинског, и то мухамеданског, шкипитарског народа, који не зна српски, и који је најдивљи и најсуровији од свију најдивљијих и варварскијих народа на божијем свету.

Предео је наш троугао, обрнут горњим оштрим углом северу ниже Дибре, па се спушта левом обалом Дримовом до извора овог из оридског језера и западном обалом језеровом више од пола његове средине до изнад села *Рајчице;* ово му је источна међа, дугачка је преко 24 часа хода и граничи се само у пола са српским народом, живећим са источне обале оридског језера и десне обале Дримове. Одавде повукав бразду право југо-западу до извора речице *Домуз-потока* и *Лањаче* па до излива ове последње у *Рабу* и овом до испод села *Бабја,* где се *Лањача* улева у Рабу пуних 16 ч. хода међећи се све самим мухамеданцима Арнаутима. Од улева речице *Лањаче* у Рабу па пошав горе северо-истоку њеном извору, *маршонашким* планинама до истока реке *Витице*, па овом до њена улева у *Дрим* ниже Дибре спрам села *Блата* за својих 18 часова хода, међећи се све такође самим мухамеданским арнаутским најдивљијим и најужаснијим разбојничким племеном. Па кад би и у овом омеђеном, врло високом и оштром троуглу српскога предела били све Срби православни, то би било у сто добрих часа, али и у сред овог троугла, нерачунајући околне $3^1/_2$ стране, изшарано је и измешано становништво, да Срби православни једва одржавају надмоћ-

ност над мухамеданством, као што ће се мало ниже видети. Почев од речице *Горице*, која се више Дибре за пола часа улева у Дрим, па идући све до северне и северозападне обале оридског језера, за својих 12 и више часова хода од севера право к' југу, пружа се највиша, у овој српској покрајини тако звана „*краљ Ђураћ планина,*“ која овај предео разсеца на двоје. На његовим јужним окрајцима и најузвишенијим главицама стоје још и данас огромне и силне урвине од огромног бив. града и престонице краља српског Ђурђа, а са оне стране Дрима и још и данас цео град *Папратња*, престоница срп. краља Стефана Војислава, или Доброслава, праћеда краља Ђурђа. Цео је предео овај кршевит, го црвени камен, са којег је мало даље западу други предео у елбасанској нахији *Черменика*. Он је начичкан међ млогима још овим високим и врло врлетним, као главним планинама, које се по њему пружају и које се зову: *Јабланица, Луковица (Лауковица), Дреночка-Дреници, Модричка, (Модриз) Марков дуб*, *Черменика* на западу у елбасанској нахији, *Мартонеш, Мали Брат, Билча, Горица, Кецак, Црвене Стене, Вишарица, Голобрдо, Бучањ, Богшић, Кут*, *Ружа*, *Свети Спас*, *Требишшица*, *Вишња* и *Шумадија* или *Шума* и млоге друге.

Овај предео просецају млоге речице и потоци, које теку са западне, источне, или североисточне стране *краљ Ђураћ планине*, као вододелне врсте. Од ових ћемо само ово неколико напоменути, као нешто мало знатнијих и то: *Модрич (Модрица), Дреночица (Дреница), Требишшица, Себешшица, Јабланица, Бискупица*, *Краљ Ђурђевица* или *Ђурђевица*, *Кецкарица, Кленека*, *Белица*, *Горица*, *Билчица*, *Окушница, Шумица, Вишња*, и друге улевајуће се у Дрим; а *Летемица, Лангазица, Спасица*, *Домуз-поток*, *Лаковица*, *Ружица*, *Стеблица* или *Стаблица, Радолишка, Чемерница и друге у Рабу.*

У простору ове покрајине српске и то у једној паланци и у 43 села живе у 2841 кући православни Срби; у 210 кућа православни Власи; свега дакле 3051 кућа православних;

у 1311 кућа живе Срби мухамеданци, у 1060 кућа мухамеданци Арнаути, и у 250 кућа мухамеданци османлије: свега мухамеданаца све три народности 2641 кућа. Цео овај предео од врха севера па до северних обала оридског језера од непамтивека па до пре 13 година био је нахија дибарска, а од тог доба од Јабланице па до поменуте северне обале оридског језера, за 7 часова хода, подпао је под нахију оридску, као и предео *горња* и *долња Дебрца* са десне стране Дрима и један део бивше *жупе Папратње*; јер је од оридске нахије у *Ресину* за се основан кајмакамлук или паша-лук. Од северне обале оридског језера, његовом западном обалом до изнад села Рајчице, подпадао је овај крај, час под Дибарску, а час под Елбасанску, а сад је под Елбасанском.

Места су у овој српској покрајни: паланка *Струга* на северној обали језеровој са 1000 српских, 250 потурички и 250 османлиских турских кућа, са једном црквом, неколико џамија, и остатцима старог српског зиданог на Дриму моста и другим млогим знатностима. У самој струци излива се из језера Дрим, протиче кроз њу и дели се на два једнака дела: источни или турски и нешто мало српски, и на западни, или српски, у којем су насељени све сами пресељени Срби из Босне и Херцеговине у време турског цара Солимана, нападача на Беч. Поменута 43 села ова су: *Калишта* на северозападној обали језера са 70 кућа српских и манастиром „*чиста пречиста*“ или *мала госпођа*; *Родохоља* са 70 к. срп. *Лин* са 55 с. *Рајчица* 150 кућа; *Чучуквалија* са 30 с. *Фргово* 70 арн. 10 с. *Радачишти* 60 а. *Заградчани* 30 а. *Враништа* 80 с. *Д. Белица* 150. *Влаха; Г. Белица* 60 Вл. *Октиса* 180 с. *Вишња* 60 с; *Вевчани* 400 с, са неколико цркава, које имају и звона; *Подгорица* 50 с. 20 п. *Лабуништа* 100 с; *Боровац* 38 с. 23 п; *Глобочица* 40 с; *Велешта* 100 а. 30 п. *Јабланица* 150 с, 30 п. *Бискупштина* 70 с. Више ње су развалине поминатог *краља Ђурђа града*, а ниже њега

огромне развалине од цркава, монастира и конака бивших српских архијепископа пре св. Саве, са којих се тако прозвало и цело село ово и цела околина његова, са кога се и каже и кад се у село и у околину иде: „ходим у Бискупштина.“ *Безио* 40 с; *Нерези* 50 с; *Дренок* 30 п. *Требишта* 40 п. 20 а. *Модрич* 80 с; *Ваиа* 20 с; 40 п. *Стебљево* 230 п. 40 с; *Клење* 100 с. 50 п. *Себишта* 150 п. 40 а. *Бинац* или *Гиновац* 60 с. 50 п. 30 а. *Зубчан (Заубчан)* 70 п. *Летен* 100 п. 60 а. *Миреш* 40 а. 15 с. *Горица* 40 а. 10 п. 4 с. *Хумеш* 50 а. 2 с. *Окешан* 40 а. *Жупанче* 80 а. 3 с. *Забратчан* 40 а. п. с. *Гурке* 30 а. 20 п. 5 с. *Годивља* 90 а. 40 п. 13 с. *Кутеј* 40 а. 38 п. и 13 с. *Кут* 40 а.

Како су турци са својим властима а и појединим разбојницима на силу Бога навалили да из овог краја истисну и у њему униште српство, ево вам најочигледнијег доказа. У целој елбасанској нахији нема сада не само ни једног православног Србина, него ни Србина; а у споменику манастира св. Јована Владимира краља Срп. којег су 22 Маја 1015 год. на превари у саборној преспанској цркви убили Бугари, као свога зета и рођака, још од 1810 године па на овамо нема села у целој елбасанској нахији и већем делу *Арнаут Београдске,* из којег неби било не само уписаних православних приложника, него и Срба, са чистим српским именима као: Богдан, Рашко, Петруш, Ивашко, Братослав, Мирош, Велислав, Дмитрашко, Иваниш, Милорад, Миливој, Милош и т. д. Сад туда свуда нема ни душе српске а камоли православне.

1863 год. нека два Арнаутина разбојника затворе се по наговору турских власти у једну потуричку кућу у селу *Горици* спрам Дибре, па да би турске власти утаниле ту 240 срп. кућа (што су са леве обале дримове) они под именом да бију ова два затвореника, напере топове у сред бела дана, пред свом хришћанском Европом, а у Европи, и сво село ни криво ни

дужно сбришу с лица земље, а на његовом месту и опустелим кућама настане се Арнаути; а Срби свију полова и узраста, који осташе живи, разбегоше се којекуда.

Но нису само власти турске уништавале и не уништавају само оне Српство, него од доба постанка бугарске екзархије, бугарске владике и друге бугарске протуве још га више и од турака уништавају и утамањују, што ће поштовани читаоци „Сиона," а и сво српство и цео свет видити из два три најслабија и незнатнија догађаја, по којима се може закључити и дознати каквих још има већих и замашнијих, и од колико су значаја за уништење српства и православља.

Неколико пута власти турске приморавале су Србе оридске епархије да се подпишу под екзархију бугарску. Од ових свију насиља и нагањања најчувеније је било оно 1872 год. кад искупише у Орид сва села и питаше их шта су они: *Бугари* или *Грци?* Сељаци одговорише: *„Ми сме раја царева, а цар знаје поболе от нас шта смо. Он знаје на Косово от којег је прехватија царсто."* Кад турци видише, ди им уједурма непомаже, онда почеше претњама изнуђавати да кажу: или су Грци или Бугари; па кад ови преплашени рекоше, да су *Славени*, Турци као разјарени лафови рекоше; *„ич! такав минлет неје се ни чул ни видел у царска земља! Бугари вије бре или Грци"?*. Пристрављених 11 околних села рекоше да су Грци, а Турци заковрнуше: „каки Грци *пејзевенци те бре*, ... *? Зборувајте грчки? Авраднисиситим морије (данашње краљевство грчка) дин душмани бре!"* Ни један не зна ни речи грчке, па пристрављени рекоше да су Бугари, а остали сви викнуше: „Мије сме царска раја а за Грци и Бугари ич немамо абер".

Пошто је се ово насиље и унижење за српство и комендија и сколоводија свршила, Турци добаве, по наговору екзарха, велешког цинцарина, а побугарицу владику старца Генадија и наместе за у Орид за бугарског владику. За овог Генадија доста је само ово да се напомене: да је први од

свију грчких владика, кад је и екзарх Филипопољски, Ловчански, Трновски и други, не само побугарио се, него још унизио и оскврнавио не само православље него и у опште хришћанство, ступив у погодбе са Велешанцима. Он је се погађао и за своје службе, и аријерејске благослове, и чинодејства, и свештенодејства као сваки цинцарин и чивутин. Управо рећи он је први, од кад је хришћанство, оскврнавио ово, спустивши га на тачку трампе, цинцарске и циганске трговине и куповине, те је служио ... побугареним Велешанцима за 5. 4. 3. 2. па и за $1^1|_2$ хиљаду гроша месечне плате!

Кад га већ турске власти наместе у Ориду и он почне не само гонити патријаршијског владику, него још и преко воље народне мешати се у црквене власти, поставив у свакој цркви по два турска чауша (наредника), који су од Косова први пут из православних српских цркава ..... продавали свеће и скупљали новце са тасова; — народ се дигне да овог самозванца убије и истера из своје средине. Турци видев то прикупе војску, и кад виде да ће бити зло, једне ноћи украду кроз прозоре горњег боја овог разархијепископа цинцарина Генадија и однесу га у Орид.

Пре него што су Турци извели ноћу и украли па у Битољ однели бугарског владику Генадија да га раздражена светиња неби убила, они су насилно — с војницима прогнали били патријарско-Оридског митрополита Мелентија. Но овај у место да по налогу турском иде у Цариград, оде у м-р св. Наума. Околни Срби сакупе 300 душа Арнаута и митрополит им плати да га чувају, да га не би из потаје убиле турске власти, које су га позивале у Орид док још нису украли Генадија, но куда он нехте ићи. Кад су Турци ноћу одвели Генадија у Битољ, сакупљени Срби сутра дан цео су дан били на окупу око конака, чекајући да изађе Генадије бугарски владика, па да га убију. Чекали су узалуд, јер кад по подне са турским *сејменима* уђоше у конак бивши њихова митрополита Мелентија (који је Генадије са Турцима од овог

отео), али у конаку не беше никога. Собе су све биле закључане изнутра и само је један прозор на горњем боју био отворен, кроз који су Турци снели Генадија.

Чим је удаљен Генадије, 400 турских коњаника и топција и 500 пешака било је послато из Битоља, да народ бију и побију. Кад су дошли у Орид, све је се разишло и утишало, јер је нестало Генадија, кога су гонили. Ова војска окрене манастиру св. Наума, захтевајући да им се затворени Грчко-Оридски митроп. Мелентије преда. Овога бајаги нису пуштали затворени у манастир Арнаути, који су аскеру царском претили, да ће из ћелија манастирских дотле се борити, докле један од њих траје и да ће њихови околни рођаци, и кад ови у манастиру изгину, осветити их. Турци као лукава свака зверад држаху 6 недеља опседнут манастир, па им је дошла заповест да опсаду дигну, те је тако и дигну.

Кад је овако ствар легла и већ овај антихрист Натанаило дошао, то пре неколико месеци, једне ноћи у један мах букне пламен око овог манастира св. Наума! Пожар је трајао 3 дана и 3 ноћи, негледајући што је околни слегавши се српски народ бранио задужбину још свога краља Михаила, сина краља Бодина. Ћелије све изгореше, манастир опаљен, сасвим оспромашио и скоро опустео. Ово је недело учинио антихрист Натанаило са турским властима, јер га калуђери св. Наума на неколико дана пре овог пожара последњи пут одагнаше од манастира, неосврћући се на његова силна и многа лажљива обећања, те и непризнаше бугарску екзаркију.

Сада Натанаило лажући обећава сву, тако рећи, руску царевину и бугарску будућу империју, као и то да ће подићи и накитити светог Наума, само да га са екзарком признају. Али калуђери св. Наума — *знајући да су Срби и да је св. Наум задужбина српских краљева,* — и неосврћу се на то. Нека Бог сачува Боровачку и друге цркве од судбе св. Наума, јер се Натанаило неће оканути, док је или непотурчи или не спали.

Кад су видели да овако не иде, пошљу у Орид за владику далекочувеног бив. сеиза и чибукчију турског, а руског питомца *Натанаила*. Овај чим је дошао, почео је испочетка само путовати по епархији, издајући се свуда да је час Србин, а час опет Рус. Њега су помагали у овом путу и с' њим заједно до некле путовали некакав Бугарин, који је у Русији чиновник и Рус Будиловић, који је отишао преко Призрена у Србију, а био је препоручен Битољским руским конзулом, да све ове крајеве побугари. Народ је само трпио Натанаила, држећи да је одиста Рус и да га је сам цар руски послао да ослободи ову јадну рају, као што он непрестано и говори да ће је за најкраће време ослободити. Тако, пошто се он смести у Ориду, оде и онај Бугарин и Рус из Русије, а Натанаило почне мутити не само по својој епархији, него и по околним: Дибарској, Кичевској и Битољској, дозивајући у села оридске, битољске и прилепске нахије разне људе и калуђере из дибарске епархије, о чему ће мо навести у другом допису. Он у исто време прокрстари сву епархију оридску па евога и у наш предео о великој Госпођи 1874 год. где дође заједно са својим чибукцијама. Особито је се радо задржавао по селима у којима мешовито живе Срби и турци, јер помоћу ових последњих нагања Србе да признају екзархију. Тако дошав у село *Лабунишше*, и видев да га Срби не примају, отиде *хоџи* и са овим шурујући углаве оваку ствар: „ко непризнаје екзаркију он треба да је турчин, јер је то Србин, *одметник и диндушманин царев.*“ Хоџа ово једва дочека, па одреде и место где ће се Срби учити турској вери и језику. Турци одиста почну градити школу са 150 дук. ц. које им је дао Натанаило. Срби се дигну са виком, а помогнути пријатељима потурицама: „ни незнајеме ни за бугаре ни владика њихов, ни за хоџу, ми смо раја царева!“ те поруше сву грађевину најгорег звера православног оридско-бугарског владике Натанајила.

Кад ово чује Натанаило, а он поцепа сав свој тевтер, у

ком је својеручно, заједно са својим чибукцијама, изподписивао Лабуништанце, као да ови признају екзархију и моле ју да их прими, још и изпотврђивао лажним печатима, којих има и увек уза се носи по 4—5 целих гужви; ово је учинио што су се Лабуништани били кренули, чувши за ову лаж и подметање им, да га туже власти.

Одавде се крене па дође у очи мале Госпође у Боровац. У овоме је већ имао једну побугарицу вашег београдског богослова попа Анастаса, који је преклане као поп свршио београдску богословију о вашем трошку и знoју и још отуда, као и сви бугарски ђаци а ваши питомци, стојао у свези са бугарским екзархисатцима и турским властима, извештавајући их о свему шта се и како тамо у вас ради. У вече, у очи Госпође владика седне, попише опет све Боровчане у свој тевтер и направи, као и у Лабуништу, и лажну молбу, на коју је подписао Боровчане и ударио оне лажне печате, као да траже да их прими екзарх под своју власт. Он је обећавао, као и свуда, да ће да им изучи и издржава сву децу оба пола, да ће их кроз неколико месеци ослободити, да ће постати бугарска царевина од црног до јадранског мора и од Венеције и Пеште па до Солуна, над којом ће владати потомак Шишмана, који сада живи у Влашкој, има много новаца, и ја вама, вели овај, раздајем његове новце; он ће ослободити и бугаре у Бесарабији, који пиште у јарму руском и не даду им нећи комовачу, ни садити дуван, и шта још није лагао само да признају екзархију. Поп Настас је проглашен за економа (проту) целог овог краја, и ако он подпада под три владике: Дибарског, Елбасанског и грчко-Оридског а не Бугарско-Оридског. Боровчани не само да не послушаше Натанајла, него сутра дан не пустише га ни у цркву, коју су и ако малу али красну и дивну пре неколико година подигли својим трудом и трошком. Тада Натанајил заповедаше да јој се врата секирама развале. Боровчани стану да бране своју цркву и богомољу, па кад Натанајил виде,

да се нико не само не уклања с пута испред секире замапуте у његовим архијереским рукама, да обије врата, него да га оће још и да бију, па и убију, кад виде, да само преко мртвих Боровчана може ући у њихову богомољу, и оскрнавати је својим јеретичким, разбојничким и најпоганијим рукама, он узјаха коња па са попом Анастасом и његовом родбином ходе носити литију по ових њивама, говорећи за сваку казану му да није њихова: *„Нетропајте си пот те турецки — те њивишча — та“* т. је. не газите по тим турским т. је. српским њивама! *„да си завршат чалми те погани те ицета — та то је прокљати Србите“*. Вратив се у село сабрао је био потурице и говорио им, да харају, убијају ове неверника т. је. Србе, јер су диндушмани цару и властима и даће их он најкраће време све прогнати у Азију и Цариград. Натанаџил је одиста и писао и великом везиру, и руском конзулу и екзарху, како овамо ствари стоје, и да све ово треба искорепити мачем и огњем... Но ово још није ништа, сад тек иде што је најгоре и најцрње. У Лабуништу, Октисима, Боровцу и другим местима још је и којекако, јер је наша народност надмоћнија над туђом, но Натанаџило је се прославио и прославиће се у историји хришћанства и својим утамањивањем овог краја преко..... мухамеданаца! Сашуровав са мухамеданцима што је имао по поменутим и млогим не напоменутим околним селима оридске епархије, он је, по свом обичају, мамио људе и свештенике из дибарске и елбасанске епархије, па кад му ови не дођоше, он онда добави потурица из села тих епархија и с' њима углави што углави, а шта је углавио сад ће те видети.

Као што смо навели, у Себишту су сада све саме потурице и Арнаути, а ако и има који србин они су и у овом, као и у другим селима, и као што је 30 села *Чиатара* у елбасанској нахији, тако звани *тајни хришћани*. Наша браћа Шумадинци немају ни појма о томе, шта су то тајни хришћани. Ми хоћемо и ово да кажемо, па нека нам се опрости што

смо овако дуги. Тајни су хришћани они православни Срби и Арнаути, који тајно и у развалинама подземним обично под потурченим црквама, а сада џамијама, врше православне обреде, док једни се горе находе у џамијама, као бајаги клањања богомоље ради. Они издржавају хоџе, надевају својој деци и турска имена, као турци служе у војсци, по један им укућанин, и то редом, и на сами велики петак пред турцима мрси. У години дана по један им дође елбасански владика, или кога он пошље, те све што је те године помрло опоја; што је се узело-венча; што је рођено-крсти; што је за причешће,-причести; што је за благослов,-благослови; што је за проклетство,-прокуне; што је за службе-одслужи им; што је за масла,-одмаслаим; што је за молитву,-одмолитва им и т. д. Ето, то су вам и такви тајни хришћани.

У Себишту, Биновцу и другим измешаним селима и у којим је више мухамеданаца млого је тајних православних; али у Стебљеву, и ако има седам и више пута више мухамеданаца од православних Срба, опет оно 40 срп. кућа јавно исповеда своју веру у пркос толикој сили, толиким насиљама од стране власти а од појединих зликоваца турака нема ни краја ни почетка, само да се православље у овом селу угаси. Њега за сада обдржава стари, јадни и чемерни поп *Анђел*, чиста и света душа, човек, ком су сваке године не само чинили зликовци свакојака и најгаднија и најружнија насиља над чељађу и укућанима, на кога су сваке године од ово 45 год. и више по неколико пута из заседа нападали, пуцали нањ, па га никад не потрефљали, ребра му, леђа и кукове изломили, него који је, мимо свега тога, за ови 45 и више година па до данас платио саме..... зубарине („Дишпара“) зликовцима и разбојницима 165.846 гр. или 3129 дук. и 9 гр. Он је ове одкупе и глобе увек одплаћивао помоћу околних Срба. Кад му и овако ништа немогаху, убити га немогаху, што га олово не бије; бојем га убити немогаху, што је јак, па преболе; глобама га отерати немогаху, што га околно

српство помаже; онда му пре пет година потурчише средњег сина, и ово га скоро сасвим утамани. Све што је могуће било чинити једном човеку да избави или и.... убије свог сина, садању потурицу, оста у залуд. Поп Анђел, овај живи светац, коме никакве спољности не доскочише, подгризан унутрашношћу губи се и пропада, па кад пропадне, ходе и српство и православље за навек у овом селу, које је са свију страна осим источне опкољено све самим турским селима, и које је крајње и последње југозападно српско село у овој покрајини. Поп Анђел сваки дан гледа својим очима пропаст православља и српства у овом крају, јер је у Стебљеву пре 90 год. било само 20 потуричких кућа, а 300 срп. православних. Од тог доба до данас је остало само 40 срп. православних, а остало је се изтурчило, па и овај број одржава се насељењем околних тајних православних, јер је овде и прастара црква, и ако у средини садањих потурица, и поп Анђел, који, и ако на грчком језику, али непрестано најуредније, најтачније и најсавесније попује. Он је довео и једног учитеља, дете од 14 год. из Јабланице, који учи децу читати и писати, и кога су овдашње потурице свакојако злостављале и насиловале, тобож, што је „*јабанџија*“ (странац) а не овдашњи. Камен би проплакао, кад види све ово у Стебљеву, кад види стара измучена и изнемогла и духом и телом попа Анђела, нејака учитеља, који децу учи само прекрстити се, молити се Богу и понешто писати, који види ово стање, овај јад и чемер, ове муке и насиља, ове глобе и скрнављења, каквих нигде у свету нема, у тога би да је од челика срце препукло; али у одљуда Натанајила не. И овоме позавиди антихрист Натанајил владика Бугарски, па подговори потурице, да или православне нагнају у џамије или под екзарха. Чим он оде из Боровца онако љут и срдит, и како оне потурице, које к њему долажаху одоше у Стебљево, а поп му Анђел не дође, и чим ухватише прилику, кад је један сиромашак стебљевски *Стојан Цврка* отишао са нејачким синовима на *појату* (стан, обор

где је стока), оставив дома дивну и прекрасну ћерку са стрином ове, навали 30—40 турака, да ову на силу одведу и потурче. Ова је се, заједно са својом стрином, бранила и у одбрани убију једног турчина, а остали је извуку из куће напоље. Девојка се некако отме и побегне у прву воденицу на реци *Ружици* и у овој изнутра подупре собом врата. Турци су споља гурали врата, а она изнутра подупирала и толико је јака била да неколико турака није могло да врата помакну и њу одгурну. Насилни младожења турчин, кад то виде, и да се сећани дозивају, потегне из оба пиштоља, те кроз врата убије девојку, а стрина њена споља опет убије њега. Овако се ова ствар сврши, и српска свештена историја нека забележи још једно име своје великомученице и поборнице, којој кажу да је име *Дивна, (Дафина.)* Чим разберемо од надлежних за право име, јавићемо вам. Натанајило нека је и овог пута проклет, нека сакруши живи Господ највећег утаманиоца и уништитеља православља и срйства.

Ми рекосмо да се у Стебљево насељавају тајни православни из околних села због цркве и попа Анђела, и то они који су имућнији, па тако су се доселила два брата *Стојан* и *Риста* са старим оцем и сестром девојком, из *Себишта* у Стебљево. По одласку Натанајиловом из Боровца, а кад су ова два брата отишла на рад, оданде из села (Стебљева) удари чета турака и одвуку на силу сестру ова два брата тако звану *Грозду* или *Гроздану*, којој је крштено име Гина. Ово је било пред Митровдан 1874 год. Браћа су се тужила и после два месеца дана, по настојавању митрополита Дибарског Г. Антима и по његовом захтеву, буде саочење у Дибарском меџлизу браће са тобож забуљеном сестром, која је на питање Меџлиза и Владике одговорила, да је нису силом отели, да она хоће да је туркиња и т. д. Млађи брат *Риста* почне сумњати да је изведена була сестра му, а знајући да турци овако чине обмане, извев какву забуљењу булу у место отете, која говори онако, како само була може говорити и како турци хоће..... у један мах и у сред

Мецлиза... подере закривало с лица ове, и..... доиста, у место сестре, види подметнуту булу! Мецлиз сав ђипи и на основу корана, што су турске жене не прикосновене, окује оба брата и баци у тавницу Дибарску. Браћа су у Мецлизу испсовала турке, и после неког доба прокопају тавницу и побегну. Одавде оду право у Стебљево и лицем на бајрам турски, кад су турци клањали у џамији, насрну па кућу насилног зета турчина, вежу у њој све што је одрасније мушко и женско било, па сестру узму и одведу у Солун. У Солуну телеграфишу њеном заручнику у Влашку, и овај одма дође. Међу тим из Дибра оде тужба у Солун, да су они као бајаги отели туркињу, а у исто доба дођу Стебљевски турци у Солун са насилним младожењом-турчином. Шест недеља је трајало мучење и злостављање од стране турака и власти Грозде: и сна је као права српкиња и јунак над јунацима, слава јој и хвала, јавно и у очи паши и мецлизу говорила: да је српкиња, да је на силу отета, и да има свога заручника. Турци неимадну куд, пусте је, заручник је узме, венча и одведе у Влашку. Али из Дибре дође судско решење, у коме се Риста и Стојан захтевају као разбојници и паликуће, као убице и лопови; а ово је све турска ујдурма. Турци као Турци, пошљу их оковане у Дибру; у овој су обоица у највећим и најгрознијим мукама до скора лежали; па једног од њи двојице отроваше турци, т. ј. Ристу, а Стојана ће ово дана или отровати или обесити. Ево ти Натанајило зликовце, извргу људски, и антихристе, проклетниче и јудо изкаријотски још једне жртве, пак се насити! Српска свештена историја умеће твоје име забележити где треба, српство, ако те дочена кад год, умеће твоја архијерејска недела достојно наградити.

Пошто је се Натанајило помоћу турских власти, руса Будиловића и оног бугарина чиновника руског утврдио у Ориду, и ако је испочетка као лисац само проповедао и обећавао ослобођење и постанак бугарске царевине, он онда окрене други лист и у самом Ориду. У овоме не само да је одузео петрахиље (парохије) свима свештеницима, које су владике патријархове запопиле, него их је истерао из цркава, калуђере из манастира, а само није могао из светог Наума, проклео их и одвојио од цркве. По овоме забрањено је славе

и крсна имена, проклео свакога који се зове Србином, одлучио од цркве као: и *Наума, Жупанчу, Христу, Минчу, Константина Стефановића* и многе друге. А одлучити од цркве и јавно у цркви проклети кога, значи подпунце одвојити га од целог света. Овоме нико несме рећи „ни помози Бог“, нико се несме с њим срести, нико запитати, трговати и т. д. У исто је време поставио за проту попа Василија, за старца (саветника мецличара) Анђела Грбче шећерџију, Анђела Јањева касапина, београдског једног памуклијаша и друге неке. Осим овог одузео је и гробља и све, па ако коме умре члан породице, а ова не признаје екзарха и Натанајила, не само ни у једно гробље, него и нигде мртваца не смеју сахранити, док умрлог родбина не призпаде екзарха. Турски стражари чувају кућу умрлог и гробља, да га неби крадом погребли. Од 50—60 случајева само ћемо овај један о овом навести, као најбогатијег, најзнатнијег и најчувенијег лица. Трговцу Кости Маргариту умре девојчица од 15 год. тело јој је лежало 4 дана, Натанајило га је чувао са турским војницима да га не саране непризнав екзарха. Коста је потрошио преко 2.000 гр. за саме телеграме у Цариград, жалећи се патријарху, великој цркви и великом везиру, па удовлетворења никаква, и он је морао усмрдео труп своје 15 год. ћери, под стражом турски заптија, натоварити на чамац и одвести у манастир св. Наума те га тамо погребсти. Стража је пратила тело, да га овај неби укопао гдегод на обали језера. Ево ти антихристе Натанајило још једног твог не нехристијанског, него и не мухамеданског и незнабожачког дела, па се огледај у њему разбојниче и одљуде, јер и турци мртве хришћане, и ако у ђубрету каквом, али свакојако ма где затрпавају. Чекај одљуде и звере, неће дуго проћи, а твоја ће лешина као што сада кужи и скврнави човечанство и род људски, скоро заударати целом свету и овај ће те проклињати од сада па до амина века.

Од велике туге, од велике несреће, јада и чемера већ више и неможемо, јер ово су најмањи и најнезнатнији догађаји, остављајући оне веће и ужасније и ненапоменуте, само свет и туђини да не сазнаду нашу униженост, наш јад и чемер, нашу бруку и невољу. **Следују потписи.**

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 30 Јуна 1875.

Број 23 | Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији. | За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов. | Год. II.

О одношаима српске цркве наспрам цркве цариградске, од првих времена њенога бића, па до данас.

(НАСТАВАК).

II.

Уплив цариградских патријара на независну од њих српску цркву и како је се односила последња наспрам цариградских патријара у време независности своје. — На каквим је начелима примио новоуређену српску архиепископију св. Савва, да с њом управља. — Прејемници св. Савве и њихови односаји наспрам цар. патријара. —

Ми смо пре казали, да је српска црква добила своју самосталност од цариград. цркве. Према овоме сада се рађа питање: да ли је српска црква, кад је већ добила своју самосталност, прекратила сваки сношај са цариградском црквом, и да ли је последња оставила прву без икаквог надзора?

Никако се неможе поверовати, да би цариградски патријари, давши независност српској архиепископији, могли уздржати се, а да се никако немешају у дела српске цркве. Таково немешање од стране њихове, судећи по њиховом частољубивом и славољубивом карактеру — није ни мислимо.

Слободу, коју су дали цариг. патријари српској архијепископији, рачунали су они као тек привремену. И, према овоме, Грци никада несу признавали, да је српска архијепископија по праву и по прекој нужди и потреби ради одбране православља у средини српског народа - уређена. Они су вазда тврдили, да је српска архијепископија уређена у Србији из почасти великога поборника православља св. Савве, и као таковом уступљена у награду једино њему, с којом може за живота независно управљати; а после смрти његове мислили су они, да је униште и себи наново присвоје. Да су пак цариградски патријари о томе тако мислили, то неподлежи никаквој сумњи, а и потпуно су осведочили својим у поздније време поступцима — односно српске цркве и њене независности. Осем што је тако мислило цариградско духовенство, мислили су и тумачили о давању самосталности срп. цркве исто тако и сви Грци. Но цариградски патријари и охоли Грци мислили су једно, а Бог је опет даровао Србима друго: даровао је Србима и њиховој цркви онакове мужеве, који су врло добро појмили хитрост и лукаву намеру представитеља грчке цркве наспрам срп. архијепископије. Први је прозрео ту мисао св. Савва још тада, кад је њему предлагано од стране цариг. патријара и грчк. императора да он сам на себе прими дужност архијепископа српске цркве. Св. Савва је врло добро знао, да је Грцима сасма тешко одрећи се од своје власти над срп. црквом, па с тога он дуго се устезаше од тог предлога — који му цар и патријар предлагаху. Он је још на први мах желио, да се право избора архијепископа у Србији освешта и призна цариградском црквом и тиме се узакони и за будућа времена, — како би Срби имали на свагда то право, без да више моле патријара о томе. — У исто време и представитељи грчке цркве, прозрев куда циља св. Савва, несаглашаваху се признати срп. архијепископију на таквим правама, на каквим захтеваше св. Савва да се она уреди. Те с тога и на први

мах и само дело посвећења светитеља за архијепископа и дело уређења срп. архијепископије заостало је и за дуго време небеше о том ни речи, док, најзад, наново није светитељ Савва убедио цариг. патријара у прекој нужди и потреби у делу уређења срп. самосталне јерархије на правима њиме предложеним.

И ако је срп. цркви дана самосталност, ипак царигр. патријари одношаху се представитељима-архијепископима срп. цркве, као својим наместницима. Они су истина дали српској цркви самосталну управу — на врху које стојаше архијепископ, — али су ипак задржали себи право утврђивања ново-изабраног архијепископа, — који има бити изабран и посвећен српским духовенством. А осим тога, још су патријари у дужност ставили, да српски архиепископи спомињу при богослужењу име грчко-царигр. патријара, као начелну главу срп. цркве. Према овакој установи, разуме се, да је српска црква у лицу свога архијепископа била идеално подвластна цариград. патријару. Ова идеална зависимост доцније донела је српској цркви многе неприлике у њеним неким битним питањима. Тако, у срп. јерархији, још од времена, кад је она зависила од Грка, заостало је — грчких архијереја и свештеника, који су наносили срп. цркви и народу врло велику моралну и материјалну штету, па ипак српски архијепископ морао их је у својој архијепископији невољно трпити; јер их покровитељствоваху и заштићаваху цариг. патријари, који су морално обавезивали и управо давили српску архијепископију својим црквеним аукторитетом. У противном случају врло је тешко објаснити ту трпељивост и бојазност од стране срп. архијепископа, због чега неудаљаваше из своје архијепископије такве људе, који више доносе штете цркви и народу, него ли користе. Ово грчко духовенство, које је се задржало у српској архијепископији за време владања њоме св. Савве, унеколико се уздржаваше од својих хрђавих предузећа и невваљалих дела; но пошто је на катедри српске архијепископије нестало

св. Савве, они тада јавно почеше непризнавати српску црквену власт и чинити разна самовластија. Истина, неможе се рећи да су срп. архијепископи на такове поступке грчког духовенства гледали равнодушно; јер бивало је и таких случајева, да су они помоћу својих краљева прогонили неваљалце и бунтовнике — грч. свештенике, који су по народ и цркву од врло велике штете били; али при свем том нису се могли потпуно ослободити од тог зла, једно због тога, што их је много било, па ни су се могли у једанпут сви истерати; а друго — што архијепископи српски нису се хтели с цариград. патријарима због тога завађати, и ако су они били силни заштитници тих интригината — грчких свештеника.

Сад иде да укратко кажемо, на каквим је начелима примио св. Савва управу новоуређене српске архијепископије, — а то се даје увидити само из његовог сопственог рада при управљању срп. цркве. Архијепископска делателност св. Савве у управи српске архијепископије оличена је у ревносном његовом заузећу око препорођаја српске цркве. Он је одмах, пошто је узео црквену крму у своје руке, установио нове епископске катедре, рукоположио епископе — Србе, којима је дао и грамате на право управљати епископијом, учити словесну богоспасајему паству, заштићавати цркву и народ од разних нападаја и разних јереси, рукополагати свештенике и друге по реду свештенички чинова[1]).

Старајући се о уређењу српске цркве, св. Савва бринаше се такође и о узвишењу свог отачаства — као државе. — Свуд у наоколо око Србије владари беху венчани царском или краљевском круном; а српски владар још небеше крунисан и називаше се само великим жупаном. Св. Савва, да би узвисио своју државу у очима народа и страних држава, крунише свога брата Стефана краљевском круном. Мало доцније Стефан се незадовољи с тим, што га је само брат његов

[1]) Види грамату св. Савве, што је својим епископима давао Monum. Serbika 17. стр.

венчао краљевском круном, него жељаше да га и папа римски венча и за краља призна; јер и у то време још трајаше мнење, у које и сам Стефан вероваше, а на име: да се нико неможе назвати краљем или царем док га папа невенча и непризна у том звању.

Ми незнамо, шта је побудило Стефана, да то жели — ако не тежња, да га мађарски краљ призна у том високом достојанству; а познато је да су мађарски краљеви признавали за краља или цара само оне владаре, који су папом крунисани и у том достојанству признани. Ово је сигурно и натерало Стефана, те је он послао своје посланике тадашњем папи Гонорију III с препокорном молбом, да га овај призна за краља српског и у исто време да му и краљевску круну с благословом његовим пошље[1]). —

Да ли, заиста, у овоме учествоваше св. Савва, ми, пошто немамо никаквих верних дата ни за ни против, неможемо ни тврдити, нити пак позитивно одрицати. Ми само можемо о том рећи то, да би нас јако удивио такав поступак св. Савве, кад би био истинит, и, шта више, невољно би морали такав поступак осудити и некоректним признати. Противу мнења: да је св. Савва у томе учествовао, сведочи пре свега његово велико нерасположење спрам папе и његове науке; затим силно његово заузимање код цариградског патријара, да би овај дао уређење српској цркви — док папа то учинио није — као што смо већ о томе говорили. — Даље: његово силно заштићавање српске цркве од папских легата, његова борба противу римских мисионера и превелика срдачна оданост ка

[1]) Многи историци, као: Рајналд (1222 г. 37.) — Ассеман (V, 38) и други доказиваху, да је св. Савва учествовао у овом делу; али имајући у виду његову велику ревност у православљу, неможемо никако то допустити нити се с тим мнењем сагласити, па баш и кад би било и јаснијих доказа, а камо ли што о том нема ни једног поузданог факта, који би за потврду таког мнења послужио. У највернијем Доментијановом летопису нема о томе ни речи, у другим, истина, спомиње се тај случај; али сасвим нејасно. Из последних може се само толико известити, да је св. Савва знао за ту депутацију, али није хтео стати јој на пут, може бити, из политичких разлога.

источној цркви. У ползу противуположног мнења првом служи и овај факт. Кад је св. Савва, бивши још на Атону, дочуо за намеру браће своје, да они желе добити краљевску круну од папе, он одмах похита брже-боље у Србију и, дошав, одврати их од те намере, и завађену браћу измири, обећавши им да ће изходатајствовати код цариградског патријара архијепископа, који ће венчати српског владара краљевском круном. — Па зар и после оваког поступка св. Савве ми можемо веровати у тако мнење неких историка, да је св. Савва, будући већ архијепископом, учествовао у жељи и намери брата свога и у пошиљању депутације к римском папи. Па ипак, при свима овим фактама, која служе у одбрану св. Савве, несмемо позитивно одрицати да он за ту депутацију није знао. Ондашње политичке околности, може бити, да су принудиле св. Савву да ову ствар, и ако је за њу знао — игнорира, но то није било с намером, да призна папу, као главу српске цркве, већ из политичко-државних назора. Најзад у оправдање св. Савве може се навести и ово питање: Зар би цариградски патријар, који је и поставио св. Савву за архијепископа у Србији, то прећутао, да је св. Савва заиста учествовао у пошиљању депутације к папи? Зар неби он одма изразио Савви незадовољство за такав његов поступак, па још, шта више, и осудио га за издају источно православне цркве? А ми у смислу томе нигди и ни у каквим актама, ни грчким, ни латинским, ништа таково ненаходимо — дакле неможемо ни веровати, да је св. Савва у томе учествовао.....

Св. Савва је још за живота свога наименовао себи прејемника Арсенија и посветио га за архијепископа 1233 г. у Србији. За овим је српски синод, у договору са краљем српским, бирао себи архијепископа из средине своје. Ми о изборима, посвећавању, па и управљању и раду по наособ нећемо говорити, пошто то и није задатак наше теме, већ само ћемо их по реду хиротонисања споменути и одма прећи на њихове

одношаје наспрам цариград. патријара, што и јесте наша задаћа. Тако били су сљедећи срп. архијепископи: Савва II, Данијил I, Јоаникије, св. Евстатије, Јаков, Јевстатије II, Савва III, св. Никодим, Данило, II, и Јоаникије II, којега је цар Душан прогласио за патријара српског. Сви именовани архијепископи српски одношаху се к цариград. патријарима више приватно, и они су вазда на њих гледали, као на старију браћу своју, а не као на своје предпостављене старешине. Они су их штовали и уважавали као по чину старије, па, шта више, и њихове установе, односно чистоте православља и црквених уредаба, примали, признавали и по њима управљали се. Сваки цариград. патријар, кад је ступао на патријаршку катедру, сматрао је за дужност известити срп. архијепископа о његовом ступању на исту — а тако исто и последњи извешћаваше цариград. патријара о свом избору и ступању на архијепископску катедру у Србији. У овим одношајима лежало је нешто таинствено, а то је: патријар је вазда држао, да он то чини за то, што је он сматрао српску архијепископију као, тобож, њему подвластну; а српски архијепископи опет чинили су то због тога, што су они гледали на цариград. патријаре као на равне себи. — Према овоме, патријари цариградски вазда су трудили се пронаћи начин, како би српску архијепископију могли уништити. — Желећи постићи ову своју охолу намеру, они су врло често завађали грч. императора са срп. краљевима, и у овоме су тако успевали, да су заиста с оружаном руком устајали један против другог. Овакви поступци нису одговарали части и достојанству представитеља грч. цркве, којима је напротив био позив мирити завађене хришћане; а не још завађати их, да подлим начином до своје јегоистичне цели дођу. Истина, цариград. патријари трудили су се, да своје јегоистичне цели прикрију другим благовидним тежњама. Тако они су изодавна усвојили мисао, да су све хришћанске општине, које су од Грка примиле хришћанство, дужне, без

икаквог даљег суђења, покоравати се и подчињавати цариград. патријару у свима делима црквенске управе, и да је то подчињавање неопходимо ради чистоте вере. Очито је да такова мисао нема тврдог основа; а међу тим, грчко духовенство упиње се свима могућним силама, да би ту мисао на сваки начин одржало и доказало господство цариградског патријара над свима црквама, које су некада биле њима подчињене.

У најновије време такве тежње представитеља грчке цркве ми видимо где се оличавају у борби њиховој против тежње бугарског духовенства, које се бори за самосталност своје цркве. —

Српска црква, за прибретење своје самосталности и сахранење исте од нападаја грчко-цариград. патријара, обвезана је известним знаменитим мужевима, који су с великом ревношћу заштићавали ту самосталност њену и силно се борили против њених свију непријатеља, а то беху: *Немања*, *св. Савва* и *Душан*. (НАСТАВИЋЕ СЕ).

Путничке слике ваљевског округа.

Но да јамимо ове и овим подобне ствари, те да кажемо што о једном рђавом обичају Убљана и његове околине. Тек што излегосмо на једно голо, високо брдашце, кад отац Димитрије виде у *јазавца* оца Радојице, да му језик нешто виси и климата. Кад отац Радојица сјаха свог јазавца кулашастог, ког је добио уз прњију за жену, а из своје тазбине, отвори му чељусти. па чуда... у јазавца језик скоро сасвим пресечен! Јадно и невино живинче морало је да трпи болове ни коме криво ни дужно. Представите себи на пречац скоро сав језик пресечен, који се тек о кончићу једном држи. Представите да ћем сваки час на ту рану пада и да живинче такво неможе да једе ни траву, а камо ли сено; па ћете онда моћи бар издалека видити покварености неких од становника убљанских и његове околине! У ових је чудноват и хрђав обичај: да кад је ко на кога пизмен, он му ухвати, обично, коња па му језик тако засече дубоко да неможе никад да

зарасте, а неможе ни да одпадне, већ онако виси и још више мучи јадно и несрећно живинче, које никоме није ни криво, ни дужно, нити може бити. Тако наш отац Радојица мораде нас оставити и вратити се кући на Уб, што нам је врло жао било, особито кад се сетимо труда и мољакања, док смо га од његова таста старог намесника Убског измолили. Овај дивни и прекрасни старац причао нам је о турском добу и то баш о оном, кад је он као дечак са осталим Србима, а бившим турским робовима, вукао у торбици и о рамену земљу те насипао на бившу Станбол-капију и око ње бивши вис (шанац) београдски. Такође нам је причао много о поправљању шанца, који је опасивао варош Београд, о његовим ужасним палисадима и т. д. Нарочито нам је причао како су им биле добре спахије потурчени Срби, који су своју рају заклањали од крџалија, делија, јаничара и осталих зликоваца. Тако је њега са два вола у колима и још њих четворицу са колима и воловима сакрио био њихов спахија у својој кући у Београду и држао их 15 дана, ранећи и њих и волове.

Са овог брдашца, а по највећој жеги и препеки, одпутовали смо даље и дошли смо до села *Скобаља*, за које нам рече г. капетан да има старина. Е, ево нас по упутству г. капетанову и у двору кмета Скобаљског Иве. Чим смо се приближили двору његову, одма је човек само по овоме могао познати, без да гледа на остале зграде у двору, да му је газда богат, или бар уредан човек. Јер то се познаје не толико по зградама самим, колико по двору. Да, негледај му на кућу и зграде у двору, него му гледај какав му је двор! Ако је овај одвојен од шљивака, обрастао травом, чист, и, ако у овај свиње немају приступа, онда то је тај домаћин обично богат човек, или бар средњег стања, па уједно и уредан човек. Често бива да немају наши сељани добрих кућа и зграда, ама су ипак богати. Тако исто, но ређе, бива да су неуредни, т. ј. да су богати, али им на двору од прасади и свиња неможеш да седнеш а да те тако рећи не урију у земљу и нечистоту. У местима планинским и по кршевима и гудурама наравно да то бива другчије. Тако дакле ми још за раније оценисмо двор нашег Скобаљског кмета Иве. И у овој оцени ми се непреварисмо. Тек што нам пандур, врло зловољан и ћутљив млад човек, отвори велике вратнице, које су на врху изшаране биле разним изрезинама, урезима, увиртинама, извиртинама, и бог те пита шта ти још ту није било, а два огромна зеља са једним жућовом јурнуше право на пандура. Овај, колико је био ћутљив у путовању, толико

је био десет пута па и више весео, кад већ једном дојездисмо до Скобаља. Нарочито разведри му се чело кад дођосмо до кмета Ивине куће и кад је већ прихватио да одкључава лаке, велике и обојадисане на врху вратнице. Огромне цукеле неуплашише га, ама кад виде да нико из куће не изилази да нас одбрани, он се опет окуњи, — не што се бојао паса, већ што, ако одиста никог нема код куће, неће моћи накнадити своју дангубу и муку. Сад је се тек осула борба од стране наше и од стране паса кметових! Ко би одржао бојно поље, да ли ми, који нападасмо на двор Ивин, или цукеле, које верно браниште право сопствености свога господара? незна се, нити би се могло унапред рећи. Али, судећи по крупноћи и љутини паса, као и својском и свесрдном њиховом заузетошћу, чини нам се да би ми били побеђени. Ствар је дошла била до велике збиље и то тако, да је наш пандур, нехтејући уступити натраг из двора, потегао био пиштољ да опали. Ми га задржавасмо од тог посла, но он ни главе да окрене! „Бре нећете ме истерати из авлије! Зар сам се ја толико мучио, па сад да лежим под пластом?“ бјаше реч нашег пандура тако јако и громогласно изговорена, да су се чак у десетој пољаници и гуске раздерале и дете једно у двору кметовом, па чак и у суседној кући. Млада, као капља росе *млада*, а снаха кметова, која је можда одавна гледала борбу нашу са псима, а није хтела или смела да приступи непознатим људима, није се била сажалила ни на стид и срам мој и оца Којин, који уступисмо псима, па се изчистисмо из двора, па није имала сажаљења ни за нашег пандура и очајану његову борбу са браниоцима сопствености кмет Иве, те да приђе и да нас од ових одбрани. Али чим је видела да се овај дере, да неће да уступи натраг и да хоће без икакве шале да пуца, она притрча, одбрани га и отера псе даље; те ми тако као неке хатлије и миздраклије ујашисмо у двор. Нити нас понуди да седнемо, нити нам рече штогод, него само донесе на искање оца Којино неколико јастука и један веленац. Да још није попа видела међу нама, она би можда и напуцкала псе да нас отерају од њене куће. Ово сирота није чинила што је била пакосна и лукава; но што је се уплашила била од оваквих непознатих и изненадних гостију. То је се видило из њене плашљивости и бојазни; јер је чисто сва дрктала па није ни дете мало гледала; но је даље бегала и сакривена од нас налазила се у неком послу. Ми се разквартиримо на сред прекрасног двора, а наш пандур, неволећи то место, пресели нас до дугачке и велике софре под вишњама, за коју је, при

гозбама нашег кмета Иве, седало преко 100 људи. Три огромна горенаведена паса, чим би се ми подигли, наново би јуришали на нас доказујући нам, да место које смо насилно заузели непринадда нама, но њиховим господарима. Овако је непрестано трајало и ми као опсађени са три стране, моралисмо се непрестано борити и ову је борбу такође морала млада невеста да расправља. Чим би пси залајали, одма би почело да плаче и прекрасно мало мушко детенце, коме није било више од 3 године, а изгледаше као право анђелче. Његове пуначке ручице, његови пуначки обрашчићи наливени белоћом и руменилом, бела као снег косица, и плаве, као ведро небо очице, могле би служити сваком живописцу за образац (модел) анђелски. Још само крилашца па је ствар готова! Ово дивно детенце непрестано упираше своје очице на нас и гледаше нас, а ми бесмо, као што рекох, у обсадном стању, јер несмедосмо с сместа врднути. Пси су у шљиваку непрестано скимукали, урликали и завијали као курјаци, прежали на нас, па чим који од нас двојице макне руком или ногом, одма јурну на нас, а дете се расплаче. На нашег пандура као да нису баш толико нападали: јер осим једна кучка, што се беше одвојила од она три пса и свуда га издалека пратила и лајала на њега, друго му ништа нису чинили. Главни су дакле непријатељи били за ове псе ја и отац Која, који рече: „Та што на тебе лају хајде де, може им се и опростити, ваљда нису скоро виђали човека у таквом оделу, а што мене толико прежају, то незнам, можда поп редко долази у ову кућу!“ Наш пандур непрестано је обилазно око кмета Ивиних зграда, а нарочито се задржаваше око качаре, коју је са свију страна завиривао, као да је хтео да је купи и ако је ова понајлошија била од свију осталих зграда. Види се да га је нешто копкало непрестано. Кад већ није имао с ким да говори, он је онда обраћао говор на оца Коју, дерући се, да се могло чути чак до пете и десете куће. „Попо, ала му је вина ракија“ т. ј. у кмета Иве. „Има је вала брате баш од три године, а има је да није шале! Бога ми биће више од 150 товара.“ Отац Која подпуно разумеваше нашег вођу, па га је још више дражио. „Ала би сад пристала која чашица после овог умора и пута,“ Шта је пандур на ово одговорио, Бог би га знао; јер се од лајежа паса није ништа могло чути. Е, ала су ти и ови пси паметни, помислим у себи! Сад док се пандур дере око коња и качаре они само реже и урличу, а чим отац Која прозбори они сви у глас, као да су се договарали, залајаше и подигоше такав

урнебес, да се ништа нечује. Знају и они који су људи готовани и који односе, а који привређују и доносе у кућу. Баш у том највећем урнебесу паса дође једна млада гранатирка, која још издалека викаше и ућуткиваше псе. Они ти, чим је угледаше, покуњише се као попарени кључалом водом, па полуљени и гледајући сваки испод очију на нас одоше које под качару, које под друге зграде, вирећи отуда на нас. Тај прекрасни, одрасли, здрави и доста лепи плави гранатир бјаше кметовица. Она се са осмејцима и ласкаво поздрави с нама, пôпи приђе руци па и мени, и понуди нас мало у кућу да уђемо. Ми је послушасмо, не с тога што волесмо, но што су дотеране краве и овце да се музу и што је она млада отишла далеко на кладенац, те би се опет одпочела између нас и паса борба, да тако не учинисмо. Но да пређемо с говором на друго и да кажемо што о самој кући кмета Иве.

Кућа је кмета Иве прекрасна, лепо олепљена и оварисана (окречена), са кровом, као што је то обичај, тријут вишим, но што су дуварови. Покривена је сва прекрасном четвороуглном, дебелом шиндром, а то је знак богатства, изобиља па и раскоши. Но нека стоји спољашност, ваљда ћемо опет изићи на двор. Сва се кућа састоји из једне велике собе, чисте, непатосане и добро поливене водом, која је нешто од тога, а нарочито од подрума под њом, доста влажна. Она је, као што је то обично, обрнута истоку; јер су у њој иконе и у њој се зими моле Богу, па ваља да је обрнута тамо куд треба. Баш на сред собе, а готово у правцу међу два источна прозора, који су подапети хартијом, стојаше велики липов сто (астал), темељно направљен. На овоме, осим некодико листића од неке несмарице и друге неке књиге, стојаше за три прста дебела громилица акта, — сва архива општинског суда од постанка овог па до данас. Ми растурисмо ову грдну архиву и видесмо: да се она састоји и из некаквих прописа, који не иду у званичност; да има два ли три ли акта у којима пише: „налажети се да си тог и тог пре зоре у среској канцеларији. Или: тог и тог дођи ћу тамо у Скобаљ; заповедам ти да ручак што може бити бољи зготовиш. Ракија таква и таква нека се метне ту и ту у хладну воду, да се разлади. Купи од тога и тога; јер ону твоју немогу да пијем. Истина да је добра, али је одвише мека. Вино оно купљено из београдске нахије нарочито за моје доласке да метнеш у воду ту и ту, да се разхлади добро. Нека се постави под том и том липом или којим другим дрветом (гледајући у које је доба године долазила таква наредба), код те и те воде, у ли-

вади тога и тога. У гибаницу нека метну толико и толико скорупа, масла, јаја скорашњих и то толико пачији, оволико ћурчији, гушчији, а толико и толико кокошији; толико и толико, и тако и тако да се пече, у то и то доба да се метне под пеку, са толико прста дебљине да се покрије супепелицом, па жеравицом, па жаром и т. д. Јагње! Е, јагње јагње!? Јагње да купиш из оваца тога и тога из Борка (или ког десетог села капетаније надлежне), или из оног тамо до Љига беогр. нахије; јер ваши јагањци нису добри и дебели у ово доба године. Они Љишки су сада бољи, а од ваших из вашег села заклаћеш кад у то и то доба године дођем. Испећићеш га на виновој лози, које ћеш метнути у толико дуго, широко и дубоко ископано у земљи огњиште и т. д. Кажи оним сељацима оца (... мат... бог...) и т. д. и т. д., нека буду ту и ту и с тим и тим, да им се она парница сврши. Онај са разбијеном главом на тој и тој преслави и т. д. нека се добро спреми; њему ће бити или 25 по г... или 1 година робије" и т. д.

То су званичне ствари, а приватан човек несме се мешати у власт.

(НАСТАВИЋЕ СЕ.)

Цариградска (бугарска) екзархија и Јевреји.

Чудновату ствар читамо у новинама „Знаме" број 18, из којих се најбоље огледа, како и шта ради цариградско-турска, сада тако звана бугарска, екзархија, њезин већил фанариот Иларион Ђустендилски, познат и са гоњења српских учитеља и затварања српских школа, и Јевреји у српским крајевима. Ђустендилска је митрополија свагда спадала под пећску архиепископију, па су је Грци приграбили 1767 год. и таква чудеса починили по њој, да су јадни људи трпели неисказане муке; удруженом снагом турском и екзархијском и лажним инчама и печатима приморашe исту митрополију да подпадне под екзархију и од овога времена одпочеше се још већа чуда и насиља да чине. Између осталих ево какво злочинство саобштавају бугарске новине, које такође несу наш пријатељ, већ се слободно пре може рећи непријатељ:

У Ђустендилу Јевреји, с *помоћу тамошњег кајмакама*, украдоше једно српско дете, по имену Настаса, па га заклаше, да задовоље своје фанатичке страсти. Кад је дете украдено, његови родитељи тужише и плакаше код кајмакама, молећи за помоћ и молише га да прегледа једну јеврејску кућу, али кајмакам не само да то није

хтео учинити, већ родитеље детиње сиктериса, па још и варварски испсова. После 4 дана дете је нађено бачено у једну бару. Искупи се свет да га види. По сведочби докторској дете је било убијено и бачено у бару пре 4 дана. Тело му беше меко, руке и ноге још му бјаху црвене, а на грлу му беше рана од ножа широка три прста; грбњача му сломљена; под десном сисом и иза десног ува ране од убода. Из свега се види, гласи докторска сведочба, да је дете заклала вешта рука хахамбаше с намером, да му одузме сву крв.

„Овај је случај побунио народ, али кајмакам, који је и продао дете и који јавно брани Јевреје, одма удари телеграм у Софију ђауроубилцу Маасар-паши, да се раја буни и да су Јевреји у великој опасности. Маасар-паша одма испрати војску да утиша побуну(?) и натрља нос деди Илариону, јер је он био узрок свега тога, почем је предходно за све то знао и није се хтео заузети. О свему томе *јављено је одма и екзархији, и она на место да настане, да се изнађу и казне убилци невиногa детета, испрати упутство своме наместнику, у коме просто и јасно заповеда Иларијону, да стиша духове и да нипошто незаподева питање о детету.* Гледајте читаоци, завршује „знаме“ *турску нечовечност, рајино стрпљење и заштиту, како екзархија брани своје стадо!*“

Заиста гроза спопада човека кад само и помисли, какву чудновату и гнусну улогу врши екзархија на место добра, чега су с правом од ње очекивали и Бугари и Срби у Турској.

Дарови и пожртвовања архимандрита дечанског Кирила и оца Агатангела црквама, манастирима и школама у старој Србији.

У П. манастир патријаршију: 1 јеванђеље на великом колу, оковано и позлаћено; 2 свећњака од накладовога сребра, велика; 1 свећњак од седам кандила исте величине; 2 иконе сребром оковане и 1 позлаћена, које стоје у цркви богородичној.

У цркви белопољској близу Пећи: 12 минеја и 1 летургију; 2 јеванђеља окована у сребро; 2 *облачења* свештеничка и 1 ђаконско: покровце на св. трапезу, проскомидију и за налоње; 2 сасуда сребрна и позлаћена с принадлежношћу; звоно, 1 велики псалтир и 1 распјатије купљено у Јерусалиму; 500 рубаља испрошених од руске матушке царице; од других лица 200 рубаља; и наших сопствених

7.000 гроша; и за чесму, коју смо пред цркву довели, 1200 гроша, мојих сопствених х. Кирилових.

У Горашкој цркви: 1 *облачење* свештеничко ново с покровцима.

У село Сигу њиној цркви: 1 облачење свештеничко ново, сосуде сребрне и позлаћене с принадлежностију, и 1 јеванђеље оковано, од руске генералше Киселеве поклоњено и предато свештенику исте општине.

Долачкој цркви (покојни) Антим 1 *облачење* и књиге дечанске.

У Горњочу што има ствари све су дечанске.

У Плаву у брезовичкој цркви 1 облачење и путир.

Цркви Андријевици 1 облачење ново.

У Левој реци, у Васојевићу, 1 облачење ново, по прозби војводе Милана.

У манастир *Ђурђеве стубове*, у Васојевићу, 1 облачење ново.

У варош *Бело-поље* једне сосуде сребрне с принадлежношћу.

Нововарошкој цркви 1 путир с принадлежношћу.

Цркви Кузмичној у Ново-пазарској нахији 1 облачење ново.

У цркви Врачевској у пазарској нахији 1 облачење и 1 апостол на велико коло, који је предат попа Ђоки.

У цркви Ђаковачкој 1 путир с принадлежношћу; 1 облачење ново и 1 крст сребри.

Цркви призренској 1 путир сребрни и позлаћени с принадлежношћу, врло скупоцен.

Цркви Очкој, у призренској нахији, сосуде сребрне и позлаћене, 1 облачење ново свешт; 2 иконе престолне, 1 јеванђелије и 1 кадионицу. За зид око исте цркве 1260 гроша мојих сопствених х. Кирилових.

Цркви Ораовачкој у призренској нахији 1 облачење ново, и за школу истог места дао сам 100 гроша.

Цркви Коришкој у призренској нахији, 1 облачење старо и 1 јеванђелије старо.

Манастиру Жеочком у призренској нахији 1 облачење ново и 100 гроша мојих сопствених.

Цркви Љесковачкој 1 облачење свилено сребрно ново, и 1 путир сребри и позлаћен с принадлежношу.

Цркви Радомирској 1 облачење свештеничко ново (преко Стојана Гале трговца Скопљанског).

Цркви Приљепској, преко калуђера Костандија дечанца, 1 облачење ново.

Цркви Гиланској 1. облачење ново х. Кирилово.

Школи Ђаковачкој 180 гроша мојих сопствених.

Школи у Пећи, за коју сам дао и купио од Косте Поповића 18.300 гроша, за поправку школе и за клупе 2460 гроша; па кад смо школу хтели изнова градити, за материјал сам потрошио свега 4.000 гроша. Пре тога за поправку исте школе, преко Г. Саве учитеља, 660 гроша; преко учитеља Паје Поповића дао сам за поправку исте — 1320 гроша; а тако поради школе 700 гроша глобе; за бакарни мангал дао сам у женској школи у Пећи 180 гр. за клупе и оправу 210 гроша, преко Катарине учитељке.

Дао сам Тимотију учитељу, који је учио ђаке у Дечанима, мојих сопствених новаца за 3 године: једном 20 дук. а други пут дао сам му 1250 гроша, кад су га истерали из Дечана, а ништа му нису хтели дати.

Скадарској обштини дао сам, по заветању обштине, јер почем су били почели градити цркву, а новаца нису имали да свршe цркву: то су се они обратили манастиру Дечанима преко мене, да потраже у зајам новаца, и ја сам, по заповести Г. конзула руског, који је тада био у Скадру, дао им 200 наполеона, али под тим условом, да они плаћају интерес манастиру Дечанима, које су они и чинили на 100 годишње 10, и под погодбом да они за три године исплате и главне новце и интерес, које су и платили. Ови су новци сабрати у Русији мојим трудом-Кириловим.

Дао сам мојих новаца на трошкове манастира Дечана 26.000 гроша, и од тих новаца нисам примио ништа. (х. Кирил).

Конак у Хочу селу начинио сам својим новцима и дао сам га манастиру Дечанима, нетражећи никаквог рачуна за њега, за који сам потрошио 15.000 гроша још године 1851-ве.

Једну ливаду, коју сам купио за моје новце у селу *Добродолу* за 20 дук. дао сам је манастиру Дечанима.

Купио сам за манастирске новце земљу у Добродолу, која је врло полезна манастиру, и дао сам за ту земљу 6500 гроша.

Купио сам три комада ливаде и једну њиву гучицу за корист манастира и за манастирске новце за 4000 гроша.

Ово нека уједно буде и одговор онима, који говоре, да ми ништа нерадимо за опште, него само за своје сопствене интересе.

3-г Августа 1874 год. у манас. Дечанима.

АРХИМАНДРИТ ДЕЧАНСКИ СМИРЕНИ **Ћирило.**

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 8 Јула 1875.

Број 24 | Излази четири пута у месецу. — Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији. | За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов. | Год. II.

Посвећење проте унијатског Маркела за православног јепископа у Русији.

И опет нам руске новине „Москов. Вѣдом.“ у броју 148 донеше радостан глас, а наиме: да је руски св. Синод изабрао и, при највећој свечаности, посветио за јепископа проту Маркела Попеља, бившег унијатског вероучитења у Лвову.

Руси су, као што нам новине јављају, врло радосни били избору оца Маркела за јепископа, те с тога место за посвећење одређено буде Исаковска саборна црква у Петрограду. Обично су јепископи посвећивани у Александро-Невској лаври; а посвећење оца Маркела из почасти, наспрам многобројних заслуга и трудова његових — односно повраћања унијата — Русина у наручја наше мајке — св. православне цркве свршило се у саборној цркви са највећом свечаношћу и величанственим церемонијалом. — На тај дан Исаковска саборна црква својим величанственим сјајом и призором привлачаше очи многобројних побожних душа. Из јутра рано са свију страна руске престонице стицаше се народ ка овој величанственој цркви и за кратко време напуни се не само огромна пространа црква, него још и порта

црквена. У $9^1/_2$ часова пре подне дође у цркву и више духовенство, које је тај свечани обред имало да изврши над изабраним оцем Маркелом, а наиме: митрополит Петрбургски г. Исидор, архијепископ Воронежски г. Серапим, члан св. Синода архијепископ Василије, два викарна митрополита петрбургског јепископи: г. г. Пеладије и Хермонген. У цркву је дошло и сво више петрбургско племство и чиновништво са највишом интелигенцијом руске престонице. Овај свечани акт спроведен је ораторским речима и од једне (посвећавајуће) и од друге (посвећене) стране, од којих саопштићемо нашим читаоцима само реч посвећеног, из које ће моћи поштовани читаоци судити, зашто се Руси тако радују томе избору и посвећењу честитога оца Маркела. По свршетку литургије и хиротоније оца Маркела г. Исидор, митр. Петрбурски почаствује новопосвећеног јепископа са орденом св. Ане степена I-г. Ово одличје дато му је с тога, да би што више значаја дали овом догађају и избору оца Маркела. Сва ова свечаност произвела је дубок утисак на све присутне при овом свештеном акту. Новоизбрани јепископ Маркела представља човека са врло великом енерђијом који даје велику наду, да ће умети руководити православном паством и црквом на западном крају Русије. — И он заиста има све, што је за једног ваљаног архипастира неопходно, а то се можемо уверити из кратког нацрта његовог досадањег живота, а и из речи, које је он при посвећењу и при првој посјети своје Бого-спасајеме јепархије казао.

— Отац Маркела још у младости својој обећаваше ваљаног учитеља и књижевника. Он је са одличним успехом и примерним владањем свршио филозофски факултет на Галицком универзитету, који започео беше на Бечком универзитету. По свршетку наука он се прими вероучитељства и за учитеља руског језика у Трнопољској а потом у Лвовској гимназији и ту је дужнос на велико задовољство и ученика и народа пуних 15 година часно вршио. У току тих година

појавише се на свет његови многобројни књижевни радови а нарочито у опсегу духовне књижевности (морално богословље, скраћена литурђика, опширна литурђика, духовни часопис „Недеља“ и т. д.) 1866 год. он је дошао у Русију на позив државне комисије, која беше одређена за старање око ширења народне просвете у царству пољском, и буде постављен за професора Холмске богословије, а 1868 г. већ беше именован за члана Холске јепархијалне конзисторије. Ван сваке је сумње, да је отац Маркела учествовао у присаједињењу унијата ка нашој православној цркви. Отац Маркела после кратког времена по посвећењу за јепископа одпутовао је у своју Љубљанску јепархију и он данас тамо проповеда слово божије и служи православно-источну цркву, славећи Господа што је цељ своју постигао и хиљадама своје браће из заблуда извео и на прави пут их упутио.

Ево његове беседе, коју је говорио кад се пастви својој јавио:

„Слава тебѣ, Боже, показавшему намъ свѣтъ!“

У прво доба хришћанско, Хришћани проводише целу ноћ у очи великих празника у цркви на молитви, а кад рујна зора казиваше блиско наступање дана, онда свештеник преузносећи у хвали Творца за јављење светлог дана у јављеној већ светлости вере, усклицавао је: *„слава тебје показавшему нам свет.“*

Како да не ускликнемо са тим речима данас и ми, — ми, који после дуговековног *бдења* празнујемо свечаност, која обраћа на се пажњу целе западне цркве — оне цркве, која нас је на свагда из свога наручја испустила; свечаност, која ће зарадовати сву источну цркву, *јер њен блудни син, који беше мртав — оживе, беше залутао, па се нађе;* свечаност, која изазива да Богу благодаримо како за светлост вере која нас обасја тако и зато, што Бог показа на нама самима, како света сила православља привлачи к себи све оне који

траже истину и спасење: „Слава тебѣ показавшемъ намъ свѣтъ!“

Било је време кад су наши предци, као и остали православни, веровали ту исту веру, молили се у једним и истим црквама, примали једна и иста таинства и кад међу њима не беше никакве разлике не само по происхођењу но и по вери. Двеста осамдесет година протекоше како је то јединство крви и духа недозвољеним начином нарушено. А ко га наруши? Да ли предци наши? О! не. Њих навукоше на превару, њима наметнуше мрски за њих јарам *уније*. А ко то учини? Ко?.. Распаљено високоумље и ненаситљиво властољубље Рима. Оно прекиде ту велику, ту природну и благодетну везу нашу с руским православљем.

Но и поред свега тога, предци наши опет остадоше верни чувари чисте, православне науке, и радије пристадоше да трпе притисак и гоњења од хитрости и коварства језуитско-шљахетске политике него да промену веру отаца својих на папска новоучења. Данас се ми умисмо у *купели Силоамској* и прогледасмо, а прогледавши познадосмо и оне обмане које одвукоше својим таласима претке наше у таму римских заблуда и изопачења. „Слава тебѣ показавшемъ намъ свѣтъ!“

Но каквим брѣнiемъ (блатом) угодно беше Господу да помаже очи ума нашег те да виде боље? У почетку владавине своје, папа Пије IX-ти писа православним јепископима цркве источне и зва их на свој лажноваселенски сабор ради сједињења с римском црквом. Православни патријари послаше му у одговору посланицу своју, у којој јасно изложише да нису они, већ да је папа шкизматик, те с тога и треба да се он, а не они, враћа у крило једне, свете, саборне и апостолске цркве.

Па да ли тај братски савет источних патријара нађе одзива код римског патријара? Не! Он се преузноше срцем и у заносу свог ума рече: *„На небо ћу попети се; изнад звезда небеских мету ћу престо мој; сешћу на гору високу,*

и на горе еисоке што су к северу: уздићу се изнад облака небеских и би ћу раван свевишњем", па затим одма удиви хришћански свет обзнаном новог, богохулног догмата *о папској непогрешљивости*. И само небо устаде против властољубивих и охолих заискивања римског папе и предаде владавине његове у руке најстаријег сина цркве западне италијанског краља. Западна црква заљуља се у основу своме и препуче на двоје давши живот старокатоличанству.

У прошлој пак години Папа Пије IX-ти обрати своју брижљиву пажњу и на руске Унијате. По примеру својих предходника, који више пута средством својих римских свештеника и монаха мутише и бунише Пољску, он издаде *Енциклику* (посланицу) којом руши услове уније, заповеда да се изопачавају источни обреди, које нам оставише врли предци наши, и узбуђује да се не покоравамо властима већ шта више и да се бунимо против Русије.

Зар је могла наша савест да пристане на такве захтеве папске посланице? И заиста ми се сетисмо оштре речи Господа нашег Исуса Христа против фарисеја, у којој он ускличе са тугом. „Јерусалиме, Јерусалиме, ти поби пророке и камењем затрпа посланике своје! Колико пута хтедох ја скупити децу твоју, као што кокош сћукава пилиће своје под крила — но ви не хтедосте! С тога јављам вам да ће кућа ваша остати пуста." И ми се сетисмо историје несрећне *Уније*, која у течају дугих векова истребљаваше једног по једног од синова Холмске Русије, и дигосмо тужан глас заједно са царем Давидом к милостивом и човекољубивом Господу: „Открый очи наши и уразумѣемъ чюдеса отъ закона твоего."

Да, историја холмске Русије — то је историја многострадалног Јова. Мирно и тихо пролазаше живот Руса у Привислинском крају. Деца њихова живљаху у љубави и дружби, а куће њихове напуњене беху изобилним и богатим плодовима, дечицом и сваким божијим благословом. Римско-

пољска политика узмути њихову тиху домаћу срећу и навуче на њих страшно искушење. Пољска завладав са тим крајем, уведе у место постојећег реда, свој неред, наметну јарам на Руски народ и унизи га до скота; латински попови, сејући раздор и мржњу у породицама, обраћаху православне у Рим-папину веру и Русе претвараху у Пољаке; Јевреји узеше под закуп храмове и никога од православних не пуштаху у њих да децу крсте и умрле своје опоју, док за то не плате најпре њима за улазак, а после свештеницима за чинодејство. Тешке и непрекидне ударе наносаше Пољска Русима надајући се да преломи чврстоћу и постојанство руских људи. И заиста, таким наметом Руси беху поражени до крајности своје душе. И много, много претрпеше они, као што је негда трпео праведни Јов у мукама и губитцима. Нико нехте да се сети за њих а камоли да им пружи руку помоћи. Они сами тек знађаху за своју тугу и за своју несрећу.

Па дал су са тим завршене беде и невоље Русије? О кад би биле са тим довршене! Али не; оне су се одпочеле и наставиле још јаче и грозније. У Русију долази римска Унијаи говорихолмским Русима: „Шта ви још чекате и шта изгледате? Прекрстите се па умирите!“ Но холмски Руси и ако беху свакојаким невољама притиснути, са уздахом у срцу, са сузама у очима и вапајем к небу радо њаху у разрушене своје храмове и молећи се по унијатски, молише у исто време Господа да их заштити од пакосних истребитеља. Затим долажаху к њима по примеру Јовљевом пређашњи пријатељи њихни са различних места и крајева, е да би их како утешили и развеселили. Но на први мах они нису могли ни да их познаду а кад ближе загледаше у ране срца њихова, они занеме од ужаса и ни једне речи не могаху дати им за утјеху и успокојење. Али зато холмски Руси — окружени дуговременим тешким околностима — научише се јуначки сносити и трпети муке и патње, а које

осигурао себе у трпљењу, тај је осигурао себе и у нади: „претрпѣвый до конца, вели Спаситељ, той спасенъ бѫдетъ.“ На последку где изнемогава снага и моћ људска ту се јавља на помоћ снага и моћ божија. И заиста Бог примора холмске Русе да се смире пред неизбежном судбом својом, но зато их данас награђује за све њихове велике губитке повраћајући их у крило православне цркве и у наручја руске браће.

Православна руска браћо наша! Примите са љубављу у наручја ваша драгу браћу вашу, која вам се данас у јединство повраћају и која беху од вас одступила не по својој кривици већ по кривици злоковарне и лукаве политике Рима, и заборавите на свагда нехотично заблуђење наших предака. *„Коме се много опрости, тај ће много и благодарити и срцем бити привезан“* учи нас небески Учитељ. „Сѣющіи слезами, радостїю пожнѫтъ“ вели св. писмо. Данас долази време, кад холмски Руси могу да обришу дуговековне своје сузе. Данас се настанило међу нама царство небеско, које је налик на оно семе о коме Спаситељ вели, да је посађено руком човековом но заливано и орошавано невидљивом снагом природе, израсло и развило се, да и самог сејатеља удивљава — како је и одкуда је израсло! јер земља сама од себе производи најпре зелен, затим клас, па после и пуно зрно. А кад сазре до рода, човек спрема срп, јер настаје жетва.

Велики сејач Русије Августјејши Монарх бацио је семе својих благодјејања и доброте на земљиште срдаца унијатских и оно је пало на добру и припрaвну земљу, те заливано благодатју божијом донесе плод *православља*. Док трага буде холскима Русима, деца њихова молиће се Богу за свог цара ослободитеља и просветитеља, и вечно ће гаити у срцу безграничну љубав и благодарност наспрам Његовога Императорскога Величанства, који благосклоно прими наши депутацију и одобри наше сједињење, послав нашој цркви сабор-

иој богато окићене иконе, те да тиме још боље овековечи свој спомен међу нама.

Но шта да кажем вама, који до сад бесте унијати? После оног чудног догађаја, кад Исус Христос са пет хлебова нарани у пустињи Витсаидској пет хиљада људи, он се сакри од народа јер га шћаху да извичу за цара, а ученицима својима заповеди да се превезу на другу страну језера генисаретског. Но нестигоше они ни до пола језера, а на језеру се појави страшан супротан ветар; море поче да се таласа и ученици целу ноћ незаспаше од страха. Видећи ово Господ пође к њима по води. Ученици се охрабре и Петар узвикне: „Господе! ако си то ти, дозволи ми да по води к теби дођем?“ „Дођи“ рече му Господ. Петар изађе из лађице и пође к своме учитељу; но видећи око себе јаку далгу уплаши се на мах и почне тонути. *„Господе*, повиче он *спаси ме.“* Господ му пружи руку и рекне: „слабоверни, зашто си се посумњао у моћ моју?“

Омиљена ново-просвећена браћо моја! Море људскога живота пространо, је и бура страсти кипи у њему. Но лађица свете наше православне вере превезтиће нас и по пространој бури светскога мора ако се само не будемо сумњали у могућство Исуса Христа, који је једини глава цркве наше, и који се нама обећао, да ће с нама бити до свршетка века. Дајте дакле да на њега наслонимо наше наде у трепутку горких искушења, и да свагда кад год нам се јави тешка нужда, имамо на уму речи апостола Петра: „Господе, коме ћемо ићи ако не к теби? У теби су речи живота вечнога, и ми познадосмо и уверовасмо, да си ти Христос, син Бога живога.

Наше поновљено сједињене с православном црквом десило се случајно 11 Маја, на дан светих равно-апостолних светитеља словенских Кирила и Методија. Има ће више од 1000 година како су они по вољи божијој просветили неколико словенских племена зрацима вере Христове и предали јавности слово божије на словенском језику; од њих су слати

у Моравију разноситељи слова божија и у Привислински крај: њима је обвезана Русија за самосталност своје цркве као и зато што се она уредила, очврсла и нарасла под упливом и штитом православне вере; њима су обвезани и холмски Руси што су очували своју народност и што се данас избављају од римског лукавства. Млого беда и несрећа претрпесмо ми, млого патња и тешкоћа претурисмо преко главе наше, и млого, млого још остаје да патимо; но ми испунисмо посљедње завештање светога Кирила; „у овој (православној) вери стоји спасење и нада наша и ову веру предајемо ми на аманет ученицима својима, да, тако верујући, задобију спасење."

Дајте да од сад живимо по тој вери, да заливамо душу нашу њеним небеским учењем те да израсте и уроди плодом у правди и истини, а тим самим одведе нас у живот вечни, који, дај боже да задобијемо сви по молитви љубимаца божијих светог Кирила и Методија, чији спомен од данас у Холму светковаћемо из рода у род. Амин.

О одношаима српске цркве наспрам цркве цариградске, од првих времена њеног бића, па до данас.

(НАСТАВАК).

III.

Коначно отцепљење српске цркве од цариградске патријаршије. — Уређење српске патријаршије.

Народ српски није имао тврдог политичког уређења чак до Немање, с тога се он вазда подвргаваше упливу различних народа, који га окружаваху, — упливу, који је врло често бивао штетан за народње благостање; шта више дешавало се и таких жалосних призора, који су претили опстанку самога народа. Но покрај свега тога Богу беше угодно да узвиси српски народ, не гледајући на сва та непријатељства сусједних народа, која му грозиште са све четири стране; а

да би господ вољу своју испунио — он посла Србима мудрог Немању, а доцније силнога Душана. Немања је у први ма положио тврд основ политичком бићу срп. државе и благостању срп. народа.

Народ српски после Немање па до Душана и ако имађаше много славних и великих мужева и краљева српских, ипак међу њима не беше ни једног, који би се могао, по својим заслугама и великим делима равњати свом прародитељу Немањи. Једини међу свима њима, који се као достојним праунуком великог и славног прађеде може признати — јесте силни Душан, цар српски. Душан одликоваше се свима оним својствима и даровима, којима и његов прародитељ Немања. Што је год за народ српски било нужније и потребније, то је све Немања учинио и придобио; његовом верном праунуку Душану остало је пак да то све сачува и јуначки брани. Но овај велики муж незадовољава се само тиме, што је од родитеља насљедио, — већ његов дух тежаше ка већој слави и бољој будућности свога отачаства. — Немања беше творац српског краљевства; Душан — срп. царства. Немања постави темељ српској цркви и заштићаваше је од разних нападаја; син његов Савва основа и уреди српску архиепископију, а Душан, не само што је све то одржао, него је шта више, разширио границе своје државе, а с тиме и границе срп. цркве. Душан је постојано бринуо се о чистоти православља, те с тога је и удалио из своје државе, нарочитим својим указом, све непријатеље источно-православне цркве и нарушитеље чистоте православља. Он је узвисио српску архиепископију на ступањ патријаршије, а духовенство српско на прво почастно место у држави; цркву је обдарио многим драгоценостима, као и земљама, виноградима, шумама и т. д. и т. д. Као највеће и најважније дело, које је Душан у корист српске цркве учинио — јесте уређење срп. патријаршије, с чијм појавом српска црква је остала ван сваке независности од цариградске патријаршије.

Грчко духовенство, које је се задржало у Србији и после уређења српске независне архијепископије, као што смо то више напоменули — и које је врло тешко било срп. архијепископима истиснути из своје јерархије, — при свакој удобној прилици клеветаше код царигр. патријара на српско свештенство. Ово клеветање царигр. патријари лако су примали за истину; јер су и сами гледали на српску архијепископију и њено духовенство непријатељским оком. На према овоме нису никад пропуштали мисао, да, што пре, треба наново подчинити срп. цркву себи и установити у њој грчку јерархију, а затим завести и грчки језик при богослужењу, заборавив, да је српски народ и пређе хтео због тога одцепити се од грчке цркве и предати се у наручја римском папи и примити унију; и што није ово учињено, то имамо благодарити једино св. Савви, а не грчком духовенству. Против овог подлог клеветања охолог грчког духовенства јавља се сада нови заштитник срп. цркве храбри *Душан*. Грчки император Андроник подигао беше војну против Србије, у време владе краља Дечанског оца Душанова, у нади да ће српску државу покорити. Сва је прилика, да га је на ово наговорио царигр. патријар, који такође имађаше велику наду да ће покорити српску цркву. Но они су се оба у свом предрачуну преварили; јер грчка војска у том рату беше до ноге потучена и разтерана (у 1331). У овом рату највише се одликоваше млади Душан, који се још тада зарекао, да ће све силе своје употребити, да српској цркви задобије потпуну самосталност и да ће првом приликом српску архијепископију подићи на ступањ патријаршије. И заиста срећа га послужи, те наскоро после ове битке с Грцима прими у своје руке управу српске државе и 1336 године крунише се краљевском круном.

Душан, пошто је ступио на престо оца свога, желећи осветити се Грцима, што су на оца његова нападали, удари с војском на њих и наскоро побједи Грке и освоји многе њихове пределе, а народ Грчки својом силом јако застраши.

Разпространив и утврдив границе своје државе, он се прогласи за цара српског. Душан, кад је видео своју државу на високом ступњу — потпуно самосталну и независну и још, шта више, као побједитељ других држава, он тада пожели, да таку самосталност и независност и српска црква имаде; јер не допадаше му се господство грчког патријара у Србији. Дух великог, честољубивог и силног Душана немогаше равнодушно сносити ту црквену зависност.

У 1340 год.[1]) Душан позове у своју престолницу сво српско духовенство, па и бугарско и грчко из оних предела, који су њему подчињени били; осим духовенства позвао је и све српске великаше и разне народне представитеље, међу којима беху три митрополита: српски, бугарски и охридски, који су такође у ово време били подчињени Душану. — Нико не знађаше прави узрок зашто Душан тако велики сабор сазива; али ипак сваки Србин у срцу неку радост осећаше и надом се крепљаше, да ће Душан какво важно питање по народ и цркву на том сабору решити. И заиста Срби се у нади не преваришу; јер пошто се збор на једно место скупи и по обичају митрополит благослови — Душан изиђе пред сабор и предложи жељу и намеру своју због које сабор и сазвао беше, а то је, да се српска архиепископија прогласи за патријаршију; а српски архиепископ за патријарха. Овај предлог Душана, наравно, није се могао допасти Грцима, који беху присутни на сабору; а Срби су га сви једногласно с највећом радошћу примили. Митрополити бугарски и охридски такође се сагласе на тај предлог и одма сви углас изберу за српског патријара митрополита српског Јаничија. У исто време сабор прогласи и Душана за цара српског, бугарског и грчког.[2])

(наставиће се.)

---

[1]) Медаков. II, 17. — Неки историци наводе годину 1346, као Голубински стр. 473. Арсеније Архиман. у „Прав. обозр.“ 8.493 Monomenta Serbica Миклош. 124. —

[2]) Душан подписиваше се на грамотама овако: „Стефань въ Христа Бога благовѣрный царь и самодрьжьць Срьблѣмъ, Бльгаромъ и Грекомъ.“ — Monomenta Serbica — Миклошића стр. 128. Повест. Срп. нар. — Медаков. II, 19 стр.

Путничке слике ваљевског округа.

(НАСТАВАК.)

Но хајд да видимо, кад тај наш кмет Ива толико троши на ручкове и дочеке, колика му је под његовом надлежношћу сила и мложина. Претрпите се. Акта су званичка, ствар је озбиљна па ће се све изнаћи и дознати; но ту треба она господско-званична хладноћа, полакоћа и озбиљност. Званична акта кажу: 38 глава пореских, и словом тридесет и осам глава пореских; а пре шест година равно 30 ни једна мање, ни једна ни више. Но шта се ми мешамо у званична посла, да гледамо наше ствари. Од стола стајаше узвишеност једна застрта губерима, поњавама, шареницама, бељачама, веленцима и т. д. и та узвишеност покрај сјеверног дувара претстављаше кревет и постељу. На њој је и више ње, као и на столу, полицама и иза запећка пећкиног, било сијасет божији босиљка, чубра, лепог зове, кадивице, трибосиља, сасе, мајкине душице, лепе кате, божијег дрвцета, богородичњака, перунике, селена, стидка, Иванског цвећа, калопера, незаборави ме, о мени здравца, брзаника, лотичњака, поноћи и т. д. које све прекрасно мирисаше. На полицама дивно išшараним, урезаним, изрезаним, зарезаним, садебљаним, исеченим и т. д. бејаше сијасет божији цвећа, воћа разног, тањира, тањирића, плеканих виљушака, шољица, и шта ти још ту нема! У источном углу висаше светац наслоњен на полицу, на којој је кадионица, тамјан, кита од босиљка, нафора, богојављенска водица и још млоге друге свете ствари, као амајлица, записи, сан свете Богородице написан ваљда још пре две тисуће год. и т. под. Он је тако, тако дивно израђен да га неможе ни највештији живописац назвати именом и показати у ком је веку и столећу живописан, нити којој школи живописној припада. Но шта ми рекосмо: да му неможе казити име ни познати га да је и из ког века, само један живописац! Не, не, не само један! Но да се дигну сви досадањи бивши од искони времена и школа неби га познали. Па и сам онај који га је живописао неби рекао нити би се подјемчио, да га је игда видео. И за њега је наш сирома добри и смирени кмет Иво морао дати млого благо! До овога висаше један хатлија, миздраклија, који више налицаше на каквог арависког питомог становника, него на свеца каквог. А што му је коњ? Боже мој Боже! реп надигао, ноздрве разтво-

рио, уши настрижио, гриву накострешио, та око му је једно веће од копите, а и иде ходом хероишским!? Пећ велика, изшарана млогим зеленим лончићима, који се цаклаху; производ наших грнчара. Па и у овим бјаше смиља, босиљка, тробосиља, чубра, селена, те соба мирисаше правом рајском девојачком душицом. Но да је оставимо на време. Да видимо шта је и како је у кујни и пред овом. Увиђаоница, или кујна ти је, брате, кмета Иве велика и пространа. Са сјеверне стране стоје долапи у којима су разни судови доле, а више горе посуђе. Са западне стране велики ћилери, као и долап од самог липовог дрвета, па чак и *водница* на којој је неколико *видрица*, каблова, *ушањева*, *чобања* и т. под. Иза долапа и више овог стајаше липова полица са ситним стварчицама. На сред куће пружена *верижљача*: на овој до источног дувара, који дели увиђаоницу од собе, висе вериге добре и јаке од испленетог и увијаног гвожђа са колутовима глатким. На веригама велики котао пун воде вреле, а под овим ватра на којој су церове младице наслоњене на гвоздени *завађак*. Око ватре на високом *банку* и огњишту машице гвоздене, знак излишности и раскоши; јер наше српске жене носе жив угљен на голом длану за 40 до 50 корачаја, те да метну на лулу своме мужу, или добру госту каквом. Ватраљ гвозден велики, на врху крива дршка са беочугом, који кад се дарне звекеља и т. под. Четири пет троугласти свака на три округле ноге, од липовине, а у соби две велике наслоњаче столице, по казиваху поднуно, да у нашег кмета Иве, (коме незвани дођосмо и натурисмо се за госте), влада у свему и свачему само чиста српска индустрија. Овде се не узимају у рачун троугласте, округласте, округле, четвороугалне, издубљене на по 3 и по 4 ноге, без наслона млоге и силне столице, столичице, стоци и т. д. А виђушке танке од тенећке, жуте танке кавене кашичице, кутија од тенећке за каву и шећер, која стајаше на липовој полици у соби на и шољице кад се узму као знак да и кава ту ради, онда је кућа нашег кмета Иве заиста прва у том селу, као што је и он сам прво и најузвишеније лице, — лице обучено у власт кметовску — у томе селу. Друга би ствар била да Скобаљ има и свог попу! Овоме свему кад се још додаду: узвишен банак заграђен дебелим растовим даскама, и шест огромних сланина, ваљда још од пре две три године, које се непрестано чвариште, онда и о богатству нашег кмета Иве нема никаква спора. Она кава, шећер и т. д. још нису знаци богатва, но раскоши; а сланине, сланине и амбари као и качаре и у њима што бива, то

је тек оно што чини право и истинско богатство! Не спомињи ти мени ту ни млечаре, ни вајате, ни појате, ни клетове, ни остале зграде и ствари. Сланина је душа! она је богатство, па још кад има кукуруза и ракије, то је за сељака изобиље!.. (НАСТАВИЋЕ СЕ.)

ГЛАСНИК

Богословија.

У течају ове $187^4/_5$-те школске године, учило се у богословији нашој и то:

У I разреду	39	ученика
„ II „ „	34	„ „
„ III „ „	39	„ „
„ IV „ „	50	„ „
Свега дакле	162	ученика.

За одлично владање и успевање у наукама награђени су саветом богословијским следујући ученици:

Из I. разреда богословије.

Похвалним листовима.: Сибин Ђорић, Лазар Поповић.

Из II. разреда.

Књигом: Милан Михајловић, *а похвалним листовима*: Груица Павловић, Танасије Урошевић.

Из III разреда.

Књигом: Јеромонах Пајсије *а похвалним листовима*: Илија Николић, Василије Живковић, Љубомир Исаковић, Љубомир Лекић, Љубомир Поповић, Милан Ђеровић, Михаил Јосифовић и Петар Поповић.

Из IV разреда.

Књигама: Благоје Стојановић, Димитрије Алексић, Милан Станић, Танасије Вукосављевић, Доситије Обрадовић, Лазар Чолић, Јеврем Молеровић.

За црквено појање награђени су хаљинама и књигама (из суме која је од наплаћивања таксâ за спровод умрлих у току ове године прикупљена) следујући ученици:

Из IV разреда.

Благоје Стојановић	књигама	у вредности	180	гр.	чар.
Димитрије Алексић	хаљинама	„	180	„	„
Михајило Марковић	„	„	180	„	„
Танасије Вукосављевић	„	„	180	„	„
Ђорђе Станковић	„	„	140	„	„
Јеврем Молеровић	књигама	„	70	„	„
Љубомир Тодоровић	„	„	70	„	„
Милан Станић	„	„	70	„	„
Јован Шарчевић	„	„	70	„	„
Димитрије Цветковић	„	„	70	„	„
Јован Илијић	„	„	70	„	„
Лазар Чолић	„	„	70	„	„

Из III разреда.

Стефан Грчић	хаљинама	у вредности	120	гр.	чар.
Милан Ђеровић	„	„	120	„	„
Љубомир Поповић	књигама	„	70	„	„
Илија Николић	„	„	70	„	„
Гаврило Банић	„	„	70	„	„

Књижевни оглас.

Изашла је ово дана из штампе и у продају ступила књига црквеног појања под називом „**ОСМОГЛАСНИК**“, приређена од учитеља појања у богословији, катихете полугимназије београдске, свештеника г. Јована Миловановића, и удешена за ученике богословије. Који зна како се досада кубурило са преписом те школске књиге, како се она погрешно преписивала а' још жалосније бележила и на ноте догонила, тај ће лако оценити од какве је важности сада ова књига „Осмогласник“, која је од вишепоменог свештеника приређена, корегирана и најтачније избележена, — тако, да по њој може сваки, који је иоле има вољу, правилно и за кратко време изучити црквено појање, а ако је иоле у црквеном певању вичан, може се сам имајући ту књигу у руци, дотерати и у савршити у појању црквеном. Књига та кошта само 7½ гр. чар. Она се тако јевтино продаје нарочито с тога, да би је могли набавити и ученици богословије а и они учитељи и свештеници, који су раније из школе изашли а ни су ту књигу дочекали.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 16 Јула 1875.

Број 25	Излази четири пута у месецу. — Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

Г. Уреднице!

Данас, кад се и српски богослови спремају да својим настојавањем подпомогну, да се успјехом увјенча дјело, коме је знаменити богослов Делингер темељ положио, биће врло умјестно да у „Сиону“ обнародовано буде једно писмо, које јаку свјетлост на велико дјело баца. То писмо које је Делингер управио једном бадском пароху, који се и данас још налази у подчињености фрајбургске курије, напечатано је у Heidelberger Journal.

Није давно, вели N. Fr. Presse, како је ултрамонтанска штампа имала још дрзкост да тврди, да Делингер окреће леђа старокатолицизму и да он није никада о њему особито рачунао. Следеће писмо најјасније одкрива подобне лажи ултрамонтанаца, а уједно је најозбиљнија опомена римском свештенству, да отресе са себе ватикански јарам; та опомена чим се више распространавала буде, тим ће боље бити њено дјејствије у обште.

Минхен, 18. Октобра 1874.

Велецјењени господине! С драгом вољом одговарам на питања, која сте ми ставили; биће само врло кратак, јер ми моје године не допуштају многи труд.

1. Што се мене тиче, ја из осьвједочења припадам к старокатоличкој општини и сматрам да је сваког члана те општине дужност извршити узвишени, опредјељени му задатак, и то а., засвједочавати древну црквену истину и устајати против нових лажних учења о универзалној пуновласти и непогрјешљивости папе; а особито живи протест улагати против безаконе самовоље садашњег папе у проглашавању нових чланова вјере. б., други задатак старокатоличке општине јест постепено успостављати цркву, која би слободна била од лажи и сујевјерија и која би најсличнија била старој још нераздјељеној цркви. в., трећим задатком, напосљедак, мора бити, служити посредујућим чланом будућег великог уједињења разцјепаног христјанства и цркава. Почетак томе, премда још слаб, положен је прије неколико недјеља у Бову. Ја се уздам у успјешност тога рада, који има цјељ — успостављење мира.

2. *Ја баш никакве наде немам да ће се при будућем или при једном од будућих папа и најмање добра у главноме учинити;* и у колико ја опажам, сви они који познају стање римске курије и римског клира, једнако су у овом погледу без наде као и ја. У свој папској општини, у Италији и ван ње, има још само једна једина покретајућа сила, на спрам које све остало: епископат, кардинали, духовни редови, школе и т. д. пасивно се односе, а то је *Језуитски ред.* Он је душа свог римског црквеног бића. А тако ће то исто бити и при другом новом папи, јер је овај ред код њих безусловно необходан, а међутим не може постојати а да не влада, или да не тежи к владању.

Прије, до 1773 године, могла је бити и била је у цркви нека противотежа, јер су и други редови били још крјепки и пуни животне снаге; сада други редови нису што друго до немоћне сјенке, или добровољни или насивни сателити свјетлеће језуитске звијезде; и римска курија, ако хоће куријом да остане, да сачува свој црквени монопол, своја новчана средства и т. д. мора се на језуите опирати, т. ј. мора њима и њиовим им-

пудзима служити. *А језуити то су олицетворена сујевјера скопчана са деспотизмом.*

Владати над цјелим свјетом кроз папу, који им у свему служити мора — то је њихова задаћа, њихова цјел, њихова мајсторска вјештина. Отуда старање да механизирају религију, отуда Sacrificio dell' intelletto, које они узносе, отуда настојавање да доведу душе у безусловно, слепо послушање и т. д.

Како је пак сада, од 18 Јулија 1870. у римској обштини и шта се у најближем времену исчекивати има, можете видети из тога, што је тамо (у рим. обћини) могло остварити се таково чудовиштно дјело, које никада у области богословске науке није се смјело ни предпоставити, а које међутим ниједног противног гласа изазвало није; ја говорим о свечаном проглашењу *Алфонза Лигвори*[1]) за Doctor-a ecclesiae (дакле успоредо са Августином, Амвросијем и др.), човјека, кога *лажни морал*, превраћени култ Марије, постојано употребљавање *најглупљих басана* и *фалзификација*, чини да његови списи нису друго, него складиште лажи и заблуда. Из цјеле области црквене историје мени није познат ни један примјер подобне страховите и штетне заблуде.

И на то свак ћути, — и у свима сјемеништима подмладак клира трује се таковим књигама Лигвора!

Наравно да такав положај не може дуго трајати; мора данас или сутра ма гдје и ма на какав начин наступити реакција к бољему — али управо то гдје? и на какав начин? непознато је нама.

На треће ваше питање, шта би вам ја савјетовао да радите, одговарам: идите за вашим осћедочењем и не дајте се залудити изговорима о јединству, које треба чувати и о безусловном послушању, — тиме је само замаскирана лажност и страшна покварености религије. Шта ми можемо и морамо

[1]) *Св. Алфонзо-Марија де Лигвори* рођен је у Неаполу 1696 год.; произведен је за епископа у Италији 1762 г.; умрло је у Нопери 1787 г.; канонизиран је папом Григоријем XVI. године 1839. Знаменит је у Ватиканској цркви особито по својим списима *Teologia morale* и *Le Glorie di Maria*.

радити у таком жалостном стању, то је: засвједочавати пред Богом и пред свјетом одавање достојне части истини, коју ми признајемо. Општи индиферентизам, глупо и егоистично подчињавање и пасивно држање клира навело је на нас ту злосрећу Ватикана. Чим ће више расти број оних, који сазнају праву истину и који се одричу од лажне науке и послушања, тим ће јача бити нада на бољитак.

Оволико у хитњи; с подпуним високопоштовањем

Ваш покорни **Ј. Делингер.**"

У пуном увјерењу да ће те, г. уреднице, одма дати напечатати ово драгоцјено писмо дра Делингера, имам част назвати се Ваш покорни слуга

У Задру 7. (19.) Јулија 1875. **Н. М.**

О одношаима српске цркве наспрам цркве цариградске, од првих времена њенога бића, па до данас.

(наставак).

Митрополит Јанићије буде посвећен за патријара бугарским и охридским митрополитима; а краљ српски Стефан Душан буде крунисан царском круном новоизбраним и посвећеним патријаром српским Јанићијем 1340 године[1]) 14 Априла. Овај избор српског патријара и његово посвећење учињено је без икаквог предходног споразумевања с цариград. патријаром и његовог на то сагласија; а просто по жељи цара

[1]) Премда има много историка који признају да је Душан проглашен за цара, а тако исто и срп. архијепископ посвећен за патријара у 1346 год.. но ми се с тим не можемо сагласити из ових узрока: Сви историци сведоче, да је Душан прогласио свога сина Уроша за краља тада, кад је себе царем прогласио; а Урошу је тек тада било две године од рођења а притом известно је да је се Урош родио 1338 год. па и рат његов с Грцима сведочи, да је се прогласио за цара 1340 год.

Душана и српског сабора. Душан, шта више, није сматрао за нужно обраћати се за то цариград. патријару. Патријар цариградски Јован VIII. прозвани Калекас, чувши шта је се у Србији догодило јако се разсрди на Душана и одма му напише претећу и укоравајућу посланицу. У овој посланици срдито он назива Душана нарушитељем јединства цркве и њеног поредка и озбиљно га опомињаше да се тргне натраг од своје намере и новоизбраног-незаконитог патријара сврне; јер га он, као недостојног и нарушитеља апостолских правила, не може ни на који начин у чину том признати, већ напротив проглашује га светотадцем; заповеда и цару и патријару да сва дела српске цркве доведу у стари поредак; у противном случају претио је одлучењем од цркве. Мало доцније прејемник његов Исидор I, видећи грчку империју у великој опасности због међусобне заваде младог цара Јована Палеолога и његовог тутора Јована Катакузена, не узнемираваше срп. патријара на његовој патријаршеској столици, нити пак тражаше од Душана, да патријара српског сбаци и српску цркву подврсне под зависност цариград. патријаршије. А међу тим живљаше он у нади да ће и сам Душан уништити новоустановљену српску патријаршију после смрти патријара већ избраног и посвећеног Јаниђија. Но кад је Јаниђије 3. Септембра 1349. год. умрьо, тад Душан на ново сазове сабор српски, који, не само, што изабра новог патријара епископа Савву, већ, шта више, закључи у својој седници, да се сви јепископи и свештеници, који су друге народности из Србије протерају, пошто они више штете народу и цркви доприносе, него користи. Цариградски патријар Калиста I, чувши за такав саборски закључак, жестоко се разљути и брже боље пише Душану жестоким тоном, да он одма саборски закључак, као по цркву штетан, уништи, и духовенство грчко остави невредимо на својем месту у Србији, где је се оно и пређе находило; а новоизбраног патријара да збаци и патријаршеску катедру уништи и по пређашњем

васпостави српску архијепископију, која ће признавати царигр. патријара, као главу срп. цркве. Но пошто Душан није хтео ни да чује за царигр. патријара и његове захтеве, тада последњи анатемише срп. цркву, духовенство, цара и цео срп. народ. На ту анатему Душан није ни главе окренуо, већ напротив утврди закључак српског сабора и строго нареди, да се у будуће не сме ни један свештеник у Србију примити, који би био туђе народности, а нарочито грчке и папске стране.

Главни узроци, који су дали повода, да се српска патријаршија установи били су сљедећи:

а) Грчка јерархија није могла потпуно одговорити позиву свом наспрам разних потреба срп. цркве и то због тога, што је била прва удаљена од последње и што се она због своје егоистичне цељи није старала о унапређењу и развићу срп. цркве и њених свештено-служитеља, те је због тога последња више имала штете од прве, него користи. Представитељи грчке јерархије више су се мешали у политично-државна дела, те тако често завађали два једноверна народа, да су међу собом рат водили, као што мало више казасмо.

б) Ширењем државних српских граница, ширила је се и црква српска, па с тога је се и осетила прека потреба у вишој црквенској власти, која би достојно одговарала узвишеној независној држави српској и самосталном народу. Јер српска држава имађаше тада у средини својој три виша црквенска представитеља, на име: архијепископа српског, митрополита охридског и бугаро-трновског патријара. — Ево шта је Душана побудило, да узвиси српску архијепископију на ступањ патријаршије, која неће ни од кога зависити, већ својим вишим црквенским аукторитетом моћи дјејствовати на сво духовенство у Србији, па и на оно које је подчињено срп. царевини.

3.

Период потпуне самосталности и независности српске цркве.

(1340—2690 г.)

I.

Мржња и злоба цариградских патријара наспрам српске патријаршије. — Жеља Душана, да се с царигр. патријаром измири. — Услови, које цариг. патријар Калист предлаже Душану за помирење и овога несагласије на исте услове. — Интриге царигр. патријара против Срба. — Стање српске цркве у време Душана —

У 1340. години српска црква, као што смо већ казали, добила је потпуну самосталност и независност, установивши у Србији патријаршески престо, који је по жељи Душана и народа српског митрополит Пећски Јаниније заузео. Глас о установљењу у Србији патријаршеског престола и избора самог патријара, без питања и сагласија представитеља цариградско-грчке цркве, веома је удивио последњег; а још много више разљутио га је глас о заузећу многих епископских грчких катедара, које су Срби завојевали и присајединили новоуређеној српско-пећској патријаршији.[1]) Да би пак јасније и тачније могли саставити појам о том, какви је утисак произвео тај поступак Срба на царигр. патријара, то бацимо летимички поглед на данашње одношаје грчко-цариградског патријара наспрам представитеља бугарске цркве и народа бугарског. И заиста, као год што између њих данас ствар постоји, тако је исто ствар текла и са делима наше цркве пре 500 г.; као год, што царигр. патријар у садашње време у својој злобној јарости прети Бугарима због њиховог

[1]) У оним пределима грчким, које је Душан завојевао постојало је неколико катедара грчких митрополита и епископа, наиме: У источној Македонији митрополије: Мељникска, Филиповска, Христопољска и Серезка, са својим подвласним епископијама; у Тесалији, Јужном Епиру и Акарнанији: Веријска, Ларијска, Навпакска и Јаанниска или Јанинска, такође са својим подвласним епископијама.

одцепљења од цариградско-грчке патријаршије, и, као што велика грчка црква данас назива Бугаре због тога шкизматицима и на њих баца анатему, исто је тако и с нама поступано, кад смо установили независну патријаршију у Пећи и испод њихове власти отргли се. У ова два случаја находи се верна аналогија; разлика је само у томе, што садањи Бугари моле патријара цариградског само за автономију црквену у делима, која се тичу искључиво бугарског народа; а Грци, који живе у пределима бугарским нека и у будуће остану под влашћу цариг. патријара. Срби пак напротив нису ни молили царг. патријара, да им овај дозволи установити патријаршију, већ самовластно одтргну се испод власти грчке цркве и себи изберу, без њиховог сагласија, патријара. Још, шта више, Срби присаједине и подвластном учине неколико грчких епархија српској патријаршији. Овакав самовластни поступак Срба у сравнењу са делима бугарско-црквених представитеља много је морао више подјејствовати на цариградског патријара, и потоме смело можемо казати, да су се царг. патријари на Србе много више и срдили у оно време, него што се садашњи — срде на бугаре. С тога ћемо ми укратко изнети на видело цар. патријара дјела, која је предузимао у одношајима њиховим наспрам српске цркве овога периода.

Калист цариг. патријар, признав за велику неправду и некоректност од стране Срба, што су ови тобож, на неправедан начин ухитрили црквену власт и независно право, те с тога он тражаше писмено од цара Душана и српског патријара, да се одрече од установљене срп. патријаршије. Но пошто је Душан презрео таково неправично тражење патријара цариградског, па још ни својег одговора на писмо његово удостојио га није, тада патријар увиди да је то његово тражење веома велико и да потоме неће моћи ништа успети, те тако реши се да и по други пут на писмено потражи од Душана, да му овај бар оне грчке епархије поврати,

које је он у рату с Грцима завојевао. Душан пак ни на ово тражење нехтеде се патријару одазвати, већ напротив одсудно одлучи да ни најмање непопушта у свом праву. Патријар цариградски, после и овог презрења Душанова и његове равнодушности наспрам тражења патријара, баци анатему на Душана, срп. патријара у опште на цео народ српски. — Цар српски и народ у почетку за неко време одношаху се наспрам те анатеме сасвим хладнокрвно; но доцније, имајући у виду заповед христову, да је сваки истини хришћанин дужан живети у миру и љубави с ближима својим, забораве на увреду, која им је нанешена од стране васионског оца, те усљед тога замоле царигр. патријара, да овај скине са српског народа и његове цркве наметнуту анатему. Цариградски патријар саглашаваше се, да удовлетвори молби Срба, али тражаше зато од Душана, да му овај поврати све епархије, које је он завојевао у рату с Турцима и да подчини патријаршију српску и самог патријара српског цариградском патријархату.[1]) Ово тражење патријара цариградског било је врло велико, да га Душан немогаше испунити, те с тога и помирење између цркве српске и цариградске није се могло углавити. Од овога времена царигр. патријари почеше гледати на срп. цркву непријатељским оком; именоваху је јеритичком, а народ српски јеретицима. Да су патријари грчки тако гледали на цркву српску и њене служитеље, то се доказује самим њиховим поступцима. Тако, н. пр. Калист, царг. патријар у 1350—1354 г. и повторително 1356—1362 год.[2])

[1]) Пов. српск. народа Медаков. II, 20—30.

[2] Фабрицијa вели, да је се патријаршество Калиста први пут продужавало до 1354 год., а те године је с престола свргнут и постављен за патријара Филотеј. Но после неколико месеци опет је Филотеј сбачен с престола, а Калист по други пут на њ ступио и патријаршијом после тога управљаше до 1362 г. а те године буде опет и по други пут сбачен с патријаршеске катедре, а на место његово буде наново признат по други пут Филотеј. (Види Христ. Чтеніе 1843 г.)

забрани својим наредбом чинодјејствовати свима свештеницима — Србима, који су у Србији рукоположени, а живе у патријаршији цариградској. Исто тако и Филотеј, царигр. патријар издао је 1368 год. ову наредбу: „нико не сме примати у своје општество светогорске монахе, који су рукоположени српским архијерејима у Србији, док се год не врате наши посланици из Србије и не донесу глас, да Срби желе сједињења с нама и да желе подчинити се нашој светој великој цркви.“[1]) Они измишљаваху разне начине како ће се српском господару и духовенству осветити; ради такве подле и низке жеље они се пуштаху на поље политичко те тако шиљаху своје верне слуге — шпијуне у Србију, а нарочито у те грчке предјеле, које су завојевали Срби, да народ буне и подижу против Душана. Српским епископима, који су се у тим пределима находили па и другим, писаху цариг. патријари а и преко својих људи поздрављаху их, да се одрече пећског патријара и пређу у наручја васионских св. отаца и њих признаду за главу срп. цркве. Они им за ово обећаваху драгоцене дарове, као дијамантске митре, архијепископске и митрополитске катедре, велике почасти и т. д. — Тако Калисту царигр. патријару приписују узрок буне бана босанског Стефана у 1351|2 години против Душана.[2]) Калист је до таког ступња ненавидио и мрзио срп. цара и патријара, да је та ненавист и мржња дала чак повода римском папи, те овај подстицаваше и наговараше западне владаре, да устану против срп. цара Душана.[3]) Тако говори се, да је

[1]) Види писмо к епископу Јерусалимском — Правос. обозрѣніе за 1868 год. Август. 494 стр. Овде имамо примети то, да је ово посолство о ком Филотеј спомиње заиста постојало, у којем је био сам Калист патријар царигр. који је у Србији тада и умр'о.

[2]) Истор. срп. народ. 72.

[3]) Овим начином мишљаше цариг. патријар, да ће папа, пошто западни владари освоје Србију, застављати Србе, да приме римску вероисповед; — а он је у будуће тврде уверен, да Срби јако љубе православље и да усљед тога неће хтети примити рим. вероисповед,

цариград. патријар Калист наговорио римског папу Инокентија IV, да овај подстакне своје подчињене владаре, те да ударе на Србију, уверавајући га, да се она тада, тобож, находи у критичном стању и по томе лако ће је покорити. Папа Инокентија IV, циљајући на велику добит послуша савет цариград. патријара и одма заповеди мађарском краљу Лудовику, да овај што-пре удари са своме својом снагом на Србију, и да њу себи присвоји, а српску цркву присаједини папском престолу, обећавајући му за то царску дијадему. Лудовик, на жалост његову, послуша папу и удари с војском на Србију 1354 г. али буде силно побеђен, да му је већина војске погинуло и неке вароши и градове морао је уступити.[1]) Душан, разљућен оваквим злобним и нечовечним поступком цариград. патријара, реши се једном за свагда, да више неће никад га молити, да овај анатему са срп. народа и цркве скине, коју је пре наметуо, као што смо више рекли, сматрајући да она неможе ни постајати, нити каква дјејствија код премилостивог Бога имати, пошто патриар и незаслужује — као пакосник и злоћа — да му молба буде услишана код преблагог спаса рода људског.

За време Стефана Душана силног (1336—1356 г.) српска је црква достигла до највећег ступња њеног развића и могућства. Власт српско-пећских патријара распростираше се не само на оне предјеле гди Срби живе, већ и на предјеле бугарске и грчке, који беху покорени Душаном. И тако српска патријаршија управљаше свима црквама, које се нахођаху у овим пределима: Македонији, Тесалији, Епиру, Акарнанији, Албанији и шта више управљаше и целом Охридском архијепископијом и Трново-бугарском патријаршијом, које нису пређе зависиле од цариград. патријара.

већ ћу се обрати ка цариград. патријару за помоћ и у његова се наручја предати.

[1]) Истор. срп. народа стр. 73. — Тада је и данашњи Београд први пут у српске руке пао, —

Душан беше најсилнијим заштитником православља и његових проповедника. Он строго присљедоваше Латинску јерес — Filioque — а и друге, усљед чега изда закон, да нико у његовој држави несме исповедати другу веру, сем госпоствујуће у Србији правосл. вере; против нарушитеља овог закона немилосрдну казну изрицаше. С тога у његово време срп. црква је развијала се без икаквих унутарњих раздора. Она је била законом на толико заштићена, да је могла у средини својој у највећој тишини верна чеда своја васпитавати у духу православља и побожности. Непријатељи православља дуго су стрепили од сенке цара Душана и његових закона; а и сами непријатељи српске цркве оставили су је на миру, видећи таког жестоког њеног заштитника.

Српско православно духовенство за врема силног Душана, такође ползоваше се особитим покровитељством и благоволењем свога господара и његовог правителства. Манастири и цркве беху ослобођени од државног данка. Сваки манастир имађаше своје парохије и прекрасна имања, од чијих прихода раниште се при манастирима, бедни и просјаци. Свештеници такође имађаху нарочитог државног имања с којег су приходе сбирали за своје препитање. — Српски владари, признавајући духовенство за главну чињеницу у срп. држави, поклоњаху манастирима и црквама богате земље и баште и друге разне подарке, а такође, бринули су се и о њиховом благолепију. Мирски народ потчињаваше се у делима духовним духовном суду; а духовенство у делима грађанским зависило је од грађанског суда.[1]) — После смрти цара Душана слава срп. народа и цркве почела је мало помало тамнити. Јер патријар цариградски, чувши за смрт цара Душана великога браниоца срп. цркве, осили се и одма пошље своје букаче у српске пределе да народ и духовенство против нејаког и слабог Уроша буне и да одреку се шкизматичке патријаршије пећске, а врате се у наручја велике и васионске царигр. цркве.

[1]) Види Душанов законик.

Охридски архијепископ послуша подстрекавање цар. патријара и одма одтргне се испод власти срп. патријаршије, али непослуша га да се присаједини ка царигр. патријархату, већ остане (истина за мало време) независан, као што је некад био. Латинска пропаганда, чувши о таким смутњама у Србији и српској цркви, на мâ пређе у Србију, да своју проповед шири; али, благодарећи Душановом закону, који је и после смрти цара Душана у сили и снази остао, немогаше успети у својој намери, већ се мораде срамно натраг вратити.

За сво време-дванајесто-годишњег владања сина Душанова Уроша стање српске цркве и државе није се побољшало, као што ћемо то ниже видети. (НАСТАВИЋЕ СЕ).

Путничке слике ваљевског округа.

(НАСТАВАК.)

Тек што свршисмо наш преглед, дође нам наша весела и ласкава кметица са судовима напуњеним млеком. Разуме се да је сад ваљало изаћи на двор; јер ће ту сад да се пије, меси, пече, пржи, чвари, вари, черупа, сече, и т. д. Ми и изађосмо, али од паса ни једног неби под зградама! Сишли су чак доле на реку Саду. Е, као што рекосмо сад нам је било мало да данемо душом и да погледамо слободно свуда и на све стране око себе. Прво са наших места паде нам у очи висока кућа кметова о којој већ рекосмо кака је на изглед. Но казасмо за слеме? (Шљијеме, слиме, слијеме и т. д.) та то, је тек дивота и красота! Бого драги! изрезано ти је, урезано ти је ижљебљено ти је, ужљебљено ти је, обојадисано и украшено да не може боље и крашње бити! Та шта да говоримо више? Најваљанији мајстори *Осећани* провели су неколико недеља на њему док су га тако уредили и украсили. Ама им и није било на празно. Не само кмет Ива и његови укућани да су вешали на њега, кад је подигнуто и утврђено било на роговима, новаца, пиња, платна, кошуља, чарапа, тканица, појасева, убруса, пешкира, јаглука и т. д. но је то чинило и сво село, као што је то обичај. Дуњери осећани и ако су викали код њега недељу дана: да је тај дар од тога и тога и да желе да је у корист куће па „амин," имали су и право, јер су све те дарове и узели себи по нашем српском обичају. Та причају, да

је кмет Иво дао и обесио о слеме црвену чоју! кад је бачена са слемена пуна оканица вина па се није разбила, што је знак добар, и да је место за кућу баш како ваља! А прву здравицу што је најмар изговорио код слемена па попивши сву оканицу на искап бацио наземљу, а ова се није разбила; па је и за ово Иво дао плаве нове доколенице — тозлуке. Чаша је са оканицом затрпата у темељ кућни, као и она четири хлеба са воштаним свећама, којима је пробано место да л' је за кућу. Како се уздиже и краси то дивно и прекрасно слеме! А што су ти брате на његовим крајевима од лима утве и перјанице! Та ту је више њих крст, ту на њима изрезана сунца, полумесеци, руке човечије и т. под. Па и *моје* или управо слемена на угловима крова, и ако су лошије израђене од слемена. опет су дивне и прекрасне и ове би могли мајстори Осећани изшарати и украсити као и слеме, али то неваља; јер онда би оне изгледале да су равне њему, а то несме бити, почем оне морају бити лошије и стајати у некој подчињености спрам њега. Па ти је, вала брате, ако хоћеш истину да кажемо, и све добро израђено, и урађено, као рогови, баскије, венчанице, маказе, дирези, пајвани, венчанице, спојнице, подржице, парожице и т. д. Одма од јужне стране пошав од куће стоји прекрасан млечар подигнут на четири соје. Он ти је пун видрица пуних млека (овде држе млеко у кабловима, а у ведрицама воду.) Пун ти је малих чабрица са (кајмаком) скорупом, пун великих чабрица са разним сиром, тврдим, меким, лијепим, ситним у кришкама и т: под: даље су ти *тварила* са дивним и прекрасним многим сирцевима свакојаких опледина: обрушастих, плетених, округлих, увијених, венчастих, гужвастих, клучастих, тачкастих, лебкастих, и т. д. Они су сви већ осушени и само се чека сутрашњи Петровдан, па да се сва чељад па и стока њим најпре омрси. Е, ту су ти дубоке и велике карлице пуне пунцате млека са дебелом повлаком — скорупом — преко које може прећи пиле од 2 месеца а да се непровали повлака и да непропадну поге пилеће у млеко. Тамо су ти даље ћупови пуни свачега и свашта, а сурутку киселу и слатку не ћемо ни да спомињемо као ствар просту и грубу. Даље стоје вајати, клетови, појате и друге зграде које не ћемо спомињати, Јер се зна да у задружној кући мора бити толико вајата колико задругара не само ожењених, него и одраслих. Само ћемо напоменути дивну диванану. Ах! ко незна шта је то диванана и какво уживање даје онима који је имају, тај ти не зна шта је благо овога света. У нашег кмет Иве обрнута је диванана истоку због изгледа, погледа визглеђа, изглеђа и т. д. као што га у разним крајевима разно и

зову. Који незна шта је то дивинана хоћемо да му врло укратко и површно кажемо. То је зграда у које је доњи бој од платина застављен и у њему се обично држи пиће, те се тај бој зове качара. Бива да су негде качаре и одвојене од диванана или тремова и да састављају саме за се зграду, као што је она тамо стара у кмета Иве, око које још обилази наш пандур и непрестано је мери и мирише. Више овог доњег боја подиже се горњи бој оплетен и олепљен па окречен У овом се држе разне ствари скупоцене као одело, дреје, оружје и т. д. Овај је бој обично продужен и пред качарним вратима стоји на дрвеним изрезаним стубовима. На горњем боју он је у пола затворен платинама врло редко, по скоро увек и свуда шашовцима. Над овим је обично кров округао и у пола исечен, отворен, те је у том трему или диванани видело велико и отвореност на све стране. Она се зове дивананом од „диванити“ што ће рећи: говорити, разговарати. Обично се лети ту изводе највећа господа и најзнатнији гости да се одмарају, разговарају, пију по ручку и да гледају целу околину око себе. Нас неудостојиште тог највишег уважења, те ми тако са Венца брда (тако званог) *главице*, на ком је цео скобаљ и које иде од југа право к сјеверу, гледасмо докле нам очи могоше допрети, дивну и прекрасну Авалу, Космај, Рудник Букуљу и друге још неке планине, које не знадосмо, и које је само највећија, најбогатија и најмудрија природа умела, хтела и могла тако давно и чудновато створити и украсити, да човек не уме ни представити себи, а камо ли изказати и описати, те дивне и бајне дивоте и красоте. Заиста имали су се зашто (и имаће још дуго и дуго док не изгубе своју народност) прапрачукуњедови да се боре још на 3000 година до христа и прапрађедови наши и ђедови од христа па до данас, противу навале свију познатих и непознатих народа целог света, а нарочито Европе, само да нам одрже и сачувају ове дивоте и красоте, ову бајну и свету земљу нашу, да нам је не отму и не,ограбе туђини. А да ли ћемо је ми и наша деца и унучићи, недостојни потомци наших великих дивних и славних предака моћи и умети ослободити од туђина туђих, и својих, и да ли ћемо је нашим потомцима оставити као нашу најмилију, најсветију и најдрагоценију својину и аманет вечни и божанствени свети, то је питање тешко разрешити!? Прекрасна месност на којој је Скобаљ и дивно и чудновато визлеће учинило је, да се бар ми нисмо ни освртали на остале кмета Ивине зграде, богатетво; но смо занешени за погледом блудили по ваздушном и даљем српском свету. На против наш пандур још је непрестано обилазно око старе качаре, која је добила име пив-

ница и у ову гледао непрестано, као побожан путник што гледа у Рафаилову свету богородицу. Месност Скобаљева неможе се описати! У овом нашем заносу поздрављаше нас један човек од својих 30 до 35 година, но због превелике слабости изгледаше у лицу скамењан и читаво као дечак. Он је сирома жут па прежут. Његова савршено бела коса и плаве као ведро небо очи показиваху највећу смиреност, благост и доброту. Стомак му је био скоро као каква качица огроман; Јер га је свог обузео ужасан далак, који га мучаше неколико година. Добри, праведни, побожни и ваљани разборити кмет Ива оженио је се пре 16 година; па од тог доба до данас. негледајући што му је кметица прави гранатир, соко и јунак, нема сиромашак ни једног детета, њега су родитељи оженили од 14 година и тиме га осакатили. Ето шта значи превремена и рана женидба. Човек се осакатио, постао само на броју пореска глава, а у самој ствари труо пањ. Пошто нашем добром и честитом кмету Иви казасмо зашто смо и крошто дошли, он нас, као бистар и паметан човек одма разуме и поведе у атар борачки а башту неког Непада Михајиловића, добра газде и трговца, која му лежи баш на међи атара борачког и нобавског; пошто ту видесмо четири стара гроба са поклапницима скоро сасвим ураслим у земљу, поведе нас наш кмет Иво даље по малим земљаним и стрменитим брежуљцима обали колубарској. Нисмо више од четврт часа ишли док се спустисмо на један прекрасан више но полуостров колубарин, који се над овом до једно 16 хвати уздизао и ког је колубара својим мртвим и леним током опирала са југо-источне, источне и сјеверне стране. (наставиће се.)

Дар цркви Оридској.

Госпођа Ленка Симићева из Београда обдарила је нову цркву оридску са 2 дарка путирна од првене кадифе и једним свиленим покривачом за часну трапезу у вредности 10 дук. ц. Јовица и Благоје браћа Мијаиловићи из Кормана приложили су истој цркви једну дарохранителницу од фина сребра 3 дук. ц. и Никола Бошковић из мале врањске, једну завјесу на царским дверима у вредности 2 дук. ц.

Од стране свештенства и тутора изјављује се поменутим приложницима јавна благодарност на послатим дарима новосаграђеној цркви оридској.

свешт: цркве оридске **Мил. Адамовић.**

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 24 Јула 1875.

Број 26	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

О одношаима српске цркве наспрам цркве цариградске, од првих времена њенога бића, па до данас.

(НАСТАВАК).

II.

Општи поглед на стање српске цркве за време владавине цара Уроша и после њега. — Депутација српска к цариградском патријару при Угљеши срп. деспоту. — Грчка депутација к Јелисавети, царици српској. — Друга срп. депутација од стране цара Лазара и срп. патријара Савве IV к цариград. патријару Филотију. — Помирење српске и грчке цркве и њених представника и посредник тога мира неки старац Исаија. — Узрок због чега је цар. патријар Филотеј, при миреву са српском црквом, био врло попустљив. —

Српска држава и црква за време владе цара Душана дошла је до највећег ступња моћи и развића, али, на жалост, после овог великог мужа и господара, српска држава поче брзо опадати; јер не беше снажне мишице, која би била кадра да одржи ту првашњу славу и моћ Србије, коју је Душан њој задобио. За Србију тада настадоше кобни дани — дани унутарног домаћег раздора и несугласије, чиме се и користиште

непријатељи њени. Млади царевић Урош, са својим слабим и врло благим карактером не беше у стању одржати у покорности све српске-Душанове војводе и великаше, који и беху, на жалост Срба, узрок те несреће, те се велико Душаново царство распаде на неколико мањих државица. Овај безполитички поредак у српском царству ослаби значај и власт и српске цркве, те с тога неки архијепископи и јепископи откажу покорност Пећско-српском патријару, а на име Трновски и Охридски архијепископи и Тесалијски и Дубровски епископи. — Грађански и црквени безпоредци — то беше карактеристика целог царовања посљедњег Немањића — нејаког и слабог Уроша, који усљед тога и погибе од руке свога намесника краља Вукашина 1367 год. 2 Децембра. Но и после смрти његове радње српске државе и цркве, за време владавине цара-убијце, ни су се поправиле, већ напротив у хрђавије стање дошле. Истина, Вукашин беше врло вешт полководац, а и ревносно заштићаваше Србију од њених непријатеља Грка и Турака, али то све узалуд беше, кад је он најжешћи непријатељ српству, а према томе и Срби беху његови непријатељи, те због тога он неимађаше нигди среће у ратовима. Гди год удараше с војском вазда је побеђиван, а наравно с тога, што међу његовим војводама неимађаше пријатеља, те тако међу њима не беше једнодушности и војничке послушности; јер власт Вукашинову ни су већ признавали. Према оваквом стању државних ствари и црква српска у то време колебаше се у својим предузећима и својој власти.

У оваквој горкој и несрећној судби, која је узастопце пратила Србију после цара Душана, Срби дођоше на мисао, да их гњев божији постиже усљед црквеног одлучења и проклетства царигр. патријара, који је Србију анатемисао још за време цара Душана. Да би одклонили од Србије гњев божији, Срби пожеле, да се измире с царигр. патријаром. Дело мирења српске и грчке цркве „узео је на себе брат Вукашинов

Јован Угљеша, бивши деспот тих предјела, због којих је распра и међусобно непријатељство тих двеју цркава постојала. И тако Угљеша у почетку 1863 г. пошље депутацију у Цариград к патријару Филотеју. На врху ове депутације био је архијепископ Тесалијски, коме беше дано пуномоћије од стране државе, краља, народа српског, да може ступати у договор са патријарком на све могуће услове, само да би он послао своје људе у Србију, да скину клетву и анатему са Срба. — Цариг. патријар депутацију српску прими у Цариграду врло ласкаво и први услов његов ради помирења беше, да Срби поврате цариградској патријаршији све оне епархије, које је Душан завојевао у рату с Грцима и српској патријаршији присајединио. На овај услов српска депутација пристане без сваког даљег размишљања. И тако цариг. патријар, утврдив договор са срп. депутацијом, пошље своје посланике у Србију заједно са срп. депутацијом, којим у дужност стави, да, по долазку у Србију, скине проклетство цар. патријара са српског народа, цара и цркве. Овај закључени уговор међу депутацијом српском и царигу. патријаром, усљед којег су и посланици грчки у Србију дошли, не изврши се одма, већ протезаше се дуго време — неизвесно због каких узрока. Истина, у почетку 1371 год. Мир беше објављен, али ипак на тај ма остане још не возобновљен и новим пријатељством утврђен. Јер у тој години (1371) погине Угљеша у војни с Турцима, који је и највише желио мира с патријарком цариградским; а и брат његов краљ Вукашин буде убијен у бегству његовим слугом Н. Арсенојевићем,[1]) и као што је било природно мислити, патријар српски, без ичијег је знања, и послана депутација српска у Цариград патријару, — ползујући се државним безвластијем одкаже услове, који су уговорени са царигр. патријаром без његовог саизволења, т. ј. он нехтеде уступити царигр. патријаршији тражење од стране цар. патријара епархије. Те тако

[1]) Срп. нар. истор. 89.

распра међу представницима срп. и грч. цркве продужи се и даље.

У то време и Грчка држава стајаше у врло незгодном положају и одвећ у хрђавом стању; јер Турци, које је дозвао Јован Катакузен из Азије, беху се осилили јако у грчком царству и постали врло опасни за грч. народ и државу. Да би пак ову опасност, која јако грози од стране Азијатских дивљака — Турака, одклонио од своје државе, грчки император Јован Палеолог пошље своју депутацију срп. царици Јелисавети, да закључи шњоме међусобни сајуз против општег непријатеља — Турака. На челу ове депутације беше имено тај патријар цариградски Калист I који је пређе анатемисао срп. народ, цара, цркву и државу. — Срби су се јако обрадовали овом случају: прво због тога, што су и сами имали потребу за такав сајуз против Турака, који и њима угрожавају с опасношћу, па с тога и њима такав сајуз беше од лепе користи; а друго што су се надали, да ће доћи се овом приликом моћи измирити с цариград. црквом и њеним представником. Али на несрећу ни једна нада не могаше се остварити; једна изненадна смрт постиже грчку депутацију у Србији. — Грци, због оваквог изненадног случаја, држаху, да су Срби зацело отровали чланове грчке депутације, те се с тога изроди распра међу Србима и Грцима и постану гори непријатељ једни другим, него што су икад пређе били. — О овој депутацији грчкој находи се неколико, премда доста невероватних, речи у житију преподобног Максима Кавсокаловскаго, које веле: „у то време радови српске цркве нахођаху се у тако хрђавом стању, да је цркви преко потребна била васионска глава; с тога по вољи цара тадашњег свети патријар Калист крене се у Србију са многим клиром“[1]) Ми находимо, да је ова записка неистинита за то, што нигди у историји неналазимо сведочбе, да је се срп. црква у то време находила у хрђавом стању; а напротив историја нам сведочи, да је Грчка била у опасности,

[1]) Атон. Патерик издање 3. част I стр. 320.

и да сам император грчки беше принуђен молити Србе за сајуз противу општег непријатеља — Турака.[1])

Несрећна за Србе беше година — смрти Душанове; још несрећнија беше, када Вукашин погуби Уроша; а најнесрећнији за српство беше тај тренутак, када силна срп. војска — *цвет српства*, коју предвођаше краљ Вукашин, изгибе на реци Марици од азијаских зверова — Турака. —

После жестоког пораза срп. војске на реци Марици и после смрти краља Вукашина, српски народ, после дугог колебања, изабере за свога владара Лазара Грбљановића, кнеза Мачванског и Сремског. Овај схромни владар почне се ревносно заузимати да у ред доведе грађанска и црквена дела у Србији. У њему се појави жеља, да се српска и грчка црква измире и њени представитељи да убудуће у љубави живе Ову мисао побудио је у њему некакав старац Исаија,[2]) којег је, као побожног и смиреног старца јако тиштало на срцу та

[1]) Да ли су заиста биле две депутације или једна, ми то неможемо на верно знати; јер немамо о томе довољних и јасних факата. Врло је могуће, да су баш биле две депутације, а то нам сведочи и сам ход ствари и хронологијски поредак. И тако, без сваке сумње грчка депутација при Угљешу, која је са српском депутацијом — коју је Угљеша послао — дошла у Србију, мора се узети да је то била прва депутација грчка; а ова, о којој се говори, да је импер. грчки послао царици Јелесавети у којој беше Калист патријар — и која је изненада у Србији умрла — мора бити друга грчка депутација. Према овоме ми неможемо допустити, да је једна иста депутација грчка била и при Угљешу и при Јелисавети, тим пре што је депутација, при Јелисавети, чим је у Србију дошла у једанпут помрла, а депутација, која је била при Угљешу находила је се у Срба неколико година, очекујући потпуног закључења мира међу Србима и Грцима, и тек изчезава из Србије после смрти Угљеша; а после неколико месеци долази у Србију друга депутација од стране императора грчког к Јелисавети царици, као што смо видели, ради закључења сајуза са Србима против Турака.

[2]) Сигурно ће бити онај исти старац, који је извесан због превода дела Д. Ареопагита. — Види Румјанскій Музеј — Востокова № 93 стр. 161.

анатема, која је лежала на срп. народу. С тога се он и реши, да мâ на каки начин измири завађене представитеље српске и грчке цркве и да скине са срп. народа и цркве његове анатему, коју је цариград. патријар још за време цара Душана набацио. С овом срећном и скромном жељом и јави се Исаија цару Лазару, који му даде тврду реч, да ће на том радити, само захте од старца Исаије, да овај склони на помирење и срп. патријара. Старац Исаија прими се те улоге и одма отиде уговарати патријара српског Савву. IV Пошто Исајија — „Едва умоли его“ вели летопис, патријар пристаде да се помири са цариград. патријом. Те тако цар Лазар у договору са патријаром изберу у депутацију реченог старца Исанију и пошљу га у цариград к патријару[1]) давши му пуномоћије од стране државе и цркве српске да се мâ на каки начин измири са цариград. патријаром и великом црквом. Пошто је срп. депутација стигла у Цариград и патријару јавила се за што је дошла — патријар обузетом радошћу прими их с највећим пријатељством и гостољубљем; а на предлог њихов одма изјави, да и сам жели бити у миру и љубави са срп. народом и његовим царем и духовенством: „И патрїархъ вчинта имъ молитвꙋ разрѣшителнꙋ: И благослокише и простише всѧ перквїѧ бывшїи и по нихъ живꙋщїѧ, цареи, патрїархе, архиепископе, ѥпископе и весь скꙋпетически и иночески чинъ и всѣ православнѣ христїане вскоего пола: ꙋсопшихъ и живꙋщихъ.[2]) Мудри старац Исанија не само да је умео измирити завађени народ и њихове црквене представитеље, већ је још склонио и патријара цариградског, да призна српског патријара за независног и самосталног у његовом праву и достојанству.[3]) — И тако године 1375 цариг. па-

[1]) И тако ѵестни старецъ и проѵ. по сѣкꙋ пꙋти и прїиде ко скатꙋю Горꙋ атонскꙋю; и одтꙋда к'ѣхаше со собою прѣѵестнѣйшаго протꙋ Ѳеофана, скатыя горы, и два ꙋченика его со собою: Силвестра и Инфонта и старца ѵесьма Никодима и отꙋда плаше къ кораблꙋ и оплыше къ Константинꙋполю и придоша ко Цариградꙋ. — Гласн. IV, к. 254 стр.

[2]) Тамо стр. 255.

[3]) И не токмо полꙋчише само прощенїе, но испросише патрїарха быти к народѣ сербскомꙋ, ꙋкоже и проꙋих патрїарсѣхъ к селенски — тамо стр. 255.

тријар пошље своје људе, свешт. Матију и јером. Мојсеја, заједно са Исаијом у Србију „ради большаго вероватїа“ да се скине анатема с народа српског, коју беше набацио цар. патријар Калиста. Он тада пошље од своје стране написану грамоту, у којој јавља целом народу српску да је скинуо, бачену на њих анатему и шаље свети свој благослов свом народу, са особитом жељом, да убудуће живе у слози и хришћанској љубави. У истој грамоти изразио је се он да признаје срп. патријара за дјејствителног у том праву и достојанству у каквом се и пређе находио.[1])

Сад пораћа се питање: каким начином цариг. патријар сада тако олако саглашава се на мирење са срп. црквом, без икаквог требовања, кад то пређе патријари нехтедоше учинити, већ напротив полагаше велико право на српску цркву и ревносно га заштићаваше? — Овако изненадно и превелико уступање цариг. патријара јесте заиста чудновато, и оно се може објаснити сасвим иностраним узроцима. Ево како се та ствар објашњава: Грци, претешњавајући Србе посредством Турске силе, увидише, да су се Турци на толико осилили, да више грозе својом силом и самим њима, него ли Србима. Јер већ Турци беху овладали неким грчким предјелима и утврдили своју престолницу у Једрену, одакле су почели претешњавати и Грке. Грци су такође и то увидили, да Турци побеђене народе силом обраћају у мухамеданство, а у противном случају муче, туку па често и убијаху. Све су ове пакости и злобе Турци чинила пред очима цариг. патријара, којем су такође претили, да ће му се освети и заиста он предчуствоваше, да ће таква несрећна судба постићи и житеље цариградске, ако Турци завладају Цариградом. — Ето, каке су околности натерале цариг. патријара Филотеја,

[1]) Ист. слав. срп. народа — М. Видаковића II, стр. 83—84. — Подробнијег извешћа о расприи и мирењу Срба са Грцима може се наћи у грч. званичним актама, а тако исто и неке грамоте налазе се у „Acta-ма Konstat. Patric.“ издање Миклошића у Бечу № 300—301 и 303.

да се на први предлог старца Исаија, без икаквог устезања и истраживања, помири са срп. патријаром, и царем и целим народом, и да призна срп. светитеља у његовом праву и достојанству. Патријар цариградски имађаше велику наду на Србе, па с тога се и измири с њима. Он је имао тврду наду, да ће Срби, као верна чеда православне цркве, ревносно и јуначки заступати православну Христову веру од мухамеданаца. И заиста патријар у нади својој није се преварио; јер Срби заступаху и бранаху веру православну до посљедње капи крви. Срби у борби с Турцима вазда говораху „за крст частни и веру православну.“ — Овим речима позиваху кнежеви и краљеви свој народ у рат против иновераца и српских диндушмана. Исто тако с овим речима српски полководци побуђаваше и храбриште своје војнике у ватри највеће сече и пуцњаве. — Из свега реченог дакле види се, да су се Грци, због опасности у којој се находиште, помирили са Србима с том надом, да их ови посљедњи заштиту и одбране од Турака, који их жестоко у то време претешњаваху. Цариград. патријари, пошто су са Србима мир закључили, нису више мешали се у дела срп. цркве, нити су узнемиравали њене представнике. Овај закључени мир међу великом и српском црквом трајаше дуго и њини представници живљаху у великој љубави све дотле, док Турци нису коначно покорили и Србију и Грчку. После ове несрећне катастрофе српско-грчке настаје опет време злобе, зависти, себичности и интригашлука од стране цариград. патријара на срп. цркву и пањкања против патријара српског код правителства турског, с цељу да постигне то што су толико година тражили од Срба и српске цркве, као што су и постигли своју гнусну намеру, што ћемо се из посљедујућег уверити. . . . . (НАСТАВИЋЕ СЕ).

Путничке слике ваљевског округа.

(НАСТАВАК.)

Од југозападне и западне стране окружују га прекрасна висока брдашца, која га од тих страна сасвим заклањају, те се невиди

никако докле се год човек не спушти, за не колико корачаји, над сам тај полуострв. Више ових доста високих брдашаца подиже се гордо венац *Главица*, која иде право од југа к сјеверу, на којој је село *Скобаљ*. На овом полуострву био је стари монастир, од кога и данас стоји часна трпеза са неколихо старих гробова из 16, 17, и 18 века. Диван је и прекрасан простор овај, ког од места некадашњег манастира па за једно 5. хвати, облива са три стране Колубара, те од бившег монастира па до подножја брдашца биће до једно 15 хв. на запад. Даље к југу има нешто равнице око Колубаре; но је она много ниња и једва се над водом колубарином за један хват узвишује, а од сјевера и нема никакве равнице, но је велика стрменитост. Чудно је и дивно место ово, на ком је некада лежао св. храм, око кога су сахрањивани тадашњи његови парохијани. Још је чудноватији жупни ваздух, који је само ту и на том месту, а већ за неколико хвати царује сасвим друго, тако да се изразимо, поднебије. Његовом положају и ваздуху неможе се човек надивити и начудити, а он је онај исти, који и у осталих места прастарих Срба, на којима они подизаше своје светиње и сахрањиваше своје помрле. Зајиста ништа красније, ништа дивније, тајанственије, тишије неможе ни бити, као ни приличније на овој земљи за такве потребе људске, но што су места, која бираху наши прапраочеви и прађедови. Рекосмо до 5. хвати даљине од бив. св. храма протиче Колубара, као знак и суштаствени услов, без кога наши прапрађедови и прапраочеви неподизаше ни своје свете храмове, нити оснивраху вечне домове за своје помрле и вечно спавајуће. У самом овом дивном и прекрасном месташцу, зараслом у сам чечер и андрак висок и густ, да се проћи не може, нађосмо три стара гроба, и то два од сјеверне стране бив: монастира, а један од јужне. Можда их и више има, али се није могло никако даље и сво месташце прећи и разгледати. Оба она са сјеверне стране покривени су дугим доста широким, но до $^1/_2$ стопе танким поклопницама, лепо изтесаним од белутка камена. Онај од јужне стране, осим поклопнице, имао је и доста висок, но танак, биљег од истог камена, што је показивало знак слабости и изумирања српске силе, славе, богатства и просвете. Прва два бејаху из 17 века, а трећи је из свршетка овога, или почетка 18 века. На угледном биљегу стајао је и крст, но не онако дивно и великоленно изрезан, као што су стари крстови српски из ранијих векова, него је само онако урезан у овај биљег, па и изгледина му показиваше сиротињу, невештину, јад и чамер. Он изгледа као први цртежи почетника цртања спрам цртежа правих вештака.

да се на први предлог старца Исаија, без икаквог устезања и истраживања, помири са срп. патријаром, и царем и целим народом, и да призна срп. светитеља у његовом праву и достојанству. Патријар цариградски имађаше велику наду на Србе, па с тога се и измири с њима. Он је имао тврду наду, да ће Срби, као верна чеда православне цркве, ревносно и јуначки заступати православну Христову веру од мухамеданаца. И заиста патријар у нади својој није се преварио; јер Срби заступаху и бранаху веру православну до посљедње капи крви. Срби у борби с Турцима вазда говораху „за крст частни и веру православну.“ — Овим речима позиваху кнежеви и краљеви свој народ у рат против иновераца и српских диндушмана. Исто тако с овим речима српски полководци побуђаваше и храбриште своје војнике у ватри највеће сече и пуцњаве. — Из свега реченог дакле види се, да су се Грци, због опасности у којој се находиште, помирили са Србима с том надом, да их ови посљедњи заштиту и одбране од Турака, који их жестоко у то време претешњаваху. Цариград. патријари, пошто су са Србима мир закључили, нису више мешали се у дела срп. цркве, нити су узнемиравали њене представнике. Овај закључени мир међу великом и српском црквом трајаше дуго и њини представници живљаху у великој љубави све дотле, док Турци нису коначно покорили и Србију и Грчку. После ове несрећне катастрофе српско-грчке настаје опет време злобе, зависти, себичности и интригашлука од стране цариград. патријара на срп. цркву и пањкања против патријара српског код правителства турског, с цељу да постигне то што су толико година тражили од Срба и српске цркве, као што су и постигли своју гнусну намеру, што ћемо се из посљедујућег уверити. . . . . (НАСТАВИЋЕ СЕ).

Путничке слике ваљевског округа.

(НАСТАВАК.)

Од југозападне и западне стране окружују га прекрасна висока брдашца, која га од тих страна сасвим заклањају, те се невиди

никако докле се год човек не спушти, за не колико корачаји, над сам тај полуострв. Више ових доста високих брдашаца подиже се гордо венац *Главица*, која иде право од југа к сјеверу, на којој је село *Скобаљ*. На овом полуострву био је стари монастир, од кога и данас стоји часна трпеза са неколихо старих гробова из 16, 17, и 18 века. Диван је и прекрасан простор овај, ког од места некадашњег манастира па за једно 5. хвати, облива са три стране Колубара, те од бившег монастира па до подножја брдашца биће до једно 15 хв. на запад. Даље к југу има нешто равнице око Колубаре; но је она много нижа и једва се над водом колубарином за један хват узвишује, а од сјевера и нема никакве равнице, но је велика стрменитост. Чудно је и дивно место ово, на ком је некада лежао св. храм, око кога су сахрањивани тадашњи његови парохијани. Још је чудноватији жупни ваздух, који је само ту и на том месту, а већ за неколико хвати царује сасвим друго, тако да се изразимо, поднебије. Његовом положају и ваздуху неможе се човек надивити и начудити, а он је онај исти, који и у осталих места прастарих Срба, на којима они подизаше своје светиње и сахрањиваше своје помрле. Заиста ништа красније, ништа дивније, тајанственије, тишије неможе ни бити, као ни приличније на овој земљи за такве потребе људске, но што су места, која бираху наши прапрачеви и прађедови. Рекосмо до 5. хвати даљине од бив. св. храма протиче Колубара, као знак и суштаственн услов, без кога наши прапрађедови и прапрачеви неподизаше ни своје свете храмове, нити оснивааху вечне домове за своје помрле и вечно спавајуће. У самом овом дивном и прекрасном месташцу, зараслом у сам чечер и андрак висок и густ, да се проћи не може, нађосмо три стара гроба, и то два од сјеверне стране бив. монастира, а један од јужне. Можда их и више има, али се није могло никако даље и сво месташце прећи и разгледати. Оба она са сјеверне стране покривени су дугим доста широким, но до $^1/_2$ стопе танким поклопницама, лепо изтесаним од белутка камена. Онај од јужне стране, осим поклопнице, имао је и доста висок, но танак, биљег од истог камена, што је показивало знак слабости и изумирања српске силе, славе, богатства и просвете. Прва два бејаху из 17 века, а трећи је из свршетка овога, или почетка 18 века. На угледном биљегу стајао је и крст, но не онако дивно и великолепно изрезан, као што су стари крстови српски из ранијих векова, него је само онако урезан у овај биљег, па и изгледина му показиваше сиротињу, невештину, јад и чамер. Он изгледа као први цртежи почетника цртања спрам цртежа правих вештака.

па лепо и прекрасно „*а*“ на опет и на једној граничци крстић. Иза ове граничце, а скоро баш на среди, Јужно с краја стоји чисто и прекрасно писмо „*Ф.*“ Иза овог иде опет граничца нека и на њој крстић мали. Даље близу десног краја стоји прекрасно писмо „*П*“. Иза њега је опет на граничци крстић мали, а иза ове стоји сасвим избрисано писмо „*и*“ које држи отац Која да је у црквн. славенска „*ѳ.*“ Но пошто нисам о томе уверен, ја сам га и изоставио, и нисам га ставио и написао овде. Тако дакле овај други надпис показује + АФП“ 158 хиљаду пет стотина још неку годину, ваљда кад је овај прастари споменик узет за часну трпезу. Други пак надпис славен. писменима написан ево значи ово:

(1) ~ ДЦ ~ Д ~ (2) ~ ВСЄКЛД . . . ФЛІУ (3) ~ ѿ РЦЦА(ЄТЬ) С(Є) ~ К ~ (4) ~ ѿ АРМЛСН(СКС) (5) ~ ПОГАНХ ѿ ЄРН (6) СѪ ѿ РИКШѪУНН (СЄ) (7) (ѿ) ЄКО(ЄН)

Или другим писменима изоставивши оно у првој врсти „*Д*“ и „*Ц*,“ као и другу врсту, од ова почевши од треће врсте излази ово: „Свевлад 511. (ваљда године, па опет додато 90.) одриче се од своје од ариманске погане од јереси одрекшуји се од своје“ и тако даље шта је и како било незнамо. Е, па сад шта ћемо и како ћемо? Одкуд та збрка и тај хаос у писменима и надписима на једном и истом камену, на једном и истом споменику? шта је то, како је, од куд је питање млоги, а и у нас се самих раља баш то исто питање? Прво и прво ваља нам испитати причу народну шта и како она зна о овој ствари. Друго ваља нам испитати о месности ове ствари, и треће ваља да испитамо и сами тај споменик колико се год више може. Што се тиче првог питања ево нам одговара народна прича на њ као што нам причаше најстарији за сада Скобаљац Ива Сремчевић од својих 80 год. а и народ у Кључу код кулина кључких. „Био је веле, један велики монастир у Борку, у коме су се по једнима калуђери намложили, па немогући више живити заједно, неколико њих, и на број *четири*, побегну из тог борачког манастира и настане се овде те направе овај манастир, једни веле од дрвета, а други опет кажу од камена. Други опет причају: да су ови калуђери притешњавани од потурица оставили борачки манастир и овде настанили се и направили дрвени. Трећи опет, да су из борачког дошли, пошто је овај порушен и спаљен од потурица и правих Турака, а четврти кажу: да су од некуда бегајући, од насиља турског, дошли и овде направили дрвени манастир. Само један каже да је био зидан, а сви остали кажу да је био дрвен. У броју да је било четири калуђери сви се и свуда слажу, као и да су под оним тамо поклопни-

цама сахрањени, које видесмо у башчи Ненадовој. Тако исто сви се слажу: да су сва четири та калуђера посекли Турци код хана, који је био одма јужно за 20 хвати на једном брдашцу пред Ненадовом башчом. А тај хан спалио је веле Карађорђе у своме устанку. Овај је монастир трајао и служио све до пред устанак Карађорђев. Кад су га Турци спалили дрвени дувари његови од дебелих растових балвана стојали су онако огорели и спаљени све док није Карађорђе пропао 1813 год. Баш пред устанак књаза Милоша један спахија из Уба, а по имену Али-ага, заповеди народу, да му те дуваре, од разрушеног манастира, довуку кући, те да од њих направи неке зграде; јер су му се ови дуварови, веле, одвећ допали. Народ је то морао учинити, па чим су ти дуварови увежени у тога Турчина, или боље те потурице, двор, одма му све у кући занемогне. Он и неосврћући се на то почне градити неке зграде, ама му све у кући занеми и онеми, те он видевши беду од те светиње заповеди: да се одма врате ти дувари и наместе онако исто како су и стојали на овом месту; народ тако и учини и ти су дуварн, сви признају, иструлили и до скора се повлачили по овом месту, које су они из уважења заградили да нејде по њему марва да га не гази и да га не скврњави. Од тог се доба тај монастир није понављао, но они сваког св. Аранђета излазе ту и свете водицу, а и онако кад немају доста кише моле се богу ту да је буде, или кад је имају сувише, да престане. Онај један што причаше: да је монастир био зидан рече: да су га Турци разрушили пре Карађорђевог времена, па је народ по устанку Карађорђевом за време слободе, на развалинама оног зиданог, подигао дрвени, који је разрушен кад су Турци на ново завладали Србијом по паду Карађорђевом. И он тврђаше: да су дувари његови пошени у Уб и то онако то и оном истом Турчину за кога и горњи причаху. Дакле се сви и свуда слажу: да су оне четири поклопнице на гробовима четири калуђера које су Турци посекли; но само једни кажу: да је то било пред устанак Карађорђев, а други опет: да је по паду овога. Ово је прво.

Друго што се околне месности тиче прича се ово: да је цео венац планински, који се Главица зове, и на ком је сада протегнуто мало село Скобаљ, била некада велика, богата и знатна варош. Ова је варош била велика и лепа, са млогим црквама и монастирима начичкана, и била је некога цара, који је владао свим светом. Овај је цар имао некаквог свог војводу, коме неки хоће да је име Владан, неки Рајко, неки опет Силан, а неки чак даље иду па незнају му право име;

него га зову „Одметник царев.“ Овом војводи, тај цар, што је владао целим светом, даде овај крај овуда и сву Србију данашњу, Босну и Ерцеговину, да над овим земљама господари; но да се покорава цару и његовој заповести. Али овај безимени, и са поменутим разним именима, власник, чим се дочена славе и силе одма се одметне од цара, а цар чувши то пође на њ с војском, а војвода опет изађе са својом, сукобе се на месту где је данашњи *Скобаљ*; те се то место тако и прозове отуда. Они се побију на међи Скобаља и Борка, те се то место тако и прозове, на коме је данашњи Борак. Цар надбије свог војводу, ухвати га, а овај вешт некако измоли милост и баци кривицу на другог. Од то доба прозове се *Борак*, који се и данас тако зове, а на место разрушене вароши насели се село Скобаљ, од скобљених двеју војска; и то је место тада тај цар проклео, да у њему не може никада бити више од 30 пореских глава, колико је тисућа војника његових пало. Тако и кмет Иво држи, те што је нарастао број сада до 38 пор. глава, то ће вели бити велики неки помор. Тако је то бивало од вајкада, да пређе преко 30 пор. глава но после тога удари помор па смањи страшно млого. Ово је друго, а да је зајиста тако и дан данашњи ископавају на целоме венцу Главице разне старе ствари, као: стреле, копља, новце, судове, неке крбањке, неке лонце, зидине и т. д. На молбу моју, да ми ма и једну од тих стварчица покажу не хтеде ни један да то учини, те их тако и невидох.

Треће је што се самог овог споменика тиче, и то кад се пажљиво прегледа, онда се види: да је ова садања и бивша часна трпеза само одломак од неког већег каменог споменика, као што се то види на његовом источном окрајку и первазу овога. Друго он је зајиста тврди белутак, а таквог камена неналази се нигде овде близу у околини. Истина је у свему скоро раван оним поклопницима, или надгробним плочама, а и оном биљегу, али се и на овима познаје да и сами нису отесани рад ове цели, коју сада врше, него су такође неки одломци од већих неких ствари. Осим овог: под часном овом трпезом, стуб је од сасвим другог камена. Он је, као и оне четири поклопнице у ненадавој башчи, од црвеног пешчаника, који је млого мекши од овог белутка. А да је природно и да се по себи разуме, да је обично стуб од једног камена са часном трпезом, или бар, ако не то, он треба да је од тврђег, а не никад од слабијег, јер држи терет на себи, то ће свако признати; па из свега овог јасно излази, да је ова садања часна трпеза само пребијен већи неки споменик, и да је овај одломак од тога узет

за часну трпесу због сиротиње, оскудице и нужде какве. Да је то била сасвим друга ствар и за друге цели направљен па је само у нужди и узеше за часну трпезу због сиротиње, оскудице и нужде какве а стуб онај под њом такође узеше од другог неког споменика; о томе не може бити никакве сумње. Једино је што би се могло рећи, а то је, да ли је могућа таква сиротиња у време оно да је била, које показује онај славенски надпис, ако је верно написано оно што је се хтело? Је ли заиста могуће, да какав народ за тако кратко време, од своје државне и политичне пропасти тако осиромаши и у такво ужасно и чемерно ропство падне, као што су Срби у то доба, те да и за најсветије своје ствари лупа којекакве старе критије и да их сам неможе и несме нове да набави, уради и на своје место довезе? Ово је питање заиста тугаљиво, и на њ се неморе тако лако одговорити, као што се чини и представља. Нарочито је тим теже, кад се зна: да је Србија предана под извесним уговорима год: 1459 под Михаилом Абогојевићем последњим деспотом српским. Дакле за тако кратко време од свонх 130 и неколико год. није могуће да су Турци тако глупи и непрактични били да толика тирјанства чине Србима као својој добровољној рају. Осим овог тим и то излази за не: што је српска црквена управа пропала тек 1775 год. кад је српски патријархат дат под аренду Самујлу Цариград адском патријару за 40.000 кеса кара-гроша годишње, што износи око 200.000 гроша у дан; новцу: дакле није могуће и с те стране да је то тако било, да је само још на 100 год доцнија год. означена, онда би ми то питање без дугог затезања решили. Тако изгледа на први поглед та ствар, али кад се зна извесно, да је Махмут, брат предатог Мађарима Михајила Абогојевића, још 1458 год. прошао сву Србију данашњу са мачем и огњем, и да је дошао до Митровице, прешао у Срем па и овај попалио, као и Митровицу, и да је коначно сва земља ова с концем 1459 год. опустошена и утамањена, и да је много стотина хиљада Срба одведено у ропство и насељено и око Цариграда и М. Азији, онда нам ова ствар неможе бити тако замршена и заплетена. Тако исто кад се узму оне ужасне борбе, пошто Турци завладаше већ земљом, кад се узму покушаји српских деспота, у српским земљама у Аустријској Србији, да опет завладају овим крајем, као што је и успео деспот Стеван Бранковић за пуне две године, па опет протеран од стране Турака и т. д. и напослетку, кад се узму још и грдни и ужасни ратови, од коначне пропасти српске, па до ослобођења под кнезом Милошем, е, онда држимо да нема никог коме неби била ова ствар поњатна. Та, кад су могли 80.000 душа убити под бегством

патријара Арсенија IV Јовановића, па кад су могли и наше митрополите и владике вешати, као што је био случај са митрополитом Самоковским у правој Србији Евтимином, и кад су могли турчити патријаре наше, као што је са подметнутим Србима познатим грком Калиником патријархом; онда је заиста могуће да тако осиромаши овај крај те да узме за највећу светињу свију готов и отесан камен. Осим овог народна прича јасно казује свију и свакога, да су калуђери гоњени од Турака овде се настанили и монастир подигли, и да су иста сва четири калуђера побили и изсекли Турци. Дакле смо сад са овим на чисто, а имено, да је овај монастир постао у најгрђе и најгоре доба за србина 158 8 или 9 или неке године, да су га основали калуђери, који су по већини приповедача гоњени од Турака пак и погубљени од ових, а по мањињи опет да су се населили из манастира борачког, у ком су се били намложили. Свакојако је да су од нужде дошли и овде основали ову свету обитељ. Друго би питање било, да лису и на развалинама каквог старог зиданог монастира подигли древни? и ми би претпоставили само да је до 158 и неке год. заиста био монастир неки, који је порушен, па су калуђери на развалинама овога подигли овај древни признавајући до душе у исто време да и ако смо мало копали и чепркали, али нигде ненађосмо ни трага ни гласа од развалина каквих. Једино је што нас на то наводи то што је ово месташце после брегова више њега и све околине, обале Колубарине, најузвишеније, и што је морало таквим од каквих грдних развалина, а не природом, постати. Осим овог прича оног једнога да је био пре зидан монастир, па тек овај древни, да су калуђери на његовом месту подигли и т. д. држимо, нетреба да остане без икакве пажње. Но била ствар та како му драго, било на развалинама каквим или и на *здравици* и целици да је доцније подигнут древен монастир, нама је за сада, по невољи, свеједно. Главно је што смо са самим монастиром бившим на чисто. Сад што се тиче самог натписа оног мешаног са латиницом и елинским писменима, ту бих се до душе могли задржати, а и млоги би држали ту ствар за чудновату и држаће је док се невиди ово, 1. Да су стари Славени писали своје речи латинским и елинским писменима сведочи нам и сам монах Храбар, који је живио у X веку по Христу и који вели: **„Прѣжде оубо словѣне не имѣхж книгъ, нж чрьтами и рѣзами чьтжж и гатаахж погани сжщѣ, кръстившесѧ са, Римьскими и Грѣцкыми писмены пжждахж рѣчь кѣзь оустроѥнина.“**

(наставиће се.)

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 31 Јула 1875.

Број 27	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

О одношаима српске цркве наспрам цркве цариградске, од првих времена њенога бића, па до данас.

(НАСТАВАК).

III

Турци покоравају српски и грчки народ. — Одношаји патријара (српског и цариградског) у време њихове подчињености Турцима. — Гадне клевете цариг. патријара код турског правителства против српског патријара и његове патријаршије. — Сеоба Срба у Аустрију под патријаром Арсенијем III. — Узрок те сеобе. — Грчки јепископ Калиник — доцније патријар српски. —

Пошто се Турци утврде у Европи, тада почну јако грозити својом дивљачком силом свима хришћанским народима. Пре свега они покоре краљевство бугарско у 1375 г. као најближе и најслабије, а после овога на реду беше српско царство, на које одма и ударе са силном дивљом ордом. Срп. цар Лазар, опази да је тада неспреман за такав велики бој и да му с тога прети велика опасност, зато нађе за умесно да се на први мâ с Турцима измири, које и учини. Али доцније у 1389 г. Турци опет на ново навале на србију

још са много већом силом и на пољу косову ударе на српску војску, где слава српска помркне и сва ова војска изгине, а српско царство и српски народ падне у руке тиранске. — Ову превелику несрећу, која постизаше србе, гледаху Грци и њихов цар са неким злобним осмејком заборавив да „мечка игра пред комшијином кућом, пак ће доћи и пред њихову кућу.“ И заиста, ако се игди може ова пословица употребити то јој у овом случају треба уступити прво место. Јер Турци, чим покоришe Србе, чему се грци радоваху, и ослободивши се од два јака своја непријатеља Бугара и Срба, одма ударе са свом својом снагом на Грке и кроз кратко време покоре све грчке предјеле; а 1453 освоје и престоницу грчког императора и васионског патријара — *Цариград*.

Кад су Турци покорили Србију, они признаду српског патријара у Пећи и даду му право да управља српском патријаршијом независно од царигр. патријара, и јако, после овога патријари (српски и цариградски) живљаху у миру и хришћанској љубави; но чим су Турци завладали Цариградом и грчком патријаршијом, а и цариград. патријар остане под заштитом турскога Султана; то се тај час појаве код правителства турског и сплетке на срп. патријара. Царигр. патријар, желећи да подчини под своју власт срп. цркву, почне код Султана клеветати против срп. патријара и јако га опадати. Свети васионски отац доказиваше Султану, да он само тада може потпуно подчинити балканске хришћане, ако сви буду зависили од једне црквене главе и то од престонице великог падиште т. је од царигр. патријара. И заиста жеља царигр. патријара буде увенчана успехом; јер не само што је наскоро пала под зависност цар. патријара српска патријаршија, него је још одма уништена и независност бугарске цркве, коју и данас, на очиглед деветнајстог века, грчки фанариоти тако немило тлаче и угњетавају, да је и самим бугарским непријатељима Турцима додијало гледати, и пробудило жељу да Бугаре једном ослободе испод црквено-грчког

ига и несправедљивости васионског патријара, који се јако бори да одржи Бугарску цркву и даље под својом зависношћу, и најзад да би их одржао под својом влашћу баци на њих анатему и одлучење од велике православне цркве. —

Срп. грађанска историја на више места сведочи, да су срби вазда, при свакој даној прилици, трудили се да своју самосталност од турске самовоље и госпотства сачувају и одбране; али, на жалост, увек су у томе били несрећни. Због таке јаке српске заштите и њихове храбрости Турци одвећ омрзну на Србе. И најзад, кад се увериште, да Срби у свакој прилици гледе да се одтргну испод власти мусулмана, они реше да све србе утамане, како би им лакше после било хришћанима у Европи владати; јер, заиста, срби им сами и досаћиваху и често на њих нападаху едали би се каким год начином могли ослободити испод тирјанског ига, а други хришћани (Грци и Бугари) спокојно и мирно сношаху тај тежки гвоздени јарам турски... Српска црква наравно у то време беше у великој опасности; представиници њени морадоше се покоравати Турцима и њима у свему угађати само да би сачували самосталност срп. цркве; јер они знађаху шта би српство после трпило, кад би се уништила патријаршија, која је и била једина охрана срп. народа и на коју Грци гледаху са својим злобним и пакосним оком. Грци су, управо рећи, и били непријатељи срп. цркве, а не Турци. Они, не само, да су се мешали у дела срп. цркве и јавно исповедали, да желе подвргнути је под своју власт, него су, шта више, бургијали на све стране, да задобију и власт грађанску над србима. Тако, н. пр. видимо, да се јавља 1552 год. у србији некакав Грк Јаков, као срп. деспот.[1])

[1]) Повест. Срп. народа — Медаковића II, 219. Без сваке сумње ово је био какав фанарнот-монах, који имађаше намеру, да, ако је могуће, завлада србијом а затим да срп. патријаршију преда на управљење царигр. патријару. — Овај злоумишљај, на сваки начин, сварен је у кухњи царигр. патријаршије.

Срби пак, који су у то време на грке гледали, као на љуте непријатеље, нехтедоше примити тога самозванца за деспота, већ, напротив, хтедоше га убити; но он умакне и негде сакрије се испред српских очију. Овај поступак срба још већма разљути Грке и ови почну много жешће опадати их код Турака, па шта више и подстрекаваху Турке, да на Србе ударе већи терет и стегу као на непослушан и немиран народ. И заиста безсавесне интриге Грка противу Срба, пробуде код Турака много већу злобу и тиранију, те с тога срби и подносише велике неправде и угнетења од ових. Најзад србима, благодарећи једноверној пакосној браћи Грцима, није могуће било сносити такове грозне неправде са стране Турака те с тога морадоше оставити своја огњишта и преселити се, на позив аустриског императора Леополда у Аустрију. На врху ових бегунаца у Аустрију беше срп. патријар Арсеније III, који није могао више сносити гнусне интриге и опадања са стране свог „*во христје брата*“ цариг. патријара, због којих је посведневно стрепио од турске силе. Историја српска казује нам, да је се тада преселило из Пећи и других оближњих предела око 40.000 фамилија и настанило се у Срему, Банату и Бачкој, заузевши сву месност до саме мађарске престонице — Пеште. Патријар настани се у Сент-Андрији више Будима. Да наведемо о том сведочбе из српских летописа, којећеду нам у неколико разсветлити овај догађај.

„Ѳк. блаженный Чарноевич Арсеній, прича срп. летопис, који се находи у срп. манастиру Хиландару на атонској гори, „бѣ въ лѣто 1683 тогда Агарѧни безбожніи Амира Кезирѕ, Каспрѣла Мѣстафа Баша воздкигѕ великѣ брань съ Богомерскимѕ воинствомѕ своимѕ на Нѣмцы, страхаже ихъ ради на милостивое позываніе Леополда Цесарѧ, избѣжа съ многочисленимѕ народомѕ въ землю Ѵнгарскѣ 1690 лѣто“[1]).

Равенички летопис пространије и јасније о особи Срба у аустрију под патријаром Арсенијем III проповеда. Ево шта он вели:

[1]) Гласник књ. VI. стр. 45,

„Тогo пролѣта (1691 г.[1]) патрїархъ Арсенїе Черноевич из Печи дадеса бѣ̀ уз Дѫ̀навь за Немцемь, с неколико владика землѣ̀ сербскее, и иноци мнози ѿ сея предели, и народь сербски многь, мѫ̀жески поль и женски, дадошеса Бечу с патрїархом уз Дѫ̀навь за Немцемь. Тогда иноци манастира Раванице, казеше моци сватаго иже кь царя кнеза Лазара сербскаго, ѿ сватее ѡбители, храмь вознесенски, ѿ его саздання бисть и с прочими одичари црковни поидоше ѿ предели сея. Скѫ̀па с прочим народом дашаса Бечѫ̀ уз Дѫ̀нак за Немцем, ови на коних, иниже на колесницах, а иниже на ладїа, а ини пеши, уз Дѫ̀нак горе, и бисть намь путь хожденїа 40 днеи, и придохом градѫ̀, Бѫ̀димѫ̀, и кише Бѫ̀дима, вселихом са кь место у окото Сентандрея, ѡбретохом пристанище доброе. Тамо вселисм и патрїархь блаженнеишн, и владике, и иноци, и народ многь прїиде ѿ сербские землѣ̀. Тамш и моци сватагш иже кь царя кнеза Лазаря принесохом со собою, и малѫ̀ церковь коздвигохом, ѿ дрека, близ брега дѫ̀навскогь, и тамо пребикаху до мира уткрьжденнаго междѫ̀ цесаром и междѫ̀ Тѫ̀рци“..... О овој сеоби народа српског у Аустрију држимо да ће бити излишно више говорити када је ствар за свакога очита. Сматрамо само за нужно рећи коју реч о узроцима, који су принудили србе селити се из своје миле домовине у туђу земљу у наручја неједноплеменог и неједноверног њима народа.

Ми смо у врло кратким цртама обележили трудове чувених представника срп. цркве и државе, који извојеваше самосталност срп. цркве и државе и који, својом ревношћу и истинитом оданошћу ка православној цркви, истиснуше из своје средине папске легате и штетне по народ српски грчке фанариоте — свештенике, који досађиваху и цркви и народу српском. А тада, када је српска црква постигла цјел своју и почела се самостално под својим патријаром развијати,

[1]) Оза два летописа, као што видимо, неслажу се међусобом у годинама, али је то на сваки начин могло произићи погрешком пера преписчика „Гаваничког“ летописа.

наједанпут искрсну на пут њеном развићу и самосталном животу сасвим нешто друго, још много веће непријатељско начело: — ми овде разумевамо *Исламизам* са дивљим ентузијазмом његових следбеника и варварско обхођење Мухамедових обожатеља са њиховим побеђенима. После пада срп. царства под зависност Турску, развиће срп. цркве зависило је од уплива и одношаја Турака наспрам Срба и њихове државе и цркве. И без суврем[е]них историјских сведоџаба можемо сами себи представити како су се Турци односили наспрам срп. цркве и њених верних и истиних чеда у време њихове владе у Србији. — Позната општа насиља, која су чинили Турци свима народима, који су били под њиховом влашћу, дају нам довољно јамства да и срп. црква и народ српски нису били у томе срећнији од других народа, ако не беху још у многоме несрећније судбе, јер гвоздено иго поклоника л'жепророка давило је понајвише хришћанске душе верних Срба. Неки историци, као: граф Бранковић, г. Рајић и автор „Цареставника" цртају тадашње стање најцрњим бојама; они посматрају једнострано и цртају само насиља Турска[1]) а промашају сами повод тог жестоког насиља и угњетавања Срба од стране Турака. Те с тога они сеобу Срба под патријаром пећским Арсенијем III приписују жестоком и нечовечном опхођењу Турака са Србима и тешком њиховом јарму, којег Срби немогаху више сносити „патријаре и народ изволели бо паче, вели г. Рајић, Хришћанскому господару работати, нежели безбожному игу Турецкому подклонити вију."[2]) Господин Шафарик с друге тачке гледишта посматра ово дело, па с тога другчије и црта одношаје Турака наспрам Срба тога времена. Ево како он о томе говори: „Турски цареви, задовољни, што је се пређашња хришћанска влада уништила, што је нестало гордс аристокрације и што су се сви ујединили и Турској власти покорни, — непосјагаваху на унутарњи

[1]) Ист. Срба-Бранковића, књ. 5, ст. 1375 Рајића част IV ст. 101.
[2]) Рајић ч. II, стр. 258.

живот Хришћанских народа, т. ј. на њихову веру, закон, обичаје и морал, што састављ суштину унутарњег и фамилијарног живота народњег. Славенски језик тада беше код Срба не само црквеним — богослужебним, него, шта више, беше дипломатским језиком.[1]) И за ово г. Шафарик, као што се из историје његове можемо уверити, непротиворечи другим историјским датама, т. ј. он не одриче жестокост и грубост Турака и тешкоћу њиховог гвозденог јарма за Србе, а да само указује на светлу и прекрасну страну у овом мрачном периоду срп. народа. Истина и граф Бранковић и г. Рајић стање цркве српске и народа српског у првој епоци Турског господства сасвим иначе цртају у својим историјама. Они веле, да су заиста Турци првог столећа своје владе у Србији врло мирно и обазриво опходили се са срп. свештеницима и монасима, и шта више указивали им неко расположење и пошту, а нарочито срп. патријара поштовали и уважавали и наспрам њега односили се врло ласкаво и понизно. Они нису рушили цркве ни манастире, већ, шта више, многи су из средине њихове поклањали по нешто од свог иметка ради украшења цркава и манастира.[2]) С тога срп. манастири, ползујући се таком мирољубивошћу Турака, служаху у то време главним разсадником христове науке, а доцније пак, при неблагопријатним околностима — посљедним убјежиштем српске народности. Узрок овом дивном појаву првих векова Турске владе у Србији, по мнењу г. Шафарика, беше карактер тадашњих Турака, а по мнењу г. Ранке материјализам Турака; јер Турци, вели г. Ранке, нису због тога нагонили Србе да се Турче, што су им били потребни раденици, а не поклоници и обожатељи мухамеда. И заиста није нам могуће не сагласити се с мнењем г. Ранке; јер извесно је, да су Турци у време првог њиховог господства у Србији изјављивали жељу да се

[1]) Чтен. импер. обсу. истор. древ. словен. при москов универ. за 1846. г. № 3 22 стр.

[2]) Тамо. стр. 23.

српски представници потурче, али никад нису изјављивали жељу да се прост народ истурчи; јер су они тада добро знали, да кад би се сви истурчили они неби имали некакве користи после од њих — потурчењака, по томе што би и они задобили таково право, као што га имаћаху и Турци, па тада неби имало слугу, који би их ранили. С тога и вели Мурат II у једној свој прокламацији: „ја ћу подизати на барабар цркве и џамије у Србији и нека онај, који верује у Христа иде у цркву; а ко верује Мухамеда нека иде у џамију.“[1]) Овим је речима, по мнењу г. Рајића, Султан јако задобио к себи народ.

Овим добрим одношајима Турака наспрам Срба беху узрок срп. принцесе, које су биле жртве за своје отаџство и цркву своју, а наиме: Миленија, кћи цара Лазара и Марија, кћи Ђурђа бранковића деспота српског. Њиховим старањем о свом народу, отачаству и цркву, изходатајствована је код Султана та милост, коју уживаху Срби и црква српска у прво време. Оне су врло много судјеловале у добру срп. цркве и својом мнимом љубављу принуђаваху непријатеље срп. цркве — Султане, те их ови украшаваху својим даровима и обогаћаху непокретним имањем. Оне и ако су биле супруге нехришћана — Султана, ипак, као верна чеда православне цркве, вазда су биле одане истиној православној вери Хришћанској, а после смрти њиних мужева обе су завршиле свој тешки земаљски живот у манастирима српским у чину монахиња.[2])

Што су Турци променили своје добре одношаје наспрам подчињених, био је узрок њиховог кварења у моралу — који (кварење) насљедише у Европи од Грка. — Кад су пак Турци одржали у Европи толике славне побједе, завојевали многе плодоносне земље и најзад покорили једну од најбогатијих и најлепших престоница Европских — Константинопољ, — тада је било природно и очекивати разврат, разскошлук и

[1]) Гласн. 1847 г. стр. 146.

[2]) Глас. час. II. стр. 200. — Рајић ч. III. 322. стр.

неморалност од *азијатског* народа. Те тако кварење цариградских становника лочне се ширити врло брзо по свом организму турске владавине, да већ при крају XVI столећа (кварек) беше обухватио све предјеле и крајеве турске царевине.[1]) Према оваким околностима Србија мораде у то време подвргнути се свој тешкоћи турског ига, и Срби морадоше постати турска „раја," у пуном смислу ове речи.

До овог времена у Србији нахођаше се по неки потомак из лозе српских царева, који бар у неколико задржаваше право владавине над Србијом и према томе заштићаваше Србе од силних угњетача — Турака; а и сами Турци, док бише тиј срп. поглавари, несмедијаху олако насртати на несрећну њухову рају. С тога Турци реше, да ма на који начин истребе све оне Србе, који би могли бити глава Србији, и при самом крају поменутог века Турци постигну своју намеру и истребе не само потомке срп. царских породица, већ и свију других знаменитих српских фамилија, и народ српски остане тада, тако рећи, без главе.[2]) После такве грозне судбине народа сроског, која их у ово време постиже, народ окрене се тада јединственом луцу у Србији у кога још искру наде полагаше, — то беше Пећски патријар. На њега сав народ српски упрёо беше сад очи своје и од њега очекиваше заштите против грабљивих тирјана; и он заиста и постане глава срп. народа не само у религиозном, већ и политичком одношају. И због тога одношаји између њега и турског правитељства од овог времена постану неопходими и боље или више тачнији и опредјеленији, него што је то донде било.

Турци држећи се строго начела свога алкорана, пису се занимали са простим земљедјелским радом. Они су се стидили уопште сваког труда, а у исто време одаваху се тако великој раскоши, да су дотле дошли са својим разметањем, те многи од њих доцније неимадоше *насушнога хлеба.*

[1]) Obsers sur les Taves. фр. прево. II, с. 127.

[2]) Срб. ист. Бранковића. к. IX стр. 244. — Рајића част. III, 336. стр.

Тај део, који су они узимали од раје, и који им у пређашњем њиховом простом животу задовољаваше све потребе њихове, сад пак при оваком њиховом раскошном животу постаде врло мален и не пун. У овом критичком њиховом положају, Турци налажаху потпору у тој истој религији, која их је и довела до таквог жалосног стања; она им дозвољаваше отимати и грабити туђверне поданике. „*Угњетај их,*“ вели коран за неверне, „*док се год не умире и док неисплате одређене приреze.*“[1]) Султани пак, одупирујући се на ову изреку „алкорана“ почну обтерећавати бедну и несрећну „рају“ превеликим данцима и прирезима. — Акмед II заповеди да се купи арач од сваке душе мушког пола од 7. година до саме дубоке старости.[2]) Због овога се народ побуни и устане против својих глобација. Представник тадашњег срп. народа беше, као што смо рекли, патријар Пећски; дакле њему једином је и била дужност, да народ смири, на покорност принуди и на вољу тирјана њихових склони. Турци су пак и рачунали на патријара, ди ће он народ склонити на све што би они желили; као што је то радило у таким случајевима грчко духовенство; али се у томе јако преваре, јер је изишло са свим другчије: срп. патријари ни су били то што грчки фанариоти и потоме они немогаху и дјејствовати у корист пакосних и злих Турака а на штету и пропаст свеје духовне деце Срба. Ево како о том говори историк г. Ранке: „срп. патријари били су прави и истини заштитници свога народа и своје цркве пред лицем самога Султана, а међу тим патријари цариградски трудили су се само како би што више могли угодити вољи Султановој.[3]) С тога турска влада почне ненавидити срп. патријаре и одавати старешинство и важност већу грчким.[4]) Увидив то царигр. синод,

[1]) Вид. у Гамлора Statsverfassung 1, 332.
[2]) Ист. Срб. — Ранке 27 и 36. стр.
[3]) Тамо 36 стр.
[4]) Muradgea d' oh Tableau de l'empire o Homan. v. 1, p. 120. —

надајући се усљед тога постићи цјел своју, почне умножавати своје пређашње интриге и веће клевете на срп. патријаре и њихово духовенство, да би тим већма разјарили турску владу те да би ова још више омрзла на Србе и њиховог представника — патријара. Грци ово своје гадно дело дотле продужаваше, док већ напоследку није се преокренуло у јавно непријатељство и мржњу, што и беше узрок толиком приватном рушењу и опустошавању срп. цркава и поруге њених светиња, на шта се тако често и жале граф Бранковић и г. Рајић.[1]

(НАСТАВИЋЕ СЕ.)

Путничке слике ваљевског округа.

(НАСТАВАК.)

Тако дакле принуђени су били да пишу неправилно латинским и грчким писменима, што је овде одиста случај. Па не само то, него је славни и неумрли слависта професор на москов. универзитету г. Јосип Максимовић Баћански у свом путовању 1839 год. по славенским земљама најшао у Рајградској библиотеци, а у „Martyrologium Ordonis“ у латинском тексту писани латиницом и неколико писмена ст. славенски, или српски, и то у речи „латрїа а имено у „Atillo cultu qui grece „λατρια“ dicitur, latine uno vérbo dici... potest“ и т. д. — (Види Боаћ. о Присх. сл. пис. стр. 322, 323, и 24.) Овај је Орданис писан готово равно на 50 година пре наше азбуке, која је постала по неким 855 год. а по неким 862 по хр. Како је дакле то могло бити да наша писмена стоје у латиници пре постанка њихова, и да су унешена у чисто латинску ствар. Тако је наш музеј, преко мене, добавио једну стару књигу из Праве Србије, у коју је писац у сред слав. писменима писаног текста уплео своју глаголску азбуку и њима неколико врсти написао, па сетивши се, да пише кирилловскима а не глаголским, писменима овим и продужио и свршио сву књигу. Г. Шафарик, као тадањи библиотекар и чувар народњег музеја, обећао нам је био, да ће нам дати да тај текст испишемо из поменуте књиге, но доцније, кад смо хтели навести га овде, одступио је од својега обећања и са неких, њему

[1]) Г. Рајић у. III. стр. 334. „Проклатосѣ ихъ бѣзкожїѣ, тако ваиџе г. Рајић, нападшѣ и на сеи (његов) манастирь (крушедолъ), взали скатнѣ тѣлесѣ и на власти скверинымъ оружїемь разрѣшили.“

познатих, разлога, није нам допустно да учинимо тај испис; те с тога и прелазимо ову ствар.

Осим овог ми сами имамо једну карту Србије од безименог писца печатану, по казивању стручних знаоца за једно 250 и више година; на овој карти, која је иначе верно чедо свог времена, и стоји на једном месту река морава и то Бинча, а не ова западна, написана са грађанском азбуком српском: „Морава Бинча“ иначе цела ова мапа писана је латиницом и немачким правописом. Тај исти мапописац написао је исту реку још четири пута и свуда је написано правилно латиницом. Тако на истој стоји источна, или како је сада зову Бугар Морава, написано не бугар Морава, него „*Бинч Морава*,“ како се још и дан данашњи у народу зове. Бугар-Моравом назвао ју је пок. кнез Милош због целог једног среза, који се тако зове за разлику од других срезова, Моравских, Моравичких и т. д. у многим нашим окрузима. Неправилно је и грешно тако дакле писати и натурати нешто своје, које се развило из чисте глупе потребе а не суштине саме ствари. Е, па зашто су дакле ти људи тако писали запита ће когод? Ево и на то одговора. Онај први у латинском тексту написао је „латрија:“ слав. писменима, која су и до Кирила и Методија постојала, па видивши своју погрешку одма је више те речи написао ситним латинским словима, и тај је писац био не само славенин, него још Србин. Онај у нашем београдског музеа старина написао је у једанпут неколико не само речи него и десетина врстица глаголским писменима, а готово у половини књиге огромне писане кириловским писменима, зато што је пре тога писао и радио на глаголици. Овај пак у нашој карти такође је написао грађанским писменима, што је био Србин, па радио на немачком језику. Тако је дакле то што се самих писмена тиче, и ту нам ствар није бог зна како заплетена. Но остаје нам врло тешка ствар што се тиче година у овом поменику као и што се тиче самог дела, о коме је, зашто и крошто ово писано. Јасно је само то, да се некакав Свевлад одриче од своје погане ариманске (арнјанске) јереси, и пошто је се одрекао од те погане своје јереси, шта је даље било нема, јер је ту тај камен пребијен. Осим овог чисто је и лепо написано било 511. па је одма додато још и 90 до овога. Погрешност се врло јасно види, а имено у томе, што је писац хтео да напише мање година па му изашло више, јер да је хтео да напише 511 он би онда метнуо LIM и XC. а неби 511 и 90. (DXIXC.) Он је дакле морао да напише или 490. или кад је већ написао 511 па онда видео да је по-

грешио, па додао још 90 да се од ових година одузме, што би значило 421 година. Било да је 421 или 490 год. по христу, ствар је свакојако важна и знатна па је потреба тако олако пропустити, но се мора мало дубље прогледати.

Сад што се тиче тога самог Свевлада, ко је, шта је и какав је он? Колико се зна, у време владе Анастасија импер. источ. римског (од 491—518) и папе Гелазије у Риму (492—496) спомиње се да је владао у Истрији, Норику, Панонији, Далмацији, данашњој и Правој Србији, и т. д. краљ Свевлад, коме је дао управу над гото-Србима у Панонији велики Теодорик; док је овај владао у дан. српском Тропољу (473—487) и у Италији (490—526). Овај је Свевлад био и владао тим земљама све до 530 год. Кад је умрьо и оставио владу својим синовима Брусу (или Борису) Татили и Остројилу. Најстарији син му Борис, или Брус, заузме престо свог оца, а остали двојица с мачем и огњем оду у Италију да тамо себи траже среће. То је све што се о Свевладу зна, који је око 490 год. па до 530 владао у овим земљама, но по готским писцима, као зависни владаоц од Теодорика Готског владаоца. Од овог Свевлада и почиње управо Србо-Хрватска држава бивати за се, независна, велика и силна док је не утаманише Авари, а док Србо-Хрвати опет из дан. Ђерманије неослободише и неочистише сву ту земљу српску од туђинаца. Да је овај Свевлад само неки готски пакаламак, и да готски писци мешају независног срп. првог владаоца и краља у овим земљама Свевлада, са неким никад не бившим Готом и подложником Теодориковим, који само све и сва држаху за Готе, јасно се види из добро написаних чланака г. Николајевића у Лет. срп. који излазише неколико година. Овде о томе немамо места да више говоримо, па за то ту ствар и остављамо подпуно уверени: да се ту спомиње Свевлад србо-хрватски владаоц из петог века. Што се пак ту спомиње Аримански јерес погана, о тој ћемо говорити на другом месту, а овде продужавамо наш рад даље. Тако исто: да је Свевлад био из дан. Ђерманије Србин, а не Гот, казаћемо такође на другом месту.

Ја сам одкопавао и гроб један код овог монастиришта, но како људи није било, и како је се већ смркло, морао сам тај рад прекинути, па се вратити кући кмета Ивана, где смо и преноћили. Целу ноћ скоро нисам могао ни трепути, а камо ли ока склопити, које од претераног умора, које од влаге из подрума и поливена земљана непомошћена пода, а које од велика мириса разна суха цвећа. Мој друг напротив спаваше тако рећи мртвим сном и једва га сутрадан, лицем на Петров-дан, доста доцкан пробудих. Још није ни

зарудила красна зора, а ја сам гледао на све стране кроз прозоре. Није прошло ни по часа по поноћи, и већ је у кмет Ивиној кући све било обучено, очешљано и умијено. Све је једва чекало кад ће се први зраци сунчани указати, све је жудило и жуђело за овим великим празником, у који ће се прво омрсити са сирцевима, па тек после са осталим мрсом, као на ускрс јајетом, на божић печеницом и т. д. Могло је се, кроз густу тамнину видети, где нека домаћа женска гата и врача нешто пре давања и наметања сирчева на рогове, стоци, па и после. По свима крајевима у вече овог дана пале се лиле; но их овде невидох. Ту ти је било набрано и разна цвећа и трава разних, које су за врачање и вражбине, за враголије и чаролије, Бог бих ти га знао, зашто је то све, као и од каквог је значаја. Но нас није толико дирнула ова ствар, колико ова што је још пре зоре натакнуто било јагње на ражањ, па примакнуто уз ватру. Није дуго трајало, кад га је са свим нестрпљењем приставило момче, које обртајући га, није скидало очију са њ. Боже мој, боже! та, описати се неможе жеља са највећим нестрпљењем, окретача овог пецива, да га само час пре окуси. Он није скидао очи са јагњета, и на уста, на уста су му летиле саме воде веће, но пене у Краљевића Марка кад је се борио с Мусом Кесецијом. Дивна је то ствар постити, о самом лебу, и по којој јечмењачи крушчици, па дочекати празник, који је, осим знака одмора, што бивају и посни, још и знак мрса и *омрсице* и *облажице* и *благања*. Ја сам се највише забављао гледањем у ово сиромашно момче из села, које у својој кући нема чим да се омрси; него дође да послужи кмета и то на велики празник, за комадић пиперице печене, или за ручак што претече од нас не званих гостију. Већ је се *поајле* било разсвануло, кад једва пробудих мог друга, који се домаћим јави и тако се ослободисмо опсадног стања; јер не смедосмо од паса ни главе кроз прозор помолити, а камо ли изаћи на двор. Наше момче још је обртало јагње, кад га, на велику жалост, позва кмет Иво, да иде с нама оним гробовима у *Борку*; он снуждени и покуњени, а опет са љубопитством, упрти будак и мотику; те ми одосмо куда треба. Прошли дан беше доцкан за борачко гробље и сутра дан, лицем на Петров-дан, кренемо се од кмета Ивине куће да прегледамо ове старине уз пут. Прођосмо и ханиште, или једну главицу, за једно 30—40 хвати од старог гробља јужно, на којој је био хан турски, а у овом су седиле субаше и тридесет момака, или пандура, који су управљали и владали оближњим селима. У време устанка српског, а неки причају и пре овога, овај је хан спаљен

и порушен, субаша са својим пандурима исечен, и тако та турска администрација утамањена; те се од тог доба место ово зове Ханиште.

Поклопнице су над гробовима стајале и то: три једна покрај друге, а четврта која је нешто мало већа, шира и дужа, за неколико палаца, била је више ових. Оне леже у башти неког трговца марвеног, богатог газде, но злог и љутог човека, Ненада Михајловића, из Борка. Ми смо у $^1/_4$ на осам почели одкопавати горњу поклопницу и гроб, или онај за који се прича да је 1810 год. сахрањен игуман, а у оне три ниже прича се: да су три калуђера; те као млађи од овога, и у земљи им је место одређено ниже, код свога бившег на земљи старешине. Светиње је се мало по мало све више и више скупљало; јер, и ако је свако држало: да су сахрањена четири калуђера, које Турци ухватише у монастиру Скобаљском и овде пред ханом изсекоше, опет је свако држало: да су ту са калуђерима и нечувена блага погребена. Тако је свако хтело да види, не кости изсечених калуђера, него благо силно, које дође „Шваба" са плановима да извади. Дужина поклопнице тако зване игуманове износи 1° и по стопе. Ширина од западне стране $2^1/_2$ стопе а источне или зачељне, равно $2'$. Дебела је, или висока $13^1/_4'$. Она, као и остале друге две изгледа, озго, као корито обрнуто дном горе, и стављено на каменасто постоље, свуда около за $^1/_2$ стопе дуже и шире од овог; али је све то не само од једноставног камена, него и красно заокружено и отесано. Остале три поклопнице дугачке су свака равно по од један хват, а широке и високе нешто мало мање од прве. Голему смо муку имали, док смо ову поклопницу одкопали; јер је готово сва била, као и остале три, срасли се у земљу. Још смо већу муку имали, док смо је с гроба свукли. Све четири су од црвеног пешчаника, као и стуб онај, на ком лежи скобаљска часна трапеза. Овај се камен налази, једни веле у *Црљенима* окр. београдског, које су један час хода одавде. Но млоги, и то вишина њих, причаху: да се тамо таког камена у тако великој мложини ненаходи, да би се могле оволике рипе одтесати; но се налази у *Барајеву* окр. београдског, које је одавде 5 часова далеко. Тамо су, веле, цели мајдани од оваквог камена, а налази се и остатака од дељаног таквог камена у том мајдану; те и с тога још држе, да је одтуда донешен. Кад смо свукли са гроба поклопницу, посао нам је врло скоро напредовао, јер је љубопитна светиња радила брзо, само да би час пре видила шта ће под овим каменом да буде. Тако смо за тили часак одкопали целу раку за $2^1/_2'$ стопе, кад нам газда ове земље

поменути Ненад дође и поче викати, лармати, дерати се, па још и претити: како смо смели на његовом добру копати? Ја питах кмета Иву: зар није питао још синоћ Ненада? он ми одговори, да јесте, и да је Ненад одобрио, а шта му је сада, он незна. Светина се била уплашила, те нам је и рад престао, све је се то бојало газде Ненада Михаиловића, који уме по одвећ извесним и познатим начинима, и по доброти својој, да даје данак за већину својих *сапштинара*. А ко га се неће бојати, кад је он дошао дотле: да својом вештом радњом сада стоји на неколико, веле, десетина тисућа мађарлија (дуката). Пошто се је обогатио и добио назив *газда*, као обично, што постају марвени трговци, и он је сам постао такође марвени трговац, а таки се у нашем народу већ зову и *господар* и имају веће улоге у свима државним превратима и од самих полицајаца; ето, таква вам је зверка газда и господар Ненад Михаиловић, па шта је спрам њега јадна и кукавна, наша власт и сила оличена у личности нашег једва дисајућег кмета Иве, у кога је душа не у котлацу, него носу? Овоме кад се дода, да је „газда и господар" Ненад псовао и грдно све из реда, а светина одиста и држи, да је он силнији и од свега, онда ће свакоме лако бити појмљиво, зашто кмет Ива ћути као риба у води, и зашто не смедијаше Ненада да утерује у лаж, о допуштеном копању, које је одиста и било, јер сам још прошлога дана упутио Иву, овом да се јави, а Ива му одиста и ишао. Наш кмет Иво баш ни речице, а на сва моја и оца Којина убеђења, он остаде при томе, да хоће врљиком да расправи ствар, јер му је дарнута сопственост. Напослетку захтева, као неки полицајац, и пасош и све, па кад му недадосмо, но кад му показасмо објаву, а у једно време кад му додадох: да то и није његова земља, нити је могла бити, почем је ту старо гробље, а гробља су општа народна добра, и да је он то насилно заградио, па би га требало још и казнити, он се онда мало ублажи и смири, те дође себи од своје богаштине и бесноће. Но брат његов непрестано је псовао и претио, баш као да није био при себи. Шта је се знало радити, до ублажити овог човека, који као разјарен беше у облику звера. Колико је се могло убеђивао сам и једног и другог, а начито је то чинио отац Која, којег свештенички ауторитет ни најмање не дејствоваше, јер га је господар Ненад познавао кад је био од у колевци, па све узалуд.

(НАСТАВИЋЕ СЕ.)

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ ПРОФ. БОГОСЛОВ. АРХИМ. **Нестор**.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 8 Августа 1875.

Број 28	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

Торжество православља у светој Русији.

(ИСТОРИЧКЕ ПРИМЈЕДБЕ О ШИРЕЊУ И ЗАВРШЕЊУ УНИЈЕ МЕЂУ РУСИМА).

Текућа година одпоче се врло важнима догађаима. У нећељу, 12 Јануара, 45 парокија у Сједлецкој губерији са 50.000 душа и 25 грчко-унијатскијех свештеника обратише се у православље, а по примеру њихову у Марту мјесецу и осгали унијати из Сједлецке и Љублинске губерније обратише се с молбом цару, да саизволи примити их у њедра православне цркве, од које су предци њихови отргнути били још на свршетку XVI стољећа језуитском политиком ондашње Пољске владе. Таким начином, наком триста година злосрећна Брестско-литовска унија престаје у Русији; руси-унијати прекидоше на свагда везу са Римом! Али, Боже драги, колико је јада учинило ово језуитско котило! Какве је страшне муке пренео народ у југо-западној Русији док је гоћ трајала *Рјеч Посполита*! Без свакога преувеличавања може се казати, да су православни малоруси и бјелоруси толико ако не више, страдали од Пољака, колико ми Срби од Турака. Ми имамо изопачен појам о Пољацима; због изгубљене

самосталности сматрамо их политичним мученицима; а међу тим историја сведочи, да су тији мними мученици били најгори мучитељи православнога рускога народа. И кад би могли, без сумње, и сад би их гњечили, као што гњече русе у Галицији. Но обратимо се к историји уније у Русији.

Црквена унија у југо-западној Русији фактично се започела на крају XVI ст., т. је. од 1596 године, но још за дуго до тога времена јавила се римо-католичка пропаганда међу православнима русима. Историја свједочи о покушајима Рима још у вријеме св. Владимира († 1015), који је као што је познато, оставио незнабожство (988 г.) и објавио православље господствујућом вјером. При овоме великоме кнезу рускоме видимо у Кијеву римо-католичког мисионера у лицу бискупа кољерског Рајнберга, али мисија његова није имала успјеха. Исто тако не имадоше успјеха и покушаји знаменитијех папа Григорија VII, у другој половини XI столећа и Иноћентија III у почетку XIII ст. Руси не обратише пажње на њихове посланице и осташе вјерни православној цркви, почем беху убјеђени, да је *„вјера латинска зла и закон њихов нечист"*. Тек у вријеме татарскога ига (од 1240 до 1480 г.), кад југо-западне руске области стадоше прелазити у зависност Пољака и Литоваца, католиштво поче се ширити по тима областима, нарочито у Галицији, ђе Пољаци поотимаше православне цркве и манастире и обратите их у латинске капеле. По распоређењу папе Григорије XI, у 1375 год. основана би у Галицији латинска архибискупија, а 1381 г. Урбан VI уведе и инквизицију. Скоро затим (с 1386 г.) католицизам поче се распространавати и у литовско-руским земљама. Литовски кнез Јагајло ступи у брак с насљедницом пољскога престола Јадвигом, одрече се од православља и насилно стаде уводити римокатолиштво у својим земљама. Сви православни руси и литовци бише лишени грбова племства и чиновне службе, а једини само римокатолици могаху се користовати тима правима. Фанатизам Јагајлов узбуди против

њега како русе, тако и литовце, и они прогласише својим кнезом рођака му Витовта, који ако и није био тако фанатичан, али свакојако, као католик, није могао ићи на руку православљу. Он је такође рачунао католичанство господствујућом вјером литовскога књажества и за бољи успјех његов отворио је у Вилни и Кијеву латинске бискупије. Послије Витовта, кад кнезом постаде брат Јагајлов Свидригајло, православни народ стаде слободно дисати, Свидригајло се ревносно заузе за востановленје православља, ступи у борбу с братом и за кратко вријеме ишћера сво латинско духовништво из своје земље, разори и попали све готово њихове цркве. Али скоро Јагајло и пољаци побједише Свидригајла и узведоше на литовско-руски престо брата Витовтова Сигизмунда, који одма подиже гоненја на православље. Но уколико се усрдније католичко духовништво стараше о распространењу своје вјере међу русима у толико се више убјеђаваше у немогућности то достигнути. Видећи неколебљивост руса, они напустише мисао о католичанству и стадоше помишљати о распространењу уније међу њима.

У то вријеме мисао о сједињењу православне цркве с римокатоличком бијаше општа и на истоку и на западу. Грчки цареви за да спасу своју државу од турака, одавно искаше помоћи на западу, нарочито код папе, који се све још сматраше и духовном и политичком главом западнијех хришћана, и изјављаваше готовност признати га главом цркве и примити догматичне заблуде запада. По несрећи, и међу вишим духовништвом грчким нађоше се привржени уније с Римом; у том броју беше и митрополит руски Исидор (грк). На флорентинском сабору (1438 г.) свечано би проглашена црквена унија, и одпадници Грци признадоше главенство јепископа, исхођење св. духа „и отъ сина, као и чистилиште. Само четири православна јепископа, међу којима беше и знаменити митрополит Јефески Марко, не подписаше се на саборна акта. Негледајући на то, унија мало

нађе сачуствија код источнијех хришћана. Грци назваше издајницима саучастнике флорентинскога сабора, а источни патријарси, осим цариградскога, саборно их (1444 г.) одлучише од цркве. Унија, таким начином, још више оснажи ненавист истока наспрам запада и ускори погибију грчкога царства.

Исто тако, као код Грка, унија срете отпор код великоруса. Издајник митрополит Исидор, по распоређењу великог кнеза московског Василија II, би збачен с катедре и саборно осуђен 1440 г. По вољи истога кнеза сабор рускијех јепископа изабра и постави митрополитом јепископа рјазанскога, чувеног светог Јону, и тиме положи начело пуној црквеној самосталности сјеверо-источне руске цркве од цариградскијех патријара.

До св. Јоне сва руска црква налазила се у зависности од васељенскијех патријара и готово сви митрополити беху происхођењем Грци. Послије флорентинскога сабора и пађења грчкога царства, Руси почеше двоумити за православље Грка и рјешише да унапред бирају и постављају митрополите без сношаја с цариградским патријаром. Но власт московскога митрополита није се простирала на сву руску цркву; у југозападној Русији видимо особитога митрополита, који се налазаше у духовној зависности од цариградскијех патријара, а у политичној од литовско-пољскијех владатеља. Првим таким митрополитом био је друг Исидоров, Григорије, посвећени у Риму низложеним патријархом цариградским Григоријем Мамом. Као унијат, он се, наравно, свакојако старао о распростраћењу уније; но његова старања не имадоше успјеха. У вријеме његово католици се подпуно убједише у немогућности обратити православне Русе и литовце ни у унију, а с тога опет почеше од време на време подизати на њих гоћења и лишавати их права и привилегија. Због овог притјесњавања многе знатне породице оставише Литву и прећоше у подаништво московскијех кнезова. Велики кнезови

Јован III (1462—1505 г.) и Василије III (1505—1533 г.) усрдно се заступаху за православље и повратиште од литоваца многе руске земље. Благодарећи њиову заступништву, литовско-пољски краљеви учиниште се вјеротрпима и повратиште грађанска права православнима. Особито се показа вјеротрпим посљедни Јагајлоновић, Сигизмунд II Август, у вријеме којега силно се поче ширити протестанство у литовско-пољским земљама. Проповједници реформације привлачаху на своју страну и само католичко духовништво, — многи манастири опустјеше, монаси се пожениште, па и сам Сигизмунд бијаше склоњен к протестанству. Велика опасност угрожаваше католиштву, те с тога оно принуђено би оставити на вријеме у миру православље и обратити сву своју снагу на борбу с протестанством. У 1569 години на помоћ католишту јавиште се језуити и наскоро успјеше обратити на своју дјелателност општу пажњу. На први мах они се јављаху као кротки иноци, добротвори, ревносни разноситељи Слова божијег и безкорисни наставници младића. Њихове безплатне школе све се више и више напуњаваху ученицима, а њиове проповједи, диспути, религиозне процесије и театрална представљења, привлачиште велики број слушаоца и гледаоца. Сва дјелателност њихова упрта беше на разноверце, спочетка на протестанте, а потом и на православне. Протестанте они скоро ослабиште, но код православнијех имадоше мало успјеха, јер Руси тврдо убеђени бијаху, да је тек у православној цркви могуће добити спасења. Језуити брзо видоше, да није могуће обратити православне Русе у католиштво, те с тога се ријешиште другим начином ићи к мети.

При Сигизмунду Августу, у 1569 г. на љубличској скупштини проглашена би грађанска унија литовско-рускијех земаља с пољскима; ради пунога сједињења поменутијех земаља, језујити стадоше проповједати о необходимости и црквене уније. С великом обазривошћу развијаху они своје мисли о унији пред русима и усрдно хваљаху православну цркву,

изјављујући притворно сажаљење о њеном бедном положају. По мисли знаменитога језујита Антонија Посевина у Риму основано беше унијатско училиште за источне хришћане и у њему неколико мјеста за русе. Посевин и Петар Скарча, ректор вилинске језујитске колегије, издадоше неколико сачињења против православне цркве и подробно развише план уније. Други језујити издаваху православне књиге, у које напријед, наравно унесоше римокатоличке мисли, и у покварењоме виду распрострањаваху их међу православнима. Да би пропаганда њиова имала више успјеха, они се свакојако стараше, да попуњавају јерархична мјеста или својим питомцима, или недостојним мирјанима, који би готови били у свако вријеме прећи на њихову страну. Литовско-пољски краљеви свагда су злоупотребљавали својим правом при утврђавању вишијех јерархичнијех лица, а сад они до тога присвојише себи то право, да бираху и назначаваху на јерархична мјеста, кога шћедоше. Краљ Стеван Баторије (1576—1586 г.) обично за војене заслуге раздаваше јепископске катедре и богате архимандрије, не обраћајући пажњу на умствена и кравствена качетва будућијех пастира. Међу јепископима, архимандритима и игуманима бијаше двојеженаца и тројеженаца, а неки продужаваху и у јепископскоме сану живјети са својима прећашњима женама. Наравно, од овакијех недостојнијех пастира могло се свашта очекивати. По несрећи и православно племство није се одликовало религијозном сталношћу. Благодарећи хрђавом васпитању, они се стиђеше своје вјере, као гејачке, и прелазише или у католишство, или у протестантство. Само православни народ и духовништво беше, као и свагда, тврдо у вјери. По срећи, језујити мало обраћаше пажње на народ, не надајући се срести у њему озбиљнијих препона. Али се жестоко преварише, јер баш у народу и лежаше снага и сила православља.

У то вријеме, кад језујити све своје пажње обратише на племство и јерархију, у разним мјестима народне општине

устројиште тако звана братства. Братства отвараху школе, издаваху књиге, заводиште болнице, подржаваше цркве и манастире, нагледаше за духовништвом, једном ријечи јављше се чуварима православља. Источни патријарси, видећи, какву корист принашају братства православној цркви, још више расшириште њнова права, дозволивши им да печатају црквене и школске књиге, да васпитавају младиће, бирају и одпуштају своје свештенике, да контролишу јепископе и одлучују од цркве недостојне чланове.

Мучно је било одољети ову силу народњу, но ученици Лајолини, као што је казато, и не обратиште на њу пажње. Надајући се на свога питомца, ондашњега краља пољскога Сигизмунда III (1587—1632 г.) они мислиште силом обратити народ у унију. По обште католичком појму световни нејмају права размишљати и судити о религијозним стварима, а дужни су слушати и испуњавати оно, што им веле претставитељи цркве, — јепископи. Ево због чега они не ибраћаху пажње на народ, а сву своју снагу усредсредиште на јерархију. Ми већ знамо, каква лица састављаху вишу јерархију, а потоме лако је било језуитима склонити их на унију. Они чекаше само згодну прилику па да одпочну свој рад, и та им прилика испаде у 1589 години. —

Напријед је споменуто, да се православна црква у југозападној Русији налазила у зависности од цариградскијех патријара; но они, по познатим околностима, не могоше озбиљно следити за полажајем црквенијех ствари у овој далекој митрополији. У самој цркви цариградској, благодарећи турскоме насиљу, јављаху се смутње за смутњама, и ријдко који патријар за дуго би на престолу. На жалост, већина патријара биште мало достојни катедре златоустове и пресљедоваше више своје личне цјељи, него обштецрквене. Тек по кадкад виђаху се подпуно достојни светитељи, као сувремени патријар Јеремија II, који с 1586 г. по трећи пут управљаше многострадалном црквом цариградском. Овај велики бранноц

православља од лутерана и католика, обрати пажњу на југо-западну руску цркву. У 1589 г. он посјети југо-западну Русију и нађе велики неред у цркви. Сам митрополит Онисифор бијаше *двоје*женац и већина јепископа недостојни беху свога сана. Јеремија лиши сана митрополита Онисифора и на његово мјесто посвети архимандрита Михаила Рогозу. Нови митрополит бијаше човјек побожин и добар, но по слабости карактера није могао бити достојним представитељем цркве. Патријар наручи Михаилу сазвати сабор ради искорјењења црквенијех злоупотреба и низложења свијех двоје*женаца*, но митрополит не би у стању испунити вољу његову. Веома је мучно било уништити оно, што се одавна укорјенило, и чему је ишла на руку литовско-пољска влада. Осим тога сви јепископи бијаху или двоје*женци* или у опште нечисти у животу, и бојећи се да их незбаце, свакојако задржаваху сазвање сабора. Највише се бојаху сабора јепископи: луцки Кирил Терлацки, холмски Дионисије Збурујски, пински Леонтије Пељчински и лавовски Гедеон Балабан. Забадава патријар очекива сабора у Замостју и сла митрополиту повеље да га одма сазове; Кирил Терлецки префати на путу повеље и патријар, будући принуђен похитати у Цариград, одпутова готово ништа не учинивши. По одласку Јеремије језујити одма приступише к остварењу свога плана. Опште незадовољство рускијех јепископа распоређењима патријарха даде им могућност слободно говорити о тежкој зависности од Грка, који бајаги гледају на русе као на овце и стрижу их неранећи. Језујити стадоше указивати на унију с Римом, као на јединствено спасење за руску цркву. Они издадоше по други пут књигу Петра Скарге „о јединству цркве“ у којој језујити говориште, да црквени нереди у руској цркви највише зависе од тога, што духовништво, живећи у браку, више се стара о својим мирским потребама, него о црквеним; што Руси, употребљавајући варварски славенски јизик и незнајући латинскога и грчкога, нису у стању изобразити се; што се мирјани мијешају у црквено-религиозна

дјела и т. п. Да прекрати црквене нереде може само унија, а ради тога православни треба да приме учење римске цркве и признаду папу главом цркве. На црквене обреде, који не састављају суштину вјере, језуити гледаху безразлично: *„православни могу држати све своје обреде“*, — то им беше изрека.

Мисли језуитске дубоко западоше у покварене душе поменутијех рускијех јепископа. Они видоше врло згодну прилику ослободити се од строгога патријара, избјећи каштиге за своја преступљења и удовлетворити своје прекомјерно частољубље. *Унија с Римом* не само спасаваше их од достојнога наказања него још и узвишаваше. Као православни јепископи, они не имадоше оницех грађанскијех права и привилегија, којима се користоваху католички бискупи. Бискупи бијаху виши сановници у држави, засједаваху у сенату, осим паше никога не знадијаху, а они православни јепископи налазиште се у зависности од мирскијех братстава, члановима којих већином бијаху занатлије — терзије, чизмари, седлари, ковачи, кожари и т. п. Избавити се од контроле овијех *презрјенијех* људи и, подобно бискупима, уживати *„блага мира сего“* учини им се ствар лијепа и китњаста. У 1591 години они дадоше молбу краљу Сигизмунду III, у којој изјавише жељу покорити се папи, ако им оставе неприкосновенима све црквене обреде и обезбједе их правима и привилегијама. Питомац језуитски с радошћу прими молбу издајника православља и нарочитим писменом похвали их за добро дјело, обећавајући како њима, тако и свима, који би пристали на унију, права и привилегије римско-католичкога духовништва. Скоро к овима издајницима приступи још један јепископ, коме заједно с Кирилом Терлецким суђено би играти главну улогу у унији, — то бијаше новопостављени јепископ брестско-владимирски Ипатије Поцјеј. Питомац краљевске језуитске академије, Поцјеј прошао је кроз огањ и воду: спочетка био је католик, затим калвиниста и напосљедак-православни јепископ! Мучно је било кумпанији Терлецкога и језуитима

наћи бољега остваритеља њиовијех мисли и жеља. С помоћу Поцијеја, који бијаше знатнога происхођења, Терлецки с братиом надаше се склонити на своју страну и чувеног великаша бранитеља православља, кнеза Костантина Острошскога. Али нада њиова би сујетна, јер благочестиви кнез жељаше таке уније с Римом. на коју би се могли сагласити и источни патријари. Неуспјевши код кнеза Острошскога, Поцијеј с Терлецким прифатише се за митрополита. Није мучно било склонити безкарактернога Михаила Рогозу, али мучно је било ослонити се на њега; јер подобни људи врло скоро мијењају своје мисли. Тако се и догоди! Митрополит, бојећи се гњева краљева, којим му пријетише саблазнитељи, изјави сагласије на унију; но док православни великаши и братства дочуше за то, он је стаде порицати. Али касно. Глас о издајству православља са стране митрополита и јепископа брзо се пронесе по југо-западној Русији, — народ се стаде бунити. Са свијех страна раздаваху се гласови да се сазове сабор, те да се осуде недостојни пастири. Нарочито *братства* викаху против издајника и обратише се с молбом патријару да скорије пошаље јекзарка на сабор. —

Издајници јепископи нису могли ништа добро за се очекивати, па с тога похитају да доврше започесто дјело. 12 Јунија 1595 г. Ипатије и Кирил, од имена митрополита, јепископа и свега духовништва и народа, написаше молбу и посланицу с условом уније и отпутоваше у Рим, да изјаве покорност папи. Одступници беху примљени у Риму врло ласкаво. 23 Децембра исте године они се свечано представише папи Клименту VIII и, на срамоту своме сану, клањаху му се до земље и љубише у ногу. Предавши му посланицу, обојица прочиташе све римске заблуде, т. је: исхођења св. Духа „и отъ Сына“, главенство папе, чистилиште, индулгенцију, једном ријечи све, што је узакоњено *тридентинским* сабором.

Коме је познато ондашње стање римо-католичке цркве,

борење се с протестантством, тај лако може представити ликовање папе и његове курије. У спомен овога важнога, по њиову мњењу, догађаја, саливена би медаља и заведена у летопис *„повјест о обасјању новога свјета у странама иолуноћнима.“* (НАСТАВИЋЕ СЕ.)

Путничке слике ваљевског округа.

(НАСТАВАК.)

Видев све ово да слабо дејствује, а жалећи да се посао у пола прекине, обрнули смо другу, те одпочели доказивати: да ми нисмо хрђави људи, да умемо уважавати сопственост, да ову нећемо никоме отети, ако одкопамо стари гроб, који ћемо лепо и закопати, да имамо право на то, и по томе, што је та земља насилно и безправно одузета од општности; јер као она на којој су опште народне ствари и неможе припадати Ненаду, Петру и Павлу, да се ови овакви казне по закону и т. д. Напослетку све то на страну, но што год се од блага ископа да је њихово, јер у овоме је ствар и запела била, а не тобож у повреди сопствености. Ненад је се на ово не само сам тобож ублажио, него је и брата свог ублажавао, који је непрестано држао врљику и претио: да ни један са ископаним неће жив отићи и изнети главу из његове земље. Ми смо га сви уверавали: да ћемо му све што ископамо оставити и да ни паришка нећемо дарнути и т. д. У тим препиркама у којима је кмет Иво ћутао као риба, а ми изгубили сву важност и ауктористет истраживаоца старина, па постали прости лопов туђег блага и имања, дошли смо до жућкасте суве земље, насипнике. За овим је дошла жуто сигава, и у овој су се већ почеле појављивати пруге од иструлилих костију људских. Мало више појави се један зуб човечији савршено иструлио и изнађао ван целокупног *гледа*, који је се светлио и био тањи од сваке старинске ситне и танке парице. Тако дакле идући најобазривије по пругама жуто сигавим, које су у земљи кости сахрањеног оставиле, нашли смо ово: 1. да је цео костур био у подпуно свом погребеном поретку, у ком је био и у живом телу, т. ј., ни једна кост крупнија није поремећена, преломљена, прессечена, или ма чим осакаћена. Врат је остао и на овоме глава; а то је доказ, да је погребени пре погреба умрьо. 2. Високо чело, дугачке вилице и лице, без подочних костију, као и *затилне* показиваху коме је племену погребени

припадао, и из ког је времена. Лубања му је са теменом по степену нагнута била. Глава велика и огромна. 3. Трупина покојникова обрнута је била к истоку, са прекрштеним рукама на прсима. 4. Ноге су му биле лепо састављене, пружене и обрнуте табанима к истоку као што се и данас Срби православне вере сахрањују. По овоме јасно излази: да је сахрањени и по типу и по положају костију био Србин православни; јер да је Срб Мухамедове вере, он би имао руке пружене низ тело, и био би окренут лицем на ону страну, куд је био обрнут при издисају. Даље 5. из два нађена глеђа од зубова, и то једног *пасњака* и једног предњака или *секутића* може се тачно и јасно извести: да умрли при погребу трупине мртве, није имао више од 38 до 40 година, или у најсумњивију руку од 35 до 40 год. дакле да је у напуној снази умрьо, или погинуо, без повреде ма које кости, па тако и сахрањен, као и пасњак, или *очњак*, што се види из првога дата изглађеног западњег краја, којим се показује у неколико и степене развијености покојникове у погледу материјалном. Пасњак је такође доста био са страна углађен што показује такође од прилике начин покојниковог хранења и т. д. Дакле му је одређена и од прилике година и узраст, сад што се тиче тога, и у односу костију нађено је ово: 6. Сав нађен костур, не само да је био потпуно развијен, као да је се чатилочна кост са клиноватом, (колико је се могло познати) срасла; него је шта више цео костур крупнијих костију био још и преко напуна подпунније и јаче развијен тако: да је означавао године оне, које смо од прилике, при зубима нађеним казали. Рскавице, од ребара нисмо нашли, као и сама ребра, која су по где где оставила само једва приметне пругице, те тако по овима и не можемо ништа ни рећи Што се самог раста умрлог тиче, овај је морао бити велики; јер је дужина костура од врха главе, па до дна ногу изнела 6′ и 3″. Што се пола тиче из свега излази: да је мушко сахрањено; јер и ако су све кости савршено иструљиле и само пруге горепоменуте оставиле, опет се по овима познаје и то: глава је била (судећи по пругама оставшим од ове) велика, и доста рапаве кости имала, ребра, колико је се могло познати, из две три пругице, више су била уздигнута, но спуштена. Грудна кичмењача је доста дугачка. Плећке дебеле и грубе, а јабучасте коштице здраво савијене. Карлица дуга а уска и мала и велика. Крста уска а дугачка и т. д. дакле је јасно из свега нађеног: да је сахрањени био мушко, од својих 38—40 год. да су му све крупније кости при погребу, као што су и сада нађене биле у свом реду

и целе изузимајући рскавице, ситне кости и ребра и поребарца о којима овде не може бити говора; да према овоме неможе обстати народна прича: да је сахрањеном одсечена глава. Тако исто неможе обстати и оно народње веровање: да је се ово догодило тек на 50—60 и неколико год. до нас т. јест пли у време устанка Карађорђева или на неколико година пред ово: но колико су нама познате ствари, по свима својим знацима: овај се одкопани гроб као и остала три неодкопана, и у њему погребено лице може без икакве погрешке однети још у 10 век, а не у почетак деветнајестог као што народна прича хоће. Даље по тачном прегледу све околине и места излази јасно: да је овде морало бити неко веће гробље и да је ту било сахрањено тисућама помрлих, а на ова четири гроба спала ствар с тога: што су и лепше поклопнице са чекицима излупане од ваикада због траженых новаца и блага, а мање и незнатније затрле се, утаманиле. Што ове нису сатарене, узрок је што свако држи, (покрај тога да има блага) да су под њима сахрањени калуђери, дакле лица православна, које кости неваља потресати. Да је одиста овде морало бити неко огромно гробље, сва околина јасно сведочи. Осим овог на Ханишту имаде одломака од тесаног и прављеног надгробног мраморја. Па шта више? Ово признадоше и сами скупљени сељаци, којим мило бјаше што су ту „*Србови сахрањени*", причајући: да је ту било огромно гробље. Оно је постало одтуда: што је мора ударила и поморила неку војску, која је некада пшла на варош, која је била на месту садањег Скобаља. А и како је могуће да овде није било веће гробље, кад су сељаци са овога мраморја од ваикада одвлачили и под своје зграде и качаре подметали. Сам газда Ненад, као да није најчистији у томе, и ако прича: да су његови чукун чукун прађедови пре 400—500 год. тобож неко камење вукли. Оно може и тако бити, али се о толикој старини свију становника и житеља у дан. Србијци сумњамо. Но како му драго ствар је објасњена и изашло са свим нешто друго, но што је у почетку било, и што је се причало. Не само десивши се сељаци да нам захвалише: што дознадоше да су ту „Србови" погребени; него и газда Ненаду и његову брату бјаше одвећ мило што им пре неколико година погребен отац, ком су подигли мраморни пештански биљег, а оградили летвама да га свиње не рију, лежи међу православним прапрачукунђедовима. Оба брата обећаше се: да ће и четири гроба пластара заградити и оградити једну ограду са очевим; те да их тако свиње не рију. Остали сељаци бјаху тако весели, што је се прича обистинила: да су пре битке

уморене војводе неке војске ту погребене, а можда је и с тога, што им је спало с душе једном вичио уображавано небројено благо ту сакривено; те ми с тога не само ништа за труд не узеше; него нас још зваху својим кућама на част као и газда Ненад. Сва је светина наваљивала заједно са Ненадом: да се одкопа још један гроб и то онај што лежи под средњом поклопницом. Она ме је управо молила држећи још ваљда, ако је под горњом сахрањен човек и Србин, онда је под овом у среди зајиста новац и небројено благо. Ја нисам пристао на то, будући подпуно убеђен у опом, што сам нашао и горе казао, те тако нисам хтео трошити више времена око једне и исте ствари. С тога се опростим са свима, па дошав кући кмета Иве и са овим његовим чељадима, која нехте баш ни паре да узме у име гозбе и послуге. Види се, да су овде чести званични гости искорениили прастари српски обичај, да се ма што спомена ради, дă укућанима, те тиме да се колико толико надокнаде бар, ако не и исплате учињени трошкови. Није шала нас тројица и три коња, да ручамо, вечерамо и преноћимо, па као два на путу никоме ништа. Тако дакле опростисмо се и са кметом Ивом, добрим и поштеним, скромним и благим, но на велику жалост слабим и болестним човеком, који ето толике године влада и кметује над целих 38 глава пореских. Тако је дакле овај број превалио онај обичан уречен ваїкадашњим временом и вољом божијом од 30 скочно на 38 глава пореских, или пушака. Негледајући на сво своје кметовање, он би сад платио 50 дук. ц. па би и продао што год од мала и искупио бих се, само да некметује; јер баш неможе да подноси тај терет. Четири пута у месецу дана, мора вели само капетану редовно ићи, без осталих *ванредица*. Мора сваког петка судити сељацима и дангубити. Мора дочекивати госте као капетана, ћату маторог и малог, практиканте, пандуре и остале госте познате и непознате и т. д.

Баш кад смо били скоро на крају Скобаља, сврапше нас у башту поменутог чича Ивана Сремчевића, који се држи за најстарији житеља овог села; јер је пре Карађорђеве крајине настанио се овде. У башти овој чича је Иван садећи шљиве наишао на огромне гомиле опека (цигаља) разних, које од тог доба сво село носи за банке и пећке своје. Он је налазио на том месту и осталих разних стварчица, које нам нехтеде показати изговарајући се: да их је погубио. Зна се да су нађена и нека мала звонца изобијана и са надписима. У целом шљиваку чича Сремчевића за $1\frac{1}{2}$ стопу дубљине налазе се разне *опеке* са *кумсалом* или малтером. Од по-

јава ових опекâ па заједно $2^1/_2$ стопе у дубљину су копали и свуда су ове опеке ископавали. Даље вели нису копали, а види се да дубље има све више и више опекâ. Осим овог налазе се разни крбањци, новци, ланчићи, копља и т. д. разне ствари, које нам нигде не хтедоше показати да их барем видимо. Ови наши људи ваљда од турског доба, свуда и свагде једнако држе и неће никоме ништа, па и своме, а нарочито непознатом, да покажу, држећи се многог које чега, које би требало одавна да је пропало и да се утамани. Свуда се боје превара, нарочито глобâ и кулука неких. А како и неће кад се ниже дозна шта је и како рађено и чињено са онима који су где што нашли па коме показали. За ништа и никрошто људи су страдали и мучени бивали, па и умирали под мукама, немајући да даду и одкрију оно, што нису нашли и што немају. Нађене овде опеке овакве су: 1. једне су велике за $1^1/_2$ стопу четвороугалне а доста танке, 2. једне дебеле а велике скоро за једну стопу са шарама животињским неким шапама на њима и са правим з црк. славен., 3. танке дугуљасте четвороугалне, 4. велике четвороугалне које имају куку на целој једној страни као што је она у данашњих наших црепова и 5. мале одвећ лаке преписине које су употребљаване за сводове, кубета и за ове где није било *сисе*, *седре* и *себреа*. Напослетку нашао сам и прастарог кумсала који припада у време српских владаоца. Да ли овде има и веће старине, то би се сазнало само тада, кад би се прокопала цела ова главица. Оно мало старине што се нађе чепркајући по баштама, садећи купус, нешто граха и шљива, тек је последња површина некадашњих прастарих старина. Е тако се растадосмо са дивним Скобаљем и пођосмо да прегледамо развалине св. Петке у окр. београдском.

5. Развалине св. Петке.

Од Скобаља, као што је већ речено, упутисмо се развалинама *св. Петке*. На путу нашем прођосмо и пребродисмо Љиг, који је млога чуда и штете починио својом поплавом. На врху врба и осталих дрва оставио је трагове дубљине и висине својих валова, који су за стубове и грађе ових закачене кољаве кршеве оставили, ваљда ради спомена о својој сили и слави. На сваком дрвету могло је се видити постепено његово нагло опадање, које похазниваху наносни слојеви. Е, пројездисмо и покрај *вашаришта* на једном високом и голом брдашцу. Мој коњ непрестано је теглио к *манаћуришту* или вашаришту, држећи ваљда, да ми хоћемо тамо. Тако негледајући

на осмогрошну дневницу и на све кајшарлуке његова газде у Убу, да му се што више плати, као и на сво хвалисање овога, морао сам два пут три сјахаватн и водити, док не прођосмо то голо брдо са чардаком пустим и дућанима, у ком је капетан и власт одмерила ком 25, ком 50, ком 15 ком 10 батина и т. д. а животиње издавала дагме и тескере, феде и билете да је: млада, добра, некрадена, ровашена и све опет у обрнутом стању. По највећој жези и препеки ето дођосмо уморни и гладни и до механе. У овој на велику срећу нађосмо кмета св. Петке и неколико његових доглавника, који су са својим главаром седили у хану, немарећи за његове милионитне муве, буве, стенице, а и чуда од мирнса. Кмет је седио у зачељу стола, пасмуран, љут, замишљен, нерасположен, дремован што би изражавао зевањем са издавањем налик на једног живинчета рикање гласовима и са тешким, тромим и жиличастим протезањем. Вел видох да смо у невреме дошли. (наставиће се.)

ГЛАСНИК.

Рукоположени су:

Димитрије Вујковић, учитељ азањски — за ђакона 27, а за свештеника 28 пр. месеца, и одређен на парохију азањску.

Срећко Синђелијић, учитељ пироманскн — 28. за ђакона а 29. пр. м. за свештеника и одређен на парохију орешковачку.

Радомир Поповић, учитељ Горњо-крушевички — 29 за ђакона а 30-г пр. мес. за свештеника.

Станојло Драгуљевић, учитељ пръовски — 30-г за ђакона, а 31 пр. мес. за свештеника.

Атанасије Поповић, учитељ милутовачки — 31 пр. мес. за ђакона, а 1-г овог мес. за свештеника и наименован на парохију пољанску у окр. јагодинском.

Андреја Давидовић, учитељ влашчански — 1 ов. мес. за ђакона, а 2-г за свештеника и одређен на парохију у Дубону, смедеревског округа.

Петар Коруновић, учитељ каменички — 2-г за ђакона а 6-г овог мес. за свештеника и намењен парохији глоговачкој у ћупријском округу.

Владимир Јосифовић, богослов из Београда — 6-г ов. мес. за ђакона и намењен на служење цркви шабачкој.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 16 Августа 1875.

Број 29	Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

Торжество православља у светој Русији.

(ИСТОРИЧКЕ ПРИМЈЕДБЕ О ШИРЕЊУ И ЗАВРШЕЊУ УНИЈЕ МЕЂУ РУСИМА).

(НАСТАВАК).

Међу тим ево шта се чињаше у овима странама. Одма по одласку Терлецкога и Поцјеја одрече се од уније лавовски јепископ Гедеон Балабан, говорећи, да су га они преварили, да он није давао њима сагласија на унију, него их је само опуномоћио својим подписом написати краљу прошење о привилегијама православној цркви. Одрече се од уније и јепископ перемишљенски Михаил Копистенски и заједно с Гедеоном стаде бранити православље. Кад се прочу рад Терлецкога и Поцјеја у Риму, народ се још више стаде бунити и проклињати одступнике, а кнез Острожски својим посланицама тако најелектризира умове, да млоги готови бијаху подићи оружје на заштиту своје вјере. Унија бијаше у опасности, но је узеше на буксир њезини изобрјетатељи-језујити. Оруђе језујитско-Сигизмунд III, а за њим и сви католици, стадоше заштићавати унијате.

У Октобру 1596 године, по захтјевању православнијех, сабра се сабор у Брест-Литовску. Овакога свечанога сабора

још никад није било у југо-западној руској цркви. Осем јепископа, духовништва и мноштине световних представника од братства и разнијех крајева, на сабору присутствоваше и пуномоћници од цариградскога и александријскога патријара, јекзарси Ниќифор и Кирил Лукарис. У помоћ унијатима на сабор дођоше неколико латинскијех бискупа, језуита и знатнијех католика. С самога почетка учестници сабора раздијелише се на двије половине: православну и унијатску. Из рускијех јепископа на православноме сабору бијаху Гедеон Балабан и Михаил Копистенски, а остали заједно с митрополитом Михаилом саставише унијатски сабор. После богословскијех расуђивања о унији, православни трипут слаше звати митрополита и јепископе на сабор, па кад се они не јавише, они их саборно објавише лишенима сана и предадоше анатеми. На одлуке православнога сабора унијати такође одговорише анатемом и без свакијех препирања подписаше акт сједињења с Римом. Православни јепископи беху оглашени да су непокорни митрополиту и да су издали своју цркву, а сво православно духовништво и мирјани — да су преступници против духовне власти својих јерарха и воље краљеве. Ову одлуку унијатских сабора утврди и Сигизмунд III, и таким начином, умјесто православља, даде унији право грађанства у Литовско-пољској држави!

Одма после сабора почеше се гоњења на православље. Унијати-јепископи, с помоћу католика, стадоше ишћеривати из парокија православно духовништво и стављати своје једномишљенике. Све више или мање знатније цркве и манастири беху отети од православнијех, у том броју и катедрални кијевско-софиски сабор. Проповједнике православља осуђиваше грађанска власт на изгнање, а православно братство на гоњење. Православним грађанима одузеше право на грађанске дужности, као и то да им није слободно радити трговачке и занатлиске послове. Жалосни сељаци и до уније нису имали никаквијех права, а сад подпуно беху претворени у робове

и подвргоше се невјероватноме насиљу од својијех неправославнијех спахија и племића. По одзиву чувеног фанатика, језуита Скарге, у своме свијету није било државе, у којој би се тако рђаво опходили с земледјелцима као у Пољској. „Владалац или краљевски старјешина не само отимље у бједнога *„холопа.“*[1]) све, што он зарађује, него га и убија кад год хоће и нико му не рекне за то хрђаве ријечи.“ Други пољски списатељ, Старовољски, карактеришући суврмено му друштво вели: „Од сенатора до посљедњег занатлије сви поједају и пропијају своје наслеђе... Нико неће да живи трудом, а сваки се стара да захвати туђе. Привреда убогијех подајника истребљава се господом, као гарнијама. Једна персона, у један дан ждере толико, колико зарађује множина беднијех у дужем времену. Све иђе у једну шупљиву ћесетину — трбух. Јадни сељаци принуђени су били да за свашта плаћају: за марву, за пијацу, за право да могу ловити рибу, млети жито и т. п. „У Турској, продужава Старовољски, никакав паша неможе посљедњем сељаку учинити то, што се чини по нашим паланкама и селима. Код нас ако има у чему слободе, то осем у томе што можеш чинити са сваким све, што ти падне на ум. Ма који азијатски деспот неће за сав свој живот сатарити толико људи, колико се сатаре за једну годину у слободној *Ријечи Посполитој.*“

Жалосно стање православнијех сељака и прије многе је принуђавало да иду у козаке и да подижу оружје супрот својијех притјеснитеља, а после уније, кад их почеше тијеснити и за вјеру, они се још више стадоше бунити и изјављивати незадовољство својим положајем. Православна вјера учини се за народ одзивом слободе. Али што се више народ буњио, што је јенергичније бранио своју вјеру и народност, то је више узбуђивао супрот себе и фанатичко правителство Ријечи Посполите, и све уобште католике. Први

[1]) Холоп — то је човек без икаквих човекових права — роб од главе до ногу.

устанак народњи за вјеру с ужасном жестокошћу би усмирен. Све готово воће народње, у том броју и *гетман* Каливајко, у 1597 г. бише спаљени у Варшави, житељи се лишише својих права и у Малорусију уведена би војска. Почеше се страшна притјесњена за вјеру. Православне цркве силом отимаше и обраћаше у унијатске или даваше јеврејима под аренду. Јевреји не само узимаше плату за крштење, вјенчање, погреб и уопште за свако богослужење, него се и ругаше над православљем. Заштитити поругану вјеру није имао ко, јер сви готово знатни православни руси или помријеше или прећоше у католицизам и опољачише се. У Малорусији барем козаци и сељаци, од времена до времена, устајаше на заштиту своје вјере, а у Галицији, Волинији и Литви не би ни тога. У овима пределима отворено беше поље фанатицима, и они радише, што шћедоше. На варшавској скупштини 1620 г. заступник од Волиније, Лаврентије Древински, ево шта говори о стању православља у слободној Ријечи Посполитој: „Двадесет година, како ми на свакој скупштини горким сузама просимо и не можемо испросити, да би нас оставили у нашим правима и слободи. Ко, Боже живи! јасно не види, каква притјеснења, какве нетрпљиве муке трпи руски народ за своје благочестије! Већ су по великим градовима цркве запечаћене, црквена имања разграбљена, по манастирима, у мјесто људи, стоку затварају. . . . У Могилеву, Орши и Пинску дјеца умиру без крштења; тијела умрлијех без опијела извозе се из варошâ, као мрцина; народ живи у нечистоћи без благословења, умире без исповјести и причешћа. А шта се чини у Лавову. Ко се од православнијех не склања на унију, томе нема мјеста у вароши, тај неможе ни трговати, ни крчмити, ни у запатлије се записати. Ко је умрьо, — не може се јавно по црквеном обреду саранити; ко је болестан, — не може се причестити. — У Вилни, кад оћеју да испрате мртво тијело, градска врата, којима сви пролазе — и јевреји и татари, — обично се затварају, и православни

принуђени бивају носити своје мртваце кроз она врата, кроз која извозе сваки смрад и нечистоћу. Православне калуђере, који се не склоњавају на унију, бију и затварају у тавнице. Укратко рећи: велика и нечувена притјешења преноси народ руски како у краљевини, тако и у великом књажеству Литовском!"

Све је ово говорио Древински у присуству Сигисмунда III, но слијепи фанатик не обрати пажње на његове ријечи. Гоњења се продужаваху с пређашњим усрђем. У Луцку и Вилни цркве божије беху обраћене у пивнице и гостионице. У Минску, црквену земљу дадоше на зидање џамије. У Полоцку окиваху у пранге и принуђаваху к унији. У Орши, Могилеву и Мстислављу запрећено би и у салашима молити се. Највише страдаше православни од полоцкога унијатског јепископа Јосафата Кунцевића, који позатвара све православне цркве у Бјелорусији и стаде јавно захтијевати, да се сви православни ишћерају из државе. Фанатизам његов изведе народ из трпљења, и грађани витебски, по несрећи, убише га; али ово убијство још више узбуди католике, који признадоше Кунцевића мучеником и светијем, и гоњење на православље подиже се посвемјестно и трајаше до саме смрти Сигизмундове (1532 г.) За 45 година његова краљевања крвавим насиљем обраћено би у унију и католиштво око два милиона православнијех бјелоруса и малоруса. — !

Готово мало је боље било стање православнијех и после Сигисмунда, кад беше изабран на престо пољско-литовски син му Владислав. Истина, он не бијаше тако фанатичан, као отац му, и даде православнима *право* да имају свога митрополита и јепископа и поврати им неколико манастира и цркава. Али у слободној Ријечи Посполитој, ђе краљ и правитељство имадијаху врло мало значаја, мучно је било остварити ово распоређење. Правителство не би у стању да заштити православне и од новијех насиља са стране фанатика унијата и католика. Утјешњени народ стаде се опет

бунити и устајати на заштиту својијех права. Но ослијепљени пољаци на све ове побуне одговориште страшним избијењем народа и ружењем православне светиње. „Мучитељство фараоново, говори малоруски љетопис, није ништа у упоређењу с тиранством пољским. Фанатици варише дјецу у бакрачима и одрезиваху сисе у жена, а православне цркве даваху, као и прије, јеврејима под аренду. У самој Варшави упражњаваше се тако исто звјерство. Бунтовнике козаке и њихове старјешине вјешаше, колесаше, набијаше на колац, садираху кожу с главе; козачку дјецу жариште на угљевљима, козачкињама одрезиваше сисе и њима тукоше по образу мученике мужеве! —

Унија и католиштво поче се ширити и у Малорусији. Но овђе притјесњења фанатика, који равњаше православље с незнабожством и називаху „пасјом вјером“, изазваше нови устанак народњи, устанак Богдана Кмјељницкога, који потресе у темељу Ријеч Посполиту. У вријеме овога устанка не бијаше могућности удржати јарост народњу. Чете сељачке и козачке нападаше на господске читлуке, опустошаваше их, убијаше владаоце и њихове љубимце, истребљаваше католичке свештенике, нападаше на католичке цркве и манастире и нештедљиво их рушише. Јевреји бише осуђени на коначно истребљење; народња јарост не поштеди ни пола, ни узраста. Хмјељницки једну за другом одржа неколико побједа над пољацима, и послије славне побједе под Збарежом (5 Августа 1648 г.) принуди новоизабранога краља Јана Казимира да закључи договор и да између осталог даде сљедујућа права православнима: 1) митрополит кијевски засједаваће у сенату; 2) у Кијеву и другима мјестима, ђе се налазе православне школе, језујти неће становати; 3) унија биће уништена и 4) православнима повратиће се све отете цркве и манастири и њихова имања. Овај договор потврди 2. Јануара 1650 г. и скупштина, но док се народ умири, пољаци га погазише. Хмјељницки и козаци почеше опет воје-

вати, но њихово војевање не би срећно. Увиђевши себе и народ у рђавом положају, Хмјељницки стаде молити православног московског цара Алексија Михаиловића, да узме Малорусију под своје подајништво. 1654 г. Малорусија пређе у зависност московског цара и од овога преласка поче се борба руса с Пољацима, борба православља с католиштвом. Успјех рускога оружја не опамети Пољаке: они једнако продужаваху тијеснити православље у Бјелорусији, Литви и Галицији. По тако званоме вјечноме миру, који 1782 г. закључише Пољаци с Русима, православнима обећана би пуна слобода, но Пољаци и не помишљаше о испуњавању овога условља. Својим насиљем они сасвијем уништише православље у Галицији, а по другима мјестима недопустише да православни могу заузимати ма какве друштвене дужности. На политичко узвишавање православне Русије Пољаци необраћаху готово никакве пажње и издаваху једно за другијем строге одредбе односно разновјераца. Фанатици забранише православнима градити нове цркве и поправљати старе, публично их оскорбљаваше за вјеру православну, коју називаше „холопском, аријанском и пасјом“. Православне свештенике бацаше у тавнице, морише глађу, ранише сијеном, одсијецаше им прсте, ломише руке и ноге. Још виша безакоња чинише народу, који, као овце, силом ћераху да слушају *мису*[1]) и свакојаким мукама принуђаваше их одрећи се од православља. Док би жив Петар велики, фанатици колико толико уздржаваше се, но кад нестаде великога заступника православља, они отворено почеше чинити свака безакоња. Православне цркве обраћаше у унијатске, у сред бијелога дана нападаху на манастире, бише и мучише калуђере, ругаше се над светињом и православни крст газише ногама.

Протестанти исто тако као и православни трпљеше притјешњења за вјеру, па и сами унијати не бише слободни. Истина, Пољаци њих не утјешњаваше онако као православне

[1]) Латинска служба.

и протестанте, али ово се објашњава тиме, што они гледаше на унију као на мост, који сједињава православље с католичиством. Чисте унијате они презираху, и тек онима, који се више или мање склонише у католичиство, даваху права и преимућства. Унија такође сматраше се „холопском вјером“, а с тога сви чувени бјелоруси и малоруси стиђаху се бити унијатима и прелазише управ у католичиство. Само народ и световни свештеници држаху се уније, која се по спољашњем виду мало чим одликоваше од православља. Али католици не задовољише се с сугласношћу унијата с ученьем своје цркве, него почеше уводити и своје обреде. Још у почетку уније дозвољено би латинским монасима ступати у унијатске манастире, носити хаљине по форми источнијех монаха и испуњавати све источне обреде на црквено-славенском језику. Мало по мало сви унијатски манастири напуниште се монасима различитијех латинскијех редова, који под општим именом *базилијинаца* почеше заузимати све више јерархичне дужности у цркви унијатској. Разумије се, од овакијех унијата унија није могла ништа доброга очекивати: *базилијанци* је једнако вукоше у католичиство, па напослетак учиниште корак да подпуно слију обадве вероисповјести. Послье тако званога унијатскога замојскога сабора (1720 г.) на коме узакоњено би измијенити многе православне обреде и издати нове црквене књиге с католичкима службама, унија и у обредима стаде се удаљавати од православља и сближавати с католичиством. Из цркава унијатскијех свештеника, народ тек сад поче примјечавати разлику међу православљем и унијом, која у свему налицаше на католичиство, и стаде изјављивати незадовољство својом вјером. Незадовољство унијата би узроком, те латини и њих почеше мало по мало утјесњавати. Али свему настаје крај, па настаде и страдањима рускога народа. —

У 1762 г. ступи на престо руски Катарина II и одма се подиже грозно питање о „*диссидентима*“, које, благодарећи

занешености и фанатизму Пољака, би узроком погибије Ријечи Посполите. На основу вјечнога мира Русија је имала пуно право заступати своје једновјерце у Пољској, но после Петра великог Пољаци не обраћаху пажње на заступничество њезино. Знаменита царица ријеши да се неће допуштати таква нехатост Пољака наспрам предписа рускога правитељства, и стаде се озбиљно заступати за своје једновјерце и све уобште разновјерце. Послѣ смрти Августа III, (1763 г.) Катарина попе на пољски престо Станислава Поњатовскога, и одма преко свога посланика Рјепнина поче захтјевати, да се даду права „диссидентима". То исто заједниче и четири протестанске државе: Јенглеска, Прајска, Шведска и Данска. Али кад се питање о „диссидентима" изнесе пред скупштину, несрећни пољаци, на погибију своју, с негодовањем отвргнуше захтеве поменутијех држава и потегоше сабље на оне депутате, који говориште у ползу „дисидената". Бискуп краковски, Кајетан Солтик, својима посланицама узмути сву пољску краљевину; са свијех страна чујаше се вика против „дисидената". Млоги фанатици, необраћајући пажњу на присуство руске војске у Варшави, дрзко викаху на речене државе и понајвише на царицу руску. На дрзости пољске Катарина одговори распоређењем, да се руска војска приближи к пољским границама, а посланик Рјепнин у самој Варшави узе под стражу Солтика и неке друге знатне противнике „диссидентскијех" права. Не ћуташе ни „диссиденти" они почеше састављати тако звано „конфедерације" и уговараху међу собом „до последње капи крви заштићавати своја права и преимућства, слободу вјере, част, живот и имање." Све ово побуди Пољаке да попусте, и скупштина 15 Новембра 1767 г. отмјени пређашња узакоњена о „диссидентима", дозволи им слободу вјере, присуство у сенату, учешће на скупштинама, уобште једнакост у свему с католицима. Правитељство Ријечи Посполите нарочитим договором с Русијом (13 Фебр. 1768 г.) обвеза се на вјечна времена —

испуњавати дарована „диссидентима“ права. — Али, као и свагда, пољаци говориште једно а чинише друго. Одма, док руска војска изађе из Варшаве, они се почеше бунити и опет викати против „диссидената“. Бискупи у посланицама, а духовништво с црквенијех катедара проповједаше крсташки рат против руса и узмутиште сву Пољску. Каменецки бискуп Красински с Пулавским и некима другима фанатицима великашким, саставиште тако звану „Барску конфедерацију“[1]) и почеше страшно утјесњавати православни народ. Народ се стаде бунити. По свој западној крајини (тако се зову земље к западу од Дњепра) почеше бродити чете сељачке и „гајдамачке“ и чинити освету притјеснитељима. Пољско правителство не би у стању усмирити ни сељаке, ни конфедерате, па с тога за умирење и једнијех и другијех заузе се Русија. Устанак народњи скоро се утиша, но конфедерати продужаваше борити се и с руском војском. Рат Руса с Турцима даде им могућност продужавати борбу неколико година. Али кад побједе Румјанцова и Орлова потресоше и високу Порту, онда наступи крај и борби конферадата. У 1772 г. на предлог прајскога краља Фридрика II. учињен би први раздјел Пољске државе. Прајска привати Померанију, Аустрија Галицију, а Русија старо наслеђство своје — Бјелорусију.

Сво готово населење сједињених крајева било је по происхођењу руско и разликовало се међу собом тек вјером. Велика царица објави пуну религиозну слободу својим новим подајницима и даје им права и преимућства, којима се користоваху и сви остали њезини поданици. Католици добише засебнога митрополита, унијати архијепископа, а православни, почем беху чланови господствујуће цркве, подпадоше пастви рускијех владика. Мудра распоређења Катаринина и благоденствије њезинијех поданика једнако обраћаху на се пажњу једнога рускога народа, који се налазаше још у зависности од пољака. Раздјел Пољске мало опамети Пољаке. Кроз неко

[1]) Племски сајуз.

вријеме они опет почеше утјесњавати своје православне поданике и готовити себи политичну погибију. Док се поче (1781 г.) други рат Русије с Турском, Пољаци, по наговарању Прајске, која им обећа заштиту и помоћ, прекидоше сајуз с Русијом, укидоше стари државни поредак и, разпаливши се идејама француских револуционера, 3 Маја 1791 г. прогласише нову одвећ либералну конституцију. Али ова конституција срете многе противнике међу привржењцима старога поредка, који против ње саставише тако звану „Тарговицку конфедерацију“ и обратише се с молбом к Катарини, да поврати стари поредак. Руска војска уђе у пољске предјеле. Краљ Станислав стаде искати у Прајске обећану помоћ; али умјесто помоћи Прајска ступи у сајуз с Русијом и заузе с војском сјеверо-западне пољске крајине. 1791 г. учињен би други раздјел пољскијех земаља: Русија узе двије своје области — Волинију и Подолију, а Прајска Данциг и Торн с њиовим окружијама.

Скоро за другијем настаде и трећи — последњи раздјел Ријечи Посполите. Искуство неопамети Пољаке. Они замислише безуман заговор против Русије и Прајске, и на велики четвртак 1794 г. изненада нападоше на руске војничке чете, које беху у Пољској. Подиже се општи устанак, и чете храброга Костјушке почеше војевати с Русијом и Прајском. Изиђе оно, што се могло и очекивати. Костјушку сајузници разбише, узеше у плијен и заузеше Варшаву. Станислав Поњатовски одрече се од престола, а сајузници 14. Новембра 1795 г. раздијелише међу собом и остале пољске области: Русија узе области — Виленску и Гродненску и херцогство Курландско, Прајска — сјеверо-западне и Варшаву, а Аустрије — југо-западне и Краково. — (наставиће се.)

Путничке слике ваљевског округа.

(наставак.)

Пошто му се јависмо и поздрависмо, замоли смо га: да нам да једног човека, ком ћемо платити, да нам покаже пут к раз-

валинама св. Петке, који би нам у исто време знао што о истим приповедити. Кмет онако готово рикајући, протезајући се и негледајући у нас, рече: „Каква човека? Очи имаш па тражи! Ваљда ниси слеп? А шта, да ти прича? Ваљда ти је неко докон да ти којешта трабуња?“ Ту непомогоше ни молбе, ни части, ни обећања. Ми се кренусмо, и добро момче крчмарево рече нам куда и како да идемо. Тако и учинисмо, и хвала Богу и добрим људима, ево нас и пред дивним и прекрасним развалинама, око којих је гробље са својим вечно спавајућим некадашњим посетиоцима. По свом обичају прођох око свију развалина неколико пута, прегледа их све са целим гробљем, па онда седох мало да се одморим, а отац Која већ је био уредио наше коње са човеком, који нам показиваше пут; јер смо пандура давши му 6 гр. одпустили још у Скобаљу. Биће ово моје европско одело и обилажење око ове старе светиње узрок, те дођоше два момчета, народњи војници, са својих њива да виде шта је, ко је, и шта се хоће? Благодарећи овим нашим посјетиоцима, дознадосмо ово: да је сво село већ више пута предавало просбе, да им се допусти, да ову светињу прапраотаца својих поправе и направе св. храм, као што је и био негда; па од толико година до данас ни гласа ни трага од ма каквог одговора, а ето Београд није бог зна колико далеко одавде, а и окр. варош овог места. Да је један богат сељак, ког чам и кућу показиваху на једном брегу од јужне стране од ових развалина, такође искао одобрење зато, али му недоше никакав одговор; те ти он одуста од своје намере. Вели да је мислио до 2000 дук. ц. на ову ствар да потроши. Да је један бездушник недалеко одавде рушио сводове по одобрењу неког капетана, па и по наговору овога, те од грађе ове светиње правио и зидао неке њумезичње себи, као да није у самом камену одрастао, у који ће се и сахранити, и као да су његове накараде грађевина достојне те велике части и тог славног имена и уважења, да се од светих храмова подижу. Да су и одавде, са ових светиња, као што то обично бива, а по одобрењу и наговору полицијских власти, вукли грађу за друге даљне цркве и остале зграде; те тако рушећи ову светињу утамањивали славне споменике дивних, великих и непостижних наших прапародитеља! О власти, власти! О полицијо полицијо српска! Стрепим да не доживиш оно, са покварености, глупости и неразвијености неких твојих чланова, што још ни једна није доживила! Стрепим да некада накажени неповучете и невине у бездну у којој вас очекује аждаја свију зала и неваљалства, са својим разјапљеним чељустима на утамањивање.

Да је три пута певала, а три пута паљена и кварена била док је ето достигла ток савршенства урвинског, који гледамо пред собом. Да је благодарећи, глупости, немарљивости, а нарочито гадној и најскврнавијој себичности својих сопствених чеда, не само до сада остала урвина и развалина; него да је и ми сами рушимо и кваримо, благодарећи нашој покварености. Да је благодарећи својим љутим змијуринама, које се легу у корењу живих и иструлелих дрва над олтаром, и надгробним изпроваљиваним сводовима, овај до сада сахранила, да га нечастиве тако рећи руке не кваре и не скврњаве, уништавајући сопствену славу и величије, сопствено величанство и некадашњу моћ, којом би требало да се диче и узносе. Да тиме своју сопствену глупост, слабост, неразвијеност и сопствено неваљалство показујемо, кад у место да овакве и овим подобне дивоте и славе подижемо, поправљамо и обнављамо, ми подижемо које какве, не свете храмове и цркве, но ујурице и страћаре, које нас ни по 7—8 год. неслуже; па их затварамо: да нас неби наша сопствена работа скрушила и утаманила, која нас неколико десетина тисућа дуката и неколикогодишње не наплаћене муке и дангубе стоји. Да ми сами, недостојни потомци својих дивних и чудноватих предака, из глупости наше и неразвијености, презиремо и остављамо овакве славне дивоте и красоте, светиње и тврђе, које се противиште и многим вековима и разним непогодама, као и силним и неизбројним рукама и снагама својих непријатеља и глупих пријатеља. И напослетку с тугом и чемером морамо рећи и признати: да ми сами, по злој глупости и неваљалству нашем, идемо на то, да се покажемо: да нисмо потомци оних дивних, светих божанствених, славних, чудноватих, ванредних, једном речју чуда овог света, наших прапрародитеља, него поништавајући све што је њихово, а уздижући тобож нешто садање што је наше, ништаво и никакво, сами идемо и нехотице на то: да се покажемо, да нисмо ништа друго, до тиква без корена, па као такви да ћемо бити и сами остати у нашег потомства. Е, немогу више од јада и чемера да говорим! Глава ми се врти, мозак кружи, ум стане срце и тело следи кад помислим на оволико неуважавање и презирање свога сопственог величија и величанства некадашње своје сопствене славе, свога добра и узора, свога красног, дивног, славног, великог, надљудског, божанственог и пресветог!! Ваља ми се опростити са свим великим и дивним, а по невољи и јаду гледати чемерно јадно, трошно и рушеће се над сопственом главом сопствени производ!...

Развалине или урвине ове некадашње светиње српске до олтара дугачке су $5^1|_2{}^0$ а широке са запада 4° и 2′. Ова је дужина и ширина изнутра мерена т. ј. управо шупљина. До олтара је ова светиња права четвороугљност, без оних крстообразних изидотина, које код певница састављају пречаге крста. Дужина олтара округлог и обрнутог к истоку изнутра је 3° споља 3° и 4 стопе, дебљина је скоро свуда зидова $^1|_2{}^0$, свод или небо више олтара, на ком осим корова, живог и трулог дрвећа, живи огромна мложина отровних змијурина, које хоће да скачу на посјетиоце, још је и дан данашњи целокупно и нигде кроз њега непрокисава. У време мог гледања и прегледања, ваљда због огромне препеке, ни једна *непомењеница* није била тако неучтива, да ми скочи за врат и да ме уједе. Но негледајући на све то, немпла музика њихова непрестано је се чула ваљда да замени божанствено певање и појање недостојних потомака оних, који подигоше ову светињу, и да им на овом свету покажу песме и музике, које ће их на оном свету вечно пратити, што руше и утамањују и што неподмлађују и не обнављају ове светиње. Осим неба, или свода, над олтаром, био је свод и над целом осталом овом светињом, што се види из развалина, које још неодвукоше безбожници. Овај је се држао на 4 прекрасна стуба који су пред олтаром и 4 друга који су по један хват од западњег зида били. Сва је ова прекрасна и дивна светиња сазидана од тесаног камена, ван кубета ваљда, која су ако не зидана, а оно бар у место себре подзиђивана прекрасном преницаном опеком, смешаном са разним стварима претученом, која се још и данас употребљава као шупља за кубета над сводовима разних светиња Прекрасан живопис са прекрасним писменима око светаца, који још остадоше са избоденим лицем и извређеним очима, од варварства и дивљег фанатизма, показиваше време напретка и славе српске, доба највеће моћи и просветне снаге укупног народа српског, од јадранског па до оног мора и од Италије па до данашњег грчког краљевства већег дела овога, па све до под сами Цариград. Да је у то доба преживописивана сведочи други још старији живопис испод овога, као што се на млогим местима показа, кад смо овај брисали и састругавали. Свеци су сви високи, сувп, коштуњави са мало накривљеним главама на леву страну, са поредким брадама и брковима. Одела су на њима сва старосрпска, а нарочито узимајуће чисто народне српске боје, црвено-рујна плава и бела; а ове боје јасно казују: да су ове светиње живописале и уписивале српске руке за време владе славних Неманића, које млога данашња занешена недоносчад

учена, хоће да назове деспотима а владу њихову туторском и деспотском. Па да и наведемо који од знатнијег живописа и ако морамо са тугом и жалошћу казати: да нема ни једног целокупног, да нема ни једног живописаног светитеља ове некада дивне, и још и сада свете обитељи српске, а да није фанатична рука одпадничка од вере и народности српске, српских потурица и издајица, извртила очи, изкопала нас и свакојако нагрдила и осакатила лица светитељска. Тако дакле да почнемо прво од запада к истоку по јужном дувару, који је као северни и западни још висок за једно $5^1/_2{}^0$. Прво нам стоји целокупан дивно и прикрасно израђен св. Ђурађ, са надписом почињући од источне стране, главе и оног светитељског круга „ϾТИ“. Даље од западне стране главе „... ГІЄ“ т. ј. свети Георгије. Сав је светац у зеленој долами до колена, острагу здраво убраној и са обтокама (гајтанима) једва видним украшеној. Више ове заогрнут је рујним огртачем. Напрсњак му је од плаве и жуте боје са рукавима, као и украсима под мишицама од црвено-рујне, плаве и беле боје. Опасан је појасом, који му пада до колена, плавим са окрајцима белим и црвено рујним. На трбуху (животу) му је *надживотник* рујан са белим пулијама, преко ког се ремењ плав са белим пулијцама преплеће. *Тул* му је на десној страни плав напуњен плавим и прекрасним стрелама, више којих су звезде, а с леве стране плави лук у левој руци. У десној руци држи дугачко жућкасто копље, ваљда боја дрвета, а чакшире су му уске, зелене и изшаране по гдегде обтокама белим. Огрлица му је врло висока, а доста и широка плава изшарана белим и рујним разним шарама. Даље иде св. Димитрије са прекрасним и добро сачуваним надписом око котура светитељске главе, од истока пише: „ϾТЫ“ а са западне котура „ДИМИТРІЄ“. На њему је долама до колена па и чакшире од рујне боје. Напрсњак плав са белим обтокама и окрајцима. У десној руци држи мач са обе стране оштар, по средини плав, а по крајевима бео. Тул му је напуњен стрелицама са оштрицом горе, плав а заклопац од овога као и у св. Ђурђа плаво жућкасте боје. Огрнут је зеленим огртачем или ћурдијом. Чизме су му беле, а у св. Ђурђа рујне. Надживотник му је зелен, испрекрштан плавим ремењима, украшеним белим пулијама. Појас му је плав, дугачак до колена, као и долама, украшен белим пулијама и рујним окрајцима. До овога даље један светац са плавом доламом и чакширама, и белим огртачем. Надпршњак и подживотник му је рујан, са белим појасом и разним украсима и пулијама рујним, а обшивен је плавим окрајцима. Око свију ових светаца стоји дивно плаво небо, а више овога и ових опет иде други

ред светаца само до половине тела живописани. Више ових и њихова плавог неба, неки имају и дивне прекрасно израђене беле звезде. На западној страни стоји огромно *Успеше св. Богородице*. Постеља сва у кревету њеном живописана је прекрасном рујном, тако рећи горећом бојом, а окрајци, ројте, ресе и кићанке на угловима ове од дивне жуте боје, знак злата, четири огромна златна подсвећника, са огромним запаљеним свећама стоје на четири угла ове. Више богоматере и њене постеље лепршају се са златкастим крилима, дивно и чудно израђени мали анђелчићи, херувими, серафими, силе, власти и господства. (наставиће се.)

ГЛАСНИК.

Монастиру Боговађи у окр. ваљевском приложили су:

Станислав Јеремијћ из Ратковца једно сребрно кандило у вред. 16. дуката; Матија Селенић из Пепељевца једно сребрно кандило у вред. 14 дук; Милош Лукић из Пепељевца једно Јеванђеље на вел. колу у кадифи, у вред. 6. дук; Ивана жена Пантелије Ђенадијћа из Ратковца једну одежду од доброг штофа у вред. 16. дук; Живко Јанић из Тодорина дола један крст у сребро окован у вред. 5. дук; — Живко Павловић из Маркове цркве један епитрахиљ у вред. 3 дук. Ђулка Сенијћа из Латковића један покривач на св. Трапезу у вред. 6. дук; — Раписав Ковачевић из Лајковца једну кадионицу од паквона у вред. 2. дук; — Живко Павловић из Маркове цркве један крст сребром окован и окићен у вред. 12. дук; Матија Ђукић из Ратковца два двокрака чирака од паквона на св. Трапезу у вред. 6. дук; Високо — преосвећени Архијепископ Београдски и Митрополит Српски Г. Михајил једну петохљебницу од кинеског сребра у вред. 8. дук: Митар трговац из Степојевца оправно и позлатио крст у вред. 4. дук; Ивко Милиновић из Вировача један епитрахиљ у вред. 3. дук; Живана из д. Лајковца један епитрахиљ у вред. 3 дуката.

Старешина М. Боговође са братством својим, поред усрдне молитве, коју приноси Богу да здравље и спасење горњих приложника, овим им јавно благодари, желећи да се множе у нашој отачбини овакви богоугодни добротвори.

У Мон. Боговађи 1 Августа 1875. Старешина Мон. Боговађе,
Игуман Данило.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У државној штампарији.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 24 Августа 1875.

Број 30	Излази четири пута у месецу. — Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Год. II.

БЕСЕДА

на дан рођења Његове Светлости Господара и Књаза Милана М. Обреновића IV. (10. Авг. 1875), коју је говорно по свршеној литургији високопреосвештени митрополит српски Михаил.

„Господи силою твоєю возвеселится царь“
(псал. 20. ст. 1.)

Цар Давид научен дуговременим искуством, с тврдом вером узриче своје убеђење да њиме влада, да га чува, поучава и руководи свемоћна десница божија по клизавој стази земаљскога живота.

С оваком вером цара Давида, подижемо и ми, бл. хр. данас молитвени глас к престолу преблагога Бога, да укрепи својом благодатном силом нашега благовернога књаза Милана за срећу земље и народа српскога и за славу његову — цара неба и земље Бога нашега.

Породица се радује празнику својега оца, задруга се весели у дан свога врсног старешине; па тако и велика задруга — *држава*, свечано проводи дан рођења господара земаљског, посведочавајући тиме своју љубав, верност и оданост према њему, чија је власт освећена Богом, као што

слово божије изречно потврђује да је власт од Бога произашла, од Бога наређена, учећи хришћанске држављане овако: Бога бойтесѧ, царѧ чтите, братство козлюбите.

Општа историја претставља нам необориве доказе, да су многе народе мудри владатељи узвисили и прославили, да су многи народи постали знатни и силни онда, кад су сложно са непоколебљивом верношћу својом стајали око престола владатељског. Сетите се, благочестиви христијани, и наше Историје. Није ли Стефан Немања божијом помоћу, својом мудрошћу и слогом народа уједињио расуто тада српство и подигао знатну државу српску, која је цветала и трајела преко два века? И она би трајала дуго — дуго још, да је не раздвоји, да је не упропасти раздор и неслога. Ова два зла помрачиште славу српску, ослабиште моћ државе српске, погазиште понос народни, омразиште, завадиште браћу, те због тога дође тужно Косово, где пропаде царство и слобода народна.

Дуго, тешко и скупо искуство нека научи све вас, бл. хришћ., да негујете слогу и љубав међу вама, знајући, какве штетне последице доноси раздор и неслога.

Племенита срца живо сачувствују свему, што служи на корист, срећу и славу народа. Благородне душе радују се напретку својих ближњих. Мила је Србину родољубива надежда која га храни и задовољава, кад напредује отачаство његово; па за то и нека чува све, што може да утврди слогу, љубав и напредак земље и народа српскога.

О, подигнимо своје очи небу, одкуда долази свака помоћ човеку! С благодарним осећањем споменимо сва доброчинства, која добијамо од Господа, не по својој заслузи, а по милости његовој. На овоме уверењу утврдимо сва надања наша за срећнију будућност нашега народа, по изразу св. писма, које вели: Блаженъ языкъ (народъ) емѹ же єсть Господь Богъ єгѡ люди, ѩже йзбра къ наслѣдїє себѣ.

Држећи тврдо свету веру православну, чувајмо своју домовину, бранимо гробове наших отаца, који нам извоје-

ваше у земљи нашој слободу живљења и развијња народног, слободу рада и правду, на што с тешким уздисајем изгледају околна браћа наша.

Верујемо, да ће господ продужити милост своју верној Србији, да неће посрамити веру нашу; него ће очувати и цркву, и домовину, и књаза, и државу српску напредну, сложну, срећну, у части и слави.

Но лаж устаје на истину, безумије војује против мудрости, зао дух овога века клевеће, стара се да обори најспасоносније основе, на којима постоји друштво људско, војује против вере, цркве и државе, упиње се да сумњичењем, исмевањем, двоумљењем поколеба, ослаби и поништи све, што је свето, што је народно, што је уважено, производећи свуда растројство, умну ништавост и моралну трулеж. Но као што ветар разгони дим, тако да се удале од нашег народа све нечастиве намере и радње злога духа, да видело христовог јеванђеља растера сву маглу безбожничку, а сјајност богооткривене истине удали зле, штетне и пагубне мисли, што долазе од мрака, злобе и преваре.

А ти, о преблаги господи, благослови благовернога књаза Милана, умножи његова љета, укрепи његову мишицу, узвиси га силом твојом, огради га штитом милости твоје, те да се испуне племените намере његове а пламене жеље наше за срећу и напредак народа српског. Амин.

Беседа о дужностима хришћанским.[1])

Кад смо се по лепом обичају нашем скупили да се у овој св. задужбини заједно данас Богу помолимо и прославимо успомену св. матере Петке, дајте љуб. браћо! да се уједно поучимо и у дужностима нашим, које као хришћани извршивати имамо, знајући да ће нам тако молитва наша Богу угоднија и слава данашња свечанија бити. —

[1]) Говорена о слави манастирској у Фенеку.

Пре свега да се запитамо: зашто се ми зовемо хришћани? — За то, љуб. моји! што верујемо у Господа нашег И. Христа и што смо се на светом крштењу обвезали живити по науци његовој. Вера је хришћанска дар божији, који доноси са собом просвету, јер нам она казује истине, које разум човечији сам по себи не би могао открити а да не падне ил у грубо незнабоштво ил у гордо неверство; она проповеда једнакост и равноправност свију људи на земљи учећи нас да смо сви од једног оца саздани; она нас једина може подпуно усрећити и задовољити, јер нам показује пут, који води земаљском задовољству и вечитом блаженству.

Имајући дакле ово свагда на памети поштујте драга браћо своју веру православну као најскупоценије благо духовно, које нам је Бог ради спасења нашег даровао; храните је као свети аманет, који смо од блаженог спомена праотаца наших насљедили. У овој су вери живили и преминули толики наши светитељи и угодници божији: св. Сава, Арсеније и Максим, Стефан првовенчани, краљ Милутин, Стефан Дечански, цар Урош, кнез Лазар, данашња св. Петка, мајка Анђелина и небројени други, чија се имена у роду свом блистају као звезде на небу.

Хранећи тако и чувајући своју веру поштујте уједно и св. цркву православну, коју је Христос спаситељ установио на ту цељ, да се наука његова сачува у целости и чистоти својој, и да се верни његови одрже у духовној заједници на вековечита времена; пак зато уважавајте установе и наредбе св. матере цркве, те по томе неуморно долазите у дане недељне у св. храм на молитву и слушање слова божија, исповедајте грехе своје у одређено време и чистим срцем приступајте светој трпези господњој, да се причестите телом и крвљу христовом и да се духовно сједините са искупитељем својим ради вечнога живота; поштујте своје свештенике као духовне пастире и учитеље, које је дух свети поставио да вам казују вољу божију и свршују св. тајне, и тако да се

старају за ваше душе по речима св. писма; знајте да ни с ким не стојите у тако тесној свези као са својим свештеницима, који су с вама свагда и добро и зло делили, и који вам тога ради само добро желити могу, јер ваша срећа и њиова је срећа, ваша пропаст и њиова пропаст. — Христос спаситељ оставио је цркву своју на камену вере, и докле год ми будемо на овом камену тврдо стајали, дотле ће нам и црква православна као наша духовна мати, и ми у цркви као верна чеда њена напредовати, цветати, јачати и у свакој врлини успјевати на славу божију. . . .

Не може ми се овде драга браћо на ино, а да с великим болом и тугом у срцу не спеменем како се у народу нашем од неког времена овде онде налази по гдекоји брат, који, не познавајући важност своје православне вере и закона хришћанског, лакомислено прелази у неки нови закон, тако звани „назаренски“, те тим себе отуђује од остале браће и искључује из заједнице св. цркве. — Пазимо добро браћо моја на оваке појаве, који нису од јуче постали у цркви христовој. Сатана, овај свагдашњи непријатељ спасења човечијег, од искони се труди, да хришћане међу собом раздвоји, поцепа, ослаби. Но Срби се хвала Богу нису нигда за њим слепо поводили, они су свагда постојано у својој вери и цркви православној стајали; да, они су радије сносили свакојаке беде и невоље него што би закон свој прадедовски изневерили, радије су претрпили и саму смрт него што би се имена српског одрекли. Пак зар ми данас без икакве нужде и невоље наше да напуштамо оно, што су нам стари наши за хиљаду година свето поштовали? Зар да не будемо више синови св. Саве, који је науку христову по народу српском проносио и цркве православне на све стране подизао, од којих су многе и до данас заостале? Зар да не будемо више потомци славног цар-Лазара, који је с небројеном војском за крст часни и за име српско на пољу косову потоком крв пролио? Зар спас и напредак наш стоји у клетом цепању и

раздору, а не у благословеној слози и јединству? Зар ми мало имамо на све стране непријатеља, већ још и сами себи да будемо непријатељи, и то ради закона, који је од Бога дат да људе и народе спаја и сједињава, а не да их цепа и раздваја? Зато и опет велим: пазите мудро љуб. браћо! јер су времена озбиљна наступила и јер се тиче судбине наше и нашег потомства; не дајте се учити од онаких, који сами не знају шта говоре, јер *„ако слепац слепца водио буде, то ће обоица у јаму пасти“* по речима христовим. (Лук. 6. 39.) *„Неверујте свакоме духу, но испитајте једа ли су од Бога, јер се многи лажни пророци појавише у свету“* као што говори св. писмо. (I Јоан. 4. 1.) — Стојте дакле свагда непоколебљиво у своме закону као што су и ваши стари стајали; није закон као одело да се може по вољи мењати; он је вечит и важан за сва времена и за све народе. Ако има шта међу нама што не ваља, томе није закон крив, већ они који закон не поштују и не извршују, па звали се они „пастири“ или просто „хришћани“, „духовници“ или „световњаци“.

Јест, љуб. браћо! Закон божији ваља не само слушати и веровати, већ уједно и извршивати га. *„Благо онима, који слушају реч божију и држе је,“* (Лук. 11. 38.) рекао је Христос спаситељ. Да ли је у нама права вера, то ћемо најбоље показати, ако љубав у срцу свом негујемо, и то љубав спрама Бога, својих ближњих и самих себе. *„Љуби господа Бога твога више свега, а ближњега свога као самог себе; у ове две заповести садржи се цео закон,“* говори небески учитељ. (Мат. 22. 47.)

Бог нас је из једине љубави створио, из љубави нас одржава, из љубави је послао једнородног сина свог на земљу, да научи и од заблуде избави грешни род човечији; све што имамо од Бога имамо: и живот и здравље и имање, пак зато и ви треба Богу као милостивом оцу свагда синовљу љубав и поштовање да одајете, а ово ће те показати ако будете и мислили и радили што је Богу угодно, ако се будете Богу

свагда усрдно молили и за сва доброчинства његова благодарили; ако будете стрпељиво сносили што нам он пошаље, било добро да нас награди, било зло да нас покара и поправи, ако се будете уздржавали од безбожне псовке и срамних речи, које навлаче гњев божији на вас, и на послетку ако се будете свагда старали за душу своју, ову бесмртну слику божију у нама, да је сачувате чисту и достојну за вечита блага, која је Бог у царству свом приправио свима онима, који га се боје и заповести његове извршују.

Као што је Бог свију нас отац, тако смо и ми сви без разлике његова деца, пак за то смо дужни све људе пазити као своју по Богу браћу и са сваким у миру и љубави живити. Христос спаситељ рекао је: *Штогод хоћете да вам чине други, чините и ви њима; а што себи не желиш, не чини другом.*“ Држите се свагда овог златног правила у животу своме, па не ћете нигда неправду учинити, не ћете другом накостити ни светити се, не ћете се међу собом завађати и крвити, не ћете туђе желити итд. На против тога где год вам се прилика пода, помажите један другом, будући смо сви удови једног тела, па као такви будите сложни у свему, што је красно и поштено, а по општи напредак спасоносно; чините добро свакоме, па и самим непријатељима својим, јер тако је воља оца небеског, који сунцем својим греје и добре и зле, и кишу пушта на праведне и неправедне; имајте свагда на уму, да се добрим делима нашим слави име божије, и што овде на земљи добра учините, да ће вам се стогубо вратити на небу. — Млађи поштујте своје родитеље и све старије, искусније и ученије, и слушајте њихове мудре савете, који се на добро ваше клоне; не заборављајте да ћете можда и ви остарити, — и дај боже да остарите, па како ви поступате са вашим старијим сада, онако ће негда и ваши млађи с вама. „*Каквом мером дајете, онаком ће вам се вратити*“ говори св. писмо. (Лук. 6. 38.) Послушност и поштовање старијих свагда је била одлична врлина српског народа, па треба

да буде и одсад, ако себи добра желимо, јер *„где се старији не слушају, ту Бог не помаже.“* — Ви, који се „супрузима“ зовете, поштујте светињу брака и не заборављајте нигда на љубав и верност, коју сте једно другом на венчању завештали. Ако ико, то сте нарочито ви дужни у миру и слози, као што добрим хришћанима приличи, живот свој проводити, јер то ипште срећа и напредак ваш и вашега потомства. — Родитељи пазите на своју децу као највеће благо, које вам је Бог поверио да их однегујете у здрављу, побожности и свакој врлини. Здравље дечије лако се нарушити може, она су као нежни цветак, коме је свашта нахудити кадро, и за то треба да их брижљиво чувате од свега, што је по здравље њихово опасно и шкодљиво; а кад по несрећи у болест падну, постарајте се за лекове, које је Бог оставио и које су научени и искусни људи пронашли, а клоните се врачбина, које Бог забрањује и које нам само већма шкодити могу. Старајте се даље да децу своју од ране младости однегујете у врлинама хришћанским учећи их и речима и добрим примером својим, да се Бога боје и људи стиде, да буду спрама сваког милостива и добродушна, да заволу све, што је право и поштено, а да се клоне од сваког срамног и неваљалог дела; а да би их што боље васпитати могли, шиљите их у одређено доба у школу, где ће се научити свему ономе, што им је нужно знати да могу као честити и ваљани људи и себи и другима на корист поживети.

На последку сваки човек има особите дужности да набљудава спрама самога себе, јер као што св. п. говори: *„Нико не мрзи на своје тело, него га храни и греје.“* (Ефес. 5. 29.) Бог је човеку заповедио да трудом и знојем својим нуждан ужитак себи набавља и за издржање своје постара се докле на земљи живи: заповест ову ваља сви да усрдно слушамо ако желимо срећу и благослова божијег, јер само је оно човеку срећно и благословено, што је поштеним трудом себи набавити кадар. Пак за то будите сваки у свом послу вредни

и приљежни, а при том чуварни и штедљиви, јер знајте да данас само вредни и чуварни народи напредују, дочим народи лењи и раскошни пропадају и исчезавају са лица земље. Сврху свега пак чувајте своју земљу, коју сте од старих својих насљедили и не упуштајте је без велике невоље из својих руку, ма вам туђинци колико за њу нудили и давали, јер нема тога блага, којим би је исплатити могли; тако је скупа ова земља, на којој ми Срби живимо! Наши дедови нису је за благо купили ни по милости добили, већ су је крваво извојевали од непријатеља свога, који се овде угњездио и осилно био. Земља је ова драгоцени аманет од наших старих, у њој почивају кости наших праотаца, па зар да је ми тако олако напуштамо? Зар да се покажемо неблагодарни и недостојни потомци својих прадедова? Зар да нас наши синови и унуци проклињу, што им нисмо кадри били дедовину њихову сачувати? — А што се једном изгуби, то је доцније тешко повратити. За то се дакле клоните сувишних трошкова, нарочито приликом свадбе, крсног имена, погреба и парастоса, као што је код нас уобичајено; све се то може са мање трошка, па опет за то људски и хришћански провести; не одајите се којекаквом силовитом и шкодљивом пићу, које вам трује здравље, упропашћује имање, помрачава разум и наводи вас на свакојака зла и безакона дела, но будите у свему умерени као што Бог заповеда, па ће те бити здрави, мирни и дуговечни. — Женске нека се оставе скупоценог, помодног одела, па нека пригрле своју старинску народну ношњу, коју већим делом саме израдити могу и која је тога ради и јевтинија и постојанија, а за Српкиње много приличнија. *„Не чини халина човека;“* доста да је човек чисто и пристојно обучен, а за то се не иште много трошка. — У место којекаквих раскошних и непотребних трошкова нека сваки од богоданог имања свога по могућству своме прилаже на цркве и школе, на болнице, сиротињу и друге човекољубиве и добротворне цели, па ће тим начином одужити дуг свој према роду и ухватити души места на ономе свету....

Љубазна браћо! Ја сам вам овим побројао у главном оне дужности, које имате као добри хришћани испуњавати, — до вас стоји да их к срцу примите и колико је више могуће извршујете. — Ко своје дужности као што ваља испуњава, тога ми зовемо честитим и поштеним човеком, тај се само може надати да ће овога света срећно и спокојно поживити, а онога вечно блаженство насљедити у Христу Исусу господу нашем — Амин.

Ј. Вукадиновић
зем. протојереј.

О одношаима српске цркве наспрам цркве цариградске, од првих времена њенога бића, па до данас.

(наставак).

Српска црква у XVII столећу још је много више подпала под искушење својих непријатеља — Грка и Турака. Турци у ово доба нису се ништколико старали, како ће очувати те пределе и државе, које су им њихови предци завојевали, само су гледали, како би што више могли извући одтуда добити, да своје страсти задовоље. Војујући са Немцима они имађаху потребе у новцу, а да би што пре до новаца дошли, даваху многе своје провинције под аренду. Таквим начином буде дата под аренду и Србија. Арендатори, који беху дужни на време плаћати опредјелену суму, узимаху од народа колико им је воља било. *„Тада земља српска“* (да се изразимо речима сувременог историка тога доба), *„беше налик на виноград близу пута, с којег су сви пролазећи брали грожђе и јели!“*[1]) Против ових управо отимача, који неуважаваху никаква права ни божанска, ни човечанска — и наоружаше се тада срп. патријари, као ревносни заштитници свога народа и цркве своје. Држимо да је без свакога коментара појмљиво, да је се код оваке владе, као што у то време беше турска влада, било врло лако оправ-

[1]) Види у г. Рајића част III. стр. 209.

дати зликовцима, мâ у каквом се они злочинству ухватили. Према овоме арендатори ови, против којих је се народ побунио и жалио султану, — врло су се лако не само оправдали код султана, него још и своју кривицу бацили на срп. духовенство, а нарочито на пећског патријара, наводећи да се он не покорава вољи самог султана; с тога умоле султана, да им даде војске да умире Србе и да казне виновнике буне. И, заиста, из историје видимо, да је војска турска врло често, по жељи тих арендатора, ударала на срп. манастире и зверски их опустошавала и рушила, а нарочито оне манастире, који су уједно служили срп. народу и као манастири и као школе. Рушећи овакве манастире Турци су наводили у одбрану своју узрок зашто то чине; они говораху, да ово чине с тога, што та места служе као зборна тачка за политичке борце, а не за школе, где се народ вери учи.[1]) Турска влада одобравала је такав поступак арендатора и, шта више, бранила их и подржавала у том њиховом безбожничком делу, што је још много више ослободило их у њиховом безчовечном предузећу, те све горе и горе почну угњетавати Србе, а нарочито њихово духовенство, а то с тога што је оно више устајало и викало против њихових злих дела. Арендатори, желећи осветити се духовенству, наложе преведике аренде на цркве и све срп. манастире, који се још одржаше од њиховог рушења и пустошења.[2]) Беше, на жалост српску, такво време, да се бедни Срби нису имали коме тужити ни помоћи против зликоваца тражити; јер са арендаторима заједно је радила турска влада, и с тога никакве користи не би имали и кад би се жалили њој, већ, напротив, били би опањкани зликовцима, те би још много жешће муке морали трпити. У оваквом тужном положају српском народу и српском духовенству није ништа остало, до само да гледају како се њихови храмови руше и светиња

[1]) Cunibert v. 1, p. 17. — г. Рајић ч. IV, стр. 198.

[2]) Ист. г. Ранке стр. 47.

њихова обезчашћава — да гледају и у души својој да туже и јадикују, обраћајући све своје мисли на *онога*, који све види и све зна и на њега једног своје наде ослонити.[1])

Овакве беде и тираније угњетаваху срп. цркву у XVII столећу од стране азијатских дивљака и европских фанаријота, али, при свима тим несрећним околностима, у којима се нахођаше срп. црква, она ипак је још могла те жестоке ударе сносити, јер ради тога она имађаше довољно своје унутарње снаге. Према овоме ми не можемо се потпуно сложити с мнењем тих историјка, који признају, да су те беде биле једини узрок, те је се српски патријар са толико породица морао преселити у Аустрију. Ми држимо, да је морао тој сеоби Срба бити још какав важнији узрок. Граф Бранковић и г. Рајић имали су у виду жестока гонења и мучења срп. народа од стране Турака, а са свим су изгубили из вида та нечовечна и тирјанска дела, која чињаху Грци или боље рећи грчко духовенство срп. цркви и срп. народу; а међу тим ови су посљедни, по нашем скромном мнењу, били много и много гори и несноснији за народ српски, а према томе и главни узрок, те се пећски патријар с народом пресели у Аустрију. Турци су истина угњетавали срп. цркве; но то угњетавање беше, тако рећи, спољно, т. ј. они су отимали од цркава богатство и лишавали их спољног украшења, а Грци пак покушаваху *одузети срп. цркви њену унутрашњост и најдрагоценије достојанство — њену јерархијску власт.* —

Грци су јако тежили да центрум црквене власти буде Цариград, као што је био и центрум светске власти на истоку. Ка овој тежњи они, својом хитрошћу, склоне турску владу. Таким начином Грци, посредством турске владе, наскоро овладају бугарском јерархијом и потчине је цар. патријару,

[1]) У ово несрећно по српство време Турци су узели из манастира Милешева св. мошти првог просветитеља српског св. Саве и сажегли на врачару у Београду. (види житије св. Савве).

која је толико векова ползовала се самосталношћу и независношћу. Пошто су грци завладали бугарском јерархијом они тада баце свој грамзиви поглед и на срп. патријаршију. Хрђаве околности, у којима се тада нахођаху срп. патријари — због промене одношаја турског правитељства наспрам њих — (који одношај пореметиле су грчке клевете на срп. цркву) даваху велику наду грцима, да ће наскоро постићи цјел своју — односно тежње уништити срп. патријаршију.[1])

Осим ове, јасно неопредјелене и безсвесне потребе, да се црквена власт централизира у Цариграду, беше још и друга много већа потреба, која је јако побуђивала царигр. патријаре да подчине срп. цркву својој власти. Ово је била материјална нужда; јер цар. патријар неимађаше већ одкуд подмиривати сваки дан растећи мит (или одкуп), с којим је морао подмићивати свог жестоког покровитеља — Султана. Познато је свакоме, како је у XVII столећу непрестано увеличавао се данак на цар. патријаршију. Узрок овом подизању данка беше од честе интриге појединих конкурената — ла ступе на патријашески престо; а од чести жеља неких патријара да угоде у свему вољи султановој. Еле, у осталом, мâ како то било, тек то постоји, да је се у почетку XVII столећа данак на патријаршију цариградску узвисио на 60.000 империјала.[2]) Нама истина несу познати приходи тадашње патријаршије, али наверно можемо мислити, да приходи несу могли подмиривати тражену цифру данка. Само су ти патријари могли исплатити свој данак, вели један историк, којима је клир и народ жртвовао од свог иметка и прихода.“[3]) Но да ли је било у XVII столећу много таквих патријара, којима би клир и народ из љубави жртвовао од својих иметака? — Познато је, да су у том столећу цариградски патријари, по већој чести, ступали на патријаршеску столицу,

[1]) Cunibert v. e. p. 17.

[2]) Начертаніе цер. Исторіи Инокентија ч. II. стр. 774.

[3]) Тамо.

које није народ и клир по жељи својој изабрао, већ напротив који су више могли Турцима да плате.[1]) Дакле снага њихових кеса и воља себечних Турака узвишавала их на ступањ патријара, а не воља народа и клира. С тога смело можемо закључити, да народ сваког патријара није потпомагао, већ поједине, које је он љубио и који су по достојанству своме на патријаршески престо дошли, а таквих је било врло мало. Због тога виђало се на патријаршеској катедри и таких лица, која ни најмање не беху достојна тог места. — Још у много хрђавије околности беше постављен цариград. патријархат у другој половини тога столећа (XVII), кад је турско правитељство потражило од њега данка годишње десет пута више него ли пре, т. 600.000 империјала.[2]) Оваку огромну суму тадашњи цар. патријар Партеније II небеше у стању платити, па зато га Турци сбаце и пошљу у заточење; а на патријаршески престо отворе конкуренцију с тим условљем, да онај може бити патријаром, који плати гореименовани данак, у 600.000 империјала.[3]) Прејемници Партенија, као: Пајсије Лоријски и Партеније III Кијски, такођер се немогаху одржати на патријаршеском престолу више од године дана због истог узрока, т. је. што и они несу могли платити данак. Ове околности, у којима се тада нахођаху цар. патријари и принуђавале су их, да се труде што више могу, те да потчине и срп. цркву под своју зависимост; јер у овоме они предвиђаху могућност увеличати своје приходе и таким начином исплаћивати данак тур. Султану, а тиме одржати и себе на патријар. катедри.[4])

Као средство ради постижења цјели послужиле су грчке разне интриге код турског правитељства против Срба и срп. духовенства, које није умело задобити благоволење код Ту-

[1]) Cunibert v. I, p. 18 види начер. цер. ист. Инок. ч. II. 445 стр.
[2]) Тамо ч. II, 795 стр.
[3]) Muradgea d' ahsson de l'Empiri ottom v. p 120.
[4]) Г. Рајић ч. IV стр. 203. — Cunib. v. I. p. 17. —

рака, као што су Грци, својим улизавањем и угађањем код Турака, задобили. „Цариград. Синод непрестано је склањао турско правитељство — вели Barthelimu Silvestre у својој историјској расправи независности и ревулуције српске — да оно одузме од Срба и ту посљедњу одбрану њихове народности — независимост срп. цркве.“[1]) Овога су се понајвише и бојали Срби, т. је. да се неби порта сама сагласила, да уступи срп. цркву цар. патријару. Ова је плашња још много већа била, кад је порта у 1665 г. сагласила се у неколико потчинити срп. цркву цариград. патријару, а наиме: те године порта узакони, да се у будуће срп. патријари бирају и на престо патријаршески подижу у сагласију са патријаром цариградским, а међу тим до тог времена они несу се мешали у то дело.[2]) (наставиће се).

ГЛАСНИК.

Дар манастиру Миљкову.

Сељани села Крњева окр. Смедеревског, по својој доброти изволеше доћи у овај манастир на добровољни прилог, и приложиште:

Г. Стева Поповић свешт. са својом попадијом Јелицом 100 гр. Милош Цветковић кмет, 60 гр. Милош Јоцић, 60 гр. Павле Шулеић 60 гр. Милан Петровић, 60 гр. Јова Тирнанић, 120 гр. Стојан Тирнанић 60 гр. и сирац воска; Антоније Ранисављевић, 60 гр. Мата Ковић, 60 гр. Проко Пантелић 60 гр. и једно јагње; Петар Тирнанић 60 гр. Мијаило Петровић 60 гр. и 3 литре воска; Кода Петровић 60 гр. Јеврем Тирнанић 60 гр. Тома Шулеић 60 гр. Стева Тирнанић 60 гр. Јанко Шљивић 40 гр. Марјан Стојановић 60 гр. Петар С. Тирнанић 60 гр. Благоје Тирнанић 60 гр. Василије Јелић 40 гр; Гаврa Шулеић 60 гр; Ђорђе Тирнанић 50 гр. Иконија жена Ђоке Цветковића 20 гр. Јевросима жена Ђорђа Тирнанића 12 гр. и 20 п. Милина жена Проке Павловића 10 гр. Живана жена Илије Лекића 13 гр. и литру воска; Мара жена Милоша Јоцића 20 гр. и Јова Стојановић послужитељ попин 5 гр. — По г. Стеви свештенику послали су прилог: Павле Јоцић 30 гр.

[1]) Cunibert v. I. p. 16.

[2]) Тамо.

Риста Костић 20 гр., Павле и Јанко браћа Живонновићи 40 гр. — свега дакле у новцу приложиште 1600. гр. 20 п. чар.

Износећи имена приложника на јавност, братство овога манастира моли се богу за њихово здравље, срећу и напредак. Дао би Бог да се и друга браћа на њих угледају, јер овај далеко чувени манастир опстоји јединствено помоћу добровољних прилога посетилаца.

1875. год. Братство М. Мишкова.

Уреднику Сиона.

Господине!

У вашем часном листу „Сиону“ сада се баш печата спис под називом „Путничке слике ваљевског округа.“ г. Писац тога износи на варошицу Уб и околину овога, ствари, које вређају овдашње становништво. Почекаћемо га, док он те своје слике доврши, пак ћемо после одазвати се и доказати му: да много није онако, као што он за ова места говори. Поштоваоц ваш,

На Убу, 26. Јула 1875 године. Р. Жујовић, Намесник уписки.

Предбројницима „Сиона“

Пошто смо са стране многих предбројника нашег листа дознали, да им „Сион“ неисправно долази и да им многи листови у течају овде — онде пропадају, те не могу у целини лист преко године да очувају: то смо нашли за добро да од Септембра месеца окренемо издавање „Сиона“ у свескама месечно по 4 табака, на форму као што излази „отаџбина“. Јављајући ово поштованим уписницима нашег листа, молимо их уједно да ускоре с предплатом, који још предплатили нису, јер ако се још до месец дана од многе ресије, коју имамо примати, нескупи бар половина, ми ћемо принуђени бити, да се с обуставом наше плате са штампаријом намиримо; а ово већ није ни Богу ни људима мило.

Уредник „Сиона.“

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор.**

У државној штампарији.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 30 Септембра 1875.

Број 31 | Излази четири пута у месецу. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији. | За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов. | Год. II.

БЕСЕДА

на воскресеније, о утврђењу међусобне љубави христијанске.

„Рцѣмъ крестїе и ненависти всѣхъ насъ; простимъ вся воскресенїемъ.“
(Црквена Стихира).

Какав диван спев у најсвечанијем часу Христове цркве! Победитељ смрти, спаситељ наш, устаје из гроба а света мати црква у радости негинијуће славе своје призива верна чеда своја на братско измирење, да у дружељубном загрљају, и оне који нас мрзе — удостојимо љубави браћке како би сва жива црква љубављу и братском искреношћу задахнута и одушевљена, са поздравом „Христосъ воскресъ“ могла јасно наш излив „воистину воскресс“ изговорити и тиме и постојану и тврду веру нашу запечатити.

Сам Христос спас наш у највећим мукама, распет на крсту, прашташе својим распинатељима! У часу, кад му за уталожење тешке жеђи, у часу када је изнемогавајући узвикнуо: „жажду“, а они му пружише губу, жучем и сирћетом напојену, моли још оца свог небесног да им таква дела

у грех не упише говорећи: „Оче! опрости им, јер не знаду шта раде!“ —

Првомученик Стеван, камењем ударан, моли Бога за убице своје овако: „Господи непостави имъ грјеха!“ — А зар да нас „праздниковъ праздникъ и торжество над торжествама,“ ускрснуће Спаса нашег, не побуди да незнатне увреде друг другу неопростимо, те да „чистим срцем Бога славећи“ победу над смрти, као знак и нашег васкрснућа, незлобиво и братољубно преузносити и славити можемо?

Нашто то злобно срце у човеку, нашто та осветничка склоност наспрам ближњега, наспрам негда искреног друга, наспрам брата, пријатеља и сажитеља свога?! Нашто море јада и патња човечијих још таквим несмисленим, зверским и крвничким узбуђењима размножавати, кад је „живот човечији као трава, а слава његова као цвет на њој“?!

Злобан човек не промишља о посљедицама свога подузећа, зли умишљаји постају страстни и теже за извршењем само те себичне своје намере, а немисле шта ће за тим наступити; тој је страсти подлегао Јуда — предатељ Христов, Пилат као судија, пак и сам народ јудејски као тужитељ Месије! —

Јуда, када је чуо да је савет архијерејски осудио његовог добротвора, учитеља и васпитатеља — на крстну смрт, раскаја се, па дошав у цркву побаца све добивене сребренике — насред храма, као добивену цену за неоцењиво благо рода људског, а сам за тим оде и удави се због гриже савести своје као бодрог стражара над врлинама људским, а строгог изобличитеља и судију у делима пакости, злобе и освете. . . . .

Пилат, видећи да је праведника на извршење пресуде предао, претвори се у крволока људског отимајући и гонећи немилице све што му под руку дође, док и сам у немилост и подозрење не паде код свог владаоца, те Калигулом царем римским у град Вијену у прогонство одаслат у очајање паде и властник мачем својим себе прободе и уби.

Народ пак Јудејски у ког се у опадању налазила вера отачаственa и који је Христос спас вером у једног Бога ујединити и оснажити тежно, наговорен викајући: „Козми, козми распни єго! и кровь єгш да бѫдетъ на насъ и на чадѣхъ нашихъ," (М. ч. 25) паде за тим у малодушност и на намесништва раскомадан један део на други омрзну; храмова слава престаде, веза јединства његова пређе у поцепаност па завршн са пропашћу саме отачбине и разорењем негда славног, пребогатог, моћног и велељепног града и храма јерусалиског и пустоши медом и млеком кипеће земље!!!...

Ето то су посљедице злобе, зависти, мржње и освете! — Издајник а неблагодарни ученик није могао преживити дело зависти своје, — смрти благодетеља свога, него се и сам пре тога удави! — Судија, Пилат, злобом дишући па према целом народу јудејском, отпочев са Христом Спасом своја убилачка дела, прелази на већа и већа злочинства док и сам освету народну против себе не покрену, те погибе у прогонству од своје рођене руке, а прободом мача, којим се пасао у знак свога господственог сјаја, моћи и величине. А народ сав, приставши на освету, постаде пљеном кавге, раздора и омразе, те завршн с бегством са згаришта милог и славног отачаства свога, скитајући се од немила до недрага и тражећи нову постојбину, која би му уточишта и склоништа пружала, да се с јадом и бољом сећа ових на јединство опињајућих Христових речи: „Іерѹсалиме, Іерѹсалиме! избивыи пророки, коль крати косхотѣхъ собрати чада твоа, ыкоже собирaетъ кокошь птенцы своа подъ крилѣ и не косхотѣсте!!!" — (М. 23. 37).

Почем даклем злоба, мржња и освета неможе ни само штетне посљедице за себе, и злоковарне умишљаје да догледи, а још мање да угуши дела величини, слави и разгранању намењена, као што је и Христа Спаса ако и за крст телом прекована, у гроб спуштена — слава тренутно и помркла, ал је с победом у руци „славно као Бога" из гроба

и подигла и сав свет чудом зидивила! — Зато ћу вам богол. служ. осветлења ради ове истине још неке историјске податке навести, очекујући пажње ваше.

Јосиф, радост, нада и утеха остарелог оца свог Јакова, полази, по жељи очиној, да посети браћу, и стадо на пољани да прегледи. Он им пружа јестива и пића које је собом донео, а они му смрћу грозе! И тек да се браћа огреше убиством свог рођеног брата и љубимца оца свога; ал промисао божији упути тим путем трговце из Египта и настарији брат Јуда, посаветова браћи да га продаду за роба! Злобна браћа усвојише тај предлог! И Јосиф за 20 дуката продат би, одведен у Египат и првом Фараоновом придворнику Пентедорију уступљен, где је после подужа ропства живота и тешке тавнице допао; ал од куда се као тумач Фараоновог сна спасава и на највише достојанство подиже, те захрањује осветничку браћу и за њим горко јадајућег оца свога, а сврх свега насељава их на пољу Гесем, као удобно место за пашњак многобројног стада њиховог! — . . . . .

Тако Јосифом настањени род јудејски стаде се у египетској земљи јако умножавати, и Фараони се побојаше да ће им сву земљу поплавити, те заповест издадоше: да се сва новорођена мушка деца поубијају! — Заповест се ова строго извршавала, ал једна мајка у потаји рађа мушко чедо, крије га пуна три месеца и кад од издајника утробе своје плод више скривати не смеде, а она га пови, у сандучић од сите сплетен, смолом и лепком улепљен — да вода у њега не уђе — положи, и у крај реке Нила у рогоз прекрије, а сестри му и кћери својој Маријани заповеди да с брега — издалека — мотри шта ће јој с одојчетом бити?! И глете чуда, богол. слуш. самог се Фараона кћи ближи са својим дворкињама реки Нилу да се купа, па кад зачу плач и вриску невина детенцета а она се смилује и заповеди да се њојзи донесе, а Маријану саму упућује да јој дојкињу од јеврејских жена потражи која га опет његовој рођеној матери повраћа! —

После три године уступа мати своје одојче опет кћери Фараоновој, која га посини и надене му име, Мојсеј, т. ј. из воде избављен. — У сјајном том новом пробивалишту свом допаде му љубављу своје мајке најлепше изображење оног времена, као што Климент Александријски сведочи: у звездарству, филозофији, земљемерству, хронологији, музици и опсенарству. —

Саул, гони пророка Давида, прати га с убилачком намером, призива га да га у потаји мучки умори, ал му овај дивно свира и пева, а он не имаде куда него да му се вештини и умиљатости диви и чуди! Вија га за тим по пољу и гудурама, ал одсечен крај одеће, а у пољу однешени суд воде и копље уверавају га о близини смртне опасности. Но што га Саул већма мрзи и гони, то га народ све јаче љуби и воле, и спрема му сјајну част, достојну његове мудрости и снаге. — спрема му царски престол, да га знањем својим узвиси, а народу отачбину снажну, силну, богату и надалеко чувену учврсти и утемељи. —

Авесалом, син Давидов, подиже се противу оца свога да му царску власт присвоји! — Спрема благом оцу жалост а народу крвопролиће, ал сразивши се с оцем на Јевремовом пољу изгуби битку, а у бежању кроз шибље заплете му се дуга коса у трновито грање и он спаде са јахаће мазге. — А Јоаб војвода Давидов, прострели троструком стрелом злобно и осветожедно срце!! —

Вукашин, краљ српски, убија цара Уроша — да се царска престола дочепа, ал му судба љуту срећу спрема! Он изгуби у сражењу с Турцима на марици битку, па потеже бегати од извесне смрти, ал баш када је помишљао да је спашен, а он паде мучки убијен од сопственог свог слуге!!! —

Такви су, видите богол. слуш. плодови злобе, освете, пакости и зависти, умишљаји њини извршују се без осмотривости и сама им дела посредују за извршење намењене сврхе, ил им се губе злослути умишљаји баш у часу сопствена ка-

јања и тону у клетви слепих привржениха и доглавних подстрекача у остварењу варљиве намере своје!!! — — Тако допаде Јосиф части, господарства, и богатства — самом том продајом, па и ако браћа његова заборавиште на санове његове „да је везујући с браћом снопове само се његов управо подигао, и да му се сунце, месец и 11 звезда поклонише.“ — А зар није тако било када му се отац и сва браћа представиште, и од њега хране, станишта и пребивалишта потражиште?!“

Тако се велики Мојсеј, само избављењем преко Фараонове кћери опремити могао да постане избавитељ свога народа и славни војсковођа и законодавац његов.

Тако Саулом гоњени Давид, бедњом и патњом својом подсећа народ — на убиство филистимског Голијата и с тим на избављење отачаства свога. —

Авесалом, напротив у место жељене части и славе, паде мртав, кажњен самим преступом својим, изневерен од својих једно-мишљеника а оплакан само јединим оцем својим. —

Подобно њему и Вукашин проће, само с том разликом да је овај власт и господство краљевско на се предузео, а с тим и сам народ њему — ћутке поверивши се, пропасти на сусрет повео! —

Видите ли даклем, богол. слуш. како је премудрост божија тајном копреном застрла следства дела наших! Јер да Јуда знаде да ће се сам, по предаји Христа Спаса — удавити, он то неби учинио. — Да је Пилат знао, да ће се у прогонству убити, неби никако на осуду Христа пристао. — Да је народ јудејски знао да ће скитнички завршити, он би гласа Месијиног послушао. — Да су браћа Јосифова знала да баш њина продаја њих брату на поклоненје приводи, можда неби свој умишљај тим правцем извели. — Да знаде кћи Фараонова да ће њено сажаленје спаситеља гоњеном народу створити, и цвет од земаљске војске морем потопити, она би га за цело оставила реци Нилу на милост и немилост, ил би га кроз

своје пратиоце удавила. — Да Саул знаде, да гоненьем својим само повећу љубав у народу према невином Давиду буди, он би га за цело на прво и највише достојанство подигао. — Да је Авесалом опет предвидити могао да ће сопственом смрћу грешну своју намеру — измирити, он би за цело те штетне и сујетне умишљаје своје из себе прогнао и у послушности према великом оцу своме заостао. —

Али и Вукашин да је знао да ће крму народне среће пропасти на сусрет повести, он би се, ваљда, од крвничког дела свог задржао, а народ српски да је своју несрећу и блиску — извесну — пропаст догледати могао, ох! та он би убицу цара и упропаститеља силне и славне отачбине своје смрћу уморио, а престо и господство свога милог завичаја избранику своме повериo и тим јединство и целину васколиког народа очувао, а за несрећне дане сву народну снагу пребрао и у скупу одржао!

Историјске ове истине по могућству претресавши, позивам вас сада, богол. слуш. да се помолимо свемоћном, свевидећем и свезнајућем творцу ове дивне и неизмерљиве висијоне, да у нами чисто срце створи и дух прав у утроби нашој обнови!

Кад си нас о Боже Теби на славу створио, вечном нас душом задахнуо да се на веки Теби клањамо, Тебе славимо, Твоме се величанству и велељепности дивимо, и да ти пребогату милост, неизмерну благост и штедрост преваздосимо и величамо; то нас озари, о Господе, сунцем правде и свете истине Твоје, па да тим бајним светилом руковођени узнамо пут правди и срећи водећи, а злобу, завист, освету и мржњу као кужне демоне и извесне упропаститеље за времена одбегавамо!

Та ми смо сви дело руку Твојих, па отвратиш ли Ти лице Твоје од нас — ми ћемо се сви у старо своје ништавило опет повратити, пропашћемо; да, нестаће нас са свим те када нам већ није делу извесна исхода, мисли жељена успеха; кад нам је свима трновит пут кроз живот намењен,

кад већ увидети морамо да нам се бршљан у вис подиже само у братској искрености, љубавном и дружељубном загрљају; када знамо да нам је пут срећи и напретку водећи у целини и јединству испреплетан, — шта нас онда још уздржавати може и сме, да с искреним, братским и незлобивим срцем друг другу опроштајно љубави руку не уручимо, те да тако изравнани, удружени, изједначени као синови једног оца небесног прославно воскресеније прослављајући и превазносећи, једномислено божественом милости задахнути, из свег срца а гласом радости и весеља ускликнемо: „Рцемъ братіе и ненавидящимъ насъ: простимъ всѣ воскресенїемъ.“ Аминъ.

говорио у севкеринској цркви **Јован Димитријевић** парох.

БЕСЕДА НА ПРЕОБРАЖЕЊЕ 1875 г.[1])

Диван и величанствен призор из живота Спаситеља нашег прославља данас наша света црква, благочестиви хришћани! Божествени Спаситељ наш идући на својевољно страдање и смрт ради спасења човековог, и видећи са тога жалостиве своје ученике, наумио беше утешити их, показавши им и у части и у колико њихним телесним очима можно беше, славу свога божанства. Тога ради, непроће ни пуних 7 дана од када оно Господ у Кесарији Филиповој запита своје ученике, шта мисле о њему људи и шта мисле они сами, и када му Петар у име свијех апостола одговори: „*Ти јеси христос син Бога живаго*“, — непроће велимо ни пуних 7 дана од тога знатнога дана, — а Господ узе са собом: Петра, Јакова и Јована и пође с' њима на гору Таворску, гору чистоће, гору прослављену у народу израиљском, на којој је некада *Варак* велики војвода израиљски сакупио и повео своје чете против непријатеља своје отаџбине и свога народа, надбио их, и у којој је битци и сам војвода непријатељски *Сисара*, погинуо; на ту дакле гору победе изводи Господ своје ученике, да им се покаже у слави својој божанској, да их још боље утврди у вери, да је он истинити син божи, те да их тиме учини неустрашливим носиоцима своје науке — својих начела. Замислите, бл. хришћ. гору високу и тамну, гору пусту камениту и на њу се Господ наш у ноћној

[1]) Говорио у крагујевачкој цркви свештеник Јован Марковић.

тишини ноћи, да се у самоћи удаљен, узвишен од свега што је земаљско, што лако одвлачи ум и срце човеково од Бога, а приближен небу — помоли оцу своме небескоме. А како изгледаше у томе тренутку у по ноћи — природа земаљска? Све што испод неба беше живога, људи, који по ваздан тумараху тамо-амо, борављаху тада сан, који се мало чим разликоваше од вечнога санка мртвијех: величанствене палате и дворови људски неразликоваху се и од простих насеоба, а злато сребро и драго камење ничим се не разликоваше од простих метала; сјај и лепота изчезла беше у тамнини ноћној, једино небо са својим красним и светлећим звездама — престо Господа Саваота — привлачаше тада будне очи човекове! Ето на тој гори и у такој тишини приноси Господ топлу молитву оцу своме о спасењу свију народа овога света. — И у ономе тренутку када Господ подиже очи и руке своје ка небу звезданоме, ка престолу оца свога, засија и сва планина светлоћом необичном, лице Господа нашег постаде јасније од сунца а хаљине му беље од снега и у тој светлоћи угледаше апостоли Мојсеја и Илију говореће са Христом о страдању и смрти његовој. Ова два лица представише се апостолима ради сведоџбе, да је Исус Христос велики законодавац и поборник закона у новом завету, као што бише у старом завету Мојсеј и Илија. Апостол Петар видевши таку славу свога учитеља, од милине дође у усхићење па рече: *„Господе, добро нам је овде, да начинимо три колебе: једну теби, једну Мојсеју и једну Илији;* али кад он то говораше, облак светао спусти се до њих и чу се глас из истог облака: *„то је син мој љубазни: њега слушајте.“* Кад тај глас чуше апостоли, снага их од великога страха изађе, те попадаше на земљу, но Господ приђе к' њима и рече им: *„устаните и небојте се,“* и кад устадоше никог другог невидоше осем Исуса једнога, који враћајући се с горе заједно с њима рече им, да о томе никоме неказују до дана ускрснућа његова.

И ми данас, бл. хришћ. као посљедоваоци Христа чусмо из Еванђеља речи Бога Оца: *„Тога послушајте.“* Ако икада а оно данас је најприличније да запитамо сами себе, да ли га слушамо онако, као што је његова света воља? За *три* и *по* године иђаше Исус непрестано од једне вароши ка другој, од једнога места на друго свуда проповедајући и сејући семе слова божијег. Свуда је људе учио, да Бога треба поштовати духом и истином и заповести његове извршивати тачно; да ближње своје треба волети, неогоравати их, добро им чинити, у нужди и невољи потпомагати их, једном речи чинити им све оно. што бисмо сами себи желили. Па

да ли је семе слова божијег пало свуда на земљу родну? На жалост морамо казати — *не!* Млоги у данашња времена и немаре слушати слово божије, за њих је несносно неколико часова помолити се оцу небеском за доброчинство и за све што имају, јер њима овладаше телесне угодности и светска уживања. Но кад Господ као безгрешан и праведан излаже себе труду и пење се на гору високу, да се помоли оцу своме, неказује ли нам тиме, да смо ми колико и колико дужни трудити се, више, ако желимо синовима божијим постати, неказује ли нам тиме, да све што је земаљско, што ум и душу нашу може одвратити од Бога презиремо, па ни земаљска достојанства, почасти, титуле, ни богатство ни слава овоземаљска, — све то нетреба да нас поколеба у правој и истинској љубави ка истиноме Богу, нетреба да нас заведе на странпутицу са пута добродетељи, истине и правде, јер је живот овај привремени, ништаван, према животу с оне стране гроба, који човека чека. Па колико има још и таквих хришћана, који и данас, када са огранака кршна Дурмитора одјекује глас пушака и топова, када наша јуначка браћа прољевају своју драгоцену крвцу *„за крст часни и слободу златну“* и кад Неретва тече мутна и крвава, — ослабљевају у светој вери својој прађедовској и лако прелазе на страну оних, што не живе по духу христову. Рекао би човек, као да то нису потомци Јунака од *Сјенице* и *нова Пазара*, од *Такова* и *Дубља*, који са тврдом вером и надом у Бога извојеваше нам данашњу слободу!? —

А колико ли још има и таквих хришћана, који о ближњима својима свакојако зло говоре? Колико јих има, чија су срца према патњама и беди својих ближњих окамењена, божаствени жар љубави у прсима њихним давно се угасио?! Колико их има, који без икаквог сажаљења и страха од Бога остављају свога ближњег без последње корице хлеба и крова над главом? Па и између сродних, између родитеља и деце, између једно-родне браће, — да ли има свуда праве љубави? Није ли на против и овде оладнила, да сви добри и честити људи већ уздишу и тугују у срцима својим гледајући *како је*, а како би требало да буде..

Па да ли се такови хришћани у истини тим именом називати могу? да ли они могу рећи о себи још и да слушају глас Бога Оца и његова сина! И каква је вера у тих хришћана, да ли жива, тврда и издржљива која продире небеса, као што беше вера апостолска? О не, њихна је вера у истини мртва, у искушењу лако превртљива, при најмањем поветарцу издишућа. Њих уподобљава

Господ ономе човеку, који зида себи дом на песку, кога најмањи ветар разрушити може, од чега Господ нека сачува наше душе, благ. хришћани!

О Господи Боже! који си на данашњи дан изволео преко својих апостола показати нам славу свога Божанства, молимо ти се, погледај са висина твојих небеских на народ српски и благослови га. Нека се вољом твојом утврди у народу српском: благочастивост, побожност, вера тврда, жива и постојана; нека се зацари у народу српском дух мудрости и знања, дух самосвести и потпуне слободе, дух љубави и пожртвовања; нека скоро-скоро осване дан: преображаја, ускрса, ослобођења и уједињења васцелога срства — те мученичке браће наше како би се тако од целога срства као из једних уста, из једнога грла могло слободно запевати пресвето и велико-љепно име твоје: Отца, Сина и светога Духа — Амин.

Торжество православља у светој Русији.

(историчке примједбе о ширењу и завршењу уније међу русима).

(свршетак).

Око 5 милиона рускога народа, што беше у овим од пољске сједињеним странама, беше по рачуну унијатске вере, али их и половина не имадијаше ни појма о унији. Бјелоруси још које како држаху се уније, но малоруси, негледајући на вјеротрпимост Катарининог правителства, док се ослободише од пољско-католичкога ига, одма почеше остављати унију и придружавати се к вјери својијех отаца. За кратко вријеме обрати се у православље више од 2 милиона душа, и у Малорусији готово сасвијем ишчезе унија. Религиозно движење у ползу православља почело се бијаше и по другима мјестима, но нажалост у 1796 г. умрије Катарина, и намјера унијата не оствари се. Тек у вријеме цара Николе, у 1839 години, би суђено и бјелорускима унијатима придружити се к православљу. Истина, још до цара Николе руско правитељство старало се да сачува руско-унијатску цркву од римско-католичкога уплива и строго је запрећавало прелазак како унијатима у католишство, тако и католицима у унију.

Но особито на пречишћање руско-унијатске цркве од квасца католишког, обраћена би пажња при овоме цару. Његовијем указом од 22 Априлија 1828 г. уређена би нарочита грчко-унијатска духовна колегија, под предсједништвом ондашњега унијатскога митрополита Јосафата Булчака, и тиме положено би с једне стране начело независности унијатске цркве од римско-католика, а с друге сближењу унијата с православнима. Док се унијатски јепископи и друге духовне власти увиђоше слободнима, одма почеше очишћавати своју цркву од новоувођења католичкијех и уводити старе источне поредке. Све цркве, које устројством наличаху на католичке капеле, беху преуспројене на источан или православан начин, а исто тако и све принадлежности црквенога богослужења. Да би се богослужење свуђе обављало једнако и на славенскоме језику, богослужевне књиге, разнијех издања и с разним погрешкама, беху замијењене књигама православнима из Синодалне печатње, и на свештено-служитељске и црквено-служитељске дужности опредјељаваше се тек они, који познати бијаху с обредима и установама источне цркве. За спрему таквијех лица учредише се двије семинарије и око 20 духовнијех школа. Благодарећи свему томе, руско-унијатска црква сасвијем се преобрази и стаде у свему налик на православну руску цркву: унијати престадоше туђити се православнијех, а исто тако и православни унијата.

Чијем мање бијаше вјероисповједне разлике међу православнима и унијатима, тијем више последњи осјећаху потребу да се подпуно сједине с првима, т. је да прекину сваку свезу с Римом и да се поврате у њедра православне цркве, од које су предци њихови отргнути били у XVI и XVII ст. За ово велико дјело ревносно се заузе унијатски литовски јепископ, Јосиф Сјемашко, који после смрти митрополита Јосафата заступи његово мјесто у унијатској духовној колегији. Заузимањем Јосифа, 12 Фебруара 1839 г. сабра се у Полоцку сабор из тројице унијатскијех јепископа и готово свега знатнога ду-

ховништва, на коме свечано би засвједочено, да се унијатска црква спочетка налазила у јединству с православном Источном црквом и да је састављала нераздјељиви део грчко-руске цркве, подобно тиме као што су предци њиови, по језику и происхоећњу, свагда састављали нераздјељиви део рускога народа. Затим оци сабора, „призвавши у помоћ благодат Господа Бога и спаса нашега Исуса Христа, који је један истинити Глава једине истините цркве, и светога свесовршујећега Духа," ријешише: 1) „Признати изнова јединство наше цркве с Православно-католичком Источном црквом и пребивати одсад, заједно с нашима паствама, у једномишљењу са светјејшима источнима православнима патријарсима и у послушању светјејшега правителствујућега сверусијскога Синода.

2) Свеподајнички просити благочестивога цара садашње намјерење наше у своје покровителство узети и испуњењу онога високајшим својим благоусмотрјењем и државном вољом споспјешествовати, да и ми са свијем рускијем народом савршено једнима устима и једним срцем славимо Тријединога Бога, по староме чину апостолскоме, по правилима светијех васеленскијех собора и по предању великијех светитеља и учитеља православно-католическе цркве."

Акт саборни, подписани јепископима и другима духовнима властима, с приложењем 1305 својеручнијех изјава од осталога унијатскога духовништва, представљен би јепископом Јосифом на благоусмотрјење царско. 1 Марта исте године изиђе указ св. Синоду, да се поменути акт и зајављења унијатска размотре и саобразно с правилима свете цркве постановљење дадне. На основу овога указа, Св. Синод 6 Марта саслуша саборно опредјељење унијата, и, после свестранога резматрања, 23 Марта, „по благодати, дару и власти датој од Великога Бога и Господа нашега Исуса Христа и од св. и свесовршујућега Духа, установи и опредјели: Јепископе, свештенство и духовне паствс тако зване досад грчко-унијатске цркве, по свештенима правилима и примјерима св.

отаца, примити у пуно и савршено обштење свете православно-католичке источне цркве и у нераздјелни састав цркве сверусијске.“ На Благовештење, у очи светлога васкрсења Христова, синодално опредјељење представљено би на благоусмотрјење царско и утврђено сљедујућом резолуцијом: „Благодарим Бога и примам.“ 30 Марта воља царска и опредјељење св. синода, у пуноме присутству посљедњега, свечано беше објављени представитељу унијатскога духовништва, јепископу Јосифу, који, као главни виновник, произведен би за архијепископа и назначен предсједником православне бјелоруско-литовске колегије. Свечаним благодарственим Господу Богу мољењем и узајмнијем целивањем сједињавајућих се заврши, и унија готово сасвијем укиде се у Литви и Бјелорусији. Само међу русима, који живјаху у тако званим пољским губернијама-љублинској, сједлецкој и сувалакској, унија се држаше до нашијех дневи.

Унијатско населење у ове три губерније, бројем око 250.000 душа, састављало је особиту холмску јепархију, која се до 1829 год. налазила у зависности од унијатскога митрополита у Галицији. Живећи међу пољацима, до фанатизма преданима католишству, и ненавидећима све што је православно, холмски унијати нису могли примати учашће у религиозноме движењу бјелоруских и литовскијех унијата. Напротив, у колико се посљедњи приближаваше ка православљу, у толико они удаљаваше се од њега и приближаваше католичеству. Особито послје присједињења унијата 1839 г. пољаци се почеше старати, да подпуно окатоличе и опољаче русе-унијате холмске. Благодарећи њиову упливу, све више црквене дужности заузимаше борци њиове вјере и народности, а борци источнијех обреда и руске народности с намјером устрањаваше се. Но и то још није све: кад умрије јепископ холмски Јован Терешковић (Марта 1863 г.), човјек учевни и предани своме обреду и народу, пољски духовни и световни племићи а занајвише чувени архибискуп познански, кардинал Леду-

ховски, похиташе да поставе на његово мјесто човјека, који се одликоваше мржњом на све, што је православно и руско: то бијаше унијатски свештеник Јован Калински. У колико је Калински био благонадежан човјек, може се видјети из тога, што је он са својом фамилијом примао само дјелатељно учешће у вријеме посљедњега пољскога устанка: његови синови заједно с пољацима, борили су се с руском војском, а његове шћери примале су учешће у свима политичким демонстрацијама. Разумије се, од Калинскога, као јепископа, руси-унијати нису могли ништа друго очекивати, до гажења своје вјере и народности. И заиста, док он стаде управљати холмском јепархијом, одма поче истесњавати источне обреде и обичаје и уводити римско-католичке. Бездушни оргуљи замијенише црквено појање, летурђија стаде налик на мису, јер све молитве, које свештеник свенародно у цркви говори, беху избачене, и међу њима нарочито молитве за цара; у мјесто да говоре поуке на руском језику — они почеше говорити на пољском, а сви приврженици источнијех обреда и руске народности беху удаљени од својијех дужности, а неки као на пр. свештеник Јосиф Војтицки, и предани фанатичком проклетству. Из 269 парокија холмске јепархије 57 нису имали својијех свештеника, него су се, по распоређењу Калинскога налазиле под управом католичкога духовништва, које, разумије се, није пропустило згодне прилике обраћати их у своју вјеру. Напосљедак на пољско-католички правац Калинскога и на жалосно стање унијата правителство обрати своју пажњу. По умирењу пољскога устанка оно се ревносно заузе за востановлење погажене руске народности и очишћење унијатске цркве од примјеси католичке.

На основу папскијех „була“ (Климента VIII од 22. Декембра 1595 г. и Бенедикта XIV од 24. Декембра 1743 и од 11. Маја 1744 г.), утврђавајућих неприкосновеност источнијех обреда код унијата, правителство у 1864 г. обрати се питањем Калинскоме односно одступљења од папскијех уза-

конења и стаде захтјевати, да се црквени источни обреди и обичаји свукуд точно испуњавају. Од своје стране оно поче уводити разне реформе, циљ којих бијаше обезбједити слободно развиће руске народности међу унијатским насељењем. Тако на примјер: духовништву и парокијама унијатскима дата би нужна самосталност у дјелима црквенога господарства; назначено би одпуштати сваке године по 21,550 рубаља на зидање новијех цркава и поправљање старијех; да би унијати имали могућност васпитавати своју ђецу у духу њиове вјере и руске народности; заведене бише по селима школе, а по варошима гимназије и полугимназије, материјално стање духовништва уљепшано би назначењем приличне плате из државне благајнице и т. п. Добротворна распоређења правителства већина унијата с усхићењем поздрављаше, но нађе се и такијех, који под упливом Калинскога и заједно с њиме свакојако противише им се. Преступна дјела Калинскога није могуће било више трпити, и 11 Септембра 1866 г. он би удаљен из холмске јепархије, коју на управљане правителство поручи јепархијалној конзисторији. Конзисторија одма издаде посланицу к духовништву, у коме га извјешћаваше о удаљењу бившега јепархијалнога началника за његова „богопротивна и противодржавна дјела“ и позиваше га да узнесе искрене и топле молитве Господу Богу, да им поможе спрати ову кривицу пред Небом и пред лицем свемилостиваго цара, и да их настави свевишњи исправити зло, допуштено у посљедње вријеме у њиову цркву и паству.“ Кроз по године, 11. Марта 1867 г., холмска конзисторија издаде другу посланицу, у којој позиваше духовништво „одбацити од себе иноземне и иновјерне навике, противне духу унијатске цркве и руској народности, и не употребљавати „ни у обичним бесједама с народом, а много мање с црквене катедре, туђу ријеч пољску,“ вршити богослужење по правилима и установама свете источне цркве и замијенити недавно уведене оргуље живијем и разумнијем појањем. На-

жалост, ово племенито распоређење конзисторије, благодарећи пропаганди пољско-католичкој, срете по многима мјестима отпор, и конзисторија принуђена би новим посланицама од 24. Јунија, 12. Јулија и 8. Септембра напоменути духовништву о његовим дужностима и пријетити противницима удаљењем од парокија. За успокојење народа предложено би некима парокијама послати депутате у Галицију, да се упознаду с обредима и обичајима тамошњијех унијата, којих црква бијаше слободна од пољско католичкијех новоувођења. Из Галиције позвани беху и неки свештеници, да заузму дужности у холмској јепархији. Међу њима протојереј катедралнога сабора у Лавову, Михаил Куземски, познати својом учевношћу и преданошћу своме народу, послије дипломатичнијех преговарања с папинијем нунцијем у Бечу, царскијем указом од 28. Маја 1868 г. наречен би за јепископа холмске јепархије, а 11 Августа исте године, по распоређењу папе, би рукоположен. Нови јепископ, подобно конзисторији, усрдно се заузе за очишћење унијатске цркве од новоувођења католичкијех, и својима посланицама потврди сва пређашња распоређења конзисторије односно обреда, рускога језика и појања. Али пропаганда пољско-католичка стаде и њему на путу, као што је стојала конзисторији, те с тога 20. Јануара 1871 године он, по слабости здравља остави холмску јепархију, управитељем које царскијем указом од 16. Марта назначен би старији протојереј катедралнога сабора, Маркело Попељ. Као и Куземски, Попељ био је родом из Галиције, ђеје до одласка свога у Русију (1866 г.) био свештеником и катихетом лавовске гимназије. Још тамо он је био познат, као борац источнијех обреда, те с тога док поче управљати јепархијом, с већем него Куземски јенергијом поче очишћати своју цркву од католичкијех заблуда. Једно за другијем он издаде неколико окружнијех посланица, па напошљедак 2. Октомбра 1873 г. учини заједно с конзисторијом слједујуће распоређење: 1) духовништву једнако и недремљиво настављати па-

ству у томе, да обреди, позајмљени од латинизма, противљавају се нашеме црквеноме уставу и запрећавају се постановљењима саборнима и „буллама“ папа римскијех, противни су духу наше свете Источне цркве и подлеже одмјени, 2) почети с 1 Јануара 1874 г. посвемјесно свршавати богослужење тачно и неуклоно по приложеном изводу из црквенога устава. По несрећи, ова распоређења нехтедоше сви свештеници испунити, па с тога, кад наступи 1. Јануара из 266 парокија холмске епархије у 26 искрсну буна. Један народ у продужењу 280 година трпивши угњетења за вјеру и народност, под упливом својијех угњетатеља, који покривају св. именом религије нерелигиозне цјељи, устаде, као оруђе њиово, против распоређења јепархијалнога началства, сматрајући их новоувођењима! Но не прође ни година дана, а тај исти народ не само престаде бунити се за очишћење својијех обреда, него изјави жељу придружити се к вјери својијех отаца — к вјери православној. Узроком тога спасителнога дјела опет бише свагдашњи непријатељи његове вјере и народности, који преко својијех агената у Риму побудише Пија IX, 11. Маја прошасте године, издати „јенциклику“ на име унијатскога митрополита у Галицији Семибратовића, у којој његово светјејшество осуђује сва распоређења холмске конзисторије, утврђује све латинско-пољске обреде и обичаје у богослужењу цркве унијатске, благосиље одпаднике цркве и народа и тијем самијем побуђава унијате к непокорности. Кад папина посланица допре до холмских унијата, она их још више смути. Здрави смисао народњи увиђа, шта ће од њега папина „јенциклика“, па с тога дуго немислећи стаде громогласно изјављати жељу присјединити се к православљу унијати сједлецке губерније, и кад се правителство убједи, да они драговољно; а не по принуђењу изјављују жељу, 11. Декембра 1874 г. височајшом вољом дозвољено би примити их. По благослову св. Синода, варшавски архијепископ Јоаникије, 12. Јануара текуће године свечано се придружи к православљу

25 унијатскијех свештеника с народњим представитељима од 25 парокија, у којима живи преко 50.000 душа. Скоро за овима почеше изјављати жељу и остали унијати сједлецке губерније, и 25. Марта присједињене беху истијем архијепископом још 24 парокије са 30 свештеника.

У то вријеме, кад се присоједињавану к православљу парокије и духовништво поменуте губерније, у суседној губернији љублинској готово сво духовништво, заједно са својима паствама, такође изјави жељу оставити унију 12 Фебруара, под предсједништвом управитеља холмске јепархије, саборно духовништво и чланови конзисторије, узевши у пажњу жеље народа, духовништва и своје собствене, саборно установиште: 1) саставити и подписати акт о васоједињењу холмске грчкоунијатске јепархије с православном сверусијском црквом; 2) саставити и потписати свеподајничко прошеније о височајшем саизвољењу на такво васоједињење, и 3) молити управитеље јепархије представити правителству о садашњеме установљењу и израдити разрјешење на представљење свеподајничкога прошенија, с приложењем акта о васоједињењу и својеручнијех зајављења духовништва преко изабране ради овога депутације из грчко-унијатскога духовништва.

Кад варшавски генерал-губернатор узнаде о саборноме установљењу холмскога духовништва, он прије свега признаде потребнијем положителнијем начином дознати, јели народ љублинске губерније искрено расположен присојединити се к православљу. И кад дознање потврди подпуно сагласије свијех без изјатија парокија, онда преко министра унутрашњијех дјела о свему доложено би цару, и његову величанству благоугодно би саизволити, да дође у Петроград особита депутација од духовништва и народа како љублинске, тако и сједлецке губерније. 25 Марта, на благовјештење после божанствене летурђије, цар заједно с царицом, окружени насљедником и готово свом царском фамилиом, прими унијатску депутацију, представитељ које, управитељ јепархије,

протојереј Попељ, пружи му прошеније и саборни акт холмскога духовништва с овима ријечима: Имали срећу подвргнути к стопама вашега царскога величанства свеподајничко прошеније и саборно установљење грчко унијатскога духовништва холмске јепархије, с којом пребива у јединомишљењу и паства, о васоједињењу грко-унијата са светом, источном, православном црквом, бившом црквом нашијех предака. Благоволите, свемилостиви господару, усрећити нас примљењем овога искренога и чистосрдачнога прошенија заједно с изражењем вјерноподајничкијех осјећања духовништва и народонасељења холмске Русије." После ријечи протојереја Попеља цар обрати се депутатима са сљедујућима ријечима: „Саслушавши с особитим задовољством ваше изјаве ја прије свега благодарим Бога, Којега је благодат внушила вама благу мисао вратити се у лоно православне цркве; к њој су принадлежали предци ваши, и она сада с распростртима рукама прима вас. Благодарим вам за утеху, коју ми тим начином дајете вјерујем вашој искрености и надам се у Бога, да ће вас он подкријепити на томе путу на који сте данас добровољно корачили."

Саборни акт и својеручне изјаве од духовништва предани беху св. Синоду, који 23 Априла одлучи: „свештенство и духовне паствe холмске грчко-унијатске јепархије, по освећенима правилима и примјерима светијех отаца, примити у пуно и савршено општење свете православно-католическе источне цркве, у нераздјелни састав цркве сверусијске и у подчињење св. правителствујућега сверусијскога Синода; дати свештенству сједињавајућему се с православљем, саборно благословење св. Синода, с молитвом вјере и љубави ко Господу и спасу нашем Исусу Христу, да утврђује и на добро упућује дјело служења њиова светој цркви. С васједињењем свијех протопрезвитерата састављајућих холмску јепархију, присојединити ову јепархију к варшавској и, образовавши једну православну јепархију, наименовати је, у

спомен тога, што је холмска православна јепископска катедра основана још у почетку XIII ст., *холмско-варшавском јепархиом*. Непосредно управљање новосаједињенима с православљем грчко-унијатскима парокијама поручити особитоме јепископу с наименовањем јепископом љублинским, викаријем холмско-варшавске јепархије[a], а за тога јепископа св. Синод признаде користним и праведним назначити управитеља холмске јепархије, протојереја Маркела Попеља.[1]) Скоро после овога синодалнога опредјељења, које и цару благоугодно би утврдити, 11 Маја архијепископ Јоаникије торжествено присоједини к православљу у катедралноме холмскоме сабору управитеља јепархије Попеља, саборно духовништво, семинарију, гимназију, педагогичну и женске школе и 47 парокија су 46 свештеника, а кроз два дана, 13 Маја, исти владика присоједини у Замостју и осталијех 49 парокија су 38 свештеника. Затијем по указу царскоме, 22 Маја, на Вазнесење митрополит кијевски Арсеније, заједно с архијепископом Јоаникијем и млогобројнијем духовништвом, после божествене летурђије, торжествено одслужи благодарствени Господу богу молебан за благополучни свршетак овога великога дјела.

С тога дана унија прекрећује своје суштествовање у холмској Русији, а заједно с њоме прекрађују се и страдања рускога народа. Неће више римско-пољска узнемиравати његов покој; неће латинско-пољски свештеници и калуђери сејати раздор и несогласије у фамилијама, неће католичити православни народ и губити руску народност пољачењем.

Слава Богу, показавшему имъ свѣтъ!

Полтава, на Петровдан 1875 г. **Ј. Печета.**

---

[1]) Рукоположен је 8 Јунија.

О одношаима српске цркве наспрам цркве цариградске, од првих времена њенога бића, па до данас.

(НАСТАВАК).

Ова наредба турског правитељства била је тек први корак ка постижењу цјели грч. духовенства, т. ј. први корак ка уништавању срп. патријаршије и потчињењу срп. цркве царигр. патријару.[1]) Ако ми пак узмемо на ум, с једне стране неповерење турске владе наспрам срп. патријара, који подозреваше на њега, да се он, тобож, находи у договору са Ђерманијом против силе турске да је у неколико ограниче, као што нам то вели историк г. Ранке,[2]) а с друге — све начине, које употребљаваше царигр. патријари само даби задобили срп. цркву и уништили патријаршију српску; — ако, и по други пут велимо, узмемо на ум све ово, то ћемо врло лако појмити, у каким је се тешким приликама тада находио патријар српски и како је претешко му било сачувати своју независност. — Ово пак нечовечно насртање и клеветање Грка на срп. цркву и ова њихова тежња да исту подчине под своју власт, беше други узрок, и, по нашем мнењу, много силнији и већи од првог. И он је заиста много више и побудио Србе те су се преселили у Аустрију са својим патријаром. Турски гвоздени јарам, при свој његовој грубој тежини, ипак беше за Србе сноснији, при оним условима општественог живота у Србији, која осигураваху независност црквенске власти — као год што је сносан био турски јарам и Грцима; али изгубити посљедњу самосталност цркве — посљедњу одбрану и заштиту народног живота и лишити се свога патријара, који беше и црквена и светска глава, — то је управо било за Србе много већом несрећом, него што беше турски јарам. Јер у то време независност цркве у јерархијском одношају замењиваше у нас Срба уједно и из-

[1]) г. Рајић ч. VI, ст. 202. —

[2]) г. Ранке стр. 26.

губљену слободу државну, и на патријара Срби гледаху, не само, као на учитеља и чувара чистоте вере — тог духовног блага, већ и као на живи споменик некадашње своје славе и величине. „Најнесрећније, вели г. Ранке, беше за Србе то, што они заједно са независношћу своје цркве изгубише значај у друштвеном животу, а њим и сваку могућност образовања.“[1]) Ево зашто су Срби готови били на све друго решити се, само да би се избавили од тако велике и тако грозне и близке опасности. —

Међу тим срп. патријар Макским I предшественик Арсенија III умре, а после смрти његове наједанпут почну се Грци мешати у дела срп. цркве. Ово беше за Грке прекрасан случај ради подчињења срп. патријаршије под своју власт, и с тога они почну слати у Србију своје епископе и митрополите[2]), но Срби на мâ похитају и забране им улазак у Србију, а сами независно од цариград. патријара изберу себи на место Максима новог патријара Арсенија III Чарнојевића Арсеније III беше човек разуман и довољно научан, а такав имено човек и беше потребан на патријаршеској катедри тада у Србији, при онаквим околностима у каквим се нахођаше тада срп. црква. Нови патријар беше врло добро познат са тадашњом политиком, и, немотрећи на сву њену, као што рече г. Ранке тешкоћу („затрудительность“), он је, заиста, много боље, него мâ кô други, знао, каква жалосна и чемерна судбина очекује српски народ, ако он (народ) постане робом не само у политичком, већ и у црквеном одношају. Те с тога патријар се стараше свим могућим начином, да би одржао самосталност и независност срп. цркве и да би заштитио њена права, која су јој ваикада призната и самом цариградском црквом. Шта више, он хоћаше да удали од своје цркве и тај уплив грч. патријара, који су они имали за време предходника његова Максима. Наравно по себи је јасно,

[1]) Ист. Срба г. Ранке ст. 26.

[2]) Срб. Далмат. Магазинъ за 1850 г. 147 стр.

да су за ово цар. патријарх још жешће омрзли срп. патријарха; јер су они видели у њему жестоког борца и заштитника права срп. цркве, а према овоме увидили су да ће им он много на пут стати односно постигнућа њихове себичне циљеви. И с тога цео цариград. Синод мишљаше како ће га погубити.[1]) Напањкати на њега код султана, то није у то време било тешко, као што то Грци и учине. Они кажу Султану, да се срп. патријарх непокорава царској вољи, да се он договара са тим Србима, који се находе у Аустриској царевини, а преко њих са целом Ђерманијом и да их све позива против Турака. И заиста, тадашњи положај срп. патријарха Арсенија беше врло опасан. Он сам о тој опасности спомиње у свом писму, које је писао 1688 г. графу Бранковићу: „опростите, што вам ја тако дуго неодговарам на ваше писмо, вели он, узрок моме неписању није моја небрежљивост, већ многобројне беде и напасти у којима се ја сада находим..... ја много страдам и тужим за разрушеним светим храмовима, које безбожничка рука поруши.“[2]) У овим безбројним бедама и несрећама беше велика утјеха за ревносног архипастира она безгранична искрена љубав, коју му указиваше цео клир и сав срп. народ; они беху вазда готови следовати на један миг свога вазљубљеног архипастира. —

Трећи узрок, који је такође у неколико потпомагао сеобу Срба у Аустрију, беше ласкаво позивање немачког императора, који у два ма позиваше срп. патријарха и народ у своју царевину, обећавајући му сва права и покровителство прав. цркве.[3])

При оваком стању ствари, у каквом се нахођаше срп. црква у XVII столећу, патријарх ништа није могао друго чинити, сем изабрати од та три поменута зла једно, које би му се чинило понајмање, т. је. или се потпуно предати

[1]) Cunib. v I, p. 16 — г. Рајић IV, 202.
[2]) г. Рајић IV, 123.
[3]) См. Зилизелен за 1847 г.

Турцима у руке, те таким начином учинити се оруђем ка већем угњетавању свога народа, као што то учинише грчки пастири; или потчинити себе и срп. цркву под власт грч. патријара, те таким начином лишити свој народ посљедњег значаја у општественом животу, а с тим уједно лишити га и сваке могућности у образовању; или, напосљедку, да би избегао и једно и друго (вишенапоменуто) — пренети свој патријаршески престо у немачку земљу, и таким начином у свези са императором ступити у борбу противу својих непријатеља. Ово пак последње зло чињаше се патријару мање од она два прва, и с тога се он и приволе нато тим пре, што је ово и сав срп. народ желио. —

Срп. патријар Арсеније III, при сеоби у Аустрију, имађаше наду, да ће задржати црквену власт у Србији и пошто се пресели у Аустрију. Али Турци, као што смо већ казали, још и пре несу симпатизирали наспрам срп. патријара, због тога само што су подозревали, да се овај, као тобож, договарао са императором аустрисним и због тога су хтели му одузети јерархијску власт још док је у Србији био, а срп. цркву предати под зависност царигр. патријару, у чију вјерност они несу никада сумњали и подезревали. А сада, пошто је он већ јавно прешао на страну Немаца и одселио се у њихову земљу, то је ствар јасна, да Турци несу могли дозволити му, да он управља црквом у Србији, која њима беше потчињена. — „Природно је, да Турци несу могли допустити, вели г. Ранке, да Арсеније III, јавни њихов непријатељ, продужава своју власт у Србији. Сваки сношај Срба из Србије с њим строго је прогоњаван, а у Пећи буде постављен Србима нови патријар.“[1]) Према овоме, власт Арсенија III простираше се само на оне Србе, који се нахођаху заједно с њим у Аустрији. И усљед тога, срп. јерархијска власт подслила се, а с тим је ослаблен њен пређашњи значај; јер после ове деобе и умаловажења њеног значаја, она није

[1]) г. Ранке стр. 27—29.

већ више могла служити таком централизацијом народног живота, као пређе. — Овај имено губитак — т. је. губитак јерархијске власти и губитак црквеног јединства беше прва посљедица преношења патр. столице у Аустрију, тај губитак ни до данас није надохнадила срп. црква.[1])

Грци пак, користећи се нерасположеношћу Турака противу Срба, из узрока, који смо мало више навели, почну молити их да униште срп. патријаршију и да је присаједине к Цариградској. Када Турци овој молби њиховој недадоше удолетворења, Грци тада са разним ласкањем и обећавањем измолиште код Султана право, да бар убудуће они шаљу своје свештено лице за патријара српског, који ће, без сваке сумње, бити вернији и оданији Султану, него Србин; јер ако опет буде Србин патријар у Пећи, то ће он на сваки начин ступити у договор са Немцима и тамошњим патријаром српским Арсенијем III. Природно је мислити, да је таква наспомена Турцима добро дошла и с тога они пристану на молбу Грка, тим пре, што грци у корист њихову говоре. Према овоме Турци поиште од Грка достојне кандидате за патријара и ови им препоруче три Грка, међу овима беше некакав Каллиник, којег Турци изаберу за срп. патријара и пошљу у Србију. У записци ручне књиге митрополита Мојсеја Петровића, којег је сам Каллиник посветио за митрополита босанског, стоји написано: „И като лето 1696. приде патриархъ Каллиникъ Грькъ и седе ѕ престол по ѿшадших татаров. шбрете пѫ́т и са царскимь бератом ѕтвръжденъ бистъ на престол приведе два Архїерея грческа (те исте, који су били препоручени Турцима од стране Грка заједно са Калиником) и поставише его патриархом српскимь.“

[1]) Срп. црква и данас нема централне јерархиске власти: У књажевству Србији постоји Митрополија само за срп. цркве у Србији, тако исто у Црној Гори за себе има Митрополита; Срем, Банат и Бачка за себе а Далмације за себе одељито имају своје Архипастире; срп. цркве у Босни, Ст. Србији и Херцеговини потчиње су цар. патријаршији. Дакле може се рећи има 5 срп. јерархија.

Дакле, Грци постигну своју заветну жељу са својим улагивањем око Турака и на срп. патријаршеској катедри већ сеђаше патријар — Грк. Жалосна судба тада беше народа српског, а још жалоснија цркве српске у Србији. Грцима већ беху, с доласком патријара-Грка у Србију, отворена широм врата и њиховим тендециозним намерама. Они су пред Турцима опадали срп. народ, а пред Србима тврђаху, да они хоћеју да спасу срп. патријаршију. Грци су, при ступању Каллиника-Грка на срп. патр. катедру, говорили: Да су турци били намерни уништити срп. патријаршију, а они сами умоле Султана, да је остави, на што Султан пристане; али под тим условљем, да убудуће буду Грци срп. патријарима. Ево каквим су лукавством Грци Србе обмањивали, а Срби и ако несу хтели, мораху томе веровати. Срби патријара Калиника, као Грка несу могли волети, нити му поверавати важна дела и жеље Срба. Они се од њега чуваху, као од туђина, па с тога он немогаше бити од користи ни Србима, ни Турцима. — Турцима зато, што он не могаше склонити Србе на већу покорност и верност Турцима, већ, шта више, побуђиваше у срцима српским још много већу мржњу против њих. Према овоме, Турци беху принуђени те после смрти Калиника[1]) поставише за патријара Србима Атанасија Србина „по представлении, вели срп. летопис кїр Каллиника поставлень бист на патриаршество скопски Митрополит кїр Атанасиѣ месеца 6. Ген. л. Господна 1711.“ Ван сваке је сумње да Грци ово несу очекивали, нити су могли себи представити, да ће Султан, и после онакових жестоких опадања и клеветања њихових против Срба, поставити опет Србина за патријара Пећског. Кад пак то увидеше они се тада осудно решише, да ће ју дотле дјејствовати против Срба и срп. патријара, док сасвим неуниште срп. патријаршију и не присаједине срп. цркву ка царигр. патријаршији. Но ова жеља њихова немогаше се тако наскоро

[1]) Умро је 16. Августа 1710 г. у Темишвару — Глас. к. 21, 67.

испунити, као што они жељаху; јер из летописа српских ми видимо, да је после Атанасија још неколико патријара, које Срба које Грка, на патријаршеској столици седело у Србији; али Грци ипак не остављаху своју заветну жељу, већ непрестано продужаваху дјејствовати на уништењу срп. патријаршије — што заиста и остваре после друге сеобе срп. народа под патријаром Арсенијем IV у Аустрију. Овај патријар беше изабран срп. народом, а потврђен Султаном, због побуне срп. народа, у 1725 г. Фебруара 18-г „изволењиемъ Сабора касего, вели Арсеније у свом писму у Подгорици писаном, помиловањиемъ честитаго(?) цара казведен на престолъ патриаршества.“[1])

Овај избор патријара Арсенија Турци су допустили само на време, да би се народ српски утишао од бунења; а у себи тајно мишљаху уништити срп. патријаршију и потпуно потчинити срп. цркву, под власт својих верних поклоника-Грка, који беху највернији и најпокорније слуге њихове. Грчки јепископи, као верне слуге и улизице султанске, вели неумрли Рајић отац срп. историје, желећи да потчине својој власти срп. патријархат не престанце говораху Турцима, да су патријари српски ваздa издајице. А патријар цариградски Самуило обећаваше Султану, да ће му годишње плаћати по 63.000 перпера, ако овај потчини његовој власти (патријаровој) срп. цркву.[2]) — При таком стању ствари, тадашњи срп. патријар Арсеније IV, бојећи се, да и њега непостигне онаква несрећа, каква је постигла Евтимија, јепископа самоковског,[3]) реши се да бежи у Аустрију, али на путу-бегства његовог ухвате га Турци и у Београд доведу. Али при свем том он и отуда побегне, и наскоро с народом у Аустрију пређе, а после тога довршн се коначни пад срп. патријаршије, о чему ћемо говорити у сљедећем периоду.

---

[1]) Далм. магазин 1851 г. 173 стр. Летопис срп. 1828 г. ч. IV. 7.

[2]) Рајић ч. IV, 475.

[3]) Њега су Турци обесили, јер подозреваху на њега, да се он договара са Немцима. Тамо.

4.

Период постепеног опадања независности српске цркве и савршеног упадка и потчињења њеног цариградској патријаршији.

I

Друга сеоба Срба у Аустрију под Пећским патријарох Арсенијем Јовановићем и узрок ове сеобе. — Узрок пада срп. патријаршије и коначно њено потчињење грчко-цариградској патријаршији. — Коначна деоба срп. цркве, на Аустро-мађарску, Грчко-српску и Црногорску.

Стање српске државе, у овом периоду наше црквенске историје, беше врло тужно и жалосно, па и стање српске цркве ни уколико није боље било; јер благостање њено зависаше вазда од благостања државе и народа и вавек су у тесној свези међу собом стојале.

Знамо, да су се Турци врло грубо и тирјански опходили наспрам својих побеђених народа. И Срби беху тако несрећни, да су на себи више пута испитали суровост и тирјанство тих азијатских дивљака и српских крволока — Турака. Најзад, свирепост и дављење тих неучевних тирјана дошло беше врх сваке толерантности, те с тога Срби беху принуђени тражити спасења и заштите у туђој земљи. Мало више ми смо казали, како је у 1690 години Арсеније III Чарнојевић, патријар српски, због истог узрока, побего с великим бројем срп. породица под заштиту Аустриског цара Леополда. Али и после тога свирепост безбожника — Турака продужаваше се и даље над покореним бедним срп. народом, те с тога ми видимо где се на ново срп. народ спрема у бегство, е да би избегао робство свирепих варвара. — У име тога беше се скупило много отличних Срба, са својим породицама, под предводительством самог патријара Арсенија IV Јовановића, да беже у Аустрију. И једва што оставише своја огњишта и упутише се преко Дунава у Аустрију, по примеру својих предшественика, а шпиуни подкажу ту намеру Тур-

цима, који намâ реше стати на пут њиховом предузећу и воље строго казнити. Бедни Срби — бегунци за неколико часова беху окружени турском војском, која многе одличне Србе поубија, а неке испребија и у тавницу баци. Сам пак патријар Арсеније IV, благодарећи једној човекољубивој пашиници, која му поможе побећи у Црну-гору, једва се спасе од смрти.[1]) Ово издајство, без сваке сумње, учинили су Грци, које је врло много штете Србима и њиховој држави и цркви допринело; јер после овога догађаја, Турци почеше много више свирепствовати над срп. народом, који падаше као сноп̀ље под тешким гвозденим игом нечовечних Турака.[2])

Учешће именованих патријара у сеоби Срба, изазвало је већу мржњу и ненавист код Турака наспрам српских првосветитеља. Те с тога Турци, после тих догађаја, наложе на патријаршески престол превелики данак и глобу; усљед тога и одузму право срп. клиру, да убудуће могу бирати за срп. патријара Срба, већ да морају изабрати Грка.[3]) — Шта више сами Турци, без договора са срп. духовенством и народом пошљу из цариграда Грка за патријара српског. — Исти горенаведени узрок побуди Турке те они удале из Србије и многе јепископе — Србе, а чувеније, шта више, поубијају. Тако стање ствари у Србији и такав положај срп. патријаршије јако је говело грчком духовенству, које је сва усилија своја на то употребљавало, да завлада срп. црквом. Грчки пак јепископи и Архимандрити, који на тај

[1]) Ово је се десило на сљедећи начин: Турци, окруживши пресељавајуће Србе, ухвате Патријара; али док су они распитивали и проучавали једно писмо Патријара, које је он писао генералу Аустриском Секендорфу, дотле жена пашина, уверена да ће Турци зацело погубити патријара, поткупи стражаре, који га чуваху, те ови патријара пуште и он побегне у Црну-Гору. — Медак. Ист. срп. нар. VI, 233.

[2]) Колико је баш погинуло Срба у то само време нико правог рачуна незна, само се говори, да је погинуло више од 80.000.

[3]) Гласник свез. XXXI, 72.

светитељски сан гледаху, као на средство, које помаже доћи до великог богатства, — имајући увиду такав положај срп. цркве у Србији, — похитају с молбама Турцима, да их поставе за епископе оних српских места, са којих су срп. епископе прогнали, уверавајући их да ће им они бити, верни и одани свом душом и телом; а још притом, да ће и приход делити са њима. Турцима је говело и ласкало и једно и друго обећање грчких фанариота. И заиста, Грци у почетку успеду, својим подлим и гнусним подметањем на срп. духовенство, убедити недаљновидце Турке, да ће много боље, тобож, бити, да Турци прекрате суштествовоње срп. патријаршије, доказујући превелику корист по турску државу и поклонике мухамеда, кад би се посљедња присајединила цариградској патријаршији. У овом делу највећу ролу у то време играо је *Иван Ипсилант*, велики драгоман Порте; он највише од свију других покретача рађаше на дјелу *велике идеје*."[1]) Ипсилант пак са својим присталицама, указујући Турцима на велико учешће срп. патријара у сеоби Срба у Аустрију и на њихов сношај и договор са немачким правитељством, предлагаше правитељству турском да уништи — ако жели мира у својој држави — не само срп. патријаршију, већ и охридску Архиепископију. Грци говораху турском правитељству да при тадашњем стању турске империје, — кад јој прети са свију страна велика опасност, а

[1]) Под овом идејом разумевала се тежња Грка, да сви православни, који су под Турском владом, постану Грци, — а то мишљаху постићи ако им Турци помогну потчинити све православне под њихову духовну-фанариотску власт, чија ће дужност бити ширити јелинизам међу Словенским племенима и угушавати њихову народност, а своју у вис подизати и препоручивати им, доказујући да је то најстарији најпросвештенији, најсправедљивији, најпоштенији и најпобожнији народ, и да су сви други народи од њих произишли, па доцније су неки, као непослушни чланови, отпали од општества јелинског. Таквих поука беху пуна уста словенождера-грка у то време.

нарочито од стране Аустрије, која се свима силама стара привући на своју страну хришћане пећског патријархата и охридске архијепископије, те да би таким начином завладали већим делом турске царевине — неби згорег било да Порта употреби још раније све могуће мере, те да отклони претеће опасности, а имено да уништи Пећску патријаршију и охридску архијепископију и да потпуно потчини њихове Епархије цариградском патријару, чија ће дужност бити да пошље у све српске пределе грчке Митрополите и епископе, који ће му, по својој искреној (боље рећи фанариотској и језујитској) преданости Султанима, својим бодрим (боље рећи лукавим) оком пазити на свако бунење султанске *раје* и стајати на пут сваком хрђавом упливу са стране, једном речју — који ће подржавати *рају* у безусловној покорности турском правитељству.[1]) — Но при свој искрености Ипсиланта и његових присталица и њиховог пријатељства Турцима, ипак Порта, у почетку не хтеде поверити таком савету њиховом, и, подозревши на Ипсиланта, да он има злу намеру противу турскога правитељства, обеси свога незваног саветника, као оруђе хрђавих завера; али после свега тога, кад су пријемници (по звању) Ипсилантови на ново таке исте савете Порти давали, на име: Суцов, Мурузов и Ипсилант II, она се сагласи на ту меру, коју предлагаху грчки патриоти, тим пре, кад је грчки патријар обећао да ће држави турској заједно са својим годишњим данком плаћати и данак за оне цркве, којима се укине независност и потчине његовом престолу. С тога, а усљед такве патријарове обвезе и савета великих драгомана, султан изда око 1767 г. Ферман, којим заповеђаше свима православним турским поданицима, да у будуће признају својом духовном главом васионског патри-

[1]) Овде не можемо а да не приметимо, да занета нико и не може бити тако одан и веран Турцима, као Грци. — Та и данас имамо пуно на то доказа; јер они и данас исту таку дужност врше у данашњој Босни, Херцеговини, Старој Србији, Бугарској, и њихове данашње владике су турски шпијуни и издајице Словена.

јара и да дужни буду слушати његове црквене наредбе и њему се покоравати. У исто време спроведен је царигр. патријару Самуилу султански берат, у ком беше именована нова цифра, од 63.000 гроша порез. коју је он дужан убудуће плаћати цару за присаједињење његовој патријаршији српске патријаршије и охридске архијепископије.[1]) — У берату цифра, као што се види, беше врло велика и она се није могла иначе исплаћивати, сем граблењем и глобљењем српског народа, и то много више, него што су и сами Турци грабили и отимали.[2])

(наставиће се).

[1]) Балгар. књиж. 1860 г. № 15, стр. 202 види берат у Болгар књиж. за 1858 г. № 7.

[2]) Ми и данас готово у свима јужно-словенским новинама читамо горке тужбе јужних словена против управе Фанариота-Грка, као противу својих најжешћих угњетача, који, не само, што их они гњече и глобе, већ их и Турцима немилосрдно наплаћују и продају, да би се код Турака улагали и да би их ови за такови поступак погладили по плећу с усклико̀м: „гле! какви је овај добар паша.“ — Ради потврде ових наших речи опоменимо се дела само једног чувеног зликовца Сарајевског митрополита Дионисија, који многе хришћанске душе издаде Турцима, а ови их послаше њиховом мухамеду, да им на оном свету ватру на чибук доносе и да га по турски служе кафом и шербетом!! — Овом приликом неможемо на нио, а да из најновијег времена не препечатамо из „Гласа Црногорца“ једну значајну Енциклѝку грчког фанариоте, а архипастира и духовног оца бедних Срба у Босни, да би се поштовани читаоци „Спона“ боље уверили у нашим наводима, које смо о Грцима довде казали, а и убудуће што будемо рекли боље поверења нам дали. Ево је:

„Прокопије божијеју милостију православни митрополит херцеговачки Васем преподобнаја игуменем и калуг̀ерос; частној протопапа и папас, и васем православније Христијани богохранимија епархије наше архипастирскојо благословеније и миро од господа Боге.

А по свега поздрављајеми вас доходким агиоси Божик со агиом Восилеом и новој годишта[1]), желеки вами васем од господе Боге рахат и кеф; а по свега васако здраве, мегусобније мира, изобилије землаја плоди; умноженија и стада важего; а по сега берикет у масло, кајмаки, скорупи, сирци и јајци.

А по сега знагите православније Христјани да сме се ми калојпне кало увјерили о вашеге утрждепија христова вјери кад смо по божјему хотенију каноническују походу между вас правили; а по сего ви нами владическују мирију по христјанско предали, но не вси, затоја што у обке гладно година било; но ми несумња-

[1]) Ову Енциклѝку честити (?) архипастир опслао је пастви својој ради честитања нове 1875 године.

Путничке слике ваљевског округа.

(НАСТАВАК.)

Сви имају русе распуштене косице и велике дивне плаве очице. На Пречистој је, као и на постељи, дреја од рујне боје са рођама, ресицама и окрајцима златним. Почев од западне стране к истоку, а на сјеверном дувару такође, као и на јужном, стоје четири целокупна свеца страшно нагрђени и наказани. Више ових иде други ред до пола, а више ових опет трећи. Небо,

јемо да ви Христјано моја знајете речи ваши усопшије оцев и праоцев: „Неплаћенија дуги грехо неопроштени.“ — О как краснаја и богоугоднија сега изразенија!! — та се уздаме да ке те ми того кусур наплатито и овамо послато; а надежду имаме у премилостивего Боге да ће он услишети наше архијерејскоје топлија молитве и вама ге потребује свегда благија дожди послато, а по сега знадите да у време бездождија ја кју из дубино срца по псалтиће: Господи, Господи прижди с небесо и посјети виноградо сеји јеговже насадито десница твоја!

А по сега опомињемо вас православно Христјано на некија краснаја евангелија наука и грецескија премудрости (!) 1. Дјелајте дондеже свјет имате, то ке реки: радато непрестано; 2. О Божику, о крсноме имену, о свадба много не јадите и не пито тоја самртија грјеси, него как наше архијерејскоје законоштовје по једин пут на дан, то је ангелски, а два пута чојечкото; а по сега 3. Чувајае белија пара за цриније дано, како можето по заповједо евангелскоје предавати вакатиле Богу божје, а царју царевото.

А по сега, вама мирко и монашеско свјештеници паки и паки сапрештавамо да непримате и да цитате забрањени каурски новини, који вам доказују безумнија арнјеви политики и противо божјего заповједи претсказују вам будистаја која разврастају вас од правија пути. Политикос није за вас него поучавати народ из триоднона, кромчије и требника и вјерности нашеге честите падишаха Султан Абдул Азиз-Хана, а фукара да постито, да орето и да копато и да вјеруто у васја од нас написана вам, и да очекиват спасеније у јединого турецки правн суд по царскоме канони и божјем шеријату, а не на сопротивних нам Србов и Карадаг.

Са надездом да кје ова моја благосови и савјета пануто на благија и плодовита земља, и да кје те се убојати нашија тјашкија клевето опет вам са „паки и паки господу помолим сја“ запрештавам, и онего преступника кологера и напаз низвргавам под тјаскоје слово воздајанијем на страшном суду, а мирјане непослушне предавам под израјљскоје клетво „маратана“, а ако наши заповједи послушати будето добикете наше молитве васја старо и младо. Поздрављајемо вас со тријагион: Докса патру, кје ијо, кје агиос пневмати амин!

Прокопије.

светитељски колутови, и све, као и на јужном дувару. стоји, али много више нагрђено и осакаћено. Тако је на првом свецу, од запада истоку долама и чакшире од зелене, на другом од рујне, на трећем плаве, а на четвртом од беле боје. Напршњаци, или напрегаче, појасеви и остале дреје и украси, били су такође од свију тих боја народних. Последњи је и овде, од запада к истоку, као и на јужном дувару, имао доламу и чакшире беле са рујним чизмама, напрсњаком и напрегачом и плав огртач. Око ових светаца, као и и око осталих, на овом и јужном дувару, такође је било надписа; но ја преправљен гадним и огромним *сплацима* змијурина, мртвих буљина и кобаца, које су ваљда ове ујеле и отровале, и пискањем и звиждањем са неба под олтаром млогих змијурина које су одозго палацале, изгубим вољу да ове надписе препишем и да их снимим. Језа ме је све већма хватала, што са мном нико није био; јер она два момчета не смедоше, од змијурина, ни да завире, а камо ли да уђу у ову светињу. Човек, који нас је пратио, пазио је да која не скочи одозго са олтарног неба и то чак са западних врата, а ја сам пун страха, ушао, гоњен радозналошћу, у сам олтар, у ком сам био безопаснији но у главној цркви. У овоме су опет сасвим другчији свеци. Док се тамо они одликоваше својим јуначким особеностима, ови се овде одликоваху својим свештеничким. На сред неба олтарног познаје се доста добро, да је био живописан огроман Христос спаситељ у престолу десном руком благосиљајући, а у левој држећи земљу са крстом одозго. Око њега тисућама тисућа провиравало је из беличарасто плавкастог васдуха, анђелчића, арханђелчића, серафимчића, херувимчића, сила, господстава властй и т. д. Сви су имали жућкасто беличаста млога крноца, плаве разлетене косице и плаве очице, па неки још и на крноцима својим. На свима дуваровима олтара сви су свеци живописани скоро самим српским бојама, и то све овако: који је имао стихар и петрахиљ бео, изшаране са плавим крстићима, тај је имао опет одежду рујну, са белим крстићима, или белу одежду са рујним крстићима. У свију у опште узима мах бела боја над крстићима плавим и рујним, који као украси, без сваких осталих шара, служе. Појасеви су обично у свију или плави, или рујни са белим крстићима. Шта више и саме круне, на светитељским главама, направљене су из тих боја. Тако да неби све наводио, ево ћу само једног овде представити, који може служити као знак са ког можемо узети снимак ради умне представе осталих; на и сам је спаситељ у белој одећи опасан рујним појасом и у плавом небеском престолу. Овај светац има стихар и петрахиљ

бео, са плавим крстићима; појас рујни, са белим крстићима; и одежду плаву, са рујним крстићима. Он је, као и сви остали свеци у олтару и ван висок, плав, коштуњав и са накривљеном мало главом на леву страну. Врат му је подугачак; уши одвојене од главе, повелике; нос дугачак, правилан, чело високо и мало угласто, лице дугуљасто са страна угнуто мало; костију подочних и очних нема; брада поредка дугачка, а таки исти и бркови, танки подугачки. На глави му је подугачка коса док је у осталих пред олтаром светаца подшишана на сред главе раздвојена и једва мало нижа од ушију. Круна му је рујна са белим крстићима украшена, са и плавим окрајцима. Он држи разтворену књигу, и на белом пергаменту, прекрасно су написана читка плава писмена, као да су јуче написана, ово гласећи:

1. „Изрѣднѣ ѿ 2. прѣстѣй 3. прѣчитѣй 4. слакиѣй 5. кладѧѣ, 6. Богородцѣ р. .... 7. марри .... 8. ....“

Даље на сјеверном дувару, у олтару код једног светитеља скоро савршено утамањеног, стоји такође на белом пергаменту, али црвеножућкастим мастилом написано „ꙁд .... м ... й ... ѳб ..... **С. S. С. О. Ѳ.** Па даље.

Дакле је по овоме овај св. храм подигнут био 6289 г. од створења света или 1086. год. по Христу, а ваљда је обновљен и малан те 1300 и неке године. Ове последње године можда је само живописан, ако не и обновљен, а за време Радослава II. Добросављевића око 1086. г. такође не подигнута, него само обновљена, као што овај горњи надпис гласи. Радослав овај владао је од прилике од 1073. па до 1089. по Христу. Можда је још у то време владао и цар Бодин Михајиловић, за кога се извесно зна да је 1089. год. сео на престо, па на овом седно до 1100 год. а пре званичног царовања, као што се зна, грамзно је и отимао се непрестано за владом и влашћу. Ко је дакле први основао ову дивну и свету драгоцену старину сриску, пре 1086. год. као и ко је исту обновио у то доба, а доцније украсио, то се не зна, нити је могуће дознати, док се неби одкопала из својих урвина, те би се ваљда нашла тада каква старина, која би нам могла о њој све што зна казати и испричати. Осим овог нашло би се ту млого старина разних, кад је већ три пута невала и занемљавала. Око светих котурова светаца у олтару, који су млого грђе нагрђени, но они ван олтара, такође стоји по неко писманце још лепо читко, али како небијаше целих речи, ми их остависмо неснимљене. Прекрасна и прастара светиња и слава ова сриска имала је двоја сада од урвина доста мала врата, за-

падна и северна, и три мала дугуљаста прозорчића и то један у олтару, а два у главној цркви од југа и севера. Врата се чине да су мала с тога држимо, што је и с поља и унутра у цркви млого урвина и развалина нападало, а нарочито с поља, те се тако у цркву улази као у неки подрум; но и у овоме нема правог пода. Око ове дивне светиње било је некада огромно старо гробље српско са прекрасним поклопцима и биљезима, који су сада сви излупани, те од њих направљени јадни и чемерни биљези новим недостојним потомцима својих предака. Тако се дивне шаре и украси, а по негде и одкривено по које старо писмо, још и сада виде на новим гробовима. Овде је и сада ново гробље сво у самим старим гробовима и са изкварењим и излупаним старинама. Види се да су се и у време турско овде сахрањивали Срби, а нарочито се то познаје на старим изкварењим биљезима и поклопницама, међу којима на некима нађох, покрај изкварене шаре и украса из 12, 13 и 14 века, још и ову зарезотину: „Сдѣ почива рак Бож . . . . . “ (па све даље избрисано неколико бивших врстина чак до 1765 года!) Даље на једном излупаном старом биљегу, а од овог направљеном новом, на ком се још виде остатци прекрасно изрезаног крста из 13. века, стоји урезан, као ножем запаран крст, из века српског робовања Турцима, и даље урезана здраво грубо пушка, одвећ дебела и широка. Причаше ми за овај гроб: да у њему лежи некакав хајдук убијен пре Кочина устанка, да су га овде крадом Срби донели и сахранили због добра које им је чинио бранећи их од Турака. Веле да га је турски циганин, за новце подплаћен Турцима, убио; но да је и тај ту на месту пао од тог хајдука. Како му је име, као и одакле је, незнадоше ми казати. Бог да му душу прости! Тако ништа више не могох дознати о овој светињи дивној због јединог нерасположења кметовог. Боже мој, како у млогом и у свачему зависимо од наше глупости, и како смо јој постали робље да неможе грђе бити! Ово пишем само с тога: да би се нашао душеван какав свештеник, а у позиву му је, да би све приче народње о овој светињи сабрао; те тако: да би могли знати што више, боље и подробније о овој дивоти и красоти наше старе богомоље. Кренувши се *Белој води* и развалинама словачким неможе нам се на ино, а да неизразимо дубоко наше негодовање спрам немарности бивших неких наших духовних лица, која нити се старају, нити узимају не само ове старине наше под своју моћну и надлежну заштиту и предохрану, него шта више, и саме иду на руку да се руше и утамањују допуштајући да се које где, и на свакојаким местима, подижу

свети храмови, а ове дивоте и красоте мимоилазе. Негодовање наше прешло је мёту, кад смо чули да су пре и одавна нека виша духовна лица у разна времена долазила овим и осталим нашим светим развалинама, па почаствивши се само добро око ових, отишла и прошла их као мимо турско гробље.

Пре него што пређемо на развалине Словачке, ваља нам, кад није већ напечатано ово дело, казати коју о изнађеним 1870. год. старинама српским у овом окр. Тако нам долазе на ред и то:

6. Гробље Чолопешско и Врелско.

Идући у подрински округ ради надгробних српских старина описаних у мом делцу „Одломци старих српских гробља и погребних обичаја у Срба“, наишао сам у *Врелу* срезу убском на старо-српско гробље, али из новијег доба т. ј. из 17. и 18. века. Гробље је из оног доба дакле, у коме се власт аустриска непрестано смењиваше са влашћу турском у овим земљама. Сами надгробни споменици јадно и тужно, сиротински, незналачки и робски изгледају, те тиме кажу и времена из кога су и стање народа из којег су. Нема ту украса, ни израда, ни лепота, ни дивота, а од огромноће и величине нема ни спомена. Све што је на тим танушним, јадним, крцавим и чемерним надгробним биљезима, ако се овим могу назвати камичци неуређени и неотесани, ван поклопница, јер ових и нема, једино је то: што се држи за гробље, што је се ту старо Врело сахрањивало, па се и памти и прича, као за такво. Неколико јадних, грубих и управо никаквих и никако запараних писмена, која означавају идуће надписе, показују и сведоче: да је то место одиста гробље у ком леже тужне и жалосне кости оних Срба, који у ћесаревој војсци изгинуше тобож за своју слободу, а и не мишљаху да баш гину за славу аустриских Немаца и своје још црње и горе робство. Гробље је ово за један четврт часа северу од старог српског гробља које је било на брежуљку на ком је данашња Врелска црква, и које је све утамањено и употребљено за ову садању светињу врелску и то тако: да су прекрасни биљези са надписима, огромни и величанствени и дивне и огромне поклопнице његове сами и попунили не само сав темељ врелске цркве, него и по 2 хвата висине попунише: те је тиме мајстор Тодор користно се ужасно, а српска старина за навек чемерно и најужасније сатрвена и утамањена. Биљег:

(1) „ЗДѢ ПОЧИВАѢТЪ РАБЪ БО (2) ЖИ РАКАИЛЪ МИЛУТИНОВНА 1766 На првом билегу пише ово; (1) МИРЧѢТА ХАЧИЋ 1744. (На 2) „ЗДѢ ПОЧИВАѢТ. (На 3) И ГАВРИЛЪ СТАНОИЛОВИЧЪ МѢСЕЦА МАРТЪ ДѢНЪ КѲ „АУИН.“

Т. је здје почива роб божији Гаврил Станојловић месеца Марта 22. 1758. и на V.

ѲАХКЄ ПОГИБЄ КZ ОНѲТѢ ЦИѲАРА МИЛОШZ ДРАГУТИНОКИЧZ ЗДѢ ПОЧИВАЄТZ РОБZ БОЖИ

Т. је 1.621 погибе у војсци цесара Милош Драгутиновић, овде почива раб божији. Овде се мора разумети да је погинуо у војсци цесаревој, али противу другог ваљда неког, а не цесара.

7. Памбуковачка црква.

Ове исте године Памбуковчани разорили су своју стару зидану цркву, па почели нову да граде. У време кад сам био, бејаше се разнео глас: да су нашли у зидинама старе цркве неко камење са надписима. Чим сам то чуо одма сам отишао тамо да то камење снимим не гледајући на то што ми пут није туда, и што сам морао 2 рубље платити човеку само да ми пут покажеза два часа хода. Кад сам дошао разрушеној цркви и зидинама нове, за поменуто камење немогаше ништа да ми кажу изговарајући се једни од зидара, да су га узидали у темељ новог зида, а други да га је г. намесник убски негде склонио и т. д: да је било камења са доста надписа, међу којима су прочитали и неког мајстора Ђурђа, који је обновио стару сада порушену цркву и т. д: У овоме су се последњем сви слагали. Тако дакле цео мој труд и посао остаде узалудан, ван неподпуних надписа са ово неколико излупаних каменова, као.

(1) ѠИ ХРАМЬ . . . КZ (2) ЗНѲѲЄНИЄ ГѲѲПОДНА (3) Ш ЄЩѲ, ЧИТ . . А Ѕ (4) . . . . 1792.

2, Камен такође пребијен.

(1) ѠИ ХР З камен . . (1) „мь господни"

4. камен по покрезу.

„РОДРѪЄ"

8. Тако звани Коњски гроб.

Ово некада прекрасно и прастаро српско гробље лежи на једном Венцу *Влашића планине*, а на граници земље села *Влашића*, *Миличинице* окр. Ваљевског и *Љутица* окр. Шабачког. Још поодавно нам је причао за тако звано старо Миличиначко гробље, много поштована г. Ацика старина Ненадовић, које је трајало за време његова начелствовања у окр. ваљевском. 1867 год. кад смо се кретали на пут тада ради истраживања наших старина, г. Ацика причао нам је много ствари о овој прекрасној старини као: да има слика на биљезима мушких

и женских, разних украса и т. д. Те године кад смо се у Каменици пријавили власти срезкој и питали је о старинама где се која налази, она нам је одма причала за развалине и огромно гробље *Миличиначко*, баш онако исто као и г. Аџика. Ове године пошли смо сувим из Београда нарочито због те старине; јер им је 1867 год. било одвеч с неруке долазити у Миличиницу с тога,. што смо морали ићи под Медведник, а испод овог смо отишли у соколске земље. Ми смо тада оставили ове старине, као већ познате, до првог путовања па исте ове године, са највећим препрекама и незгодама дођосмо у *Миличиницу* само да их прегледимо и опишемо. Али на велику жалост и несрећу у Миличиници ништа о тим старинама и баш нико незна па и кмет и остала званична лица и свештеник г. Гаја, који је вели по налогу новог владике шабачког преосвећеног г. Мојсија, као и остали свештеници своје, своју парохију најтачније описао у том погледу, као и обичаје и нарави своје пастве. Можете себи преставити, путовање по гудурама на најхрђавијим коњима, за које се дневно 8 цв. плаћа; путовати по најгаднијем времену, плаћати по две рубље да се само 2. часа хода пут цокаже, па још ништа ненаћи, или боље постојећу већ старину и познату невидити и неописати; то је ужасно и чемерно. Миличиначког гробља нема па нема; но има прастаро српско гробље на главици такозвано „*Коњски гроб*" зато, што су на биљезима остругу биле као кичме коњске а и ови исечени и што су покланице биле као куће.

Зову га коњским гробом још и с тога, што је тобож неки јунак ту свог огромног коња затрпао, па остали омањи јунаци опет своје омање коње по примеру првога, такође затрпали. Ствар је у овоме, што је ово било гробље старо српско, још из 9. 10 и нешто 11. века, колико се по одломцима надгробних споменика даје закључити. Сво то гробље које је имало неколико десетина тисућа надгробних а пре неколико година неколико тисући споменика, сада лежи сво у самим најдивљијим и најварварастијим урвинама. Њега су скоро свог излупали и сажегли у вар (креч) као да нигде више варног камена нема. Боже мој! та још се пушаху 3 пећи у којима излупане надгробне споменике својих праћедова, њихови недостојни праунуци некоше, претвараше у вар и утамањиваше варвари и дивљаци. Ето, тако, као да је суђено вишом силом: да се српски народ неосвести, непозна себе, неослободи и непостане великим државним народом; као да је одређено, да сама себе, са својом старином, прождремо и уништимо са лица ове наше прекрасне пресвете и прелиде земље тисућама тисућа пута окупане крвљу нашом па да постанемо не само туђе робље и туђи изметари, него и туђи за нас

народ и људи. Тако је то, Миличиначко, огромно и прекрасно гробље бивше таквим још 1867 године ако је овај тако звани „Коњски гроб, оно, пропало је и сатарило се за цигле две године и неколико месеци више, јер је тада, по уверењу власти, још постојало, и то од вајкада и од искони што но реч; и сви туђини неутаманиште га до своји собствени варвари и изроди. Нема ту више до 5. поклопница савршено заривених у земљу и 2 биљега јако изобијаних и искварених, остало је све сам камен, као да је за помост неког пута спремљен и излупан. Сво бивше огромно прастаро српско гробље и неналичи на друго ништа, до на остатке ситног камена и обирака од направљеног каквог помоста (калдрме) великог. Оно и изгледа још жалосније и ојађеније, од осталих гомила камења, тиме што сва околна брда, па и сав Влашић нигде нема камичка на себи, но је сав саздан из саме земље земљаних брда, провалија, бездана и т. д. Кажу, да је само *Корон* више Орида Шабачког, са својим развалинама кадар на човека оволико тужан, јадан и несретан утицај произвести колико Коњски гроб. На изкрњеном једином мало више сачуваном огромном биљегу, од својих 9 стопа над земљом, 6 ширине и 5 дебљине, још се једва разпознају ова писмена:

„Ѱ П Ѳ. годинѣ слакѣ . . . погик . . . (1) мркодртъ . . . скоѣм . . , (3) божи . . . земл . . . код . . . ѣн . . . лют . . . (5) скои земл . . . племенит . . . Дакле од прилике: 1784. славное године — погино Мркодрт — својем — божији — земл код — ун — љут — своји земл — племенит. — Шта би вредило за све нас, и за сво Славенсто да је ово сачувано, — питам сав народ наш, и преклињем га брацки и синовски: да неруши своје старине, да их неутамањује и неквари. Овакви поступци леже са вечним и гнусним пљотинама на лицу наших наученака властй свију, што их час пре неопишу и не очувају, и вечно ће остати на душама њиховим, као и народа нашег, који то све квари и руши!

9. Звечко новије српско гробље.

Скоро на синору Обреновачком, на једном високо-равном, од неколико хвати широком, а дугачком, језичцу, између Саве и Обреновачке баре, стоји садање *Звечко гробље*, у коме је пет до шест биљега из 18 века. Описивати ово, као и одвећ маловажнију ствар, било би сувишно, с тога наводимо, са худог и ништавог надгробног украса његовог само овај једини тужни и чемерни надпис, који невреди ни труда око читања написаног, а камо ли да се снима

и пише. Али га ми стављамо, као прни знак и одпечатак нашег несретног и чемерног доба, које је било таквим и у оно доба, кад овим земљама невладаху ни Немци ни Турци, т. ј. кад се они, борећи се међу се о нашим земљама показиваху нама добрим и надтицаху се у лажном и подлом пријатељству. Кад је у то доба овако жалостно било, да шта је било кад је једна од тих двеју сила својевољно владала над нама. Ево самог надписа.

(1) ТА ДЄНЬ ІЄ Є (2) ПИСАЛ КАМЗ (3) Радешъ баа (4) прокоше лѣто (5) 1771. мѣсяца мартъ Т. ј: од прилике тај дан 13. — писа кам Радешу баја, прокоше лето 1771. месеца Марта. Има и неких ваљних украса на овим биљезима; али они невреде ни две паре.

10. Развалине Словачке. Градови: Чагаљ, Словац, Коњиц и гробље ниже ових.

Доцкан смо дошли на преноћиште механи I класе у Лозници, или нскадашњем Коњицу, селу. Негледајући на ухваћен већ мрак још је ће момчад пред овом хрвала, утркивала и бацала камена с рамена. Стари кмет, са два сребрњака за појасом, велики шерет, непрестано је гледао у младиће и час им одобравао, а час опет не поступке. Једно момче из ужичке нахије, високо, коштуњаво и по изгледу слабачко свима је надтурнвало. Остала момчадија пшла је са покуњеним посевима изгледајући као завнсни људи од оних прних. Дуго је се он шетао и *банио* као паун, понашајући се чудновато, док један мали шишкоњица, по изгледу прави дечак не примиче гомили и небаци камена, којим целе две стопе надтури нашем *иснашалу* и *ионевидиу*. Он је викао са својим присталицама: да је превара, да није правилно бацао и т. д.; но шишкоњица гордо и величаво узе, па и по други пут одтури $3^1/_2$ стопе даље. Сиромах сувоњави ужичанин дуго је се бацао, а ма бадава, снага га остављаше, и тако мораде пробати своју срећу на други начин, на име с места, из затрке и т. д. али му ту доскочиште опет други и тако побегне уједанпут ухвативши пут низ друм колубарским воденицама, у којима је и служио. По овом пијани неки чобани, који су трговачку марву гонили, дотераше ову, па онако весели чикаше од њих један све по реду, ко ће да се похрве у *кости* или у *појаас*. Ту је се измењало око двадесет њих, а ма је он све обаљивао. Напослетку се његово чикање додија једноме доста угодинама човеку.

Дуго није трајало док су се очима неколико пута прегледали од главе до пете, ухватише се и богме је се чуло како кости пуцају и у једног и у другог, и како кичма и ртењача хрска, као каква хрскавица. Носили су се дуго док онај мирни не лупи о земљу нашег букача и то тако да је се само чуло „*гњек*". Онај што је јачи удари неколико пута обореног коленима у трбух, и једном песницом у чело, па ником ништа, као да није ништа ни било, јер је то таква правда хрвача. Болан, и убијен, диже се онај *чикач*, па смирено и тужно уђе у механу, где је, као свети Лазар по ускрсу из гроба изгледао. Ја питах кмета: зашто онај онога бије, и т. д. А он ми одговори: да се он немеша у старе обичаје. Но није ту била ствар обичаја него ствар оканице вина, ако не више што то вече попи, кмет сам и којом је хтео и нас да части. Тако се сврши та сва драма. По вечери која је више на помије, но вечеру, наличила, одосмо ја и отац Која у тобож првокласне механе собу. У њој су до душе била два кревета са постељама каква се може замислити, ако ко престави себи кошуљу и кецељу оног лица које на козарама непрестано коље и топи лој. Разлика је у томе што ове нмадоше и друге мирисе, ван као од лоја и закланих млогих животиња. Ту није било могуће свући се, да се не испрљају кошуље, те с тога ја легох онако нескинут. Тек што смо легли кад тисућами тисућн бува, а нарочито стеница не са обичним устима и зубима стеничним, ако их ове имају, него са чисто највећих и најљућих паса, одпочеше уједати нас и својски клати тако: да нисам могао сву ноћ тренути. Осим овог један брат из прека, побегавши Граничар, за ког се држи да је циганин или Влах, о чему се сумњамо, сву драгу божију ноћ препева неке песме са припевима:

Дико Јово! Јово Јоване!
Дико Јово! Не дај зори
У свету те нема Јоване! Да сване!"

Милина је било слушати човека, који се можда први пут у свом веку нађе у слободи и братској слободној земљи. Он је подпуно наличио на славуја, који измакне из господског кавеза, па од радости, што је се докопао слободе, непрестано пева све дотле, докле му жила пепукне и не прецркне од велике радости и големог весеља. Боже мој! да чудна ли ти је и предивна моћ и највећа срећа на свету слобода, слобода! А што је год она дивнија и спасоноснија за народ и све твари и створове божије, тим је све више и више стежу и окивају неки, као да моћ не ће никад бити у стању да узме мах над слабошћу. Људи божији! сетите се шта сте?

Окајте се зала за времена, да вам се ова не сурвају над собственим главама! Реците једном слободно у очи целом свету: сви смо браћа, сви смо људи, сви сад као такви на овој земљи можемо и хоћемо да живимо. Реците: нема робства, нема више покорених народа, нема држава основаних на несрећним раменима и костима покорених интригама, вештином, силом, подлошћу, себичношћу, гордошћу, политиком, јадних и чемерних поштених народа! Та, живот је само тренутак један спрам непрекидне вечности. Нежртвујте бога ради, вечност за тричави тренутак овог века! Но куд ја одох? Далеко би зајшшао. Не бих ме зауставиле не само Алписке, но и инђијске худе горе и планине. Не би мојим мислима стале на пут две воде Јадранског и Црног мора. Далеко бих далеко отишао у сву Германију у даљне азијске земље и тамо би потресао кости млогим народима и прапрачукуњедовима својим. Боље је нека леже мирно, нек им труну кости и под другим именима и народностима но оне увек остају српске кости мртве, српска изумрла немоћ, српски одпскони јад и чемер. У тим мислима већ је се и расвитало и ја устадох и одох и умих се на кладенцу живом водом, баш на врелу прастаре коњичке воде, која је сада занемарена и покварена. Дуго сам морао чекати, док ми се друг пробудно, а још дуже док кмет дође, који ми је се сам у вече, а и по особеној препоруци ваљаног капетана убског, обећао да ће довести доста људи, којима ћу разуме се по себи за труд платити. Ми се одма кренусмо на коњима из гада лозничке крчме, и тако јахајући и пењући се уз планину *Словац* ево нас на врху његовом а са овога пешке се полако као спустисмо самим развалинама. Е диван ти је положај ове некадашње чисто српске тврђаве! Представте себи висину од једно 450 до 500 хвати над површином реке какве; уобразите: да је та висина од истока, сјевера и југа скоро сасвим неприступна, и само се од стране венцем последњег изданка Словачке планине може доћи овде и то преко доста дубоког вала; од источне стране, а у провалији страшној и грозној, скоро испод ваших ногу, протиче лењиво и мртво *Колубара* ваљајући се као пшеница кад је мали ветрић и поветарак тек само онако *ћарлика*; још кад узмете ту чудноватост да баш у сред корита њеног још и данас стоје огромне варнице, у којима стоји загашен вар од оног времена, кад је се овај градић зидао, а нарочито кад завирите у јазове воденичке; онда морате вољом, или невољом, замислити се о чудној и дивној славној старој прошлости српској. Од јужне стране ових развалина *Чагаља града* протиче, а под самом планином, на којој је град планинска

речица *Мећавац*, који, при најмањој киши, ваља огромно дрвље и камење. Ова га речица у провалији дели од садањих лозничких и старих коњичких брдашаца око и међу којима протиче сада речица *Лозница* а у старо славно доба *Коњица*.

У подножју ове планине, а са сјеверне стране, протиче, или боље, омива га речица *Словац*, у коју се улива *Радина вода*, која извире на *Врховинама*. Тако обе ове речице уливају се у Колубару, а све три опирају ову дивну и ужасно грозну, са сеферне и источне, а у неколико и јужне стране, планину. Од западне стране пружа се и везују се са њим *Словачка планина*, која је на неким местима виша од овог свог последњег источног изданка. Преко колубаре источно право од ових развалина, подиже се оволика иста, ако не у неколико и мало виша, савршено гола (без шуме) округла и обрасла травом планина *Оштра*, на којој су такође, причају, негда биле зидине од једне куле; па су сада тако *снешене* временом и непогодом, да им се незна ни гласа ни трага. Чини се, а тако је и морало бити, да је овде Колубара негда кроз ове две планине сада, а негда састављене прокопала и своје корито и своју равницу око овога, а можда су и силне човечије руке то учиниле. Но да оставимо ту планину. Она нас се нетиче, као лањски снег, кад није била у стању да сачува до нашег времена своје старине, те да и о њој коју прозборимо и ако савршено површно и неподпуно, што ће тек будућа поколења, наоружана већим знањем и свешћу, можда кад ми већ изтрулимо учинити. Ми смо по нашем обичају, обишли неколико пута све ове развалине и целе урвине; па смо се дуго и дуго одмарали блудећи на све стране отвореног *Висглеђа* са истока, а нарочито југа и сјевера. Белај је био са људима и алатом. Наш слаткоречиви, а мало творећи кмет није био ништа наредно, него је непрестано тобож званично и озбиљно довикивао људе са оближњих њива да дођу са алатом. Са источне стране град је сасвим недоступан, а са северне тешком муком, као и са јужне, но са ове већ мање може се човек узпузати овоме и тако ући кроз бившу источну *брану*, а уз сјеверно платно. Изгледина му је као у свију пластарих српских градова, неправилна округлоћа. Он је имао шест огромних кулâ, које се још и данас познају колике су и какве биле. Од ових две су биле на источној страни и то при платнима јужном и сјеверном; обе су биле округле. Даље једна четвороугална на средини јужног платна и једна округла на средини западног. И две на западној страни, а при платнима јужном и северном, и на крају ових, као и при источној страни, и то јужна округла

а северна четвороугална. Дужина свију ових кулâ изнутра, или управо шупљина њихова, износила је по 3, а ширина по $2^1/_2$ хвата. Ширина бране источне на свом ждрелу износи 3° и 11′. Ова је се по степено суживали и суживала а у овом суживању биле су огромне троје вратнице. Ово суживање тако је пшло, да ширина ове бране при последњим унутрашњим вратницама није била шира од $1^1/_2$ хвата. Друге вратнице износиле су ширине $2^1/_2$ хвата, а треће или прве од уласка 3° и 3′. Од западне стране обсечен је био овај град једним великим валом, који и сада још има до 8° дубљине а $6^1/_2$° ширине; Даље пак по венцу ове планине има још две ужасне огромноће вила, који се, ниско косом венца и с јужне и с јужне и северне стране у дубљину, спуштају. Дубљину и ширину њихову нисам премеривао с тога, што због даљина ових, нисам их подпуне прегледао; но по причању кмета и осталих оба су ова вала и дубља и шира од овога Ово може бити само с тога што је овај више засут, а иначе у свију славенских градова, валови су обично тројни, седморити и деветорити; но у свију је најдубљи онај, који је најближњи граду, па је онај од њега плића и т. д. Тежина овог српског прастарог града од запада к истоку износи равно 70°, а ширина од југа к сјеверу 39°. И дужину и ширину узета је само шупљина без зидова, који су и то западни, дебео је равно 2°, а источни $2^1/_2$°. Код средине сјеверног платна, које је на том месту мало округласто и са огромним зидинама, види се нека округласта рупа скоро до врха сва засута. При западном платну у граду, а за неколико хвата, од овага, познаје се још и дан данашњи нека дуга четвороугална здања, која се продужавају од југа па све скоро до сјевера. На средини баш града познаје се да је било неко савршено округло здање, а даље од овога истоку, била су само два упореду такође округласта, но јајасте изгледине. За прва зданија држе оближњи сељаци да су куће за војнике, за оно средње да је нека кула, којој неко и име зна, да је се звала *Словац*, други опет не, него *Коњиц* а трећи и то већина њих да је се звала *Чагиљ*, као и сами град. За оне остале две већина држи да су биле цркве, а неки опет, да је се она у среди звала, *Чагиљ*, а од оних двеју једна *Словац*, а једна опет *Коњиц* и т. д. како ко зна онако и попује. За ону рупчагу, код сјеверног платна, која је са једне стране тесаним каменом и хидра, у лачним варом озидана, а с друге у самом самотвору ископана, једни држе да је тамница била овако скоро сви попују врло мало њих да је била нека леденица. Ствар је у томе: што све развалине од српских градова имају, и то баш увек при сјевер-

рном платну, своје кладенце, у које је, или довођена вода, или на машине разне извлачена и ту се сипала, или је киша хватана и у овим чувана. Ово сведочи још и то: што где год је српска развалина од градова, ту је под њом, у брегу, и каква вода сада, која није ништа друго до изведена некадашња вода на овакве градове па покварена и занемарена нашла себи, одговарајући своме врелу по висини и месности, извор, кроз којих се даље на ниже спушта. Тако је и овде врело *Св, Саве* или вода *Савинац*, која за једно 100 с. под самим развалинама са источне стране извире. Народ држи, да је Св. Сава пролазећи овуда, и учећи разним знањима људе, ударио својом штаком по камену, заповедно му да пусти воду, те је тако и било и вода је појурила, која до дан данашњи јури и извире. Ова је вода, с тога, што је створ Св. Саве, одвећ лековита. Она вам подједнако лечи од зубобоље, као и од врућице, од трбо боље: као и од главобоље и т. д: једном речју она лечи од свега и свачега, само је треба пити *наштину* и окупати се у њој пре сунчевог рођаја. Тако народ верује и твори, па тако му та вера и твор и помаже а вера твоја спасет тја, вели спаснтељ, па је нетреба искоренњивати. Ми неслазисмо доле да видимо каква је та вода и каква је месност из које извире, но по причању десивших се с нама сељака дођи је до те воде *пресретно*, а нема око себе никаква биљега и прилика. Сад да се повратимо опет нашим старинама.

По причању народњем и ове је развалине овога града зидала негда, као и све остале у свој овој Србији, у Правој Србији, у Босни и Ерцеговини *проклета Јерина*. Ето, ни више ни даље, ни новије, ни старије нису ове развалине, по веровању народњем, до из доба проклете Јерине, кад је зулум 'земљом завладао, кад је се одметуо Новак у хајдуке и са њиме дели Радивоје, кад Јерина земљу опустела и т. д: Заиста ни један владаоц на свету, и ни у каквом народу, није заслужно толиког свакидашњег спомена, но спомена у хрђавој успомени, као наша проклета Јерина, о којој ћемо мало даље коју рећи; на ни Семирамида. Нина асирског жена, која завладав тада познатим целим светом, непрестано зидав и подизав градове, храмове дворове. куле и кулине, по веровању средњеазијских народа, напослетку се и... претвори у углачан огроман једноставан, уцакљен зид, са натписом. Сви Немањићи наши, сви Дрвенаровићи, сви Свевладовићи нису ништа до лук и вода спрам наше проклете Јерине и спрам јунака Краљевића Марка, који и као јунак Српски гине с Турцима у рату противу хришћања, и нестиди се кад се најљути, и кад већ дотера цара

до дувара, да од овог узме 100 дук. ц. па даходе пити рујно вино, а од љутине и увређености, као да није ни лук јео, ни лук мирисао. Све је то било па и прошло и неоставивши ни трага, ни гласа о свом живовању или, ако су и оставили, то је тако слабо и бледо, да им се ни носеви и бркови невиде, а камо ли, лице, образ и поштење. Боже мој боже! како нешто народ памти хотимично и не хотимично; како нешто худи, што и незаслужује да се толико худи и ружи, а како хвали и преузноси, што и незаслужује толике хвале и преузношења: и то је народно мнење! Тако се то чини, тако се каже само ономе који површно хоће да суди о ствари. Но који узме ствар дубље, он ће потпуно оправдати народно веровање, народно држање онако како га држи. Једино што би овде рекли: људи божији, управљачи народњи, државници и владаоци, у чијим је рукама срећа и напредак, судба и несрећа народња, пазите, да вас једном он неназове „Проклетим“ као ову проклету Јерину, тада ове све воде овог света, сво миришљаво мило, сва пискарања и похвале, једном речју тада вас све и сва, па и сам господ Бог неможе опростити и очистити од речи „проклет!“ Реците ми: ко може избити из народњег срца, душе, устă, главă, мислй, речй радњă и т. д. реч проклета Јерина? Тако би то учинио, учинио би највеће добро на свету, јер би спасао кости од свакочасњег потресивања једне душе, која можда и није толико грешна, да је већа грешница и од самог начелника сатонског и утаманиоца српске државе, славе и народа. За ове развалине, као и за све у опште у свој Босни, Ерцеговини, данашњој и Правој Србији, као и у сјеверној и западној Албанији и северној и западној Маћедонији, држи да их је проклета Јерина зидала. Као што се прича: она је гонила сав народ на страшне и велике кулуке; те је с тога и прозва цео народ „Проклета Јерина.“ Међу млогим својим кулуцима припада њој и овај сада разорени и разрушени гроб Чагаљ или Словачки по планини на којој је. Народ прича: да је проклета Јерина путовала те гледала места згодна за градове. Тако пролазећи овуда опази планину Словац и Оштру, попне се на ову прву, узме дурбин и прегледа све па рекне: „И, баш је добро ово место за град! може се из њега добро бранити“. Чим је рекла, одма се народ стече са свију страна, на њену заповест, и почну зидати и градити град. Кад је већ град до пола изидан био, онда проклета Јерина пружи платно са његове једне куле па на Оштру, мерећи и пробајући хоће ли моћи бити мост са града Чагља па до града на Оштрој) који је хтела да зида. Она по обичају, пусти мало своје псетанце, *беницу, вижлицу*

или *Чиричу* да пређе по том платну са Словца на Оштру, која је сада савршено гола без шуме обрасла травом и нешто виноградима, а лежи право к истоку од Словца, као што смо већ рекли. Кад је вижљица била до изнадсред Колубаре, народ видећи да ће она пећи, уплаши се од страшна кулука, завара очи Јерини, задрма платном, а вижла са овог на баш на сред колубаре падне и удави се. А како је јако пала, не само да је кроз воду прошла до на дно колубарино, него је још и у кориту ове у земљу пропала, где су сада варинце под водом пуне загашеног и прекрасног вара, много бољег него што га сада људи праве. Кад то виде проклета Јерина, она се разљути, оде одатле, те остави град овај несаграђен. Ово је све што народ зна о овим развалинама како су и када постале. Није му могуће веровати да више ништа незна, што неколико причање неколико њих шерета, који у свакој речици стрепљаху да нешто више и ново до сад непознато мени некажу, неможе се никад узети за опште народње. То се јасно види а из овога: кад наш *Лађолеж* и левента кмет преврну неколико чашица добра винца а пре овога ракијце, и кад чу да једно момче већ поче да казује и како се град зове и кога је и када разрушио, (дакле противно горњем) он ти скочи па дође до мене и оца Које, који смо копали или боље чепркали у овим развалинама и пошто ућутка оно момче изадревши се са гласом врло високим и тоном кметовским на њ, поче овако: лажу сви они, који кажу да је овај град био некада сазидан и читав и да је ко у њему живео. Овде ти никад човек није живио; него је почела га проклета Јерина, па тако недовршеног оставила што је видила да се неможе овде живити. На питање наше зашто? Он извињаше свакојако, као најстарији лисац, а тако исто да нам каже како они причају који држе да је био град и да су у њ негда зацело живили људи. Тако је се исто био затрчао, те одрчући: да су ту код *сутјеске* (брда) били рудници соли, да је иза града овог даље западу по планини словцу била огромна варош, да су била гробља и т. д: Само мал признаде за име граду, да је се звао *Чагаљ* и то од ваискада и онда, кад је се село њихово садања Лозница звала *Коњиц*. Ни је побијао, да му је и име тако чагаљ сачувано било у народу; него је то први рекао самоук Јак Михајло Дошљаковић из Маркове цркве који је у време Карађорђево био терзија у Београду. Овај је узео био неку стару књигу из старе Маркове цркве, која није одавде далеко. Књига је писана на кожи и из ове је читао поменути самоук: „град чагаљ и град Коњиц разрушиште га“ и т. д; Као што смо већ напоменули, кмету није

мило било, да нам ко шта прича, а сам није хтео а чинио се да није умео причати, те тако немогох добити потпуно народно држање и мишлење о овим српским развалинама, за које сви држе да их је проклета Јерина некада зидала и да је то њена рукотворина. Оставим се свега тог испитивања и сам са оцем Којом запнем да копамо, претурамо и тражимо што шта. Начин зидања ове прастаре српске старине није римско; но је чиста Српска, или тај који су Грци и Римљани звали „цикланских". Тако је метат ред огромног камена, до једно 3° висине, па опет после тако исто висок ред туцаног камена мешаног са ужасно крупним кумсаном (шљунком) *русданом*. А сам је камен љутац пређеникасти. Зидине његове са сваким даном и непогодом постају мање, јер се громовима одваљују ужасне ријпе, које су *окамењене* и срасле тако: да се кумсал од камена неможе одвојити, и исте доле на ниже ваљајући са собом тисућима ријпа од све планине. Све старине које су биле на површју платна овог грзда отишле су доле на ниже а ми их немогосмо тражити са ужасне стрмењитости и са кратког времена. Шеретлуци нашег кмета већ су достигли били највишји вршак, кад у место неколико људи по нашем захтевању а и народу доброг капетана, довика двоје момчади, или управо два дечака по одједно 12—13 год. ови опет, незнајући зашто се довикују на ове развалине, дођоше без алата, те тако мука жива и белај велики. После неколико часова донеше и неке хрђаве алате, те ја и отац Која почесмо копати својски. Почели смо на више места у граду и у валу његову; пред њим и свуда је земља била савршено бела, ван редко где мало жућкаста, трошна, управо права *прљуша*, коју сељаци праведно називају „*јазавњача*", што у таквој јазавци живе. Докле смо год ми копали, наш је се кмет само пзтезао чинио се као да спава и хрче, а чим би се ми што мало вртпли, он би преко очију гледао, да ли нисмо нашли што. Тек пошто смо га видели шта му је, а чим би престали од каопња са виком *шобоке* земља (она је одиста и шоботала) наш би кмет као ранут поскакао и трчао нама са речима, „где су? колико има?" Кад смо га питали: шта? он би одговорио ништ, сањао сам то и т. д. У оваквој комедији нисмо ни осећали како нам рад иде и напредује. Спромах кмет држао је: да сам ја шваба, да сам донео планове, по којима хоћу да ископам грдну царску оставу; јер се прича да је био царски град. Он је као и сви остали држао, да ту мање оставе од оранпје, која вата тридесет товара, нема. Ми смо копали у валу пред развалинама у коме нам један дечак рече, да је његов отац нашо млогу гвожђу-

рнју, мач и још многе ствари. Но ту неимадосмо никакве среће: јер је цео вал био засут рипама од развалених кула и платна западног. У граду копасмо на једном месту под осушеним брестом и то ми непочесмо ту; но они дечаци по налогу кметовом. Он је сиромах држао: да ће ту бити остава нека. Ми се придружисмо копачима и копали смо на изменце, што кмету небјаше по вољи; земља је, ван липа од развалина била свуда једна и иста, трошна, ситна, бела *наносна*. Види се да је она од разног труња дугим вековима и трулих дрва, покрила ужасне развалине. Управо то је било ђубре, а не земља. У $4^1/_2$ дубљине нађемо неке крбањске од плавих старих српских ланаца, неке коштице свињске и т. д. што показује да је неко на развалинама јео. (НАСТАВИЋЕ СЕ).

Да ли је апостол Петар икадгод био и живео у Риму.

(СПОР ИЗМЕЂУ КАТОЛИЧКИХ СВЕШТЕНИКА И ПАСТОРА ЕВАНГЕЛИЧКЕ ВЕРОИСПОВЕДИ 9 И 10 ФЕБРУАРА 1872 Г. У РИМУ.)

(НАСТАВАК ИЗ 21 БРОЈА).

Ја знам, да су моји противници готови да ми одговоре: „ни ј истина: ваша савест не може бити мирна, јер не може бити да ви не знате да је Петар био у Риму; ми вам то потврђујемо и ви нам морате веровати.“ — Но почекајте! Ми не можемо вама да верујемо; ми верујемо само добрим и слободним наводима, а почем ви немате таких навода, то вам не можемо ни да верујемо.

За њих — католике, — заиста, довољно је веровати. Уступите им само право, ослоните се на њих, па ће вас они сигурним корацима провести кроз најтежа и најзаплетенија питања науке, јер је њима дато *сувише* непогрешиво учитељство (немир). Но дозволите ми да кажем, да ја не верујем томе непогрешивом учитељству, па с тога морам да се вратим своме критерију, који, и ако није непогрешив, опет заслужује веровања, јер ја не остављам без пажње ништа, што је важно, или што бар изгледа да је важно по мојем мишљењу, а то чиним с тога, што нисам способан да слепо верујем.

Наш противник је дотакао се још једног доста интересантног питања, на име: да ли је Петар своју посланицу Јеврејима писао из Вавилона или из Рима. Он тврди, да су обе посланице писане из Рима; а ја опет тврдим, да су писане из Вавилона.

И, заиста, на чему они оснивају своје мишљење о томе, да је Петров Вавилон — Рим? И ако они то нису сасвим исказали, ја се опет досећам, да они то оснивају на Апокалипсису. *Један глас:* он је то казао.

Рибеги. А, дакле, он је то казао? Извините, с тим боље.

Гласови са клуше католичких свештеника: Није! није!

Рибеги. Но допустимо на часак, да наш противник има право. Шта се, дакле, из тога може да изведе? То, да је Рим онај исти велики Вавилон, кога је Слово божије предало анатеми; онај велики Вавилон, који је учинио толике штете цркви Господа нашега Ис. Христа, и да је римска црква, заиста, она црква — гонитељка, о којој се говори у Апокалипсису. Из тога се такође изводи то, да Апостол Јован, употребљујући у своме спису разне метафоре назива римску женом, која седи на зверу, у коме обично виде израз световне власти цркве. И та жена је она иста, која је одступила од јеванђелске истине!

Ја даље нећу да идем. Мени је само нужно било да изнесем посљедице, што проистичу из мишљења мога противника о томе, да је Вавилон-Рим. У самој ствари пак није било ничега подобнога. Кад је св. Јован писао Апокалипсис, он је писао књигу сасвим другога характера, него што су посланице св. Петра. Шта ми, у суштини, налазимо у Апокалипсису? Виђења. У њему ви налазите богате метафоре; налазите с почетка до краја разновидне типове. Зар писма имају таки слог? Никако немају. Писма се пишу простим слогом, нити се у њима употребљују алегорије, виђења, и т. д. Ето тако је и писао Петар. Он се обраћа к својој љубазној браћи јеврејима, што су растурени у Еонту, Галатији, Витинији и Кападокији, дајући им савете и наставлења и с највећом простотом говори им, да пише из Вавилона. Шта би ви казали, — као што је праведно приметио мој другар, — о томе, кад би ко у наслову писма, што је на пр., написано 1872 год. из Флоренције, која се назива Италијанском Атином, написао у место Флоренције Атина? Ви би се насмејали и казали би, да је то шала. Но апостол Петар није могао допустити себи такво детињство, па с тога, кад он вели да пише из Вавилона, онда је очевидно, да он отуда и пише. Нама би се могло рећи, да Вавилон у то време већ није постојао. Но наш противник није се решио да то каже, јер он врло добро зна, да је Вавилон постајао, о чему доказују Филон, Јосиф Флавије и многи други. Дакле Вавилон је постајао.

Можда би ми ко рекао, да Вавилон тада већ није био онај

стари, великоленан Вавилон, у коме су живели многи израиљци. Но баш та је варош, у којој је још живео значајан број израиљаца, и била центром оних предела, где су живели многобројни — премда растурени — јевреји, и ту је, дакле, било природно место за становање апостола обрезаних. Не одричући, да је Петар био апостол обрезаних, јер је то веома јасно исказано у св. Писму, наши противници веле, да су и у Риму живели јевреји. Но овај навод не може да обстане, јер и сада има јевреја у Риму, али ономе, ко би примно на себе дужност да се стара о њима, никад не би дошла у главу мисао да изабере Рим за центар својега рада. Кад би ви казали, да је Петар дошао у Рим с тога, што је ова варош била престоница царевине, ја бих вас онда разумео; но кад ви тврдите, да је апостол јеврејски био у Риму с тога, што су у Риму живели јевреји, онда ви тиме шкодите сами себи; јер ако је Петар дошао у Рим ради јевреја, онда он не може да се сматра као глава васионске цркве, и по вашој сопственој пресуди силази на ступањ пастира јеврејскога. То је врло јасно. Но Петар није био у Риму, него је био у Вавилону. То се доказује самом његовом посланицом, и зар није чудно, што изгледа као да наши противници изобличују и окривљују Петра. Требало би да они уважавају ауторитет Петров бар утолико, уколико уважавају његове последнике. Но ја идем даље и тврдим, да је Петар заиста био непогрешив, да је он писао под божанственим руководством, и, почем се у његовој посланици каже, да је писана из Вавилона, то ја сматрам ову околност за довољан доказ истинитости самога факта. Од ваших риторичких фигура, до душе, могу исчезнути и највероватнији историски догађаји, и ако ми станемо корачити напред на основу неких знакова и метафора, онда Бог зна где ћемо се наћи. Кад се говори о писму, које је написано слогом простим и јасним, онда се придржавајмо онога, што је у њему речено, а не измишљотинама нашег сопственог уображења. Дакле, ја држим да је доказано живљење апостола Петра у Вавилону, па с тога прелазим даље.

Противнику мојем наишла је врло срећна мисао, да докаже, да св. Петар није писао из Вавилона. Он је прибегао к географском доказу и рекао, да је онај, који је из Рима путовао на исток, у путу својем пролазио најпре мимо Понта, затим мимо Кападокије, после мимо Галатије, даље мимо Витиније. Ако је, дакле, Петар побројао ова места у показаном реду, онда је посланица његова морала бити послата из Рима. Но дозволите ми, пошто-

вана Господо, да вам, по простоти своје душе, кажем, да такво размишљање није ништа друго, него детињарија. Кад је Петар писао јеврејима, што бејаху растурени по Галатији, Кападокији и Витинији, каки је онда значај могао да има онај ред, којим он поброја ова места? Кад се говори о Италији, Берманији и Француској, зар се обраћа пажња на географски положај ових држава? Заиста не, јер би то онда наличило на француску пословицу: bonnet blanc, blanc bonnet (смеј). На основу овога ја савршено одбијам овај географски доказ.

Наш поштовани противник са тријумфом упућује нас на оно, што Петар у својој посланици говори о гоњењу, које очекује њега и оне, којима он пише, па отуда изводи закључак, да Петар није био у Вавилону, почем ова варош није потпадала под царевину и да он није имао нужде да се боји гоњења, што је наступало у царевини.

Кад ми се дешава, те у садање време присуствујем на проповедима римских католика, шта тада чујем? Чујем да они говоре о гоњењима у Риму, изван Рима, о гоњењима, која се свуда чине. Међутим Виктор Емануило не влада свуда, тако исто, као што у то време и Нерон није владао свуда. Ово не смета овим проповедницима да говоре о гоњењима уобште. Тако исто је и Петар говорно о гоњењима, и ако Вавилон није потпадао под царевину. Јевреји су могли бити гоњени и изван предела царевине и на границама њезиним.

Ја се радујем, што мој противник допушта разлику апостолског позива Петра и Павла; јер кад се једном допусти та разлика, онда се више не могу мешати ова два позива као исповетни. Ако је Петар одређен био од Христа да проповеда јеврејима, онда ће он и проповедати јеврејима, а неће бити васионски папа цркве. Апостол Павле пак, који је добио специјално наређење да просвећује идолопоклонике и кои је, усљед тога, прозван апостолом идолопоклоника, дужан је био да станује у престоници царевине и идолопоклонства. Ето то је он и извршио живећи и проповедајући у Риму у то време, кад је апостол јевреја — Петар — живео и проповедао у Јерусалиму, Самарији, Вавилону, Галатији и другим пределима, где се већина његових становника састојала из јевреја. Он је, дакле, буквално извршио своју поруку на истоку тако, као што је опет Павле извршио своју поруку на западу. Усљед јединства вере; после спорова, што су се код њих у Антиохији догодили, они су међу собом поделили рад, те је тако један

проповедао међу идолопоклонцима, а други међу јеврејима. Дакле оставите Петра у његовом раду и немојте га одвајати од датога му опредељења, како би од њега начинили папу васионске цркве, која је усредсређена у Риму.

Из свега овога, што сам казао, ви, господо, треба да појмите, да здање римске цркве стоји на трулом земљишту, или да повторим што сам већ казао, на врху игле, јер се од самога почетка опире само на *знак*, који је предан од писаца првих векова и њиховим уображењем допуњен. У току средњих векова, који су служили као време за распростирање најгрубијих заблуда и празноверица, овај лажан факт заузео је огромне размере, па и само непрекидно растење папске власти води свој почетак од овога истог времена. А пре кратког времена ова се власт увећала обзнаном своје непогрешивости, на коју је међутим она давно циљала. Дакле, ја опет велим, зграда стоји на трулом темељу. Ми смо мало куцнули тај темељ и — зграда се срушила *(немир међу слушаоцима)*.

На завршетку своје речи, којом наш противник уображава да је доказао живљење Петрово у Риму, он је исказао мисао, да ако је Петар био у Риму, онда су сви дужни да се обрате к Риму. По његовом мишљењу овај је закључак логичан. Но ја и на то не могу да пристанем, јер баш кад би се могло замислити, да је Петар проживео у Риму и пуних 25 година, (а не ма један час, као што је говорио мој противник, допуштајући на тај начин да се 25 година скрате до једнога часа) ја опет чиним питање: на каком основу може човек тражити да се ја покоравам њему тако, како сам требао или морао да се покоравам самом Петру? *(Немир)*. Али мене са ове стране моле да не дирам у тај предмет. С тога ајде то да оставимо до друге прилике, кад ће нам бити могућно да говоримо о њему подробније и основније.

Мени остаје само да завршим свој говор овима речима: Ја немам никаке потребе у Петру, или још пре у његовом последнику. Мој је учитељ — сам Христос, који је био учитељ и Петру и Павлу, и уместо да добијам наставу посредно — из других руку — ја је добијам непосредно од Њега самог, који ме наставља боље и верније, него што то могу да учине последници Петрови. Уместо што бих се обраћао грешним људима, ја се обраћам безгрешном и непогрешивом Христу, — уместо да предајем моју најскупоценију ствар — спасење душе моје — у руке човекове, ја је предајем у руке Христа, који је умр'о на крсту ради спасења мојега и свију у њега верујућих... *(Вика и прекидање с десне стране)*.

Председник *Тости* опомиње публику да чува тишину и достојанство, што приличи озбиљном и високом карактеру предмета, који се претреса.

Рибети. Ја предајем вечну будућност своју, спасење и мир своје душе у руке онога, који је могућнији од Петра — у руке Христа, који је умр'о на крсту. Кад је Он сам мене спасао и искупио, онда за мене мало значаја има историски факт, који нема уплива на моју вечну будућност. Ако ја верујем, или не верујем у живљење Петрово у Риму, нема нико права да ме осуди, с тога, што ја, као и моји противници, у овој околности не признајем догмат, него само историјски факт.

Господо! Религија Спаситеља нашега Ис. Христа није религија каквога предела и не потребује престоницу. Она нема на овом свету центра, као што га је имао закон Мојсеов у Јерусалиму. Бог је дух безконачан и Он је увек свуда и на сваком месту, и Спаситељ мој Христос такође је свуда и на сваком месту. Рим ником није нуждан, јер сваки, ма ко он био и ма где он био, па ма се находио и у најдаљим пустињама, има право да се обраћа управо к Христу — к Богу и да од Њега непосредно добија и одговор и опроштење, а то је подпуно довољно. —

Гавази. Питање, што га претресамо, постављено је сад у своје праве границе, т. ј. представља се у виду чисто-историјског факта. Ми одричемо овај историски факт о живљењу св. Петра у Риму. Наши противници тврде, да је историски факт живљења св. Петра у Риму уместан. Разлика или боље рећи противоположност наших закључака неопходна је последица различних доказа, што их навађасмо, и различне оцене самога факта. Ми се ограничавамо на Библију и с њом безусловно одричемо да је Петар кадгод био у Риму. Наши противници иза барикада субременоисторискога критерија, који, као што ћемо видети, није ништа друго, него предање, тврде, да је Петар био у Риму.

Нама пребацују да немамо довољних доказа, премда их ми узимамо из Библије; говоре нам, да наши докази немају одричуће својство, а међутим нужни су докази позитивни. Нама веле: докажите, да је у Библији речено, како Петар није био у Риму. Уместо одговора на то и ја бих могао рећи: докажите ви опет нама, да је у Библији речено, како је Петар био у Риму.

У оваким приликама ја ћу се постарати да докажем, да ћутање Библије не саставља одричући, него најпозитивнији и врло јасан доказ о томе, да св. Петар није бивао у Риму.

Односно овога ћутања Библије ја морам овде да учиним приметбу, која ће бити врло умесна. Кардинал Белармин вели, да се из ћутања Библије може закључити, да је св. Петар био у Риму, а међутим Кардинал Баронније уверава, да се из ћутања Библије не може закључити, да је Петар кадгод био у Вавилону. Дакле један Кардинал вели, да ћутање Библије служи као доказ живљења Петрова у Риму, а други тврди, да ћутање Библије не може се узети као доказ, да је Петар био у Вавилону. Како се види, ви сматрате ћутање као какву растегљиву ствар, коју према приликама, растежете то на једну, то на другу страну. Но ако се из ћутања Библије може извести закључак, да је Петар био у Риму, онда посредством сравнења ја могу рећи. Тјер у својој историји конзулства и царства ништа не говори о путовању Наполеона I у северо-америчанске државе, нити пак о томе, да је он походио Вашингтон. Почем, дакле, Тјер о томе не говори, онда је Наполеон био у Америци и у Вашингтону. Зар се оваки закључак логично може допустити, господо? Заиста не, с тога, што Тјер о томе не говори на том основу, што Наполеон није тамо ни био. Ето почему из ћутања Библије ја изводим свој закључак, т. ј. да Петар није био у Риму. Ја се држим доказа ћутања и објаснићу, да је оно — ћутање — позитиван, а не одричући доказ.

Кад Библија неби морала да се занима и неби се занимала првоначелном судбом цркве, у таком случају сувремена јој историја могла би да попуни ову празнину односно овога историјскога факта, о коме ми споримо. Но Библија није могла да се не занима, и заиста се занимала првоначелном историјом цркве па с тога ми морамо да црпимо из саме Библије најглавније догађаје ове историје.

Но шта је у суштини, тако названа „Радња апостола?“ То није ништа друго, него права, званична, верна, специјална историја почетка, развића, успеха, гоњења и торжанства првобитне цркве. Главна цељ је ове историје — причање о радовима славних апостола. На ово је изабран историк Лука, који се јавља у овом случају као специјалан битописац, историк законити, историк беспристрастан, јер он је био историк богодухновен. Да ли је он могао прећутати о путовању Петрову у Рим? Не, није могао, — с тога што, као богодухновен и беспристрасан историк, он није имао основа да прећути факт оваке важности. Он увек говори о Петру, да је се овај апостол трудио ради Господа, он говори о његовом живљењу у Самарији, говори о његовом живљењу у Лиди, говори о

његовом живљењу у Јопији, — о његовом живљењу у Кесарији, он толико пута говори о његовом појављењу у Јерусалиму. Па да ли је он могао да не каже ништа о његовом живљењу у Риму? Један од наших противника исказао је мисао, да је ћутање овде било умесно, јер би се иначе компромитовао Петар. Ово објашњење има мање значаја него сенка, јер кад би баш и то допустили, да је кадгод била опасност, опет је она свакојако престала била у то време, кад је Лука писао. Дакле он није могао компромитовати Петра, а на тај начин морао би испричати о путовању Петрову у Рим, јер, и да не говоримо већ о свему ономе, што су доцније приписивали Петру, неможе се никако одрицати, да се у овом првоначелном апостолском сабору личност његова, како по ауторитету речи, тако и по значајности његових дела, јавља као првенствујућа, — па с тога Лука и није могао ћутећки прећи ову првенствујућу личност, за којом иде одма личност Павла — сасуда избранога, — Павла, који је имао специјално пуномоћство, које се равњало правом апостолству.

Кад би Петар био у Риму, онда зашто би Лука пропустно да исприча о томе? Кад он не би описивао ничијега доласка у Рим, онда би то било појмљиво; но он је описао до најмањих ситница путовање Павла, који у првоначелном апостолском сабору игра другостепену улогу, и кога путовање има тек другостепени значај. Како би дакле могло бити то, да он ништа не каже о овоме првенствујућем лицу првоначелнога апостолског сабора и о његовом тако важном путовању? Зашто он говори о једном, а о другом ћути? Да ли би се ово слагало са безпристрасношћу богодуховнога писца? Ја мислим да се не би слагало, па с тога, бранећи част самога историка писца, морам рећи, да кад он о овоме путовању не говори, значи, да оно није ни имало места, а то ће рећи: није га ни било.

Али мени говоре, да је живљење Петрово у Риму факт, почем о њему спомињу савременици, — а ја опет велим, да богодухновени, природни, истинити и првоначелни историк о њему не говори, да он о томе није казао ни речи, и да се така несправедљивост, така пристрастност с његове стране неможе допустити. Кад првоначелни историк о томе не говори, онда каки значај могу имати тврђења доцнијих историка, и утолико пре, што између ових доцнијих нема ни једнога сведока — очевидца, и што они нису ништа друго, него сведоци *de auditu*. Како ви можете да не дате преимућства ауторитету првоначелног историка, кад му и сами доцнији, као што ћете видети, не противурече?

Из овога се мора извести закључак, да у овој прилици ћутање Библије означава не одричући, него позитиван доказ да Петар није био у Риму, почем јединствени историк, који никако не би могао прећутати овај факт, ипак о њему не спомиње. Дакле, Петар није био у Риму.

Ја и овде, као узгред, морам да кажем две речи на учињену нам, између осталога приметбу. Наши противници веле, да Петар није имао никаких тегоба да иде у Рим, јер је то могао да учини између времена, кад се јављао у другим местима, почем је саобраћај у то време био лак. Добар и високоучен противник мој уверава, да се од Јерусалима до Рима путовало тада свега осамнајест дана. Милостива Господо! Ја нећу да говорим о удобности саобраћаја, који је постојао у то време међу Јерусалимом и Римом, јер знам да и ви знате, у какој је мери тешко и у садашње време доћи до Јерусалима, не мотрећи на толике жељезнице и пароброде, но ја ћу да приметим својим противницима, да је трајење њихово о томе: да се, тобож, лакше могло путовати од Јерусалима до Рима, него од Јерусалима до Вавилона, неосновано, почем је географски доказано, да се од Јерусалима до Вавилона употребљавало само четврти део онога времена које је нужно било да се проведе од Јерусалима до Рима.

Но овде није питање о количини времена, потребнога за путовање, него у лакоћи саобраћаја. Кад би баш допустили и то, да је се Петар могао користити и удесним временом и лакоћом путовања, опет је за нас сва ствар у томе, што он није никако био у Риму, јер да је он заиста био у Риму у време царовања Клавдијева или Неронова, или пре, или после јерусалимскога сабора, Лука би, без сумње споменуо о томе, јер поштовање с његове стране апостолског сана Петрова, поштовање првоначелне и римске цркве, најпосле поштовање његово према себи самом неби му допустило да прећути о таком догађају. Но Лука ништа није казао о томе; дакле ћутање његово о томе служи као позитиван доказ за то, да Петар није био у Риму.

Прелазећи од главнога историка онога времена, које ја називам *безусловном неизходношћу у нашој ствари*, к ономе, што се може да назове *односном не изходношћу*, т. ј. к осталим деловима новога завета, у којима би се могло спомињати живљење Петрово у Риму, ја тврдим, да ћутање и овога дела историје доказује, да Петар није био у Риму, и да се ово односи нарочито на ћутање Павлово односно живљења Петрова у Риму.

Ја сам јуче слушао, као да је ово ћутање Павлово изазвано било учтивошћу. Но ја, господо, незнам какога рода учтивост и према коме — да ли према Петру или Павлу, могла је захтевати тако ћутање? Да ли је она имала цељ да не компромитује Петра. То не може бити, милостива господо! Ја веома поштујем Петра и не могу допустити мисао о такој бојазни и такој ниској, — мисао, да је се он до таке мере бојао мучеништва; но ја веома уважавам и Павла, и не могу допустити да би он могао бити такога мишљења о суапостолу свом. Неки веле: он би могао преко мере изнети га на видик међу осталим хришћанима. Не, господо он тиме неби могао довести Петра у опасност, и кад се он није бојао да компромитује своје помоћнике, који се находише с њим у затвору, нити се бојао да компрометује лица, која припадаше двору ћесара, шаљући им поздраве, онда се он, ја мислим, још мање могао бојати да својим поздравом компромитује Петра. Ја инак тврдим, да ћутање Павлово доказује, ако ништа друго, а оно то, да у то време, кад је Павле писао из Рима, а без сумње он је из Рима писао, да бар у то време Петар није био у Риму.

Ми имамо сад већ приличну резерву доказа, што сведоче, да Петар није могао бити у Риму пре, него можда тек последњих дана свога живота, као што о томе мисле неки писци.

Но у Библији, господо, ми налазимо не само то, што ви називате одричућим доказом ћутања, него и то, што ћу ја да назовем позитивним доказима, т. ј. који се не састоје ни у одрицању, ни у ћутању. Синоћ се говорило о пророштву Ис. Христа и о томе, како је Јован писао о овоме после распећа Петрова, почему је и сами факт овога распећа изван сваке сумње. Ја се слажем, но да упоредимо ово пророштво са другим пророштвом, што се спомиње у јеванђељу Матијевом (гл. XXIII), кад је Христос, корећи фарисејце, казао: „Ви ћете распети једнога од мојих апостола! По смислу ових речи Христових, јевреји су на име морали да распну једнога од његових апостола. Но распетих апостола било је свега два. Један по предању — Андрија, други по Библији — Петар. Дакле, поменуто пророштво, без сумње, односило се на Петра. Али је Христос за распеће Петрово корео јевреје; из чега се изводи, да су га морали извршити јевреји, но оно се није могло извршити у Риму, где јевреји нису имали никаке власти, него се морало догодити у таком месту, где су они имали власт, а то је место могао бити само Вавилон, почем је Вавилон био место, где су јевреји, као што ћемо видети, састављали значајну већину и где су

имали таку власт, да им је цар партјански одобрио да имају првосвештеника, и да су они сачували све у то време постојеће форме и обреде закона Мојсијева. Овде су, дакле они били силни и таким начином, држећи се историје, може се разумно и логично тврдити, да се распеће Петрово мора приписати јеврејима. Гоњење пак Нероново дало им је згодну прилику да раздраже своје старешине против Петра, те да га тако распну на онај исти начин, како су, за време царовања Тиверијева, успели да распну Ис. Христа, на основу автономних привидегија, што су им дате биле римским законом.

И сами начин распећа, којим је Петар лишен био живота, не слаже се са римским обичајем, него се слаже са обичајем варвара-партјана. Распеће, ногама горе окренутим, није било примљено код римљана, који су распињали, окренувши главу горе, да би се тако продужила казна. У самој ствари оно је тако дуго трајало, да су преступнику пробијали ноге, да би га умртвили. Распеће главом доле окренутом могло се сматрати за срамније, али је мање времена трајало, јер је наскоро наступало угушење, које су варвари још већма ускоравали тим, што су ложили ватру под главом распетога. Дакле начин, којим је распет био Петар, служи као историски доказ, да он није био распет у Риму, него у Вавилону.

Јуче је као са неком охолошћу казано било, да се гоњење, што га је подигао Нерон, није простирало на вавилонске области, дочим оне нису подпадале под римску царевину.

Овакој приметби морао сам се зачудити, и почем ја веома поштујем своје противнике, нарочито на ученеога мужа, који нам је јуче први одговарао, то и не могу да мислим да они не знају оно, што нам о овој ствари прича Евсевије. Евсевије јасно говори, да је Нерон покорио био вавилонске области, и да је се његово гоњење одпочело тек после њиховога покорења. Да је се гоњење Нероново простирало и на Вавилонију, о томе нам сведочи и Орозије, против чијега ауторитета, без сумње, нико неће спорити, и од кога имамо значајну количину података за факт. Према оваким околностима све нам се показује у природном виду и сад је појмљиво, зашто је Петар, налазећи се у Вавилону, т. ј. у самом центру своје апостолске радње, писао о скорој смрти својој, израније спремао паству своју за своје мученишство и храбрио је другим примерима мужанственога исповедништва, нарочито у Риму. Начин, којим је Петар био распет, доводи ме до закључка, да он у Риму није ни мучен био, него је мучен и уморен био у халдејском Вавилону.

Други за нас позитиван и уједно библијски доказ, да Петар није живео у Риму, находимо ми у апостолству Павлову у самом Риму, и не толико у ономе, што се говори у I глави споменуте јуче посланице његове к поштованим оцима Рима, колико у томе, што је казано у XV глави исте посланице. У првој глави, као што је познато, Павле говори римљанима, да ништа више не жели него да их види, те да им саобшти духовни дар ради утврђења. Ја мислим, да би ове и овима подобно речи биле не логичне и не истините, кад би се допустиле, да им је Петар још пре тога времена саопштио тај дар и утврдио их. Но у глави XV ст. 20, он вели: „Ја имам на толико частољубља, да хоћу да проповедам јеванђеље онде, где о Христу још није проповедано, како не бих зидао на туђем темељу.“ Кад дакле Павле није хтео проповедати онде, где је о Христу већ проповедано било, да не би зидао на туђем темељу, и кад би он дошао у Рим, где је већ био Петар (ја говорим о времену, кад је он писао римљанима), онда би он подигао зграду на туђем темељу и проведао би тамо, где је Петар већ проповедао, а то би противно било ономе, што је он писао римљанима. Кад би он у томе смислу писао којим другим грађанима, онда би се још могло о томе спорити, но почем су његове речи управљене биле на римљане, онда оне позитивно доказују, да њима пре њега нико није проповедао.

Овим ја не мислим да кажем, да до доласка Павлова јеванђеље није било проповедано већ, или боље рећи, да оно није већ предложено римљанима. Ја не одричем да је Петар посредно — преко својих ученика — учествовао у основању римске цркве, почем су римљани, који су отишли после педесетнице из Јерусалима, понели са собом Јеванђеље у Рим.

Ја не велим да до тога времена није било у Риму цркве, да ту још није било хришћанства, него ја тврдим, да јеванђеље у Риму није проповедао Петар, већ су га однели тамо Петрови и Павлови ученици, нарочито Акила и Прискила, пре него што је Павле и дошао у Рим. Но ово јеванђеље још није проповедано било пред незнабошцима и њесарима, него је то била само засебна — домаћа, тако рећи, проповед. Дакле ту још није било проповеди од апостолске личности. И нека нико не мисли, да је Петар могао и пре тога проповедати јеванђеље у Риму, ако не другом коме, а оно бар израиљцима, јер ми из апостолских дела видимо, да кад је Павле дошао у Рим, скупио је око себе јевреје, који су му казали, да они још ништа незнају о тој секти и да још нико није

кадар био да им саопшти тачан појам о њој, а из овога се даје извести таки закључак, да јеванђеље до тога времена још није објављено римским јеврејима, и у овоме ја видим позитиван доказ за то, да Петар дотле још није бивао у Риму. — Но апостоли су, рекоше неки јуче, усљед апостолске и јеванђелске препоруке, што им је даде Христос, обвезани били да иду по целом свету и да проповедају јеванђеље свакој твари, и да, на том основу, није могло бити изузетка ни за Рим, нити је Петру, тако исто као и другим апостолима, забрањено било ићи у Рим.! — Ја њу вас лепо молити, господо да ми у овоме поклоните вашу особиту пажњу.

Ми никад нисмо ни мислили да тврдимо, да Петар није могао бити у Риму, него тврдимо, да он није био тамо. Усљед овога, кад ја разматрам фактичку страну историје, а не библиску екзелетику (ја бих могао доказати, да и с друге тачке погледа, усљед парочитога свога призвања односно јевреја, он није могао бити тамо), тада ја не велим, да Петар није могао бити у Риму, јер је он могао бити тамо у свако време, него велим да он није тамо био. Истина је да су сви апостоли, без изузетка, опуномоћени били да иду и проповедају јеванђеље свакој твари. Но зар су они, на том основу, сви били у Риму? Не, нису били. А одкуда ви знате да они нису били у Риму? Отуда, што св. Лука о томе не говори. А кад је тако, онда ја велим, да и Петар такође није био у Риму, почем Лука ништа о томе не говори, јер да је он био у Риму, то би Лука морао што казати о томе, и ја и опет велим *морао* с тога, што ме неки питају: а куда су апостоли пошли? Они су пошли тамо, куд их је божанствена благодет упућивала да иду, пошли су путем, који им је Дух свети показивао, као што то видимо из „апостолских дела.“ И овај Дух путевођа, кога ми сретамо у целој Библији, до толике мере одређује сваки корак апостола, да ми находимо овај диван текст: „Кад су Павле и Варнава пошли у Азију, Дух им је забранно ићи даље, и кад су зашли у Мизију, како би прешли у Витинију, Дух Исусов забранно им је то.“ Но на што све те препоне и забране? Оне су чињене с тога што су ти крајеви одређени били за особити рад Петров, јер Христос није хтео да се догађају сукоби међу апостосима, а Павле није хтео да зида на туђем темељу.

И овде, господо, ја морам да повторим познату пословицу: Deus et natura nihil agunt frustra. Да, Бог не чини ништа, што није корисно и он је изабрао парочитога апостола за незнабошце и препоручио му је да објави име његово пред царевима; нико није

требао да смета Павлу и вршењу његовога апостолства, — то неби допустио Дух. Усљед овога, милостива господо, ми и налазимо у Библији речи (и ове су речи самога Бога, с тога су оне за мене од већега значаја, него сви ауторитети), речи, које је сам Бог Павлу казао и које одричу живљење Петрово у Риму: „Као што си ти сведочио о Мени у Јерусалиму, тако ћеш морати сведочити о мени и у Риму."

Ове речи нису речене биле ником од осталих апостола, па ни самом Петру, с тога ја и велим, да је Павле био у Риму, јер њега глас божији зове томо, јер га дух божији вуче на то место, и јер мени св. божанствено писмо о томе казује. На каком, дакле, основу обричу позитивне доказе о томе у св. писму? Луче су претстављали Павла као скитајућега се странца и бадавацију; па зашто се не би допустило то и за Петра? Молим да ми се извини овај израз, јер ја не могу мислити, да би се могао назвати скитајућим се бадавацијом апостол, који странствује ради проповедања јеванђеља. Ако путовање Павлово у Рим не подлежи никакој сумњи, онда је то тако само с тога, што је путовање његово записано у летопис, и ако ја не признајем да је и Петар путовао у Рим, онда не признајем на том основу, што оно није записано у летопис. Петар је био у Лиди, у Јопији, у Кесарији, у Самарији, у Антиохији и непрестано се враћа у Јерусалим. О свему овоме спомиње се. Павле је био у многим местима истока и запада. О овоме се такође спомиње. (наставиће се).

ГЛАСНИК.

Захарија Петковић ђаком параћински, рукоположен је 8-г ов. м. за свештеника и пристављен на служење једној од парохија параћинских. Том приликом поклонио је фонду свештеничком један дукат цесарски, које са захвалношћу бележимо.

Некролог.

† Архимандрит Савва, професор богословије у пензији, 18-г ов. мес. преселио се у вечност — у Новом Саду, где је, враћајући се из Бона са сабора црквенског, занемогао и више од 20 дана тешко боловао, па ту многотрудни свој земаљски живот у 60-тој својој години и довршио. —

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 31 Октобра 1875.

Година	Излази један пут у месецу у свесци. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год, 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Друга.

ПОЗДРАВНА РЕЧ

Госпођици Наталији обручници Његове Светлости Господара и Књаза Милана Обреновића IV, приликом њеног доласка у Србију (27 Септ.) говорена од стране његовог високопр. Г. Митрополита Михаила.

Племенита Госпођице!

С' благословом и молитвама предусрета Те св. православна црква као верно своје чедо, поздравља Те Србија и народ српски у домовини својој као будућу сапутницу свога милог Господара.

Пођи дакле побожна кћери мирно и задовољно из овог дома божијег у народ српски, који Ти одсада постаје свој. Нека Те свагда прати благослов и милост Господа Бога, те да донесеш радост, срећу, славу дому Обреновића и Србији, која дај боже да у срећи својој кличе — књазу Милану и књагињи Наталији многа љета! Амин.

ПОЗДРАВНА РЕЧ

На венчању његове светлости Господара и Књаза Српског Милана Обреновића IV с невестом Наталијом (5 Окто.) говорена његовим висок. Г. Митрополитом Михаилом.

Благовјерни Књаже и Књагињо!

У овом врло важном тренутку, када се благосиља, утврђује и освећује Ваша свеза, Ваш неразлучан живот, обузимљу

Ваше срце особита осећања; на дозволте да обратимо Вашу пажњу и на оне мисли, које указује св. црква.

Брак је установио сам Бог, а Господ Исус Христос предао га је св. цркви, као тајну новога завета. Потоме и ступајте у брак с тврдом вером у Бога и неколебљивом жељом да живите брачно по вољи божијој, да се красите, да светлите Ви и Ваша кућа врлинама побожности и доброчинства!

Бог је установио брак за срећу човечанства; па за то с' пуном надеждом на Бога и уверењем да ће те у заједници наћи утјеху, радост, срећу, одавде из овог дома божијег ступајте у брачно живлење.

Но поред ових општих осећања и мисли, сећајте се да Ви имате и особит позив. Ваш је положај узвишенији и шири, од Вас очекује много више домовина, на Вас ће се угледати цео народ. Промисао божији Вас сједињава за благо отачаства и народа. Па зато са Вашега престола, из Вашега дома, нека се једнако лије благослов, милост, доброчинство, побожност и руководни углед за сваку врлину, за свако добро.

Блистај дакле Невесто, као звезда даница у двору Господара нашег тако, да зраци Твоје доброте и Твојих врлина красе дом Обреновића и умножавају славу Његову, да зраци ови светле Србији и њеном народу, који Вам жели многа срећна и славна љета! — Амин.

Беседа на Малу Госпођу.[1])

Веома дуго време протече од онога кобнога дана, када праотац рода човечанског — Адам, усљед преступа божије заповести, лишен беше милости божије и изгнан из места блажене насладе своје — из раја, — до овога радоснога дана, када над човечанским радом засија нови зрак милости божије, која се огледа у рођењу најсветије међу светима —

[1]) Говорио у цркви Ружици М. С. профес. богосл.

пречисте дјеве марије, која се роди на данашњи дан од праведних и богоугодних родитеља Аћима и Ане. —

Данашњи дан, у који православна хришћанска црква слави успомену рођења најсветије и најблаженије међу женама, има врло велики значај за цео човеков род, јер се са овим даном започиње испуњење онога обећања, што га преблаги Творац даде првом човеку у само то време, кад га због непослушности лиши милости своје и осуди на тежак живот и дуготрајно кајање. —

Св. писмо прича нам, драги слушаоци, да је милостиви Творац света, после осуде, коју је изрекао праотцу нашем, због учињеног преступа његова, дао му обећање, да ће се, по вољи његовој, у доцнијем времену појавити међу људима жена; од које ће се родити спаситељ човеку, који ће сатрти сатанинску силу, што наведе човека на непослушност према Творцу и тиме га лиши онога блаженога стања, у које га поставио беше Творац његов. —

— Дугачак период времена требаше да протече од дана пада човекова до дана испуњења божијега обећање, или до ослобођења рода људског од заслужене каштиге, јер се велики преступи само дутотрајним кајањем и могу да загладе. Истина, човек сам по себи, без помоћи с неба, не би кадар био да се ослободи тешкога греха, што га сам на себе натовари; али премилостиви Творац неба, не желећи, по својој безграничној благости, човеку смрти, него спасења — није га оставио без своје помоћи; јер ево, по вољи његовој, на данашњи дан се појави на свет обећана од њега жена, којој намењено беше да роди избавитеља човечанском роду, који ће својом драгоценом крвљу да спере онај тежак грех, што га навуче на себе човек у рају, и својом смрћу да скине ону тешку осуду, на коју осуђен беше човек за свој велики преступ. —

Велика је радост обузела срца побожних супруга Аћима и Ане, кад им, удаљенима једно од другога, анђео божији

изненада објави, да ће они добити кћер, којој ће се цео свет зарадовати; али је у још већој радости пливало срце тадашњег рода човечанског, јер наступило беше време да га у закриље своје опет узме велика милост божија.

Ето, дакле, др. бр. какога догађаја успомену слави православна хришћанска црква на данашњи дан. Ето ради чега смо се и ми сабрали данас у овај св. храм да прославимо свемогућега Творца за његова чудна дела и да му од срца и душе благодаримо на великој милости његовој.

И, заиста, ко хришћански мисли и осећа, не може а да из дубљине душе своје неода Богу онаку благодарност, каква му, као највишем добротвору нашем, и приличи. —

Но радост наша, др. сл. коју осећамо при помнслу о великој милости божијој, што је указа роду људском на данашњи дан, у толико је већа за нас, што смо се сабрали да прославимо Творца и да му жртву благодарности принесемо овде на овом месту и у овом св. храму. — Сваки од нас зна из историје, а палази се још и сад живих сведока у народу нашем, који знају како је страшило било за Србина ово место до пре кратког времена! Можда нема ни једнога педља земље у овој тврдињи, који није заливен крвљу наших предака, а ко ће избројати главе оних неумрлих бораца за слободу нашу, којима непријатељ дуго — дуго кићаше стене овога пређе-разбојничког гнезда! —

— Кад овако у слободи на мученичком праху наших предака узносимо хвалу господу, зар можемо да се не сетимо оних тешких времена, када тиранско срце азијатског звера нахођаше насладу, слушајући јаук на кољу издишућег Србина?

Да, велику сличност налазимо између оне осуде, која тишташе цео род људски скоро од самог створења човекова па до чуднога рођења пресвете богоматере, и овога тужнога ропства, што га сносаше српски народ неколико векова. — Тамо видимо да је осуда човекова праведна била, јер је

он навуче на себе преступљењем заповести највишега — Творца; али зар ћемо прећутати а да се не упитамо: шта беше узрок овом србиновом ропству, у коме се наш народ до пре кратког времена нахођаше и кога тешки јарам многа браћа наша и данас још трпе?

— Ако озбиљно и пажљиво загледамо у историју наше прошлости, моћи ћемо се уверити, да узрок нашега дуготрајнога ропства, које и данас још многу браћу нашу тишти, лежи у нама самима, у *неслози* нашој. Први пад славе српске мора се приписати неслози, која прати народ српски све до данас. — Грамзење за влашћу и сујетном славом, грамзење са привременим и привидним богатством, беше црта, којом се одликоваху многи знатни људи у нашем народу, — па заслепљени оваком сујетом, из личних тежња они излагаху своју једнокривну браћу највећим мукама, што их очекиваху код зверског непријатеља. —

Нема ваљда Србина, који неће признати, да је ово неоспорна истина. — Па кад знамо, кад смо уверени, да нас је неслога до пропасти довела, да нам је она створила многовековно ропство, од кога ни данас још нисмо сасвим слободни, зар се онда нећемо постарати да ову отровну клицу, због које се тако дуго патисмо, из срца нашег ишчупамо, и на место ње усадимо у срца наша ону благородну биљку, која се слогом назива?

Да, света је истина, да све оно, што се неслогом губи и упропашћује, само се слогом повратити и надокнадити може.

А кад нам је ово тако јасно, кад се о томе нико сумњати не може, зар се нећемо онда постарати да оно зло, које тако дуго дављаше Србина, од себе одбацимо и уместо њега пружимо руке ономе добру, које нас до среће довести мора? —

Настало је време, већ је куцнуо час, да и нашој тужној браћи у суседству засија зрак слободе човечанске. Зверски поступак дивљег азијата постао је већ несносан за њих и

они се, ено видимо, тргоше из сна и решише се или човечански живети или мученички умрети. — Ми чујемо тужан јаук бедне браће наше, где нас у помоћ зову; до наши ушију допире писка сироте нејачи наше браће робова. Па зар ћемо на оваке тужне гласе стегнути наше братско срце? Зар ћемо равнодушно гледати, како дивљи непријатељ и сад облива крвљу невине деце српске земљу српску?

Не, неће и неможе Србин равнодушно гледати да непријатељ оковима стеже брата његова. Он ће радо потрчати брату у помоћ, па с њиме у слози и братској љубави расковати тешке ланце тиранскога ропства, што му браћу тиште, јер му за девизу служи српска народна изрека: *„Само слога Србина спасава.“* — Амин.

О одношајима српске цркве наспрам цркве цариградске, од првих времена њенога бића, па до данас.

(НАСТАВАК).

И тако на Пећску патријаршију после патријара Арсенија IV, Турци поставе Грка — Јоанићија III, који 1760 године ми видимо на патријарш. цариградском престолу. За овог патријара говори се, да је покрао све драгоцене ствари срп. патријаршије, које су по неколико векова чуване у ризници пећске патријаршије,[1]) (и сигурно је за те драгоцености српске купио од Турака цариградски патријаршески престо, ала је достојан звања васионског оца!!!). После Јоанићије III около 1750 г. на пећској патријаршији беше патријар Атанасије — Србин из Скопља. Овај патријар, као да је се научио од Грка, умеђаше ласкаво опходити се са Турцима и с њима се слагати, те с тога он не само да је слободно обишао сву Србију по разним званичним делима, већ је, шта више, слао посланике у Русију са особитом поруком. Он је

[1]) Ист. црк. мала Београд 1856 г. стр, 133.

радио смело и много се старао о спреми добрих учитеља за срп. цркву, који би умели утврђавати Србе у вери храбрити их у нужди и заштићавати их од пакосних Турака и злобних фанариота[1]) Он се потписиваше на повељама овако: „Аѳанасїи милостїю Божїею правослaвныи архїепископъ Пекскїи, кскѣхъ Сербок, Болгарокъ, Поморїи, Далмациiи, Босны, Хорватской обѣ онѣ полѣ Дѣнлѣ и цѣлогъ Илирика Патриархъ“[2]) На основу ове повеље можемо закључити, да је у време овог патријара била независна срп. црква, благодарећи хитрој политици истог патријара. О смрти Атанасија овога доброг и знаменитог, онога времена, патријара српског не мамо верног извешћа. А после њега на престолу Пећске патријаршије седили су: Гаврил II — Срб; Гаврил III[3]) Грк; О овом је патријару у „општем листу“ казано: „тои краг и разорителъ нашоѣ клими.... ни ѣединаго од архїереи к мирѣ неоставн но некїм с царскою класттю и взаточенїе посла. Такожде и од началнѣкишихъ мирскихъ наипаче к Босни и всю климу к послѣднѣмъ приведе смущенїе и разоренїе и престол под тежчаишїи дуг накеде. Бѣше бо и закистан рода нашего хотя и надѣлся изкоренити сербскїе архїереи поставил же Грекок“[4])... Даље: Виѣентије Срб из Срема; Пајсије II митрополит Ужички — Срб; Кирил — Грк, послан из Цариграда. Овај патријар, као што нам предање вели, издао је православље.[5]) За Кирилом дошао је Га-

[1]) Тако познато је, да је он рукоположио у Сарајеву у 1751 г. јеромонаха Аксентија Паликућу Србина, за Херцеговачког митрополита; а у Августу исте године писаше Босанском митрополиту Гаврилу, да рукоположи за јепископа далмантинског јеромонаха Симеона Конџаревића, — Далм. магаз. 1862 г. 152 стр.

[2]) Ова је повеља смештена у сборнику Химфердинга. „Босния, Херцеговина и Ст. Сербія 1859 г. стр. 664.

[3]) Овај је патријар због многих злоупотреба протеран, а доцније опет под именом Гаврил IV постављен за пећског патријара после Кирила.

[4]) Глас. 40, 204.

[5]) Ист. спр. Београд 1862 г. 152.

врил IV такође Грк, он је се потурчио 1762 год. и назове се Мехмендефендија[1]) (потпуно одговара његовом карактеру и његовим страстима). За Гаврилом IV дошао је на пећски патријаршески престо — Василије Беркић, бивши некада архиђакон Арсенија IV у Карловцима; он управљаше црквом српском врло мало. У јесен 1763 г. дође у Београд, да се види са својим сродницима, који су из Карловаца у Београд, ради виђења шињиме, дошли; али Турци посумњају на њега да је хтео издати, те с тога ухвате га и пошљу на један остров средиземног мора у заточење, одакле Василије побегне и сакрије се у Црној-гори, где је и живео до 1780 г. Таким начином из списка именованих српских патријара види се, да су на Пећском престолу, после 1737 године седели час Грци а час Срби, и да је грцима често падао српско-патријаршески престо у њихове грабљиве руке, благодарећи великој помоћи њихових обожатеља, а срп. тирјана — Турака. Србима пак остало је тек повремено, кад се кад каква удесна прилика укаже, ползовати се својим пређашњим правом — слободним избором патријара. Не можемо а да не приметимо на овом месту и то, да су Грци, желећи уништити српску патријаршију, често остављали катедру за неко време непопуњену — да би се она сама уништила. Али, благодарећи неким разумним Србима, а и сребролубљу Турака, жеља Грка — односно уништења срп. патријаршије таким начином, као што Грци мишљаху, не могаше се остварити; јер Срби одма, после смрти ма каквог од њихових патријара, умољаваху Турке, да би им они дозволили попунити удову патри-

[1]) Тамо. По новим изворима не обистињава се, да је овај патријар променио веру, јер у средини пећској ни међу Србима ни Турцима није се предање о том сачувало. А да је то заиста било, то такав крупан факт, сигурно морао би се у предању сачувати. Сем тога нађени фермани, који су од Султана дани на име истог Гаврила, сведоче, да је он, пошто је и по други пут свргнут са патријар. престола, био више година нишким митрополитом. — (види Глсс. 40. стр. 205 и страну 218—223.)

јаршеску катедру новим лицем. А то је се врло лако код Турака могло добити; нужно је само било предложити Турцима знатну суму новаца и молба одма добива удовлетворења. — Уопште српско патријаршески престо беше у то време леп извор користољубивих просителја, за који се многи фанариоти отимаху. Посредством откупа попео је се на српско-патријаршески престо и Калиник II. Ово беше тридесет пети и посљедни патријар српски. Он давнашњу жељу цариград. патријара испуни и српску цркву потпуно уступи у руке грчких фанариота. — Да наведемо истинити историјски факат, како је срп. патријаршија пала у руке грчко-цариград. патријара:

Кад је се упразнила катедра Пећске патријаршије, Калиник, по обичају његових предшественика, погоди се са Турцима за исту и ови га за патријара српског утврде. Посредником ове куповине буде некакав архонт на име Ђорђе Спатари, који му и новце позајми, да утврђену цену Турцима за срп. патријаршеску катедру исплати, пошто својих новаца није ни имао. На позајмљене новце он изда повериталју Ђорђу признаницу од стране срп. патријаршије, као да је се она, тобож, задужила. Ова признаница доцније нађена је у артијама реченог Ђорђа Спатари, чије је имање суд конфисковао у ползу државне касе због неке његове кривице. — Ова признаница од имена срп. патријаршије пала је у руке турске владе и патријаршија српска постала је дужник турске државе, што је и дало повода, те су Грци могли од Турака одкупити срп. патријаршију и исту уништити. И таким начином, продаја српско-патријаршеског престола беше узрок паду самосталности срп. цркве. Ево шта говори и томе срп. летопис:

„Испразднїисѧ патрїаршїѧ Сербскаѧ лѣта Господня 1765 гш. по причинѣ такой, что Греки прогнавше Василїа Бркича, хотѣли к предѣ въ патрїаршїи Сербской грекам бывати: а народа Сербскїи, нехотѣлъ того допѹстити, претили каменїемъ

ѣбити Грека патрїарха. Того ради, Греки родомъ, епископи по Сербїи (многи бо сѫть) восставше идоша къ патрїархѣ Константинопольскомъ Самѹилѹ Мекнедѹ и обавиша, что Сербина не хотатъ имѣти за патрїарха; Тоже патрїархъ шедъ возвѣстилъ сїе Сѹлтанѹ Тѹрецкомѹ, что онѣ платит бѫдетъ таксѹ ѡ Патриаршїи Сербской, а да онам патрїаршїа совсѣмъ упразнитса, ни Сербинъ, ни Грекъ къ тому тамѡ, да не бѫдетъ Патрїарахъ." — Цела сваћа, коју из овог летописа видимо свршила је се на томе, што Калиник, купив престол срп. патријаршије, заузео га је по вољи Султана, којој бедни Срби немогаху се противити и ако су силно мрзили на недостојног Калиника. А да је пак Калиник II био патријаром српским тврди нам надпис на дувару манастира Калиница, који сведочи да је овај манастир обновљен при Калинику: „тогда скатѣйшїй престолъ Славено-Сербскїй правлѧшѣ господину патрїархѹ Кѵръ Калинику II, при господинѣ митрополиту Бѣлградскому кѵръ Іереміи лѣта ѿ Адама 7274 ѿ рождества-же по плоти Бога слова 1766."[1]) — Под истом годином 1766-ом ми читамо у цариградском кодексу, да је срп. патријар Калиник II лишен патријаршеског достојанства. У кодексу под 11 Септембром стоји записано, да је присаједињење српске патријаршије и потчињење исте цариградској учињено по сагласију седам митрополита, који беху потчињени Пећској патријаршији, на име: *Гаврила* Нишког, који је пређе био пећским патријаром, *Митрофана* Ужичког, *Константина* Скопљанског, *Јеремија* београдског, *Серафима* Босанског, *Неофита* Самоковског и *Гаврила* Ћустендилског. Истина је да је срп. патријаршија тада уништена, али је пресна лаж, да је то учињено по сагласију срп. митрополита. Словенски летописи и историци о томе говоре посве иначе: у време то беху готово, сви јепископи и митрополити родом Срби из Србије патријаром — грчким протерани, а на њихова места Грци понамештани. Против овога нечовечног поступка и насиља патри-

[1]) Гласн. IV, 46.

јара тужио је се црногорски митрополит Савва митрополиту московском Платону. Тужба ова датирана је под 26 Фебруаром 1766 г. дакле после уништења срп. патријаршије на шест месеци. Он жаљаше се у свом писму да су срп. митрополити протерани и лишени својих катедара *неправосуђем цариградског патријара* и даље у писмену вели: „скитаютсѧ по сватой горѣ, а иныѧ заточени на различнаѧ мѣста.... и никакаѧ епархїѧ не имѣетъ своего природнаго архїерея Сербина.“ Митрополит Савва, убеђујући московског митрополита Платона о насиљу, које наносе грчки фанариоти срп. духовенству вели даље у својој молби: „... Того ради съ нами вси кисшетшїи архїереи (које су Грци протерали из Србије) просятъ со слезами сватѣйшїй правит. Синод Рускїй Бога ради и единокѣрїѧ и единомазичїѧ и единокровїа съ нами соболѣзнѣйте по братїи своей изгнаны и невольно лишениχъ своиχъ престоловъ непраκосудїемъ патрїарα Константинопольскаго и иχъ синода, что противъ всѣχъ правъ церковныχъ дѣлаютъ и при порти сватотатство купуютъ. Воздвигните престол падшїи Сербскиѧ Архїепископїи, котораѧ отъ Грековъ всякаго благолѣпїѧ лишена непраκедным судомъ Константинопольскиχъ патрїарховъ и иχъ Синода.“ — Затим митрополит Савва у име протераних архијереја обраћа се *к православној и правосудној вел. госпожи Екатарини* с овим речима: „Изліи фїал милосердїа своего на насъ бѣдныχъ архїерεκъ Сербскиχъ, тебѣ имами по возѣ заступницу. Заступи насъ при портѣ, что Греки не бы мѣшали у Сербскїи нацїонъ: тѣмъ насъ вѣчно одолжиш...!“ У овом писму црногорског митрополита Савве именују се све оне епархије, с којих су српски јепископи и митрополити изгнани, а те исте находимо опет и у протоколима цариг. патријаршије — на које се патријар цариградски позива да су њихови митрополити сагласили се на сједињење срп. цркве с грчком и на уништење Пећске патријаршије. Ово је очити доказ, да су то све били Грци, који су заузели те срп. епархије, пошто је патријар цариградски протерао срп. је-

епископе и митрополите и да су они затим поднели просбу цариград. патријару да се срп. патријаршија уништи, а не као што Грци у оправдање своје находе, да су сами срп. митрополити тражили и молили цариград. патријара да их он под заштиту прими и да српско-патријаршеску катедру уништи. Јасно се даје видети и појмити хитрост патријара Самуила, коју је употребио при уништењу срп. патријаршије. Изгнав митрополите Србе из срп. епархија, он постави на њихово место Грке с препоруком, да они одма поднесу молбу да се срп. патријаршија уништа и срп. црква потчини цариград. васионском патријару. — Патријар Самуил таким начином, а и помоћу својег клеветања на Србе код турског правитељства и нанесе тешки и посљедни удар срп. патријаршији, а ради оправдања свога противу каноничког поступка, он позиваше се ма молбу, тобож, срп. митрополита, који су токорсе желили и тражили да се патријаршија српска уништи и цариград. присаједини.

После овог хитрог присвојења срп. патријаршије цариград. патријаром Самуилом, у Србију на Пећску патријаршију буде послан амасински јепископ Гаврил с титулом јепископа Пећског, а не с титулом патријара. У протоколима велике цариград. цркве о томе стоји записано овако: *од данашњег дана име Пиекске архијепископије мора се укинути и с царских дашчица сбрисати и никад никоме више да се не даје* (засебно) *та патријаршија, ни на какву и ни на чију молбу.*

Патријар Самуил није се задовољио само с уништењем српско-пећске-патријаршеске катедре, већ, шта више, уништио је националну јерархију у Србији и понамештао све своје јепископе Грке на јепископске катедре. Варош Пећ некадашњи центрум црквене и државне власти од тога времена изгубила је свој велики значај. Изтерани јепископи-Срби из својих епархија побегли су у Црну-гору, која у то време беше једини срп. предео где Турска нога не допираше и независношћу се својом поносаше. — На ту не-

справедљивост цариград. патријара жалио је се такође и Павле Петровић, митрополит црногорски св. руском Синоду, али и ова молба остане без икаквог удолетворења. — Ми, истина, признајемо, да несмо компетентни осуђивати руски Синод, што није дао никаквог удолетворења молби именованих црногорских Митрополита; али неможе нам се на ино, а да не изјавимо наше сажалење због њихове хладнокрвности наспрам браће своје, која тада пискаше под два тирјанска терета дивљих зверова-Турака и сребролубивих и властолубивих себичњака — грчких Фанариота.

У опште после уништења срп. патријаршије у Србији, настало беше кобно и жалосно време за бедне Србе и њихову цркву. Јер извесно је, да у то време патријар — глава срп. цркве, беше у једно и једина глава народа, пошто већ одавно беше пала световна власт у Србији, Његов авторитет имађаше код Турака велики значај, а код срп. народа буђаше срца и храбраше га за велику будућност. Но пошто нестаде и патријара у Србији, тада беше најжешћи удар за Србе; јер они потпуно појимаху, да их у будуће нема ко од бесних Турака заштићавати, а на грчко духовенство ни су се Срби могли надати; шта више, оно им, напротив беше жешћи непријатељ него и сами Турци.[1])

После пада срп. патријаршије беше почетак владе Фанариота-грчког духовенства у Србији. Њиховој влади и грозном њиховом понашању наспрам своје духовне пастве небеше

[1]) И заиста време од пада Пећско-сриске патријаршије па до Кочине крајине; беше за Србе најжалосније. Земља због сеоба Срба у Аустрију остаде готово пуста; варошн и градови беху разрушени; народ живљаше у то време расштркан по шумама и гудурама; црквава готово и не беше, јер злобна и безбожничка рука поруши. Само по неки манастир у пустињама заостао беше, где се народ са разних крајева Србије, са, својим свештеницима, стицаше и Богу се мољаше. Накратко, сила турска превршила беше сваку меру трпљења и већ беше немогућним више сносити је, те с тога срп. народ буде преморан устати против свог безбожног угњетатеља....

примера онога времена, (па и данас и убудуће мислим неможе јој се равна наћи). Бар нам такову подлу и непоштену владу светска историја мало броји. За сребролубивим и страстољубивим грчким духовенством поврви силество Грка у Србију, који служаху као верни шпијуни Турцима. Многа је срп. душа платила самовољство одрпаног „кир Јање," који гнављаху бедне Србе као гладни курјаци. Јер сваки Грк, који у Србију долазаше, носаше у себи мисао, да се у Србији што пре обогати и да од народа што више извуче. Нарочито ту је мисао неговало у срцу свом грч. духовенство, које је у Србију долазило и заузимало места изгнаног срп. свештенства. Сваки фанариот чим опредјелено место заузме, прва му брига беше напунити џепове своје и својих пристаница. С тога узимаху нечувену димницу, бир и друго. Ради подмирења дуга који су учинили код Турске владе и грч. патријара, да их поставе за архијереје или друго што у Србији, глобили су народ тако, да се тешко може и замислити.[1]) Начини глобљења беху врло различни, да их ми

[1]) Да је овако тврди нам и сам ферман Султана Муставе III, који је издао о присаједињењу пећске патријаршије к цариградској: Ево шта ферман вели: „Како је већ нестало патријара над митрополитима налазећим се у (патријаршеској) области пећској, то неки у течају последњих двеју година — (боље би било да је казао близу 30 г. јер оволико година су Турци са Грцима титрали се пећско-патријаршеским престолом, докле га најзад и не укинуше. — Бог им судио!) сваки својим средствима — назначавајући кандидате на престо споменуте патријаршије, учинише од ње извор грамзивог прихода; (зар није потпуно та само царска реч за потврду нашег мнења о грабљењу духовних отаца — Грка?) а они, који су постајали патријарсима, стараху се само о својим интересима, (то су тако само Грци радили,) скупљајући новце од подвластног им народа (раја) преко одређене им у берату таксе. Други опет узимали у зајам од разних лица по колико су год више могли, дајући зајмодавцима признанице у име патријаршије (као славни (!) Калиник) и никоме не дајући ни једног акче, доводили су исту до сиротинства и пропасти"..... Сем тога ферман оправдава наше мнење, које смо мало више изказали о спреми и достојанству канди-

данас нисмо у стању побројати, јер сваки нов фанариот измишљаваше и нове начине глобленя; а фанариота се опет тако много јављаше, као упрошће гусеница. И Србија изгуби тада вид не само срп. царевине, него и мале области, јер све што беше светло и сјајно српско то се поништи. Турци и охоли фанариоти све што српско беше непоштедише. Народну власт и светску и духовну укидоше, школе затворише, срп. језик изнакарадише и презреше, законе и установе погазише и уништише, народ обезнадеждише и обезхрабрише, земљу прокрсташише свирепи Турци и охоли Грци итд. итд. Та нашто нам и набрајати таква зла, која нам нанесоше Грци и која се лако ни избројати не могу, кад су то сва зла мала и времена наспрам моралног зла, које учинише они срп. народу. Грци нанеше Србима смртни удар с гледишта моралног; јер они Србе морално понизише са висине невиности и побожности свете, угушише у њему чуство части људског достојанства и самога себе. — Овакова чемерна фанариотска влада управљаше срп. црквом до 1831 год. Тада избавитељ Србије велики Милош Обреновић I уста и против тих силеција, као што је и против Турака то учинио,

дата патријаршеског престола. „... Људи, вели се даље у ферману, дошавши до званија патријаровог, будући међу тим из простог неизображеног сталежа, дакле не будући ни најмање спремни за тај високи чин и при том не припадајући к монашеском реду, постали су предвјесницима латинства међу рајом (православним хришћанима), код које се заиста већ и очитавао покушај напустити православну вјеру." — (Глас. 40. 202—204.) Дакле из све реченице може се закључити, да, и ако су неки Срби прелазили у наручија рим. Цркве, то је било због Грка и њихових поступака наспрам Срба; а не као што Грци навађује, да су они с тога укинули патријаршију и у своје руке је узели ради предохранења од пропаганде рим. папа. Даље у ферману гласи, како је срп. патријаршија на основу горњих узрока, а и по молби самог патријара пећског Калиника II и његових седам митрополита морала се укинути и ка цариградској присојединити. У ферману су именовани сви они митрополити, које смо ми мало више напоменули.

скрха им власт, збаци их с престола и попе нањ синове земље српске и тиме отвори врата јачем сјају и развићу срп. цркве. — Слава му!

Немотрећи на тако врло жалосно стање срп. цркве.... она ипак ни најмање неодступаше од своје пређашње прадедове вере и њених божанствених установа. Православна вера одржала је се у средини срп. народа у свој својој чистоти. Истина понеки одступаху од праве и чисте прадедовске вере и предаваху се у наручја турском свецу Мухамеду; али њихов број беше врло незнатан. Између свију срп. предјела само Босна у овом одношају беше најнесрећнија, јер многи Бошњаци прелазаху у латинску веру, а неки су се опет турчили.[1])

За дивно чудо, што римски отци папе, у време уништења срп. патријаршије и задуго после овога, у овако незгодном за Србе времену не исказиваху претензију, шта више ни жељу, да потчине своме рим. престолу срп. цркву. У колико нам је познато, то није било без нарочитих узрока. Држимо, да су следеће околности удржале их од њихове себечне намере: а) У то време Европа беше у врло тешким околностима и папама не достизаваше времена да и о срп. цркви и ширењу пропаганде њихове мисле; б) Страх и зебња од завојевача српских бесних Турака; в) Француска револуција тада држаше свете оце-римске — папе у грозничавом

[1]) Овде невољно јавља се питање: због чега је понајвише Срба из овог (Босне) предела издало прадедовску веру? Разни су услови по нашем мнењу ишли на руку овом несрећном за Србе делу, а) У овом предјелу пахоћаше се понајвише племића и господичића, који беху навикли од детинства живети рахат, господовати, лењствовати и другим заповедати. Па даби задржали и убудуће такво право они предпоставе хришћанској вери мухамеданску; б) Већи наплив грчког духовенства, које много жешће тиранисаше над Србима, него ли и сами Турци; в) Појав раскола и наплив папских легата, који такође нанесоше велики удар православној цркви у Србији; г) Што је у Босни врло мало било манастира — чувара истинске вере православне.....

стању; г) Раскол који се беше појавио и у самој римској цркви и, који не само поткопаваше авторитет папа, но шта више, наносаше врло много вреда и самој римокатоличкој вери.

После свега реченог држимо, да не ће бити с горег да кажемо коју и о правдању Грка односно присвојења срп. цркве под своју власт. Грци не само што не признају да су криви за присвајање срп. патријаршеске катедре; него, шта више, приписују то дело себи узаслуге.(!!) — Они пак, доказујући своје заслуге у томе, измишљавају многе чудноватe узроке, због чега је патријаршија српска морала пасти, а између свију за најглавније узроке држе следеће:

„Најглавнији узрок, веле Грци, због чега је уништења срп. патријаршија и што је Грци присвојише себи, беше зебња њихова, да ће Срби моћи сачувати у средини својој чистоту православне вере после преселења два срп. патријара у Аустрију; јер, веле они, православљу грозила велика опасност од Турака. То је нас (Грке) и натерало, те смо Србе узели под своју заштиту (sic) и надзор(?!).

На колико смо познати са срп. и грч. историјом, ми нигди не нађосмо забележено штогод овоме подобно, што Грци наводе, нити се пак њихово правдање може историјски оправдати; јер ми тврдо знамо, да су Срби у бољем стању били до присвојења срп. патријаршије Грцима, а доцније у много горем с тога, што Грци беху други српски угњетачи, па још много жешћи и силнији него и сами Турци. А што се они позивају, да су се, као тобож, бојали, да Турци силом не потурче Србе и да су их они с тога под своје, тобож, закриље примили, то је тек пресна лаж; јер свима је познато, да су Грци баш Србе позивали, да им помогну сачувати веру православну од безбожних Турака; а нигди не находимо забележено, да су Срби позивали за то дело Грке. — Дакле очито је, да су Грци измишљавали све могуће начине, еда би какогод могли оправдати свој себичњачки, пастирима црквеним недоликујући подли поступак....

II.

Распадање срп. јерархије на неколико приватних цркава после уништења срп. патријаршије. — Општи преглед њиховог стања. —

После пада Пећско-српске патријаршије срп. црквена јерархија, као што је познато распала је се на неколико мањих јерархија. Извесно је, да несу били сви срп. предјели у то време завојевани Турцима, па с тога несу се све срп. цркве у свима крајевима српским могле ни потчинити цариградским патријару. Срби, који су се у Аустрију преселили, не хтеше признати власт грчко-царигр. патријара, већ установише себи одвојену јерархију у свему независиму од цариградског патријара. Исто тако и Црна-Гора, која је вазда очувала своју грађанско-политичку независност, нехтеде се покорити у црквеним одношајима царигр. патријару. И таким начином само Стара Србија, Босна, Ерцеговина и данашња Кнежевина Србија беху под турским игом, с тога ти предели потпадну и под зависност цариградско-грчког патријара. — Према оваком положају ствари, од велике Пећске патријаршије — под надзором које беху све цркве из свију крајева српских — створише се три мале, једно од друге независеће јерархије: *Сремска архијепископија* (столица у Карловцима), *Црно-Горска Митрополија* (столица на Цетињу) *и српске цркве, које зависаху од царигр. патријара.*

Сремско-карловачка архијепископија оделила је се од Пећске патријаршије још у време сеобе Пећског Патријара Арсенија IV. Јер у време његове сеобе у Аустрију прешло је много срп. народа, који сачињаваше са оним првим пресељеницима довољан број православних Срба, којима по самој природи беше нужно једно више духовно лице, које ће их код немачког правитељства у политичким одношајима заступати и од несправедљивог нападања заштићавати. То беше један узрок, што се аустриски Срби одцепише од Пећске патријаршије; а други, као главнији, беше тај, што на Пећском патријаршеском престолу сеђаше после Арсенија

IV Грк — коме се они нехтедоше покорети, ни ти га за својег духовног оца признати. Ето шта их је понајвише натерало, те су за себе установили независну архијепископију. И од тога времена, па до данас, српска црква у Аустрији постоји као самостална и ни одкога независна, под покровителством Аустриског-императорског дома, архијепископија. Она од уређења свога није делила горку судбу пећске патријаршије и цркава оних срп. предјела, који беху подвластни Турцима, и према овоме, није ни имала никаквих одношаја са цариград. црквом, те с тога, држећи се строго наше теме, нећемо о тој Сремској архијепископији ништа више у нашем саставу говорити.

Српски предео, који се звао Диоклеја или Зета-данашња Црна-Гора имао је још у време цара Душана своју Митрополију; али ова зависаше од Пећског патријара до самог присаједињења пећске патријаршије ка цариградској. Но кад су Турци овладали Србима и цариград. патријар заузео српско-пећски патријаршески престол — тада је црногорска митрополија задржала себи право самосталности и независности од цариград. патријара. Премда су цар. патријари заједно с Турцима више пута пробали да покоре Црну Гору под своју зависност; али храбри Црно-Горци, благодарећи слози и храброшћу својој и географском положају њиховог предјела, вазда су са добитом Турке одбијали, а тиме и цариград. патријарима осујећавали намере њихове. Из ових узрока црногорска црква вазда је туђила се од цариградске и старала је се да нема никаквих сношаја са истом — више је се у потребама својим обраћала руској цркви; на потоме држимо, да питање о одношајима црногорске цркве наспрам цариградске не може овде ни места имати.

Кад је тако, а оно сад да обратимо нашу пажњу само на оне српске предјеле, који су потпали под зависимост цариград. патријара после пада Пећске патријаршије. Народ ових предјела, од времена пада пећске патријаршије, испи-

тиваше једнаку горку судбу и у политичком и црквенском одношају. Грчки фанариоти и изелице Турци до таквог су степена гњечили Србе, да је живот бедног народа постао несносан. Они су тако нечовечно и тирјански наспрам Срба поступали, да су ови тражали ма каквог исхода из оваковог чемерног стања. — Ево због чега су понеки Срби одрицали се своје праћедовске вере православне, те неки примаху римску, а неки мухамеданску веру. На рачун православне вере купована је у то време и политичка и црквена слобода.... Ово време за народ, цркву, народну слободу и политичко бићe, беше тако грозно и жалосно, да многи историци не могу да нађу у филологији таковић достојних речи, да би могли потпуно обележити те несреће и патње срп. цркве и отачаства. — У оваком чемерном и црном простору времена српска црква стењаше под влашћу сребролубивих фанариота и међусобни одношаји њихови беху у самој рапској форми, с тога сво то време ми прелазимо са гнушањем и негодовањем; јер тамо ништа поучног и похвале достојног нема, да би наше читаоце занимало већ напротив могли би добити велику отвратност и наспрам самог нашег састава. Према овоме нашли смо за боље, да тај простор времена оставимо вештијем и финијем перу, које ће умети задовољити читаоце; а ми само обраћамо пажњу наших штованих читаоца на данашње стање срп. цркве у Босни, Ерцеговини и Старој Србији, гди и данас фанариоти просипљу свој јед и отров над бедним Србима. Слободно можемо рећи, да су данашњи поступци грч. духовенства наспрам Срба у многоме блажији и умеренији, него ли оног времена, па према овоме читаоци нека изволе сами створити себи појам о оном жалосном времену, када Срби беху сасвим подчињени. Овакво несносно и несрећно стање Срба, које је произлазило од тежког притиска и угнетавања од стране Турака и Грка, продужаваше се у Србији до другог устанка срп. народа под великим предводитељем М. Обреновићем I, о чему ћемо говорити у последњем периоду....

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

Путничке слике ваљевског округа.

(НАСТАВАК.)

Биће по свој прилици да су у том граду хајдуци ту татарска јела јели, и лонце лупали, иначе друго не може ништа бити; јер ту нико и никад, пошто је град разрушен, није живио. Даље смо чепркали у једно две куле, али грдне рупе нису нам дале да што учинимо. Чепркали смо у оној сјеверо-јужној рупи; но и она је била огромним рипама од зидова затрпана и то тако, да се без погрешке изводи, да је више ове рупчаге била огромна кула округла. Са сјеверне стране ова је рупчага зидана — и малтерисана идрауличким кречом, а са источне јужне и нешто западне изкопана је у самом црвенкастом љутцу самотвору. Чепркали смо и на развалинама четвороуглог некадашњег огромног зданија, које је заватало цео град од јужног његовог платна па до сјеверног, које је на среди било на свод, испод ког су по свој прилици биле вратнице; које су опет протезале се чак до сјеверо западне куле и кроз ову пролазиле у вал градски. Огромне рипе и ту нам нису ништа дале да учинимо. Слојевима слојева најплазили смо на грдне кумсале и опет на рипе. Кмету је се то већ све досадило. Нема новаца једно, а друго он је корачанма мерио од места до места где смо копали држећи да су ту новци и оставе. Шта више и остављао је биљеге тамо које му некваримсмо само зато не би ли тражећи новце ископао штогод. На сред огромног округлог бившег здања у средини града, неко је заградио цео простор па посејао купус. Тисућама кола истурио је ужасног кумсала за 1 стопу и нешто више дебелог. Кумсан је из крупног вара и руседана. Сав је се тако стврднуо, да је се и вар окаменио и све се слило у једну камену масу. По дуваровима какви су били и кумсал је овај. Тако је се на једном видело да је више прозора или неке рупе оквугласте било, на другоме, да је више врата и т. д. Најлакше би се и најкористније копало у овој градини, ама је купус био велик ми неби жалили да га свог газди платимо само да смо имали људи, који би за наш драг новац прекопали ово место. Ето шта значи и са препоруком највише власти у земљи путовати, и плаћаш му и молиш га и кумпш га, па опет неће да ти буде на руци. Шта би било да без те препоруке ко пође? Боже сачувај и храни! Први би га кмет, или сељак, везао и тукао: да му преда планове и т. д. а од изтраживања и копања слободно би се за навек опростио! Око ограде ове градинице ми смо такође понешто чепркали и ту је се већ налазило мало трагова савршено

утамањених стварчица. Наш кмет пошто је све обиљежно крадом од нас, пође кући изговарајући се: да које говеда изгубио већ је ручао. На његову велику срећу дође му на тужбу један сељак водећи свог сина, дете од 12 год. коме је друго неко дете каменом насекло палац у десне ноге. Кмет је наш сад имао важну *судију* и *суђају* те је с тога и морао сам имати. Шта смо и ми знали да радимо друго, до да се вратимо без игде ичег. Тако се вратисмо. Отац Која незадовољан са испитивањем старина, а ја такође незадовољан са потпуним уверењем: 1 да овај град није зидала проклета Јерина. 2 да је он ствар српских руку још пре Христа. 3 да је био испочетка свети град у ком су били идоли српски. 4 да је доцније живила у њему и властела српска. 5 да се његове горње старине налазе у јаругама провалијама. 6 да мора бити близу њега ма како старо гробље српско и 7 да би ваљало прекопати га свог свог и све амбисе око њега најпажљивије прегледати. Сишав у механу једва сам уговорио оца Коју да иде са мном до Ваљева. Њему су биле већ досадне старине и покрај све своје љубави и ватре којом је обузет за ове, опет ми рече: вала знаш шта је? „Ја ти сечудим како можеш тако да се мучиш и патиш бадава, а никакве ваљде. Не би ти више пшао с тобом да ми платиш бог зна какве хиљаде дуката. Ајдмо до Ваљева па из овог мојој кући. а од ове ћемо по обљижњим преславама, да видимо света. Та ни курјаци не иду онуда куд ме водиш.“ Код механе је била млога светина, њега је очекивала да од овог разбере шта је и како је. Кмет им је весело причао за своје биљеге и они су били сви радосни и весели. Међу њима могао си видити младе изслужене војнике. А боже мој шта ти значи цивилизација! Изслужени војник сав ти је од главе до пете умазан, намазан, разним помадама, обријан, очешљан, зулови као у патке коврџице, кошуља није као обична кошуља, гаће нису као гаће, појас није, као обичан појас, марама, џамадан, гелезе, јермен са пуцима, вес са кићанком чак преко рамена и т. д. Једном речју: то ти је чудо и дивота, то је узор ништавог кицошлука и *хајдарана*. Он ти се шета као паун. Само мало такне ли се тисућа драгуљија, трепетљика, *тетељика* спиџирића и каквих ти ту чуда нема, за игра и за трепељи, *трепељи* и за звечи, е, то ти је прави војнички магацинхауз са свима алпинама комадима од ових и оружјем, фондом њиховом и т. д. Но покрај своје дивоте и чудноватости знате ли шта је то изслужени војник а? Е не знате! Ја већ видим да незнате. Ви мислите то је обичан човек? Не! Казао сам вам шта је по спољашности, а по

унутрашњости? По унутрашњости нећемо ни да говоримо; јер ко може завирити у свачију душу и срце? На послетку баш и кад би се могло и кад би се хтело и смело, онда боже нас сачувај, и сахрани, да нам једног красног тренутка у једанпут све наше мисли изиђу на среду. Ми би се упрепастили од чудноватости, различности, огромноће ужаса. Та шта говоримо: све наше мисли? Та да изиђу наше мисли само за један дан шта у нашим главама раде и учину, не само да би ми, но и цео свет, полудели, а камо ли мисли једног човека целог века, и мисли свију људи!? Ух, већ ме хвата језа, страх и ужас, па за то и остављам то нека иде заједно са валовима колубарским у Сазу, из ове у Дунав, из овог у Црно море, из овог у Средње, у Велико, у највеће, у пропаст, у бездан, у *непоовраћин и недођин*. Нек се утамане, пропадну, нестану, сакруше. Ух! нек их носе сви ђаволи само, да су далеко и предалеко од нас, буди Бог с нама и његова часна сила!!...

Па шта значи изслужени војник у народу? Ево ја ћу да кажем колико значи. Изслужени војник значи: лењштину, кукавицу, хрку, ладолежа, левенту, кицоша, картацију, упропастиоца не само свога имања, него и задругара. Ето шта су у стању учинити само три године касарнског живота и то од онаквих невиних и ваљаних у сваком погледу препоштених дечака?? Радујем се, ако је истина, да из чета пионерски и понтоњерски изађе по неки добар радник. Поправљај те, за времена, наш тако названи касарнски живот. Незаборављајте: да је цео наш народ војник, да наши регулаши и нису војници, но деца која кроз 3 године пролазе војену школу а не касарну. Пуштајте их бар онаквим како их узимате од родитеља, и озбиљном стегом и својским надзором недај те, да се уз неке варошке *покваренике* и сами покваре! Не учините ли ово, нећете те имати ни војника, а камо ли грађана.

Пошто најосмо кочијаша једног да нас одвезе у Ваљево, а другог да нам наше коње, узете за паре врати узгред у Уб, одемо у Ваљево. Упуту нам наш кочијаш причаше, љутећи се на лозничког кмета и сељаке, што нам ништа не казаше, да је град онај вајкадашњи и то баш царски; да ниже њега, а крај пута на једној главици има гробље *чивутско* или *калвинско* пре Христа? Да на овом гробљу има и надписа неких; да се оно лупа и утамањује са сваким даном све више и више; да даље планином Славијем има стари гробача, а нарочито у *Бајевцу*, *Стеиојевцу* и т. д. код старих црквa; да имају тамо негде и развалине од града који се зове *Сливац*, другд иза овога села Лознице на планини, развалине града Ко-

споменицима, који бјаху дебљи, тврђи и огромнији. Тако на једном одломку једног биљега скоро сасвим излупаног стајаше чисто и лепо писме ⫛. Ово нас охрабри те поћосмо сваки завиривати и претурати одломке које смо могли претурити Тако на једном врло белом, који је доста наличио, ако није био прави на варни камен, нађосмо на писмена Λ Y и ⫛ Ми идосмо даље и на нашу велику радост нађосмо изшаран један одломак. На њему је било лоза, лишћа виновог и грожђа с једне стране, а са горње бјаше писмена за чудо лепо сачуваних. До овог стајаше још три огромна комада такође са надписима, а сва четири комада састављали су један биљег. Неко је ваљда лупао овај биљег или је се сам овако осакатио кад је пао. Пред њим је доста висока поклопница више које је пао пребијен над земљом. Због огромноће ваљда нису га однели, а овако излупан, као што се види на њему ваљда је од памтивека. Он је са поклопницом изгледао као сто са усправљеним над собом озгор округластим биљегом.

Ево дакле целог надписе тога. Као што се види овде су млога писмена састављана једно с другим, млога избрисана и т. д. Шта дакле значи тај надпис у десет врстица написан може се јасно видити, кад та иста писмена напишемо мало јасније, кад одвојимо речи једну од друге а и кад у место избрисаних и излупаних писмена по предпоставци уметнемо понегде понека писмена а спојена једно од других одвојено ставимо. Надпис је овај свакојако важан

1) ЦОЧИ СЄ ЛЄЖИ К[Є]ЛИ ПАНЬ 2) ПРИСТАВЬ НА ГРАДОВЬ КО 3) НЫЩЄ СЛОВ[ЩЄИ]НА ЧАВ[А]ЛЄСАНД 4) АЛЬ АШКОВЬ БОРІКОВИЋА 5) ПОГИБ[ШИ] НА Г[РА]ДЄ СВОЄМА мора бити даље [ЗА] 6) ЦА[Р]Ь ТЬГО[....] САРБСКЬ 7) изб. СЄ БѢЛІГА ПО[ДИ]ЖЄ НА 8) ДѢДОВЄ СВОЄ[МА] КЛАНК 9) МИРКАЛИКОГА БОРІС[ОВИЋА] 10) КЛ ЛѢТА АНД.

Тако нам сада дакле излази чиста и јасна ствар, да је: 998 ваљда године овде лежи велики пан (господин) пристав на градовима: коњицу, славцу и каваљу Сандал Ашков Борисковић погибе на граду свом, — зацара туго — српског. Овај белег подиже деду свом Бајанка Мирколикова Борисовића године 1054. Шта дакле излази? Излази то: да је 998 год. погинуо поменути Ашко пристав цара српског на градовима: коњицу, славцу и чакаљу и то за цара свог некаквог туго, а даље је та реч избрисана, ако незначи жалостиво или јако. И да му је овај споменик подигла Бајанка, (ако

споменицима, који бјаху дебљи, тврђи и огромнији. Тако на једном одломку једног биљега скоро сасвим излупаног стајаше чисто и лепо писме ⁞. Ово нас охрабри те поћосмо сваки завиривати и претурати одломке које смо могли претурити Тако на једном врло белом, који је доста налично, ако није био прави на варни камен, нађосмо на писмена Λ Y и ⁞⁞ Ми идосмо даље и на нашу велику радост нађосмо изшаран један одломак. На њему је било лоза, лишћа виновог и грожђа с једне стране, а са горње бјаше писмена за чудо лепо сачуваних. До овог стајаше још три огромна комада такође са надписима, а сва четири комада састављали су један биљег. Неко је ваљда лупао овај биљег или је се сам овако осакатио кад је пао. Пред њим је доста висока поклопница више које је пао пребијен над земљом. Због огромноће ваљда нису га однели, а овако излупан, као што се види на њему ваљда је од памтивека. Он је са поклопницом изгледао као сто са усправљеним над собом озгор округластим биљегом.

Ево дакле целог надписе тога. Као што се види овде су млога писмена састављана једно с другим, млога избрисана и т. д. Шта дакле значи тај надпис у десет врстица написан може се јасно видити, кад та иста писмена напишемо мало јасније, кад одвонимо речи једну од друге а и кад у место избрисаних и излупаних писмена по предпоставци уметнемо понегде понека писмена а спојена једно од других одвојено ставимо. Надпис је овај свакојако важан

1) ЦОЧИ СЄ ЛЄЖИ К[Є]ЛИ ПАНЬ 2) ПРИСТАВЬ НА ГРАДОВЬ КО 3) НЬЩЄ СЛОВ[ЩЄИ]НА ЧАВ[А]ЛЄСАНД 4) АЛЬ АШКОВЬ БОРИКОВИЋА 5) ПОГИБ[ШИ] НА Г[РА]ДЄ СВОЄМА мора бити даље [ЗА] 6) ЦА[Р]Ь ТЬГО[....] САРБСКЬ 7) изб. СЄ БѢЛИГА ПО[ДИ]ЖЄ НА 8) ДѢДОВЄ СВОЄ[МА] КАМИК 9) МИРКАЛИКОГА БОРИС[ОВИЋА] 10) КЛ ЛѢТА АНД.

Тако нам сада дакле излази чиста и јасна ствар, да је: 998 ваљда године овде лежи велики пан (господин) пристав на градовима: коњицу, славцу и каваљу Сандал Ашков Борисковић погибе на граду свом, — зацара туго — српског. Овај белег подиже деду свом Бајанка Мирколикова Борисовића године 1054. Шта дакле излази? Излази то: да је 998 год. погинуо поменути Ашко пристав цара српског на градовима: коњицу, славцу и чакаљу и то за цара свог некаквог туго, а даље је та реч избрисана, ако незначи жалостиво или јако. И да му је овај споменик подигла Бајанка, (ако

не Бајанко) Миркеликова кћи Барисавића. У нашим паметарама старинама спомиње се: да је у то доба владала краљица Неда жена краља Војислава или Доброслава; јер су јој спнови њени то допустили. Нити је наше, нити хоћемо да се упуштамо у дубљину ове ствари. Надпис овај прекрасан довољно је наградио наш труд и муке, око ових развалина. Гредно је питање овде: да л су се баш ове развалине звале „град загаљ, или је то био словац или коњиц? Као што смо навели приче овдашњих становника, и као што смо доцније дознали: да се на ограницима словачке планине налазе само двоја стара гробља, а где су гробља ту су недалеко и развалине, или градске или црквене ми се засада држимо садањег имена ових развалина т. ј. града загаља а у будуће како се ствар објасни. Јер, ако узмемо, по овом надпису што прво стоји написано коњик па после остали градови и што од ових развалина није далеко садања Лозница село, а некада бивши Коњац, онда је чудновато ово, зашто баш народ да ове развалине зове чак последњим именом у овом надпису Загаљ, а не Коњиц? Свакојако ово је питање једно од најважних и ја га остављам дотле, докле сам непрегледам остала гробља на славачким планинама, или докле их ко други непрегледа и не опише; па ће се тек тада знати како су се звале ове развалине у старина. Можда се налазе и остала два градића порушена за кога ми нико не каза ништа? Врло је све могуће; јер није бадава нам, кмет издирао се на оног дечка, кад је почео да прича и сам о развалинама овим што је чуо од својих старијих. Нарочито би овде у овој ствари могли учинити велику услугу науци и нашој старој прошлости оближњи свештеници, кад би се за ову ствар заузели, што их молимо.

11 Кључке кулине и стара гробља.

Чим смо дошли у Ваљево пријавим се власти и ваљани и вредни начелник ваљевски Теодосијевић, прими ме да неможе боље бити. Одма ме препоручи среском писару среза колубарског г. Марићу кои се тада у Ваљеву деси. У Ваљеву се опростим са моим добрим оцом Којом још честитом и наивном душом заузетом за сво укупно србство и његову срећу. Реко смо овако и много је а нарочито с тога, што сумњамо: да ли ће се ова врсна глава као свештеничка, моћи одржати дуго у својој првашњој чистоти и свом правом патриотству. Нама ће се ова сумња извинити, кад се безпристрасно прегледи цео живот укупног нашег свештенства и кад се на

велику тугу и жалост нашу види, да се на прсте могу у својој данашњој србијици избројати прави и ваљани свештеници. Сам их народ наш квари, поврај осталих кварежа. Ми имамо стотинама примера, да смо после неколикогодишњег свештевовања видили људе, кои нигда и ништа непишу, нечитају, где су постали другима но што треба и т. д. А како и неће кад у свакој кући, о славама, свечарима и т. д. ваља попа три пута да окуси бар из три чаше пића, ако не да их попије, среће ради, дома ради и у дому живећих. Е узмите таквих 100 домова, по 3 чашице три стотина чаша бог ме попа остаде бес мозга. Тако је на свадбама, крштењама, опелима и т. д. С тога опет има случајева где сељаци признају своје погрешке на пијана попу свакојако заклањају, чувају га у очи празника и на празнике да се до службе неопије; јер им нема ко ову да одслужи, на по овој сами га опију и т. д. О ону Који несумњамо по његову саставу да ће се на ово одати, ама има разних ствари, сплетака, интрига, угурсузлука, ћенабетлука и т. д. и онаквих људи, који га могу на свашта навити, особито од стране његових старијих и тада би не само ова Србијица, него и укупно српство изгубило једног од првих својих свештеника и правих синова. Уздамо се у бога да неће до тог довести нашег оца Коју, коме све добро, као и сваком желимо. Тешко нам је било разтати се с њиме; но једном је се ваљало а пре а после. У Ваљеву ми се придружи Г. Милош Поповић писар судски, који знађаше све старине у срезу колубарском. Око 10 часова пођемо с њим и Г. Марићем ђаволастим и светским младим човеком. Путовали смо суруџиски; јер алат Марићев бјаше од оних правих босанских парипа. Ја и Г. Милош, као и пандур срески, који је дошао био у Ваљево за Марићем, касали смо непрестано и опет га нисмо могли стићи и ако су и у нас били коњи крупни, па крупнији од алата, а и врло добри. Тако мезулски путујући најђемо пред Паунама на једног човека, који у крај пута хркаше као да каква воденица стење, мучи се, ломи̯ и прскара пред што ће први пут да замеље. Марићев коњ издалека плашаше се тог спавача, а Марић викаше: О мори учитељ, о, мори учитељ! Једва се овај трже, па видивши ћату. „А бе ката кукеш? Хоћу у Ваљево! одговори ћата и ако ићаше из овога: А ти море учитељ?“ „Ја чекам мој друштво и ја хоћу у Ваљево.“ Учитељ свој бјаше из Пауна, а родом вели да је прави Влах те га зато и дираше ћата. Ми прођедисмо крај њега, а он легао на леђа па опет поче да хрче. После у школи чусмо, да га дружина није видила где спава у крај пута; те је

тако и отишла у Ваљево, а учитељ сиромах још чека да ова удари. Кад запитах фамулуза школског, што нема, непробуди га и не каже му да му је дружина отишла? он рече: „неће да ми верује; него ће тамо да спава до по ноћи па кад види да нема никог он ће се и сам вратити школи.“ И ево нас и пред школом и црквом паунском. Прекрасно усамљено местанце на једном хумњу држи на себи и школу и цркву — две ствари, које се једна без друге немогу ни замислити, као душа и тело. Црква је тело, а душа јој је и целом народу школа. Па као што се обично у нас више сви брину за материалност, а мање за духовност, тако је и овде. Школа је мала и слаба, стара и дашчара, и црква доста велика, зидана и требало би да је јака. Рекосмо требала би с тога што је при прављењу мислило се на то, ама је у ствари изашло нешто друго. Као год што при слабој души неможе ни тело бити напредно; него је ипак слабо и ако изгледа да је бог зна шта, тако је и овде. Паунци, по причању писаровом, најбогатији су од свију осталих сељана не само у срезу колубарском, него и у целом округу. За 10 година службе овог писара у овом срезу, он вели није ни једну кашику и нико из канцеларије његове ма ком паунцу за дуг штогод продавао. Ово је заиста сваке похвале достојно село; но по глупости обштој, која сада влада у свима крајевима Српским, они су подигли ову не цркву, но боже ме опрости нагрду свију цркава што се зданија тиче и то пре 8 година; и за тих 8 година већ су је четири пута затварали и отварали. Дакле негледајући на неколико десетина тисућа дуката што су дали за ову зграду, опет немају где да се помоле Богу; негледајући на сав свој труд и муке око ове и на најбољу на свету грађевину што је се употребила, опет им стоји ова црква затворена, ваљда да се легу у њој и по њој тице.

Е таква је страшна болест окупила Србе у свима крајевима као у Призрену, Нишу, Софији, Пироту, Врању, Тетову, Ушеву, Велезу, Самакову, Прилипу и т. д. Покрај својих прастарих и ничим неоцењених св. божијих храмова, они подижу којекакве, па после не могу да их доврше, или ако их и доврше, они их морају после да затворе; јер не смеду да уђу у њих бојећи се да их собствени рукотвор не засипе и не затрпа. Тако су у Качеву срушили прекрасну и прастару цркву па хоће да зидају неку нову и т. д. А што се тиче паунске цркве, она, и као остале наше нове цркве, и не наличи, боже ме опрости, на цркву. Звонара јој није звонара, но неко страшило. Прилепљена уз цркву баш ка мунара,

па и с пољa се у њу и пење кад хоће да се звони. Ето то ти је архитектура нова српска! Ми незнамо, ко први заврти памет нашим људима, да звонару праве заједно с црквом? Колико је се несреће догађало због ове туђе ствари, као и у свему што смо туђе на наша тела пресађивали, свакоме је и сувише познато. За чудо нам је што се наши људи неокану једном да мајмунишу и да већ не примају једном све оно, што је туђе за своје, да једном виде, да оно туђе има само смисла у туђина. Људи су у својим светињама и своје карактере изражавали. Тако деспотски мухамеданизам је у мунари изразио и изражава још и дан данашњи, а и изражава ће докле траје мухамеданизма, деспотизам, јединство алаха, и његова пророка јединог Мухамеда, а од овог прешавшег деспотизма на јединог роба над робовима Султана. Ту не смеду бити кубета и разни убруси; ту једина воља најстаријег, а остале су воље и сви људи робље; ту је бирократизам најужаснији; ту је зло, ту пакао, и све што је најгоре; ту је султан, као намесник пророков, а овај као прави и одани божији све и сва; сви су људи остали робови и ништа друго. Њих султан може побити и утаманити, па ништа, а неверне му је у дужности да гази и тлачи, да их мачем и огњем изкорењује и утамањује. Ко не верује да је тако нека завири у Алкорана ма коју суру. Даље имају таква иста значења и звонаре или тороњи у Римокатолика. Јединство намесника светог Петра, једини значај његове воље и светости његове непогрешимости и узвишености и над самим светим Петром, јер је и овај грешио, свакоме је и сувише познато, — свему је и свачему основ и почетак. Та папа, има већу власт и силу скоро и од-самог Господа Бога. Он једини може да опрости свакоме свакојаке грехове, што и Господ Бог неће; Он једини може да натура на свакога најужасније грехове и да свеце анатемише. Та шта вазда говорим и продужавам лакрдијашити: он има силу и власт над свим и свачему; он има кључеве и од раја и пакла, па је ту једном речју све и сва обузето. Та једина моћ његова означена је на римокатоличким црквама у једном тороњу са црквом у једној звонари. Е па, а као што смо ми и како смо да и ми то туђе зло не примимо, без да га и знамо можда да је зло? Ми, који нећемо, равенство, братство, љубав, слогу, демократизам и т. д. Ми који вичемо на све наше краљеве и цареве, да су деспоти и тирјани били? Ми који војујемо за начела слободе, правде, правице, једнакости, равенства и т. д. Ми у којих је и у кући и ван ове све основано на збору и договору. Ми у којих се и ћерање састоји

из јединачног деспотизма и апсолутизма: Ми у којих и Бог се састоји из троличности. "Оца, сина и духа светога"; Ми у којих и св. Петар нема власти над рајом и паклом, нема кључева; Ми у којих се и свете власти деле на разне дружине, светитеља, мученика, свечаника, тежатника, светачаца и т. д.; Ми у којих и оне најузвишеније светиње што су око Господа Бога деле се на разна друштва савршено равна и братски у класама међу се. анђела, арханђела, херувима, серафима, силе, власти, господства, славе и т. д. непзбрајане; Ми у којих сваки појединн за се а из претераног демократизма, не кажемо ја, но ми; Ми у којих све старине и светиње састављају укупност, слаженост, мложину; Ми у којих ни народне игре и кола не састоје се из појединих личности и парова, но из укупности савршено равне изражене у округлом и заковчаном колу; Та ми напослетку, који смо се свуда и на сваком месту сабирали и договарали, било на жетви или под казана, било на копању или кошевини, било на млевењу или бранју; Ми у којих баш мобе постоје, славе преславе. опште трпезе, чашћења целог села, остала села, у који је још задруга, прело, село, хајдуковање, четовање, јаранство, побратимство и многе још непзбројане и непобрајане ствари; Ми хоћемо јединачност на нашим црквама и храмовима; Ми хоћемо и по незнању и глупости нашој туђински деспотизам. Е, то је оно што је не могуће, што је слабо и труло, што не може да обстане; но се само лепи и накаламљава. Што ће на послетку пасти на тако.... да ће га цео свет осетити и да ће се свима и свакоме, а највише нама, згадити. Ето старог по млогима деспотизма у наших краљева и царева! Њихове цркве и храмови и из њихова доба имају увек одвојене звонаре за се мале и скоро увек ниже од светог храма, а у сваком случају од његових кубета. Њихови и из њихова доба, која означавају и ту, и свуда, и на сваком месту, дружину и заједност узајамну у свему и свачему. А у нас? У нас оваких малих и слабих туђи накаламци на свему и свачему, које смо примили и незнајући шта значе, шта су и какво су. Е, зато и неостају нами наши рукотвори садањи стални и јаки, тврди и трајашни. Зато ти је и затворена ова пазнека, опрости ми господе боже сагрешења, не свети храм српски, но нека као римокатоличка накарада. Помешао се у њој и папа и Мухамед па то ти је, а од српских светаца, српског бога у троличности, српских спаситеља и избавитеља духовних ни трага ни гласа, зато и непомажу. Ух! далеко смо зајшпли, врло далеко! да нас наши добри и честити паунци нечују, па зло и од

нас и цркве!.. Дај те нам хладне водице из светих чбањева наше рукотворине. И баш у тај мах ђаче донесе нам студене као лед водице, које напивши се и одморивши се пођемо опет даље сурунјски. Е, ево нас већ и у *Кључу* поноситом. Пошто мало обиђосмо и прегледа смо развалине, одо смо на једно брдашце јужно од ових за једно по часа да ту прегледамо старо гробље. Оно је крај пута и у башти и њиви неког Раписава Станића. Овога отац први је заградио ово гробље и почео по њему орати и копати; па је с тога и... полудио и оспромашио! Комшија један његов кад је то видео, да се може и старина присвојити, присвојио је и сам и заградио тако исто као и овај; но кад види што се догоди са оним првим и, кад му сам и на дате најпре горска болест, он ти остави то па ради на својој земљи; а докле је гробље било са биљезима не дира као у светињу. Млоги ту десивши се сељаци прича ху: да има грдних остава, као што то обично тако свуда држе о старим гробљама. Гробље је на прекрасном брежуљку једном. Биљега и поклопница још нешто има, ама ће се скоро ово утаманит; јер се бездушно и немилице руши и квари. Пегледајући што је Раписаву и брат полудио, он опет оре и ради на овоме; јер је сирома па нема доста земље. По млогом распитивању, која је поклопница померана, а која није, сви ми причаху, да једна дугласто округла или јајаста, доста танка и лепо отесана и урађена од тврдог белутка није никад кретата и померавана. А то су нарочито тврдили због неког пања од некадашње оскоруше, који је изникао баш из самог издупаног биљега од ове поклопнице. Ми ову поклопницу померимо и одпочнемо копати. Копато је у дужину, ширину, као и у правцу поклопничком, врло добро и дубоко за $7\frac{1}{2}$ сах. но бадава, земља је била *целица*, а у њој не нађосмо ни трага ни гласа од костију, или да је ко овде погребен. Тек смо ми свршили то копање, кад нам дође газда од ове земље, смирен и ваљан човек који нам каза: да смо погрешили и да је та поклопница ту под некадашњу оскорушу довучена, да се то место не дира; јер су ту повци и т. д. Он нам показа и место где је она била и одвучени њен биљег па бачен у трње. Он то преговори и једном свом комшији, зашто нас је преварио, кад је знао да није та поклопница одатле и кад ју је он баш са оцем газде ове земље довукао ту — због новаца, гатали и т. д. па после његов род полудео, а овог чиче никоме ништа и т. д. Овај сави шпике па се измаче одавде. Доцкан је већ било, да ту и више копамо, те тако сам прегледао само оставше биљеге и поклопнице, који су у главноме

били овакви сви, какве их овде у хрђавом цртежу представљамо. На некима најпшао сам на прекрасне опште српске шаре, и на нека утамањена и излупана писмена. Тако на једном комаду у трње стојаху ова три писмена Б. Ж. и Ꙁ. На другом једном у крај пута а зарасло у трње, пред који смо почели били да копамо гроб, па нам га оте мрак, нашли смо лепо и прекрасно писмо Ћ, и Ш. На осталима осим шара, због ватајућег се мрака не могох ништа више да спазим.

Одавде по мраку одосмо на конак кмета Павла Текића кући, младог озбиљног и доста разборитог човека. Наш писар Марић пошто се мало прихвати, чега је бог дао у кметовској кући, ходе у канцеларију оставивши ми свог пандура Велимира. Он је морао отићи, јер је у неком селу имао да продаје неку земљу и обећа се да ће сутра доћи на *развалине кључке*. Дуго ми је се врзло по глави ово старо гробље српско које припада 12. 13. и у почетку четрнајестог века. Мисли су ми будиле по свим местима, а нарочито по развалинама кључким. Нисам дуго овако био замишљен; јер мој сапутник г. Милош познаваше врло добро и кмета и оца његова и ако га се ови слабо опомињаху. Док је моба вечерала која је копала кукурузе кмету, ми смо још били сами, а кад ова сврши ту бригу онда нас уведоше у собу застрту у коју дође отац кметов старац Марко од својих 70 година. Он је био инокосан; јер му је једини син кмет, који опет имаше двоје троје ли деце мале од 5—6 година најстарије и једно другом до увета. Док се је готовила вечера старац Марко по мало нас је и то са неповерењем неким разговарао. Песма је мобска орила се на пољу, а њани власи остадоше и по вечери једни играјући и певајући, а други пијући и частећи се. Кмет је са својим чељадима служио мобу. Око поља ноћи скоро види смо врло мало лица и чича Марко ослободивши се мало ракијицом поче на питања наша млого којешта причати. Тако казиваше, како се сад липе слабо пале, не само у вече петрова-дне и у вече св. Илије; него и у вече самог Ивања-дне, и како с тога и нема више берићета и благослова божијег. Причаше, како је се свет сада покварио: како мало празнује као пре Ђурђев-дан. „Е сад ти су ти вели редки дудуци, око Ђурђева-дне, па и ако их још има, они обилазе поједине махале, а не и цео атар сеоски, те с тога и нема света „онако јака и здрава.“ Сад ти и гаће деца облаче кад која мати хоће, а не као у његово време на Ђурђев-дан и то да му за ноћ девојке, опреду, оснују, одкају, скроје, сашију, убеле и т. д. те с тога

је свет постао права кукавица. Сад очеви дају својој деци ножиће и оружје кад им је воља, а пре је то било на Ђурђев-дан, па с тога су и били добри јунаци и т. д. Само вели још мало жене празнују, купају се, чине са стоком што треба, те с тога ти сада и има тога зла више у мушкараца, „За то ти је вели, сада више удовица но удоваца, а више девојака но момака. Пре су и удовци узимали девојке; а сад момчад често узимљу удовице". Он нам причаше: да ова слаботиња људи долази и од соба, које је први пут Карађорђе завео у Србији, а до његова времена нико није ни знао шта је то фуруна — пећ. Собе су почели правити овуда прво Бошњаци, које је Карађорђе војујући на Босну овамо силом догонио и насељавао. После тога он је заповедио и овдашњим људима да праве соже и фуруну — пећке. Причао је и о томе како сада свет слабо светкује свеце, те је и с тога зло и поганштина. Вели „Турци сами нису никако на рад гонили у свеце, и то је била врло велика реткост да кога натерају да ради. Тако је један ага веливи зулумћар, натерао био покојнога Јована његова друга, да му оре на Огњену Марију. Кад је друг његов истерао плуг из свог двора а утерао у њиву агичу, па се прекрстио поменуо Бога и Огњену Марију, па почео да оре, али осам добрих и угојених волова баш ни маћи плугом. Врачарице српске и турске (или потурчених Срба спахија) чиниле су све чини, ама све у залуд. Огњена је метула у *скришеже тисовог дрвета* па никакви чини, никакве враголије и чаролије не могаше учинити да плуг оре. Тако ага разљућен одпусти раденика, који ходе кући здраво са воловима, а агу заболи глава и сутра-дан.... полуди!!! Тако нам причаше; „Сада су жене за то лење и нерадине управо *лоцуже*. што се сада ређе на Божић даје женској деци да први пут почињу од свију радова да раде. Људи су слаби и маловечни и бодешљиви с тога, што се не чини све оно на Божић сваражић што је се пре чинило. Ретко ти иду колеђани, ретко краљице, додоле, истина иду али махом циганске, лазарице су нам циганске, полаженик ти није полаженик него како уђе у кућу, па креше, ако иде млого варница, он у себи шапље, „мени", а ако је мало, то је домаћину. Нема ти сада ни вила да се јављају. Вели врло ретко ти сада виђа коња виловита кога виле јашу и коме су гриву плеле, нема ни вилиних кола, сад ти се сахрањују по њих неколико у даскама од једног грма одсеченим и т. д. Једном речју старац жаљаше старо добро време, а кућаше ново. Кад га даље за одело и рану питах, каза ми и признаде, да је ово зло и због тога: „што је се сад све одало на чаршилук

Нема ти, синовче, дугачких, дебелих ресаника', нити кабаница, ни дињара оних кана, ни малих женских калпачића црвених, а мушких шубара, ни оних ужичких опанака, ни војводских калпака, ни чакшира и долама. Сад ти је зло, јад и чемер. Пре, ко ти је кнез војвода или кмет, он је носио плаве доламе, плаве чакшире, црвен појас, пурдињу, јелек и калпак; Ко је био онако прост човек тајти је носио дугачак ресаник гуњ до земље, ако је стар, перчин и дињару, а ако је млад шубару. Носили су ти чакшире и ужичке опанке, кабаницу. Онда није требало соба. Легнем на сред снега у оном гуњу па се не бојим мраза ни студени. Сад ти је ћавоље њурченце и јелечић као у буле и у Турака што је било. Опанци сад чим корачиш, а нога мокра. Пре они ужички и чизме па не може боље бити и т. д. много нам којешта причаше наш чича Марко, који по памћењу шта је кад било има преко 90 година, ама рече шесет до 70, те му тако и записа смо. Он је у време владе турске, а пре устанка Карађорђева био шипарац па и орач још. Напослетку кад га син замоли да нас остави и да је време да спавамо, он рече: „Ето и мој син и има нешто на мене и нема. Бога ми ти је и он слаботиња. Знаш јединац је па га мало гледам, а да имам још једног, би отишао од њега, да не гледам очима ову слаботињу, а нарочито његове жгебавце мале, који ни живе ни умиру. „Тако је синовци и господо садање, пре је боље било, ама нису тако у вече Илина-дне мрсили, као ви сада а мој синко! Лаку ноћ и мирно спавање!" Поноћ већ је одавно била превалила кад смо легли мало да спавамо; но до зоре ја нисам ни трепнуо. Рано у јутро сађемо на *кулине*. Не гледајући на сва обећања кметова: да ће дозвати људе, који имају старине нађене у кулинама и око ових, да ће их замолити да ми покажу овде и т. д. од тог свог посла не бејаше баш ништа. Ми смо опет прошли покрај гробља у ком смо одкопавали гроб један и други одпочели; те смо се још боље и подоцније уверили о ономе што смо навели: да је ово прекрасно бивше старо-српско православно гробље из горе казаних векова. Све поклопинце биле су прекрасно израђене од белутка тврдог, а биљези су мало лошији, готово сви од пешчанника тврдог; сад тек дознадо смо: да је отац Раписављев са својом браћом, не само заградио и присвоио ово праста-ро српско гробље; него га је још и крчио и излупао, те је с тога са сна четири брата своја полудио, са чега му је се и кућа скоро са свим затрла. Гробље је негда захватило више од час хода и сада га има по ругим дворовима других љу-

ди. На једноме најох прекресан крст изрезан, на другом ружу и сунце, на трећем полумесец и звезду са крстом одоздо; но бадава, кад га писам могао копати. Не дошавши још развалинама или тако званој *кулини кључкој*, хоћу да наведем народно држање о њима и њиховом постанку. Осим осталих навешћу причу г. Живојина Марковића проте ваљевског, који се у свему готово из речи у реч слаже, са причама оца кметовог Јована Секулића и у нечем старца Ђоке. Сви су од г. проте старији од 80 година, а сви су скоро једно и исто само са нешто другим речима испричали ван чича Ђоке, који и причаше онако исто о кулинама кључким као и ови и опет о истим исприча у нечем равно својој првој и осталих поменутих лица, причи; и у нечем опет Која и ту другу причу, за коју сви рекоше да је знаду, али да је ова сад што иде најстарија. Ми ћемо врло у кратко навести те приче и то само у главноме: „Био је један цар, млад, благо и добро народа српског, који је владао над српским земљама. Али му је залуд било добро његово и благо за народ, кад су његови великаши, не по царској вољи но по свом бесилу и лудој памети, мучили и угњетавали народ злостављајући га свакојако и глобећи само да се што више и боље обогате. Код тога цара служила је верна слуга по имену *Велимир* пуних девет година. На кад је се напунила девета година, Велимир видећи, да је цар за вечером добре воље, служећи га вином прелије му чашу. Цар видећи то запита га: Е дете моје Велимире! Ево је данас баш равно девет година како ме служиш верно и поштено, нити ме наљути ни осрамоти пред ким. Три године био си ми на двору капиџибаша. Био си ми веран и добар *дворанин*, никог нисн без мог знања пустио у двор, а никог нисн отерао да му нисн верно дао све оно што сам ти дао да му даш. Ниједна сирота није се зажалила на те. Три године био си ми ризничар у мојим ризницама и држао све кључеве. Био си кључар од свега и свачега, ништа ми од тебе није валило, нити је за време твог кључарства што украдено и упропашћено. А ево три године равно како ме вином служиш, и до вечерас нисн ми никад прелио чашу. Осим ове три своје дужности био си ми и вратар и *дворник* и *коморник* и *подрумар* и *светник* и *чистилник* и *ловник* и *соколник* па јесто сада *чашник*, *виносипар* и *делибаша*, па те погрешке никако не учини; мора бити да ти је служба додијала. Велимр је одговорно цару: да он незна и непамти колико цара служи у његову добру: да му та служба у царском добру и није служба но господштина, те му се чини као да је јуче дошао и стао у цара;

да ће цара господара служити до века, ако га он не отера. А како га служи, то само зна цар господар и он може казати да л' је добро или хрђаво, а Велимир о томе не сме помолити ни бела зуба: да што је сада чашу прелио то му је не хотећа прва и т.д. Цар га запита: што му се још осим царске службе најбоље на овом свету допада, а Велимир му одговори: да би волео да пропутује по цареву пространу царству и да му цар допусти да се може задржати неко кратко време, где му се допадне. Цар га пусти с тим, да опет дође и да му каже где му је се допало, па ће га тек онда пустити да тамо буде неко време. (НАСТАВИЋЕ СЕ.)

Богословска конференција у Бону.

12—16 Августа 1875 год.

Знаменита одлука Ватиканског сабора од 18. Јулија 1870 год. изазвала је у римској цркви силни протест, који је познат под назовом *старокатоличког покрета*. Др. Игњатије Делингер, „онај неоспориво први човјек у цркви Њемачкој“ по рјечима Монталамбера стао је на челу тога покрета и окупио је около себе најзнаменитије научењаке-богослове не само Њемачије, него и многих других страна христијанског запада. Какве је кораке од стране Ватикана изазвао противу себе старокатолички покрет, познато је, — а познато је и то, да сви ти кораци не само што нису зауставили покрет, него су му још више енергије придали. Старокатолички конгреси Минхена, Келна и др. што су били држани за прошле четири године, сведоче о живој напредности покрета.

Покрет старокатолички са стране одцјепљења свог од римске цркве и образовања новог религијозног друштва на западу има за нас православне другостепени значај и ми у њему, са те стране, морамо видити само плачевну посљедицу западног религијозног строја. Него друга је страна тога покрета, која обраћа на себе пажњу православних и која нас приморава да са највишим интересом пратимо сваки часак у животу његовом. Старокатолици, изјавивши свој протест против

одлуке Ватикана 1870 год. изказаше своју готовност да приступе к разбору свију новоувадења западне цркве и после четворогодишњег најприљежнијег научног рада, ставише себи задаћом, да на западу образују праву христијанску цркву, онакову, каква је она била до великог раздјелења цркава.

Ја се нећу заустављати на закључцима првог старокатоличког конгреса у Минхену, на коме су установљени били такови принципи, који састављају својину наше цркве, — принципи древног христијанства; ја нећу говорити о раду старокатолика у том одношају на Келнском конгресу и о установљењу постојане комисије, која је морала изучити питање о сједињењу цркава и која је, тежећи к православљу, позвала богослове Русије и Грчке, да с њоме заједно раде и пронађу средства да се постигне сједињење свију цркава, које не признају ватиканске одлуке: старокатоличке, протестантске, англиканске и др. са православном; ја нећу напоминати ни о преговорима, што је комисија старокатоличка имала са дичним „друштвом пријатеља духовне просвјете“ до прве половине 1874 године, ни о томе, да су ти преговори показали како је могућно, да се до успостављења православне цркве на западу дође. Моја је цјел само да представим шта је рађено на конференцији у Бону у мјесецу Августу ове године. Али да би појмљивији био рад овогодишње конференције и да очигледном постане сва важност тога рада, потребито ми је у кратким потезима показати, шта је прошле године на Бонској конференцији урађено по питању о сближењу западних неримских цркава са црквом православном.

На позив, обнародовани у Августу 1874 године од воље старокатолика, сакупило је се много богослова разних христијанских цркава из Њемачке, Швајцарске, Француске, Данске, Енглеске, Сјеверне Америке, Русије и Грчке, и конференција отворена је била 14 Септембра под председништвом др. Делингера. Каква је цјел те прве богословске конференције каже нам позивно писмо: „Задаћа ове конференције

састојаће се у разбору правила вјере првих вјекова христјанске цркве, а тако исто у разбору доктрина и установа, које се сматрају најважнијима и најнеобходнијима у васионској цркви истока и запада прије великог раздјелења њиовог. Није намјера овдје да се једна црква претопи у другу или да се слију уједно разне цркве; цјел ове конференције јесте да се установи духовна опћност на темељу „unitas in necessarüs“ с тиме да се сачувају у појединим црквама све оне особине које собом не повређују суштину древне цркве.“

Узвишена та цјел остала је одпечаћена на сав ток конференције. Проникнути живом свјешћу своје задаће и тежећи да се достигне право братско јединство у Христовој цркви, богослови, који на конференцији учествоваше, дођоше до таквих резултата, до каквих никакав пређашњи покушај сајединења цркава није могао доћи. Пређашњи покушаји клонили су се к томе да једна црква добије власт над другом, — радило се је о томе, ко се коме поклонити мора; овдје је рјеч била о томе, у шта сви вјеровати морају. Гдје дух мира, дух братства, дух Христов господује, ту се и дјело срећним успјехом увјенчава. Погледајмо на успјех пак судимо!

Комисији, која је морала спремити радњу за Бонску конференцију, представљено је било православних шест догматичких и седам обредно-каноничких питања у којима се западни христјани од православних разликују и о којима се је на конференцији вијећати морало. Комисија је ваљано своје дјело извршила и радња њена изишла је пред чланове конференције на првој сједници исте.

Послије пет предходних сједница, на којима су свестрано разабрана била спремљена питања, на шестој, последњој сједници западни богослови дадоше сви једнодушни одговор на иста у сљедећем:

Догматичка питања:

1.) *О цркви и о глави цркве.* Конференција безусловно усваја учење да је „само васионска црква, законито заступљена од епископа, прави и непогрјешиви тумач и чувар вјере“.

Другу половину питања о равенству међу свима епископима оставила је конференција за сада неразрјешеном, дочим још није било код свију старокатолика усвојено тачно појимање учења древне цркве да је римски епископ primus inter pares.

2.) *О св. Духу.* Конференција не сматра учење западне цркве о исхођењу Духа светог као догмат, али одлучно рјешење оставља на будуће време.

3.) Догмат о *безгрјешном зачећу Богородице* абсолутно се одбија и проглашује се незаконитост његова.

4.) На питање *о добрим дјелима* конференција изриче осуду своју против свега онога, што осуђују православни у учењу о добрим дјелима.

5.) Тако се исто одлучно изказује конференција и против учења западног *о грјесима.*

6.) На питање *о загробном животу* конференција ограничава се за сада тиме, што безусловно осуђује теорију индулгенција у корист мртвих.

Канонička и обредна питања:

1.) *О символу вјере.* Конференција признаје да је незаконитим путем уметнута у Символ рјеч „Filioque“ и тиме се с формалне стране даје сатисфакција православнима.

2.) *О крштењу* изјављује се конференција одлучно, признавши да је форма загњуривања заиста древна и да она управо саодговара значају библејске рјечи *βαπτίξειν.*

3.) На питање *о миропомазању* конференција изриче да она признаје безсумњиво правилним: да то тајинство обављају не само епископи, него и свештеници. У погледу тога, када треба обављати то тајинство тврди, да премда се источни обред миропомазивања дјеце оснива на врло древном предању, ништа мање и западна црква има важна темеља своме обреду и сматра зато, да оба обреда могу бити подједнако уздржани.

4.) На питање *о Евхаристији* конференција одговара а.) да она не сматра необходним да хљеб мора управо прјесни бити, б.) да она одобрава молитвено призивање св. Духа у

акту освећења св. дарова, в.) да уведење причешћивања под оба вида на западу није данас него питање времена.

5.) У погледу питања *о Покајанију* исказује да теорија индулгенција у смислу латинском абсолутно се одбија.

6.) На питање *о безженству свештенства* конференција има разлога устегнути се, да одрјешито одговори, због другостепених узрока.

7.) На питање *о Јелеосвештењу* конференција тврди, да се то таинстто може обавити над болестницима, који баш нису при смрти и прибавља, да уље за таинство могу осветити и свештеници, а не само епископи.

Осим ових, конференција је рјешила још неколико питања у подпуно православном смислу, н. пр. да литургија мора се свршавати на језику, који народ разумје, да је народу слободно читати св. писмо на своме језику, да никакав превод св. писма (разумјевала се је овде Vulgata) не може имати важнији авторитет од оригиналног текста и др.

Ово су резултати, који су добивени на првој Бонској конференцији. Они сами по себи показују колико је значајан старокатолички покрет у обште и какву особиту пажњу заслужује он у чесности од нас православних, нарочито с тога, што су они први покушај старокатолика у овоме правцу.

Кад би ти резултати били *посљедњи* закључак старокатоличког покрета, на коме ће се он и зауставити, ми неби имали повода особиту им важност приписивати; у њима би ми видили само то, да се западни христјани једним кораком приближиште к православљу, али да је врло далеко још жељено јединство цркава. Резултати су добри и лепи, али узети у смислу посљедње рјечи старокатолика, они нам не доказују ништа, јер најглавнија разлика међу нашим вјероученьем запада — питање о Filioque[1]) није одлучно рјешено у смислу еванђелског учења. Оно је истина признато незаконитим са формалне своје стране, али догматичка страна питања, страна најважнија остала је неразрјешеном. То исто можемо рећи

[1]) т. ј. о проишхођењу Духа светог.

и о питању о главенству Папе, које није одлучно рјешено и о неким другим питањима. Али у томе баш и састоји се сва важност резултата добивених на првој Бонској конференцији, што она нису посљедни закључак старокатоличког покрета. Они нису друго него први, управо *најпрви* корак к сближењу са православном црквом.

Старокатолици, тек што стадоше на земљишту протеста, исказаше своје убјеђење, да је необходно подвргнути строгој критици све оно, што је у област вјероучења придодано послије раздјељења цркава и одма, у самоме почетку свога рада (1871 год.), они се обратише к истоку за помоћ, изјављујући да признају, да се на истоку, у православној цркви, сачувала древна христјанска истина. На сабору у Келну они усвојише ове принципе:

1.) Божественост Исуса Христа.

2.) Он је основао Цркву.

3.) Изворе за дјеловање у сједињењу цркава састављају:

а.) Свето писмо.

б.) Учење васионских сабора и

в.) Учење св. отаца нераздјељене цркве.

4.) Критеријум у дјеловању мора служити она изрека Викентија Лиринског; Quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est. (Што је свагда, што је свуда, и што је од свију вероване.)

5. У дјеловању служиће се само методом историчким.

Ти принципи руководили су вођама западне реформе за сво време од келнског конгреса до Августа 1874 год. у њиовим сношајима са разним црквама и показали су им, да главним начином пажња њиова мора бити обраћена к источној цркви не само, него да у сношају са источном црквом они само могу наћи остварење Викентијеве изреке. Ти исти принципи убједили су их да једини пут, којим се велика мисао о сближењу цркава остварити може, то је, ако се на јавним сборовима сусретну богослови православни и богослови не-

римског западног христјанства, пак се ту договорно сложе у опредјељењу онога, што управо саставља чисту васионску истину, шта ли је пород незаконитог живота и покваренога времена. То је убјеђење довело старокатолике па сретну мисао да сваке године сазивају на конференције у Бону, или у другом каквом важнијем мјесту, из свију крајева богослове који сачуствују дјелу сближења цркава. Првим остварењем тога убјеђења и била је Бонска конференција 1874 године. Ту је ваљало покушати колико значаја могу имати непосредни сношаји представитеља богословске науке православне са представитељима богословске науке запада и морао се је темељ положити даљем дјеловању. Проникнути духом љубави духом мира, слободни од свију оних предрасуда, које су пред очима имали воће црквеног сједињења у Лијону и Флоренцији (1274 и 1439), сакупише се у знатном броју старокатолички, англикански, протестантски и православни богослови. Таково разнообразије у саставу конференције не само што није до сукоба довело, него је баш најјаснијим начином показало колико је добросавјестна била тежња свију присутних, да се до братског црквеног јединства дође. Видилисмо резултате, који су добивени при првом томе покушају, а ено нам и бесједе предсједника конференције, која нам показује, чему се можемо надати у будуће[1]).

По добивеним резултатима ми можемо већ свој суд исказати о томе, колико се је оправдао метод реформаторског дјеловања западних богослова, а важност саме конференције познаћемо колико по формулираним одлукама догматичким и каноничко-обредним, толико више ако се обазремо на то, шта је урађено послије конференције у течају једне године дана до сазова овогодишње конференције.

У периоду времена од Септембра пр. год. до Августа ове године старокатолици у дјелу реформисања пођоше врло

[1]) Bericht über die Unions-Conferenzen zu Bonn 1874. von Dr. Fr. H. Reusch, стр. 18—23.

далеко. Сва она питања, која су била предметом вјећања прве конференције и која онда због неких прилика нису могла бити рјешена, а у рјешењу којих међутим они су се осјећали властнима сами одлуку изрећи, била су формулирана у смислу чисто православном. Тако питање о примату разрјешено је у смислу да је римски епископ primus inter pares и ништа више: питање о безгрјешном зачећу Богородице абсолутно је осуђено: питања о добрим дјелима, о грјесима и о загробном животу одлучно су рјешена у православном смислу. Рјешена су сагласно са православним учењем и питања каноничко-обредна, о којима је вјећано на првој конференцији. Само питање о безженству свештенства старокатолици ако су и рјешили у смислу православном, али остварити то рјешење нису хтели због тога, што би, као што добро примјечава г. Кирјејев, тада ултрамонтанци ускористили се таковим поступком старокатолика и почели би викати против њиове неуздржности и доказивати, да сав смисао старокатоличког покрета састоји се у томе, да се воље његове ослободе од целибача. Сва горња питања формулирана у православном смислу била су уведена у старокатолички катихизис и таким су начином добила своје остварење. Једино од пређашњих питања о происхођењу Духа светог, остављено је у ономе стању, до кога га је конференција довела. Руковођачи реформисања нису се могли сами одлучити да приступе к расправљању и рјешењу таковог питања, које саставља најпрву и најглавнију разлику међу источним и западним христјанством. Разрјешење питања о происхвђењу Духа светог одложено је било до другог обћег сбора богослова; оно је и било предметом овогодишње конференције богословске у Бону.

Немам намјере да описујем у свој подробности Бонску конференцију ове године зато, што ће ових дана изићи подробни извештај о њој на немачком језику од д-ра Рајса и што се надам да ће тај немачки извештај бар у изводу саобштен бити читаоцима „Сиона“. Ја ћу само да по мојим

бележкама што сам из Бона донео, провјеривши их по чланцима, који су о конференцији били напечатани у „Deutscher Merkur, у L'Union chrétienne“ и у „Церковномъ Вѣстникѣ“, представим обћи карактер конференције и резултате, који су на конференцији добивени у корист сближења цркава.

Предметом овогодишње конференције морало је бити, као што сам већ споменуо, рјешење питања о происхођењу Духа светог. Сама по себи очигледна је важност тога питања; та је важност наглашена била и у позивном писму д-ра Делингера од 20 Јунија о. г. а свјест о важности питања и о великој користи за човјечанство кад би питање разрјешено било повољно, сакупила је у Бон са свију крајева неримског христијанства многе богослове да о питању вијећају, да се к рјешењу његовом приближе и да тиме пут спреме к обћежељеној цјели.

Конференција је отворена била 12 Августа у такозваној музикалној дворани Бонског универзитета. Предсједавао је др. Делингер. Записивали су говоре др. Рајш и секретар Кирјејев. Участника је било стотина, између којих 18 старокатолика из Њемачке и Швајцарске, 54 Англиканаца из Енглеске и Америке, 9 протестаната из Њемачке и Француске и 19 православних[1]).

Вијећања о главном предмету конференције заузимала су на обћим сједницама тако рећи другостепено мјесто. Она су била специјалним предметом одбора, кога је конференција из

[1]) Од православних били су слеђени: из *Русије:* Ректор Д. Академије Петроградске пр. Јанишев, проф. Осинин, тајни савјетник Филипов, тајник друштва пријатеља дух. просвјете Кирјеев, Висбаденски прота Тачалов, савјетник Сухотин и проф. Модестов; из *Цариграда:* архимандрити Врјенније и Анастасијадис и ђакон Вафидис; из *краљевине Грчке:* архиепископ Сире и Тепоса Ликургос и професори Атинског универзитета Дамалас и Росис; из *Србије* архимандрит Сава; из *Македоније* управитељ учитељског Сјеменишта др. Марулис; из *Румуније*, епископ Исмаилс Мелхиседек и епископ Генадије; из *Енглеске* Др. Овербек, — и ја.

једанајест лица —, старокатолика 3, англиканаца 3 и православних 5 — изабрала, да разбира поједине тачке питања, пак да на обћој сједници реферише о добивеном резултату и обћем претресу да тај резултат подвргне[1]). Обће је сједнице обично отварао предсједник са научном бесједом, која непосредни управо одношај к питању о происхођењу Духа светог имала није, него се је главним начином клонила к томе, да покаже растројство ватиканске цркве, која је усљед својих безбројних новоуведења изгубила характер католички, да представи одношај, у коме се данас налазе све цркве према ватиканској цркви, да докаже потребу да се све цркве саједине на темељу учења древне, нераздјељене цркве и да узбуди присутне на конференцији да се духом мира и љубави проникну и да допринесу к остварењу великог пророчанства Христовог о једном стаду и о једном Пастиру. Послије предсједникове бесједе један од чланова одбора реферисао је о закључку одборском и тада се је отворила засебна расправа одборског закључка. То засебно расправљање обично је врло мало времена односило, јер је реферисани закључак о извјестној тачци, по пуноћи исцрпљености своје, мало повода представљао, да се још о њему говори.

Остављајући њемачком извештају да нам каже о подробностима одборских закључака и о току говора на обћим сједницама, ја ћу да представим сада обћи резултат друге Бонске богословске конференције.

Обћи смисао резултата овогодишње конференције састоји се у томе, прво, што су старокатолички и англикански богослови признали безусловно обвезним за себе учење о происхођењу Духа св. онако, како га је примала древна васионска црква и како је оно изложено у VIII члану Никеоцариградског символа; и друго, што су они обвезали се

[1]) Одбор су састављали Епископ Рајнкенс, Делингер и Ланген од старокатолика, Мејрик, Лидан и Hevin од англиканаца; архиепископ Ликургос, Анастасијадис, Врјенније, Јапшев и Осинин од православних.

богословска мнења о происхођењу Духа св, излагати само у оном духу, у коме су она изложена у списима св. отаца древне нераздјељене цркве. Тај управо смисао имају сљедеће четири тачке, које су биле предложене на конференцији и које су без икаквог спора усвојене биле од свију присутних:

„1.) Ми усвајамо васионске символе и вјерске одлуке древне нераздјелене цркве,

„2.) Ми признајемо да је прибавка „ Filoque" уметнута у Символ нецрквенозаконитим путем.

„3.) Ми се обвезујемо излагати учење о св. Духу онако како је оно изложено од отаца нераздјелене цркве.

„4.) Ми одбијамо сваку мисао и сваки израз, у коме би се садржавао појам о двама принципима, или ἀρχαί (начела) или αἰτίαι (узроци) у светој Троици."

Ове четири тачке у погледу питања о происхођењу Духа светог догматно изражавају догмат православне цркве у смислу управо васионском, јер, као што добро примјечава Бриселска Union chrétienne, оне садрже у себи у догматичком одношају двје најсуштаственије тачке древног васионског учења о светој Троици, наиме. 1.) У св. Троици нема него један *почетак*, а тај је почетак Отац и 2.) Дух свети *исходи* од Оца онако исто као што се Син *рађа* од оца. Али чланови конференције нису се задовољили тим обћим опредјељенима, него учинише предлог, да се питање о происхођењу Духа светог подробније изложи рјечима светих отаца нераздјелене цркве и да тако изложење представљено буде конференцији, која ће га морати обсудити и усвојити. Тај је предлог подупрьо предсједник конференције при изјави мнења старокатолика о томе, какав значај имају св. оци источне цркве у сравнењу са св. оцима западне цркве и како они (старокатолици) признају, да су први били и биће увјек учитељима посљедних у свима главнијима и најважнијима богословским питањима. За православне тај је предлог изгледао сувишним, јер, прво, у горњим 4 тачкама православни су већ налазили исповје-

дање вјере англиканаца и старокатолика о происхођењу Духа св. чисто православно, а друго, што се је тиме прелазило из области догмата у област богословља. Дух љубави и мира ипак их је приволео да уступе опћој жељи и одбору конференције одма је повјерено било, да приступи к саставу таког изложења, избравши Јована Дамаскина, да његовим рјечима опредјели у честности учење о Духу светом.

Св. Јован Дамаскин, као представитељ учења древне цркве о исхођењу Духа светога, био је изабран по предлогу једнога од старокатоличких чланова одбора. Дамаскину је дато предпочтење од свију прво зато, што он по добу у коме је живео завршује собом круг грчких св. отаца — богослова древне нераздјелене цркве ; а друго, што у своме богословљу он представља скуп свију мнења грчких светих отаца, који су прије њега били и напосљедак, што он има авторитет светог оца и ученог богослова како на Истоку, тако и на Западу.

Изложење учења о происхођењу Духа св. по Јовану Дамаскину представљено је било у шест тачака. После свестраног обсуђења свију тачака у одбору, на опћој сједници 16. августа предсједник др. Делингер представио је најпре вјеровање англиканаца и старокатолика о происхођењу Духа светог, опетовавши горепривеђене четири тачке, и онда је у пуној свечаности прочитао следећих шест тачака, које су од свију чланова конференције усвојене биле :

„Ми примамо учење св. Јована Дамаскина о происхођењу Духа светог, како је оно изложено у следећим тачкама и то у смислу учења древне нераздјелене цркве:

„1., Св. Дух *исходи од Оца* (ἐκ τοῦ πατρός) као из почетка (ἀρχῆ), узрока (αἰτία) и извора (πηγῆ) Божанства. (Di recta Sentetia n. 1. Contra Manich. n. 4.).

„2., Св. Дух *не исходи од Сина* (ἐκ τοῦ νίοῦ), јер у Божанству има само један почетак (ἀρχῆ), један узрок (αἰτία), којим је постало све што је у Божанству. (De fide orthod, I, 8.).

„3., Свети Дух исходи од Оца кроз Сина (De fide orthod, I, 12; Con. Manich. n. 5; Delhymno Trisag. n. 28; Kom in Sabb. 5. n. 4.).

„4.. Св. Дух јест слика Сина, слике Оца (De fide orthod. I. 13,) који од Оца исходи и у Сину почива као његова пројављујућа сила (De fide orthod. I, 7; Jbid. I, 12).

„5., Св. Дух јест лично произведење од оца, које је својствено Сину, али не од Сина, јер је Он Дух уста Божанства, који казује Рјеч (De hymno Trisag. n. 18).

„6., Св. Дух образује посредништво међу Оцем и Сином и кроз Сина сједињен је са Оцем (De fide orth. I. 13).“

Ове тачке изложења учења о происхођењу Духа светог Јована Дамаскина узете саме по себе могу изазвати различна размишљења и тумачења особито са стране оних, који нису најбоље посвећени учењу св. отаца. Такову околност имали су пред очима богослови православне цркве, кад им је било представљено на обсуђење горње изложење и да би предупредили свако сумњиво тумачење, они прибавише у почетку изложења оне рјечи *у смислу учења древне нераздјелене цркве*, да се зна, да свака појдина тачка изложења, кад би собом представила какву нејасну мисао, треба је тумачити са односним мјестима из списа других св. отаца древне нераздјелене цркве, који учише о духу светоме, као Атанасија великог, Епифанија, Василија великог, Григорија Богослова, Јована Златоустог, Григорија Ниског, Кирила Александријског. Осим тога, православни богослови не сматрајући себе ничим овлашћенима да у име своје цркве гласају и тиме на конференцији исказују своје мнење, као мнење цркве којој припадају, свечано изјавише, да они примају горње изложење Дамаскина условно и да придржавају себи право одлучно своје мнење изрећи о томе онда, кад односне помјестне цркве свој суд о изложењу изреку. Овакова изјава од стране православни имала је тим више значаја, што ниједан од православних, који на конференцији учествоваше, није био

официјални представник своје цркве, и као такав он је могао своје само особно мнење изрећи, нити је таково његово мнење било, нити је могло бити сматрано као мнење цркве, којој он припада. Може бити да није далеко време, кад Бонске конференције неће више имати карактер приватних договора међу богословима разних цркава, него да ће се на свечаном сабору са званичним представницима цркава закључити и подписати обћа формула догматичког учења једнаког за све не римске Христијане, а дотле на здравој богословској науци остаје дужност, да разјасни и опредјели у тачности смисао рјечи Дамаскинових не само, него и других св. отаца о происхођењу Духа св. и да спреми и угласи пут да се обћежељско црквено јединство постигне.

Бонске конференције другчије се баш и не могу сматрати него као предуготовителни рад за будући званични договор међу представницима помјестних неримских цркава и свечани договор сајединења истих цркава, на темељу једиког обћег вјерског учења, које је установљено од Христа Спаситеља, проповједано од Његових ученика и изложено од светих отаца и учитеља древне нераздјелене цркве. Да ће тај предуготовителни рад успјешно поћи, служе нам јамчевином прво, резултати, који су добивени на лањској и овогодишњој конференцији у Бону, друго, рјешителна одлука старокатолика да још сада и то *одма* искључе из Символа вјере „Filioque“ и треће, што је најглавније и што се је већ од четири године оправдало, одлучна подчињеност старокатолика, а у јакој мјери и агликанаца, суду древне нераздјелене цркве.

Осим питања о происхођењу Духа св. на дневном реду овогодишње Бонске конференције била су још нека питања о којима се морало дуже конференцијално вјећати усљед њиове важности, но која нису могла бити исцрпљена због тога, што је врло много времена заузело рјешавање питања о происхођењу Духа светог.

У бесједи свој, послије свечане објаве споменутог изложења Дамаскиновог, др. Делингер нагласио је о питањима која су на претрес конференције доћи морала, наиме, о важности англиканског рукоположења и о тако званом Пургаторијуму.

У пређашњим договарањима са англиканским богословима старокатолици дођоше до саглашења са њима о ваљаности англиканског рукоположења, али дочим је остајало још да се најглавније у том питању достигне, т. ј. да се православни сложе са старокатолицима у признању тог рукоположења, то Делингер, остављајући да се на будућим конференцијама то питање ријеши, хтјео је само да представи, на основу чега дођоше старокатолици до признања правоваљаности апостолског прејемства у англиканској цркви; „ако ћемо одвише цјепидлачити, то ћемо морати довести у сумњу и римско рукоположење и тада због ом сближење" завршио је ријеч о томе питању Делингер. Питање о ваљаности англиканског рукоположења врло је важно у свој овој ствари, и ако се православни приволе, или боље да кажем, ако англиканци успјеју доказати правоваљаност свог рукоположења православнима, тада се за сигурно може држати да ће јединство англиканаца са православнима достигнуто бити.

Друго питање, о коме се је на конференцији вјећати морало самим је Делингером тако ријећи раздрјешено и то на пуно задовољство свију присутних у једној бесједи његовој. Он је најјаснијим начином развио учење древне цркве о молитви за покојнике и о опроштају грјехова, представљајући како је у средњем вјеку у противуположеност томе учењу и на мјесто његово установљено „модерно-римско" учење о пургаторијуму и о опроштају грјехова и напосљедак какве је жалостне посљедице имало то ново учење, и до каквих је страшних зала довела христјанску цркву римска теорија о индулгенцијама. „Са таковим учењем о пургаторијуму ми немамо никаквог посла, као што немамо посла са римском

теоријом о индулгенцијама; у тим питањима ми се држимо просто учења древне нераздјелене цркве и таким начином састављамо једно са нашом браћом православнима“ завршио је говор по тим питањима Делингер. При такој свечаној изјави старокатолика, православни нису знали друго, него им руку пружити и браћом их својом у Христу назвати.

То су ето резултати овогодишње Бонске конференције. Важност тих резултата очигледна је, а још ће очигледнијом постати кад се читаоци „Сиона“ упознаду са дивним бесједама, које је предсједник конференције на обћим сједницама изговорио. Из тих бесједа упознаће сву узвишеност православне науке и чуће из уста првог западног богослова да једина црква, која је сачувала управо апостолски карактер и која садржи у себи зачетке за обћи препорођај свега христијанског свјета, то је црква православна. —

Свој извјештај о Бонским конференцијама ја сам свршио. Допусти ћу себи још само њеколико рјечи на примјетбе њеких дилетанта — богослова о старокатоличком покрету.

Старокатолици, веле многи, ако заиста признају да је у многоме повређена древна христјанска истина на западу, ако су осиједочени да безбројна новоуведења запада немају законитога темеља, ако су убјеђени да се чисто евангелско учење сачувало на истоку, што нису одма свршили рачуне своје са западом и прешли у православље, те би се ствар тиме свршила по њих добро, а по православне користно? До душе то би најкраће и најлакше било. Али мени и многим другима представља се та ствар некако другчије; пита се на име, да ли би у интересу православне цркве било, да старокатолици avec armes et bagage, по изразу једног господина, који је са мном радо о старокатолич. покрету говорио, прећу у православље, и да ли је управо могуће да тако слепачки тај прелаз они учине? Прелаз из једног вјероисповједања у друго без предходног, зрјелог научног обсуђења тако важног корака могао би се сматрати, а управо би га и тре-

било сматрати лакомисленим, површним, нити би се много могло рачунати на озбиљност и дуготрајност његову. Прећи из једног вјероисповједања у друго може се само послије пријежног, дубоког изучења новог вјероисповједања; иначе прелаз је безначајан. Да религија није друго него нека филозовска формула, која само разуму припадлежи, то лакше би било захтјевати промјену формуле: доста би било убједити противника да је нова формула правилнија, а да је његова погрјешна и ствар би била готова. Али религија није филозофија. Она је угњездјена у души човјека, она обухваћа све његове психичне силе и у такој се мјери идентифицира с њима, да се може промјенити и замјенити новом, само послије другог настојавања и борбе са самим собом. Лако ће вјеру промјенити само онај, који не појима суштину религије, који не осјећа религију, или краће да рекнем, који нема религије; а о вођама старокатоличким ми то заиста рећи не можемо, кад врло добро знадемо, да су они сав свој живот посветили изучењу религије и да су већим дјелом и служитељи њени. Западној цркви тешко је наједанпут одлучити се од свога прошлог, и вође старокатолички васпитани у тој цркви, прошавши много десетољећа у испитивању религијозне истине, не могу безобзирно бацати се у наручија другој цркви. Они хоће да западну цркву расчисте од свих новоувеђења, која се увукоше у њу послије X. вјека и да јој поврате древну истину, ону истину, која се је свето у њој очувала до великог раздјељења цркава и коју они наоде данас у нашој православној цркви. Unitas in necessarüs то је лозинка старокатолика и у тежењу да то јединство успоставе међу западном и источном црквом састоји се сав рад њихов, сав смисао старокатоличког покрета. Обредне особине појединих цркава имају другостепени значај у њиовим очима. Њима је стало до јединства и кад то јединство постигну, они су постигли своју цјељ. Православна црква у том њиовом раду мора им руку помоћи пружити, јер и по њеном учењу, догмат мора један

бити, а обреди имају другостепени карактер. Обредне особине имају и међу нама самима, али зато опет смо једни: нас везује јединство догмата и то јединство даје једнако право називати се правим православним и мени у Задру и ономе у Петрограду или у Благовјештенску. Велика цјељ православних мора се састојати у томе да по силама својима допринесу, да се на западу оснује подпуно неодвисна *западна православна црква.*

Кад са оваког погледа узмемо старокатолички покрет, ми нимало не морамо жалити што старокатолици нису прешли у православље, шта више ми се томе морамо радовати, јер у њиовом осторожном поступању ми морамо видити сву озбиљност њиовог дјеловања не само, него и добру јамчевину успјешности. Каква је хасна православној цркви, што ће прећи к њој неколико немачких професора, — одговорио ми је проф. Осинин на неке моје скептичке примједбе. И заиста, ништава би била корист православној цркви да се неколико хиљада старокатолика придружи к њој у сравнењу са оном користи, коју она исчекивати може, ако пођу и даље у свом реформаторском раду, онако као што су почели Делингер, Ланген и други вође старокатоличког покрета. „Пођимо овим путем и ми ћемо се Божијом помоћи приближити к остварењу великог пророчанства Спаситеља" рече у једној својој бесједи др. Делингер. Нека православна црква буде само штедра у пружању помоћи онима, који код ње истину тражу и јединство међу свима неримским црквама постигнути се мора.

Проф. Н. Милаш.

Наш г. митрополит Михаил

као председник међународнога одбора за подпомагање народа у Херцеговини и Босни, издао је следећи позив на све јевропске хришћанске народе.

„Браћо! свуда је допро глас невоље што снађе сиротињу Херцеговине и Босне; па и до вас је допро одјек

тужних гласова, којим српски народ у Босни, Херцеговини и Старој Србији вапије за помоћ у великој погибији својој.

Овај витешки — но варварском отоманском силом потлачени народ, кроз дуге векове сносио је све муке и патње, као што су трпили и мученици хришћани од незнабожаца. Све што је зверска ћуд турска могла пожелити, и дивља душа њихова смислити ради уништења православног славеносрпског народа на балканском полуотоку, — све је то као бујица изливано над главом јадне турске раје, која у очајању више пута устајаше, да се брани, али не успеваше за то, што непријатељу помагаше Јевроπа, те због тога сиротиња и изгуби веру у правичност Јевропе, а сачува још само, као светлуцање мртвачког кандила, наду на милост божију, и уздајући се на своју срећнију и слободнију браћу у Србији и Црној Гори.

Доиста и сињи би камен проплакао од тешких и нечувених јада и невоља у Босни, Херцеговини и Старој Србији! И зар вама, браћо, да ређамо и причамо та зла, те грозе и ужасе, кад их у крупним потезима налазите обележене у путничким причама по дивљачким африканским пределима.

— Хоћете ли, да вам их само неколико поменемо што се до скора па и данас, на очиглед просвећене Јевропе догађају? Глобе и намети свакојаке врсте дотераше рају — некадашње господаре земље, до просјачког штапа, огулише је до голе душе, и то не само сада но и у обично мирно доба, те је већ с тога више пута тражила спасења у бежању или разсељивању. А убијства, апшења и дугогодишња робија у мрачним подземним тамницама „где се легу змије и акрепи", безчашћење жена и покољ нејаке деце на материнским грудима, — то су појаве и догађаји у Босни и Херцеговини на дневноме реду.

Али о ужаса! Ево недела што их ни зверови ни сами дивљаци неби учинили! Турци у Босни и Херцеговини у другој половини 19 века, у пркос хришћанској цивилизацији

и на очиглед Хришћана, силних и моћних, у пркос сваком људском осећању, набијају живе људе на коље, и живу рају привезују на ражањ и пеку, па кад овим до очајања доведена раја устаје, можда последњи пут, на оружје да учини крај својим патњама, или да јуначки изгине, — онда зар остали силни и просвећени хришћански народи да ћуте?

И зар овај мученички српски народ у Босни, Херцеговини и Старој Србији није заслужио у својој несрећној судби бар толико учешћа колико и Јелада, кад јој оно пре 50 година притекоше у помоћ Инглеска, Француска и Русија? Српски је народ више него ма који други издржао борбе бранећи Јевропу од силне отоманске поплаве. Српски је народ вековима проливао крв своју на свима пољима, где се за хришћанску просвету и цркву водила борба противу варварства.

Сетите се, браћо и сестре — уживајући срећу и слободу у мирној својој земљи — свију тих околности! Сетите се и покрените се на учешће у нашој грдној несрећи било у име заједничког славенског порекла, било у име хришћанства и свете православне цркве, било на послетку у име човечанства!

Српски је народ Босне и Херцеговине одсудно устао на оружје, да или извојује себи народну слободу и човечанска права своја — или да јуначки изгине и да се сахрани под развалинама своје домовине. А међу тим док се борба не сврши, сваки дан гину стотинама његових најбољих синова, а хиљадама рањеника и нејачи кука и тражи склоништа у шуми или на туђем земљишту у Србији, Црној Гори и Аустро-Угарској. Помозите браћо, помозите као срећна истинита деца хришћанске слободе и просвете!

Вама се браћо обраћамо, који имате осећања спрам сиротиње, који желите добро невољној својој браћи, које боле срце за браћу, која се очајнички излажу да спасу себе од уништења; похитајте и то што скорије, колико ко и чиме

може, у помоћ. Похитајте док их душмани нису огромном силом сасвим утаманили! Похитајте и пружите братску руку помоћи, јер што је за борце тих крајева турска сабља, то је за старце и нејач по планини и туђим земљама оштра зима, која наступа, и одсуство залогаја хлеба. Љубав хришћанска према човеку и спрам целог човештва у опште изказивала се, мимо политике, у све векове и у сва времена у разним видовима добротворства и сачувствија; јер је то налагало хришћанско милосрђе. Нека вам особито сада буду на уму речи спаситељеве: „Све што учините ма коме од млађе браће моје, то сте учинили мени.“

Председ. међунар. комитета за сиротињу, митрополит српски

МИХАИЛ.

Овакав позив, пуштени већ у свет од стране нашег преузвишеног Архипастира, напоминье нам с једне стране она несрећна и грозна времена незнабоштва кад су први хришћани трпели свакојаке муке и невоље од непријатеља Христових, а с друге стране — оне велике јерархе и свете очеве првенствујуће цркве христове, који у таквој прилици и могоше и хтедоше дићи свој глас у одбрану и заштиту бедне млађе браће христове и разпламтити срца људска да се гласу њиховом одзивају и приносе *скудну лепту* на олтар сиротиње према потреби и према своме материјалноме стању.

И заиста у првим вековима хришћанства, кад се дружина хришћанска налазаше у тешким политичким околностима, и кад подобно нашој ојађеној браћи Босне и Херцеговине — под притиском силе неверничке — насељаваше непролазне гудуре и дубраве и тражаше хљеба и крова у туђинству, — доброчинство овог реда, на које сада наш Архипастир позива сву срећњу децу хришћанске слободе, *изказивало се доиста* далеко боље и обилатије у *засебној помоћи*, него што се исказивало у пожртвовању на *опште* добротворне установе и подизање општинских странопримница и завода за сиротињу, каквима је сада, да рекнемо, обилато снабдевена просвећена Европа. Јер ту небеше питање о поболшању живота и стања угњечене и потлачене браће хришћана: ту беше питање о залогају хлеба, — дакле питање о опстанку живота човекова, као што је случај данас са кукавном нашом браћом Босне и Херцеговине..

И премда је изрека Господова: *„кад чиниш милостињу, нека незна лева твоја рука, шта ће уделити десна“* оставила у неизвесности многе посебне примере доброчинства и милостиње, али је и пак извесно, да је *милостиња* у првим вековима хришћанства била базис, на коме се зидало и одржало младо хришћанство.

Историја нам казује, да су новокрштени често раздавали сво своје имање беднима, као што беху између осталих св. Кипријан, св. Пајсије велики, па готово и сви они, које црква бираше и уздизаше на највиши ступањ јерархичке службе. Познати оци цркве: Василије велики, Јован Златоусти, Атанасије, Амвросије и многи други, беху бедни за себе но богати за сиротињу: за сиротињу и нејач у њих вазда беху отворена и врата и срце. Шта више, Златоус вели, да је свака кућа хришћанска уједно и *сокровишница* за бедне. „Ваш дом, пише он Хришћанима, може у једну руку да буде права црква христова ако се само освештава делом доброчинства. Будите чувари тога светог сокровишта и свештено-служитељи сиротиње. Чувство човекољубла и доброчинства дају вам право на то свештенство. У вашој кући, у којој се обично молите Богу, нека пламти жртвеник *милостиње;* и кад год пођете на молитву к Богу, одредите најпре ко у чему и колико може на сиротињу, па онда узносите у молитви душе ваше к небу. И ако тако узрадите, ваша ће кућа бити тврђа него градови и браве, него оружје и солдати."

Пред црквама и Епископијама беху удешени ковчежићи за сиротињу и ниједан хришћанин није пролазио поред њих а да их се својом милостивом и подашном руком недокосне. Св. Златоуст спомиње и о њима на вели: „као што бистри поточићи, који теку око наших молитвених домова, служе за умивање наших руку, које подижемо к небу на молитву: тако су пред црквама ковчежићи за сиротињу, те да очисте и освештају наше руке милостињом пре, него што ћемо их подигнути к небу на молитву."

У опште у тешким данима гоњења и мучења првих хришћана, све и свашта располагало је срећнију њихову браћу к сачувствију и милосрђу и загревало срца не само људи већ и жена, да се живо и пламено заузимљу за млађу браћу христову и да им по потреби и по могућству помажу. Св. Григорије Богослов пише о својој мајци Нонни, да је имала такву жеђ за доброчинством, да — кад би јој ко дао и сва блага овога света — опет би јој било мало да зајази жеђ доброчинства. Светитељ је слушао, како она често говори, да би радо (само кад би се то смело) дала и себе и своју децу у залогу, тек само да одкупи хришћанина из ропства и да пружи нужну помоћ беднима. За подобну љубав наспрам бедних, св. Григорије назвао је своју сестру Хоргонију — оком слепих, ногом хромих, мајком сиротиње. Две Меланије (богате Римљанке) раздадоше на подобне циљи сво своје огромно богатство, које је течено вековима. Анастасија — узор доброчинства, Олимпијада, Евпраксија царевна и многе друге имућне и богате жене, саме постадоше бедне из за љубави наспрам млађе браће Христове.

Да, стари хришћани и хришћанке тако се живо заузимаху за потлачену и бедну своју браћу по Христу, је се у строгом смислу може рећи да међу њима готово и небијаше бедних; јер је сваки гледао на своје имање, као на дар божији, које је он

дужан да употреби не на своју само корист, већ и на корист својих ближњих.

Па зар данас кад нас иста дужност позива, кад се тако исто као и у време незнабоштва, па ако још и не горе, чује јаук и писка потлачене, по гудурама и туђинству расејане наше браће вапијуће за подпору и помоћ, (и то чак у 19-том веку који се тако преузноси својим хуманитетом и својом хришћанском цивилизацијом), — зар данас, велимо, да се ненађе Кипријанâ, Јованâ, блажених Ноннâ, Анастасијâ, Меланијâ? О не — не! Слово Златоуста нашега времена захорило се. Оно куца на дверима срдаца хришћанских и вапије за помоћ страдајућој браћи нашој у Босни и Херцеговини. И ми верујемо да ће ово слово, *као по све слово истинског српског златоуста*, бити слово живо и дејствено и изазвати у свом хришћанском свету поборнике милостиње и пожртвовања, тек желити је само да глас његов допре до ушију и срдаца ближњина и ратара и да у овоме највише предњачи свештеник, који и по самом свом позиву а и по положају свом у друштву, може по највише томе припомоћи.

Напослетку неможемо а да једним примером не обележимо, како су плодотворни такког рода позиви од стране нашег архипастира и како налазе одзива и саучешћа у срцима хришћанским. Кад се јави пре неколико година глас нашег архипастира, да се купе прилози на обновљење цркве Ружице у граду београдском, која такође азијатско-варварском силом беше порушена и разграбљена и захтеваше мало веће жртве за обновљење своје, то се са свих крајева Србије појавише патриотке мајке српске и скупљањем добровољне милостиње допринеше, те је данас св. наша црква Ружица дивно обновљена и накићена. У протоколу цркве Ружице стоји записано, да су скупиле и преко Архипастира нашег оправиле на помоћ цркви Ружици знатне прилоге само ове добротворке: г. г. Персида Мариновић, Даница Христић, Софија Гарашанин, и Софија Пајка Илијић из шабца, којих имена са захвалношћу бележимо.

Да ли је апостол Петар икадгод био и живео у Риму.

(СПОР ИЗМЕЂУ КАТОЛИЧКИХ СВЕШТЕНИКА И ПАСТОРА ЕВАНГЕЛИЧКЕ ВЕРОИСПОВЕДИ 9 и 10 ФЕБРУАРА 1872 г. У РИМУ.)

(НАСТАВАК).

Као што ви не можете захтевати да ја одричем, да је Павле био у Коринту, у Атини, у Тесалонику, у Македонији и у Риму, јер ја о свему томе читам у Библији, тако исто не можете захтевати ни то, да ја верујем, да је Петар живео у Риму, с тога, што тога нема у Библији, и што нико између Богом задахнутих писаца није ништа о томе ни говорио ни писао. Ево, дакле, почему ја говорим и тврд-

дим, да Библија садржи у себи не само то, што ви називате одричућим доказом ћутања, него и позитиван доказ о томе, да Петар није живео у Риму. Ја и опет велим, да сам начин Петрова распећа мене подсећа на Вавилон, на овај центар израиљског расељења, где је његово апостолство, што је нарочито њему препоручено, задржало га до последњих дана његова живота. Петар није био у Риму, не с тога, што он тамо није могао бити, него, велим, с тога, што му је Дух божији забрањивао тамо ићи, јер је њему дато било нарочито-специјално опредељење: да проповеда јеванђеље обрезанима.

Што се тиче библијскога доказа о томе, да Петар није био у Риму, ја морам да одговорим на неке приметбе мојих научених противника односно хронологије, а нарочито посланице из Вавилона.

Да почнем од хронологије. Мој високоучени противник у првој речи је казао, да је хронологија још тамна и неистинита. Ја допуштам, да у њој има много несавршенства; допуштам да ћемо принуђени бити, можда, још корачати по мраку и неизвесности; допуштам, да је то један од оних предмета, који је Бог оставио људима да га разреше, почем, или због карактера причајућих се догађаја, или самих писаца, ми не видимо, да се они, ни у Новом завету уопште, нити пак у јеванђељу понаособ, занимају хронологијом. Према оваким приликама пада обавеза на оне људе, који се посвећују на овака истраживања и који траже истину, па ма они ком реду припадали, да се старају доћи до најближих цифара хронологије (ми овде говоримо само о Новом Завету), јер се само тако може доћи до закључака, који би се слагали са Библијом.

Синоћ је, између осталога, било примећено, да је вештина: сравњивати бројеве библијске хронологије — дотле несавршена, да до данас још није могуће определити време доласка Павлова у Рим. Молим за извињење. Време доласка Павлова у Рим било је у 61 години и определује се (довољно) тачним бројем. Кад људи тачно знају годину, онда се они уподобљавају Архимеду, који би, кад би имао тачку ослонца, подигао целу земљину куглу својом полугом. У садањем случају вероватан је догађај долазак губернатора Порција Феста, који је био у 61 години, а те исте године и Павле је послат био у Рим као сужањ. Ја мислим да је година тога догађаја несумњива. Но можда ће ми когод рећи, да та година није подпуно вероватна и да се сумња, да је Пор-

ције дошао баш те године. На ово ћу ја да учиним малу приметбу, а то је, да је та година савршено вероватна, т. ј. да је Павле дошао у Рим исте године, кад је Порције дошао у Јудеју, и она је нама позната из историје света, а тако исто и из конзулских и императорских аката. Ако пак ви ни тиме исте задовољни, онда ћу ја да употребим јучерашњи доказ мојега високо ученог противника Фабијани, који је говорио да је усљед нових проналазака он нашао хронологичке бројеве, који су толико завртели умове неких, за Библију неповољних, научара, да су они узвикнули: „ваши нови проналасци потиру сву библијску хронологију." Ја сам већ казао мојем велеважном противнику, да се ја тога не бојим а уверен сам, да се и он сам тога не боји, јер је Библија у стању да издржи сваки, ма каки он био, нападај и увек ће да тријумфира.

Но, ја велим, кад сте ви посредством нових проналазака могли наћи сасвим тачне бројеве и, на основу истих, определити вашу хронологију, ваљда ће се, посредством нових проналазака, доћи до ма каквог споменика или камена, који ће нам још јаче и сигурније осведочити, да је Порције те и те године дошао у Јудеју као губернатор. У Библији се находе свакојако довољни јасни хронологички податци, и мишљење оних, који тврде, да је у овом одношају, тобож, све тамно, излази лажно. Ми дакле, имамо излазну тачку, а знамо, да идући од онога, што је извесно, није тако тешко доћи и до онога, што је неизвесно.

И овим се не завршују сви тачни бројеви, јер ми налазимо у Библији и друге тако исто позитивне бројеве, као: први Павлов долазак у Јерусалим на три године после његова преласка у хришћанство, а тако исто и његов други долазак у Јерусалим на сабор на 14 година доцније.

Ја се умало нисам престрашно јуче, кад сам чуо, да нам атеисти и рационалисти могу приметити, да ми имамо само једног истинитог сведока апостола Павла. Милостива господо! Кад ја имам у рукама Богом задахнутога писца, и кад ми тај писац прича о позитивном факту, — о факту, који се лично њега тиче, онда се ја нећу страшити ни десет милијуна атеиста и рационалиста. Они нису кадри да потру таку силу као што је Богом задахнути писац.

Дакле, ја се са Павлом потпуно задовољавам; и кад ја имам у рукама сведочанство од Павла, који ми даје два сигурна броја, онда ја идем напред и говорим: дошли смо до извесне величине,

доћи ћемо и до неизвесне. Ако се може одбацити овај разлог, онда ће свако изучавање хронологије постати немогућно.

Ово спорно питање, дакле, зависи од времена, кад је апостол Павле примио хришћанство. Ја ћу у овом одношају рећи својим наученим противницима, да нећу подлећи никаком мишљењу, које је противно мојем убеђењу, па ма да би то мишљење исказао и Елендорф, кога хронологију ја одбацујем, нарочито на том основу, што он говори да је смрт св. Стевана била у исто време, кад су била и доцнија гонења против хришћана. У осталом разлика ће бити незнатна, нити ће моћи изменити велике нацрте главних линија библијске историје. Може се позитивно рећи, да је св. Стеван убијен камењем у време владања Тиверијева, док међутим гоњење против хришћана не може се рачунати у то време, и ја тако мислим с тога, што је гоњење противно било карактеру Тиверијеву, који није допустио ни она гоњења, о којима су га молили сенатори, који су желели да изгнају хришћане из Рима. У време владања Тиверијева Стефан је заиста могао бити лишен живота, као што је лишен био живота и Ис. Христос по наговору Јудејаца, који су и једног и другог кривили у богохуљству и радили, односно последњега, да Пилат пристане на њихово захтевање на основу малога зрачка аутономије, што су је добили од Римљана. Ја и опет велим, да је се смрт Стефанова могла догодити у време Тиверија, али се није могло догодити гоњење, које је било доцније у време Калигуле. Ако је пак гоњење жешће било у време Калигуле, ја немогу допустити, да је се Стефанова смрт догодила у време владања његова, и за оваки свој разлог налазим основа у библијском тексту, из кога видим, да је у време смрти Стефанове Павле, тада још као дечак, чувао хаљине оних, који су Стефана убијали камењем. Павле тада још није био дошао до таког узраста, кад би имао права да носи горњу хаљину — тогу, — он је, дакле, био непунолетан. Па с тога се мора допустити нека диференција у времену, између смрти Стефанове, која се догодила у времену Павлова непунолетства, и гоњења која су била кад је Павле већ био пунолетан, а то се види отуда, што је имао сведочанство од првосвећеника, којим му се поверавало главно распоређивање у гоњењу, што, без сумње, не би могло бити, да он тада није био пунолетан. Ви видите, дакле, како се посредством хронологије и помоћу неких побројавања, излазећи од извесног, може доћи до неизвесног. И опет велим, да хронологија, као што је то и јуче унеколико доказано било, нас доводи до такога закључка: да апостол Петар није бивао у Риму.

Ја повторавам такође и то, да овде није спор ни о времену, ни о удобности путовања, почем је Петар могао имати и довољно времена и нужне удобности ради путовања. Ја говорим и тврдим само о томе, да Петар није био у Риму. Хронологија нам даје неколико бројева, коима се доказује, да Петар није био у Риму. Прелазећи од хронологије к нарочитом позиву, ја не само допуштам, него и безусловно тврдим мишљење првог мојега високоученог противника о томе, да тај позив не треба ограничавати, и да смо ми дужни држати се дивног и мудрог правила самога Ис. Христа, који је говорио: „ово јеванђеље ће се огласити најпре у Јерусалиму, после у Јудеји, затим у Самарији, и најпосле по целој земљи," а то се може објаснити овако: ми ћемо најпре расправити код своје куће, затим са растураним израиљским народом, па тек после с незнабошцима.

Дакле, ја допуштам да је Петар био апостол како незнабошцима, тако и јеврејима, на том устом основу, као што је и Павле био апостол и јеврејима и незнабошцима, и о томе ми нећемо ни спорити; но ја се држим специјалне поруке, што су је добила ова два апостола, заустављу се овде само на поруци Петровој, с тога, што управо о њему иде спор. Луче је исказана била мисао, да у ономе, што је речено у посланици Галаћанима, ми морамо да видимо пријатељски међу апостолима пристанак, или, као што сад говоре, компромис. Не, господо, овде није ни пристанак, ни компромис, него специјална порука, дата од самог Бога. Па баш и кад би допустили да је међу њима био узајаман пристанак, онда се мора мислити, да су они поштовали и чували закључени међу собом услов. Ја се држим специјалне поруке, имајући у виду ове речи из посланице Павлове Галаћанина: „а напротив, кад су видели, да је мени препоручено код необрезаних, као што је Петру код обрезаних (јер онај који је помагао Петру у апостолству код обрезаних, помагао је и мени код незнабожаца;) и кад су дознали за благодет, што ми је дата, Јаков и Кифа и Јован, који су сматрани као стубови, пружили су мени и Варнави руку дружбе, да ми идемо к незнабошцима, а они к обрезанима." Овде, дакле, није пристанак, него признање с њихове стране да је Павле имао у себи божију благодет, која му је препоручила проповедње јеванђеља код необрезаних и незнабожаца, т. ј. позив од самог Бога; и у таком случају, господо, да би се могао извршити таки позив (синоћ је мој добар и одличан противник примећивао, да је Петар био више наклоњен јудејцима), а држим да је Петар

са своје стране дужан до извесне мере да се занима готово искључиво са јудејцима, јер је он, по речима Амвросија, добио многострано првенство, првенство вере и првенство беседе међу јеврејима на дан силаска св. Духа, њему је заиста подарено првенство, што му је од Бога обећано, јер на тај исти дан Петар је био први проповедник Јеванђеља у Јерусалиму. У исто време и уједно са првенством беседе Бог је подарио Петру и првенство рада, јер, као што је већ био први проповедник јеванђеља код Јесаријских незнабожаца, он је и крстио првога између њих, и тим самим дао нам је право да се гордимо тиме, што је тај први незнабожац хришћанин био не само италијанац, него и римљанин из породице Корнелија.

Петар је имао првенство и на јерусалимском сабору у питању о обрезању, и морао је да иде у Антиохију ради проповедања јеврејима, који су се тамо находили.

Нама су јуче учинили питање: но ако је се Петар у толикој мери занимао јеврејима, он је онда морао бити и у Риму, где су такође живели јевреји. На ово ја одговорим: али шта ће да ради сиромах Петар? Ако је он морао да буде свуда, где су живели јевреји, он би онда морао да обиђе цео свет, почем су јевреји и тада растурени били по целом свету и Павле их је находио свуда, где је он бивао. Ако је тако, онда је, по вашем мишљењу, Петар морао да иде узастопце за Павлом, те да тако проповеда свуда растуреним јеврејима.

Но он је морао, веле неки, нарочито да походи Рим због моћности тамошњих јевреја. Ја одговарам: Јевреји ни с које стране нису били тако моћни у Риму, као што су били моћни у Александрији, где су они имали и власт и утицај, не узимајући у рачун њихов научан значај у вароши, где су они основали своју познату академију, из које је изишао превод седамдесет толковника. По зар је он због тога био у Александрији? Не, није био. Дакле у моћности римских јевреја ја још не видим основа за то, да би Петар морао бити у Риму.

Ја молим мојега доброг и ученог противника да извињење, што је он, преузносећи Цицерона, који и мене доводи до усхићења, тврдио, да је моћност јевреја принудила га да говори полугласно. Ако се овде разуме могућност новчана, онда се и ја с тим слажем; но они нису били моћни ни по броју, нити пак по друштвеном положају, јер, не мотрећи на то, што Рим у време Клавдија и Нерона још није био таки, каки је постао у време Трајана, — ми

ипак утврдо знамо из списа савремених писаца, да број тадашњих јевреја није био већи од пет или шест хиљада. Ви ћете сигурно признати, да пет или шест хиљада јевреја, између пет милијуна римљана, чине веома ништаван разломак. Према оваким приликама не може се тврдити, да је Петар дошао у Рим да проповеда јеванђеље јеврејима, јер је Петар морао ићи тамо, где су јевреји били знатни, не по богатству и друштвеном положају свом, него по броју, као што је то и било у халдејским пределима, куда је њега позивало његово апостолство међу растурену паству израиљевога дома. Јудејци су били многобројни у вавилонским пределима, једно због скорашњега досељења, а друго и с тога, што се велики број њих није вратио после вавилонскога пљена. Флавије и Страбон уверавају да их је тамо било *тма тмуша*, и по њиховом набрајању, број јевреја само у центру Азије, т. ј. у вавилонским пределима, износио је до четири милијуна. Оставите дакле, драга господо, Петра у правом месту његовога апостолства — у Вавилонији.

(наставиће се).

ЈАВНА КОРЕСПОНДЕНЦИЈА.

Г.Г. Протојерима и свештено-намесницима окружним.

Господо и браћо! Ви сте на распис конзисторија, које су одобриле да свака црква у отачаству нашем може држати и плаћати наш лист, оправили списак подручних вам цркава и манастира, препоручивши уредништву овом, да лист шаље а ви да ћете у своје време новце прикупити и уредништву овом оправити које на жалост ни до данас, кад ево већ у једанајести месец од године ступамо, учинили нисте. Имајте на уму, да сте *ви* вашим захтевом, коме је се уредништво ово одазвазо и лист свој по наредби вашој слало, дужни и одговорни новчано за сваку цркву у списку вашем именовану, и даће уредништво од вас лично наплату тражити ако се непобринете, да до конца месеца новембра од цркава и манастира новце прикупите и пошаљете.

По себи се разуме, да се ова напомена неодноси на г.г. протојереје: Шабаског, Књажевачког, Ћуприског, Крајиског, и на г.г. Намеснике Убског и Врањског, јер су ови за доста својој дужности по овом предмету одговорили, које бележимо са захвалношћу.

Уредниш. „Сиона."

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 30 Новембра 1875.

Година	Излази један пут у месецу у свесци. Претплата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Друга.

Беседа на св. Аранђела. *)

„Основаніа иного никтоже можетъ положити, паче лежащаго, еже есть Іисусъ Христосъ (I Кор. 3. 11.)“

Ове узвишене речи ап. Павла о основу *сваке основе*, веома је прилично споменути данас, кад славимо успомену основе нашег св. храма, који — и ако је посвећен у славу небеских безплотних духова, као ближајших слугу божијих и заштитника и наших и овог св. храма, али је ипак у основу своме имао самога Господа нашег Исуса Христа, који је основаніе всѣческихъ. У Христу је дакле не само начело саздања, него и *извршење пресаздања* рода човечанског; те с тога није ни ово случајни темељ, на коме се зида и продужава спасење човештва, него и нема другог темеља, на коме би се могао зидати и одржати живот човечански: „*темеља другог нико неможе поставити*, осим *онога који је постављен, а то је Исус Христос*“ вели св. слово божије.

Па ипак *било их је*, а има их на жалост и сада, који су мислили, да се може наћи други темељ за живот човешки; И, држећи, да су у своме проналаску сигурни, тежили су

*) Говорио у саборној цркви Архим. Нестор.

и теже да разруше Христово саздање. А које је то Христово саздање?

Христово је саздање — хришћанска вера, хришћанска мисао, хришћански живот, накратко — *Христова црква*, која ради ево већ скоро две хиљаде година на освештењу и просвети васцелога света. И на таквом простору историје цркве зар није довољно јасно исказано и доказано, да је то здање — *храм божији*, и да божијега рукотвора није у стању разрушити слабомоћна човекова рука?.

Још онда, кад је свет мислио да остане на свом старом незнабожачком темељу, још онда, кад се тек прво камење цркве христове у темељ залагало; непријатељска сила — којој не беше по срцу истина — са свих крајева света беше се подигла на рушење и обарање. Но ко незна са чим се сврши тај безумни покушај, који се непрекраћиваше скоро пуна три века? Безбројни редови хришћанских мученика, који под навалом грубе силе у току тог времена падоше на бранику божије истине, — тек су као редови *живих камења*, више подпомагали да се зида а не обара Христово здање.

Но може бити физичка сила света није тако јака на стварно разрушење, као сила духовна? Али и ово беше испитано и опробано, и то одма после покушаја грубе силе и снаге. Ко од нас незна за оне сваковрсне мање и веће јереси, кроз које се старо умовање упињаше, да унесе у цркву христову лажан догмат о лицу и животу Исуса Христа, тек да тиме посеје само раздор на разорење цркве Христове?. Но и ова разноврсна умовања и изопачавања, која трајаху такође на простору скоро три века, не беху што друго, до *пробно камење у згради христовој*, које одкри хришћанскоме разуму *већ на све векове и на сва времена*, да је црква христова „столпъ и ѹтвержденіе истины.“

И рекло би се, да је тих опита већ довољно? Но то беше довољно за *веру*, али види се да је мало за *неверије*. Лаж, коју је дошао Спаситељ да разруши, морала се раз-

рушити тек тако, да се сама изтроши у сујетној борби противу новога творења, т. ј. противу цркве Христове. С тога није ни чудо што су се, и после јасно одређене истине, у цркви Христовој јављали и што се на жалост и сада јављају друге врсте јеретици, који под копреном науке теже, да завежу крај од свога конца са својим почетком и да уместо вере посеју у свету неверије. Но може ли и сме ли човек хришћанин, одгајен будући и васпитан хришћанском црквом, ступити у сајуз с таквом науком, која проповеда неверије? Недај Боже!.

Хришћанин добро знаде, да права наука неудаљава, већ напротив приближава човека к Богу и да је Господ наш Исус Христот венац сваке науке; јер је тек у њему једином оличена небеска истина. Он је научио људе да познаду истинитог Бога, кога до доласка његова нису могли подпуно познати ни једни народи, па ни они, у којих беше *писани* закон божији. Он је одкрио тајну пресвете Троице, — тајну искупленја и новога рођења коју свршава св. Дух својом благодети. Он је научио људе како ваља љубити Бога и служити му не крвавим жртвама, него духом и чистоћом своје савести. Он је раскрио најчистији закон о љубави наспрам ближњих и објаснио, да је сваки човек на свету наш ближњи. Он је оживио људска срца надом и с оне стране гроба, казујући: да је душа човекова несамртна и да ће бити опште васкресење мртвих те по овоме, да циљ човекова живота није земља него небо, што је и посведочио својим славним васкрсењем и вазнесењем на небо. Он је на послетку установио тајну св. причешћа, у којој се помоћу благодети св. Духа, кога је послао цркви својој на све векове и на сва времена, сједињава с нама најјачом и најживљом везом, те тако постајемо саучесници његовог најчистијег и најсветијег суштаства, с чега — по снази сједињења с њиме нисмо више робови но синови и насљедници божији. Друге узвишеније науке неће нико изнаћи. Другог искупленја и прерођења нема и неможе бити.

Браћо хришћани! И ако храм христов одавно већ пољи у свету и слави на многим местима славу своју као што је и ми данас славимо овде, опет нетреба заборављати, да се прерођење човештва на христовом темељу још и данас продужава и продужаваће се до краја света. Али знате да има још много неверних и неправоверних, који нису дошли под закриље овог новог пресаздања и прерођења у цркви христовој. Но ово неистиче из неправилности самога дела као што би хтели неки да протумаче, већ истиче с једне стране из дуготрепљивости промисла божија, који је одредио меру и време свакој тварки под небом; а с друге стране из свете љубави божије, која чека себи слободне љубави свију људи и хоће да их спасе не без њих, већ слободом њихове вере у Спаситеља. С тога се и сваки човек па и читави народи *само позивају* а непринуђавају да ступе у заједницу велике задруге христове. Па кад је тако, онда немалаксавајмо духом кад још и после скоро две хиљаде година видимо у свету неверних и маловерних, већ напротив усугубимо труде наше да што више усвајамо дарове христове, да остваравамо и оличавамо истине његове спасоносне науке, да и друге на пут истине изведемо и спасење њихово као и своје осигурамо. Мач патрона наше цркве Архистратига Михаила, што га држи у једној руци као символ гњева божија, који ће се у време страшнога суда излити над нерадном и немарљивом децом христовом; и теразије — у другој руци, као символ правде божије, која ће измерити достојну награду доброј и радној деци христовој, — нека свагда, нарочито данас послуже предметом нашег размишљења и уверења: да ћемо и ми подпасти мачу гњева божија, ако у овоме раду будемо равнодушни и немарљиви; као и на против, да ћемо примити достојан венац награде, ако уз темељ христов будемо чврсто стајали и на њему усрдно зидали своје спасење и спасење својих ближњих. И у овом случају можемо тек поуздано изчекивати, да мач архистратига Михаила, кога наша св. црква повседневно,

нарочито данас, на помоћ нашу призива, неће бити обраћен на гњев и осуду, већ на против на заштиту и одбрану нашу против свију видљивих и невидљивих непријатеља наших! Амин.

Брачни испити код нас.

Међу установама наше православне цркве, неретко налазимо и таквих, које својим уређењем, још нису довољно усавршене, и чија опредељеност зависи готово више од обичаја, него од фактичких уредаба. Јер у недостатку наређења властй духовних, парохијско је свештенство наше, у свакој потреби, — и нетражећи упутства од надлежног места, — свагда и свуда уводило своју практику. А кад се том практиком није баш потпуно потреби одговарало, оно је опет ову другом замењивало, претрпавало и околишило, тек само није пуштало никоме у уши тамо, одкуда би се сваком сумничењу, лутању и неспоразумевању једном за свагда крај учинио. Из тих узрока се и дан данји још у неким и неким свештенорадњама једнако кубури.

Што се брачних испита тиче, они су понајбогатији тих формалности и обичаја, кои су при свакој цркви увођени онако, како је које свештенство било увиђавније. Зато у највећу забуну долази свештеник, кад треба да приступи оглашењу или венчавању оних лица, која су на страни испит добила, и кои није обичајем његовим свршен.

На почем је известно, да уређење једне црквенске установе, при једној цркви, само праксом освештано а сталним и обвезним правилама неутврђено, неможе имати обвезне силе према свештенству друге цркве; онда је већ по себи јасно, да овај недостатак, кои може недогледних хрђавих последица парохијском свештенству донети, ваља попунити, и сталним правилима према потреби утврдити.

Осим тога сви лепо знамо, да у данашњем друштву световном има доста усијаних глава, што и узвишенијим

установама црквенским ногу подмећу, а то ли не брачним испитима, па смо зато и намерни да како о важности брачних испита и њиховом неправилном вршењу код нас неку проговоримо, тако и начин, како би се ови боље уредити могли изложимо.

I.

Први ступањ уласку у свезу брачна живота јесте, по нашим црквенским установама у црквенском смислу: *Испит бранни.*

Важност брачних испита по себи је јасна, кад се размислимо, да није довољно само при једном венчавању упитати жениха и невесту имају ли воље узети се, па по њиховој изјави одмах приступати свештеном послу и тако до гроба саставити оне, кои до венчања нити су имали прилике да узајамно љубав обећају, нити о тешкоћама у брачном животу да из поузданих уста чују. Јер кад две душе хоће да се слију а срца своја уједно да споје, те да тако два живота у један саставе, онда треба да најтачнијега обавешћења добију, па са поузданошћу к венчању приступају, почем се овим ступа у везу, која се до гроба нераздрешује. Зато је и установљен испит брачни на известно време пред венчањем, како би, узети се желећи, имали и времена и прилике да се о себи размисле, могу ли сложити нарави и срца своја да брачни живот пристојно провести могу.

Давно су већ минула времена, кад се о испиту и пристанку младића није ни помишљало, а кад је отац давао кћер ономе, коме је он хтео, нити се она могла одупрети вољи његовој, као што беше обичај у Грчкој. Давно је било, кад је отац могао раскинути брак, на кои је сам био пристао, па одузети своју кћер од њезина мужа, с ким је и деце имала, па је уступити другоме преко воље њезине, као што беше обичај у Римљана. Прошло је време кад о испиту и пристанку није могло бити ни помена, а кад је младићу остављено било на вољу узети девојку, какву он хоће, само

ако је пресуду добио, да је он најбољи, ма да девојка неби имала воље поћи за њега, као што беше обичај у Самнићана. Све је то прохујало у времену и хришћанство је подигло на много већи ступањ морално ослобођење женскиња, те учинило велики напредни корак у човечанству, нарочито што се тиче супружанства. Нека данас цела фамилија настане да девојка поће за онога, кои је њима по вољи, само нека га она не воли и нека рекне: *нећу*, па су сви планови покварени.

Има истина народа и данас где испит и пристанак неможе ни смисла да има, што се код тих народа женитбом не жели да се природном људском определењу одговори, него се с тим хоће да покаже раскалашност и разметање у богатлуку, па један човек по више жена, или једна жена по више људи као робу набавља, као што је још Соломон 700 жена имао. Такви су народи данас Турци и неки становници топлијих предела Азије и Африке, где је полигамија — многоженство много развијено. Или дивља племена у северној Америци где је полиандрија — свеза једне жене са више људи одомаћена. Него ми о свима њима нећемо рачуна водити с тим више што је довољно доказано, да моногомија — свеза једнога човека са једном женом најбоље одговара природном људском определењу и та је основа код нас и моралним и материјалним законима утврђена, па само пред оваким венчањима о брачним испитима и говоримо.

Хришћанска црква, установив тајну брака, уверена је била, да је, за извршење власти расплођења, савршено довољна заједничка радња једнога човека и једне жене, па је овакву свезу својим правилима и определила. Но да би брачна свеза била постојанија и темељнија, установила је и брачне испите, пред венчавањем, као спрему и обавештење превараћивим и непостојаним младићима за наступајућу тајну венчавања. Јер лако би се могло десити, кад неби било брачних испита, да се н. пр. један човек у једној породици

упозна, да из њихове куће девојку запроси, да гласове о тој прошевини пронесе, и у опхођењу с њом да добије отворене знаке волења, па да га злокобна мисао од ње окрене те пред самим олтаром да каже: *нећу*. Зар неби с тим била смртна поруга девојци нанешена? а напротив њега неби ни глава заболела. Али кад постоји испит брачни, онда му се ту најбоља прилика даје да отворено изјави: *хоће ли, неће ли*, па на венчање спреман и сигуран долази.

Истина да и они, кои на испиту пред свештеником зададу реч да се хоћеју узети, нису још ништа тако стално утврдили да од своје намере немогу одустати, али опет су једном ногом већ корачили у свезу брачна живота, да тако лако немогу ни одустати. Једно правило о томе ово напомиње: „Духовне власти решавају одмах, припада ли невиној страни накнада за трошкове и за срамоту при одступању од испита брачног, а количество досуђују судови грађански,“ [1]) што је очевидно, да се пред властима испит брачни сматра, као дело значајне вредности, почем се ни мирски ни духовни судови при уништењу обићи немогу.

На другом месту: „која год лица немогу бити венчана, та немогу законо ни испитана бити,“ [2]) и затим: „да свештеници недрзну ни испитати жениха испод 17, а невесту испод 15 године, и још да не чине ни представлења својој власти за онаква лица, која би испод тих година била, но да то чине у нужди каквој дотичних домова и због снажнијег изгледа таквих младенаца, могу чинити само у недостатку неколико месеци, највише пола године до навршења прописаних за бракосочетање њета,“ [3]) најбоље говори о важности таког једног акта, као што је брачни испит, о коме се мора тако строги рачун водити, да се неби свршеним једанпут испитом загазило у неопростиме погрешке, које би

[1]) Ручна св. књ. стр. 150.

[2]) Тамо види стр. 147.

[3]) Тамо види стр. 172.

се тицале одговорности и оних, над киме је извршен, и онога, кои је извршио.

Да би још испит имао вид праве свештенорадње препоручује се на другом једном месту: „да се испит свршује и стојећи и под епитратиљем.“ [1])

Као што видимо, важност брачним испитима даје, не само морална страна човекова, него још и власти су своим уредбама ову подржале, али кад се мало дубље у саму ствар упустимо, увидићемо да се брачни испити, према оволикој и оваквој важности њиховој, невршe код нас ни са оним уважењем које им приличи, нити на месту, које њиховој важности треба да одговори.

II.

Кад кои домаћин хоће да жени сина или кћер да удаје, он ти непита никога. Често се на започетом послу око женитбе или удадбе појављују препоне, које би требало пре започињања уклопити, ал самосталан госа неће тутора. Он чим средством проводаџије са својим пријатељем ступи у повољне прилике, он одмах дарива девојку да други нико до проситбе незна, па баш кад комшилук о томе и дозна, опет је то далеко од попиних ушију, да неби о неким препрекама пре испита напипао. Кад већ буде на проситби, они пошто све свршe, што по њиховом обичају извршити треба, прихвате се пунога стола, на тек онда пошљу једнога да зове свештеника да учини испит. Свештеник већ, разуме се, без изговора одмах мора девојачкој кући да иде, макар што се то често и у сутоњ дешава, али му је у дужности, да то тамо чини. У противном случају искусно би посљедице казнителног закона, кои каже: „свештеник, кои позван без довољног узрока недође девојачкој кући да испит учини, да се казни у новцу од једног до десет талира.“ [2])

Из казаног види се, да свештеник пре тога нити је знао за тај испит да се о препонама размисли, нити да о

[1]) Сѫ 23. 1869. год.

[2]) Казнит. Закон §. 367.

томе кога упита. А кад је девојачкој кући на испит отишао, па се десило да је жених из друге парохије, па му ни овај никакво писмено није од свог свештеника донео, онда се може лако појмити: са каквим поуздањем свештеник испит такав свршава. Како би пак требало да се женихов свештеник према свештенику девојачком односи, о томе ама баш никаквих наређења нема, па се зато једнако око тога крпи и кубури.

Свештеник је дакле дошао да испит учини, па зато одма и започиње свој посо, питајући најпре пријатеље, стоје ли у каквом сродству од пре? Да ли су младићи пунољетни? Да ли нема каквих препона? и т. п. па на њихову поштену реч свршава испит, оно важно дело, за које се у црквенским установама вели, да неможе бити извршено над онима, кои немогу бити венчани. А свештеник их паризик испитао, па венчали се не венчали. Још одмах пише свештенику женихову известије о учињеном испиту, јамчећи за пунољетност девојке, ма да и сам о томе није уверен; јамчећи да између њих нема никаквих препона за брак, ако и сам о томе незна ништа у ствари, и то је злехуда јавна исправа, по којој свештеник жениха добија право, да у извесном року приступи венчавању. С тим је завршен цео рад око брачних испита, где је свештеник свима по вољи учинио, ал само себи можда нашкодио ал не хаснио. Јер он мора да развија беседу онде, где се сви чашицом куцају; он мора да стоји кад они сви седе, па он ту мора и да пише на хартији, ма с прозора одлепљеној, и то место на асталу ради на лопару и он им даје јемство онако, како му се сви могу смејати, а сам он плакати.

Тако се испит чини, кад се девојка проси, али кад она сама момковој кући добегне, онда нетраже попа да иде њиховој, него они долазе сами кући његовој, те им тамо само нешто рахатније, ал не опет достојанственије испит врши.

У првом случају има бар више сведока, ал у овом другом

ни тога нема, ал у оба маха стоји на одговорности свештениковој. Осим тога увек се у тим пословима, свештеник сматра као кеба иза појаса, па само кад коме затреба, а он је потрза онда по ћефу своме. Но има и свештеника, кои овоме ћефу свагда неостају дужни, па неће увек да на своја слаба рамена сваку одговорност узму. Тако, ако је момак мали, он га неиспита док му крштено писмо недонесу; ако нема родитеља, док му дозволу старатељског судије непокажу и т. п. те истина и свештеник доста пута ризикује, али и парохијани често једним путем два-три пут више пређу, што је за обе стране незгода, у коју их поставља оскудица у одредбама брачних испита.

У садање доба и при оваким приликама, које данашње световно друштво ствара, кад би се ма каква препрека појавила, преко које је свештеник већ испит учинио, макар, што он није ни згоде ни прилике имао да о њој што дозна, искусио би зла сљедства, па неби га могла опрати ни Сава ни Морава, још више, ако би приликом вршења испита добио штогод и преко тарифе. То би већ био довољан доказ зломишљеницима, да је поуздано свештеник за препону знао, кад је преко тарифе што више примио. Има једна сорта људи, којој је то посо, да сваки корак онима мере, од коих ма у чему зависимост неку осећају. Они сваком приликом траже згоду, како да своје несите зломишљене тежње задовоље, па на сваком свештенодејству тек понешто има попу да закаче. Њихови шиљкачки поступци често интересоване у своје замке привуку, чине заваће, праве побуне и пишу жалбе против свештеника, па од незнатне маленкости такве силобије направе, да би такве свештенике одмах требало на вешала попети, кад би се само по жалбама судило. Оваква тескоба свештеникова положаја и зависимост његова учвршћена је још и поменутом одредбом законском, где свештеник више себе ризикује него што дужности одговара.

Да некажемо да се неслаже са достојанством свеште-

ничким, што он неодређује дан и час испиту, ал морамо признати да је више него на досади свештенику, кад га позову да испит у девојачкој кући изврши. Па кад би и то само било, онда нико неби осећао него само свештенство, па би се мислити могло, да није баш прека потреба толико олакшица чинити свештенству са изменом тих наређења, на штету можда народну. Ал овде и народ и свештенство подједнако трпи и пати, а све у оскудици наређења о брачним испитима, или баш највише у наређењу, које је себе преживело.

Одредба казнителнога закона, да свештеник мора девојачкој кући на испит да иде, чини једну од највећих сметња у томе раду свештениковом, с једне стране, што свакад на време неможе свештеник на испит девојачкој кући због пречих послова да доспе; а с друге стране што је такав испит скопчан са великом одговорности свештениковом.

Кад је свештеник спречен другим хитнијим послом, па га баш онда позову да врши испит, о коме он није ни сањао, онда долази у сукоб с парохијалима ни крив ни дужан. Они обично онда, кад све своје послове обредне посвршују, онда се сећају свештеника, кои да је пре о испиту знао, могао би да своје послове распореди, па да нема никаквих сметња, ал кад се у невреме позове онда није ни мислити, да може увек позиву одговорити. Кад се баш попа спремио да иде на крштење или опело, које највише времена одузима, онда му мало накренут парохијанин те на врата: „Попо, мене пратили да те позовем да испит учиниш томе и томе.“ Попа му одговори, да се баш сад спрема на крштење, опело, или други макар испит, па ће тешко до ноћи моћи да дође због даљине што ће бити доцкан. Онда му се обично каже: „Ти хајде најпре изврши испит, па после шта ти драго!“ Попа га почне обавештавати, како ће он најпре на пречи посо, што одлагања нетрпи, а испит би се могао сврши и другог дана, ако баш до вечера неби могао стићи. „Боме попо, лепо би било, да ми једнако око твоих

врата облећемо, па да те молимо и још да ти плаћамо, а ти једнако да налазиш пречих послова. Него хајде сврши испит па после куд знаш.“ Осим тога, један једну, други другу, дође и до крупних разговора, те онај кад се друштву своме врати, па каже како попа неће одмах да дође, па стане разлагати још како је то поповски обичај да киње кога налазе, ту добије помоћи и у речи и у оканици, па ту каогод неку заверу начине, да они другом приликом попи вакелу очитају, те се тако мржња против свештеника и свештенства, са таквим законским наређењима подражавана, потпаљује и распростраљује, где попу намрзу, а сами по више пута за њим трагају.

Треба знати да има и таких људи, кои имају обичај свакоме да се подсмену, и са сваким да подсмеј терају, па при чаши вина нису заветни да то и с попом неучине. Таман попа, зној ав и кађав, што но реч, докасао кући девојачкој да испит учини, а одморни и вином угрејани око стола, људи ове сорте тек: „Добро дошо попо! гле једни рекоше, неће попа да дође. Јест, али наш је попа нема га ласно. Само ти њему изброј на длан преко тариве, па да ви'ш, нек има хиљаду других послова, он ће ти опет доћи.“ Ту већ одмах попи пође уз нос, па друга шепртљарења и надметања у шеретлуку и да неспоминьемо. Кад попа види у каком је друштву, а он одмах окрене други лист: „А јесте ли донели крштено писмо момково?“ пита свештеник оца момкова. „Нисмо попо“ одговара овај. „Богме ја без тога немогу испит да чиним, због ом.“ „И стој попо, и немој ти слушати ону пијаницу, учини испит да не дангубимо“ и т. п. запомажу сви, али попа решење не квари, те ти ови чак сутра дан са крштеним писмом поповој кући, али сад попа није код куће, него отишао у друго село своје парохије, тек неможе до мрака бити код куће. Кад трећег дана, а они пре зоре на испит да попу код куће застану, почем су већ довољно и издангубили и један пут више реди батинали,

што заиста неби било, кад би одредбе о брачним испитима савршеније, тачније и прилагодније постојале.

Неки опет имају такве вештине, да се лисички свуда па тако и пред попом протуре. Зато употребе све своје вештине, да га склоне да што брже пошта, да сврши послове у парохији те и њихов испит нек је на време, скривајући под тим ласкањем многе тајне намере своје. Они му у то име обричу златна брда, само да им по вољи учини, и често га пути толико склоне, да он, што но реч, на врат на нос потрчи да свуда стигне, како само да жељи ласкавих парохијана своих за доста учини. Такав мамац може свештеника, често, скупо да кошта, јер је известно, да сви кои желе да им се испит час пре сврши, они намеравају да свештеника забаштре те да о сродству, малољетству или другим брачним препонама недозна. Ал шта ћеш му, кад у недостатку тачнијих опредељења о брачним испитима, мора да удари у странпутицу, кром ако га ова сасвим случајно мимоиђе. Но ма како то било, само ако добије свештеник кои грош више преко тарифе, он неможе пијаних људи да се отресе, те се више пута за његово упињање и журење натрљана носа кући врати. А то му све законско наређење, да свештеник мора девојачкој кући на испит одлазити, и причињава, те он бива испитом изненађен, неспремљен и постао одговоран.

Тешкоћа и скучен положај свештеников при брачним испитима према непрактичним данашњим наређењима сазнаће се кад објаснимо, да је превладао обичај, те просидбе и испити бивају само празничним данима. Тих дана после службе у цркви дешавају се и молбани. А осим тога, како само то су дани кад кумови у гости долазе, онда тих дана бива и крштења и венчања. То се већ зими без разлике тако нагомили све дешава, па према свему томе зар нема свештеник таквих дана посла над пословима, одвише и преко више? Коликогод крштења буде, то све мора свештеник зими од куће до куће празником да обиђе и да крсти. Још кад му

се таквих дана деси и по неко опело, па и повише испита, онда свештеник да је бела вила, па опет неби био у стању да свима тим пословима одговори. Ако је отишао на крштење, он тамо мора да почека док се свећа направи и што треба да спреми и донесе, па после свој свештени посао ради; ако је отишао на испит, он мора дочекати док домаћин сврши с гостима све старинске церемоније и обреде, па тек девојка да изађе и т. п. ал сунце овамо нестои. Зар није тим радом своим и таким врлошетањем око истог, свештеник у најхуђи положај стављен? Питамо још само: како може свештеник у овакој незгоди носити собом своју канцеларију за писање известија? Да ли треба и овде измислити опет неке јанџикаре, као што се хтеде да уведе да у њима свештеник носи тамјан и свећицу за опела сиротињска? или би требало да се овој тешкоћи строго одлакша а не новим теретима да товари?

Одредбу казнителног закона, да свештеник девојачкој кући на испит одлази, највише је бранило то, што изгледа доста смешно — веле неки — кад се момак и девојка преко села воде као јунићи попиној кући на испит, па је зато бајаги боље, да попа сам долази. Но ова се предпоставка тако неможе оправдати, јер није сљедство: ако је смешно кад иду младићи свештениковој кући на испит; да је сасвим непоречно *практично* да свештеник одлази девојачкој кући, зашто: као год што је неприлично да девојка с момком свештениковој, тако је непрактично и то да свештеник одлази девојачкој кући. А зар нема удобнијег и згоднијег места и за једну и за другу страну? Па да небуде ни једној страни криво ни другој тешко. Има те још како! Ал данашњим крњим уређењем и непрактичном законском одредбом обе стране долазе у непријатан и мучан положај. Но само ваља знати да се испит врши само онда у свештениковој кући, кад је девојка за момка добегла, па немају права, да свештеника момковој кући позивају а девојачкој ни толико,

почем се она до венчања кући невраћа одакле је побегла. И ми овој поступак не само неодобравамо, него још шта више и осуђујемо, почем вршење оваких испита још из многих других узрока може свештенику да загорчи.

Но нису се неприлике свештенству догађале са данашњим уређењем о брачним испитима само у одношају с народом него и са свештенством. Како готово свака црква има своју практику о брачним испитима, то је много пута долазио свештеник у сумњу и забуну, по пријему испитног известија, незнајући шта да чини, или известије да врати да оно буде за њега известније или као на ризик да продужава по њему свој посао. Тако где је практика да свештеник известије пише, као јемство за удавачу да нема препона за брак, онда је њему до зла Бога тешко кад прима са стране испитно писмо од свештеника, кои у тескоби уме тим известијем фино да се огради на терет онога коме га пише. Тако обично свештеник, изненадно позват на испит а на поштену реч своих парохијана да никакве препоне нема међу младићима, нашав се у чуду ни да им попусти ни да им неверује, па у извешћу стави: „нисам *при испиту* ништа мого дознати о препонама“, а овамо девојка изгледа прави пупавац, и мала и журава да никад не рекне човек да она има година за брак. Какво је јемство то ономе што је надлежан да венча!

Негде је опет практика, да при испиту увек буду три сведока, чија се имена на известију потписују, па кад свештеник ове практике прими известије без сведока, онда му то много бриге задаје. Ако би случајно свештеник писавши известије одрекао потпис, — мисли овај — а овамо никаквих сведока, ту — вели — гаранције нема!

Кад су свештеници из једног округа или иначе близу, да се могу о сумњивим известијама споразумети, икојекако је, али дальни задају велике бриге. Тако н. пр. кад би се десило, да један удовац из Пожаревачког округа запроси

какву удовицу у Чачанском округу, која је као удовица тамо преудата опет из неког другог округа, па их тамошњи свештеник испита и у известију некаже у кои брак хоће да ступи удавача, него је просто именује удовицом, чисто незнајући ни сам из кога је брака. С каквим поуздањем сад свештеник женихов приступа оглашењу и венчавању, кад му и жених загонетно одговара, да као и сам незна за киме је она била од пре и одакле је баш родом? Зар неможе да се деси да у недозвољен брак ступи, што би се доцније на штету свештеникову дознало?

Неповољни дакле односаји нашега парохијског свештенства међу собом и злокобне неприлике у које оно с народом долази, вршећи брачне испите, јесу један сасвим несносни терет више, наметнути трпљивом свештенству нашем, кои би се, поуздано, неприметно облакшати могао, кад би брачни испити природнијим и сталнијим правцем пошли, кои ћемо овде изложити.

III.

Пошто смо већ о важности брачних испита проговорили и о обичајима, по коима су се они до данас код нас вршили и врше у неколико разложили, — на реду је сад да изложимо и начин, коим би, по нашем мишлењу, брачни испити правим својим колосеком пошли, те тако својој важности одговорили и свештенство парохијско, од немилих неприлика с народом ослободили. И по томе:

1. Свештеник би валало да одређује дан испиту брачном.

Више пута дешава се, да парохијани по неколико пута траже свештеника да испит учини, па свагда или немогу да га нађу, или им овај, као што смо напред видели, због пречих послова неможе испит да учини свагда баш онда, кад га парохијани траже. Због тога би најпробитачније било, да се одмах по даровнини надлежном свештенику јави, да им он одреди и закаже дан, кад може испит бити, па могли

они тога дана чинити прошевину, не могли. Ово је преко потребно и зато, да се свештеник напред спреми за испит, да неби на странпутицу ударио, т. ј. имао би времена до испита, да прегледа потребне протоколе о понуђетству или обудовљењу; а и зато, да их одређеног дана насигурно на опредељеном месту чека, да неби морали више за свештеником тумарати, тражећи га.

Ако би се десило, да је момак или девојка под старателством, свештеник би их одмах упутио старатељском судији, да од њега одобрење донесу, па би он после дан испиту одредио, кад би му се одмах по даровиини јављало. Неби дакле било незгоде ове, која се данас дешава, кад често венчање може, због неспоразумлења, целих божићних или великих поста бити одгођено, разуме се, на штету женихову, а ево зашто: сваки обично чека да испит учини онда кад бива прстен, па макар што је то баш, што но кажу, дотерало цара до дувара. Макар што то бива пред саме покладе те неће имати довољно ни оглашења, они о томе неводе рачун, а о старатељском судији није им ни девета брига, па кад попу позову тек онда на испит и он им каже, да испит неможе учинити, докле одобрење старатељског судије недонесу, а они топрв сад, судију траже те тако и више издангубе и више тумарају, што свештенику нису на време јавили.

2. Да се испит неврши без спроводног писма женихова свештеника.

Ако је женик из једне, а удавача из друге парохије, онда би најзгодније било, да жених јави најпре удавачином свештенику, кои ће му дан испита одредити, а затим и своме свештенику, кои ће такође добити и времена и прилике, да се о свему потребном подробио извести, па у очи дана испита жениху предати писмо на удавачина свештеника, у коме да стоји: како жених нема препрека за брак, како се неналази у заплету са брачним преговорима,[1]) како није под стара-

[1]) Може се н. пр. десити, да је ко у брачне преговоре ступио и ствар до тога дошла да се само испит учини, а овај на страни запросио другу и тражи испит. Зато док се свештеник неби уверио, је ли жених с првом приликом намирен, писмено да му неиздаје.

телством, или је добио дозволу старатељског судије, колико има својих година старости. А о удовцу, поред казаног још и то, кад је удов остао и у кои брак намерава ступити. Још такво писмо треба да буде, нарочито под печатом упућено удавачином свештенику, да се неби никакво подметање с њим могло учинити. И само кад би оваково писмо удавачин свештеник добио, да би могао испиту приступати, а иначе не.

Писмо женихова свештеника, нарочито упућено удавачином свештенику, нуждно би било највише зато, што се дешава, да у оскудици тога реда, може бити и преваре и подметања. Дешава се, да један жених запроси и испит добије у једној парохији, па ову прилику напусти и одлази те другу проси и испит свршава, а овамо још ни први испит уништен није. Нама је позната једна прилика од скора, где је испит на горњи начин изигран. И несамо да је жених после неуништеног првог испита добио био други испит, него је још тако за два три дана и венчан, без знања женихова свештеника, што му је тако на руку ишао недостатак у наређењима о брачним испитима. А предложеним начином, већ овако изигравање неби се никако могло догодити.

3. Да се испит врши у цркви.

Познато је већ свакоме, како је свештеник везан за цркву, макар што му ова за то ништа неплаћа, па свештеник имао каква друга посла, немао, како звоно зазвони, он мора да је тамо. Код цркве постоји и кућица, „ради склоништа народа од зла времена.“[1]) Ту се дакле склањају и крштења и богомољци; ту долазе и колачари и сватови; ту се одмарају и здрави и болесни. А зар неможе код цркве на такво место доћи жених и невеста? По нашем мишљењу испит само у цркви учињен, има и свог значаја и вредности. Кад се испитајући се међу собом пред свештеником на верност заветују, да ли онда има згоднијег и бољег места, него што

[1]) Ручна књ. стр. 151. бр. 35.

је црква? Особито треба да буде и због тога, што постоји једна наредба духовне власти: „свака тајна, као и *остала свештенодејства*, да се по правилу само у црквама, као *за то опредељеном месту*, свршује, *а не по домовима*, осим болести новорођеног детета, које се може у случају те нужде и у дому крстити“[1]) Дакле да се ту и испити врше. Осим тога: ту има и сведока; ту без околишења у своје време налазе свештеника; ту су црквени протоколи, да би се свештеник о пунољетству или обудовљењу уверавао; ту је за свако утврђивање печат црквени; ту је напослетку готово и цела канцеларија свештеникова, где би одмах могао и извештај надлежном пароху, ако би жених из друге парохије био, написати.

Нека се зна још и то, да се и сад дешава, чим девојка момковој кући добегне, они по мирењу незову свештеника кући момковој или девојачкој да испит учини, него иду или у цркву или кући свештениковој. Очевидно је, да их и сад има довољно, кои у цркву на испит долазе. Осим тога: по данашњим уређењима, зар није сасвим остављено овим отворено поље нашој увиђавној полицији, да се, по тужби неког шиљкача, на мах вата за поменуту наредбу духовне власти, кад би хтела да кога свештеника осуди, што опело у цркви није извршио? а на мах за параграф законски, што поменусмо, што свештеник неиде на испит кући девојачкој, него такав у цркви врши? Нису ли ово очевидне противности црквеског акта и законскога параграфа? Због тога би предложени начин далеко удеснији и свештенству и народу био.

4. Да се испит не врши без надлежних сродника.

Сродници су при испиту нуждни из више обзира, а нарочито зато, што је неприлично да сама удавача — као рена без корена — ступа на испит да се пред свештеником на верност мужу заветује, а да то старији и нечују; још и

[1]) Тамо стр. 142 бр. 11.

за то, да буде тврђе јемство за свештеника, да му се неби могло после подметути, да је присиљену и преко њене воље удавачу испитао, и на основу испита после венчао, него да буду они, коих се тиче нарочито, очевидци и слушаоци оних, кои се заветују. Јер има свакојаких људи, кои после умеју много што шта подметати кад на испиту сами нису били, као: да је девојка устезала се на питање одговорити; или ако је одговорила да је шапућући нејасно нешто промрмљала и т. п.

Осим свега нужно је присутство родитеља онде, где је девојка за момка *побегла*. А према духовним уредбама[1]) и законским прописима[2]) што их данас имамо, истина има прилика, где и није потребно присутство родитеља, па ни њихово одобрење. Но ми имамо у виду овде ону околност, у ком случају нетражи се одобрење општинскога суда, о чему ћемо ниже говорити. Зато, присутства најближа два три сродника или самих родитеља, држимо, да би поред тврђег јемства за свештеника, још и за то нуждно било, да би присутствовавши испиту, своју љутњу на девојку ублажили. Јер знамо много случајева, да су очеви одбегле девојке сасвим презрели, и не само да таквој никад у кућу корачили нису, него јој и за навек улаз у своју забранили. Није давно било, кад је једна таква бегуница, после два венчања умрла, па јој родитељи ни на погреб недођоше, макар што је то у једном истом селу било.

Но што нам за одбегле девојке најприродније изгледа, то је: да власти општинске одмах настану, како дознају, да такву девојку врате родитељима. Јер се дешава, да многе по два три дана тамо пробаве, па се саме опет својој кући враћају, као што би, може бити, многа се тако натраг и повратила, да има кога на њеној страни. Али кад су сви против ње, онда те куражи неможе да добије да се натраг

[1]) Ручна књ. стр. 146. бр. 21.

[2]) Кривични зак. §. 141. последња тачка.

поврати. Велимо да се врати одмах одкуда је и дошла, не у намери тој, да она за момка, за кога је била побегла, непође, него зато: да би се с једне стране шкандалозни обичај добегавања утамањивао; а с друге, да би се тим поступком пропису казнителног закона одговорило, кои вели: „Човек, кои на општу саблазн живи с каквом женском *заједно и невенчан*, па на опомену власти *неће да се раздвоји*, да се казни затвором од десет до тридесет дана....[1]) Таким начином би неоцењене користи било и по морал и по избор момка и девојке. И поред тога, што би се за кратко време брукави обичај добегавања сасвим искоренио, и што никад оних немилих случајева било неби, да отац на рођењу кћер као на турчина мрзи, јер пошто се она вратила своме оцу, она одатле или ће за истога са потпуним одобрењем родитељским удата бити, или ће и сама вером превртнути.

Истина, да би могло у оваком случају бити прилика, где отац просто из ината или користољубивости такву удају неодобрава, и у оваком случају момак би имао права, да се девојачки отац пита: из каквог узрока своју кћер за њега неда, те би се онда могло поступити по поменутим наређењима духовне и грађанске власти. Но ово велимо само зато, што већ постоје та наређења, али никад неби били за то, да се на овај начин девојка од оца отима, него да то све буде мирним начином. Јер шта зна девојка? Младост, лудост. Она мисли штогод лети то се једе. Ако икои, заиста родитељи више могу својој деци добра пожелети него сама она. У овоме нас тврђењу грозан један случај, кои се скоро у нашој околини десио, коме смо очевидци били, довољно потпомаже:

Девојка једна из другог села побегне за момка једног и, разуме се, са одобрењем очиним испита и венча. Отац је, истина, дао одобрење зато, што није мого девојку сам дочепати да јој суди, али га је поступак кћери његове тако

[1]) Тамо §. 365 тач. 11.

разљутио, да ни он, ни домаћи његови нису јој више долазили, нити за њу питали. Муж пак њезин, кад примети, да јој отац и мати зато недолазе, што мрзе њу, а с тим и кућу његову, онда он забрани и жени својој к њима одлазити, па шта више ни на онаква места ићи, где би се могла с њима састати. Ово нечовечно поступање с том младом, и од једне и од друге стране, кад је већ сваку меру превршило, она отиде у шуму те се *обеси* да и једну и другу страну задовољи. А оваких случајева има и повише, кои произлазе једино одтуда, што се безстрашни обичај добегавања већ готово свуда јако одомаћио, што зацело неби никад било, кад би се одбегла девојка оцу или своима повраћала, па се ни испит неби чинио, кад неби отац присутствовао.

5. Ко сврши испит, да писмом о томе извести женихова свештеника.

Овај је обичај и до сад постојао, али није тако потпун и основан био. Зато би по нашем мишљењу, требало, да свештеник удавачин исто онако известије жениховом свештенику напише и под печатом пошље, као год што је од њега о жениху добио, и као што смо о томе напред разложили. Јер врло је потребно да се о годинама супружника извесно зна, а о времену обудовлења и у који брак ступају и по готову, — како би се у протоколу венчаних тачно забележити могло и да се неби сметало с ума, или, што је још горе, каишарило о томе, кад неби удовица имала девет месеци од обудовлења до дана кад хоће у брак да ступи.

Тим би начином, брачни испити, заиста пошли правцем коим се неби помешали, те час свештенику, а час парохијанима тешко горчили.

Овако је наше скромно мишљење о брачним испитима, што довде изложисмо, чиме ласкамо себи да би само на овај начин свештеник могао да врши свој узвишени позив односно брачних испита. Но како, „више очију боље виде“

то овим позивамо браћу свештенике, нека они кои противно овоме мисле, овим путем то боље објасне, или на против, кои се слажу, опет овим начином сагласност искажу, еда би што пре *овај глас* одзива нашао тамо, одакле је увек готовост указивана да се сваком напредном гласу у помоћ притиче, те тако давно изгледане, најповољније резултате донео.

Марковац **Аћим Илић,**
свештеник.

О односајима српске цркве наспрам цркве цариградске, од првих времена њенога бића, па до данас.

(НАСТАВАК).

5.

Период нове борбе срп. цркве за самосталност и независност њену, и постепеног њеног развића на правима автокефалне архиепископије.

I.

Значај сриске цркве и њених иредставитеља у политичком бићу срп. народа. — Стање сриске цркве до иолучења независне унутарне управе и односаји грчког духовенства наспрам Срба и ових наспрам Грка. —

Српска црква, може бити, није никада такав велики значај у политичко-историјском бићу срп. народа, имала, као што она имађаше у време устанка Срба против Турака — својих свирепих угњетача и крвопија. Самопрегорење, мушка одважност и превелика енергија срп. народа наједанпут реши, да, помоћу божијом, или сбаце тај вековни груби и тирјански јарам мрзког свог непријатеља, или да славно и јуначки за слободу и част умрѣ. Народ српски беше положио сву своју наду и тврду веру на свемогућег Бога и његову правду, па с тога ни најмање не двоумљаше о својој будућности. И доиста где би он и могао наћи потпору за своју тврду веру, и гди би он могао тако планути

надом на помоћ божију, ако не на том светом месту, гди се вазда проповеда права и истина наука?! На каквом би другом месту срп. народ могао понављати успомене и спомињати негдашњу сјајност и славу своју и својих предака, ако не на саборима код цркава и манастира, као још на јединим местима, где су Срби имали могућност састајати се са својом браћом и где међусобно деліште своје жалости и тешкоће, које лежаху на грудима њиховим, као сини камен?! — Само тамо (у манастирима и црквама) беху школе за народ српски, у којима се они учаху и договараху за опште благо своје, за сво време њиховог тешког и неописаног ропства — под игом азијатских варвара. — Тамо је, имено, поникла прва мисао у срцима духовенства о ослобођењу срп. народа. Јер српско духовенство беше душа и срце устанка срп. народа против својих дивљих угњетача. Оно даваше народу свом и моралну и материјалну помоћ и тада и пређе устанка његовог на Турке. Да, пред сами устанак Срба, па и после, видимо на све стране свештена лица, гди са опасношћу свог живота и целе породице своје трче по Србији, те српски народ буне и подижу на оружије против душманина, уливајући му у срца његова велику наду на милостивог и правдољубивог Бога и помоћ његову. Они у овој прилици, шта више, позиваху се на знамења, која Бог по небу тада меташе, говорећи, да је и Богу додијао јаук и патња сиротиње српске, па с тога својим небеским знацима позива свој верни срп. народ, да устане на оружије, те да безбожничку силу сатре, која га у ропство зави. —

Но и ово није све. Свештеник свилеувски припасује сабљу, скупља око себе српске соколове и удара заједно са протом ваљевским Матијом Ненадовићем против српског непријатеља; ступа у најжешће битке и, одсецајући турске главе, даје пример српским јунацима, како се ваља јуначки борити за ослобођење своје и свога потомства. Сем тога, ми видимо где у то време срп. духовенство заступаше „срп. ди-

пломацију.“ Протојереј Алекса Лазаревић из Шопића путује у Цариград ради договора са Султаном о миру и утврђењу истога. Протојереј Шабачки Јован Павловић такође путује по страним местима и тражи помоћи код јевропских дворова; путује у Цариград и тражи од Султана, да овај призна права народња. Он се обраћа за то и патријару цариградском, да би му овај штогод помогао код Султана, и овај му, као добри (?) отац и верни (?) пастир наш, одриче сваку помоћ. — Даље: игуман Хаџи-Константин причешћује устанике српске и закљиње их том св. тајном, да се боре за крст частни, веру православну и слободу златну до посљедњег издисаја свога. Прота Атанасије благосиља и закљиње војводе срп. народа, да неби издали свој бедни и претужни народ; опоминје их на њихову свету дужност и велики задатак и, усљед тога, преклиње их, да не пожале ни једне жртве од своје стране, те да би слошки са народом могли мисију своју извршити и народ ослободити. — Млади капелан Луке Лазаревића — Јанко Протић,[1]) пун живости, воље и ораторства, трчаше по селима, те храбраше и тјешаше оставшу код кућа нејач и женскиње, а равним начином ревносно труђаше се о сабирању провизије за војску и отправљаше исту на место војне. — Овде ми тек неколико лица именовасмо, која учествоваху у дјелу срп. ослобођења за које, више — мање знаде историја; а колико ли имаде још таквих лица, која су остала не известна срп. историји, а међу тим они су били ревностне и срдачне руковође народа српског у то кобно и несрећно време, када живот његов висаше, тако рећи, о концу, када србин сваког трепутка очекиваше горку смрт? — И доиста, сваки међу нама мора признати, да је срп. црква и њено духовенство било прва чињеница у делу српског ослобођења, и сви знамо, да је свештенство понајвише допринело на олтар ослобођења срп. народа у Србији. — Но како је у

[1]) Овоме сам опет ја био капелан и он ми је много којечега о Луки и другим причао што не долази у план нашег састава. — Автор.

то време у Србији било свештенства родом Грка, а нарочито старешине црквене, као: митрополити и епископи, који беху сви Грци, то се рађа питање: *да ли је и оно духовенсто, које беше из Грка, учествовало у том великом делу — ослобођења у Србији, као срп. оци и пастири духовни?* На жалост тога није било. — Овај труд и ову жртву учиниште само свештеници — Срби, који заједно са својом крвном браћом и трпљаху све тешкоће и насиља од стране срп. изелица — Турака и Фанариота — Грка. Да је свештенство имено српско желило и радило на ослобођењу свога витешког — но у исто време роиског народа, а не господари и племићи, то нам јасно сведочи српска песма....

„Ал кнезови нису ради кавзи,
Већ је рада сиротиња раја
И ради су божији угодници“ (свештеници).

И заиста вера и духовенство вазда беху главном и једином надом и моралном снагом, на које срп. народ могаше потпуно рачунати и уздати се. Сама дела и предузећа првих срп. патријара, после пада срп. царства, очито нам дају сведочанства о том, да је црква са својим свештено-служитељима била главним и јединственим представником раздељеног и разкомаданог царства српског. — Па и саме сеобе Срба у Аустрију, под предводитељством својих пастирепачелника: Арсенија III и Арсенија IV, не мање сведоче нам о том, каквим је се великим уважењем и поверењем ползовало срп. духовенство у Србији — и то оно само, које беше из средине Срба, а не охоло грчко-фанариотско духовенство...

Кад је пак народно свештенство само радило на делу ослобођења и кад је народ само свештенство из народа љубио, уважавао и њему поверавао се; а притом зна се, да су у то време већим делом били представитељи срп. цркве Грци, то невољно изкрцава питање: *Како је се срп. народ односио насирам духовенства — које небеше њихове народности, већ*

Грчке, и како су опет ови посљедњи насирам своје духовне пастве Срба. —

Известно је да су Срби после пада срп. патријаршије, кад су Грци сасвим завладали срп. црквом, изгубили наду у црквене представнике и наспрам њих посве охладнили. Јер после уништења срп. јерархије, срп. цркву окружаваху много веће беде и опасности. Њен живот беше у већој опасности, неголи и сами живот њених синова Срба. — Јер чедо њено могло је задржати свој живот, бацивши се у туђа — римског папе или Мухамеда — наручја; а она — т. је срп. црква не имађаше таког бедема за чување живота свог. Постане ли грчком или другом чијом, она тада већ непостоји више за Србе као мајка српска. Па према овоме опасност за српску цркву грозаше више од Грка него од Турака, јер сва главнија црквена места и главнију црквенску власт приграбриште у своје грамзљиве руке недостојни пастири — фанариоти цариградски, који почну угњетавати и глобити срп. народ — своје бедне духовне синове много жешће од самих неумитних Јаничара. Јер, уколико нам је познато, бесни и необуздани Јаничари — Турци, угњетаваху и дављаху народ с материјалне стране; а охоли и лукави фанариоти и с материјалне и моралне. — То, што срп. народ, као вечити потомствени аманет, толико векова чуваше и свесрдно заштићаваше, те православље не издаде и недаде бацити се у наручија римске цркве — језик славенски при богослужењу — то имено што привлачаше Србе ка св. мајци — цркви православној, која га напајаше вером и надом на будућу срећу и блаженство, која га тјешаше, да не клоне духом у овом чемерном свирјепом ропству турском, која га велим задисаше дахом живота — то имено трућаху се грчки фанариоти уништити и завести при богослужењу у црквама грчки језик место славенског.... Па није ли то много чемерније и убитачније за Србе, него сва друга зла, која нам Турци чињаху?! Кад нам се одузме оно, што нас оживљава,

храбри, обнадеждава и тјеши, онда нашто нам је сво материјално благо наше, на које беху упрли своје очи грамзиви Јаничари? И доиста справедљиво је рекао г. Ранке, писац срп. историје: „Срби, изгубивши независност своје цркве, изгубили су сваку могућност за образовање њихово.[1]) — Јер, као што смо наспоменули, српске цркве беху уједно и срп. школе у време тог турског ига, а срп. пастири беху уједно и народни учитељи. Но пошто грчко-фанариотско духовенство заузе главна та места, тада не беше више тога; јер они, у колико год могаху, забрањиваше свештеницима српским да уче и просвећавају народ свој. — Вазда им беше начело држати народ у глупости. И према овоме ми не можемо назвати такво свештенство истинитим и верним пастирима духовног стада, већ држимо, да им више доликује назив — курјаци, који разгоне и плаше стадо. — Из хиљаду примера, да наведемо ради обистинења горњих навода само неколико: Митрополит Херцеговачки Ананије, ненавидећи монахе манастира Житомишлића због тога, што они чинодјејствују на словенском, а не на грчком језику, и што заштићавају своју једноплемену браћу — односно паству своју од проклетих изелица — Турака и Грка, па желећи им осветити се, он се обраћа тур. паши са оваком молбом: „Дајте ми неколико људи, који су у стању казнити са најгором смрћу монахе манастира Житомишлића,“ [2])! Наравно монаси, кад су то чули брже боље потраже у бегству спасење, а то су учинили с тога, што су из опита знали, да им другог спасења нема. — Митрополит призренски Софроније — Грк послао је једно својеручно писмо свештенику села Кориша, из којег очито се објашњава оно добро, у каквом су положају били Срби после укинућа српско-пећске патријаршије, под грчким насиљем „владика“ и због чега су од чести промењивали вјеру и турчили се: Ево вам то писманце.

[1]) Ист. Срба — г. Ранке, 28.

[2]) Дал. Магаз. 1848 г. 178.

Милостїею божїею

Софроније митрополитъ призренски.

Пишем попъ Стоянъ къ село Коришу да ми сѣберешъ царево понѣрие, нетко жище нетко аспре, коч христианинъ неће царево дати да ниїе благословен ни поскѣре да мѣ се прихвативъ ни попъ да мѣ у кѣћъ дође ни да мѣ се молитва ни да мѣ се красти аколи нещре хоћевъ на торце ѣповати и пе..... Велика штета што даље нема, јер је писмо даље исцепано. Без сваке сумње тамо је још много било очинских и пастирских (?) речи, које су утјешне (?) за бедну паству биле... Од овог недостојног архипастира бегао је и крио је се народ више, него од Турчина — а нарочито девојке, јер по верном предању зна се, да је он много „миловао девојке“! Ето какви беху пастири српски родом Грци, па и данас не можемо о њима, који живе у Босни, Херцеговини и ст. Србији боље рећи. Они верно подражавају својим предшественицима. — Јадна рајо! да ли погледаш избавиоца твога? Да ли ће ти скоро сунце слободе синути? Да ли је крај твојој патњи дошао, и дал ћеш скоро стрести са свога врата турски и црквено-грчки јарам? Сем поменутих митрополита још много зла и беда наношаху срп. цркви и ови: Петар, митрополит призренски, који је због својих нечовечних дела погинуо од руке свога духовног чеда. Гаврил нишки митрополит. Султан је на име његово издао неколико фермана све у ползу његову,[1]) и он, користећи се тиме чињаше и сувише невоља срп. народу и његовој цркви. За овим тешке су ране народу и цркви нанели митрополити: Јеремија, Јосиф, Прокопије и Григорије. Срби готово све митрополите тога времена памте, не као своје пастире и духовне оце, већ као народње изелице и мучитеље. — Благодарећи овим безаконим фанариотима неки су срп. манастири ограбљени и опустошени, а неки су сасвим затворени. Духовенство тога времена дошло беше до најнижег ступња умног развића и до одвећ грубог

[1]) Види глас. 40. 218—223.

неваспитања; јер охоли фанариоти — Грци рукополагаху за свештенике оне људе, који су више могли новаца дати, необраћајући пажњу своју на њихову умну и моралну страну. При такој жалостној ситуацији није никакво чудо, што су поједини Срби морали, због турске навале и тирјанства, прелазити на страну лажног пророка — Мухамеда. И још, шта више, ако узмемо у вид с једне стране варварско насиље и тирјанију — Турака, а с друге — равнодушност, неспособност, себичност и мучко улагивање око Турака наших вајних пастира — Грка, тада се заиста пре можемо чудити, како се сви Срби у то време а при таким околностима не изтурчише. А нарочито у време владе свирепог Али-паше-Столчанина, везира Херцеговачког, који је, за време свог 18-годишњег управљања, умртвио више од 1000. правосл. Срба[1]) Његово безчовечно тирјанство и зверска свирепост досадила беше и самим Турцима, те се и они горко жалише противу њега и радише на том, да би се како год из њихове средине протерао, те да би у томе бар бедној раји олакшали. Да су пак срп. пастири — односно Грци љубили своју словесну паству, то би и они подигли свој пастирски глас против необузданог паше и подпомогли озлојеђене, против тираније пашине, Турке, да се паша уклони. Али на жалост то није било. Грци уместо да заштите Србе — односно паству своју од тираније жедних зверова — бесних Турака, а они на срамоту њихову гледаху на сва насиља и злочинства турска и њиховог старешине Али-паше-Столчанина више него равнодушно да не рекнемо са задовољством и радошћу. И још, шта више, они заштићаваше пашу, кад га угњетени Срби и Турци тужише. Да су то чинили охоли фанариоти, то ћемо се уверити из овог случаја:

Кад су безакони поступци срп. џелата Али-паше-Столчанина надмашили сваку трпљеливост, тада Турци: Гесенбег Требињац и Измаил-ага Ченгић напишу молбу ка ца-

[1]) Рус. Бесѣда 1858 г. 101.

цариградском патријару. На ову молбу сем њих двојице подпишу се многи срп. свештеници, кметови и поглавари и са црквеним и монстирским печатима и потврде. Они су у молби својој, коју су по једном Србину у Цариград патријару послали, препокорно га молили, указујући на сва злочинства и беде, које народ трпи од паше, да би патријар подјејствовао код Султана, те да овој зликовца и крвопију српског уклони из њихове средине — из Херцеговине. Патријар, прочитав молбу примети, да на истој нема ни потписа, ни печата митрополита херцеговачког, те с тога он молбу врати натраг митрополиту и управи на њега питање: „Јели истина ово, што се у молби пише, и ако је истина, то зашто се и он није на исту потписао и печатом својим утврдио.? —

Кад је пак митрополит херцеговачки добио речену молбу од царигр. патријара, он и против своје савести (ако се може рећи, да је и имао) одговори на положена питања овако: „све што се у молби, на вас упућеној, находи јесте пресна лаж. Али-паша је и као човек, и као старешина врло добар и савестно дужност своју врши. И све што је на њега донето, то су измишљотине подлих сплетака и бунтовника.“ (!!!!) Патријар, добивши такав одговор од митрополита и поверив истом, пошље именовану тужбу са обвињавајућим писмом везиру херцеговачком, да га увери каких бунтовника у његовом везирству имаде, те да овај може осветити се својим непријатељима. И заиста, везир, пошто је о свему разумео, угрожаваше свима оним, који су се потписали на тужбу, смрћу, која је многе и постигла. Бедни игуман завалског манастира Исаија, чувши таку претњу Али-паше, престави се од страха и умре.[1]) Оваковних примера има и сувише, који су многима Србима до главе дошли. И сами Турци, чији коран заповеда убијати све оне који не верују у Мухамеда, чуде се таком поступању ваљних пастира, а шта је за нас остало? — Грчки јепископи и духовенство добили су за та-

[1]) Зап. Геогр. общества XIII, 516.

кову језуитску ревност код Турака много већи значај у делима политичким и црквенским, а још много веће поверење задобиће Грци, кад су Турци увидили, да и они (Грци) жешће грабе, отимају и нападају на народ српски, него и сами Турци, и кад су се уверили, да Грци, тако рећи, сисају посљедњу кап срп. крви.

При овакој ситуацији, кака је у Србији постојала на крају XVIII столећа и у почетку XIX, није никакво чудо, што и црквенска управа, — находећи се, као што више пута рекосмо, у рукама охолих и себичних фанариота — Грка, — није могла бити боља од грађанске управе, која се опет нахођаше у рукама бесних Турака. И једни и други отликоваху се својом грамзивошћу и крвожедним и себичним поступцима у народу српском. — Зло и грдна неправда и од једне и друге стране целог времена, а нарочито пред устанак Срба дошла беше до свог вр'хунца и народ српски, који беше, тако рећи, осуђен на систематично мучење и „истјазање," принуди подићи се са оружаном руком против својих бездушних угњетача.

У то исто време, када се Срби оружаше да устану противу безбожних Турака, јепископи-Грци, не само да их несу у томе потпомагали, већ сваком даном приликом гледали су до знање да их у предузећу смету и застраше. Они одвраћаху Србе од добре њихове намере, па још, шта више, доносили су турцима о томе и издавали Србе — односно њихове духовне синове. И тако какву пакост Турци несу могли сами учинити Србима и чега се несу могли дочепати, што је српско било, то су они постизавали посредством својих верних шпијуна — јепископа — Грка. Они беху Турцима десна рука у свима њиховим безбожним и тирјанским делима. У овоме се одликоваше од многих других митрополит београдски Леонтије. Он беше један између највећих издајника српских. Ради тога он је путовао по својој јепархији под видом да скупља своју мирију, а међу тим иску-

шаваше срп. народ у његовом предузећу и одвраћаше га од намере његове, шта више, наговараше народ да не слуша своје поглаваре и воће, страшећи га турском силом и пропашћу његовом, ако се упусти у рат с турцима. Он народу саветоваше, да се покори и преда, а он ће настати код Турака, да му опрости и помилује. Обећаваше да ће Турци убудуће њим поступати човечански и милостиво... То исто може се рећи о свима јепископима — који становаху у срп. предјелима. Они, знајући шта су код своје паствe својим поступцима заслужили, беху тврдо убеђени, да ако се Срби ослободе од Турака, неће остати на својим местима у Србији, па према овоме они се ревностно стараху да осујете срп. устанак. Тако је и било! Грци јепископи беху тада, на кратко рећи, оштри јатагани у рукама азијатских варвара, којима срца бедних мученика — Срба параху. — Жалосни срп. свештеници из средине Срба многи су искусили очајничкога зла од Турака, а још много више од својих пастире-начелника — Грка. Безбројно их беше који су платили главом дрзост и ћеф „кир Јања“ — свога црквенског поглавара, па чак и његовог чибукџије. И свештенство је морало све то трпити, јер не имађаше коме да се жали, пошто грчки архијепископи беху наспрам Срба то исто што и Турци, а *„врана врани очи не вади“* вели народња пословица. И доиста, ако се игде може потпуно применити ова пословица, то се баш може применити овде. А и коме би се свештенство жалило?! Тај, коме би се оно жалило, он на сваком кораку још више гњечи и дави! Ако би се жалили Турцима — турска правда скупо се плаћала. Ако би се жалило архипастиру, и ови беху у дослугу с турцима. Премда на жалост признати се мора, да је се пре и код Турака правде и заштите наћи могло, него ли код охолих фанариота, јер се је често дешавало, да су Турци понеког Србина и сачували од тираније његова ваљног оца духовног, што фанариоти нису никад учинили, кад би Србин подпао гњеву турчина — осветника. Па

према оваком ваталном положају Срби и не хтедоше се жалити ни Грцима против турске, нити пак Турцима против грчке необуздане тираније. Они само планираше међу собом, како ћеју и на који начин ослободити се од обе тираније, или бар по некој осветити се и вратити што но реч, жалост за срамоту.

И заиста Срби, чим се мало докопаше слободе, одма се и запиташе: како и на који начин, да се опросте изелица и великих својих непријатеља јепископа — Грка? У жељи овој они, помоћу разних досетака, мајсторија и средстава успеду, те неке после кратког времена протерају, а неког на онај свет опреме — који и личи онима, који под фирмом онога света хтедоше да завладају овим светом. Срби вазда тако плаћају својим издајицама, само кад их докопају...

Да је пак грчко духовенство заслужило такву благодарност од стране своје пастве, то нам између осталог тврде речи, којима га карактерише један његов славни господар — Турчин — Мујага Чибера: „*То су такви људи*, вели он, *због којих ће се Срби пре свега потурчити. Да Срби нису тако тврдоверни, Грци би их својим насиљем и тиранијом натерали да промене седамдесет вера, а камо ли једну веру хришћанску.*“ [1]) — Ето верне и потпуне карактеристике грешних фанариота — јепископа српских — родом Грка. Па кад и Турци, варварски народ, тако о њима мисле, то се лако да закључити, какви су то били жалосни представници српске цркве и српског народа!!! —

О њима, т. је јепископима — Грцима одзивају се и други људи, који су копетентни да их оцене, и који сасма хрђаво о њима веле: Тако нпр. Платан Танацковић, јепископ Будимски ево шта о њима каже: „Мнози от христіан устьı самого Архипастира своего пред властми турецкими оклеветаніи, аки крамолници и измѣнницы въ узилища и темницы заткомаѫсм, отнюдь не исходмаѫ, дондеже последніи кодранта

[1]) Дал. Магази за 1850 год.

воздаша, между архіереемъ и невѣрнымъ Тѣрчиномъ братски потомъ раздѣленый“ [1]) На другом месту находимо, како један честити грађанин - Србин качечтвује Грке. „*Иго фанариотско несносније је и много теже од ига турског. Сада престају гоњења од стране Турака и гонитељи осећају човекољубље, али гоњења и мучења од стране охолих и бездушних фанариота сад се тек шире и распламћују и она нас сада воде с дана на дан све ближе и ближе ка коначној пропасти.*“ [2])

[1]) Сборничъ ист. Старооб. Попова — 20 стр.

[2]) Далмат. Маг. 1849. г. — Код горњих навода држимо да неће бити посве сувишно да, ради потпуног утврђења, више наведене карактеристике — односно грчких јепископа у Србији наведемо један одломак из бугарске брошуре, која је 1860 г. у Цариграду на бугарском и француском језику, под насловом „**Болгары и кыстисс грсч. духовенство**“ штампано у журналу „Болгар. книжици“ год. III. ч. 1. Ево је:

„Народ наш,“ вели бугари цариградски, обраћајући се 1860 г. ка свима нашим саотачаственицима, не само ненаће у нашим пастирима — грчким архијерејима руковоће народње ка вечном спасењу, већ, шта више, посведневно могли се видети од њихове стране примери гнусног разврата и унижене вере, који нас примери воде у вечну погибију. Уместо да иду по стопама И. Христа, чије су слуге, и у место, да подражавају апостолима, чији су следбеници; уместо, да се труде да просвете стадо своје јеванђелским истинама, а они, на жалост, преокренули своје високо служење у господско уживање. У место да служе на углед стаду свом частотошћу и поштењем и да буду „**солю земли**,“ а они су постали *каменом саблазна*, о којега се спотичу и разбијају — срца верних. Сматрајући јепископске и архијепископске катедре, као своје сопствене спахилуке, патријар и његов синод не постављају на епископске катедре људе, који су образовани и просвећени здравом и истином науком и који су морални у животу свом, као што то захтевају апостолска правила и правило 12-то лаодикијског сабора, већ постављају и одређују на архијепископске и јепископске катедре такове, који насићавају своју жеђ сребролубља грабежом, као што то признају сами грч. архијереји, кад силом истражују од народа да му помогну исплатити ту глобу, коју су обећали при избору патријару и његовим члановими. И таким начином јепископи,

— Стотинама оваких примера могли би у ползу нашег доказа о непоштеном раду и поступању српских пастира, који беху родом Грци, наспрам срп. народа — односно њихове пастве навести; али не находимо за нужно. Довољно је само то, што знамо да су из оних места, где је сијнуо зрак слободе сви Грци протерани и на њихова места српски синови постављени, о чему ћемо укратко сада изложити.

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

Богословија и сујемудрије комунаца.

О! роде некрѣный и развращенный, доколѣ бѹдѹ съ вами, доколѣ терплю вы? Ис. Хр.

Наше друштво и сав његов развитак, као да је у позније време, пошло што но веле „суновратке.“ Све се то једно на друго „ополчило“, као да су дошла времена „разорења вавилоновог.“ Никоме ништа није право, — све се то одало апатији, трулежу и мистификаторству. Нит нам ваљају установе политичке, нит друштвене, нити религиозне. Свуда је унео ђаво свој нокат, свуда је „мѣрзость запѹстѣнія“ и само једини Месија „Старо Ослобођење“ мисли, да поправи свет, да „уљуди“ људе, да организује ново друштво, које ће у стању бити да обасне српски народ благодећу и новим животом државу српску. О! роде некрѣный и развращенный, доколѣ терплю вы?

купив за новце сан архијерејски и јепархију, они не само да и сами продају чин свештенства недостојним лицима, већ што више, врше и сваког рода безакоња без зазора савести своје. У место да подхрањују душу хришћанску словом божјим, часте ју при богослужењу безстидним и неприличним речима; уместо да врше чинодејство смерно и благољепно, они га често врше на саблазан и огорчење пастве своје. Па и то није све. Они, због неспособности и незнања бугарског језика не само да никада не поучавају своју паству, већ, што више, забрањују и другим начином то чинити — забрањују служење у цркви на словенском језику, а тако исто грде, што се и по школама наука не предаје на грч. језику.

За нас није никакво чудо, што људи у друштву — у држави, траже поправке, траже угодбе и слободе за живот и свој општи развитак. То су ствари природне; то је створ људски, и као дело руку људских, може се одобрити и препоручити. Али кад се неко заборави толико да чак и на оно мете своју окорело — грешну руку, што се признаје и уважава као светиња, онда.... е, онда треба превртути лист, и започети с почетка, као што сви поштени људи почињу.

Ми ћемо то сада и да учинимо.

I.

Ако незнате, ви сте ваљда чули, да код нас у Србији постоји један једини завод духовни, који се зове „Семинарија.“ Ту се сваке године скупљају младићи да се образују и спреме за духовно звање, или, као што наши кажу — за попове. Завод овај постоји одавна и у извесним приликама служиоци цркве, који одатле излазе, бивали су од велике користи за наш народ. Непосредни додир њихов с народом учинио је много добра данашњем свету, јер он, стојећи уз народ и радећи с њим заједно, никада није изневеравао своју народну мисао, никад се није либио народа, као што би то друга господа чинила. Свештенство је српско, још од прастарих времена било управо покретач свести и напредка народног, и историја, ако је само написана човеком, који добро свој посао разуме, неће ваљда одрећи, да је све ово цела целцата истина, што сад рекосмо.

Да је ово одиста тако, сведочи нам и тај појав у нашем друштву, што се народ српски није устручавао, него је, шта више, у доцније време очито показао, да је свештенство српско — његов преставиоц и већином их бира за своје посланике. Поверење, које им народ даје, не потиче ваљда ни из чега другог, већ из солидарности, коју народ са својим црквеним служиоцима има. Једнакост интереса, једнакост начела, ту је потпуно и очигледно изашла на видик. Ми нити ћемо бранити, нити кудити наше попове, јер факта

за њих говоре, и само слеп не види како они према народу и народ наспрам њих стоји. Ми констатујемо, да наши учитељи вере и служитељи цркве — ма у ком облику — никада нису, нити ће бити непријатељи народни. Ми тврдимо, да вера, коју они проповедају, никад не може бити противна савременом напретку и цивилизацији. Ми јавно исказујемо, да су наши попови уопште узевши, преставиоци народа и његових врлина. Наравно, где год је правило, ту мора бити и изузетака, — али су изузетци мали — ништави, те се губе у самом зачетку.

Хоћете ли примера из старе или из новије историје српске? Али нашта ће вам, кад их и сами знате, кад сте и сами потпунце уверени, да је све ово истина, што вам рекох? Било би узалудно трошити време и место, кад би вам стали набрајати живе примере о свему овоме! Примера има и сувише, па зато баш и не треба да вам их напоминьемо. Отворите историју и она ће вам их све показати. А међу тим, жалосно би и било, кад их не би и сами знали, јер то би онда значило незнати себе *ни свога*....

II.

Хајде да оставимо старо на страну, па да отпочнемо с новим и најновијим појавама у нас. Али најпре да се запитамо: ко даде народу српском *данашње* попове? Манастири и манастирлије — то су ствари застареле. Дакле ко створи, ко образова, ко даде цркви и народу данашње попове? Нико други — већ наша *Семинарија*. Па баш зато, што их је она створила и дала и што их је сада већином у скупштини на првом месту, — баш зато не ваља наша богословија — наша семинарија! Јел те да је то баш онако по Миљовски логично и доследно! Сад долази друго и још важније питање: ко напада, ко узурпише нашу Семинарију? Дечурлија! Санкилоти! Ангијаши![1]) — Старо Ослобођење!!!!

[1]) Ангијаш долази од речи Ангелъ, — демон, која се овако пише за разлику од Аггелъ — весник.

„О! роде некѣрный и развращенный, доколѣ бѣдѫ съ вами, доколѣ терплю вы!“ Зашто ју нападају? Ето видите зашто, — зато, што је она дала и даје српском народу учитеље и преставнике! Али не мислите, да је то мотив, што они нападају на Семинарију. Људи, којима ништа није овога света свето, имају друго нешто, за што не трпе да код нас Семинарија опстане. Они све дотерују на свој калуп и држе, да је само оно добро и поштено, што они реку и што се њима допада. Они не трпе веру, јер држе, да она заглупљује свет, да проповеда тиранију. Али господо англијаши: истина сконодитъ класъ, — тако учи највећи учитељ света! *Ви то не знате, а* и од куд ћете знати, кад не учите!

Шта дакле хоћеју они? Они хоћеју да се у нас оствари револуција и да робеспијери почну управљати и владати овом земљом. А шта мисле за цркву? Мисле, да поврате незнабожачко доба, те да *они* заглупљују свет онако, како би њима годило. Има ли сад ту патриотизма, има ли морала, имали ишта, што би одговорило позиву поштених људи — ако ништа више. Не господо, право је г. Владан казао: вас треба *под велики туш*, јер с вашим мозгом нисмо баш сигурни. —

Који су то, што поткопавају данашњу политичку и моралну основу у српској земљи? Могли би их баш очимице казати, али нашто, кад их у нас већ сви знају. Ја ћу опет да се позовем на поштованог Д-ра г. Владана: „Ал, како би добро чинио (т. ј. велики туш), оним бедним људма, кад би по један такав туш био у Београду, Крагујевцу и Копривници!“ Са овим је, мислим, већ све речено, нити треба каквога коментара.

Али ни то није доста. Наша комунија све једнако апелује на „разлоге“, на „факта“ etc.. Па зато и њима треба одговорити оним оружијем, с којим се они размећу.

Кад се хоће да претреса каква научна корпорација, какав завод, који је себи поставио извесну цељ, онда се не напада на њу са споредне стране, већ се бије прво у главу,

што но веле „мањем међу уши.“ То комунија није разумела, него је узела да напада и сбрише Семинарију као завод, с тога, што су професори — вели — неправично казнили овога или онога ђака. Дакле види се да они ни о чему другом не мисле, већ о томе, где је боља и правилнија полиција; а овамо се деру, као и остала дечурлија на полицију. А где вам је наука, а где су вам правци у науци, а где вам је доказ да професори не продају у духу хришћанске науке и учења цркве? А, — да! Ви за то не питате, јер све из основа вама не ваља — па ни вера. Срамота је и да се зовете „социјалисте“, кад незнате ни прве основе оне науке, која је сво данашње друштво организовала, — уредила; *и чија начела још вековима не могу бити потпуно остварена.* Свет треба још дуго и предуго да проживи; свет треба да сазре, па да *потпуно* разуме велике истине хришћанске науке. А знате ли, кад ће то бити? Онда, кад буде *„једно стадо и један пастир.“* Али опет не комуна, као што ви данас проповедате. И на овакву живу и свету науку, на извор свију истина, на науку над науком ви хулите и пљујете! O! родé некѣрный и развращенный, доколѣ бѫдý съ вами, доколѣ терплю вы!?

Које заведење ви саветујете влади да затвори? Оно, у коме се *ове* три истине проповедају и уче: 1, *да љубимо Бога* 2, *да љубимо ближњега као себе и* 3; *да љубимо и непријатеље своје?* Има ли те владе на свету, има ли најпосле тога народа у свету, који би ово презрео, попљувао и под ноге бацио? И ако би је било, то би она морала бити онаква, као оно влада комунска у Паризу, — друга не верујем. Али ви немате Бога, јер немате *срца.* Ви не мислите о ближњем искрено, на стога би и хтели *самовољу.* Ви се не мирите с непријатељима, већ баш навалице стварате што више *непријатеља* и себи и земљи. Зар је то оно обавештење, зар је то она љубав братска, зар су то народни људи, који завађају свет, који одвраћају људе од вере да се не клања Богу већ Мамону?! И ви који сејете раздор, који

одпаћујете људе, који завађате два рођена брата, који ни у шта не верујете, — ви још имате куражи и образа да некога саветујете! Ви још мислите, да је наш свет толико малоуман, да пође за лажним пророцима, кои му пружају место леба — камен. Свет би морао главачке поћи, кад би вас послушао.

III.

Друга је сасвим ствар што се тиче реформе у Семинарији. Одавно се говорило да би требало нашу семинарију према данашњем духу времена и приликама реформисати. Али и та реформа, не би требало да иде даље од хришћанских начела и потреба наше народне цркве. Што је то до сада остало овако, има више узрока, које ми овде из скромности нећемо да рећамо. Доста је кад кажемо, да је крајње време да се она реформише; а како би њу требало реформисати, то је сасвим друго питање, које не спада за сада у наш задатак. Тек никако није савесно ни практично оставити један народ без моралне и духовне потпоре — без свештенства. Господа комунци могу спокојно пискарати и даље као и до сада. Могу проповедати све и сва, што им год срце узахте, али оборити веру и уништити Семинарију — они не могу. Њихова начела никако се не слажу ни са садашњим друштвеним поредком, ни са сувременим начелима наука, ни са животом. Сва набирчења са запада, која они још не могу добро да сажвачу, тако се мало лепе за наш народ, као оно кад бацамо пасуљ на дувар. Они врло добро знају како установе у народу поничу, а мислим да су и уверени, да све што је туђе и није поникло на нашем земљишту, неможе дуго да се одржи. Они су најчистији пример овоме. —

Нисам имао времена, па ни воље, да се с комунијом мало потање разговорим; али нашто би јој опет и толику вагу давао, кад она ни оволико не заслужује. Тек једина учтивост наспрам публике побудила ме је, да ово неколико

речи кажем. Дао би Бог да се она умудри и да се сачува од досадањи погрешака, па онда не би имали узрока ни оволико да говоримо.

Отче! Опрости имъ, не вѣдятъ бо что творятъ. *Никео.*

Бесједе дра И. Делингера

НА БОГОСЛОВСКОЈ КОНФЕРЕНЦИЈИ У БОНУ 1875 ГОД.

По својим бележкама и по „Bericht über die vom 10. bis 16. August 1875 zu Bonn gehaltenen Unions-Conferenzen" од др Рајша, приводимо бесједе, које је др. Делингер говорио на сједницама овогодишње конференције богослова у Бону.

I. Бесједа.

Један од најглавнијих узрока, због кога су тако далеко међу собом стајале западна и источна црква, био је тај, што једна црква није била позната са животом, са начином мишљења, са научном радњом друге цркве. Кад се боље међу собом упознамо и кад јасно видимо у каквом се односају налазе тачке које нас разликују, тада ћемо лакше моћи до неког споразумљења међу собом доћи. Старе контроверсије, које од много вјекова постоје међу грчком и латинском црквом, у погледу питања о происхођењу духа светог, стоје у узрочној и историчкој свези са данашњим револуцијонарним покретом у римокатоличкој цркви. Та свеза показаће нам, зашто се баш сада нови покушаји чине, да се до споразумљења са источном црквом дође и зашто успјех тих покушаја од толиког је значаја за обће религијозно, а посредно и за политичко стање свјета. Ја ћу се постарати да ту свезу покажем.

Западна црква у почетку стојала је исто као и источна црква на темељу онога начела, да се само оно васионском истином може називати, што су вазда, свугдје и сви вје-

ровали.[1]) Док су једна и друга половина цркве тврдо стојале на томе темељу, могла су се дакако појављивати њека неспоразумљења или тренутна одтуђивања, али се никада није могло до тога доћи, да једна половина другу јеретичком сматра, јер је оно начело пружало већ средство, да се свако неспоразумљење уравна.

Али је тај обћи темељ био запуштен. Почели су га запуштати најпре у питањима хијерархичним, а после и у питањима спекулативно-догматичним о Троици, о ваплоћењу и т. д. Свршетком V. или у почетку VI. вјека појављују се знамените фалсификације — увјек у интересу хијерархије сковане —, међу којима најплодотворнијом по посљедицама била је фалсификација Лажног — Исидора. У IX. вјеку римски престол на темељу тих фалсификација ступа са формалним захтјевима и к источним црквама, да се и оне морају подвргнути *јарму* рим. Цркве.

У ту борбу, коју су изазвала питања о црквеном устројству, насилно је, тако рећи, увучено било питање о происхођењу Духа светог; разлика, која се је у овом догматичком питању истакла, послужила је предлогом да једна страна другој може хетеродоксију пребацивати. Једна је страна налазила у њему средство да абсолутну власт у цркви добије, друга пак средство да стане на пут остварењу те власти.

Не може се *римска* црква окривити да је она најпрва на западу самовољно и противузаконито уметнула у Симвод вјере Filioque. Дометак Filioque био је најпре у Шпанији уведен и то у VI. вјеку, а може бити још у V, а затим у западној половини франкске краљевине. Карл велики 809 год. захтјевао је од папе Лава III, да дометак Filioque буде свугдје уведен; али је Лав одбио захтјев, знајући да он

[1]) Ово је позната изрека Викентија Лиринског: Quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est, или она друга: in omnibus sequamur antiquitatem, universitatem et consensionem, — које је он у своме Commonitorium adversus haereses исказао. Н. М.

сам по себи нема никаквог права што одузимати или дометати символу васионског сабора. Год. 1014 уступише у Риму захтјевима цара Хајнриха II и Filioque постало је свеобћим. Сада већ исповједање вјере није било више једнако на истоку и на западу. Међутим све се више развијаше у Риму тежње ка свеобћем господству. Кад крстоносци освојише цариград, била је уведена у источној царевини латинска хијерархија, а на неким мјестима и латинска литургија. Поступање Инокентија III, Француза и Венецијанаца, довело је до најжешће опрјеке исток са западом. У овој неједнакој борби, у којој је запад далеко јачи био, источни народи у своме тврдом држању старе форме Символа налазише најбоље средство да се насиљу одупру и ради тога све јаче нагласиваше разлику, која је постојала међу истоком и западом у исповједању вјере. Латини, пошто је римски престол узео под своју заштиту Filioque, морадоше се сада старати да га оправдају. Питање о происхођењу Духа светог постало је уједно питањем о авторитету папе наспрам васионског сабора. Да се дометак оправда почело се је на западу доказивати, да папа има право заповједити да се један или други чланак символа промјени и да усљед тога он — папа стоји над васионским сабором и над васцјелом црквом. Инокентије III не називље се више, као прећашњи папе, намјесником св. Петра, или као посљедујући папе, намјесником Христа, него *намјестником самога Бога*. — Послије тога Латини стадоше захтјевати, да морају и Грци признати дометак Filioque, зато што је он папом одобрен.

Пропадање моћи грчке царевине приморало је цареве грчке да из политичких разлога ступе у договоре са папом и са западом. С том је цјељу сазван био 1274 год. II Лионски сабор. Да припреми и олакша сједињење, папа је наложио Томи Аквинском да састави систематичко једно дјело, у коме би се доказивало право папе да установљује исповједања вјере. Тома се је ради тога ускористио једним сборником

фалсификираних цитација из списа грчких отаца и сабора, што је саставио некакав доминиканац и у коме се је доказивало то папино право. Ова фалсификација, којом је и сам Тома преварен био, није била толико хијерархичког, колико догматичког карактера. И таким начином Тома Аквински био је први, који је около 1274 год. у својој богословској системи подробно расправио питање о догматичком авторитету папе, о коме још ништа није казао био ни Петар Ломбардски, кад је около 1150 год. свој богословски учевник издао. Тома, наравно, није се могао сасвим одрјешито изказати, јер је и на прећашње учење морао пажњу обраћати, али је теорија његова већ била, по којој папа је извор све црквене јурисдикције и највиши судија у вјерским питањима. Него је зато и био Тома проглашен од папе и од великих средњевјекових редова диктатором у области Богословије и сваки је од тог доба дужан био учити само онако, како је Тома учио. — Ето нам свезе међу контроверсијама о Filioque, и папском непогрешивошћу.

Покушај сједињења II Лионског сабора, као што се је могло и предвидити, остао је без успјеха; тако је исто остало без посљедица и оно сједињење, које је опет из политичких разлога на сабору у Флоренцији 1439 год. изведено било.

У западној цркви сада се развија правилни рад да се обезбједи господство, које је 18 Јулија 1870 год. доведено до неког завршења. Ради се сваким начином да папална система, која дарива папи подпуну јурисдикцију, тако да он сам бива извор сваке јурисдикције, а сваки други у цркви може власт имати само у толико, у колико та власт посредно или непосредно од папе произилази, — да та система практички уведена буде у западну цркву, а заједно с њом и папска непогрешивост, наспрам које и сами васионски сабор има значај само савјетујуће скупштине. Такова радња непрекидно се продужава још од друге половине XV вјека. Ако се је кроз реформацију одцјепио од папе један велики

дјео западног хришћанства, на име у Германији и Енглеској, томе је узрок папална система; пак и данас она је најглавнија препрека да се до неког споразумљења дође. У погледу свију других догматичких питања неки би споразум још и могућ био, али абсолутна власт папе осујећава све.

Мало после реформације постао је Језуитски ред. Његов је специјални задатак био, да усади у срца западних народа папалну систему, али не из платонске љубави к тој системи, него зато, што су у њој видили најбоље средство да се до свеобћег господства дође: постани папална система обћепризнаном и подпани усљед тога Рим под власт језуита, то језуити и завладаше васцелом црквом.

И доминиканци, који су за дуго у Риму врло упливан положај имали (нарочито при конгрегацији индекса и инквизицији), тежиште к истој цјели; само што љубав ових к папалној системи није била толико користољубива, као љубав језуита. Они су видили славу свога реда у консеквентном провађању системе, коју је његов велики богослов Тома Аквински основао.

Језуити и доминиканци били су до XVIII вјека главни подупирачи папалне системе.

Али у свом овом времену папална система налазила је инак у самој западној цркви много опрјеке; него је та опрјека постепено угушивана била. Најдуже се је опирао папалној системи Паризки универзитет и велики дјео француског епископата и клира француске цркве. Римска је странка дуго радила да сруши самосталност Француске цркве. Разлагати о овоме подробно, било би одвећ дуго. Смртно звоно галиканских слобоштина у самој је ствари зазвонило 18 Јула 1870 год. — Биле су на име са особитом вјештином изнесене на поље такозване Јансенистичне распре,[1]) да се

[1]) *Корнел Јансеније* оставио је, умирући (1638 год.), да дјело његово „Augustinus“ буде напечатано без икаквих промјена. У „Augustinus-у“ Јансеније је изложио учење о благодати у ономе смислу, како је бл. Августин против Пелагијанаца учио. Тим су дјелом остали изобличени тако звани *Молинисте* (срав: De con-

коначно униште галикански назори, који су изражени били у позната четири чланка 1682 год.[2]) Томе су много допринјели кардинали, који су уједно и министри били, и жене, које су увјек у оваковим стварима у Француској много уплива

cordantia gratiae et liberi arbitrii — *L. Molina* 1601), који су се удаљили од Августиновог учења и који својим учењем о благодати подходе Пелагијанцима. Учење Јансенијево развило се је толико, да следбеници о. Молине почеше стрепити, да се њихов значај не усколеба и спремиште на фини начин Ватикан да осуди Јансенизам, који се је особито у Француској распространявао. Знаменита була *Unigenitus* (1713) положила је крај Јансенизму у Француској, одкуда је он у Холандију прешао. — Јансенистичке распре служе врло лепом илустрацијом историје западне цркве! В. о овим расправама *Dr. V. Guettée* La Papauté hérétique. Pariz 1874 pag. 87 sqq. Сравни: *Dr. Herzog* Real-Encyklopädie für Theolog. VI. 423—433. Н. М.

[2]) Год. 1681—82 у Паризу држана је била скупштина клира Француског под председништвом епископа и знатног богослова *Bossuet-a*, на којој су расправљане биле т. зв. галиканске слободштине. На тој је скупштини израђена била позната Déclaration du clergé de France, која је садржала следећа четири чланка:

„1., Св. Петар, насљедник и намјесник И. Христа, и црква добили су од Бога власт само у духовним питањима, а никако у питањима свјетским и потоме краљеви и кнежеви не морају се подчињавати у свјет. питањима никаквој духовној власти; њих не може дух. власт сбацити, нити поданике од заклетве одрјешити.

„2., Власт апост. престола тачно је опредјељена канонима Констанцког сабора, који су и од римског престола утврђени и које је увјек без промјене галиканска црква чувала. Ти канони морају остати у пуној сили и Франц. црква осуђује оне, који их не одобравају и који их као привремене сматрају.

„3., Сходно с тим и власт рим. престола ограничена је канонима, који су признани васион. црквом. Морају такође подпуну силу имати предписи, обичаји и начела, која су примљена у Франц. цркви и која су одобрена била рим. престолом и црквом.

„4., Премда у вјерским питањима папа има главнији глас, али одлуке његове нису подпуно обвезне, док их сва црква не одобри.“ — *Прав. Собес* 1874, IX, 70. 71. — *Dr. Herzog* Real-Encyklopädie IV, 647—652. — *C. Cantu*, Storia univers. Documenti, Religione p. 351—352. Н. М.

имале. Револуцијом 1789—1804 била је француска црква за неко време уништена; али се после опет подиже и већ је изгледало као да ће се на ново успоставити на свом старом галиканском темељу. Него то је тек тако изгледало. Наполеон I. 1802—4 био је најбољи савезник папин и са његовом помоћу Пије VII извео је једну од најљепших маневра, што се је и помислити могло: он је једним потезом пера уништио сав француски епископат и од тог доба сваки епископ француске, ако је хтјео да слободно епископску власт врши, морао је од папе ту власт искати.

Теоретично је ипак стојао бар један још стуб галиканске системе, на име изрично одрицање папске непогрјешивости. Риму је и Језуитима предстојало дакле да и тај најпоследњи стубац галиканства поруше.

Сувремено је и на Германију поглед бачен био. Кад сам ја 1859 год. у Риму био, из уста многих прелата и самога папе пија IX чуо сам, да у Риму влада велико неповјерење к њемачкој науци и њемачкој богословији. И наспрам ове нашло се је потребитим противуставити папску непогрешивост као неки rocher de bronze.

Задаћа Ватикана била је дакле опредјељена: уништити коначно галиканску цркву, а њемачку науку подложити власти језуита.

Ето, господо моја, каквим начином питање о происхођењу Духа светог стоји у тесној свези са многима другим важним питањима, и у обће са свим оним, што се данас у римској цркви сбива. —

При контроверсијама међу Истоком и Западом радило се је, као што видисмо, увјек о другом нечем више, него ли о питању о происхођењу Духа светог. То се разјашњава тиме, што и с једне и с друге стране сматрала се је са неповјерењем свака рјеч противника и увјек су се неке задње мисли при томе имале. Различити изрази Латињана и Грка, који су сами по себи јасни били, да је само добре

воље било, бивали су поводом нових распра. Ја одкрито признајем, да су Грци имали више разлога неповјеравати својим противницима, него ли Латини; на сваки начин бар смо *ми* слободни од задњих мисли и немамо зато повода односити се са неповјерењем једни к другима.

Још једну тачку да изнесем на видик. У богословским предметима у ужем смислу, у најглавнијим питањима Богословије западна црква била је ученица источне цркве, — тако и у учењу о Духу светом. Латинска литература првих вјекова у пуној је одвисности у томе погледу од литературе грчке, и до краја IV вјека она зна и говори о учењу о Духу светом само по списима Василија и Дидима,[1]) с којима је Амвросије и Јероним упознао запад. Обрти, које латински оци употребљују, нису били оригинални, него позајмљени од грчких отаца. Једини, који је о св. Духу писао са неком оригиналношћу, био је Августин; али и он се изражава више у форми конјектуре, него ли са догматичком тачношћу. Свакако опет сво западно догматичко учење старијега доба стоји у најтјешњој свези са учењем грчких отаца. Оштра противуположност међу формом учења источне и западне цркве јест производ каснијега доба. —

(Остале бесједе у идућем броју „Сиона.“)

---

[1]) *Дидим*, знатни учитељ цркве, због богатих знања својих названи „чудо вјека.“ Био је преко тридесет година учитељем и управитељем Александријске катихетичке школе. Као строги подвижник умрьо је 395 год. Написао је између осталог: Тумачење сабор. послан.; о св. Духу; о св. Тројци; противу Манихеја и т. д. Због уважења, што је к Оригену имао, више је пута пребацивано му било да и он Оригенистима припада. — *Филарета Черниг.* Ист. уч. объ отцахъ церкви, II, 5. — *Dr. Herzog* l. c. III, 384. Н. М.

Да ли је апостол Петар икадгод био и живео у Риму.

(СПОР ИЗМЕЂУ КАТОЛИЧКИХ СВЕШТЕНИКА И ПАСТОРА ЕВАНГЕЛИЧКЕ ВЕРОИСПОВЕДИ 9 И 10 ФЕБРУАРА 1872 г. У РИМУ.)

(НАСТАВАК.)

Но, упитаће нас можда когод, куда је отишао Петар после, кад су Јаков и Јован примили на себе апостолство обрезања, које су дотле делили са Петром? Оставите Јована нека иде у Ефес, а Јакова — у Јерусалим, и идите за Петром у центар његове поруке, што му је дата односно јевреја, — у престоницу расељених дванаест колена, престоницу у том смислу, што је у њој била већина страних израиљаца т. ј. израиљаца расељених. Кад ми видимо да сам Петар сведочи о својој верности наспрам дате му поруке (почем се у томе састоји част његовога апостолства), онда какво право имамо ми да му то одричемо? Петар се позива да просвећује растурену израиљску паству; ми га налазимо у центру његовога позива, који је, по његовом сопственом уверавању, у Вавилону; и све опет хоћеју, пошто по то, да пониште то уверавање, тврдећи, да почетак његовог писма није ништа друго, него метафора, под којом треба разумети Рим. И нашто му да употребљује ову метафору? Ваљда да би се сакрио? Ја не велим, да су баш моји добри и научени противници исказали тако мишљење, но има људи, који веле, да је он то чинио, да би се тако сакрио од својих гонилаца. Но ја и опет велим, да је се он у толико мање имао бојати својих гонилаца, што је мученичтво, које га је очекивало, већ предсказано му било од самога Ис. Христа; дакле метафора неможе се допустити из бојазни, па с тога нам остаје да мислимо, да је ова метафора појетијског својства, или просто литературна чудноватост.

Но тако мишљење о апостолу било би преко сваке мере смешно. Јуче је примећено било, да се не може замислити, да се у заглављу ма и простог писма може написати какво појетијско име уместо правог имена онога места, одкуда је оно писано, а ја данас тврдим, да би употреба таке метафоре са стране апостола у његовој посланици била веома неприлична. Осим тога, зар је Петар умрьо после, пошто је написан апокалипсис (који је написан толико година доцније)? Метафора ова могла би се односити на суврeменике, сажитеље, тако рећи, Петрове. Кад би, речена метафора употребљена била после апокалипсиса, онда би се могло којекако на то пристати. Па и овде се мора приметити, да је Јован то писао против Вавилона, оличавајући

га у жени блудници, која саблажњава цареве и народе. Усљед тога он га је и жигосао особитим називањем: велики Вавилон. Али га Петар не назива *великим Вавилоном*, него просто *Вавилоном*, и почем у његово време нико није, па ни сам Јован у апокалипсису, сравњивао Вавилон с Римом, онда како ми можемо да под Вавилоном разумемо Рим?

Дакле, ја морам да разумем Вавилон у његовом смислу, т. ј. у смислу халдејске престонице, која је била цантар апостолства и нарочитога позива Петрова; но овде ја не могу да вас не учиним пажљивима још на једну околност, која је поцрпљена из саме Библије: шаље вам поздрав заједно са мном избрана и постојећа у Вавилону црква. Почем дакле ја све једнако видим у свима посланицама: находећа се у Коринту, находећа се у Ефесу, находећа се у Филибама црква поздравља вас, онда, зашто ви тражите да се, кад Петар у тима истим изразима говори о цркви находећој се у Вавилону, у том имену разуме Рим? Назвати у то време Рим Вавилоном у том смислу, у каком употребљује то називање апостол Јован, била би за Рим јака увреда. А имајте на уму и то, да и коментатори; који су дубоко изучили овај предмет, још се ни досад нису сложили међу собом у томе, да под Вавилоном у апокалипсису треба разумети Рим, и да неки између њих под тим именом разумевају Цариград.

Но ако није тако лако решити значај Вавилона у апокалипсису, — ако се и дан-данас велики коментатори о томе сумњају, онда се утолико мање може тврдити, да се под Вавилоном у Петровој посланици може разумевати Рим, јер такво тврђење било би колико смешно, толико би се сматрало и као увреда за ту варош. Јуче је речено било, да сами поредак имена у посланици показује то, да она није послата била из Вавилона, него из Рима. Кад ја не бих осећао у себи уважења према својем првом противнику, ја бих му казао, да он сам не верује својем географском доказивању по смислу кога, ако је посланица ишла из Рима, онда ред предела, кроз које је она пролазила, изгледа правилан, а ако је ишла из Вавилона, онда тај ред изгледа сасвим неправилан.

Приметив своју погрешку, мој противник се тргао и казао, да је посланица послата била из Рима са одпутовавшима у Понт морепловцима. А пре тога мој учевши противник је тврдио, да је Петар дошао у Рим из Кесарије и да је на то путовање употребио 15 дана. Ако је тако, онда зашто он није послао своју посланицу тим истим путем? Зашто је шаље преко целога средземног и једног

дела јадранског мора, те да тако мора још проћи преко Хелеспонта у црно море, па тек тада да дође у Понт? На каком основу је он изабрао тај несразмерно далеки пут, кад му је познат био најкраћи пут? На ово питање мој противник одговара, да је посланица пошла таким далеким путем с тога, што ју је он предао рибарским трговцима; но оваком објашњењу ја не могу да верујем с тога, што из св. Писма видим, да су апостоли своје посланице увек поверавали својим ученицима, у којима су имали највећега поверења. Усљед тога ја не признајем ону географију, што нам је јуче показана, и држим, да је посланица послата била из Вавилона, а не из Рима, не мотрећи на поредак речених у посланици Петровој предела.

Један од наших противника јако се чудно томе, што ми у своју корист наводимо мишљење Михајелиса, који не одобрава да Вавилон значи Рим, па додаје, да ако Михајелис одбацује то објашњавање, Грошије га признаје за природно и разумно. Да ли ово објашњавање Грошије признаје или непризнаје, мене се то не тиче, јер га Јевсевије не признаје за разумно. Наводећи познати одломак из Папија, Јевсевије вели: разнео се био глас о томе, да је тај Марко — јеванђелист, т. ј. онај исти, о коме Петар спомиње у својој првој посланици, коју је, као што уверавају, писао из Рима, који се крије под метафором Вавилона, но та метафора била би, чини ми се, врло дрска. Дакле, ствар овде није о факту, него о проносећем се гласу, а ми већ знамо каки значај има тако проношење гласова по народу. Грошије дакле одобрава метафору, коју Јевсевије непризнаје. Па добро, нека се мој противник држи мишљења Грошијева; а ја ћу остати уз Јевсевија. Но то није довољно. Јероним у својим коментаријама на пр. Исаији вели ,да су јевреји желили да име Вавилона замену именом Рима. Не признајући ропство вавилонско, они се нису стидели ропства римског. Јероним одма затим примећује, да би била бесмислица дозволити јеврејима да замену име Вавилона Римом. Дакле Јерониму се таква замена чинила безсмислицом. Како је онда ми можемо допустити у посланици Петровој, која је осим тога била још и Богом задахнута. Ето на основу чега Вавилон за мене значи прави Вавилон, који ме води онамо, где је Петар, веран своме апостолском позиву, подигао своју апостолску заставу и где је он умрô. Да, ето таки је закључак, до кога и преко воље долазиш: *он је тамо умр'о.* Но мене питају: ако је Петар заиста умр'о у Вавилону, може ли се онда дозволити, да та варош не би у то време протестовала, те да врати себи част Петрова мученишшва? На ово питање ја имам

готов врло прост одговор; пре свега, у време блажених апостола, у време ове првобитне простоте, нико није се отимао за право због смрти ма и самих апостола. Истина, ми знамо, да су, у незнабожачком свету Грчке, седам вароши спориле међу собом о праву: којој од њих припада Хомер; но кад ја долазим у хришћански свет, онда у „апостолским делима“ налазим, да су после, пошто је Стеван убијен био камењем, његови ученици плакали мало над њим, па га сахранили. Ето то је све. На исти начин посарањивани су били и сви на мукама умрли апостоли, и нико се није отимао за њихове трудежне остатке, или због слављења њихова после њихове смрти. Таки је био први прости узрок, који је зависио од тадашњег времена. Даље веле: да је Петар умр'о у Вавилону, и да је Рим присвајао част његове смрти, Вавилон би се побунио. Пре свега мора се приметити, да почем у то време нико није тврдио, да је Петар умр'о у Риму, онда и Вавилон није имао повода да се буни. Тек у IV и V веку одпочело се говорити о томе, да је Петар био у Риму. До тога времена нико о томе није говорио, и почем је Вавилон био тада то, што се сад назива епархијом in partibus infidelium, онда ко ја и могао да протестује? Нико. Дакле то питање само по себи пада. Него нама веле: на каком основу ви уверавате да је Петар умр'о у Вавилону? Ми о томе уверавамо на том основу, што нам последње посланице апостола показују место њихове смрти. Тако на пр. из последње посланице Павлове Тимотију, где он исказује осећање да ће га скоро обезглавити, ми можемо насигурно закључити, да је Павле умр'о у Риму. Но Петар је писао своју другу посланицу из оне исте вароши, из које је писао прву; о томе се не може сумњати, почем је она управљена била на онај исти растурени народ; у тој другој својој посланици он говори о блискости својега мученишта и спрема своје за исто. Ова је посланица писана из Вавилона, дакле он је и умр'о у Вавилону.

На овај начин постаје све природно и Петар остаје веран својем позиву, који га наразлучно веже са растуреном паством дома израилева. Али се његово тело ипак находи у Риму, и незаборавите, да многи мисле тако: ако се његово тело находи у Риму, онда је он у Риму и подлегао мученишту. Овде је, веле, његова гробница; овде је споменик мученишта, дакле Петар је уморен у Риму. Све ово у суштини нема сасвим никаква значаја. Мученишто Лаврентијево било је у Равени, па ипак Лаврентије није уморен у Равени. Стеваново мученишто било је у Анкони,

но Стеван није у Анкони уморен. У част 12 апостола било је 12 мученика у цариградској саборној цркви св. Софији, али опет за то 12 апостола нису уморени у Цариграду. Дакле, баш кад би се гробница и споменик апостола Петра заиста находили у Риму и онда се опет не би могло тиме доказати, да је он умро у Риму. А његово тело?... Будите мало опрезнији са тим телом, милостива господо. Ја не говорим о садашњем времену, него о ономе о коме се води реч, т. ј. о првим вековима цркве. Ја сам слушао, да тобож у једној од овдешњих ваших базилика почива тело св. Стевана. Ја сам, велим, слушао о томе, али не стојим добар за истинитост факта. Но зар зато, што се Стеваново тело находи у Риму, може се закључавати, да је Стеван био у Риму уморен? Зар је он кадгод и био Риму? Из тога, што се тело Петрово налази у Риму, (кад би се то могло допустити) немојте закључавати врло лакомислено, господо, да је Петар морао претрпети мученништво у Риму, јер таки доказ био би веома неистинит, с тога, што би његово тело могло бити пренешено овамо из кога другог места.

Што се тиче тела св. Петра, ја налазим у Евсевију (ви се држите ове суврмене историјске старине), да почивање тела Петрова у Риму у време Нероново *није невероватно;* имајте на уму да он говори: *није невероватно*, а то ће рећи, да он то не сматра за истинит факт. А шта говори о томе Августин? Dicunt homines људи говоре, да је тело Петрово у Риму, а даље он позитивно *тврди*, да се тело Павлово налази ту. Видите, дакле, да он о Павлу тврди, а о Петру додаје: *људи говоре*. Дакле почивање Петрова тела у Риму основано је само на говору људи, а не на истинитости. О почивању пак Павлова тела нема никаке сумње. На завршетку ја ћу да наведем, да Јулијан отступник говори (мени би врло непријатно било да се у овом случају позивам на самога Јулијана отступника, — но, на срећу, Кирил Александријски потврђује овај факт, који је дошао до њега из најсигурнијих извора), на име, да су, у то време, кад је Јован писао своје јеванђеље, побожни носачи торжанствено преносили из једног места у друго урне и трофеје мученништва апостола Петра и Павла. На овај начин и *моштн* ваше не дају сигурнога основа. Оставимо сваку ствар, на свом месту, господо, и дозволимо да је свака варош задржала за себе тело својега апостола. Ваше предање није ништа друго, него празан говор, и само празан говор.

Никака варош никад није спорила о апостолским телима; њих су

остављали тамо, где их је смрт снашла. Међутим мора се признати да нико ништа сигурно по овомэ предмету не зна. На овај начин, милостива господо, Библија нам даје не само, тако названи, одричући доказ ћутања, који мене управо савршено убеђује, да Петар никад није био у Риму, но она нам у исто време даје и све друге позитивне доказе о распећу и нарочитом позиву апостола Петра, апостолства Павлова, значаја Вавилона, која, сва укупно, доводе ме да закључка, да Петар никад није био у Риму; и ако ви одричете истинито сведочанство Библије, онда вам спада у дужност да покажете, у замену Библије, каки несумњив историјски факт, какво суврсмено тврђење, а то ви неможете учинити. И ако ви немате других доказа, који би потврдили живљење Петрово у Риму, онда сте побеђени од Библије, која је наш путевођа у вери, и која не може никад себи да противуречи. На сва ваша празна тврђења ја ћу вам све једнако одговарати: ако ви верујете у Библију, докажите нам њом да је Петар био у Риму. Но моји противници, немајући библијскога доказа, прибегавају к тадашњој суврсменој историји и говоре, да се ћутање Библије попуњава тврђењем историје.

Кад би ми, одрицањем историјскога факта од стране Библије имали о овом предмету позитивно тврђење тадашње суврсмене историје, онда би се могло још колико толико спорити о узајамном достојанству и значају ових двају доказа, који један другог побијају: но почем ја тврдим, да се факт живљења Петрова у Риму, од стране суврсмене историје ни уколико не доказује, онда нама остаје само одрицање Библије. Господо, овде ствар није у томе, да се иде напред пипањем — непознатим и тамним путем, или, као што вели Евсевије, да се руководимо *празним говором*, некакима: *говорећи мисле*; ми смо дужни да се држимо позитивних факата, и кад се ја позивам на суврсмену историју, онда ја рачунам на сигурне и првокласне тадашње историке.

Но суврсмени историци нису нико други, него сведоци de visu или очевидци, јер они лично знају људе и догађаје, о којима говоре.

За њима се јављају другостепени сведоци или de auditu, којима сведоци de visu непосредно предају причу о догађајима, што су их они видели, и који, у своје време, предају ове приче другима. За овима долазе сведоци треће врсте, који предају потомству то што су добили од сведока по чувењу, и који већ не заслужују да се назову историцима. Даље ја не обраћам већ никаке пажње на оне, који долазе после треће врсте, па ма их било и милију-

нима милијуна; они већ нису ништа друго, него скупљачи и компилатори. Истина, и они се могу ставити у ред историка, но само с погледом на то, како су они применили к делу критериум и филосовски поглед; но правим историцима могу се сматрати само догађајима савремени битописци. Кад у списима ма кога од доцнијих писаца налазим догађаје, који су испричани од првоначелних сведока, ја га називам преписчиком, а кад налазим догађаје нове, називам га босописцем. Наши противници веле: ми имамо целу гомилу таких сведока, и сам њихов велики број већ довољно доказује истинитост и опште извесност факта. Лакше, господо; ја ћу, у одговору на то, учинити вам сравнење. Римски историк Тит Ливије, док прича оно, што узима из конзулских летописа, из надписа, из споменика и из свега онога, што ми називамо грађом за историка, дотле је он по већој части справедљив и може му се веровати; но како он почне да улази у круг *празног говора* народа, у круг *говоре*, онда он пише басну о почетку Рима и пада у незнабожачку митолоџију. Па опет зато, почем је те догађаје причао Тит Ливије, сви су, кроз целих седамнаест векова, веровали и неприличним његовим причама о почетку Рима. Но у садашње време критике и философије ко дозвољава могућност таких басана? Зацело, нико. Дакле, нашто би онда служио толики огроман број сведока, који су веровали у таке басне и нама их предавали?

На тај начин, милостива господо, ако су у доцнијим вековима измислили, да је Петар био у Риму, а међутим тај факт не спомиње се од тадашњих савремених писаца, онда, ма да би тврдили тај факт и милијун сведока, који нису de visu, нити de auditu, па ма како они у другим одношајима били достојни поштовања, — ја бих и опет рекао, да они нису ништа друго, него баснописци.

Заиста јуче нису могли одбацити то, да нема више савремених писаца, него само — Климент, а да су сви остали другоступни сведоци de auditi. Додајте још к томе, да овај савремени писац не даје никаког позитивног и тачног тврђења по овом предмету, него само лаки знак. Моји противници веле, да је тај факт дотле био општепознат, да је само нужно било дати знак. Но ја, са своје стране, имам право да кажем да су факта о смрти Петровој на истоку и о смрти Павловој на западу били дотле општепознати да је било довољних знакова о њиховој смрти, јер опште извесност факта са једне састојала се у смрти Павловој у Риму, а за друге у смрти Петровој у Вавилону. Будимо, дакле, опрезни са

овом општеизвесношћу факта, која може свакоме истолкована бити у оном смислу, у коме он жели да је толкује. Дозволите ми још да вам кажем, господо, и то, да, говорећи о лаким знацима, ви сте одали мало поштовања оним историцима, које сте наводили у своју корист. Историја се не оснива на знацима, него се рађа из истине. Из знакова се рађа басна, митолођија, и ако хоћете, онда и предање. Знаци нису ништа друго, него завеса, која крије недостатке и поквареност. Историја нема потребе у знацима, а кад неби било тако, — онда на што би били сви ваши историски документи?

Ви сте јуче учинили значајно уступлење, кад сте признали, да је познати одломак из списа св. Климента измењен, и да су речи: „најблагороднији примери наших времена“, замењене речима: „најблагороднији примери наше вароши“, почем се заменом речију *времена* — речију *вароши* све, што се тицало хришћанства уобште, приписало једином Риму. Но шта вели о томе Климент, овај једини савремени писац догађаја, о којима се води реч, шта он говори о Петру? Он вели, да је Петар после многих гонења подлегао мученишту. Но где је Петар претрпео ова гонења? Да ли на западу? Не. Излази, дакле, да је он претрпио гонења у Јерусалиму и другим местима на истоку. Но кад долази ред на Павла, шта о њему вели Климент? Он вели, да је Павле, пропутовавши цео запад до најдаљих његових граница, лишио се живота пред лицем управљача света. Не заборавите у каким је изразима овде показан Рим. Дакле једини писац савременик, који говори о овим фактама, не вели ни једне речи о жевљењу Петрову у Риму, док на супрот тај исти писац најпозитивније уверава о живљењу Павловом у тој вароши. (наставиће се).

Саборска решења.

1. *Можели се венчавати и после подне?*

Питање ово покренуо је на народној скупштини посланик Вељко Јаковљевић интерпелацијом, коју је управио на г. министра просвете и црквених дела, и која гласи овако:

„Многи свештеници после подне кад сватови дођу, неће да венчају момка и девојку и у опште никога од брачних, него их од цркве враћају кући, да сутра пре подне дођу, пак ће их свештеник венчати. И тако више пута супруга и супружницу враћају

кућама невенчане на велику дангубу, штету и трошак; но који поповима дуплу венчаницу плати, њих попа венча баш на заходу сунца. Закона нема да попови после подне не венчавају, него кажу да имаду некакав распис. Питам г. министра просвете: је ли њему познато да су духовне власти издале какав распис, да свештеници после подне никога не смеду венчати, и ако су духовне власти доиста такав распис издале, је ли то било са знањем г. министра просвете? Је ли г. министар вољан, да и даље такав распис у важности остане, којим су остављена врата да се наш народ глобити може? Ја ћу се задовољити тек онда ако г. министар нареди, да су свештеници венчање дужни свршити свагда до заласка сунца а да зато особиту награду не траже.

15. Фебруара 1875. год. **Вељко Јаковљевић.**

Г. министар просвете и црквених дела под 27 Февр. тек. год., президијалним посмом својим оправио је исту интерпелацију по надлежности његовом високопреосвештенству г. митрополиту Михаилу, тражећи, да свештеници дужни буду венчавати брачна лица и после подне до заласка сунца а да зато особиту награду нетраже.

Пошто је ово предмет, који засеца у делокруг радње сабора архијерејског, то је он ове године и изнешен сабору архијерејском и решен овако:

„Почем се на страни 140. гл. 50. кормчије — књиге црквених канона и закона вели ово: „да недрзнетъ никакоже еpeй подъ правилною казнїю и подъ грѣхомъ смертнымъ, никого же вѣнчати по обѣдѣ, ниже вечеръ, но поранѣ ничтоже ядшихъ, ниже пившихъ: лвїе по божественной лїтургїи, или поне по часѣхъ, предъготовленныхъ, и уже исповѣданныхъ сѫщихъ да вѣнчаетъ; а на основу том и сабор отачаствене црквене власти у правилима за венчање под бројем 5-тим рекао је ово: „венчање се свршује изјутра, до пола дана, а не увече, нити ноћу, — у цркви и у капели, а не у дому, осем кад архијереј одобри.“ (Ручна свештена књига, и православно српска црква на страни 116—117), од кога правила и реда неможе ни сада одступити.

Но због наших неприлика, што су цркве на многим местима удаљене од села, и због рђавог времена ако се деси да сватови дођу и доцније, сабор архијерејски наређује: да свештеници у таквим околностима венчавају до 3 или 4 сахата по подне. Ако у овим случајима који свештеник тражи већу таксу, то је злоупо-

треба, којој треба стати на пут тиме, да се именују такви свештеници и за то изложе казни.“

2. *Сме ли се од женика и невесте наплаћивати што за венце?*

Г. министар просвете и црквених дела под 22. Нов. пр. год. № 6763. спровео је сабору архијерејском препис писма свог конзисторији неготинској писаног поводом решења саборног од пр. год. СЊ 5. због питања о наплати таксе за венце, које је неготинској цркви поклонио покојни Јоца Димитријевић из Неготина, па према свему изложеном вели: да он неможе реметити заведени ред, по коме имају брачни, који би желили венчати се поменутим венцима, платити цркви извесну таксу.

Но сабор архијерејски наређује да ова ствар остане по оном решењу које је он од прошле године СЊ 5. по овом предмету донео, тим пре: „што се венци ови — и ако су приватним лицем завештани — ипак имају сматрати као утвари црквене, а црквене утвари не могу се таксирати, него се остављају добровољном **дародавцу**.“

ГЛАСНИК.

Писмо уреднику „Сиона“

Поштовани господине!

Да би се боље свету на видику открила густа тама, препредено лукавство, ужасна мржња на Србе и претерана страст за тлачењем српске народности, што све у срцу и души г. Илариона Ловчанског владике Ћустендилског почива, ево вам шаљем његово сопствено писмо, које писаше родитељима, чија се деца тек од скора налазе у Београду на науци, с том понизном молбом, да га у ваш штовани лист „Сион“ уврстити изволите.

„преподовный архимандрите антиме и почтеный г-не димитрие
Архиерейскы ви благославами

По прѣди аще ни бѣхте писали ваше преподобіе да ни молите за позволеніе, да идете до Белградъ да си нагледате дѣщата. — — — — Имате пълно право, и ви давали и на двама ви позволение да идете да ги надгледате. Отечески ви совѣтувами — —

да си ги доведете до тука, до дома ви. Ус докрѣ да ги пылтс по малко ѵусни ус да са жпви.

Това кат ви совѣтувами отечески придодавами Божията благодатъ верху ви во Христа молителствователь

Ћустендил 1875 г. Юни 3-ти *Ћустендилски Иларион.*"

Ето то пише човек коме је нуђена столица екзарха, и коме је сада поверена једна од највећих епархија у Турској. Ето како се он стара о просвети повереног му стада, и како жели да под руком има што више учених младића, е да би се једном помоћу просвете разгонила густа тама са ведра неба од векова патничког и робског народа. — Но код г. Илариона претендује мржња на Србе и њега тиштн реч Београд и Србин. — — — — Мало му је што поред толико пропалих српских жртава и данас он сам лично 20.000 душа Срба кратовске нахије претапа и гута, и пред очима целог света завија им беле чалме надсљедство Аспаруха, Бир-хана, Сеид-хана, Емир-хана, Селим-хана итд. но још гледа да и ово неколико ђака у своје канце докопа, па да све листом утуче те да нема гласа од Србина. Но надамо се да ће се његове личне тенденције о сам напредак века и српског народа разломити и у прах претворити и он ће тада достојну награду за свој труд примити.

Ваш

На Митров-дан 26 Октобра
1875 г. у Петровцу

Ж. С. Миловановић.

Примедба. Оригинал писма са многим другим датима о г, Илариону налази се код мене, и гледаћу да коју црту о животу г. Илариона као владике ћустендилског донесем.

Дар цркви Рашкој.

Честити Србии, сваки је одушевљен за своју веру и цркву и њима прилаже велике жртве материјалне.

Ми на крају, дичне нам домовине, на устима вероватеља корана, — почели смо зидати храм, у ком ће православни узносити топле молитве творцу: за свој живот, за народ и владаоца свога.

Нас је мало. Једва на број 80 порезских глава, — а сума је издатка голема.

Помоћ нам је потребна и она се, благодарећи хришћанском милосрђу, јавља са различних крајева наше домовине. Овом при-

ликом да споменемо неколико таквих добротвора, које наша црква уписа у свој вечити спомен, а на име приложили су:

Његово високопреосвештенство, архијепископ београдски и митрополит српски Михаил 200 гр. чар. г.г. Месаровић и Павловић трговци из Београда, једно звоно, кога ће глас са тороња цркве чути и они Срби, који стењу под јармом османизма, и у срцу осетити, да овамо крета: „славе православља.“

Г. Воин Радуловић, трговац из Београда, један фини крст на частну трпезу од сребра, г. Љубомир Николић, трговац из Београда, једно фино кандило, г. Димитрије С. Николић, трговац из Београда, 3 дук. цес., г.г. Моша Мацлијах и Једија Були, трговци из Београда евреји 3 дук. цес., г. Милојко Б. Поповић, трговац из Рашке, 10 дук. цес., г. Ника Бекчић, трговац и ковач из Рашке, 200 гр. чар., г. Видосав Кнежевић, трговац из Рашке, 2 дук. цес., г. Глигорије Петронијевић, свештеник цркве Р'жанске, 3. дук. цес., г. Ђорђе Петровић трговац из Ивањице 2 дук. цес., г. Петар Кучевић из Плешина 20 гр. чар., г. Антоније Т. Радосављевић из Рашке кмет 2 дук. цес., г. Милош Бојовић трговац из Ивањице 20 гр. чар., г. Вуле Јоић трговац из Ивањице 20 гр. чар., А осим свију ових и г. Смаил Ефендија, ћумрукција турско-рашки 25. гр. чар.. г. С. М. Бирмазовић једну звечку у вред. 100 гр. чар., г. Светозар Н. Поповић келнер 20 гр. чар.

Вечна хвала дародавцима, и г. Сими Николићу трговцу Рашком, који се око тога по Биограду труди. Да Бог дâ, да се множе.

У име црквене општине, јавно дародавцима благодаримо подписани.

1. Јуна 1875 год.
у Рашкој

свештеник
Светозар Поповић
тутори
Милан Арсенијевић,
Јеремија Бурмазовић
кмет
Антоније Радисављевић.

Дар манастиру Раковици.

Не могу пропустити, а да не одам пошту и хвалу г.г. Едварду Брајнеру Веб-у Робербу Џону Тајлор-у „старинарима“ из Лондона; — који су прошле јесени 1874 г. дошав у Србију ради својих штудија, били у манастиру Раковици; и задовољни српским госто-

примством (којим су у овој светој обитељи дочекани), „у славу Бога, а храму архангела Михаила у Раковици,“ подарили два свећњака у вредности 50 дук. цес.

Поред молитава за речену господу, сматрам за особиту дужност, да им се јавним путем захвалим на дару.

$\frac{23—4}{8—9}$ 1875 год. у ман. Раковици, код Београда.

СТАРЕШИНА МАНАСТИРА РАКОВИЦЕ ИГУМАН
Владимир.

Дар ман. Велуђу (у окр. крушевачком).

Честити и побожни хришћани сетише се ове св. Обитељи: и подарише јој пре неки дан, и то: Агатон Егарић земљеделац из Рињивштице: 1 одежду од стофа у вредности 320 гроша чар. а за спомен свом покојном оцу Миленку. — Јаков Милосављевић земљоделац из села Богдана, у окр. Јагодинском: 1 петрахиљ од стофе у вредности 240 гроша чар. а за душу своје покојне деце.

Братство манастира Велуђа неможе а да овим дародавцима незахвали и на јавности.

НАМЕСНИК МАН. ВЕЛУЂА
Мелентије.

Дар цркви Михајловачкој.

Милоје Петронијевић трговац из Смедерева поклони цркви Михајловачкој један полијелеј од шест свећа, у вредности 8 дук. цес., Неранџа, супруга почившег Јована Марковића поклони за спомен мужа свога Јована, једну прекрасну дарохранителницу за на престол у вредности 12 дук. цес., на чему им свештенство и тутори јавно благодаре.

У Михаиловцу, 9 Августа 1875 год.

СВЕШТЕНИЦИ
Милош Л. Илић и
Младен Јовановић.

Рукоположени су:

Арсеније Миловановић учитељ из Врдила, 11 Маја ове год. за ђакона а 2 Новембра за свештеника и одређен је на парохију Врбску.

Лазар Чолић, свршени богослов из Севојне окр. Ужичког рукоположен је 2 Новем. за ђакона а 3. за свештеника, и постављен је за капелана проти Ужичком.

Михаил Ђабић, за ђакона 15 Августа, а за свешт. 17 истог на парох. Крвавичку у Јагод. окр.

Живота Миловановић из Петровца учитељ, за ђакона 26 Авгус., а за свеш. 29 истог, на парох. Везичевску у окр. Пожарев.

Михаил Поповић учитељ Липски, за ђакона 29 Августа, а за свешт. 30 истог, на парохију Липску као капелан оцу Миленку Милутиновићу.

Алекса Радовановић клирик из Јоанде за ђак. 8 Септембра, а за свешт. 9 истог, као капелан проте Ћупријског.

Захарија Протић клирик из Гор. Буковице окр. Подринског, за ђак. 25 Октобра, а за свешт. 26 истог.

Димитрије Катанић учитељ Бадњевачки, за ђакона 26 Октобра, а за свешт. 27 истог, на парох. Риђачку у окр. Јагодинском.

Петар Поповић клирик из Кашенова ок Пожарев., за ђак. 27 Октобра, а за свешт. 28 истог своме оцу за капелана Лазару Пантелићу.

Сава Петровић клирик за ђакона 21 Новембра, а за свешт. 22 истог и постављен за капелана Лозничком проти.

Ватикан и старокатолицизам. Старокатолички покрет бива узроком озбиљних брига Ватикана. Из ултрамонтанских часописа дознајемо, да је у Ватикану установљена нарочита централна комисија, којој је задаћа да стане на пут развићу старокатоличког покрета. Дочим пак тај покрет у свима крајевима римокатоличког запада корена хвата и брзо се међу римским свештенством и народом шири, то установљују се у свима главнијим варошима подкомисије са истом задаћом. Те подкомисије налазе се у непосредној зависности од дотичних дијецезана, који постојане сношаје имају са главном централном комисијом. „Помоћу специјалне задаће таковних подкомисија и централне комије, црква ће наша бити у стању, да интересе католицизма обћима учини и да уједињеним силама стане на пут распространавању не само тако званог старокатолицизма, него и свију подобних њему учења, која се к злу свете цркве и њезиног светог поглавице клоне“ ускличе civiltà cattolica.

СИОН

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 31 Декембра 1875.

Година	Излази један пут у месецу у свесци. Претплата се шаље уреднишшву. Уредништво је у богословији.	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 фор. на по год. 30 гр. или 3 фор. на три мес. 15 гр. или 1 фор. и 50 нов.	Друга.

Беседа на св. Андрију

Облецитеся ко кса оружіа божіа, коимите сѣтилники закона Христова... нбо правда возбышлетъ ыдыкъ, ѹмилаютъ же племена грѣсы.

Прошлост је мати садашњости, јер се у њој находе услови из којих поничу доцнији догађаји. Прошлост је најочитија књига, из које сваки држављанин ваља да црпи мудрост своју јер она, износећи нам јасно пред очи све услове, који су изазвали доцније догађаје, показује нам уједно и начине и путове који воде к напретку или назатку.

Седи старци, ови живи сведоци прошлости, мудри су и увиђавни с тога, што су обилати окушајима и својим и других људи.

Слично овоме и народ онај, који свакад памти своју прошлост, има ће увек пред очима својим обилате и извршене окушаје, који ће му јасно претстављати не само све узроке, него и све последице од оваквог или онаквог рада људског; а тиме не само да ће се такав народ сачувати да по-ново не падне у старе заблуде и грехе, него ће уједно

имати и не исцрпљив извор у начинима и срествима, која воде к правом и истинском напретку.

У истој цељи скуписмо се и ми др. браћо, у овај свети храм, да се сетимо прошлости наше, да се сетимо свију оних страхота и невоља, у које беху допали наши стари, и од којих *избави Господ људе своје, јер му верни беху до краја;* па сетивши се свега тога, да се поучимо не побитним фактима, шта и како ваља и ми да радимо у нашем животу, те да достојно извршимо грађански задатак и човечанске дужности наше.

У добу оном, кад се после несрећне 1813-те године навукоше над Србијом нашом најцрњи и најгрознији облаци; кад малодушни главари оставише домовину своју само да спасу главу своју, — изгледаше, као да је Србија наша коначно напуштена злој судбини својој и остављена на милост и немилост оних, који душе и срца немају. Све прилике, сви изгледи беху грозни по нас; с тога непријатељ наш мишљаше, да је куцнуо последњи час, па да му ваља само још једном замахнути силом својом, те у корен сатрти све што још живота у овој земљи имађаше.

Али, велики је Бог наш, велика је и милост његова, која *снагу своју изказује у помоћи немоћнима.*

У селу Такову, у прсима ђенија српског тињаше неугасни огањ живота српског. Као мајка јединче своје, тако велики Милош љубљаше Србију своју. Жаром племенитог срца свог разгреја и оживе охладнеле и већ укочене живце српске. Одважном мишљу и решителном вољом својом пробуди, задахну и поведе Србе своје напред, к слободи златној, к слави не умрлој.

Дуга, крвава и страшна беше очајничка борба ова. Али, још постојанија, још те чвршћа беше одважност српска, која, задахнута и вођена ђенијем српским, прегази реке крви сопствене и савлада све препоне тешке. Из зноја и крви тијх славних бораца, из згаришта и пепела њихових колеба, по-

никоше слободни синови Србије садање, појавише се богата села и вароши наше.

Отац небески примио је душе отаца и дедова наших, који као прави мученици изгибоше за свету веру и за род свој, давши им по речима св. писма: *наслеђе, које је њима, као верним слугама, спремљено још од почетка света овог*, као награда за превелике труде њихове.

А ми др. браћо, ми синови тијх честитих бораца, ми грађани ове земље, која је најдрагоценијом крвљу искупљена, чиме ћемо се ми одазвати неуморним борцима и раденицима; чиме ћемо се ми показати, да смо достојни потомци наших отаца и дедова? — Поштеним, неуморним и родољубивим радом нашим жртвујући ниску себичност општем добру. Тиме, а ничим другим можемо се достојно одужити спомену наших отаца и дедова; — тиме, а ничим другим можемо показати, да смо достојни синови народних мученика и раденика, који свакад вољни беху *пре изгубити главу, него своју огрешити душу*, и који у тој цељи све, па и живот свој радо жртвоваше на олтар општег добра.

Кад се обазремо и озбиљно погледамо у каквом смо времену, увидећемо, да отачаство наше никад није оволико потребовало родољубивог рада, слоге и пожртвовања нашег, као сада. Јер ми смо сада у добу таквом, кад се данима преживљују године, а годинама читави векови. Доба је дакле наше, доба најзначајније; па с тога, не само свако дело наше, него и свака реч наша ваља да је најтачније одмерена правом мерôм разума не помућеног, а загрејана топлином чистога родољубља.

Народна мудрост каже, а историја минулих векова очито потврђује: да је *лакше стећи, него очувати;* а ми имамо дужност, да не само очувамо што је већ стечено, него и да по-ново течемо, јер су нам прилике такве, да тек новом тековином можемо стару очувати.

Тешке су прилике наше, огроман је задатак наш, то

сваки од нас и осећа и увиђа. Хоће се много знања и мудрости, хоће се свесрдног пожртвовања, родољубља и братске слоге, те да се умеднемо наћи како ваља у лабиринту светских догађаја. Тражи се од нас, да ми приликама и временом завладамо, да нас не би неприлике саломиле, да нас неби точак времена прегазио.

Је ли нам мудрост наша слабачка, је су ли нам наши лични окушаји мали и непотпуни, то припаднимо гробовима наших отаца и дедова, пригнимо и душом и срцем нашим праху њиховом, па ће нас они научити мудрости правој, па ће нам они казати како се тече општа кућа — домовина, како се чува и брани част њена.

Усред ропске студени, у оковима тешким, посрћући под теретом мученичког крста, наши стари очуваше чистоту вере, која их учаше: *да је боље и племенитије вечно благо душе, него све варљиве заблуде тренутних задовољења.* И Србин верова материнском гласу свете цркве, с тога *готов беше пре изгубити главу, него своју огрешити душу.* Па где, прохујаше над главама наших старих грозне олујине. Пакост и злоба непријатељска просу по овој земљи и последње остатке своје. Ал' се не поколеба вера и свест Србинова; народ не клону духом, јер осећаше унутарњу моћ своју, осећаше у души својој небеску наду, да ће Бог правде најзад крунисати успехом подвиге праведника својих, који се за св. веру и род свој много потрудише. И заиста круниса Господ подвиге наших старих, — то сведочи данашњи празник, то сведочи садања Србија.

Је ли нам мало тога? Хоћемо ли још и других доказа? Онда запитајмо све минуле векове, погледајмо у историју свију народа и времена, па ћемо се уверити: да сваки народ само онда моћан бити може, кад су основи његове садашњости и будућности на чистој свести и правоме моралу утврђени; јер, као што вели св. писмо: *у покварену душу мудрост не улази.* И заиста, векови су потврдили ову небеску не-

побитну истину: да кад срце незгрева племенитост, кад душа није озарена лучем вере свете, него је огрезла у ништавилу варљивих заблуда, онда је и највећи ступањ спољне сјајности и славе само тешка омарина, која собом наговешћује, да су близу црни облаци, који ће тамом обавити такву варљиву светлост, а громови вечне правде готови су већ да сатру ту грозничаву славу, којој није стожер вера свста, и која нема основа на чистој свести и правоме моралу.

Договор братски кућу гради, а неслога кућу обара, каже стара, мудра изрека народна. А домовина је општа кућа свију становника њених, па с тога, од напретка или назатка њеног, зависи сва срећа и несрећа чланова једне домовине. По овоме, сваки појединац ваља да удешава дела своја тако, како ће она потпомоћи и друге у њиховом опште-корисном раду. Овакво узајамно потпомагање, не само да ствара друштвену хармонију, која води к општем напретку, него у оваквој сугласности општој, у оваквом братском потпомагању и мала снага крепља, напредује, па и доприноси своју лепту на олтар општег добра; док на против, у неслози и раздору унутарњем, и најчеститије снаге не могу општем добу користити, јер се саме међу собом затиру. Патриотски дакле рад и братска слога домовину подиже, а ниска себичност не само да домовину упропашћује, него и сама себе подгриза и затире. Сетимо се косовске неслоге, која у раздору унутарњем саломи цвет најбоље снаге српске и увуче нас у ропство од 500 година. Сетимо се таковских бораца, њиховог родољубивог рада и братске слоге њихове, из које пониче најдивнији рукосад њихов — слобода наша, па ћемо се потпунце уверити, да братски *договор зајиста кућу гради, а неслога мора кућу да обори.*

Успомена данашњег празника, као дана у који је добивено признање унутарње независности и права наших државних, ваља у свакоме од нас да пробуди тврдо уверење: да само она дела људска могу бити крунисана срећним и трајнмм

успехом, која су поникла из чистога извора хришћанских врлина, која су основана на чистој свести и правоме моралу, а руковођена искреним родољубљем, слогом и љубављу братском. С тога др. браћо, не падајмо духом, него смело ступајмо напред путем добра. Задатак наш општи свети је и велики, а дужности наше тешке су и разноврсне. Али је велики Бог наш, велика је и милост његова; па с тога, по примеру наших старих, *наоружајмо срца наша оружијем божијим* - врлинама хришћанским; *пригрлимо свом душом светилник закона Христова* — науку његову, па одважно, и с пуном надом на Бога прихватимо се опште корисног рада. У сваком делу нашем снага наша нека је слога и љубав братска, која нека би нас ујединила у једну моћну и нераздвојну целину око јединог правог народног стожера — око престола дичног Обреновића IV-тог, коме је срећа и слава народна његова породичка врлина.

А ти отче небески, који 'си вазда миловао и штитио Србе твоје верне, умножи правду твоју у нама и узвиси племе наше, да у пуноме напретку и благостању вечно слави пресвето име твоје. Амин.

30 Новембра 1875 год.
у Београду

протојереј **Јак. Павловић,**
професор богословије

Беседа на Ваведење 1875 г.[1])

„Днесь богоприимный храмъ Богородица,
ко храмъ Господень приходитса."

Оваком похвалом узноси данас наша св. црква најчистију и најсветију међу дјевицама дјеву Марију при уласку њеноме у св. храм. Данас, пева св. црква; „она, којој је намењено још у почетку света, да смести у утробу своју сина божијег, који ће сатрти силу ђаволску и спасти падшег

[1]) Говорио у цркви Крагујевачкој свештеник Јован Марковић.

човека; данас она, која је једина међу женскињама изабрата од Бога, да заглади погрешку старице Еве, да поврати опалу част и достојанство женино; данас она, која ће бити ватрени престо и жива палата цара небескога, — приводи се ка св. храму божјем.“

Па каква свечаност, каква величанственост, каква радост при улазку пресвете дјевице у храм божји!! Јесте ли сматрали кадгод сјај месеца на висини небеској у колу вечних својих другарица — сињаних звездица; јесте ли гледали кадгод рађајућесе на истоку сунце, како ниче у пурпурном руменилу и осмејку зорином, — е тако изгледаше Богородица у спроводу своме! Обучена у свечаном руву, у пратњи својих вршњакиња и другарица, с упаљеним свећама, полази трогодишња ђевојчица из Назарета у Јерусалим на служење Богу, а песме похвалне и побожне оре се из младачког грла девојачког. С једне стране праведни Аћим а са друге св. Ана — родитељи њени — у колу своје родбине са сузним очима од веље радости и милоште воде за ручицу своје мало јединче, своје мезимче, да испуне своје обећање дато Богу, да га посвете, да га предаду њему на службу, јер им она у њихној старости и беше дар од Бога. А свештеници божји обучени свечано на прагу црквеном дочекују и примају ону, која ће некада родити спаситеља овога света, и уводе је у најсветије место у храму у „скатлл скатыхъ,“ ће нико други несмедијаше ући сем првосвештеник и то једном у години, што чудно беше и самим Анђелима, као што црква данас пева: „Ангели вхожденїе пречистыя зрѣше удивишася, како дѣва вниде ко скатлл скатыхъ“? Ал да. она, којој намењено беше да буде најсветија међу самртнима чистоћом, да буде по животу и определењу већа од херувима, и славнија од серафима, могаше без зазора ући у најсветије место храма, јер се и сама спремаше за храм живога Бога: да, браћо овако је некада спровођен само сјеновни ковчег — највећа светиња народа израиљског уз песме, похвале и весеље цара и

народа, па тако се ето данас спроводи и св. Богородица уз песме својих другарица на земљи, а св. Анђела на небесима. Е тако корак по корак приступаше се ка извршењу оног великог и знаменитог обећања божијег, датог још у рају сагрешившем човеку, у које вероваху сви старозаветни праоци, сви праведници, и по којој се вери и спасаваху. —

Сад је на реду да се запитамо, бл. слушаоци, а зашто доводи св. Ана своје мало једиче, раставља се с њиме и оставља га у св. храму божијем?! На то нам даје св. писмо овака одговора: 1. за то, да испуни своје обећање које је дала Богу. Знамо из св. писма, да св. Ана мати Богородице у младости својој неимаћаше од срца порода, а жена неоткиња у израиљском народу беше за поругу и подсмех својих другарица, јер нераћаше отаџбини синова и ћери, а дому своме нашљеднике, те да бар ови доживе обећана месију и приме благослов од њега, ако већ она са својим мужем неби дочекала. Ана то осећаше, њу је то јако болело и она често са сузним очима и са болом душе искаше милости, заштите и разрешење своје неплодности од Бога. Па кад већ беше скоро изгубила веру у могућност својега зачећа, јер већ беху наступили дани њене старости: онда више вољом божијом, него природном могућности јави се зачедак утробе њене, јави се поност, утјеха и победа њена — јави се пресвета Богородица, која као што дође од Бога и приводи се њему на службу. — 2. То беше свети закон и обичај у народу израиљском, свако прворче посветити Богу на службу, и оно се сматраше као свето пред богом, као што беху Самсон и Самуило велике суђаје народа израиљског. Напоследку 3. највећа мудрост, знање и васпитање онога доба могаше се добити само при светоме храму, као што то беше и у српском народу за доба владавине Неманића, па с тога тамо хитаху сви, који жуђаху за вишом науком и знањем. Са тијех дакле узрока који потекоше из брижљивог старања родитељског о добру свога детета, а по чудном наређењу

Божијем, долази у храм пресвета Богородица, у коме проводи 8 година до 12-те године свога узраста под надзором свога тетка Захарије првосвештеника, учећи се науци к женскоме раду, служећи Богу, напајајући душу и срце свима врлинама, која човека чине узвишеним — благородним. Каква беше св. Богородица на земљи, казује нам св. Амвросије епис. Љиланскн овако: „беше то девојка у истини и не само телом но и духом, у срцу беше смерна, у говору паметна, у раду вредна, никога ненападаше, сваком добра жељаше, не презираше сиромахе, више слушаше но што говораше, част свакоме одаваше а у оделу беше проста. Заповести Божије чуваше и у свему по вољи његовој живљаше.“ Беше ти у истини „кишл ɛсѣχѕ“ добротом и високим божијим даровима, потпуно безгрешна, одликоваше се мудрошћу, познавањем и љубављу к Богу, а одликоваше се још и лепотом телесном, коју св. Дионисије Ареопагит видевши шћаше Богом назвати, да незнаћаше Бога од ње рођеног, божанствена благодат сијаше на лицу њеном. У истини дакле може се назвати градом светим, Јерусалимом новим. Ето такова беше на земљи света Богородица, такову палату небески цар себи сремаше, красну и душом и телом. —

О кад би се сви родитељи хришћански угледали на праведног Аћима и Ану и када би и они са живим заузимањем још у младо срце и душу своје дечице уливали страх и поштовање према Богу, према себи љубав и послушност, живу вољу к раду, науци и труду и свему оном што је добро и честито, и када би вазда честним и добрим примјером својој деци предњачили; не би млоги од њих уздисали са непослушности и покварености свога порода, не би им последњи дани живота загорчали. Па кад би се и младеж потрудила да по примјеру св. Богородице слуша и поштује своје родитеље и старије, који им вазда само добра желети могу, кад би се постарали да се одликују само врлинама и доброчинством у животу, вредноћом у науци и раду, не би рано и пре времена живот у цвету младости своје спуштали

у гроб. Нека дакле данас и једнима и другима ово казивање о Богородици послужи као путовођа у животу, е да би тако тежили само за оним, што је добро, честно и поштено и у томе се усавршили, са чега ће срећни постати и родитељи и деца, па и сама наша мила домовина прославиће се са такових врлина својих грађана и грађанки. —

Обратимо се дакле браћо са топлом молитвом из срца и душе ка живој и истинитој Богородици, ка почетку и вечитој заштитници рода хришћанског, ка ћери Бога оца, матери Бога сина, а невести св. Духа, која седи до престола оца небеског, обратимо се ка њеној доброти, јер је доброта њена неисказана, врата милости њене сваком су отворена. Ка њој има приступа праведник и честит, но и грешнику то није забрањено. Ка њој има приступа кајући се, но и онај, који још непомишља на кајање, може слободно приступити. Ка њеној доброти имају приступа и они, који су печални и жалостни, који су гоњени, који су гладни и сиротани, који су странци и болни, незна она немилостива бити. — Ѡ всепѣтая мати, рождшая всѣхъ святыхъ святѣйшее слоко, примивши данашњу молитву, од сваке избави напасти све и будуће сачувај муке, тѣкѣ копикщихъ: Алилꙋ́ia.

Беседа на Божић.

„Слава во вышнихъ Богꙋ и на земли миръ, въ человѣцѣхъ благоволе́нїе.“ (Лук. 2. 14.)

У повесници света нема важнијег појава него што је личност Христа спаситеља, нити има знаменитијег дана од оног, у који се он на земљи родио. — Као што јарко сунце својим величанственим појавом са истока разгони таму и љубко обасјава њену васиону: тако и сунце правде И. Хр. својом божанственом науком разагнао је таму у области умне и наравствене природе човечије и дивно просветлио царство духовно. С тога и поздравише са небеских висина најчистији

духови рођење христово овом значајном песмом: *„Слава на висини Богу и на земљи мир, међу људима добра воља.“*

„Слава на висини Богу!“ ... И народи пре Христа признавали су неко више биће у свету, веровали су да имају над собом господара, ал нису знали да имају општег оца; и они су слутили да има за човека вечности, ал нису знали где и како да је потраже? И они су приносили жртве земаљске да задобију благодети небеске, ал жртве њихове нису биле управљене на славу божију, јер они, као што Апостол говори, *„претворише славу вечнога Бога у обличје смртног човека и птица и четвороножних животиња и гадова.“* (Рим. 1.23.) Но Христос је дошао и исправио криве појмове о Богу, показао је пут, који води у вечност и расчистио заблуде у погледу прослављања највишега бића. Његове речи: *„Тако да засија светлост ваша пред људима да виде добра дела ваша и прославе оца вашег, који је на небесима“* (Мат. 5.16.) јасно нас уче, да Бог, као савршено биће, не потребује од нас никаквих жртава нити тражи веће славе од оне, коју смо добрим делима нашим на олтар човечанства принети кадри, почем се у добрим и милосрдним делима најјасније огледа слика божија, по којој је човек саздан. — Упамтите богољубезни ове речи, јер нам оне послужити могу на душевно спасење наше и јер само владајући се по њима одајемо достојну „славу Богу на висини,“

„И на земљи мир!“ запојаше даље анђели на данашњи дан, и то праведно. На данашњи је дан послао Бог једнородног сина свог, да уништи онај грех, који је још праотац наш у земаљском рају учинио, да скине ону клетву, која је на човечијем роду толико векова почивала, и да опрости људима све заблуде, у које су, заражени грехом прародитељским, упадали, те да их тако чрез Христа искупљене опет посини и насљедницима вечитог царства свога учини. Данашњи је дакле дан — дан измирења између Бога и људи, између неба и земље!

— Пак знајући ово негујмо и ми, љубезна браћо, свагда мир у души и срцу своме, да би спокојно и богоугодно на земљи поживити могли; хранимо мир у породичном животу, да би нам породице у свакој врлини хришћанској успевати могле; хранимо мир и слогу у народу своме, да би нам народ процветати и успешно развијати се могао; хранимо мир са свима ближњим, са пријатељима као и непријатељима нашим, да би се тако „синовима божијим“ назвати могли; а напротив избегавајмо сваки повод, из кога се изродити могу међу нама немири, раздори и несложе, добро знајући да хришћански Бог није бог ратова и оружја, већ „Бог мира и отац штедрота.“

Напоследку завршише анђели своју песму овим речима: „*Међу људима добра воља!*“... И заиста где се име божије добрим делима слави, где влада мир и љубав, чега је ради Христос на земљу сишао, само ту може бити и добре воље међу људма.

— Добра воља и хришћанска ревност наша довела нас је у овај св. храм: и старо и младо, и богато и убого, и учено и неучено, да једнодушно прославимо празник рођења Христова и да се насладимо узвишеним песмама и обредима светог православља нашег; добра воља и ревност нека нас свагда руководи у хришћанским дужностима нашим; добра воља нека је свагда с нама и међу нама, кадгод потреба заиште да се какво племенито и општекорисно по народ подузеће произвести има; јер где је добре воље међу људима, ту се ништа отети не може, где је добре воље и усрдне ревности, ту и благослов божији изостати неће.

Са оваким мислима и намерама одазваћемо се достојно данас збору анђелском и с њима заједно одпојати ону дивну песму, с којом и ја свима вама усрдно поздрављам данашњи празник и велим: „*Христос се роди*“ драга браћо!... „Слава въ вишнихъ Богу и на земли миръ, въ человѣцѣхъ благоволенїе“, Амин

Ј. Вукадиновић.
земунски протојереј.

О одношајима српске цркве наспрам цркве, цариградске, од првих времена њенога бића па до данас.

(НАСТАВАК).

II.

Стање срп. цркве у време кнеза Милоша Обреновића I. и његове заслуге за цркву. — Конкордат (уговор) међу срп. црквом и цариград. патријарком. — Хиротинисање Мелентија србина за митрополита и његов рад. — Хиротинисање његовог пређемника — Петра, и наименовање за митрополита српског јепископа Шабачког Михаила и његови црквенски радови.

Свима је познато, да је Милош Обреновић, руднички војвода, после одласка Кара-Ђорђа, првог *вожда* српског, у Аустрију, остао сам у Србији међу крвопијама — Турцима, да заједно са народом својим дели срећу и несрећу, у коју опет на ново 1813 г. падоше. И стање тадашње српске цркве после пада постаде још жалосније и несрећније; јер духовенство српско — родом Грци, ослободи се од плашње, која га је у неколико уздржала од злоупотреба његових, да ће Срби ослободити се испод ига турског, а тиме са и испод њихове власти изтргнути, — те тако на ново смелије пружиште своје грамзиве руке на бедну рају, с којима почну давити своју паству много жешће него пређе. — Они тада хтедоше надокнадити и оно, што су, тобож, изгубили, док су се Срби с Турцима за слободу борили. Овакво поступање фанариота са срп. црквом и њеним члановима принуде кнеза Милоша, да покрај свију беда и невоља, у којима се нахођаше, побрине се и о тој несрећи, која срп. цркву дављаше; јер и тада, као вавек, црква и духовенство из срдине Срба беху једина нада Србима. Они, као што смо и пре казали, нигде се несу могли међу собом о беди и несрећи својој договарати већ у црквама, које се нахођаху по гудурама и планинама. Тамо је баш и Милошева мисао о ослобођењу народњем сазрела. Код цркве Таковачке први пут је се

развио Милошев барјак. А на самом бојишту у најосуднијем тренутку за Србе — духовно лице прихваћа бачени добош и у њега лупајући позива браћу на јуриш против неверника. Храброст народа и велика слога срп. вођа и свештеника учинише, те Турци буду принуђени на уступање. — И турско правитељство после неколиких пораза учини мир са Србима, но с тим, да се они не мешају у државно-унутарње устројство Срба. — Срби се опет обвежу да известни данак правитељству годишње дају, који ће од народа српског скупљати кметови и свештеници. Турци несу се ни уколико коснули наше вере и цркве, али на жалост несу ни ограничили разузданост себичних фанариота грчк. јепископа, који се ни најмање не стараху о устројству и унапређењу срп. цркве, већ гледаху своје сопствене интересе. — Ради тога наложени беху од њихове стране (осим извесне димнице, коју је свака хришћан. кућа морала годишње давати ради издржавања свештенства) на срп. народ свакојаке дације, као, тобож, на издржавање школа, цркава и манастира, а међу тим никако се несу старали о народној просвети а још горе о свештенству. Осим тога јепископи у Србији скупљаху од народа сваке године неки чудновати прирез по 20.000 гроша пор. у име исплате некаквог дуга царигр. патријару, који је дуг, тобож, некада срп. црква задужила. Овај прирез поступно је повишен до невероватне цифре. — Па и то још не беше све. Они узимаху знатан порез годишњи од цркава и манастира наших, па и од нашег свештенства. А поред ових тако рећи јавних приреза, узимаху још од појединих хришћана, за разна своја свештенодејства, која њима припадаху; а о *симонији* — то јест продаји парохија несмемо ни говорити, као и другим њиховим злоупотребама. *Симонија* међу њима у то време беше развијена у највишем ступњу, јер они узимаху од оних лица које су рукополагали у чин свештенички, онолико, колико им је се хтело и колико су управо проситељи могли дати, т. ј.

све до голе душе, па још им и то мало беше, већ и обли-гације на известне сумме морадоше им давати, те да их доцније, као већ свештеници исплаћују. На кратко рећи: Архијереји продаваше парохије у Србији просто на јавној лицитацији и ко је највише понудио, тај је и добио парохију. Јепископи извињаваху се за ово дело с тим, што су и они такође од царигр. патријара купили своје јепархије. Па према овоме, заиста, владика, који је скупље купио своју јепископску катедру, тај је после скупље ценио и продавао парохије. — Познато је, да су новодошавши јепископи на ново наплаћивали од свију нашавших се у јепархији попова за право да могу поповати, на својим парохијама, које су право они пређе може бити прескупо платили предшественику његовом. И тако зна се, да су свештеници по неколико пута плаћали једну и исту парохију. А ево како: јепископи су се често мењали због разних околности, и тек што је један јепископ рукоположио једног свештеника за погођену цену на неку извесну парохију, а тај јепископ крене се без да је новорукоположеном издао синђелију на купљену парохију, а овај новодошавши јепископ дозна, да тај свештеник нема синђелије, он га одма почне гонити са те парохије, као не имајућег право на исту, и тако сад следује нова погодба између њих.

Осим свију тих извора, од куда су владике црпили своје приходе, беше још једно архијерејско чудновато наређење на име: да после смрти сваког свештеника они наслеђују сав иметак покојника, ако у случају овај не остави по себи никаквог законитог насљедника; у противном случају опет трећина целог свештеничког имања припада његовом архијерају. — Заиста чудновато законско наређење!! Али је на верно у Србији постојало чак и у XIX столећу.

Дакле јепископи, што су год од народа и духовенства узимали на рачун у напређена срп. просвете и корисних уређења односно цркве, трпали су све то у своје џепове,

без дасу се икада стидели своје савести и вапаја свештеничког за тако безбројне дације. — А код таковог хрђавог поредка ствари и развијене *симоније*, јепи ски-грци, а и сво ниже срп. духовенство морало је бити посве просто и неизображено. Школе се нахођаху при неким манастирима, који још читави од Турака у врлетима и пустињама беху заостали. У тим школама једва су могли научити читати часловац и псалтир, а о другима наукама ни спомена није могло бити. Штампаних књига врло је мало било.[1]) Срп. свештеници, угњетавани грчким архијерејима и у недостатку школа, дабисе у њима могли колико толико изобразити, неимаћаху готово никаквог образовања. И потоме они се ни у чему неразликоваше од својих парохијана простих Срба, до тиме, што су по нешто умели читати и писати. Од њих архијереји отимаху и посљедну крајцару, те се тако нису могли ни одевати што боље да се бар спољно разликују од простога света. Приход од парохија беше им врло незнатан, да њиме несу могли подмиривати ни саме дације, које архијереји налагаху на њих. Цифра наплате за чинодејствовања њихова опредјељаваше се просто обичајем *„шта кô да.“* Тек доцније 18

[1]) Доцније су неки родољуби и ватрени срп. патриоти и архијереи — Срби обратили већу пажњу на школе и просвету народну. Отварали су по разним местима Србије школе најпре основне, а затим средње и велике; састављали су и преводили с других језика за школе учебнике и налагали да се из њих по школама предаје. Мало доцније, неке су младиће, пошто су у Србији све школе свршили, слали и у друге државе, гди просвета цвета, те су приготовљавани за професоре наших школа и других државних звања. У овом Русија је пружила своју братску руку и помоћ и васпитала неколико младића о свом трошку, а и дан дани васпитава неколико стотина из разних предјела јужно-словенских. — Србија пак у данашње време, благодарећи Богу, у стању је те чини то нашој браћи из Босне, Херцеговине и Старе Србије, што је некада чинила нама Русија. Она сада опет о своме трошку васпитава близу 200. младића Срба из турских области.

фебр. 1816 г.[1]) кнез Милош довео је у ред те приходе и опредјелио свештеницима таксу за свако чинодјејствовање. Он је истим актом и јепископима одредио плате, и тиме им одузео могућност њиховом фанариотском грамзењу и забранио глобљење народа и духовенства. Тај његов са скупштином закључени акат пошље тадашњим архијерејима, да се имају по истом и они управљати. Он је овај акат спровео архијерејима а са писмом, у ком је разложно изнео побуде, које га су на то навеле, да им плату одреди, а све друге приватне приходе, или боље рећи глобе, укине. Тај акат од 18 феб. 1818 год. утврђен је осим кнез Милошем још и архијерејем Шабачко-Ужичким Мелентијем Никшићем и архимандритом манастира Враћевшнице Мелентијем Павловићем. Али при свем том, из другог писма кнеза Милоша од 20 Јануара 1823 год. управљеног на архијереје у Србији, видимо, да се горње наређење односно плате архијереја није испуњавало; јер се из овог писма види, да је кнез Милош на скупштини народној 13 и 14 Децембра 1822 год. а усљед многих тужаба од стране народа и срп. свештенства против безаконог глобљења грчких владика, у сагласију целе скупштине, једногласно решио: да се архијерејима, на место димнице и других дација, одреди: — 1, стална годишња плата од 18.000 гроша или 1500 гроша месечно; 2, за рукополагање свештеника 50 гроша; 3, за освећење антиминса и плаштанице по 12 гр., а за освештење цркве 100 гроша; 4, за опело, ако га кô позове, да наплати онолико, колико се погоде са родбином покојника; 5, Београдски архијепископ, због тога, што живи у Београду, гдије већа скупоћа — добива још из касе кнеза Милоша 2000 гр. годишње. Овом тарифом укида се: продаја парохија, купљење мирије и димнице, приход од протских печата, који су архијереји такође дотле себи узимали (а сад по наређењу кнеза Милоша, то је остало протама за њихов труд). Али уједно овим актом

[1]) Русија и Србија I, 163 стр.

ослобођени су архијереји од сваког плаћања цар. патријару, за исплату дуга и других дација патријару обвезало се срп. правитељство.

Кнез Милош, издав таку наредбу у договору са скупштином, мислио је, да ће архијереји на то пристати, надајући се у њихову образованост и добродушност, будући су тако сматрани тадашњи јепископи у Србији. Али је се кнез Милош преварио у својој нади. Јер архијереји после неког времена почну се жалити не само цар. патријару, који беше већ одобрио Милошев поступак и неки део свог дуга у име исплате примио од срп. правитељства, него и митрополиту Карловачком г. Стратимировићу. Главна цјељ њихове тужбе беше повратити куплење *мирије и димнице;* јер у тима заиста и лежаше њихов главни приход. Спор и борба и с' једне и друге стране трајаше дуго и најзад, због разних околности кнез Милош буде принуђен уступити жалби срп. архијереја. И тако 2. Јануара 1825 године буде повраћено архијерејима право, да наплаћују *мирију и димницу*, а за црквене требе, по договору с депутатима духовништва обојих епархија, одређена буде нова тарифа, која се међу тим врло мало разликоваше од прве. — Не може нам се на ино, а да не споменемо, да је кнез Малош тражио прилику, да се освети за овакову побједу грчким среброљубцима — владикама. И тако заиста не прође много времена, после те архијерејске побједе, а ми видимо на архијепископској катедри у Србији митрополита Мелентија Павловића — Србина. Из овога се даје очито видити, да је Београдски архијепископ, после одржање побједе над Милошем, наскоро из Србије протеран, а на његово место дошао Мелентије — Србин.

Као год што су пређе царигр. патријари имали право посвећавати архијереје за Србију и управљати свим делима срп. цркве, исто тако имали су то право и у време срп. устанка под Кара-Ђорђем и у време устанка под Милошем Обреновићем. Овакво чудновато право кињаше кнеза Милоша

и он је још, кад је прву депутацију послао у цариград Султану ради државно-политичких послова, тражио од цариград. патријара, да му овај уступи то право, да он са народом може себи слободно бирати архијереја из своје средине, који ће без сваке сумње од много веће користи бити народу српском и његовој цркви. Али тада му је сав труд узалуд пропао; јер цар. патријар није хтео о том ни да чује, шта више са укором молбу је одбацио. Но тај исти поступак васионског оца не само да није стишао, него је још и разпалио у срцу правог Србина већу жељу ка остварењу те идеје. Кнез Милош, бринући се и старајући се посведневно о благу свог отачаства, није никад од себе удаљавао мисао о срп. цркви и њеној независности, и, шта више, чињаше се, као да је се више старао о полученју независности срп. цркве, него ли о политичкој независности; јер он мишљаше, да би независност црквена донела са собом на скоро и независност политичку. Према овоме он је се и трудио, да што пре срп. црква добије своју автономију. И заиста труди његови буду увенчани добрим плодом и срп. црква добије наскоро своју автономију на правима автокефалне архијепископије, које беше и царским ферманом од 1830 г. оснажено. — А доцније 1832 год. Јануара месеца срп. црква у сагласију са царским ферманом од 1830 г. ступи у договор са цар. патријаром и учине између себе уговор: како се имају једна наспрам друге односити. Ми ћемо овај уговор због његовог садржаја саопштити нашим штованим читаоцима и ако се он находи штампан у нашој књижевности, тим пре, што задаћа нашег састава тако потребује. А о њему нећемо никаквих примедаба чинити, и ако би се имало много што шта приметити. Ево га:

„Нема никакве сумње и то је јасно, да је свети престо патријара новога Рима узвишен над свима другима престолима, због својих преимућстава; а навластито с тога, што није ограничен, као други, што се тиче управе законских

послова по читавом свету. Ово је с тога, што све друге свете цркве, које се управљају по својим законима, имају свој одређени круг и власти, но престо онога престолног владајућег града, који је прозван по имену Вел. Константина, као сунце баца своје зраке на све стране, осветљава сав хришћански народ, греје га вишом науком истините вере и даје му своја наставлења и добра правила у прегледању свију дела црквених и грађанских. Па по томе, ова велика и св. црква, у име Исуса Христа, обраћа свој поглед на све стране са свога престола, као узвишеног места и непрестанце раздајући даром духовне милости, постављајући архијепископе по православним црквама и управљајући свима смотрено и бриљиво, прима са раширеним рукама све поглаваре православне цркве и не одбија њихове праведне жеље, које се тичу спасења њихне духовне деце, те да ниједна духовна власт не наилази на препоне у вршењу својих дужности, што се тиче богоугодне управе црквом, ради тога, да би свака црква била управљана по вољи божијој, китила се властима, јерархијским достоинствима и духовним милостима и одржала се у потребним и спасавајућим законима. Стога је овај врховни престо, дајући нове доказе свога старања о хришћанству, обратио пажњу на предлоге, које је учинила његова светлост кнез срп. народа Милош Обреновић, свештенство и старешине тога истог народа, ради корисног уређења и утврђења њиховог свештенства. Ови су предлози нека правила о томе, како ће се унапредак наименовати њихови архијепископи, како ће стојати овај народ према нашој великој, по Христу, цркви, а тако исто тичу се плаћања, неодређеност чега, могла би дати прилику неспоразумлењима. Ова правила, у 8 чланака, била су предата нама, који председавамо у најсветијем сабору, и посланици срп. народа, који се налазе овде у Цариграду, молили су нас, да потврдимо ове предлоге ради душе спасења православног народа у Србији и да их остваримо на делу ради

богоугодне управе црквом и реда у свештенству. Како су гореозначени предлози, — пошто смо их на сабору проучили и строго испитали, — показали се да су законити и сагласни са бригама ове високе цркве, која се брине о спасењу православних народа, и како су ове чланке потврдиле срп. старешине и поднеле светој и великој цркви нашој у облику писменог предлога, па су такође снабдевени сагласијем отоманске владе; због тога и издајемо овај црквени декрет сложно са синодом, који заповеда и са нашом по Христу браћом, налазећих се около нас митрополита, предписујући ово:

1. Од данас, па унапредак, кнез и народ избира како митрополита, тако и епископе у Србији, из српскога свештенства и то тако, да од наше стране, високе цркве, неможе бити чињено никаквих противних примедаба како о начину избора, тако ни о месторођењу, нити лицу, које се избира.

2. Архиепископ, који је изабран општом вољом и у слози са српским народом и свештенством. од данас свагда ће се називати митрополит целе Србије т. је. Београдски архиепископ добија титулу „митрополит целе Србије", и њему се подчињавају сви епископи те земље. Кад год се догоди нов избор митрополита од српског свештенства, кнез и народ српски дужни су јавити патријару о свршеном избору и лицу, које је избрано, и представити га на потврђење; патријар пак уверивши се, да је избор учињен по црквеним правилима, дужан је без икаквог оклевања послати своје написмено одобрење, праћено његовим првосвештеничким благословом, да би тамо (у Србији) на месту било извршено посвећење митрополита по црквеном обреду.

3. Српски епископи, које је изабрао кнез и митрополит, посвећују се тамо без да се напред тражи патријарово одобрење, него једино влашћу и пуномоћијем њиног митрополита, као тамошњег законитог првосвештеника; но се патријару само о томе јавља, и он у своме одговору даје своје сагласије и благослов.

4. Свагда, кад се изабере нов митрополит, патријару се шаље „у облику поклона“ 300 аустријских дуката, а кад се постављају срп. јепископи, велика црква неможе тражити ништа ни под каквим изговором; али споменута сума 300 дуката не долази у број оног годишњег давања, што срп' народ уноси у касу велике цркве т. је. 3000 гроша за архијепископа и 3000 за јепископа Ужичког, већ остаје сама за себе и даје се само у случају новог избора митрополита; а кад се и друге нахије, које припадају Србији, буду придружиле Србији, и шњоме се уједине, онда ће тек свакогодишња плата бити потпуно довршена.

5. Осим давања уговорене годишње суме у касу велике цркве и оних 300 аустр. дуката кад се изабере митрополит, како архијепископ, тако и сво срп. свештенство слободни су од икаквих других поискивања или захтевања од велике цркве. Немајући никаквих других обвеза, осим горепоменутих, ни наспрам патријара, нити наспрам велике цркве, јер како патријар и велика црква, тако и сам Београдски митрополит, не могу тражити део насљедства од умрлих владика, а патријар не узима ништа за опраштање грехова, чак ни у овом случају, већ такво имање, оставше после митрополита и јепископа, иде на богоугодне заводе и државне послове.

6. Немају право задуживати се како митрополити, тако и остале срп. владике на рачун срп. народа нити на рачун велике цркве.

7. Митрополит не може бити сметут са своје јепархије, без законите воље цариград. патријара и одобрења срп. кнеза, а српски јепископи без сагласија митрополита и кнеза.

8. Напосљедку, у време службе, срп. митрополит спомиње цариградског патријара, а митрополита сви срп. јепископи.“

Пошто је патријар сагласио се на предложени срп. кнезом предлог и потписао гореизложени уговор, тада је исти договор записан у патријаршески кодекс и послан

цркви српској ради управљања у будуће обеју цркава. Доцније, кад су били придружени Србији још остали шес нахија. онда је следовала допуна овој погодби, на основу самог именованог уговора тачке 4-те, која је санкционисана под 17 Јулијем 1836 године. Па пошто су у Србији основане још две нове епископске катедре: у Шапцу и Неготини, то је од овог времена срп. црква обвезана годишње слати у касу васионске цркве по 9000 гроша пореских.[1])

Као што се из горенименованог уговора види, срп. црква, благодарећи ревности и јаком заузећу кнеза Милоша Обреновића I, постигла је своју давно жељену цељ бар у толико, у колико се по Србији више не шире владике грчке и њихове чибукџије — охоли фанариоти. Побројане тачке и у данашње време имају своју потпуну важност и значај свој. Оне и дан дани опредељавају одношаје међу српском и цариградско-грчком црквом.

И таким начином кнезу Милошу Обреновићу I. послужила је срећа, те је он могао не само ослободити своје стачаство од ненависних непријатеља и неверника, него му је још испало за руком да истисне грчке владике из Србије, који на памуку сисаху крв. срп. народа, а нарочито срп. духовенства, и још, шта више, успео је узвисити срп. цркву на ступањ автокефалне архиепископије. — Слава му!...

Из вишереченог и нехотично изкрсава питање: каким начином срп. кнез Милош могаше тако силно подјејствовати на цариг. патријара, да овај тако олако попусти на његове тадашње захтеве, којима мало раније ни главе не окрета ше, већ без сваког одговора молбе његове одбациваше?

Ради разрешења стављеног питања морамо у врло кратком нацрту пропратити исторични ход тога дјела, па према томе извести и одговор на исто питање.

---

[1]) Јавно право књаж. Србије — г. Матића стр. 98—111 и Србија и Русија II 238—241.

Познато је, да су јепископске катедре, па и митрополитске у Србији често, због непрекидног ратовања и преговарања о миру Срба с Турцима, остајале празне по неколико година. Тако нпр. кад је Агатангел, београдски митрополит, одпутовао у цариград за патријара, тада српско-митрополитска катедра стојаше неколико година непопуњена и тек 1825 године буде из цариграда послат, на катедру београдску Кирил-грк и ако су тада Срби молили патријара, да бар постави за српског митрополита Србина. — Овај Кирил управљаше срп. црквом само две године и затим умре. А после смрти митрополита Кирила-грка кнез Милош Обреновић I. пошље опет Султану и цариг. патријару посланике с молбом, да се у Србији постави за митрополита Србин, од којег ће и црква и народ више користи имати, нарочито због тога, што Грци, незнајући срп. језик, не могу никад проповедати слово божије народу, а то је имено најнужније и било за срп. народ. Али Султан и патријар несу баш хтели ни главе окренути на посланике Српске нити на молбу кнеза српског, већ одма пошљу за митрополита српског Антима-Грка, јепископа Ловчанскога. И премда је овај митрополит доста добар био и за народ и за цркву, али ипак народ српски ненавиђаше га, због чега, као осетљив човек, мораде наскоро оставити срп. митрополитску катедру. Он је отпутовао најпре на Атонску гору, а затим у Јерусалим, под предлогом, да се поклони гробу Господњем, где је и умр'о 1830 године. Говори се, да је овај митрополит саветовао цар. патријара да непремено постави Србима за митрополита Србина, доказујући да никакав Грк не може тамо дуго опстати, нити пак од какве год користи за цркву и српску и грчку може бити.

После Антима кнез Милош у договору са народом изабере два кандидата — од Срба: Мелентија Павловића, архимандрита манастира враћевшнице, и архимандрита Герасима, те их пошље у цариград патријару с молбом, да првог —

Мелентија посвети за митрополита српског; а другог — Герасима за јепископа Ужичког. Патријару цариградском спочетка не беше то мило, али неимајући куда, — јер и сам Султан беше већ ферман издао, да се у Србији имају постављати Срби за митрополите и јепископе, а не Грке, — сагласи се и посвети их обадва. — На сваки начин имало је не малог уплива на њега извешће о стању ствари у Србији и савет митрополита Српског Антима Грка, који је и оставио митроп. столицу у Србији због тога, што је видео, да неможе више никакав Грк тамо опстати. — Према реченом јасан је одговор на положено питање. *Околности,* у којима се тада нахођаше и цар. патријар и срп. црква, *примораше цар. патријара уступити унутарњу независност срп. цркви и без многог устезања и двоумљења посветити кандидате из Србије послате.*

Новопосвећени митрополит Мелентије и јепископ Герасим, дошав у Србију, буду са највећом радошћу и свечаношћу предусретнути својом љубимом богоспасајемом паством. Митрополит Мелентије беше заслужена личност, која прво место заузимаше у народу српском. Њега љубљаше и кнез и народ с једне стране због тога, што је он Србин, а друго што је он принадлежао ка броју славних српских јунака, који се неуморно борише за ослобођење срп. народа испод тирјанског ига мусломанског. Митрополит Мелентије истина небеше наученьак, али ипак, као верни Србин, искрени патриота и одани син св. матере — цркве много је добра и за народ и цркву своју учинио. Тако при њему је добила црква српска своју автономију и опредјелени су услови одношаја српске наспрам цариградске цркве, који су изложена у вишенаведеном конкордату. Митрополит Мелентије умро је 1833 године, оставивши леп спомен код свога народа.

После смрти Мелентија Павловића, по препоруци Стратимировића, митрополита карловачког, коме је се био кнез Милош и обратио за савет, буде изабран Павле Јовановић,

секретар кнежеве канцеларије, родом из Аустрије.[1]) Павле Јовановић после избора одма ступи умонашество под именом Петра и после петнајест дана у чину архимандрита буде одправљен у Цариград патријару, да га овај посвети, које и буде 6. Декембра 1833 године.

После оваквог поступка од стране митрополита Петра истиче нехотице питање: Зашто је Петар ишао у цариград патријару, да га овај посвети, када 2-ги члан конкордата од 1832 године јасно вели: „*патријар уверивши се, да је избор учињен по црквеним правилима, дужан је без икаквог оклевања послати своје написмено одобреље, праћено његовим ирвосвештеничким благословом, да би тамо (у Србији) на месту било извршено посвећење митрополита по црквеном обреду*“?... Очито се види, да је Петар нарушио тачку уговора наше и цариградске цркве, што је само отишао у цариград да га патријар цариградски посвети, и тиме је окрњио право цркве српске.

Пошто немамо никаквих позитивних дата, да би могли по вољи разрешити положено питање, то ми по скромном мишљењу предполажемо два узрока: прво, — митрополит Петар, може бити, рачунао је посвећење од самог патријара цариградског у неколико свечаније и са већим аукторитетом, те с тога да ће и он сам имати више авторитета и већу власт у Србији; — друго — врло је могуће, да је митрополит Петар отишао у Цариград с тога, што у Србији у то време није био довољан број јепископа, који би га, по

[1]) Кнез Милош увидио је, да је већ потреба, да место митрополитско заузме човек образован, који би могао срп. цркву узвисити на виши ступањ духовног образовања. Немајући таких људи у својој средини кнез Милош, после смрти Мелентија, обрати се митрополиту карловачком г. Стратимировићу с молбом, да му овај препоручи достојно зице, које би могло потпуно митрополитском позиву одговорити. Овај, познавајући добро Павла Јовановића, тадашњег секретара кнез Милошева, препоручи кнезу, да тог замонаши и узме за митрополита српског, које овај и учини.

апостолском I. правилу, могли хиротонисати, почем он није још био ни епископ, а тек архимандрит. Ако је он отишао у Цариград по првом узроку, што је верније, то његов поступак не може се олако извинити. Но ако је с тога, што није било довољно у Србији епископа, то тек може му служити за олакшицу његове кривице, али никако, да се може потпуно оправдати. Он је могао, ако баш није потпун број епископа за посвећење његово у Србији био, умолити митрополита карловачког г. Стратимировића, да овај пошље једно лице, које би потпунило тај нужан број епископа. Таквим начином не само да би одржао срп. цркву на висини њеног значаја и автономије њене, него би још и узвисио је, а и њено право боље утврдио, док, напротив, таквим његовим поступком бацио је срп. цркву у већу зависност, и њено право у неколико окрњио, због чега је одговоран тим пре, као лице, које је имено назначено да чува и заштићава црквенска права. Тек доцније је право срп. цркве оправдано г. Михаилом садашњим срп. митрополитом, при његовом ступању на митрополитску столицу у Србији.

Дошав у Цариград архимандрит Петар пријави се цар. патријару и молбу од стране народа и кнеза Милоша преда му. Патријару без сваке сумње говео је тај поступак Петра, што се даје видити из његових одношаја наспрам Петра и брзог удолетворења именованој молби. Јер „Петар без икаквог одлагања буде посвећен за архиепископа и граматом снабдјевен на митрополитску столицу у Србији."

Не би било лепо да овом приликом нерекнемо коју, и ако укратко, о његовом раду. Заиста не можемо, а да не признамо, да је митрополит Петар, у време свога управљања срп. црквом, особито се трудио о благу и напредку њеном. Највише му је лежало на срцу, да у Србији имаде више мање образованог свештенства; јер знађаше да је то једно од нужних средстава за одржање истините православне вере и за развиће црквенских интереса. Усљед тога он је уста-

повио у Београду богословију и довео за учитеље у исту из Аустрије Србе — а доцније, ради бољег унапређења, и неке Русе. И једни и други ревносно су се трудили о расаднику духовне просвете. Но покрај овог он имађаше на уму, да се вавек не могу из туђих земаља учитељи за тај, њему омиљени завод, набављати, те с тога је слао неколико одличних младића из богословије у Русију, да се спреме за будуће учитеље у богословији. Његова жеља није се само на томе зауставила. Он, благодарећи његовој одважности и великој енерђији, установи духовне судове при свакој епархији, и сем тога, у Београду, као столици срп. митрополита, установио је апелаторијски духовни суд, као највећу судско-црквенску инстанцију у Србији.[1]) Митрополит Петар, као митропол, заслужује од сваког поштеног Србина велику благодарност, али као грађанин не беше без мана. Страст његова, којом је се заразио у књежевој канцеларији, не даде му мировати. За њега и његов дух беше мало занимати се само са црквенским делима, већ он се мешаше и у политичко-државна дела, због чега и не беше му суђено да до смрти управља срп. црквом. Његово мешање у политику преморало га је да остави пре времена митрополитску катедру у Србији и на велику његову жалост да се опрости и против своје воље са својом паством. Овај очити факт нека послужи истином и правом Србину као поука у животу његовом. Читаоце пак умољавамо да нас извине, што смо у овој нашој краткој биографици архипастира српског Петра, преступили ону изреку: „de mortui, nisi bene, nisi nihil.“

На место митрополита Петра дошао је Михаил, јепископ Шабачки. — Михаил умеђаше боље ценити црквенска права, и, кад је био изабран за митрополита, он је само

[1]) Да ли би митрополит Петар могао данас установљавати конзисторије и апелеционн дух. суд?... Дали би за време његово могао пона интерпелирати владику и његова благослова не тражити, и још, шта више, предлоге за укинуће конзисторија и архијерејски катедара потписивати и скупштини народној подносити? П.

извјестио, по постојећем уговору, патријара цариградског овом избору и заузимању митрополитске столице у Србији. Патријар је пак одма после извешћа послао митрополиту грамату, којом га утврђава и признаје у митрополитској дужности. Од тога времена он је се почео ревностно трудити о свима црквенским делима, као прави и истинити пастир стада Христова. — Ми за сад уздржавамо се од свију разлагања о његовим многобројним делима — то је дело позније историје, само неможемо а да не споменемо његове најближе односаје са великом-грчко-цариградском црквом, пошто то спада у нашу расправу, о чему ћемо још коју прозборити, па нашу расправу и завршити.

III.

Суврмени узајмни односаји између српске и цариградске цркве. — Писма цар. патријара Глигорија управљена на срп. митрополита Михаила и на иста одговори са стране овога. Писмо цар. патријара Антима упућено на срп. кнеза и Господара Милана М. Обреновића IV и одговор на исто. — Закључак нашег састава.

Уколико се могло приметити цариг. патријари, после ступања Михаила на митрополитску столицу у Србији, почели су се сасвим другчије односити наспрам срп. цркве. Увидив ревносног заштитника своје цркве и црквених права, они одпочну сношај с њим, као са лицем себи равним и, шта више, често тражаху од њега савета у црквенским делима.

Истина, суштина међусобног уговора обеју цркава од 1836 године остала је у снази и при данашњем митрополиту српском; али ипак има нешто, што баш зависи од саме личности г. митрополита Михаила. Митрополит Михаил својим скромним понашењем, великом побожношћу и заузетошћу за благостање православне цркве уздигао је себе пред очима цар. патријара, а готово и целог православног света на

много виши ступањ значаја и штовања, него његови предшественици. Према овоме, кад је се у посљедње време истакло на среду бугарско питање — односно бугарско — црквенске автономије, сношаји међу представитељима српске и цариградске цркве појаве се у неколико јаснији и живљи.

Бугари су још одавно исказали жељу своју, да су ради отргнути се испод црквенске-грчке власти и имати своју црквенску автономију, ма и признавали главенство царигр. патријара. Патријар цариградски с почетка не само да није, по својој себичности, могао жељи бугарског народа удовлетворити, већ, шта више, с презрењем одбациваше њихове захтеве. Али, кад је та струја већи ма заузела и чак код светске пејединверске власти у неколико продрла, тада царигр. патријар обраћа се представитељима целе православне цркве и тражи од њих савета, како ће у овој прилици поступити. Међу осталима, патријар је се обратио и нашем митрополиту г. Михаилу 1. Фебруара 1869 године с писменом молбом, да му даде своје мнење односно бугарско црквенског питања.

Његово високопреосвештенство, митрополит српски, Михаило, на такав позив патријара цариградског; г. Григорија, послао је патријару о том црквенском питању — грчко-бугарском две посланице.

Из прве посланице митрополита српског Михаила, коју је управио на царигр. патријара под 10. Мајем 1869 г., јасно се види, да је он заштићавао пред патријаршеским престолом захтевање Бугара и саветовао патријара, да овај даде Бугарима националну јерархију. Он доказујући не оспоримо право Бугара — односно тражења њиховог, вели у својој првој посланици.

„Ми смо за то, да се очува снага православне цркве, што ће бити, ако се одржи љубав међу православнима народима и јединство догмата. А што се тиче административне стране цркве, држимо, да се ова према потреби може развијати, па допустити народу, који хоће да има своје архије-

реје, који би, као рођени синови тога народа, јаче покретали просвету у његову језику. А јединство догмата увек ће све православне архијереје везати за велику цркву, што ће пак обдржавати васељенског патријара на висини његова положаја“[1])

Његово високопреосвештенство наш г. Михаило није се зауставио само на тој првој посланици, послатој у виду одговора цар. патријару г. Григорију на његово писмо. Он, бринући се о општем благу целе православне цркве, нађе за нужно да и другом својом посланицом очитије и потпуније разложи и објасни своје мисли о том питању црквенско-бугарском. Ова друга посланица митрополита српског Михаила датирана је 14. Декембра 1870 г. и санкционисана у 4-ри тачке, из којих очито се види у колико његово високопреосвештенство сажаљева о том немилом, за целу правосл. цркву, појаву, који се је појавио с тога, што велика црква није у своје време уважила правична тражења правосл. бугарс. народа. Он, шта више, стојећи на темељу правде, истине и искрености, која доликује правос. архипастиру, смело осуђује некоректност царигр. патријара, и горко сажаљује, што је посљедни дотле дело то довео, да је и светска — и то још што је много жалосније — иноверска власт у то се умешала и против свију канона издала свој указ — (султански ферман), који је тек саму ствар много више заплео. — Против оваког поступка цар. патријара и световне власти, г. Митрополит строго протестује и доказује противзаконитост султанског фермана, а уједно даје скромне савете и упутства цар. патријару, како да у овом делу поступи. —

У овој посланици Њег. Високопр. Митрополит Михаил обраћа се још ка цар. патријару са јаким разлозима да је већ време, да велика црква погледа својим материнским справедљивим оком и на нужде и невоље њене деце у Херцеговини, Босни и Ст. Србији, која пиште под притиском

[1]) Православље за год. 1871 — стр. 138.

њених представитеља — ненародних ј пископа. Излажући велику штету за народ српски и његову цркву, због што су Грци у срп. црквама јепископи, захтева, да у будуће цариград. патријар посвећује за срп. предјеље у отоманском царству Србе, који би код тог народа одржавали потпуно поштовање јединства и слоге са цариград. црквом, и који би избегавали све, што може изазвати неповерење код народа.[1]) — За оваково заступање цркве и њеног благостања на балканском полуотоку његово високопреосвештенство митрополит Михаил заслужује од целог јужно-словенског народа особиту благодарност и синовљу обвезаност.

После овог међусобног сношаја српске и цариградскогрчке цркве следовао је сношај цар. патр. Антима и кнеза српског — М. М. Обреновића IV. — Његг. светост, патр. цар. г. Антим ступивши на патријаршески престо по трећи пут, извештава — по обичају — писмом својим његову светлост господара и кнеза српског Милана IV. о његовом ступању на патр. престо. — У писму свом, сем извешћа и добрих жеља кнезу, он још благосиље кнеза на ревност, старање и заштиту правосл. цркве.“ (Прав. 1872 47 стр.)

На ово писмо његове светости, патријара цариградског г. Антима, одговорили су наместници кнежевског достојанства с пуним достојанством и особитим уважењем. Овај одговор напуњен је етикетно — научно — политичним реченицама. Намесници кнеж. достојанства у одговору свом поткрепљују слабе старачке силе његове светости г. Антима, полажући велику наду на њега, да ће својом опитном мудрошћу и правдољубљем све тешкоће, у којима се тадашња св. црква на истоку находи, савладати, и да ће он правилним уређењем одношаја међу члановима поверене му цркве утврдити мир и љубав на велику срећу и напредак побожног народа.[2])

---

[1]) Правос. 1871 — 236—7 стр.

[2]) Прав. 1872 г. 93—94.

Ова писма тврде наше мнење, које смо напред у нашем саставу исказали, а на име: да су патријарси цариград., ступив први пут на патријаршеску катедру, извештавали срп. цркву и ова опет извештавала њега кад је добијала свог новог представника. Да није тако, то не би његова светост г. Антим у писму свом, управљеном на кнеза, рекао:

„Дошавши божијом милошћу и по трећи пут на свети патријар. и васионски престо, хитимо с' радошћу, да то доставимо вашој благочестивој светлости, *по старом обичају* свете христове цркве, опште матере свију благочестиви.“[1])

Знајући за овај акат патр. Антима, ми нисмо ни хтели тражити никаких очитих факата, кад смо о том говорили, већ смо само навели, да је тако постојало кроз цело време суштаствовања ових двеју цркава, чим смо тврдили, да сношаји међу срп. и грчко-цариградском црквом никад несу престајали, него да су вазда постојали и да ће постојати.

Међу последње односаје ових цркава, као понајглавнији факат и за срп. цркву радостан спада избор нашег митрополита г. Михаила великом црквом за кандидата патријаршеског престола. Овим фактом велика црква очито је показала: у колико цени и уважава ревносни рад нашег достојног Архипастира Михаила, и уколико тежи ка јединству св. прав. цркава на Истоку. — О, када би сви представници велике цркве следовали овом гласу свог хришћанског срца! Како би тада сви живели у хришћанској љубави, миру и слози! Тада би сви тежили ка једној општој цељи, на коју смо позвани Богом и Спаситељем, и сви један другог братски помагајући могли високи хришћански задатак боље и лакше извршити, а тим самим заслужити, да се можемо достојним синовима христове цркве називати...

Пошто смо већ свршили нашу расправу „о односајима срп. цркве наспрам цариградских патријара од првих до наших времена“, то још сматрамо за дужност, да из свега,

[1]) Прав. 1872, 47. стр.

у нашем саставу реченог, изведемо једно врло кратко „summa summarum“, из кога ће штовани читаоци моћи укратко увидети цео сношај српско-грчке цркве. — И тако:

1. Грчка црква рачуна се првим просветитељем и разсадником хришћанства међу Србима још док су Срби живели у првом свом прастаром отачаству, а то је док се још несу били доселили у грчке предјеле. У то прво време њиховог познанства односаји међу цариградском црквом и српским хришћанима беху посве неодређени и ровити.

2. Хришћанство је пустило корен међу свима Србима, пошто су се они преселили у грчку империју. Оно је међу њима разсађено с једне стране проповедницима грчке цркве, а с друге — проповедницима западне. — Односаји срп. цркве наспрам обеју цркава (грчке и римске) несу имали никакве сталности, већ су се колебали.

3. Доцније пак, при грчком императору Василију Македонцу, Срби су се обратили ка источној цркви, као првој својој мајци, и моле јој да их прими у своја материнска наручја — и грчка црква их је с радошћу примила и к материнским грудима пригрлила. — Од овог управо времена и почињу цариградско-грчки патријари — као васионски отци бринути се о устројству срп. цркве. — Резултатом њиховог старања о срп. цркви буде: *потпуна потчињеност исте цариград. патријару.* Али доцније у току времена примечава се жестока тежња од стране српске цркве, да се ослободи испод зависности од цариг. цркве. Неке особите околности ишле су на руку тој тежњи, и ми кроз неколико векова видимо уређење срп. архијепископије, која се, истина, ипак у извесним односајима нахођаше под зависношћу од цариг. цркве.

4. При силном цару српском Душану срп. црква добија потпуну *самосталност;* али ову самосталност није признала цариградско-грчка црква, усљед чега појавила је се међу њима велика завада, која се продужаваше чак до Савве IV,

патријара српског, при којем су се цркве српско-цариградска измириле.

5. Представитељи цариг. цркве, и после примирења са срп. црквом, несу никада остављали тежњу своју и жељу да срп. цркву наново ма каквим год начином потчине под своју власт. Ради ове намере они су употребљавали недостојна, за васионске св. оце, средства и начине. Тако, они су подмићавали турско правитељство, да им оно помогне остварити њихову жељу и намеру.

6. Али уколико је била силна тежња грч. духовенства да завладају срп. црквом, утолико су много силније ударали на отпор посљедње. И таким начином, црквенска борба међу Србима и Грцима продужаваше се дотле, док у 1830 години кнез Милош Обреновић I. није — више извојевао него — измолио од цариг. патријара, те је уређена у Србији *Автокефална архијепископија.* —

Завршујући нашу расправу, умољавамо високоштоване читаоце да извине недостатке нашег састава; јер, као што смо у приступу казали, ми и несматрамо себе за копетентна да ово тако замашно питање потпуно решимо и читаоце задовољимо, већ само намера је наша била, да побудимо српске историке, као компетентније и у перу вештије, да ово питање у нашој црквенској историји расветле у колико је више могуће. Критике на ово, може бити незаслужујуће пажње, наше делце, примићемо са особитом захвалношћу, знајући, да ћемо из истог и себе користити, јер би тако можда још много и много дознали што шта, што по овом предмету у својој расправи нисмо пронашли и на видик изнели, било нашим површним радом, било тиме, што под руком нисмо имали довољно грађе за тему, коју смо изнели и пропратили.

Н. Ружичић,

свешт. суплент богословије београдске.

Суштина мусломанске вере и њен уплив на морал, образовање и развитак народа.

Пре него што рекнемо коју о суштини мухамеданске вере, сматрамо да неће бити сувишно, ако ма и укратко прозборимо о њеном происхођењу.

Мусломанско учење, које је изложено у *корану*, није нешто ново-оригинално, већ је натрпано и позајмљено из других религија, које су биле главне онда у Аравији.

Мухамед је унео у своје учење мноштво уредаба и правила из устава незнабожачке религије, која беше јако развијена код супленика његових Аравићана. Одатле је извукао Мухамед ону наредбу: да се клањају с многобројним неким обредима и церемонијама мекиккоме храму, т. ј. да иду на *Каабу* (хаџилук); одатле је позајмио *многоженство*, петорично-дневну молитву, клањање и ударање челом о земљу. — Много је он позајмио и из Мојсијевог закона, а на име: да је један Бог, да је створен свет овај за 6 дана, а у седми био одмор божији, да ће бити суд по смрти, рај и ад, васкрсење мртвих, страшни суд, да треба приносити жртве и курбане, и још много, много што шта друго.

Све ово сједињио је он у једну религију, нешто скратио, а нешто додао; но главно је ово: све што је позајмио, он је то одевио у богату фантазију, каква је само њему као сину источнога краја својствена била.

Мухамеду беше позната и хришћанска религија; но из ње он узе само неколико јеванђелских изрека и поука, а не узе ни једног основног догмата. Мухамед признаје Христа за пророка, али одбаци његово божанство. Он знађаше, да ће понајвише наћи следбеника међу арапима и јудејима, па с тога се и побрину да у своје учење унесе што више из учења тих двеју нација, како им та нова вера неби била сасвим непојмљива, те да их тако лакше у њу привуче. Но поред тога Мухамед и по природној својој наклоности, а и по својим политичким предрачунима, није баш био наклоњен Христовој вери, која све људе грли подједнако и шири општу љубав и братство. Он предвиђаше, да своју веру неможе разширити речју и убеђењем, већ огњем и мачом, па с тога му далеко боље беше по вкусу строг закон мојсијев, који одређиваше „*око за око*,

зуб за зуб." И Мухамед одређује чак и ступањ освете. „Ако се светите за увреду, вели он, то светите се онолико, колика је увреда што вам је нанешена."

Главно учење његове религије — јесте учење о *јединству Бога.* „Нема Бога осем једног Бога, и Мухамед је његов пророк," — ево изреке у корану, коју можете срести на сваком кораку, чути из уста сваког његовог следбеника. И Мухамед одиста није могао да трпи идолопоклонство па и цео век свој ратовао је против њега. Но што је много узео из те вере и у своју веру унео, то је, као што рекосмо, јак доказ његовог политичког рачуна и увиђавности.

Осем позајмљених правила и изрека, што је Мухамед унео у своју религију из различних религија, он је много унео у своје поуке из арапских обичаја и нарави. С тога видимо да допушта (премда с неким ограничењем) обичај крваве освете, који је од вајкада постојао међу *бедуинима;* поштрава наредбу: да се жене затварају и лица своја покривају, која се забрана у аравијана — идолопоклоника простирала само на девојке. На послетку, поред јасних изрекâ корана, којима се до тога унижавају женскиње, да се уврштују у једну врсту с животињама, — он у исто време уноси правило, да се поштује и чува слаба и беззаштитна женскиња, а то је, по свој прилици, позајмио из *бедуинског* обичаја, и из додира с хришћанским друштвима.

Не треба заборављати да је Мухамед из сваке религије позајмио само другокласне догмате а одбацио из сваког тог учења оно, што је најглавније. Из Мојсијевог учења — избаци *наду* на долазак Месије; из аравијанског — идолопоклонство; из хришћанског — таинство искупленја, божанственост Спаситељеву и љубав наспрам целог човечанског рода.

Ево главних правила, која састављају темељ мухамеданске религије: вера у једног Бога и небеске духове, предопределење (судба), каштига и награда у будућем животу; даље, да ће бити истребљени огњем и мачем сви они, који нису мухамеданци; да је сваки дужан засебно умивати се и молити се пет пута на дан Богу, делити сиротињи (па макар од оних, што имају, и отимао), постити и путовати макар једном, ако не сваке године, на Ћаабу. Но да видимо како се врше ови догмати и какав значај они имају у животу мусломанских народа.

По учењу мусломанске вере, тек што умре човек, ал већ подпада под заштиту или под гоненје: дух *смрти* својски прихвата душу мусломанина, а на против без сваке етикеције поступа с

немусломанском душом. За тим душу мусломанина — ако је он само живио саобразно предписима Мухамеда — запаја задахнућем рајскога ваздуха; немусломанска пак душа мење се на муке и искушења. Мâ како да је поштен немусломанин, он неможе ући у рај, док напротив мусломанину, ма како он био грешан, остављено је много путова и привилигија, по којима он може ући у рај.

Праведним мусломанима Мухамед обећава у будућем животу: величанствене шуме и садове са ладним шедрванским водама, раскошне хаљине, царска јела, фино воће, сладка пића, вино, које там већ неможе да опија, дивно оседлане коње, младе и лепе чибугџије, чаробне црнооке жене (хурије) и, напоследку, да се никад неће остарити, но да ће вечно бити сваки онакав, какав је био на земљи, од прилике у 30 својих година.

Из овог описа раја спремљеног праведним мусулманима, не видимо што друго, до грубо уображење о блаженству човека, — уображење, које нема у себи ништа, што засеца у област духовности и узвишене нравствености. Турска вера неможе да поња блаженство без јела, пића, хаљина и без црнооких жена. Обећавајући правоверним у будућем животу младе и лепе послужитеље, Мухамед обећава да ће и за гробом бити господе и робова. Другог идејала о срећи турчин нема и неможе да замисли; с тога и тежи да га оствари док је још на земљи. По ваздан он пуши на чибук, пије каву, прислушкује жубор поточића и чесама, шета по гусватом ладу, те тиме још сад као да осећа и унеколико ужива будуће блаженство. А да би се целог века могао напајати таквом безбрижном слашћу, он — колико год има снаге — граби и пљачка подручна му племена... Јавна продаја и куповина робова, премда је забрањена у турској, али се она ипак практикује по кафанама и приватним кућама. Робство је дозвољено — као што ћемо даље видети — самим Пророком, и трајаће у турској дотле, докле траје и мусломанске вере, која га узима у заштиту и освештава.

Харемски живот и ропство стоје у тесној вези међу собом и једно без другог неможе опстати. Кад би престало ропство, онда би се морао изменити живот жена по новим — савременим начелима, а то је толико колико изменити нарави, обичаје, навике, веровања, на кратко морао би се изменити и прерадити цео друштвени живот Турака.

Кад је Мухамед издао свој закон, ропство беше разширено свуда у накрст. Да је он изашао с противним мишљењем, да је ватрено и плаховито почео да брани женскиње, и да заступа

права њихова, он би — наравно — наишао на одпор са стране људи и стекао грдне непријатеље. Међутим Мухамед — као човек препреден и практичан — није имао пред очима правду, већ то, како би његова вера била боље примљена и што јаче разширила гране. И ево због чега он својим следбеницима не само дозвољава да купују робиње, но чак одређује и број штапа, којима може праверни каштиговати непослушног роба по леђима или по табанима. Но давајући ово господарима једном руком, он им другом руком одузимље саветујући их, да се милостиво опходе са робовима и да гледају на њих као на своју децу, за коју ће једу пред Богом одговарати. Под утицајем јеванђеља он иде још даље и вели: мусулманин, који жели да учини какво *истинско добро*, треба да одпусти роба на слободу, ако му је само овај служио верно и поштено." Такав савет пророков имао је огроман значај. Сваки роб, полућив одпуст од свог господара, постајао је таквим истим равноправним грађанином, као и његов господар, а могао је заузимати у држави различита почасна места и узвишавати се до највећих звања. И заиста већи део чиновника и командирâ над војскама отоманске империје, о којима зна историја и чија су имена сачувана, — принадлежи к броју тих ослобођених робова.

Кад робиња добије одпуст, она већ постаје *дама* (ханума) и од тог тренутка нико нема права да је обрати у своју сопственост, док неби издржао све форме и предписе закона, уделшене за то у Ћитапу.

Лепе робиње турци одма смештавају у харем. Које су из њих понајлепше узимљу их за жене, а које су лошије по лепоти одређују за слушкиње, куварице и послуге при харемима.

Коран строго налаже да се чува "Сетр-Аврет", т. ј. закон који заповеда женскињама да покривају своја лица. Но да видимо шта из тога излази на практици. У харемима својим турци морају да држе много послужитеља. Ако у харемима служе туркиње, оне морају одма — чим се њихов господар појави — бегати у разне кутове да се сакрију од очију свога господара, и уместо да брижљиво раде свој посао, оне морају сав посао прекинути, па се журити како ће боље и више умотати своје лице, да господар невиди. Па и самом Турчину није баш пријатна ова сцена, јер и он сам мора свагда бити на опрезу кад улази у харем, да их неби затекао без покривача. Друга је то сасвим ствар с робкињама! Од њих се он не мора ни најмање либити. Оне нису ништа друго до његова сопственост, коју може гледати без покривала. И ево због чега Турци

радо набављају ропкиње из других крајева и плаћају за њих лепе новце; а тиме своје женскиње често остављају без насушног хлеба!

Вера мусломана у *предопределење* (у судбу) има такође хрђаве последице за друштвен живот. Ма где да се находите (вели алкоран), ма били и на највишој кули, смрт ће вас наћи, само ако вам је суђено. Не убијаш ти кад убијаш, но Бог убија. Не окидаш ти стрелу кад окидаш, но Бог окида. Беде и невоље неће нигда поразити земљу и људе, ако то није написано у књизи још пре саздања света. Ако буде каква зараза у тој страни, где обитаваш, не бежи одатле и не напуштај свога огњишта. Ако коме није суђено да умре, он неће умрети, па ма како био окружен разноврсним заразама и болестима".

Вера у овакву судбу врло је убиствена за народно здравље у турској — у овој жаркој и топлој страни, па још у народу полудивљем, који цело своје образовање завршује са изучењем своје религије.

Сагласно речима својега пророка турци утврдо верују да сваки још на рођењу добије пресуду: да ли ће умрети од чуме, или ће погинути на рату, или од друге какве напасти, — као и то да су све жртве, које ће пасти од оваквих и подобних случајева, још напред записане у књизи судебници.

„Кисмет" (судба) у бога века стоји на језику османлије и он се никада небрине да предупреди заразне болести, већ напротив готов је да наружи свакога, на коме само примети и оно најмање страховање и зебњу о себи. Ако турци носе човека, који је умро од чуме, и примете да се неко уклања испред мртваца, — о! он је онда награнсао! Они ће се нарочито устремити на њ, да га покојником дотакну; и ако овај умакне, то ће му га изгрдити на чему свет стоји, говорећи му: и зар ти хоћеш да одвратиш неодвратљиву руку судбе?".

У Цариграду има много дућана, у којима се продају хаљине, свучене са мртваца убитих чумом, и турци бев икаква страха купују те хаљине, те тако још боље шире чуму и разносе је по свима крајевима вароши.

Исто тако овај догмат има хрђав уплив и на наравственост. Турчин учини нешто што неваља, па помисли, помисли и рекне: „*Кисмет.*" С тим се он успокоји и савест га већ више немучи. Тако исто и сваку беду, која га постигне, он не товари на своју памет, на своју

дењост, на слабу вољу и знање, него све ово навали на *предопределење божије*, па мирна крајна!

Таким начином човек губи мало по мало тежњу за усавршавање, образовање, за изучење заната или ма каквог другог звања, које би побољшало његов положај у друштву. „Јер, веле османлије, ту се ти ништа неможеш помоћи. Ако је одређено у књизи судбиници, да се отежеш са псима, — ну и отежи се! И зар сме ништаван човечуљак и помишљати да измени предопределење?“. До душе оваква вера улива по кадшто очајничку смелост на јуначке кораке, но овај жар не истиче из наравственог осећања, него само из фантастичког уверења — да он неће умрети ако му није суђено; па с тога се лако и гаси кад се под таквом вером може и противно што опет извести, као н. пр. „зашто да се бијем? Ако је противнику суђено да ме победи, — он ће ме код свега мог јунаштва опет победити.“

(НАСТАВИЋЕ СЕ.)

Бесједа дра И. Делингера[1])

НА БОГОСЛОВСКОЈ КОНФЕРЕНЦИЈИ У БОНУ 1875 ГОД.

II. Бесједа.

Пре 1870 године римска је црква сматрала источну цркву шизматичком, али никако јеретичком. „Грчка шизма“, „грчкошизматичка црква“ били су званични изрази римске курије. Источну цркву нису осуђивали због формалне јереси и њени сљедбеници слободни су били од оних посљедица, које по каноничком праву римске цркве постизавају јеретике у обће. Сљедбеник источне цркве, кад је хтјео прећи у римску цркву, није морао представљати формално одречење њених заблуда, доста му је било исповједити т. зв. тридентинско вјероучење И сама инквизиција није сматрала источњаке јеретицима, док је међутим таковима у пуном смислу сматрала сљедбенике свију оних цркава, које су из реформације потекле. За сљедбенике реформатских цркава, кад су они прелазили у римску цркву, потребита је била формална Absolutio a crimine haereseos, коју ни сам епископ без специјалне ауторизације папе није могао издати.

До 1870 г. дакле стојала је и у теорији и у практици источна црква насприм римске сасвим другчије, него протестантске цркве. Велика револуција 1870 г. проузроковала је у овом погледу велику

[1]) Види Новембарску свеску „Спона“, у којој је I. Бесједа напечатана.

промјену. На Ватиканском сабору установљена су *два нова члана вјере:* један о абсолутној и универсалној власти папе над свима крштенима, и други о непогрјешивости папе у свима питањима, која се вјере и морала тичу. Постадоше дакле и *двје нове јереси;* јер непризнавање оних чланака сматра се већ од 18. Јулија 1870 г. од римске цркве као јерес, и све цркве, које нису усвојиле чланове вјере 1870 г. постадоше тиме јеретичкима, ако су дотле само и шизматичкима се сматрале. Источне цркве стоје од 1870 г. наспрам римске цркве онако, као и оне, које су из реформације потекле и као ми старокатолици.

Оно што такову велику промјену узрокује, може се слободно револуцијом назвати. Ова велика промјена тиче се и свију других старијих цркава западних, које примивши ватиканске декрете одказаше се од прећашњег свога учења. Тако галиканска црква прећашњих вјекова. Сви знаменити богослови галиканске цркве, да су сада живи и да уче оно, што су у своје време учили, били би јеретици, — пак чак и људи, с којима се француска црква поноси, као Launoi, Dupin, Bossuet и др. Да, Bossuet да сада живи био би сматран не простим јеретиком, него *haereticus dogmatizans*, по изразу инквизиције, која је тако називала учитеље и поглавице јеретика, јер је он највиши дјео свога живота посветио заштити четири галиканска чланка, који су по ватиканским декретима одлучно јеретички.

Расцјеп, што је ватиканом проузрокован, такав је, да подобног у свој црквеној историји нема. Споразумљење или зближење појединих части цркве, које су усљед тог расцјепа раздјељене, немогућно је. Римска црква, или, како је ми данас називати морамо, ватиканска црква, може у будуће допустити сједињење с њом само под увјетом, ако прије ватикански догмати примљени буду. За све нас сједињење свију раздјељених цркава било је најглавнијом чежњом нашом, ми смо сви увјек тврду наду гојили, да се мора испунити предсказање нашег Спаситеља о једноме стаду са једним њим пастиром. Ако се 180 милијона римских католика зајиста тврдо држе ватиканског учења, то безсмислено је и мислити већ о неком сједињењу.

Уздигнуће папе на ступањ непогрјешивог судије у питањима вјере и морала има још и даљих посљедица. Римска црква усвојила је учење, које је од других цркава одбачено, — учење о томе, да иновјерци не морају бити толерирани и да је употребљење принуђавања и силе не само допуштено, него се управо заповједа.

Ако се данас у оним земљама, гдје је још прилично јака римска црква, фактично не употребљује сила, да обраћени и покорени буду иновјерци, то бива само из спољних саображења. У начелу сматра се за дужност принуђавати иновјерце да се покоре, јер је то изрично исказано у многим папским декретима, које данас ваља сматрати као непогрјешиве одлуке. Ми њемачки богослови увјек смо тврдили, да није *учење* римокатоличке цркве да се иновјерци не толерирају, премда смо убјеђени били да су фактично и папе и други високи достојанственици цркве сматрали обвезом својом бити интолерантнима. Тако сам ја учио пуних 50 година, а тако су учили и други католички богослови у Енглеској и у другим државама. Ако су шпански и италијански богослови другчије учили, то је имало оправдање своје у особитим одношајима њиховим, о којима овдје нећу говорити. Сада пак морају сви богослови римски предавати као учење своје цркве, да је употребљење силе против иновјераца допуштено и обвезано; јер што су папе у овом погледу учили, то од 18 Јулија 1870 г. ваља сматрати као догмат римске цркве.

Чланови свију цркава, које су овдје заступљени, могли би бити окривљени да су у њека времена и они интолерантни били наспрам иновјераца. Да су овдје меноните и квакери, они би могли, може бити, доказивати противно; но они нису никад толико моћи имали, да себи иновјерце подчињавају. Али источне цркве нису никада проповједале *учење*, да се може или мора интолерантним бити према иновјерцима. У папској цркви напротив треба сада сматрати ово учење као необориву истину, а проповједање слободе савјести у религијозним питањима — као јерес.

Свезу овога учења са ватиканским догматима не треба оспоравати. Језујити су то спремили још пре 1870 г.; у многим списима, а нарочито у Civilta cattolica они проповједаше, да је учење о слободи савјести јеретичко; они су доста изрично исказали да прокламирање непогрјешивости папске има још и ту цјел, да се догматички значај да учењу о томе, да је слободно и обвезно употребљење силе против иновјераца.

Ви ћете сада, моја господо, лако појмати какав значај имају пред ватиканом два факта из новијих времена. Архијепископ Полоцки Јосафат Кунцевић био је при свршетку XVI вјека главно оруђе насилног обраћања православних у Пољској, а уједно и врло згодно оруђе, којим су се извађали планови уније, што замишљаху Језујити. Због таковог свога дјеловања Јосафат је био убијен, —

и пре неколико година ето га већ и канонизирају, испитавши наравно прије све околности смрти његове. При канонизацији, кад су подробно испитани били сви списи о томе, како је Јосафат вјеровао и како је у животу своме поступао, Рим није могао наћи ништа, што не би било достојно правога светитеља.[1]) У исто време канонизираше неког Петра Арбуес, готово непознатог Шпањолца, који је у почетку XVI вјека, због његовог жестоког поступања у прогањању јеретика, убијен био. Ове канонизације стоје у јавној свези са проглашењем и утврђењем учења о томе, да је слободно употребљавати насилне мјере против иновјерача.

Од 1870 г. налазе се дакле у хришћанском свјету два велика, подпуно раздјељена табора, један против другога: 180 милијона римских католика с једне стране, и противници папског инфалибилетета с друге. Сигурно да сви они 180 милијона нису баш свом душом одани ватиканским декретима, али нису бар јавно противу њих устали. Него то тако остати не може. Ми смо тек на почетку великих промјена у римокатоличкој цркви. Ја сматрам чисто немогућним, да су ватикански декрети заиста убјеђење 180 милијона хришћана, бар изображенијих нација. Горућа искра већ је у римској цркви и време иде, кад ће та искра пламен произвести; и тада ће се видити да ли су оних 180 милијона заиста увјерени у истинитост ватиканских декрета и да ли им они као у „биће Бога" вјерују, — јер такова се баш вјера тражи од слједбеника ватиканске цркве, као што се је изразио један енглески епископ инфалибилист. Ако ја, стари испитач и учитељ историје, могу штогод у историји разумјевати, то је чисто немогућно.

Сви ми остали стојимо данас на противуположној страни 180 милијона римских католика; и у правоме реду цркве истока, које тврдо стоје на своме староме темељу и при свом од апостола примљеном предању, које никада никакав нови члан вјере створиле нису, и које у својој својој историји ништа немају, што би се и издалека сравнити могло са Ватиканом. Док није 1854 г. Пије IX прогласио догмат о безгрјешном зачећу Богоматере, није се ни на западу мислило, да се нови чланци вјере правити могу. Ја сам 50 година већ професор богословије, нити сам икада опомену

[1]) Кунцевић родно се је од правосл. родитеља 1579 г. у Владимиру-Волинском. Постао је архијепископом Полоцким 1617 г. а 1623 г. био је убијен. В. Прав. обозр. 1861 г. V, 50-66.

какву из Рима или од мог епископа добио; ја писам никада проповједао непогрјешивост папску или абсолутну власт његову, напротив, ја сам увјек поричао таково учење и уједно сам римокатоличке богослове вазда учио, да црква, и не говорећи о папи, нема никаквог права нове догмате правити и да она на таково право није никада ни претендирала. Сада после 1870 г. habemus confitentem; сада се сасвим јавно проповиједа: ми налажемо на вјерне јарам, кога они за толике вјекове носили нису. На мјесто онога Quod semper, ubi que, quod ab omnibus појавио се је сада у Риму непогрјешиви оракул, — и данас већ сматра се сумњивим обраћати се к предању или по предању своје учење провјеравати.

Против овог исполинског противника остале цркве природно се међу собом све више приближују. Тиме се разјашњује зашто после 1870 г. сви противници инфалибилизма све јаче теже к' томе, да се до споразумљења међу неримским црквама дође. Да није било 1870 г. ми, по свој прилици, не би данас овдје скупљени били, да у духу мира и љубави о нашим разликама зборимо и настојимо да се сруше зидине, које нас међу собом раздјељују. —

III. Бесједа.

Под утицајем, што је на мене произвео овај збор епископа, свештеника и научењака, допустите ми да још неколико рјечи кажем. Ја ћу да станем на више становиште и да бацим опћи поглед на прошлост и на будућност цркве, како би још јаснији данашњи положај био.

Ватиканске догмате о непогрјешивости и о свевластију папском, ми с правом називљемо *новим учењем;* али они су у њекој мјери и старо учење. у толико, у колико су они тек 1870 г. проглашени као чланови вјере, а међутим пре су они били само богословска мнења, која су пред очима папских богослова имала значај врло важних мнења. У галиканској цркви учило се је сасвим противноположно овим мнењима, и папе су толико људи за епископе утврдили у Француској, за које су врло добро знали, да су они заклели се на галиканске чланке, који отворено поричу непогрјешивост и свевластије папско. То се неби могло било догодити, да су папе сматрали таква учења као истине вјере; али у другим земљама, у земљама у којима је инквизиција била, као у Италији и Шпанији, или у којима су Језуити имали монопол обучавања и васпитања, као у римокатоличким њемачким земљама, мнења о

непогрешивости и свевластију папе била су господујућа, нити је било допуштено јавно заштићавати противуположно учење. Уплив што су Језуити имали на римокатоличке владаоце види се одтуда, што је до године 1773 господовала папална система у римокатоличкој Њемачкој онако исто, као у земљама инквизиције. Као догмат дакле то ултрамонтанско учење нема него пет година, али као господујућа система оно је много старије и може се старој каквој бабетини сравнити.

Погледајмо какве је посљедице имала ова папална система код појединих римокатоличких народа, гдје је она уплива имала и почнимо са *Њемачком*.

Стара њемачка царевина налазила се је у тјесној свези са папом, — цареве је крунисао папа. Касније цареви су морали бити утврђени папом, а особито послије пада Хохенистауфена, они су били у многим одношајима одвисни од папе. Како су папе своју власт вршили над њемачком царевином до XIV вјека, ја. сам представио у једној бесједи, што сам у Минхенској академији говорио. Кад је *златна була* проглашена била, Немачка се је царевина налазила до темеља раздрманом и цар је подпуно од папе зависан био. Папе су достигли, да Њемачка постане изборна држава са мјењајућим се династијама, тако да дуже времена син није могао насљедити царско достојанство очево. Да се није догодило са Њемачком оно што се је догодило са Пољском, ми неморамо зајиста папама благодарити, него то се има приписати добрим каквоћама њемачке нације...

Раздјелење Њемачке на двје половине, једну протестантску а другу римокатоличку постало је послије Вестфалског мира. Усљед уплива, што су разни фактори имали на унутрашња дјела Њемачке, удаљавале су се све више једна од друге обе половине. Римокатоличка половина заостала је у интелектуалном одношају далеко од половине протестантске: оно што римокатолици принесоше к обћем благу Њемачке науке и књижевности врло је незнатно; сав научни покрет био је главним начином ограничен на протестантску половину Њемачке. Узрок су највише папе и језуити, што је превага у научном, интелектуалном и књижевном одношају остала у рукама протестаната. Језуитима је сигурно противна Њемачка царевина, — али они су криви што је до тога дошло. Папе и његови сателити проузроковали су раздјељење вјере XVI вјека и осујећење унијонистичних договора у Регенсбургу и другим мјестима. Тада је још могућно било установљење јединства, али заступ-

ници курије препрјечили су га, захтјевајући ништа мање, него безусловно подчињење друге половине. Они нису хтјели нама Њемцима ни толико дати, колико су Французи у својим галиканским слобоштинама имали.

Ако је дакле стара царевина пропала, ако је Њемачка на двје половине раздјељена и ако је протестанској половини духовна превага у част пала, то ми морамо просто казати: ви сте у Риму тако хтјели да буде.

Прелазим даље к другој, негда великој и силној, а данас уништеној држави. Пре 200 година *Пољска* је била држава са 20 милијона поданика и доста јака, да своју самосталност напрам сусједних држава обезбједи. Али је Пољска страдала од двје јаке болести. Прва је била религијозно разједињење, које је подржавано било од папских нунција и језујита тиме, што се је са највишом ревношћу изваљала она римска теорија, да се противу иновјераца сила употребљавати има. Ту су била три различита вјероисповједања: источно, протестантско и римокатоличко, — ово је посљедње бројем најаче било. Год. 1593. почеше језујити кроз послушне им епископе приводити у дјело унију, употребљујући особито противу козака насилне мјере, које су до крвавих сукоба долазиле. Од тога доба неуморно се је радило, да православне власти Рима подвргнути буду. То је изазвало с једне стране многе унутрашње ратове, с друге-утицање страних држава у унутрашње послове Пољске на заштиту жртава религијозне интолеранције. — Друго зло, којим је боловала Пољска, било је Пољска властела, која је од језујита васпитавана била. Властела је била наклоњена к страначности, расположена к сплеткарењу и анархичности, нити се је икаквом политичком авторитету подчинити хтјела, а међутим је неспособна била да сама собом такав авторитет створи. И то је било узроком оне абсурдне Пољске конституције. Краљеви су бивали бирани и круну су своју морали просто куповати за концесије, које су наравно у знатној мјери морале унижавати краљевски авторитет. На земаљским саборима Пољске, противни глас једног једитог властелина уништавао је сваки закључак, — безмислица такова, какове у свој свјетској историји подобне нема. Из властеле су излазили већим дјелом Пољски епископи. На својим епископским катедрама, они су се главним начином бринули о томе, да своје фамилије обогате. — Није овдје мјесто да се са моралног и политичког гледишта разсматра поступак трију велесила, које Пољску међу собом раздјелише. На сваки начин могу се Пољској згодније него икаквој

другој нацији приложити оне рјечи св. Писма: Perditio tua exte. Три велесиле биле су само гробари, који су морали закопати трупину, која је већ путрефицирана била.

Прелазим к другом народу, који је врло важну улогу у свјетској историји играо и који ће јамачно и у будуће подобну улогу играти У средњим вјековима била је *Француска* нација мезимче римског престола; Француска је нација штитила и помагала папама у његовим борбама са Њемачком и другим државама. У XVI вјеку појављује се у Француза примише још пре протестантско учење и организираше своју цркву. Настојањем папских легата и Француских кардинала, који су већим дјелом и министри били, установљена је система принудителног подчињавања протестаната, која је проузроковала жестоке религијозне ратове, без којих се је могло бити, да је курија хтјела само одустати од принудителних, насилних мјера против протестаната. Едиктом Нантским створен је био неки modus vivendi. Али и тај едикт није био по вољи папско-језуитској странци и она је настојала свакако да га уништи, како би се на ново могла одпочети гоњења и принудителни поступци, — и у време Лудвига XIV, кад су и краљ и његове жене били под упливом језуитских исповједника, одпојало се је на посљедак у Риму Ге Denm због уништења едикта. Тим је чином принуђена била изселити се из своје отачбине једна врло интелигентна и индустријозна част населења. Финанцијална, друштвена, књижевна и политичка штета, што је тиме Француској проузрокована, била је врло велика; благостање земље било је јако и за дуго времена на најнижем ступњу. Суврмено били су насилно уништени сви слободнији покрети у њедру Француске цркве. Уништена је била школа Port-Boyal, и сва она угледна част Француског клира, која је штовала правац те школе, била је јако гоњена; свештеницима били су прописани особити формулари заклетве, у којима су се такове ствари садржавале, којима је врло мало њих озбиљно вјеровало. Такав је био формулар Александра VII, по коме се је сваки заклети морао, да он одбацује тако званих пет пропозиција јансенијевих и да неће никакву другу науку проповједати него ону, коју су изложили Доминиканци и Августијанци са сагласијем папе. Свештеник, који је знао суштину ствари, стављен је био у жалостни положај, да пред рукоположењем положи заклетву, за коју му је савјест његова говорила, да је грјешна. К томе је придошла и *була Unigenitus*, у којој је ставка била, да и непра-

вилна екскомуникација обвезна је за савјест. Епископи и свештеници на кољенима су папу молили, да бар неко разјашњење да овој важној ставци, али су били одбијени и захтјевало се је од њих безусловно, слијепо подчињење. Тако се је поступало не само са свештенством у Француској, него и са свима оним изображеним свјетовњацима, који су подписали апелацију против буле Unigenitus и који су у тадашњим црквеним контроверсијама најживље учешће примали. Кардинал Fleury, језуити и курија изнесоше дакле пуну побједу. — Поступци противу протестаната и злоупотребе Рима у Француској цркви спремише револуцију 1789 г. Француска је нација била до корена покварена, кад је револуција пукла.

Француска црква, која је револуцијом за време уништена била, била је на ново подигнута при Наполеону I кроз конкордат. Галиканске основе биле су још пре сто година закопане. Знаменити Корсиканац мало је водио бриге о француској цркви и ни мало није к њој наклоњен био. Француска црква била је бачена к ногама папе. Стари епископат био је сметнут и нови епископи постављени. — Време, које за тим иде, ја прелазим брзо; споменућу само, да је још за време бурбона један француски кардинал у научном дјелу устао у заштиту галиканских основа и тиме наравно је директно негирао папску непогрешивост, — али није због тога никаквог поричања изазвао!

Данас је француска нација раздјељена у религијозном односају на двје сасвим противоположне половине. До 1870 г. постојала је још такозвана либерално-католичка странка, којој су припадали знатни и учени људи, који су управо хришћански мислили, али који су одбацивали папалну систему и модерна сујевјерија. Ја сам много таквих људи познавао, — са Montalambert-ом ја сам у пријатељству био, — и по томе знам како су они мислили и шта су они осуђивали. Сада у Француској нема више таквих људи, тамо су само ултрамонтани или невјерци. Религијозност оних, који још вјерују, састоји се у литијама и црквеним демонштрацијама, дочим не знају више шта ће са пјелим Христом радити, то узели су да обожавају једну част његова тјела у познатом *култу срца-Исусова;* даље долазе приказивања разних мадона, чудесне историје и т. д. а најпосље такове ствари, које и у самој Француској преварама називљу, као приказивања у *La Salette* и *Lourdes*. Овима који вјерују стоји на противуположној страни велика већина изображених људи, који су у себи сасвим безвјерни.

Шпанија представља нам сасвим другчију слику. Почињући

од XV вјека постоји међу шпанским краљевима и папама врло тјесна свеза и пријатељство. Као што је у средњим вјековима била Француска, тако је послије била Шпанија главна заштита папства. Шпански кардинали и прелати и шпански посланици имали су у Риму велики утицај све дотле, док, са опадањем шпанске моћи, није тај утицај прешао к Французима. Све што се је у Шпанији догађало, догађало се је по санкцији папе. Никаква земља није добила од папе толико доказа благоволења и толико привилегија, као Шпанија. Особито је важни утицај на судбину Шпаније имала инквизиција. Много су пута представљали инквизицију као државну (грађанску) институцију; и у најновије време један немачки епископ, кога ја нећу сада именовати,[1]) назвао је инквизицију државним трибуналом. Непојмљиво је, како се може тако што данас у Њемачкој тврдити! Него краљевска је политика имала ипак свој дјео у инквизицији, особито у финанцијалном одношају, — али је инквизиција била свугдје и свагда чисто папско-црквена институција. Доста је сјетити се само тога, да свугде, где је инквизиција била инквизитор имао је папско пуномоћије, које је папа могао сваки час одузети. Никакав инквизитор не би се смјео усудити противити се папским наредбама. У папским је рукама било, да, кад им је год воља, укину инквизицију, — али наравно папе нису се никада тим својим правом ускористили, шта више, кад Шпањолци сами укинуше инквизицију, папе протестираше. — У XVI и XVII вјеку било је изагнато из Шпаније 100.000 Јевреја; а мало затим 600.000 Морискоса, који су састављали најваљанији дјео земљедјелског населења. Тиме је грдна рана задана благостању Шпаније. Увуче се одма велико мноштво празника, превелики број свештеника, култ са безбројним церемонијама и под. Падање је тако нагло ишло, да земља, у којој је пре 15 милијона било, сада је (около 1600 год.) имала само 5 до 6 милијона.

Шпанска црква до Француске револуције, или боље рећи, до Карла III (1760 год.), била је у свему подчињена римској. Папски нунције владао је у њој и располагао је њеним добрима; велике своте новца одоше у Рим за диспенсе, индулгенције, привилегије и т. д. особита врло компликирана финанцијално-религијозна система била је ту изведена. Нешто је боље било при Карлу III; за његово доба ми налазимо неколико епископа са нешто више изображења и осјећаја независности; језуити су били прогнани и

[1]) *К. Мартин* — Katechismus des Kirchenrechts pag. 196.

чезнуло се је још за тим, да се уништи инквизиција. И ето се јавља у то доба и француска револуција. Од тога доба историја Шпаније није ништа друго него дугачки ланац различитих револуција, дворских, милитарских, народних и т. д. Немогућно је наћи другу земљу, у којој би изгледи на будућност тако жалостни били, као у Шпанији. Пак и ту не да се никако порећи, да главни извор зла за овај у многом одношају одлични народ, био је црквени положај, како се је он под управом Рима и Језуїта формирао. — Као карактеристичку црту из садашњости Шпаније споменућу, да и бједни краљ Алфонсо већ принуђен бива повући натраг издани закон о религиозној слободи.

О *Португалу* није ми потребито посебно говорити.

Ја прелазим к *Италији*, к оној земљи, која ће бездвојбено и у најближем будућем од великог значаја бити. Борба међу папом и царем имала је посљедицом у Италији жалостно оно раздјељење на Гвелфе и Гибелине, које је у свакој италијанској вароши створило двје противне странке, готове да најбезчовечнијим начином једна другу искорене. Ферн набројао је ништа мање, него 8000 револуција у $2^1/_2$ вјека; било је вароши, које су за пол вјека 10 револуција испитале. При свакој овој револуцији, странка која би подлегла бивала је гоњена, многи најугледнији чланови исте бивали су смрћу кажњени, њнове куће разрушене и т. д.; никаква од тих револуција није била без страшног крвопролића. Таково стање ствари стварали су и подхрањивали папе, стављајући себе на чело једне странке и употребљујући противу противне странке, а у своме интересу, и црквена кажњива средства, екскомуникацију, интердикт и т. д. Још у прошломе вјеку биле су подвргнуте интердикту двје велике дијецезе у јужној Италији од папе Климента XI због повреде свештеничког имунитета, т. ј. због тога што се је захтјевало од свештеника да плаћају онакав исти порез, као што су свјетовњаци плаћали. У сјеверној само и у средњој Италији није се одавна са екскомуникацијама и интердиктима посла имало.

XVII вјек италијанци сматрају најжалоснијим временом у својој историји због тога, што је тада најмање духовног развића тамо било. Римско господство и цензура гвозденом су руком притиснули били и живот и литературу. Нешто је боље било у XVIII вјеку. Долази затим време револуције, — и после дугог бореног борења дође и Италија, као и Њемачка до свога политичког *јединства*, које абсорбира и папину државу. Курија се је старала и стара се још, да неким начином уништи нови поредак ствари,

— али безуспјешно. Даље развиће историје Италије имаће велики утицај на установљење црквених односаја.

Окренимо поглед наш на другу част свјета. *Америка* дели се на двје половине, на латинску-шпанско-португалску — и на англосаксску. У Америци постоји једна велика протестантска држава. У сједињеним државама има 6 до 7 милијона римокатолика, већином ирландеза; али се број римокатолика јако смањује усљед утицаја американског протестанства. Много је мање у Америци римокатоличких њемаца, пак и оно што их је, у другом се или трећем кољену асимилира американским протестантима. Положај римокатолика у Сјеверној Америци врло је добар, и ја незнам како би он згоднији могао бити, него што је; они уживају такове слободштине, какове само желити могу, — једно им само још недостаје, што би њима највећма годило, на име, није им допуштено насилним средствима обраћати к својој вјери иновјерце. Римокатолици не образују у сједињеним државама никакав значајни или утицајни елеменат; они готово ништа не допринашају к духовном изображењу и к духовном животу народа. — И зато ја мислим, да римски католицизам неће тамо никада никакве моћи или политичког утицаја имати.

У јужној Америци све је римокатоличко. Али каква је историја Јужне Америке! Њена историја почиње тиме, што папа Александар VI дарива њене земље и многобројне народе шпанскоме краљу. Строго говорећи и ви, моја господо из сјеверне Америке, припадате краљу Шпаније; јер и ваша отаџбина спада у папску демаркацијону линију. — При даривању имало се је тада у виду, да постану робовима народи, који те земље насељаваху. Страшно зло робства *папе* су у Америку увели. Многи амерички народи били су сасвим уништени. Ништа безчовјечнијег ја незнам наћи од поступања европејаца против јужно-американских житеља: то је најцрњи и најсрамотнији појав у новијој историји.

Пређашњи шпанско-португалски посједи у јужној Америци сада су слободне државе. Са Римом стоје готово све у слабом односају; папе су већ више пута повода имали јавно се противу њих тужити. Сама република Еквадор управља се подпуно по жељи папиној, — видићемо већ колико ће и то трајати.

У почетку ја сам о Њемачкој говорио. Кад би хтјео посебно о *аустријским земљама* говорити, бојим се да не би досадан са мојим дугачким говором постао. Казаћу само да је данашња династија у Аустрији сасвим другчија у погледу религијозне толеран-

није, него што су прве биле. Овој династији припадаху таки мудри цареви, као што је Јосиф II. и други, који нису гонили своје поданике због њнове религије. Аустрија је држава којој предстоји леп *будућност*, и њезино процвјетање од великог је значаја за Европу.

Ако ми приложимо *папалној системи* оне рјечи Господа: *По њиовим илодовима познаћете их*, то ми морамо о тој системи врло хрђаву пресуду исказати. И данашње поступање римског престола показује, да је врло слабо значаја за њ имала наука свесвјетске историје, — да је свесвјетска историја била за њ књига са седам печата запечаћена. —

То су ето *бесједе*, што је др. Делингер изговорио 12. 13. и 16. Августа, отварајући прву, другу и посљедњу сједницу овогодишње конференције богослова у Бону.

Дочим није било стенографа на сједницама, који би могли дословно бележити говоре, то и бесједе Делингера нису могле бити буквално напечатане онако као што их је он изговорио; али да смо мисли Делингера точно забележили и да их у пуној тачности кроз „Сион“ читајућој публици предајемо, — јамче нам, осим Berisht-a Рајновог, овогодишњи бројеви 34. и 35. Deutscher Merkur-a и бројеви 220. 221. 224. Bonner Zeitung, у којима су са врло незнатним разликама ове бесједе напечатане биле. **Н. М.**

БЕСЕДА

Александра Лавровића Исмаилова, руског потполковника, говорена у Српском подворју у Москви на дан прозваног Андреја ове године.[1])

Ваше Високопреосвештенство! Милостиви Господари!

Данас је пуних пет месеци, од како се јуначки боре једноверци и једноплеменици наши у Ерцеговини и Босни.

[1]) Исмаилов води порекло своје из старе племске породице Исмаилове, из Владимирске Губерније. Он се одликовао као војник у многим ратовима. Учествовао је у мађарској буни 1849 год.; у турском рату 1853—54 год. и у Севастопољу 1855 год., где је рањен из пушке у десну руку и окачен ђулетом из топа у главу, и то онда, кад је командовао једним одељењем војске и ударио на ју-

Пет месеци пролива се крв српска у овим земљама и сва ова дивна земља ништа друго није, но сама пустош и развалине. Место умиљатих песама нечује путник сад ништа друго до плач, јаук и лелек дечице за родитељима својим, и матера за изгинувшом децом својом. Домаћа православна црква српска са својим клиром и пастирима, у место празничког и светлог одела, обучена је сад у мрачно и црно, и у место радостних и веселих песама црквених, подиже јаук за изгинулом децом својом, и већ нема моћи да сахрани мртве, а толи да пружи руку помоћи живима, који још чувају огњишта своја и неуступају навали дивљег азијата. Тужни одјек цркве „о блаженом упокојењу новопреставлених, за веру и отечество на бранн живот положивших“ као и последњи братски опроштај са речима: „Вечнаја памјат“ — то су данас опште песме Ерцеговине и Босне, које се могу чути не само у храмовима и домовима, него и на врлетима гора и непроходним дубравама и гудурама, и без сваке сумње обраћају на се пажњу, ако не ледене јевропске политике, то бар хришћанског света, у коме још није изумрло осећање човекољубља и милосрђа; — та и сам слепац народни, ако не са бојним копљем и са оштром сабљом, то с гуслама у руци хити на бојиште духом, да опјева славна дела и јуначтва српских бораца; — нема села ни вароши, у којој путник неће чути, како српски гуслар изказује ову тугу и јаде! „Размакните се, вели он, ви горице чарне, размакните

риш на Федихпиској висини, које беше 4 Августа 1855 године. Г. Исмаилов, поред војничког свог духа и рада, одликује се још и као љубитељ славенства и свега оног, што гове интересу славенства. Његова кућа отворена је у подне и у по ноћи сваком брату славенину, који иде к њему с отвореним срцем и жели да добије било реч утехе, било сродне помоћи у својој засебној или опште славенској, потреби. И ова црта његова карактера била је главни покретач, да дође на богомољу у српско подворје на дан ослобођења Србије 30 Новембра и да том приликом изговори беседу, коју овде штампамо.

се, те начините готове гробнице а за српске мученике; нагните се ви врхови од планина српских, те да лакше дате прелаз нејакој дечици и старцима српским, који у вама траже уточишта; скупите се и ви птице по горици и промените ваше песме на запевке, да заједно са српском црквом и са српском мајком оплачете борце наше, које тако пре времена испраћамо као жртве своје вере и своје слободе."

Да, тужно време и горки дани наступише нашој браћи Босне и Ерцеговине! Гледајући на њих и нехотично нам излази пред очи наш многострадајући Севастопољ, јер и у њему пре 20 година беху такође призори плача, смрти и разрушења. Но у Севастопољу беху топови и то не један и два, но стотинама — хиљадама, беше праха и олова, а и свега онога, са чим човек смело и слободно смеђаше ићи сили на сусрет; но шта има једна раја у својим рукама? На жалост ни једно ни друго. Туче се она и крви се са далеко надмоћнијим непријатељима, строго рећи, голим рукама. У непријатеља острагуша, а у раје по који нож иза појаса, но већином оштар камен са планине, — а тек по изретка по која средовековна критија — пушка. О топовима и другим бојним спремама овде ни говора нејма.

Но кад ће и хоће ли једном престати да се лије крв њихова? Хоће ли доћи и настати оно златно време, кад ће наша једноверна и једноплемена браћа у Босни и Ерцеговини ослободити се испод тиранског јарма, па у место тужних погребних песама запевати као слободни а не робови: Васкрсну Господ и разбегоше се врази његови.

Два српска јерарха као два велика стуба православља у Србству: митрополит Михаил и Иларион обратише се православној Русији, те у име православља и хуманитета у опште потражише помоћи угњетеној и бедној раји у Турској. Глас ових јерарха коснуо се је срца православних Руса и није остао безплодан. Ми смо живи сведоци, како лети са свих страна новчана помоћ, намењена страдалцима и бор-

цима Босне и Ерцеговине. Но да ли је с овим учињено све, што смо дужни били учинити нашој браћи? Не. Раја не ниште од нас само хлеба, да времено одржи свој живот и да јој се моментално помогне, — она тражи, да се ослободи од турскога зулума и насиља, те да може и она по примеру других срећних народа уживати своје човечанско право и служити Богу мира и љубави, а то се моменталним набављањем хлеба и одела постићи неможе. Има код нас једна класа људи, која образовањем друге надкриљује, и тима обраћам се ја с молбом, да јадној раји својом крепком речју и моћним уплцвом помогну, и тако изврше велико дело ослобођења браће наше.

А шта да вам кажем удаљени борци, другови и браћо наша? Близу 500 година отишло је у вечност од дана косовског, а незаситни душман ваш није ни на тренут олакшао свирепи јарам над вама. Ни једно обећање о олакшици вашој није вам клети душман испунио. Чаша жалости и туге ваше већ је препуњена. Сва хришћанска Европа гледа са ужасом на неједнаки бој; и ако се до данас за вас заузимала и жалостни положај ваш преокренула није, то немојте сву кривицу бацати на хришћанску Европу, која вам сачуствује и у срцу своме јавно и тајно радује се успеху оружја вашег.

Па и ако фијал гњева божјег још се умалио није, ако и неки политичари ради свог и султановог покоја намеравају вас на ново предати дивљем тиранину, то за спокојство ваше, знајте другови, да је одвећ близу час, кад ће историја и савест Европе, видећи вашу пропаст и потпуну погибел, са јарошћу жигосати све оне, који су ма и споредно били узрок вашим патњама; ништа неће скривено остати пред потомством и историјом.

И тако православни јунаци, ви, који сте још од колевке беду трпили, охрабрите се, јер Бог се на вас не срди, ако се чини, да вас неки јегоистични политичари остављају.

У име Спаситеља и Богородице, који су вас у црним данима тешили, полетите храбро на врага вашег и без двојбе победа ће ваша бити.

Позивајући Бога на помоћ и његове свеце, извадите из корица ножеве ваше, те с усклико̀м: Да воскреснет Бог и разточатсја врази јего, продужите смело бој. Знајте да не треба отступати, та и иначе немате куда. Сетите се у бој да светлост Христова произлази и иде вам у сусрет са Истока.

Нека вас не затече јутрења зора у санку душевном, јер сказаљка судбе ваше већ на свануће дана показује; с тога другови и браћо моја! Позорни будите, храбрите се, недајте се.

Браћо! примите ове речи као знак мога јаког и чисто срдачног сачувства.

А. Л. Исмаилов.

Господину уреднику црквеног листа „Dalmazia Cattolica“ **Задар.**

Г. уреднче!

Жао ми је што ће вам ово моје писмо тек кроз мјесец дана у руке доћи, — али кад другчије не може бити, нека буде и тако; премда, да вам искрено кажем, много би ми милије било употребити на што друго моје време, него ли на подобна писма.

Ви сте, г. уреднче, напечатали у 50. броју Dalm. catt. уводни чланак, који је пун дрских нападаја на мене и на православну цркву. Наравно, да ми није најпријатније било прочитати онај чланак, не због тога, што је моја личност нападнута, јер се мене ни мало не тиче, каквог је о мени мнења Dalm. catt., — него ми је непријатно било за то што сте ви, г. уреднче, допустили себи најбезобзирније напасти на светињу православне цркве и тиме дирнути у зјеницу сваког православнога.

Ја сам ту скоро у „Сиону“ изјавио, да ћу увјек готов бити одбијати нападаје на православну цркву и да ћу светињу њезину штитити. Сад би ево прилика била да ту своју готовност дјелом засвједочим; али како? Метните руку на срце, г. уреднче, пак

кажите по чистој савјести и свјести својој да ли се може озбиљно одговарати на ваш чланак? Чиме почињете, чиме ли завршујете? Каква је у чланку руководећа мисао и по каквоме логичном закону мисли једна из друге потичу? Шта се хоће чланком да докаже? Ако вам је намјера била само на мене напасти и тек ради тога сте узели и православље да грдите, то допустите ми рећи, да сте јако погрјешили. Ви можете нападати на једно лице колико и како вам је драго; можете и без Dalm. catt. платити ма кога на путу да очати томе и томе, да *незна ништа*, да је *дилетант*, *комедијант*, *недосљедан*, *софиста*, *шарењак*, *препредени грк*, да је *расколник*, да *ако православној цркви припада*, *да је без цркве*, јер православна црква није црква, него некакво оступничко друштво, да је луд и т. д. Ако вам је дакле воља била напасти и на мене, то сте најлакше могли учинити и без дирања у православље; нити би вам ја много одговарао. Али кад дирнусте у православље, морао сам се пера латити да вам одговорим, — али ево опет питања, како? Да вам кажем, да нисте разумјели мој извештај о Бонској конференцији, који је скроз проникнут христјанским, мирољубивим духом и који има строго објективни характер, бојим се да вас не увредим, као што би вас, може бити, увредио, да вам спомињем о побрканим појмовима, што ви имате о обредним разликама разних помјестних цркава, о значају ријечи: *православни*, *καθολικὸς*, *οἰκουμενικὸς*, о раду Лијонског и Флорентијског сабора, о смислу ријечи древних црквених отаца и т. д. Да почнем разбирати ваше чудноватe разлоге, бојим се да не будем принуђен казати вам, да страдају закони логике у вашем чланку и тиме да вас увредим. Да станем противупостављати оним вашим цитатима у чланку цитате из списа св. отаца западне цркве, који тврде сасвим противно ономе, што сте ви намјеравали доказати, бојим се опет да вам неповољност не учиним. Али и то би све којекако превалио и написао би одговор на ваш чланак, — али перо ми стаје, кад се сјетим из вашега чланка оне ставке: *Тај главар* (цркве) *по науку* новије *православне Христове цркве*, *бива сам Христос*. Шта сте с тиме хтјели казати г. уредниче, допустите ми да посумњам да ли сте и ви сами знали; а кад ви незнате шта хоћете да кажете, то како ћу ја одговор да пишем! — Осим тога ви, г. уредниче, падате у блаcфемију и са необичном лакомисленошћу одзивљете се о светињи наше цркве, пред којом су велики светитељи западне цркве Амвросије, Григорије и др. са највишом побожношћу падали. Са таковим лакомисленим противницима ја сам положително неспособан разговор водити. Вређати светињу једне цркве и упо-

требљавати ту светињу као средство да се искале људске страсти, ми православни називљемо *светогрђем* (sacrilegium), г. уредниче! И ето зашто нећу да вам одбијам нападаје, што сте безрасудно на православну цркву исказали.

А зашто онда и оволико написасте, ви ћете ме, г. уредниче запитати? Зато, што хоћу да вам кажем, да сам ја готов стати на обрану православне цркве свагда и ступити у полемику не само с вама, него са ма каквим другим противником православне цркве, али само при строгом обдржавању неких увјета, на име: да се изрази, који могу вређати религиозни осјећај чланова једне цркве, сасвим изостане — да се расправљање на строго богословском земљишту води, — да се у расправљање не уплећу ствари, које непосредног одношаја к питању немају и напосљедак, — што је најважније, — да се не вређа здрави смисао и да се пише онако, како би противник могао разумјети, шта се хоће да каже. Ово су увјети при којима сам ја способан водити расправљања. Ти су увјети у вашем чланку, г. уредниче, занемарени. Ако сте накани држати се ових увјета, онда изволите започети и мене ћете наћи вазда готовим на услуге да расправљамо каква вам је угодно питања; другчије, ви ћете моћи писати што вам највећма срцу годи, моћи ћете грдити православље до миле воље, — ја вам нећу одговарати нећу.

Допустите ми, г. уредниче, да под утицајем што је на мене произвео ваш чланак, ставим, при закључку мога писма, вама и *сурадницима* Dalm. catt. сљедеће питање: Какве посљедице може имати за народно начело у Далмацији нападање на православље, да ли ће се нападањем на православну цркву учврстити слога и братство међу србима и хрватима, који морају *заједнички* да к једној цјели ступају, и да ли се неће тиме разрушити она јака српско-хрватска тврдиња, која се је прилично већ подигла била против туђинштине у нашој милој отачбини?

Изволите, г. уредниче, примити на знање садржину овога мог учтивога писма и допустите ми гојити наду, да ћете други пут хтјети мало приличније писати и без грдње говорити о таковим предметима, који састављају највишу светињу једнога народа, с којим вам је вјек ћековати.

С највишом учтивошћу називљем се,

Ваш г. уредниче,

У Задру 6 (18) Децембра 1875. покорни слуга

проф. **Н. Милаш.**

Морална поука о слози.

Љубезна браћо!

Немили догађаји, који се данас између вас и суседних вам општина појављују, а на име: ужасне распре, свађе, огорчења и непријатељства, која су до највећег степена овладала, а којих сте догађаја све ви сами узрок, свако родољубиво срце мора, у дубоко тронути да са највећом тугом и раном на срцу и души мора дубоко узданути и рећи: е Србине, ни са чим се на овоме свету тако похвалити немаш, као са даром највише способним на свађе, раздор, неслогу и несреће у својој кући.

Нема тог народа на свету, у коме су од вајкада — од првих дана његовог удружења — почеле у толикој мери свађе и раздори владати, као код српског; а и ни један народ није толико са тих раздора пострадао, као српски.

Бацимо часом само један поглед у нашу прошлост, пак ћемо се о свему што рекох подпуно уверити. — — — — — — — — Још у прва времена гледамо српски народ растурен и подељен на млоге мале државице, од којих свака за се свог господара — владаоца имаше. Међу овим владарима већином највећа неслога, свађе, распре и мржње владаху и они не само што у ратовима са туђином нехтеше да помажу један другом и слошки да бране своју кућу, а гоне непријатеља, но још на вслику срамоту и своју и српства сами међу собом војеваху. И непријатељи често прегазиваху српску земљу, и српски народ немилице тлачише, па му се још и сами за господаре наметаше. У тим несретним тренутцима српска поља остајаху пуста, а глад и помор у највећем степену овлађиваху, па како стоку тако и народ немилице са лица земље косише.

Кад је се већ српски народ овим несрећама изнурио и пропасти клонио, посла Бог Србима вредног и паметног владара Стевана Немању. Овај Богом умудрени владар, увидив са чега српски народ пропада и страда, непожали труда, да све оно, што је његов народ гонило пропасти, одклони, и зато одмах сдружи и сбратими све бивше владаре, који нешћеше да се сдруже, те је казнио и протерао, и тако од раскомаданог српског народа он образова једну једину државу, и он се назва један њен главни господар.

Од тога доба владаше свака срећа и напредак у српском народу и српска држава у сваком погледу исполински напредоваше,

тако, да под великим и силним царем Душаном постаде узор и углед осталим народима и државама.

По смрти сина овог великог владара великаши српски почеше се опет међу собом свађати и „отимати о царство.“ Међу њима овлада опет мржња, раздор, неслога и до највећег степена огорчење и непријатељство. И одмах почеше непријатељи поједине крајеве српске пустошити и народ српски таманити и себи покоравати. И српска поља осташе опет пуста, и наступи ужасна глад и помор, и зверска чеда пророка Мухамеда једним ударцем на Косову, сломише и срушише и последњу силу и славу српску, и српски народ постаде туђе робље. Што могаше трпљети зулуме и тиранста ових азијатских зверова, то оста на своме огњишту, а остало се растури, и оде потуцати се од немила до недрага; па шта мислите, какав призор имамо данас пред очима. — — — Један део Срба понемчен, други помађарен, трећи пошкипљен, четврти потурчен, пети побугарен, а шести чак и порусен!!! На шта више и данас на све стране расклопљене ненаситне чељусти наших непријатеља непрестано гутају и тамане један српски народ.

Из овога, љубезна браћо, видите да је неслога једини узрок, са ког је српски народ толико пострадао и са ког и данас пати и у туђим ланцима стење; а видите и то да је само опет слога из најжалостнијег и најчемернијег стања, готово тако рећи из прашине Србина на таку висину уздигла, да је Србин према својој младости, својим напредком у сваком погледу светлио пред свима осталим народима јевропским.

Из овога видите, велим, да је Србин, за кратко време, доста грких чаша живота попио и доста чемерних дана под најжешћим и немилосрдним ударцима бичева тиранских провео и проводи, и да је већ време да се једном, кад није срећан са туђих, а оно са својих несрећа научи.

На кад све то, велим, видите, онда одбаците једном све те себичне жеље и тежње, умирите свађе и раздоре и утишајте гњев и огорчење, јер већ и сами осећате грдне штете, које су вас почеле сналазити; — „та зло добро никад донијети неће“ — а свим срцем и душом пригрлите слогу и љубав, и пружите један другом братску руку помоћи, јер само ћете тако срећни и благословени бити. Велики учитељ света Исус Христос каже: „љубите један другог, као што сами себе љубите,“ а пословица вели: „само слога Србина спасава, а неслога кућу му обара,“ „где је слога ту и благослов божји почива.“ Амин.

Ова је беседа говорена у Везиву усљед велике заваће између општине везичевске и ћовдинске, а у неколико и златовске, због затварања стоке из жира и поља и претераног наплаћивања по 4 до 6 гроша на комад, чиме се је већ до крвничке освете дотерало. Ж. С. Миловановић, свештеник.

„Значајна старина."

У варошп Чачку, на 10 хвати од садање цркве, (која има ту значајну историју свога постања, што је од џамије обраћена у хришћанску богомољу кад је земља српска очистила се од некрсти) на дан 2 Септембра ове године при копању темеља за здање окружнух надлежателства — суда и началства, — ископана су три звона, — три „мила гласила," из времена српске славе и величија!

Она су свако за себе тешка; и то највеће 162 оке, средње 65, а најмање 12½ ока. Велико и средње окренута су била једно другом, уста к устима; а мало је било у великом. Нађена су у стању, као да су јуче под земљу вргнута, само што су без клатна (бренца), која су им без сумње скинута пре, него што су ту смештена.

По спољној форми она се разликују од садањих звона само у толико, у колико су од ових „виша," дакле и ужа.

Она се сада находе, и то: велико и мало у београдском музеју; а средње, на коме је овај надпис: „сије звоно приложи преосвештени митрополит градачки, Никифор љета 6,962. Радоје звонар" — остављено је општини чачанској да се у торањ цркве код остали звона смести.

По надпису види се, да су ливена 1454 год. — дакле после косовске катастрофе. А када су и од кога закопана на месту где су нађена, без сумње је тајна, која ће се тешко расветлити. Но свакојако су склоњена под земљу у последњим данима умируће српске самосталности, када су се почели навлачити страховити облаци на небу Немањине слободне Србије. Та мила звона српска, која су некада давала дивна одјека у питомом поморављу, кад су осетила, да ће самосталност српске државе и цркве да потоне у мору бесног „вандализма азијског, радије су легла у црну земљу до срећних и бољих времена, него да би „огласила" пропаст свега што уздиже значај имену србиновом!

О пресветој чудотворици Градачкој, којој су ова звона намењена, незна се ништа извеснога — ако се није именом Градац на-

зивао у древности Чачак, а црква чудотворица Градачка; јер се зна, да је црква чачанска била посвећена најпре храму пресвете Богородице, а кад је обновљена, посвећена је вознесењу господњем.

Чујемо да је наш честити књижевник г. Стојан Новаковић латно се тога трудноѓа предузећа, да ову ствар у колико се може расветли, те да се бар приближно сазна: да ли је „Чачак“ носио назив Градац, и црква чачанска пресвета чудотворица; или је то „Градац“ место (село) не далеко од Рашке у студеничком срезу, где се находи пола порушена црква, у свему једнаког „стила“ са студеничком, која је прозвана од околног народа св. Јелена, јер је у њој по народном предању сахрањена Јелена супруга Уроша I, трећег Немањиног сина, где не само околни народ него и браћа из Старе Србије о извесним данима (годетима) долазе овој св. богомољи, и ако се још у развалинама находи, да своја побожна осећања у тихој молитви излију.

Побожни овај народ, покрај свију тегоба свога скученог планинског земљишта, толико је везан за ову богомољу, да непрестано прикупља прилоге, и вољни су да поднесу све могуће жртве, само да је обнови, на чему се од неколико година ради. А. И.

ГЛАСНИК.

Рукоположени у јепархији Неготинској.

Максим ђакон рукоположен је 6 Јула ове године за јеромонаха и постављен за брата мон. Букова у окр. крајинском.

Милан Мавродић учитељ рукоположен је 6 Јула ове год. за ђакона а за свештеника 8 истог месеца и постављен за пароха Текијског у окр. Крајинском

Анђелко Михајиловић учитељ рукоположен је за ђакона 8 Јула ове год. а за свештеника 9 истог месеца и постављен за пароха II парохије Мијановачке у окр. Крајинском.

Лазар Петровић учитељ рукоположен је за ђакона 3, а за свештеника 6 Августа тек. год. и постављен за пароха јаковачког у округу Књажевачком.

Ђорђе Станковић богослов рукоположен је за ђакона 19 Септембра ове год. а за свештеника 20 истог месеца и постављен за пароха Праовског у округу Крајинском.

Матија Поповић учитељ рукоположен је за ђакона 30 Новембра ове године а за свештеника 6 Децембра тек. год. и намењен за пароха буковчанског у окр. Крајинском.

Милош Поповић учитељ рукоположен је 6 Децембра о. г. за ђакона а 7 истог месеца за свештеника и намењен је за пароха в. јасиковачког у окр. Крајинском.

Јеродјакон манастира Наупаре Максим рукоположен је за јеромонаха 30 новембра ове године и причисљен је братству истог манастира.

Некролог

Стојан Марковић свештеник алексиначки умро је 22 Октобра тек. год.

Јавна коресподенција.

В. Б. Свештенику. — Парохијани су прави, кад захтевају, да ви седите с кућом у вашој парохији. Изузетак у томе имају само варошки свештеници, а сеоски дужни су становати ма где у кругу своје парохије. Што се позивате на поп Јову пароха сепачког, који станује у туђој парохији, то немате право; јер он има такву срећу, да га парохија непрестано у своју средину, а новосељанима можда је нуждан ако не зашта друго, а оно бар зато, да им даје паре у зајам, купује воденице, па боме и да им бира кметове и то онакве, који су њему до главе дужни, па да преко таквих сам суди селу. Но ово је изузетак, а изузетак не чини правило. У.

Овим завршујемо 1875-ту годину. *Садржај „Сиона“* за целу текућу годину оправићемо свима уписницима у прилогу јануарске књижице, које овом приликом не стигосмо због многих празника и нагомиланих послова у државној штампарији.

Уредништво.